

សិល្បៈកម្ពុជាកម្ពុជា

โปรดแก้คำผิด

ในหนังสือ สันติภูมิจิตธรรม

ใบแก้คำผิดนี้ มิใช่เป็นใบแก้คำผิดโดยตรง แต่เป็นคำแก้ไขข้อความตรงกับเทป ที่องค์บรรยายพูดและมุ่งหมาย ตรงใดที่เป็นคำผิดโดยตรง ได้ใส่เครื่องหมายดอกจัน (*) ไว้บนเลขบรรทัดของหน้าที่มีคำผิดโดยตรงนั้นๆ ตรงใดที่เป็นคำผิดไม่มีเครื่องหมายดอกจัน (ซึ่งมีมากแห่ง) พึงทราบว่าตรงนั้นมีใช่เป็นคำผิดโดยตรง แต่เป็นคำที่ไม่ตรงกับเทป จึงแก้ไขให้ตรงเทป โดยเคารพหลักที่ท่านผู้บรรยายเคยบอกไว้ว่าต้องการให้หนังสือธรรมะที่ท่านกล่าวไว้เป็นสำนวนพูดของท่าน และถูกตามประสงค์ที่พูด หนังสือเล่มนี้เป็นการพิมพ์ครั้งแรกที่มีคำผิดและคำไม่ตรงกับเทปมากแห่ง เนื่องจากผู้ทำต้นฉบับ ผู้สอบทานเทปและผู้ตรวจสอบ มีหลายท่าน ย่อมมีความเห็นผิดแผกจากกันไปบ้าง อีกอย่างเสียงพูดในเทป บางตอนฟังไม่ค่อยชัด ยากจะวินิจฉัยตกลงใจ ต้องอดทนฟังมาก และต้องสอดส่องวินิจฉัยให้ถูกตรงกับความจริงด้วยบางแห่งความจริงตรงนั้นก็ยังมีหลายอย่าง ต้องคัดเอาอันถูกต้องที่สุดหรือถ้าต่างก็เป็นความจริง มีเหตุผลถูกต้องด้วยกัน ก็ถือว่าถูกต้องทั้งคู่ อย่างไรก็ตาม ผู้ทำคำผิดได้พยายามสอบถามท่านอาจารย์ผู้บรรยาย (ท่านในภาษาธรรม) ทุกครั้ง ก่อนที่จะกลับไปในช่อง“แก้เป็น” โดยเฉพาะคำแก้คำผิดโดยตรงบางคำที่หมายไว้ด้วยดอกจัน (ที่เป็นคำสำคัญ) ปรึกษาถามเป็นพิเศษ ท่านตอบชัดเจนอย่างไรจึงจะเขียนลงอย่างนั้น ผู้อ่านเมื่อจะแก้คำผิดหรือคำไม่ตรงเทปลงในเล่มหนังสือ ขอได้ตั้งใจให้เป็นสมาธิแล้ว “ถามท่าน (ในภาษาธรรม)” ด้วยความเคารพให้เป็นอย่างดีเถิด ก็จะได้รับคำตอบที่ถูกต้อง เป็นสังขารธรรมโดยแท้ กราบขอโทษผู้อ่านอย่างมากที่ต้องให้เสียเวลาแก้คำผิดลงก่อนอ่าน

[การนับบรรทัด ให้นับลงจากบรรทัดบนสุด คือบรรทัดของเลขหน้า, ถ้ามี จล. ให้นับขึ้นมาจากบรรทัดล่างสุด; เพื่อประหยัดเวลา.]

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
ไบรองปก	๑* จล.	พิมพ์	พิมพ์
[๔]	๑๐*/๒๐*	กรงขึ้น/ขันธหา	กรงขัง/ขันธห้า
[๖]	๘*	วัดถูระดับ	จิตระดับ

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
[๘]	๘*จล.	เจ้ารัตนะ...ด้วยควร	รัตนะ...ด้วยการ [จุด ๓ จุด (...) แทนคำที่มีได้เอามาเขียนหมด]
[๑๒]	๕*จล.	อรรทดถา	อรรทดถา
[๑๗]	๑๐*/๒๐*	ขึ้น/เรื่อง	ชื่อ/เรื่อง
[๒๕]	๒*จล.	และไม่มี	และมี
๓	๒	อีกคำ	หรืออีกคำ
๕	๙*	นั่นแหละ.	นั่นแหละ
๑๒	๒	แล้วจะ	เราจะ
๑๗	๔-๕	มีลักษณะอย่างไร?	มันมีลักษณะอย่างไร? ลักษณะของมันอย่างไร?
๑๗	๖	หรืออะไร? นี้	หรืออะไรเหล่านี้
๒๐	๖จล.	แล้วเรียกว่า	เรียกว่า
๒๒	๑๕	ผลอีก	ผลโดย
๒๓	๙/๑๐	แล้วเรา/ฟังแล้วเอา	เพราะฉะนั้นเรา/ฟัง เอา
๒๓	๑๓/๒๐	จนเห็นว่า/เพราะ	เช่นเห็นว่า/คือ
๒๓	๒๑/๒๒	เพราะเหตุ/กันมาให้	เพราะว่าเหตุ/กันให้
๒๕	๘	ก็เป็นสันทิฎฐิโก	ก็สันทิฎฐิโก
๒๕	๙/๑๖	แล้วก็ เป็น/สนใจ	แล้วมันก็เป็น/สนใจกับ
๒๖	๑๐จล.	ก็รู้เท่า	มันรู้เท่า
๓๕	๖*/๙	แล้วก็ไม่/ทุกข์ได้.	เราก็ไม่/ทุกข์.
๓๕	๑๓-๑๔	เห็นชนตา ก็ไม่เห็น	เห็นชนตา.
๓๖	๙-๑๐	ทั้งนี้ด้วยรู้สึกว่ ตนเป็นทุกข์ ตนจะตาย	นี้รู้สึกว่าเป็นทุกข์ มันจะตาย
๓๗	๖-๗จล.	เรามี/เราจะมี/เราก็บ้า	มันมี/มันจะมี/มันก็บ้า
๓๙	๗/๑๘	ก็ร้อง/เพราะไป	มันร้อง/เขาไป
๔๐	๙	เช่นว่า...แล้วไปหา	อย่างมากก็ว่า...แล้วก็จะไปหา

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๔๒	๖/๑๕	ก็เห็นจะ/ชั้นที่ประกอบ	ก็จะ/ชั้นที่ประกอบ
๔๓	๒จล.	นั้นอย่างนี้	นั้นคิดอย่างนี้
๔๗	๖	เมื่อจิต	เมื่อจิตมา
๔๙	๑๑	คือความโง่ของเรา ;	: ความโง่ของเรา
๔๙	๑๒/๒๐	นี่ตอบ/ว่าตัวฉัน	จะนั่นตอบ/ตัวฉันว่า
๕๐	๖	เกิดจาก	เกิดมาจาก
๕๐	๑๔	ถ้าวิชาไม่เข้า	แต่ต่อวิชาอย่าเข้า
๕๐	๖จล.	เหมือนความ	เหมือนกับความ
๕๐	๘จล.	มูลเหตุ	จะนั่นมูลเหตุ
๕๒	๗จล.	ศึกษาค้นคว้า	มาศึกษามาค้นคว้ามา
๕๓	๘.	โอ:	โอ! มัน
๕๕	๙จล.	เรามีวิธี	ดังนั้นเรามีวิธี
๕๘	๙.	เข้ากับ	กันเข้ากับ
๖๐	๙จล.	ท่านไม่	ท่านก็จะไม่
๖๙	๔จล.	เราควรยอม	เรายอม
๗๗	๙	เกิดขึ้นใน	เกิดขึ้นมาใน
๗๙	๖	เข้าไปภายใน	เข้าไปในภายใน
๘๐	๕/๘.	ว่าเป็น/ที่ ๓. คำว่า	ว่าจะเป็น/ที่ ๓ ว่า
๘๑	๔จล.	พอจิตดี	พอเตรียมจิตให้ดี
๘๒	๔*/๘	ต่อได้./จึงต้อง	ต่อได้./จะนั่นต้อง
๘๘	๑๐	มองเห็นความว่างชนิดนี้;	นี่มองเห็นความว่างชนิดนี้เถอะ;
๘๘	๘จล.	โลกว่าง (๒ คำ)	มันว่าง
๘๘	๑*จล./๒*จล.	นี่จิตประภัสสร./แล้ว;	. นี่จิตประภัสสร/แล้ว
๘๙	๑๐จล.	นั่นนะทำงาน	สำหรับทำการทำงาน
๘๙	๓จล.	สัก ๕ ครั้ง	นี้สัก ๕ ครั้งก็เอา
๙๐	๑๑จล.	เสีย	นั่นแหละเสีย

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๙๑	๔	แล้วรู้จัก	แล้วจะรู้จัก
๙๒	๒จล.	เปรียบเหมือน	มันเหมือน
๙๓	๓จล.	แต่ไม่มี	แต่ยังไม่มี
๙๗	๑๒	เรียกว่า	เรียกว่านิพพานพวก
๙๗	๑จล.	นิพพานนั้น	เพราะว่านิพพานเป็น
๑๐๖	๑๒	ความคิดของคน	ความคิด
๑๐๘	๙-๑๐	ประวัติพระพุทธเจ้าตาม	ประวัติ. พระพุทธเจ้าตาม
๑๑๔	๑๑/๑๒/๑๓	นั้น/อีก/นี้ก็...ก็อีก	นั่นมัน/มันอีก/นี่มันก็...มันก็อีก
๑๑๖	๙จล.	มือขึ้น	ขึ้น
๑๑๗	๑จล.	พอ ก็	พอ มันก็
๑๒๐	๕จล.	จะแปลกอยู่หน่อยตรงที่ว่า	มันแปลกอยู่หน่อยที่ว่า
๑๒๔	๒-๓	นี่;ใน...กฎของธรรมชาติมี	นี่...มันมี
๑๒๕	๑๒	ก็ยังไม่ตาย	ยังไม่ตายนะ
๑๓๕	๑จล.	ว่าเป็น	มันเป็น
๑๔๐	๒	ก็คอย	แล้วคอย
๑๔๑	๓/๑๒	ปัญญาธิ์/พระพุทธ	ปัญญามันก็/พระ
๑๔๓	๗	และการ	แล้วการ
๑๔๔	๘	จริง	ให้จริง
๑๔๕	๔/๖	อย่างนี้/ใครๆ	อย่างนี้ๆ/ใคร
๑๔๕	๑*จล.	-อุปธิ	-วิเวกจากอุปธิ, วิเวก (ดูที่หน้า๑๕๘-๑๕๙ประกอบ)
๑๔๖	๑๑จล.	เขาก็	ดังนั้นเขาก็
๑๔๗	๑๐จล.	ศีลนั้นเป็น	ศีลมันก็เป็น
๑๔๘	๑-๒จล.	ควรจะรู้จักเมื่อจิต	ก็ควรจะรู้จักเมื่อจิตมัน
๑๕๕	๙/๑๓	ตั้งต้น/มาท. ความ	ให้ตั้งต้น/มาท. มีความ
๑๖๐	๘-๙	มีใครเคยได้ยินไหม?	ไม่มีใครเคยได้ยินใช่ไหม?
๑๖๑	๔	พูดมากไปเท่าไร	เคยพูดมากไปเท่าไร มัน

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๑๖๓**	๔	มีอยู่แล้ว	มันมีอยู่แล้วจะน้อมอะไรกันอีกมัน (ใส่ดอกจัน ๒ ดอก ที่เลขหน้า ตรงนี้ คือบอกไว้ตรงแก้ที่หน้า ๒๙๒ ให้ดูประกอบกันกับตรงนี้)
๑๖๓	๘	เป็นสันทิวฎิโก	จะสันทิวฎิโก
๑๖๖	๔ จล.	ทำงาน	มันทำงาน
๑๖๘	๔/๑๔/๒๐	น้ำลาย/จะรู้/ที่ว่า	น้ำลายให้/มันจะรู้/ที่ว่ามัน
๑๗๔	๑๒/๒๐	ยังไง/ก็หมายถึง	ยังไงๆ/แปลว่า
๑๗๖	๑๖/๒๑	หรือสิ่ง/ก็มี	สิ่ง/มันมี
๑๗๘	๓/๑๘/๑๙	ถ้าเรา/สิ่งเหล่านั้น/มีอะไร	ฉะนั้นถ้าเรา/มัน/มัน
๑๗๙	๖/๑๔-๑๕	เราไม่ได้/สิ่งนั้นๆ (๓ แห่ง)	หรือเราไม่ได้/มัน
๑๘๐	๑๘*/๒๐	ไม่น่า/ต้องมี	ไม่น่า/เราต้องมี
๑๘๒	๒๑*/๒๒	หรือหลาย/ซึ่งเห็น	หรือตั้ง/มันเห็น
๑๘๓	๔	คือฝ่าย	ฝ่าย
๑๘๔	๑ จล.	ชาติ; ถ้าเราไม่ได้เอามา	ชาตินะ; ถ้าไม่เอามันมา
๑๘๕	๒/๓/๑๑/๑๗	ก็ให้/นี้/และเราก็/รวมกัน	มันก็ให้/นี้มัน/เรา/รวม
๑๘๖	๒๐/๒๑	ก็มีราย (๒ แห่ง)	ก็มี
๑๘๘	๖/๑๐/๒๒	หรือมา/ก็ให้/ลงไป	แล้วมา/ก็/ลงไปสัก
๑๘๙	๑๒	นั้นมัน	ให้มัน
๑๙๐	๖	แล้ว. อินทรีย์ ๕ พละ ๕ นี้	แล้ว อินทรีย์ ๕ พละ ๕ : นี้ก็
๑๙๑	๑ จล.	ที่สำเร็จอยู่ที่	มันสำเร็จอยู่ที่
๑๙๒	๖/๒๓*	แม้จะ/มีหน้าที่	แม้ที่/มีหน้าที่อย่างไร?
๑๙๔	๑๘/๒๒	เป็นราย/อาจได้	โดยราย/อาจจะได้
๒๐๕	๖ จล.	แล้วก็ยัง	แล้วยัง
๒๐๖	๑๔	ก็รู้ไม่	มันก็รู้ไม่
๒๐๗	๑๑	ทั้งๆ	ทั้ง
๒๐๙	๓ จล.	ก็ไม่ตอก	ก็ไม่ตอก

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๒๑๒	๙*	ว่ากามคุณ	เรียกว่ากามคุณ
๒๑๔	๓	กามารมณ	ของกามารมณ
๒๑๗	๗/๒๑	ใจแต่สิ่ง/บ้างแล้วก็มี	ใจกับสิ่ง/บ้าง...แล้วก็มี
๒๑๙	๖	หรือเทวโลก	โลกเทวโลก
๒๒๑	๔/๒๓	เมื่อจิตที่/จะเกิด	เมื่อจิต/มันจะเกิด
๒๒๗	๕/๑๙	เพียงว่า/ฝากคน	แต่ว่า/ฝากไว้คน
๒๓๒	๙	จะมอง	จะต้องมอง
๒๓๘	๕/๑๑/๑๒	เมื่อเรา/กุ. ไม่/ก็ทำ	เมื่อ/กุ. มันไม่/มันก็ทำ
๒๓๘	๑จล.	นี่เรา...แล้วก็	นี่เรา...แล้วเราก็
๒๔๐	๑๗/๑๘	คือ/จะไม่	มี/มันไม่
๒๔๒	๔	แล้วเกิด	มันก็เกิด
๒๔๓	๑๔/๑๖	ก... /ก็ได้	การกระตุ้น/ก็จะได้
๒๔๕	๔จล.	เท่านั้นพอ	เท่านั้นแหละมันพอ
๒๕๖	๑๑	จะเห็น	ตัดสินใจ
๒๖๑	๓	ไม่เห็น	ไม่เห็นไม่
๒๖๖	๑๑	จิต รู้สึก	มันรู้สึก
๒๖๗	๒*จล.	ด้วยโดย	โดย
๒๗๐	๔/๖	ก็เป็นประโยชน์ต่อ/เขาก็	มันก็เป็นประโยชน์แก่/มันก็
๒๗๒	๗	ที่จะต้อง	ที่ต้อง
๒๗๘	๑๒/๑๓	ต้อง/เย็น. เย็น	มันต้อง/เย็น. มันเย็น
๒๗๘	๑๘/๒๐/๒๑	ก็จะ/เย็นไป/ก็ร้อน	มันก็จะ/มันเย็นไป/มันร้อน
๒๘๔	๘จล.	ไปยิ้ม	ไปยิ้มเอา
๒๘๖	๕จล.	ให้รู้กัน	ให้มัน
๒๘๓	๘	ซึ่งก็	มันก็
๓๐๐	๑๒*/๑๕*	ก็มา/ก็เกิด	ก็มาก/ก็ให้เกิด
๓๐๑	๓	สอน...ก็สอน	มันสอน...มันก็สอน

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๓๐๑	๔	ก็รู้สึก	มันก็รู้สึก (คำว่ามัน คือเราหรือจิต ไม่ใช่มีอัตตาชีวะเจตภูตอะไรที่ไหน)
๓๐๑	๗	การทน	ที่นี้การทน
๓๐๕	๔*	มันัน	มีมัน
๓๑๑	๒	และที่	แต่ที่
๓๑๓	๖-๗	สอนกันอย่างนี้	สอนอย่างนี้อยู่ก่อนพระพุทธร-
		อยู่ก่อนพระพุทธรเจ้า	เจ้านะ
๓๑๗	๗/๑๒/๑๓	กับเรื่อง/ตา-ญาณ/แล้ว; มัน	เรื่อง/ตาญาณ/แล้วมัน
๓๒๑	๔*จล.	กำลังม	กำลังมี
๓๒๒	๓	นี่คือว่า	นี่คือ
๓๒๓	๔จล.	ก็เมื่อ	ต่อเมื่อ
๓๒๔	๕/๖/๑๑	ว่าเต็ยว/นั้น/ก็ควร	อ้าว!เต็ยว/นั้นนะ/ควรที่
๓๒๔	๒๔/๒๖	ที่ยัง/คล่าอยู่	ซึ่งมันยัง/คล่าอยู่นะ
๓๒๔	๑*จล.	ว่ามันยัง	ว่ามัน
๓๒๕	๘/๑๖	ก็คือ/กันอย่าง	มันก็คือ/กัน
๓๒๖	๓*	ไม่ได้.	ไม่ได้,
๓๒๗	๑๔/๑๗*	ต่อจิต/ให้หลง	แก้จิต/ให้หลังให้หลงให้อะไร
๓๒๘	๙	นี่เป็น	นี่มันเป็น
๓๓๐	๑๑*จล.	ปฏิเวธ-ธรรม	ปฏิเวธธรรม
๓๓๑	๖*จล.	ตาม-เรื่อง	ตามเรื่อง
๓๓๔	๑๑จล.	เป็นตัวตน	เป็นตัวเป็นตน
๓๓๕	๗/๑๓	ว่าเกิด/เมื่อรัก เมื่ออยาก	ว่ามันเกิด/มันรัก มันอยาก
๓๓๕	๔*จล.	ชิงเอา	ชิงเอาของ
๓๓๖	๘จล.	ก็ของ	มันก็ของ
๓๓๗	๑๐	ก็ไม่ต้อง	ก็ต้องไม่
๓๓๘	๑๒	ให้รู้ว่า	ฉะนั้นให้รู้ว่า

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๓๓๙	๕	ชีวิตนี้	ชีวิตนี้
๓๔๐	๔	ถ้าเรารู้	พอเรารู้
๓๔๒	๕-๖	เป็น (๒ คำ)	มันเป็น
๓๔๒	๑จล.	สิ่งนั้นจึง	สิ่งโน้นจึง
๓๔๔	๒	ก็ผิด	มันก็ผิด
๓๔๘	๙จล.	แล้วก็มี	แล้วมันก็มี (มันในที่นี้คือศีลสมาธิ ปัญญาอันเป็นหน้าที่ตอนท้าย)
๓๕๒	๑๒	นี่ก็	แล้วก็
๓๕๔	๑-๒จล.	นี่แล้วก็จะมี...ก็กลายเป็น	นี่ แล้วมันก็จะมี...มันก็กลายเป็น
๓๕๖	๕	อาจเอา	มันอาจจะเอา

หน้า ๑๘ ข้อความในเครื่องหมายดอกจัน (*-*) และในเชิงอรรถ ถูกทั้งคู่. ในเชิงอรรถ คำที่องค์บรรยายพูด หมายความว่า โดยทั่วไปคนมักจะยึดมั่นถือมั่นศีล ว่าเป็นของดีพิเศษเป็นกุศล กลายเป็นมีศีลเป็นอุปาทาน หรือมีอุปาทานในศีลไปซึ่งเป็นความผิด ทั้งที่ศีลเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมอยู่กันสงบสุขไม่เบียดเบียนกันทางกายวาจา เป็นสิ่งดีเป็นกุศล แต่ถ้าไปยึดมั่นถือมั่น (คือไปมีอุปาทาน ไม่ใช่มีสมาทาน) ก็ทำให้เป็นทุกข์ได้และผิดจุดมุ่งหมายของการที่บัญญัติศีลไว้เพื่อให้สมาทาน คือถือเอามาปฏิบัติด้วยดีถูกต้องด้วยปัญญา เพื่ออยู่กันปกติสุข ไม่ใช่ให้อุปาทานยึดมั่นดังกล่าว ถ้าทำผิดจุดหมายดังกล่าว ศีลก็จะกลายเป็นสีลัพพตปรามาสแก่ผู้ยึดถือมัน ท่านจึงพูดตั้งข้อความในเชิงอรรถนั้น. ส่วนข้อความในเครื่องหมายดอกจัน คณะผู้จัดทำหนังสือได้ใส่มาดั่งนั้น ก็ด้วยความจริงว่า สิ่งที่เป็นฝ่ายดีที่เรียกว่ากุศลธรรมนั้น ถ้าไปยึดมั่นก็ทำให้เป็นทุกข์ (ขบกัด) ได้. กุศลธรรมทั้งหลายทรงแสดงมีจุดประสงค์เพื่อเป็นข้อวัตรปฏิบัติให้อยู่กันสงบสุข พันทุกข์เป็นดุจพวงแพที่ใช้ข้ามฝาก ไม่ใช่ให้หลงยึดถือหรือแบกไว้ คิดว่าผู้จัดทำคงใส่ด้วยมุ่งหมายอย่างนี้ ผู้ทำใบแก้คำผิด (และเป็นผู้หนึ่งที่ทำต้นฉบับ) เห็นมีประโยชน์จึงคงไว้และได้ใส่คำที่พูดจริงไว้ด้วยในเชิงอรรถ.

- หน้า ๑๙ บรรทัดที่ ๑๐ คำว่า “จึงจะออก” ตามเทพว่า “เป็นว่าออก” มีความหมายว่า “จึงเป็นอันว่าออก” หรือ “จึงจะชื่อว่าออก” “จึงเรียกได้ว่าออก”.
- หน้า ๘๒ บรรทัดที่ ๒ คำว่า “เมื่อไม่มีกิเลส” ตามเทพว่า “ไฉนไม่มีกิเลส” ควรมองให้เห็นความหมายลึกซึ้งที่ท่านใช้คำพูดว่า “ไฉนไม่มีกิเลส” แทนที่ท่านจะพูดว่า “เมื่อไม่มีกิเลส” “อาการที่ไม่มีกิเลส” “การที่หรือความที่ไม่มีกิเลส” หรืออะไรทำนองนี้.
- หน้า ๘๕ บรรทัดที่ ๑๒ คำว่า “ลงไปสิ่งนั้น” คือลงไปที่สิ่งนั้น หรือยังสิ่งนั้น.
- หน้า ๘๗ บรรทัดที่ ๘* “กายใจ” แก่เป็น “กาย”. คำว่า “อินทรีย์ ๕” ในกรณีสุอุปาทิเสสนิพพาน อันเป็นนิพพานของพระอรหันต์ผู้มีสุอุปาทิเสสนิพพานนี้หมายเอาอินทรีย์ห้า คือตาหูจมูกลิ้นและกาย (ไม่รวมถึงอินทรีย์ที่หกคือใจ) เพราะอินทรีย์ของพระอรหันต์ประเภทนี้ ที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงถึงที่สุดก็เฉพาะอินทรีย์ห้าเหล่านี้เท่านั้น เพราะเหตุที่ท่านกำจัดมันทั้งห้าได้ยังไม่ถึงที่สุด จึงทำให้ยังมีความรู้สึกเจ็บปวดเป็นต้นอยู่ แต่ไม่มีกิเลสปะปนด้วยเลย เรียกว่าพระอรหันต์ประเภทนี้ ยังมีความรู้สึกตามความเคยชินของเวทนาสุขทุกข์ เวทนายังไม่เย็นสนิทแม้จะไม่มีกิเลสเข้ามาประกอบด้วยแล้วก็ตาม. ส่วนพระอรหันต์ประเภทมีอุปาทิเสสนิพพาน ที่ว่าหมดกิเลสสิ้นเชิงแล้วเวทนาทั้งปวงดับเย็นสนิทนั้น หมายถึงท่านกำจัดอินทรีย์ได้ถึงที่สุด มีอินทรีย์เปลี่ยนแปลงได้ถึงที่สุด. ที่ว่ากำจัดอินทรีย์ได้ถึงที่สุดนั้น ไม่พึงเข้าใจว่าท่านทำลายระบบประสาทให้สูญเสียหรือให้ตายด้าน แต่ท่านมีปัญญาญาณสติปัญญาสูงรู้ว่าความเสวยอารมณ์สุขทุกข์ไม่สำคัญอะไรไม่น่าสนใจใจดี คือท่านไม่ไปรู้สึกเพลิดเพลินอะไรกับมันมันก็หมดความหมาย ไม่อยู่ในความสนใจของท่าน มันก็สงบเย็น เรียกว่าเวทนาเป็นของเย็นเป็นปกติ (สติดุจ) เวทนาที่เป็นไปตามธรรมชาติธรรมดา (ไม่เกี่ยวกับกิเลส) ไม่มามีอิทธิพลเหนือจิตใจของท่านได้อีกต่อไป.
- หน้า ๑๑๘ บรรทัดที่ ๘-๙ จากล่าง คำว่า “ไม่ถูกต้องแล้ว” ตามเทพว่า “ไม่ต้อง” ซึ่งมีความหมายได้กว้าง รวมถึงมีความหมายว่า “ไม่ถูกต้องแล้ว” นั้นด้วย.
- หน้า ๑๒๒ บรรทัดที่ ๖ จากล่าง คำว่า “จะบังคับ...ก็ตาย” ตามเทพว่า “มันบังคับ...มันตาย” ตามในหนังสือก็เพราะดี แต่แก้ตามเทพดังคำแก้ก็เพื่อการมองเห็นว่า อะไรๆ ก็ล้วนเป็นธรรมชาติ.

- หน้า ๑๖๑ บรรทัดที่ ๕* คำว่า “เมื่อพระ” ตามเทพว่า “ว่าพระ”. ถ้าจะให้คำว่า “เมื่อพระ” ถูก ก็มีความหมายว่า “เมื่อว่าพระ”.
- หน้า ๒๔๓ บรรทัดที่ ๒ จากกลาง คำว่า “ยึดถือ คือพอใจในสิ่ง” ตามเทพว่า “ยึดถือคือพอใจนะในสิ่ง” มีความหมายว่า ท่านพูดโดยรวบรัดว่าเมื่อเด็กเห็นรูปทางตาเป็นต้นแล้ว ก็จะยึดถือ แต่ก่อนที่จะยึดถือ ท่านขยายโดยย่อๆ ว่า มีความพอใจในสิ่งที่อร่อยเป็นต้นก่อนมากขึ้นๆ เมื่อพอใจมากขึ้นๆ ก็จะเกิดความอยากความยึดถือแล้วท่านจึงอธิบายโดยรายละเอียดของขั้นตอนก่อนการยึดถือ ดังข้อความในย่อหน้าถัดไปนั้น (ควรดูที่หน้า ๒๔๙ ตรงย่อหน้าที่สองทั้งย่อหน้าประกอบ จะได้ความรู้เรื่องนี้กว้าง).
- หน้า ๒๕๖ บรรทัดที่ ๙ คำว่า “มันไม่...” ตรงนี้ตามเทพท่านพูดอย่างนี้ และได้ใส่อุจ (...) ไว้ตามที่ท่านอาจารย์ผู้บรรยายเคยบอกเมื่อถามท่านเกี่ยวกับสำนวนพูดแบบนี้ ท่านให้ใส่อุจๆ ไว้ ในฐานะที่ให้ผู้อ่านรู้คำที่จะใส่เอาเอง ดังนั้นทุกแห่งที่ท่านพูดชนิดทิ้งไว้ไม่ใส่อะไรแบบนี้ เป็นการเร่งเร้าให้ผู้อ่านค้นเอาปัญญาอันถูกต้องมารู้แล้วใส่เอาเอง (ตรงที่อื่นๆ ท่านองนี้ ก็พึงทราบตามนี้).
- หน้า ๒๗๐ บรรทัดที่ ๘ คำว่า “ก็ไม่ต้องเสียเวลาไป” ตามเทพว่า “ต้องไปเสียเวลา” ผู้อ่านพึงดูเทียบกับข้อความที่หน้า ๓๔๕ แห่งหนังสือนี้ เมื่อดูเทียบกันแล้วไม่พียงเห็นว่าท่านพูดขัดกัน คือจะเห็นว่าท่านพูดมีเนื้อความเหมือนกันดังในหนังสือก็ได้และก็ถูก หรือจะเห็นว่ามีความกลับตรงกันข้ามก็ถูกและก็ได้ เพราะตามประวัติของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์ที่เกี่ยวกับเรื่องท่านองนี้ จะมีกล่าวไว้ทั้งสองแบบ คือมีทั้งที่ไม่ไปชี้ว่าอย่างไรถูกอย่างไรผิด ตรัสสอนให้เขาได้รับประโยชน์จากเรื่องที่เขาเชื่ออยู่ก่อนให้ยิ่งขึ้นไปก็มี ต้องเสียเวลาตรัสชี้แจงเหตุผลให้เขาเห็นแจ้งประจักษ์ก็มี แต่มีได้เป็นการไปกล่าวโต้กันด้วยทิฏฐิมานะ (อย่างที่พวกเราสมัยนี้ชอบทำกัน) หากแต่เพื่อให้เขาเกิดปัญญายิ่งๆ ขึ้น จึงขึ้นอยู่กับว่า ผู้ที่พระองค์ตรัสด้วยนั้น (คือผู้ฟัง) เป็นบุคคลประเภทไหน ถ้ามีปัญญามากก็ทรงยอมเสียเวลาชี้แจงเหตุผลของสิ่งที่เขาเชื่ออยู่ก่อนนั้นว่าที่จริงควรจะเป็นอย่างไรเป็นต้น ถ้าเขาไม่มีปัญญาพอที่จะรู้แจ้งบรรลुरुทธมสูงได้ พระองค์ก็จะไม่ไปคัดค้านเขา หากจะตรัสก็ตรัสเสริมให้เขาได้รับประโยชน์ที่ดีขึ้นไปกว่า ดังกล่าวแล้ว, มิฉะนั้นก็ทรงนิ่งเสีย หรือไม่ตรัสตอบเมื่อถูกถาม.

หน้า ๒๗๖ บรรทัดที่ ๘* จากล่าง คำว่า “คือคิดว่า” ตามเทพว่า “คือว่า”. คำว่า “ว่า” ใน คำว่า “คือว่า” ตามเทพนั้นมีความหมายได้กว้าง มิใช่มีความหมายเพียงแค่ “คิดว่า” อย่างเดียว คือจะมีความหมายว่าถือว่า เชื่อว่า เห็นว่า หรืออะไร ทำนองนี้ก็ได้ ถูกความหมายในกรณีนี้ทั้งนั้น เพราะฉะนั้นตามเทพท่านจึง พูดยอมความให้มี ความหมายกว้างว่า “คือว่า” แทนที่จะพูดจำกัดความอย่าง เดียวไม่กว้าง ดังในหนังสือที่ว่า “คือคิดว่า”.

หน้า ๒๗๖ บรรทัด ๑ จากล่าง คำว่า “อย่างนี้” เสียงในเทพพูดเร็ว จับความของคำตรงๆ ยาก คล้ายจะพูดว่า “ที่พูดเช่นนี้” หรือ “ที่เป็นเช่นนี้”. อย่างไรก็ตาม จะใช้คำ ไหนใน ๓ คำนี้ ก็ถูกความหมายด้วยกันทั้งนั้น.

หน้า ๒๙๒ บรรทัดที่ ๙ จากล่าง คำว่า “เรื่อยๆ ไปก่อน” ตามเทพว่า “กันไปเรื่อยๆ ก่อน” ข้อความในย่อหน้าตรงนี้ ไม่เพียงเห็นว่าพูดขัดกันกับคำพูดที่บอกแก้ไว้ตรงลำดับ แก่หน้า ๑๖๓** ที่ท่านพูดไว้ทั้งสองปริยายดังนั้นก็เพื่อให้เกิดปัญญาในการ มองได้ทั้งสองแบบ. ตรงที่อื่นๆ ที่ท่านพูดคล้ายจะขัดกันในทำนองนี้ ขอผู้ อ่านได้เข้าใจว่าท่านพูดมุ่งหมายอย่างนี้.

หน้า ๓๓๗ บรรทัดที่ ๔* จากล่าง คำว่า “เสียว่า” ตามเทพว่า “แต่ว่า”. ถ้าจะถือเอาความว่า “อย่าไปคิดเอาเสียเพียงแต่ว่า” “อย่าไปคิดเสียเพียงแต่ว่า” หรือ “อย่าไปคิด เสียแล้ว” ดังนี้คำในหนังสือนั้นก็ถูก แต่คำในหนังสืออื่นไม่สู้จะถูกต้อง ส่วน ความหมายที่แก้ตามเทพก็คือ “อย่าไปคิดเอาเพียงแต่ว่า”.

หน้า ๓๔๐ บรรทัดที่ ๔ คำว่า “ไม่อะไรมากไปกว่านั้น” ตามเทพท่านพูดแบบสลับเปลี่ยน พุดใหม่ดังนี้ว่า “ไม่มากอะไรมากไม่มากไปกว่านั้น” ความหมายก็คือ พอเรารู้ อย่างนี้ คือมีสันทิฏฐิโกฐชัดอย่างข้อความที่กล่าวมาตามลำดับ ก็คือรู้เรื่อง ธรรมชาติ รู้ว่าเป็นธรรมชาตินั้นแหละ ไม่ใช่รู้อะไรหรือรู้ว่ามီးไรนอกออกไป จากธรรมชาติ. ข้อความในหนังสือเกลาสำนวนไว้ดี. นำเอามาให้ผู้อ่านรู้ทั้งคำที่ ท่านพูดแบบเปลี่ยนพูดใหม่และเสนอความเห็นในความหมายตรงนี้ดังนี้ เพื่อผู้ อ่านวินิจฉัยดู เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง ที่คนมักคิดเลยไปว่ามี อะไรที่นอกออกไปจากธรรมชาติจนตั้งเป็นลัทธิต่างๆ ขึ้นมาทั้งที่สิ่งที่เขานำมา ตั้งเป็นลัทธินั้นก็คือสิ่งที่เป็นธรรมชาติในแง่หรือนัยหนึ่งนั่นเอง.

หน้า ๓๔๒ บรรทัดสุดท้ายของหน้านี้ โยงไปถึงบรรทัดแรกของหน้า ๓๔๓ เป็นเนื้อความใจความหรือหัวใจของกฎอภิปัจจยดา. ผู้ไม่คุ้นเคยกับสำนวนพูดของธรรมะในพุทธศาสนาที่ต้องเป็นสันทิฎฐิโก คือต้องรู้เห็นรู้สึกประจักษ์ชัดแก่ใจ จึงจะเป็นธรรมะแท้ในพุทธศาสนา, ดีพอก็อาจจะงงหรือเห็นว่าข้อความในสองบรรทัดนั้นเป็นคำไม่เป็นภาษา คือกฎอภิปัจจยดานี้ ซึ่งมีคำแปลหรือสำนวนว่า เมื่อมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้นเป็นต้น (ตั้งข้อความในสองบรรทัดนั้น) เป็นกฎธรรมะที่ผู้ปฏิบัติต้องมองเห็นประจักษ์ชัดแก่ใจว่า มิว่าสังขารธรรมชนิดไหนจะมีลักษณะว่าเพราะมีสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัยสิ่งนี้ๆ จึงเกิดขึ้นทั้งสิ้น. คำว่าสิ่งนี้ทั้งสองคำนั้นมีไม่ใช่สิ่งเดียวกัน สิ่งนี้คำแรกคือเหตุ คำหลังคือผล แต่ทั้งเหตุและผลเมื่อมองเห็นโดยประจักษ์เฉพาะหน้าหรือแก่ใจ จะมองเห็นหรือมีคำพูดที่สื่อความหมายออกมาว่ามีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้ (ผล) จึงเกิดขึ้นหรือปรากฏคือมองเห็นประจักษ์แจ้งว่ามีสิ่งนี้จึงมีสิ่งนี้ๆๆ ซึ่งผู้ไม่คุ้นเคยหรือไม่เคยมีสันทิฎฐิโกในธรรมะดีพอ จะหาว่าเป็นคำพูดที่ถ้าใครพูดเขียนออกมาอย่างนี้ไม่เป็นภาษา ชัดหลักอะไรตามที่เขาเรียนรู้อมา. ที่จริงมิใช่เป็นคำที่ไม่เป็นภาษา หรือใช้คำพูดผิดแปลผิด หากแต่เป็นคำแปลเป็นภาษาที่ให้ผู้ปฏิบัติธรรมหรือนักธรรมมองเห็นธรรมที่ประจักษ์ในใจดังกล่าวแล้ว ไม่ใช่เป็นเพียงนักธรรมนักพูดธรรมแต่เพียงปริยัติปรัชญาเพื่อๆไป. เข้าใจว่าเพราะเกรงผู้จะไม่เข้าใจคำพูดชนิดนี้ ท่านจึงพูดความหมายไว้ดังนี้ก็มิว่า “เพราะมีสิ่งนั้นเป็นปัจจัย สิ่งโน้นจึงเกิดขึ้น” ดังคำในเทปที่นำมาแก้คำผิดบรรทัดสุดท้ายของหน้า ๓๔๒ นี้, ข้างต้น (ดูลำดับแก้คำผิดตรงหมายเลขหน้า ๓๔๒ นั้น).

สันติภูมิจีกรรม

คำบรรยายประจำวันเสาร์
ที่ลานหินโค้ง ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา
ภาควิสาขบูชา ๒๕๒๔

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยศรัทธาบริจาคของท่านบดีคุณสอาด กongsสุวรรณ
อุทิศกุศลแด่คุณแม่คำมา ยุกตะนันท์ และคุณสมปอง กongsสุวรรณ ภริยา
และพิมพ์ด้วยดอกผลทุน “ธรรมทานปริวรรตน์”
เป็นการพิมพ์ครั้งแรก ของหนังสือชุดธรรมโฆษณ์ หมวดปกรณ์พิเศษ
หมายเลข ๑๓. ข บนพื้นแถบสีแดง จำนวนพิมพ์ ๓,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๓๙

(ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย)

มูลนิธิธรรมทาน ไชยา
จัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งแรก ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย
แม้ร่างกายจะดับไปไม่ฟังเสียง
ร่างกายเป็นร่างกายไปไม่ลำเอียง
นั่นเป็นเพียงสิ่งเปลี่ยนไปในเวลา

พุทธทาสคงอยู่ไปไม่มีตาย
ถึงดีร้ายก็จะอยู่คู่ศาสนา
สมกับมอบกายใจรับใช้มา
ตามบัญญัติของคัมภีร์พุทธไม่หยุดเลย

พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย
อยู่รับใช้เพื่อนมนุษย์ไม่หยุดเฉย
ด้วยธรรมโฆษณตามที่วางไว้อย่างเคย
ไอ้เพื่อนเอ๋ยมองเห็นไหมอะไรตาย

แม้ฉันตายกายลับไปหมดแล้ว
แต่เสียงสั่งยังแจ้วแว่วหูสหาย
ว่าเคยพลอดกัณฑ์อย่างไรไม่เสื่อมคลาย
ก็เหมือนฉันไม่ตายกายธรรมยัง

ทำกับฉันอย่างกะฉันนั้นไม่ตาย
ยังอยู่กับท่านทั้งหลายอย่างทนหลัง
มีอะไรมาเสียใค้ให้กันฟัง
เหมือนฉันนั่งร่วมด้วยช่วยชี้แจง

ทำกับฉันอย่างกะฉันไม่ตายเกิด
ย่อมจะเกิดผลสนองหลายแขนง
ทุกวันนัดสนทนาอย่าเลิกแล้ง
ทำให้แจ้งที่สุดได้เลิกตายกัน.

พุทธทาส อินฺทปญฺโญ

อุทิศให้ คุณแม่คำมา ยุกตะหนักนทร์
และนางสมปอง กองสุวรรณ (แดง)

คนไม่ทท

คนที่ทำงานขยันได้โอกาสตามสำเร็จ
แก่การวัดผลกับคนอื่นคือ ชราม ไนซาร์ เล่มที่ ๖
มาในครั้ง นี้ มีชื่อ มาตามหาคนไม่ทท ทั้ง โดย
ส่วนตัว และ ไนซาร์ ของพวกนี้ มีที่ที่ หลาก,
ในขณะที่เป็นททช่วยได้ชื่อ: แพร่หลายไปใน
โลกมนุษย์ ไนซาร์นี้โลกนี้คือ ๓๐๐ ทท ชราม
เป็นข้อ ๖.

ถอดททโลก ยังไม่สามารถตั้งอยู่ในฐานะ
พิกัดสันตภาพของโลกได้ แต่กลายเป็นโลกที่
ยิ่งแย่งชิงกันโดย เรายังได้เปรียบแก่กัน และ กันเสีย
มากกว่า. ถ้าสันตภาพอยู่เป็นหนึ่ง ส่วนสุดท้าย
นี้จะมีความหมาย หรือที่หนึ่ง ของโลก, แต่ก็มี
ไม่เป็นที่เข้าใจกัน อย่างเพียงพอ; ยังจะต้อง
ความเข้าใจกัน และ ประสานงานกัน อีกมาก. กิจ-
กรรมธรรมไนซาร์ มีความมุ่งหมายส่วนลึก เพื่อ
แก้ปัญหานั้น.

บุคคล ล้วนแต่มีธรรมะเป็นเชื้อไฟ ซึ่ง
ที่สามารถนำความใจได้ ก็จะได้ใช้โลกทุกทุกของ
โลกได้. คนที่ใช้โลก มี ศาสตร์ เป็นสิ่งจำเป็น
อย่างหนึ่ง แห่งยุคสมัยนี้. ศาสตร์ของแต่ละคน
เขา จะต้องเข้าใจกันแท้ แน่ ศาสตร์ของทุกคน

คือ: ร่วมมือกัน ช่วยเหลือกันได้. กิจกรรมธรรมโยนิย
กำลัง ดำเนินไป เพื่อวัตถุประสงค์ ดังกล่าวนี้.

สี่ศีลของพระมัทระสัง ตั้งข้อสังเกตุเป็นพิเศษ
คือ ศีลข้อที่ ๑ ก็คือ เขาคัดค้านกันได้แต่เพียง "ผู้" ธรรมะ;
แต่ "ไม่มี" ธรรมะ, ศีลข้อที่ ๒ ธรรมะใช้ ๔ มทร แก่
ปิตุพจน์ใน ๑ ของเพียงพอ. เขาไม่บังคับตัวเอง ให้
มีธรรมะ: อย่างที่เขาได้ไว้บนรัฐ, เขา ยังไม่ละอาย ใน
การที่เขาไม่มีธรรมะ, เขา ยังไม่กลัวอันตราย ยื่นเกิด
ขึ้นจากพระที่เขามีธรรมะ; มทร สอน และ มทร เวียน
ธรรมะ คือ เป็น สิ่งที่มีผล ไม่คุ้มทุน. กิจกรรม ธรรม-
โยนิย นั้น ส่งมอบ ให้ ๔ มทร มทร: คือ ๔ ศีล ธรรมะ ซึ่ง
กล่าว คือ เพียง แต่ ๔ ศีล ๕ ธรรมะ เท่านั้น.

มทร สัก ๗ ระ บบ " สี่ ศีล แห่ง มทร " แห่ง โลก ยุค ปัจ-
จุ สมัย นั้น นอกจาก ไม่ สอน ธรรมะ, มัน สอน แต่ วิธี-
สี่ กับ วิธี ห้า แล้ว ยัง สอน ไป ใน ทาง ไม่ ให้ มัน มี
ตัว เอง ด้วย โดย มทร ถือ ตัว เป็น มทร สี่ ศีล ธรรม และ
ฉันท หลัก ศีล ห้า; ผล โลก ยุค ปัจจุ สมัย สี่ อยู่ ใน
ฐานะ ที่ ยาก ที่จะ มี ธรรมะ: ยาก ยิ่ง ขึ้น หาก ที่ เพช: ผล
มี ธรรม โยนิย แห่ง มทร สาม ศีล ตัว เอง อัน เป็น ห้า ศีล ต่อ
ธรรมะ. คน ใน ยุค ปัจจุ สมัย บุรุษ คน มา ร้อย จาก
๓ - ๔ - คน มา สี่ - ๗ คน ไป แทน มทร ๗ พระ-
เจ้า, ทั้ง คน แก่ และ เด็ก, ทั้ง ศิษย์ และ อาจารย์,

มีกำหนดให้ตรงกัน ในวันจันทร์; ซึ่งเขียนมาฝาก นี
 ใจทรงใจ=มาคั้งข้าง ในวันจันทร์มีมุขธรรมะ แหม่มทร
 มุข เสนอตนะ คือมีไว้เพื่อ ทนธรรมณ์! เป็นที่แห่งกมา-
จรฐมิ ทัตโธจรฐโลก, โลกทั่วโธธิดเวอยู่ด้วย
 เหยื่อ แห่งกมาธรรมณ์ และวชิธรรมณ์มิโรตทมา-
 ธรรมณ์ อย่างบ่วประทวิตตทารชนัดห้ไม่เคยมีมาก่อน;
 กิ่งกรมธรรมณ์โยชนัน สิทธิทอยู่ใหลักษณะ เหม้อยห
กตัตจรฐมิฐุญหา หรืออย่างมี กฐฐักฐฐฐฐฐฐฐฐฐ
 โธคี่เคยัธ, แต่พอเรา ก็ยัชฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ
 มี มิได้ อยู่กัน เอง.

ตั้งให้คนมาร่วมมือ แก่กิจกรรมห้ มากน้อย
 เพลิงไว้ ก็ยอมตั้งอยู่ใหลักษณะ เป็นผู้มีพระ=คต
 แก่ของเร่า อย่างใหลักษณะ อยู่กัน เอง. อาตมา
ขอ แส หา ความ ชอบ คน สนใจ ใน พุทธ และ อัน นวย พร
 และ ใน นาม ของ บรรดา ผู้ มา ขอ ให้ ประ โย ช คน
 แห่งกิจกรรม ธรรมณ์โยชนัน นี ทุก ถั่ว น หน้า.

ขอให้นั่นผู้เป็นคนขบถ มีพร้อมทั้งปัจจัยปฏิ
 ลอได้รับผลกตนั้นแห่ง กิจกรรมธรรมณ์นนี้ ไต่พันักัน
 ทั้งในกตอันเป็นมีจักขัน และสัมปรายก; ประสพสันต์สุข
 ๑๑ ๑๑ ๑๑ อยู่ทุก น้าธาธาธาธา ๑๑ ๑๑ ๑

เมิกफलรวม โธธ
 ผู้ทอพร ฐฐฐฐฐ

อนุโมทนาสาธุ

คุณ สร้อยดา กอบกิจธรรม และ คุณ สร้อยสุภา
คุณ สร้อยสม. สิริภักดิ์ ยี่สิบสองปี แห่ง
คุณ สร้อยสม. สิริภักดิ์ สิริภักดิ์ สิริภักดิ์
คุณ สร้อยสม. สิริภักดิ์ สิริภักดิ์ สิริภักดิ์
คุณ สร้อยสม. สิริภักดิ์ สิริภักดิ์ สิริภักดิ์
คุณ สร้อยสม. สิริภักดิ์ สิริภักดิ์ สิริภักดิ์
คุณ สร้อยสม. สิริภักดิ์ สิริภักดิ์ สิริภักดิ์
คุณ สร้อยสม. สิริภักดิ์ สิริภักดิ์ สิริภักดิ์
คุณ สร้อยสม. สิริภักดิ์ สิริภักดิ์ สิริภักดิ์
คุณ สร้อยสม. สิริภักดิ์ สิริภักดิ์ สิริภักดิ์

คุณ สร้อยสม. สิริภักดิ์ สิริภักดิ์ สิริภักดิ์
คุณ สร้อยสม. สิริภักดิ์ สิริภักดิ์ สิริภักดิ์
คุณ สร้อยสม. สิริภักดิ์ สิริภักดิ์ สิริภักดิ์
คุณ สร้อยสม. สิริภักดิ์ สิริภักดิ์ สิริภักดิ์

Handwritten text in Devanagari script, appearing to be a list or a series of entries. The text is written in black ink on a light background and is oriented vertically. The entries are separated by horizontal lines and some are preceded by small symbols or numbers. The text is somewhat difficult to read due to the cursive style and the angle of the writing.

คำปรารภ

(ในการพิมพ์ครั้งแรก)

หนังสือธรรมโฆษณเล่ม “สันติภูมิธรรม” นี้ คุณสอาด กองสุวรรณ ผู้เป็น
ทานบดี ได้จัดพิมพ์ขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา เพื่ออุทิศส่วนกุศลแด่คุณแม่คำมา
ยุคตะนันท์ และคุณสมปอง กองสุวรรณ ภริยาผู้วายชนม์ ธรรมทานมูลนิธิ
ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาครั้งนี้เป็นอย่างสูง.

คุณสอาด กองสุวรรณ ได้เลือกเรื่องสันติภูมิธรรม พิมพ์เป็นธรรมโฆษณ
เล่มนี้ เพราะได้เล็งเห็นว่าธรรมทั้งปวงที่พระเดชพระคุณท่านอาจารย์พุทธทาสได้เขียน
เทศนา บรรยายหรืออะไรอื่น ๆ มาโดยตลอดนั้น จะมีค่าจนสำเร็จประโยชน์ได้จริง ก็ต่อ
เมื่อผู้ที่ศึกษาได้นำไปปฏิบัติจนรู้แจ้งประจักษ์แก่ใจตนเองอย่างแท้จริง จนเรียกว่าเป็น
สันติภูมิโก หรือ สันติภูมิธรรม.

สันติภูมิโกในธรรมะแต่ละเรื่อง เช่น กิเลส นิพพาน หรือ นรก สวรรค์ มี
ลักษณะอย่างไร? มีเนื้อหาสาระอย่างไร? ท่านผู้ศึกษาสามารถหาความรู้ได้จากหนังสือ
เล่มนี้ สันติภูมิธรรมจึงเป็นธรรมะอีกลักษณะหนึ่งที่มีความสำคัญ ที่จะช่วยให้ท่านผู้
ศึกษาสามารถเทียบสภาวะธรรมของตนเองได้.

หลังจากที่พระเดชพระคุณท่านอาจารย์พุทธทาสได้มรณภาพเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๓๖
แล้ว หนังสือธรรมโฆษณเล่มนี้ นับเป็นเล่มใหม่เล่มแรก ที่ได้จัดพิมพ์สืบต่อจากลำดับ
การพิมพ์ออกเล่มที่ ๖๑ ซึ่งทิ้งระยะการจัดทำมาหลายปี เนื่องจากผู้จัดทำคณะเดิมบาง
ท่านชรา สุขภาพไม่อำนวยในการจัดทำ คณะจัดทำชุดใหม่ได้เริ่มดำเนินงานต่อ.
หนังสือชุดธรรมโฆษณเป็นหนังสือหลักวิชาทางพระพุทธศาสนา สำหรับการค้นคว้า
และใช้อ้างอิง ในการนำไปปฏิบัติและสั่งสอน มิใช่ทำขึ้นได้ง่าย. คณะผู้จัดทำหนังสือได้
พยายามจัดทำดำเนินการให้เป็นไปตามความประสงค์มุ่งหมายขององค์บรรยายที่ได้วาง
หลักการทำหนังสือธรรมโฆษณไว้ เช่น สอบทานให้ตรงกับเทป รักษาสำนวนพูด ทำ
หัวข้อย่อกลางหน้า ใช้เครื่องหมายวรรคตอน ทำรูปเล่มให้เข้าเป็นแบบเดียวกับธรรม
โฆษณเล่มอื่นๆ ในการนี้ธรรมทานมูลนิธิขอขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้
ด้วย.

สารบัญ
สันติปฏิบัติกรรม

	หน้า
๑. สันติปฏิบัติโก.....	๑
๒. สันติปฏิบัติกรรม ของ จตุราริยัสัจจ.....	๓๐
๓. สันติปฏิบัติกรรม ของ นิพพาน.....	๖๔
๔. สันติปฏิบัติกรรม ของ พระรัตนตรัย.....	๑๐๑
๕. สันติปฏิบัติกรรม ของ ไตรสิกขา.....	๑๓๓
๖. สันติปฏิบัติกรรม ของ ธรรมสโมธาน.....	๑๗๒
๗. สันติปฏิบัติกรรม ของ สัมปรายภาพ.....	๒๐๓
๘. สันติปฏิบัติกรรม เกี่ยวกับ กิเลส.....	๒๓๐
๙. สันติปฏิบัติกรรม ใน อะไร ๆ ในตัวเราเอง.....	๒๖๐
๑๐. สันติปฏิบัติกรรม ใน ผลของศาสนา.....	๒๗๕
๑๑. สันติปฏิบัติกรรม ต่อ สนามรบในตัวเอง.....	๒๙๖
๑๒. สันติปฏิบัติกรรม ต่อ ธรรมและรสของธรรม.....	๓๑๙
ภาคผนวก : สันติปฏิบัติโก.....	๓๖๑

โปรดดูสารบัญละเอียดในหน้าต่อไป

สารบัญละเอียด สันติวิถีกรรม

	หน้า
๑. สันติวิถีโก	
คำปรารภถึงเหตุผลที่ต้องมีการบรรยายเรื่องสันติวิถีกรรม.....	๑
“สันติวิถีโก” คำแรกที่ต้องทำความเข้าใจให้เพียงพอเพื่อคำอื่นๆไม่เป็นหมัน พระธรรมไม่ชรา จึงไม่ล้าสมัย.....	๒ ๓
พุทธบริษัท ชนิดที่ “เฝ้าหลักตอวัฏฏะ”	๔
ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวทที่ไม่เป็นสันติวิถีโก.....	๔
ไม่รู้ปฏิจจสมุปบาทถูกต้อง ก็ไม่อาจเอาหลักปฏิจจสมุปบาทมาปฏิบัติให้- เป็นประโยชน์.....	๕
ความหมายของคำว่า “เห็น” ในทางธรรม.....	๖
คนโง่เห็นความทุกข์บางอย่างเป็นความสุข.....	๗
ความหมายของ “อบาย๔, สวรรค์” ที่เป็นสันติวิถีโก.....	๘
ไม่ตกนรกที่เป็นสันติวิถีโก ก็ไม่ตกนรกชนิดไหนต่อตายแล้ว	๙
ถึงสวรรค์-พรหมโลก ใต้ในโลกนี้.....	๑๐
ดำรงอยู่ในฉานที่ใดๆ ที่นั้นๆเรียกว่าเป็นที่ทิพย์.....	๑๑
คำคำเดียวมีได้หลายความหมาย.....	๑๒
รู้รสของศีลแล้ว จึงจะมีศีล.....	๑๓
สันติวิถีโกในการมี-ไม่มีศีล พร้อมทั้งผล.....	๑๓
ขยายเรื่องที่ควรรู้เกี่ยวกับการเห็น (สันติวิถีโก).....	๑๔-๑๕
สันติวิถีโกต่อการเห็นด้วยตา ด้วยจิต โดย ๒ ลักษณะ.....	๑๔
ก. การเห็นด้วยตา โดย ๒ ลักษณะ.....	๑๔
ข. การเห็นด้วยจิต โดย ๒ ลักษณะ.....	๑๕

สันทิทธิโกไกลออกไปต่อลักษณะการเห็นที่เป็น-ไม่เป็น สันทิทธิโก.....	๑๕
เห็นตรงตามที่เป็นจริง เห็นชนิดปลอมเปลือกหมดแล้ว จึงเป็นสันทิทธิโก.....	๑๖
หลักของวิธีดูให้เห็นเองที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ (๗ ประการ).....	๑๗
ยกศีลเป็นตัวอย่างการเห็นที่เป็นสันทิทธิโก ตามพุทธวิธีแห่งการดู ๗ ประการ	๑๘
ความเป็นสันทิทธิโก ด้วยการหยั่งเห็น.....	๑๙
การเทียบเคียงอนุমান ชนิดที่เป็นสันทิทธิโก.....	๒๐
ความเชื่อ ๑๐ ประการ ที่ไม่ไปในทางที่เป็นสันทิทธิโก.....	๒๑
หลักกาลามสูตร ๑๐ ประการ	๒๒
สันทิทธิโกที่แฝงอยู่กับภพภูตสัมมปัญญา ควรฝึกฝนเพิ่มพูนอย่างยิ่ง.....	๒๓
สันทิทธิโกสุดท้าย คือการเสวยรสการกระทำนั้น ๆ.....	๒๔
: ยกตัวอย่าง การกินอาหาร ต้มเหล้า.....	๒๔
: ยกตัวอย่าง การบรรลุมรรคผลนิพพาน อานาปานสติหมวดที่ ๔.....	๒๕
สันทิทธิกนิพพาน ถึงได้ทีนี้เตี้ยวนี้ เมื่อไม่มีอุปาทาน.....	๒๕
จิตที่ไม่มีอุปาทาน เป็นปรินิพพานในทิฏฐธรรม.....	๒๖
เรื่องนิพพานเป็นสันทิทธิโกเรื่องสุดท้าย.....	๒๗
ทำให้เป็นสันทิทธิโกไปแต่แรกสุด ทุกเรื่องที่ทำ เป็นจุดตั้งต้นของนิพพาน	๒๘
มีธรรมะต่อเมื่อทำธรรมะให้เป็นสันทิทธิโกแก่ตนได้.....	๒๙

๒. สันทิทธิกธรรมของจตุราริยสังข์

พระธรรมที่เพียงสวดท่อง ไม่เป็นสันทิทธิโกต้องมีโยนิโสมนสิการยิ่ง ๆ ขึ้นไป- จึงจะเป็นสันทิทธิโก.....	๓๐
ธรรมะที่จิตรู้สึกอยู่ เป็นธรรมะในพุทธศาสนา.....	๓๑
มีความเป็นสันทิทธิโกในพระธรรม ด้วยการเข้าใจประพจน์กระทำ และได้รับ- รสของการกระทำ.....	๓๑
ความรู้สึกเกิดจากจิตวิปลัส ไม่เป็นสันทิทธิโก.....	๓๒
การมองเห็นสันทิทธิโก ในอริยสังข์ทั้ง ๔	๓๓ - ๖๓

- ๒๖ : คนจอมทุกข์ไม่เห็นทุกข์ ไม่มีทุกข์เป็นสันติปฏิภาณ คือพวก “หนอนที่-
เกิดในพริกไม่เห็นพริกข”..... ๓๔
- ๒๗ : “นกไม่เห็นฟ้า ปลาไม่เห็นน้ำ ไส้เดือนไม่เห็นดิน หนอนไม่เห็นคุณ”-
อุปมาคนจอมทุกข์ อีกกลุ่มหนึ่ง..... ๓๕
- ๒๘ : การกระทำของพวกไม่เห็นทุกข์เป็นสันติปฏิภาณ คือแก้ไขทุกข์ด้วย-
การกลบเกลื่อนทุกข์ หรือฆ่าตัวตาย..... ๓๖
- ๒๙ : พวกเอาความเสื่อมเป็นความเจริญ คือพวกที่อุปมาเหมือนเห็นกง-
จักรเป็นดอกบัว..... ๓๗
- ๓๐ : มนุษย์ “หลงสร้างกรรมขึ้นกันเอง” เพราะขาดความเป็นสันติปฏิภาณ..... ๓๗
- ๓๑ : การต้อนรับพระธรรม ด้วยความเป็นสันติปฏิภาณ..... ๓๘
- ๓๒ : ดับทุกข์ด้วยความโง่งมง่าย ไม่ใช่วิสัยของผู้มีสันติปฏิภาณ..... ๓๙
- ๓๓ : การดับทุกข์ตามแนวทางของพุทธศาสนา..... ๔๐
- ๓๔ : ไสยศาสตร์ คือสิ่งปิดเป้าทุกข์ “เพียงแค่ออไปที”..... ๔๑
- ๓๕ : ๑. การมีสันติปฏิภาณ ในทุกขอริยสังข์.....๔๒-๔๘
- ๓๖ : ประโยคสำคัญที่สุด ของทุกขอริยสังข์ คือ สงขิตเตน ปญฺจุปาทานก-
ขนธา ทุกขา..... ๔๒
- ๓๗ : ใจความแห่งประโยคสำคัญของทุกขอริยสังข์..... ๔๓
- ๓๘ : เห็นสันติปฏิภาณในทุกข์ จิตจึงสลัดต่อทุกข์..... ๔๕
- ๓๙ : ชั้นห้ำเกิด เมื่อกาย ใจ - อายตนะภายในทำหน้าที่..... ๔๕
- ๔๐ : การเกิดของชั้นห้ำ ทางอายตนะภายในแต่ละอย่างๆ..... ๔๖
- ๔๑ : มีสันติปฏิภาณในทุกข์ จึงอยากดับทุกข์..... ๔๗
- ๔๒ : ยึดมั่นถือมั่น โดยไม่รู้สึกรู้สึ เพราะจิตมีอวิชชา..... ๔๗
- ๔๓ : ๒. การมีสันติปฏิภาณ ในทุกขสมุทฺทยอริยสังข์..... ๔๘-๕๓
- ๔๔ : สมุทัย - เหตุให้เกิดทุกข์ ๓ ชนิด..... ๔๙
- ๔๕ : สันติปฏิภาณ ในความอยาก ๒ ชนิด..... ๕๐

: สันติภูฏิกโก ในการทำวิปัสสนาสูงสุดเกี่ยวกับทุกขสมุทัย.....	๕๑
: สันติภูฏิกโก ในความเชื่อที่ถูกต้องของพุทธศาสนา.....	๕๑
: การทำกรรมฐาน วิปัสสนา คือการดูให้เห็นตามหลักสันติภูฏิกโก.....	๕๒
: ต้องปรับปรุงจิตให้เป็นสมาธิ ก่อนการ “ดู”.....	๕๓
: ๓. การมีสันติภูฏิกโกในทุกขนิโรธอริยสังข์.....	๕๔-๕๘
: หมั่น “ดู” จิตประภัสสร - “หน้าตาดั้งเดิม”.....	๕๔
: การ “ดู” จิตว่างจากกิเลส - จิตว่างจากความทุกข์.....	๕๕
: การ “ดู” ความว่าง - พระนิพพาน.....	๕๖
: การ “ดู” อายตนะฝ่ายอสังขตะ (รวมทั้งการดูให้เห็นอายตนะฝ่าย- สังขตะด้วย).....	๕๗
: ๔. การมีสันติภูฏิกโก ในทุกขนิโรธคามินีปฏิทาอริยสังข์	๕๘-๖๑
: สัมมาสมาธิในพุทธศาสนา มีบริวาร๗.....	๕๙
: ผลของการมีสมาธิที่มีบริวาร ๗ - ทำให้โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์...	๖๐
: ให้ชีวิตเดินอยู่ในสัมมาสมาธิที่มีบริวาร ๗, มรรคญาณสี่ ผลญาณสี่- จะมีขึ้นโดยอัตโนมัติ.....	๖๑
: ประโยชน์ของการมีสันติภูฏิกโก ในจตุราริยสังข์.....	๖๑

๓. สันติภูฏิกกกรรมของนิพพาน

ทบทวนการบรรยายครั้งที่แล้ว ในวงกว้าง ๆ เกี่ยวกับสันติภูฏิกกกรรม.....	๖๔
ลักษณะของการมีธรรมะเป็นสันติภูฏิกโก.....	๖๕
นิพพานประกอบด้วยคุณบท ๖ ดุจพระธรรม ต้องทำให้เป็นสันติภูฏิกกกรรม- เป็นต้น.....	๖๖
ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุนิพพาน.....	๖๗
การศึกษาปฏิบัตินิพพานที่ผิดหลักพระพุทธศาสนา.....	๖๘
มีความผิดสลับเกี่ยวกับเรื่องของพระนิพพาน เพราะการศึกษาปฏิบัติไม่พอ- ไม่ถูกต้อง.....	๖๙

การทำนิพพานให้เป็นสันติปฏิริโก ด้วยการมีศีลธรรม ๓ ถูกต้อง.....	๗๐
ควรปรับปรุงปริยัติ ปฏิบัติปฏิเวธเกี่ยวกับนิพพาน ให้เป็นสันติปฏิริโก.....	๗๑
ศีลธรรมสามอุปมาด้วยเรื่องพบบ่อน้ำอมฤต.....	๗๒
การดูให้เห็นนิพพานเป็นสันติปฏิริกั ในศีลธรรม๓ (ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ)..	๗๓-๗๗
: ๑. ดูให้เห็นนิพพานเป็นสันติปฏิริกั ในปริยัติศีลธรรม.....	๗๓-๘๕
: “นิพพาน” ทางวัตถุ.....	๗๔
: “นิพพาน” ทางวัตถุระดับต้น-เย็นอกเย็นใจ.....	๗๔
: “นิพพาน” ทางจิตที่สูงขึ้นไป - ชีวิตที่เย็นระดับต่ำ.....	๗๕
: “นิพพาน” ทางจิตที่ดีกว่า-ชีวิตเย็นระดับได้สมาธิต่าง ๆ กระทั่ง- ชีวิตเย็นระดับสันนิเลส.....	๗๕
: “ชีวิตเย็น” คำพูดที่คนสมัยนี้ น่าสนใจ.....	๗๖
: นิพพานเข้ามา ทำให้ชีวิตเย็น.....	๗๖
: กำเนิด “เตียรถีย์, อัญญาเตียรถีย์”.....	๗๗
: เรียนปริยัติอย่างไร จึงจะเป็นสันติปฏิริโก?.....	๗๘
: ความหมายของคำว่า “นิพพาน” เป็นต้น.....	๗๘
ก. คำแปล ความหมาย ๓ นัยของนิพพาน.....	๗๘
ข. นิพพาน เป็นอายตนะอสังขตະ.....	๘๐
ค. นิพพาน เป็นอายตนะอนันตกาล.....	๘๑
ฅ. นิพพาน เป็นวิญญาณอนันตະ.....	๘๒
ง. นิพพาน-นิโรธธาตุ แดนดับของสังขารทั้งปวง.....	๘๓
จ. ไหวพจน์ของพระนิพพาน.....	๘๔
: ๒. ดูให้เห็นนิพพานเป็นสันติปฏิริกั ในปฏิบัติศีลธรรม.....	๘๕-๘๓
: วิธีปฏิบัติให้เห็นนิพพานเป็นสันติปฏิริกั.....	๘๕-๘๘
ก. มีสติมองเห็นโลกว่าง.....	๘๕
ข. เห็นว่า “โลกว่าง” คือว่างจากตัวตน-ของตน.....	๘๖

ค. หน่วงเอาความว่างเป็นอารมณ์.....	๘๖
ฅ. คุณไม่เกิดยึดถือขั้นห้าเป็นตัวตน.....	๘๗
ง. ร้อยอดสุดของการปฏิบัติเพื่อหลุดพ้น.....	๘๘
จ. เฝงจิตประภัสสรเป็นอารมณ์.....	๘๘
: ศาสนาอื่น มีวิธีเฝงจิตว่าง เพื่ออยู่กับพระเจ้า.....	๘๙
: ชาวพุทธควรอยู่กับ “ความว่าง” วันละหลาย ๆ ครั้ง.....	๘๙
: ผลประเสริฐ ของการอบรมจิตว่างบ่อย ๆ.....	๙๐
: จงรู้จักขอบคุณพระนิพพาน.....	๙๑
: พระเสขบุคคลกับนิพพาน.....	๙๒
: เสขะและผู้ปฏิบัติเพื่อเสขะคือผู้ได้ชมรสนิพพานล่วงหน้า.....	๙๓
: ๓. ดูให้เห็นนิพพานเป็นสัมพันธกิจในกฎวัฏจักรธรรม.....	๙๔-๙๗
: สัมพันธกิจ ในภุฎฐัมมนิพพาน, สามายิกนิพพาน.....	๙๔
: สัมพันธกิจ ในตังคนิพพาน.....	๙๔
: สัมพันธกิจ ในสัมพันธกนิพพาน.....	๙๕
: สัมพันธกิจ ในปัจจัตตนิพพาน.....	๙๖
: สัมพันธกิจ ในสุปาทิสอนนิพพาน และอนุปาทิสอนนิพพาน.....	๙๗
บทสรุปเรื่อง “นิพพาน”.....	๙๗
: นิพพาน-ดับกิเลสและทุกข์ เห็นได้เอง ไม่ใช่ความตาย.....	๙๗-๑๐๐
: ปราศจากนิพพาน พุทธศาสนาไม่มี.....	๙๗
: ไม่ใช่ “พุทธบริษัทเที่ยวแบกกระไดค้ำเติง”.....	๙๘
: นิพพานคุ้มครองชีวิตให้รอดอยู่ได้.....	๙๙
: ต้องการจบกิจพรหมจรรย์ ธิปปฏิบัตินิพพานให้เป็นสัมพันธกิจ ใน- ทุกแง่แห่งธรรม ๓.....	๑๐๐

๔. สัมพันธกรรมของพระรัตนตรัย

บททวนให้เห็นความสำคัญของสัมพันธกิจ และโทษของการไม่มีสัมพันธกิจ....	๑๐๑
--	-----

ก. พระธรรมรัตนะ โดยวัดถ้ำคูหาภิมุขโบสถ์บ้านหนองสรวง.....	๑๑๕
ข. พระธรรมรัตนะ โดยคำพูดหรือเสียง.....	๑๑๖
ค. พระธรรมรัตนะ โดยตำนาน.....	๑๑๗
ทรงประทาน “หลักธรรมเครื่องตรวจสอบ” เพื่อทดสอบธรรมส่วน- ปริยัติว่าเป็นธรรมจริงหรือปลอม.....	๑๑๘
พระธรรมส่วนปฏิบัติปฏิบัติวิเวกวิชาตัวเองได้-ถูกอยู่เสมอ.....	๑๑๘
ฅ. พระธรรมรัตนะ โดยตัวแท้ (๔ ความหมาย)	๑๑๙
รูปธรรมนามธรรมที่เรียนท่องจำพูดได้ตามเรียนยังไม่เป็นสันติปฏิทิกโก ๑๒๐	
การทำธรรมะตัวแท้ ๔ ความหมายให้เป็นสันติปฏิทิกโก.....๑๒๐-๑๒๓	
๑. ดูให้เห็นสันติปฏิทิกโกในพระธรรมตัวแท้ คือตัวธรรมชาติ- ที่เป็นรูป-นาม (กาย-ใจ).....	๑๒๐
๒. ดูให้เห็นสันติปฏิทิกโกในพระธรรมตัวแท้ คือกฎของธรรม- ชาติที่มีอยู่ในตัวธรรมชาติ คือรูปนาม.....	๑๒๑
๓. ดูให้เห็นสันติปฏิทิกโก ในพระธรรมตัวแท้ คือหน้าที่ตามกฎ- ธรรมชาติ ที่มีอยู่ในตัวธรรมชาติคือรูปนาม.....	๑๒๑
หน้าที่เบื้องต้นและเบื้องสูงต้องทำให้เป็นสันติปฏิทิกโก.....	๑๒๒
๔. ดูให้เห็นเป็นสันติปฏิทิกโกในพระธรรมตัวแท้ คือผลที่ได้รับ- จากการปฏิบัติตามกฎฯ ซึ่งมีอยู่ในตัวธรรมชาติคือรูปนาม	๑๒๓
พระไตรปิฎก ๘๔,๐๐๐ ธรรมชั้นร์ มีสันติปฏิทิกโกธรรม ๔ ครบถ้วน.....	๑๒๓
ง. พระธรรมรัตนะในฐานะเป็นที่พึ่ง.....	๑๒๓
หลักฐาน (ส่วนหนึ่ง) ที่ให้รู้ว่า นิพพานอันเป็นที่พึ่งสูงสุด ลูถึงได้- เมื่อเป็นๆ.....	๑๒๕
ต้องเป็นสันติปฏิทิกโกทั้งในพระธรรมและธรรมเป็นที่พึ่ง เพื่อเป็นไป- ตามพุทธประสงค์.....	๑๒๕
๓. พระสังฆรัตนะ โดยหลักศึกษาที่ทำให้เป็นสันติปฏิทิกโก.....๑๒๖-๑๒๙	

ก.-ข. พระสังฆรัตนะ โดยบุคคล, วินัย, ดำนาน, นิกาย.....	๑๒๖
ง. พระสังฆรัตนะจริงแท้.....	๑๒๗
การทำพระสังฆรัตนะจริงแท้ให้เป็นสันติปฏิโก ด้วยการปฏิบัติ- ตามหลักสังฆปฏิบัติสี่.....	๑๒๗
สันติปฏิโกต่อพระสงฆ์จริงแท้ชนิดที่จริงถึงที่สุด.....	๑๒๘
จ. พระสังฆรัตนะที่จะมาเป็นที่พึ่งแก่เรา.....	๑๒๙
ผลจากการที่มีพระรัตนตรัยเป็นสันติปฏิโก.....	๑๒๙
การมีสันติปฏิโก เมื่อรวมพระรัตนตรัยเป็นอันเดียวกัน.....	๑๓๐
: เห็นชัดว่า ๓ ส. มีอยู่ในพระรัตนตรัย.....	๑๓๐
: รู้เห็นชัดว่า ความว่างจากตัวตนเป็นหัวใจของพระรัตนตรัย.....	๑๓๐
: เห็นประจักษ์ว่าพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสิ่งเดียวกัน.....	๑๓๐
: เห็นแจ่มแจ้งว่า พระรัตนตรัยรวมเป็นหนึ่งเดียว แบ่งได้ ๓ โดย- หน้าที่.....	๑๓๑
ผู้ชื่อว่าเห็นสันติปฏิโกของพระรัตนตรัยโดยสมบูรณ์.....	๑๓๑

๕. สันติปฏิโกธรรมของไตรสิกขา

ทบทวนให้เห็นความหมายของสันติปฏิโกยิ่ง ๆ ขึ้นไป.....	๑๓๓
เอาพระธรรมในศาสนาออกชื่ออย่างเปล่า ๆ ปลื้ ๆ ถือว่าทำผิดความประ- สงค์ของศาสนา.....	๑๓๔
“ทำขนมเบื้องด้วยปาก” “หล่อข้องด้วยปาก” ไม่มีวันที่จะได้รับผลเป็น- สันติปฏิโก.....	๑๓๕
ธรรมะถ้าไม่เป็นสันติปฏิโก ก็ไม่มีประโยชน์.....	๑๓๖
ตัวพระพุทฺธศาสนา คือไตรสิกขา.....	๑๓๖
ไตรสิกขาที่ไม่เป็นสวากขาโต สันติปฏิโก.....	๑๓๗
มีไตรสิกขาเพียงแค่นี้ ไม่ได้ดีมรสพระธรรม.....	๑๓๘
ศีลพัตตปรามาสที่ถูกมองข้าม.....	๑๓๘

การลงปาฏิโมกข์ที่เป็นและไม่เป็นสัลลัพท์ัตตปรามาสา.....	๑๓๙
พุทธศาสนาที่ไม่เกี่ยวกับไตรสิกขา จะไม่มีความหมายในทางธรรม.....	๑๔๑
หลักการทำให้ไตรสิกขาเป็นสันติภูฏิกโก.....	๑๔๑-๑๖๓

ก. การศึกษาปฏิบัติให้มีสันติภูฏิกโกในศีลสิกขา.....๑๔๒-๑๔๗

๑. มีสันติภูฏิกโกในความทุกข์และการถูกความทุกข์กัดเอา..... ๑๔๒
๒. มีสันติภูฏิกโกในความมีศีลพร้อมพร้อมโดยหลักสัทธรรม ๓.....๑๔๓-๑๔๖

๒.๑ มีสันติภูฏิกโกในความมีศีลโดยปริยัติ คือรู้สึกต่อการ-
มีศีล โดยการศึกษาศีลจนรักศีลยิ่ง..... ๑๔๓

๒.๒ มีสันติภูฏิกโกในความมีศีลโดยปฏิบัติ คือรู้สึกรู้จัก-
การมีศีลโดยการปฏิบัติศีลจนรู้สึกไหว้ตนเองได้..... ๑๔๔

๒.๓ มีสันติภูฏิกโกในความมีศีลโดยปฏิเวธ คือรู้สึกต่อ-
ความมีศีลโดยซึมซาบผลศีลเกิดกายวิเวก..... ๑๔๕

กายวิเวกในกรณีผลการมีศีล คือไม่มีโทษทุกข์มา-
กระทบทางกายวาจา..... ๑๔๕

กายวิเวก-นิพพานทางกาย คือผลการมีสันติภูฏิกโก-
ในศีลสิกขาโดยปฏิเวธ..... ๑๔๖

ผู้มีศีลครบ ๖ บท แห่งองค์คุณของพระธรรม..... ๑๔๗

ข. การศึกษาปฏิบัติให้มีสันติภูฏิกโกในสมาธิสิกขา.....๑๔๘-๑๕๔

๑. มีสันติภูฏิกโกในเรื่องการถูกนิรฆณกัดเอา..... ๑๔๘
- นิรฆณ ๕ เหมือนต่อแดน, รุ่มต้อยคนธรรมดาอยู่ตลอดเวลา..... ๑๔๘

๒. มีสันติภูฏิกโกในเรื่องไม่มีนิรฆณรบกวน ในความมีสมาธิโดย-
หลักสัทธรรม ๓.....๑๔๙-๑๕๓

๒.๑ มีสันติภูฏิกโกในความมีสมาธิโดยปริยัติ คือรู้สึกรู้รส-
ของการศึกษาสมาธิทุกชั้นตอน จนอยากชิมรสสมาธิ.. ๑๕๐

๒.๒	มีสัมพันธวิญญูโกในควมมีสมมธโดยปฏิบัติ คือรู้สึกรู้ส- ของการปฏิบัติสมมธทุกชั้นตอน.....	๑๕๑
	สมมธโดยปฏิบัติ ต้องอดทนทำเรื่อยไปไม่เลิก.....	๑๕๑
	การทำสมมธควรปฏิบัติเหมือนขี่จักรยาน.....	๑๕๒
๒.๓	มีสัมพันธวิญญูโกในควมมีสมมธโดยปฏิเวธ คือรู้สึกรู้ส- ซาบผลสมมธชั้นต่าง ๆ.....	๑๕๓
	สมมธที่ประกอบด้วยคุณบท ๖ แห่งพระธรรม.....	๑๕๔
	จิตตวิเวก-นิพพานทางจิต คือผลของการมีสัมพันธวิญญูโกในสมมธสิกขา- โดยปฏิเวธ.....	๑๕๔
ค.	การศึกษาปฏิบัติ ให้มีสัมพันธวิญญูโกในปัญญาลิกขา.....	๑๕๕-๑๖๓
๑.	มีสัมพันธวิญญูโก ในเรื่องถูกอวิชชากัดเอา.....	๑๕๕
๒.	มีสัมพันธวิญญูโก ในเรื่องมีความสบายปลอดภัย มีปัญญา โดย- หลัก สัทธรรม ๓.....	๑๕๕-๑๕๗
๒.๑	มีสัมพันธวิญญูโกในควมมีปัญญาโดยปริยัติ คือรู้สึกรู้ส- ในการศึกษาเรื่องปัญญา จนอยากมีปัญญาที่สุด.....	๑๕๖
๒.๒	มีสัมพันธวิญญูโกในควมมีปัญญาโดยปฏิบัติ คือรู้สึกรู้สใน- การปฏิบัติปัญญา รู้จักเปรียบเทียบในสิ่งคู่ตรงข้าม...	๑๕๗
๒.๓	มีสัมพันธวิญญูโกในควมมีปัญญาโดยปฏิเวธ คือมีความ- รู้สึกต่อการไม่ถูกโมหะกระทบไม่ยึดมั่นขลย.....	๑๕๘
	ผลของการได้ดีมรสของปัญญา.....	๑๕๙
	“อตัมมยตา” คำที่อรรถกถาหนักแปลไม่แปลตามพยัญชนะ.....	๑๖๐
	“อตัมมยตา” ผลสุดท้ายของการมีปัญญาสูงสุด.....	๑๖๐
	ควรรู้จักความมีอยู่จริง ของคำที่เกี่ยวกับหลักพุทธศาสนา.....	๑๖๑
	ปัญญาที่ประกอบด้วยคุณบท ๖ ของพระธรรม.....	๑๖๒
	สัมพันธวิญญูโกในศีล สมมธ ปัญญาที่ทำงานร่วมกัน (พร้อมทั้งอุปมา).....	๑๖๓

สันติวิถีโกในอุปมาของการทำงานร่วมกันแห่งศีลสมาธิ ปัญญา(อีกนัยหนึ่ง)	๑๖๔
สันติวิถีโกในข้อที่พุทธศาสนาเป็นเรื่อง “ดูให้เห็น” ไม่ใช่คำนวณหรือเชื่อ- ตามบอกเล่า.....	๑๖๔
สันติวิถีโกในข้อที่พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่เป็นปรัชญา.....	๑๖๕
การเห็นตามความเป็นจริง คือเห็นว่าไม่ควรยึดมั่นถือมั่นอะไรว่าเป็นตัวตน- ของตน.....	๑๖๖
ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นสมบัติของธรรมชาติ.....	๑๖๗
ไม่ควรโง่ท้อแท้ว่า ไม่สามารถปฏิบัติในสมบัติที่ธรรมชาติมีให้อยู่ในตัวแล้ว- ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.....	๑๖๘
พระพุทธรูปทรงเป็นตัวอย่าง ในการทำพระองค์ให้กลมกลืนกับธรรมชาติ- ๔ ความหมาย และทรงเมตตาแนะนำให้เราทำด้วย.....	๑๗๐

๖. สันติวิถีกรรมของธรรมสโมธาน

ความจำเป็นที่ต้องใช้คำบาลีปนในภาษาอื่น.....	๑๗๒
ทบทวนให้เห็นความหมายของสันติวิถีกรรม.....	๑๗๓
การศึกษา ที่เป็น-ไม่เป็นสันติวิถีกรรม.....	๑๗๕
ธรรมสโมธาน คืออะไร ?.....	๑๗๖
ธรรมสโมธานของสิ่งต่าง ๆ.....	๑๗๗
: ธรรมสโมธานของศาลา.....	๑๗๗
: ธรรมสโมธานของกาย-ใจ เป็นต้น.....	๑๗๗
ดูให้เห็นสันติวิถีโกของธรรมสโมธานทั้งในส่วนเหตุและผล.....	๑๗๘
โทษของการไม่เห็นสันติวิถีโกในธรรมสโมธาน.....	๑๗๙
ก. ทำให้ไม่ได้ใช้ ไม่ได้รับประโยชน์จากสิ่งต่าง ๆ เต็มที่.....	๑๗๙
ข. ทำให้ทำอะไรไม่ดีที่สุด ไม่มีอะไรอย่างปลอดภัย.....	๑๗๙
ค. ทำให้ความเป็นมนุษย์มีประโยชน์น้อย.....	๑๗๙
ดูให้รู้เห็นว่ากฎธรรมชาติทำให้มีธรรมสโมธาน.....	๑๘๐

โทษเลวร้ายส่วนหนึ่งที่เกิดจากการไม่รู้ธรรมสโมธาน.....	๑๘๑
การดูสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นธรรมสโมธาน.....	๑๘๑
: ดูธรรมสโมธานของตนไม้ต้นหนึ่งในแง่ต่าง ๆ.....	๑๘๒
: ดูธรรมสโมธานของคนโดยย่อ.....	๑๘๓
สิ่งต่าง ๆ มีชื่อเรียกตามที่รู้จัก สมมุติงายๆ และการมองที่เป็น-เสียประโยชน์	๑๘๓
จุดบกพร่องของนักวิทยาศาสตร์.....	๑๘๔
ความรู้และการใช้ความรู้ที่ถูกต้องเพื่อสันติสุข-สันติภาพ.....	๑๘๔
จุดมุ่งหมายแท้จริงของการศึกษาและของศาสนา.....	๑๘๕
“ธรรมสโมธาน” จำเป็นที่ต้องเห็นเป็นสันติปฏิโก.....	๑๘๖
โทษของการไม่เห็นความเกี่ยวข้องกันอย่างมีประโยชน์ของสิ่งต่าง ๆ.....	๑๘๗
สันติปฏิโกในความหมายและความสำคัญของธรรมสังคี.....	๑๘๗
มีสันติปฏิโกในความรู้เรื่องธรรมสโมธานช่วยให้มีธรรมสังคีโดยง่าย.....	๑๘๙
สันติปฏิโกในธรรมสโมธานคืออินทรีย์ ๕ พละ ๕.....	๑๙๐
ควรตรวจสอบอินทรีย์ของตัวเองในทุกกรณี.....	๑๙๒
ธรรมสโมธาน คือ สิ่งที่แฝงอยู่หลังฉาก.....	๑๙๓
ธรรมเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน ที่เป็นธรรมสโมธาน.....	๑๙๓
ทำโพธิปักขิยธรรมให้เป็นสันติปฏิโก เพื่อสำเร็จประโยชน์เต็มตามความ-	
หมายของธรรมชื่อนี้.....	๑๙๔
โพชฌงค์ ๗ เป็นธรรมสโมธานที่สำคัญที่สุด ประเสริฐที่สุด เป็นเคล็ดสูงสุด-	
เพื่อการบรรลุธรรม เป็นต้น.....	๑๙๕
ธรรมสโมธานเป็นธรรมชาติ, เป็นไปตามธรรมชาติ.....	๑๙๗
ศรัทธาในพระพุทธศาสนา.....	๑๙๘
ธรรมสโมธาน : ธรรมที่เป็นเคล็ดลับของธรรมชาติ.....	๑๙๘
ธรรมชาติทั้งหลาย (ฝ่ายสังขตะ) มีเหตุมีปัจจัย.....	๑๙๙
“ความเนื่องถึงกัน” ของเหตุปัจจัย คือความลับที่คนไม่ค่อยสนใจ.....	๑๙๙
ทำธรรมสโมธาน-สหกรณ์ให้เป็นสันติปฏิโกจะได้รับประโยชน์มหาศาล.....	๒๐๐

ผลสูงสุดแห่งการรู้จักและทำกรรมสโมธานให้เป็นธรรมมังคี..... ๒๐๑

๗. สันติปฏิภนธรรมของสัมปรายภพ

ความหมายของสันติปฏิภนธรรม-สัมปรายภพ-ปรโลก..... ๒๐๓

ก. ความหมายของสันติปฏิภนธรรม..... ๒๐๓

ข. ความหมายของสัมปรายภพ-ปรโลก..... ๒๐๔

“โลกหน้า” สิ่งที่ถูกคนข้องใจ ควรทำให้สำเร็จประโยชน์แก่คนทุกคน..... ๒๐๔

เชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ตามคำบอกเล่าคาดคะเนไม่เป็นสันติปฏิภน..... ๒๐๕

วิธีศึกษาให้รู้เห็นปรโลก-อบายสี่เป็นสันติปฏิภน เพื่อเกลียดกลัว จนไม่ทำสิ่ง-
ที่ให้ตกอบาย..... ๒๐๕

การศึกษาให้รู้เห็นสันติปฏิภนธรรมในทุกคติ-สุคติ.....๒๐๗-๒๑๔

: ศึกษาให้รู้เห็นขณะจิตเมื่อเกิดอบาย ๔..... ๒๐๘

: ควบคุมอบาย ๔ ได้ ทำให้ไม่ตกอบายที่นี้และหลังจากตาย..... ๒๐๘

: ควรให้ความสำคัญแก่นรก-สวรรค์ที่นี้และเดี่ยวนี..... ๒๐๘

: รู้ “คำคม” ของปู่ย่าตายาย : “สวรรค์ในอก-นรกในใจ”..... ๒๑๐

: รู้ถูกต้องความหมายของสวรรค์คือเทวโลก, มารโลก, พรหมโลก..... ๒๑๐

ก. ความหมายของเทวโลก..... ๒๑๐

ข. ความหมายของมารโลก..... ๒๑๑

ค. ความหมายของพรหมโลก..... ๒๑๑

: รับผิดชอบให้รู้เห็นสวรรค์ ๓ ระดับที่นี้และเดี่ยวนี..... ๒๑๑

: สันติปฏิภนต่อรสชาติของสวรรค์ที่นี้และเดี่ยวนี..... ๒๑๒

: การควบคุมกามโลกและพรหมโลก..... ๒๑๓

: เหตุปัจจัยที่นี้เดี่ยวนีแห่งนรก-สวรรค์..... ๒๑๔

ความมีสันติปฏิภนในระดับจิต ๔ ระดับ (เกี่ยวกับภูมิ ๔).....๒๑๕-๒๒๐

๑. มีสันติปฏิภนในระดับจิตพวกบุชากามารมณ (กามาวจรภูมิ)..... ๒๑๕

๒. มีสันติปฏิภนในระดับจิตพวกบุชาสุขจากรูปธรรมปริสุทธิ (รูปาวจรภูมิ) ๒๑๖

๓. มีสันทิฏฐิโกในระดับจิตพวกบูชาสุขจากอรูปธรรม (อรุปวจรภูมิ).....	๒๑๖
สันทิฏฐิโกในลักษณะแห่งผู้กระเดียดไปทางรูป-อรูปพรหม ซึ่งเป็นโลก- อื่นชนิดไม่เกี่ยวกามารมณ์.....	๒๑๗
จิตที่ฝึกดีแล้ว ไปได้รอบทิศ คือสัมผัสโลกอื่นได้ เป็นต้น.....	๒๑๘
๔. มีสันทิฏฐิโกในระดับจิตพวกไม่ต้องการเป็นอะไร ที่เป็น ๆ กัน- (โลกุตตรภูมิ).....	๒๑๙
มีสันทิฏฐิโกในจิตที่เยี่ยมกรายไปฝ่ายโลกุตตรภูมิ.....	๒๒๐
สันทิฏฐิโกในพุทธภาษิตหลักเกี่ยวกับจิตเหนือโลกแง่ต่าง ๆ.....	๒๒๐
สันทิฏฐิโกในการทำจิตให้สูงขึ้นไป ๆ จนลุนิพพาน.....	๒๒๑
ทุกอย่างต้องทำให้เป็นสันทิฏฐิโก จึงจะสำเร็จประโยชน์.....	๒๒๒
สามารถปฏิบัติจนเปลี่ยนความรู้สึกได้ ก็คือเปลี่ยนโลกได้เป็นโลกที่ดียิ่ง ๆ- ขึ้นไป กระทั่งอยู่เหนือโลกโดยประการทั้งปวง.....	๒๒๓
สันทิฏฐิโกในเรื่องนรก-สวรรค์ดีพอ ทำให้อยู่เหนือ บรรลุนิพพานได้.....	๒๒๔
สันทิฏฐิโกต่อทุกสิ่งเห็นว่าเช่นนั้นเอง เจยได้ จิตจะโน้มไปเพื่อนิพพาน.....	๒๒๕
ตรัสว่า “นรก-สวรรค์อยู่ที่อายตนะภายใน” บรรพบุรุษชั่วดี จึงพูดว่า- “สวรรค์ในอก-นรกในใจ”.....	๒๒๕
“ตคนรก มีสวรรค์ ชมนิพพาน วันละหลาย ๆ ครั้ง”	๒๒๖
จงขอบคุณพระนิพพาน.....	๒๒๗
ทุกสิ่งอยู่ในอายตนะภายใน ทำให้เป็นสันทิฏฐิโกได้ทั้งหมด.....	๒๒๗

๘. สันทิฏฐิภธรรมเกี่ยวกับกิเลส

กิเลสเกิดฯ ก็ไม่รู้จักกิเลส เพราะไม่มีสันทิฏฐิโกในกิเลส เป็นต้น.....	๒๓๐
การศึกษาให้มีสันทิฏฐิโกในสิ่งที่เรียกว่ากิเลส โดยฐานะ ๖ ตามแนวพุทธ- ภาษิต.....	๒๓๑-๒๕๗
๑. มีสันทิฏฐิโกในกิเลส แง่มุมต่าง ๆ.....	๒๓๑-๒๔๑
ก. กิเลสโดยภาษา, ลักษณะ เป็นต้น.....	๒๓๑

ข. กิเลสโดยประเภท ๓.....	๒๓๒
จมีสันทิฏฐิกรรมต่อกิเลสของตัวเอง.....	๒๓๔
ความมีสันทิฏฐิโกในกิเลสประเภทอนุสัย ๓.....	๒๓๔
มีสันทิฏฐิโกในกิเลสประเภทอหังการมมังการมานานุสัย.....	๒๓๖
การแสดงบทบาท-อิทธิพล-หน้าที่ของกิเลส ประเภทอหังการ- มมังการมานานุสัย.....	๒๓๖
มีความเป็นพระอรหันต์ เพราะไม่มีอหังการมมังการมานานุสัย- โดยสิ้นเชิง.....	๒๓๘
ค. กิเลสโดยชนิดต่าง ๆ.....	๒๓๙
: ทิฏฐิ, อุปาทาน.....	๒๓๙
: นีวรณฺ์ ฯลฯ.....	๒๓๙
๒. มีสันทิฏฐิโกในสมุทัยของกิเลส.....๒๔๑-๒๔๗	
มีสันทิฏฐิโกในข้อที่กิเลสเกิดเมื่อไม่มีสติสัมปชัญญะในขณะแห่งสัมผัส	๒๔๑
มีสันทิฏฐิโกว่าควบคุมอายตนะภายในไว้ดี จะไม่เกิดกิเลส.....	๒๔๒
มีสันทิฏฐิโกในข้อที่ว่า สิ่งแวดล้อมและสิ่งกระตุ้นมีส่วนช่วย ให้เกิด- กิเลสได้ง่ายหรือมาก.....	๒๔๒
มีสันทิฏฐิโกว่า ธรรมชาติล้วน ๆ มีส่วนช่วยสอนให้เกิดกิเลส.....	๒๔๓
เด็กทารกไม่มีความรู้เรื่องเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ.....	๒๔๔
เรียนธรรมะเพื่อให้เกิดความรู้เรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ กำจัด- กิเลสอนุสัย ไม่มีทุกข์เป็นอยู่สงบเย็น.....	๒๔๕
การเกิดกิเลส-สะสมกิเลส-ไหลไปตามกิเลส เป็นสิ่งที่ธรรมชาติสอน- มีสิ่งแวดล้อมข้างนอกช่วยกระตุ้นให้รุนแรงยิ่งขึ้น.....	๒๔๖
มูลเหตุแท้จริงของการเกิดกิเลส คืออวิชชา, นอกนั้นเป็นสิ่งประกอบ...	๒๔๖
๓. มีสันทิฏฐิโกในอวัฐฐังคมะ (การดับลงชั่วคราว) ของกิเลส.....	๒๔๗

คนเรามีได้มีกิเลสตลอดเวลา มีอัฐจุงคะหรือนิพพานชั่วคราวมาคั่น-

เป็นระยะ ๆ..... ๒๔๘

๔. มีสันทิฎฐิโกในอัสสาทะ (เสน่ห์ยั่วชวน) ของกิเลส..... ๒๔๙

โลกตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสคาม จึงมีปัญหาทั้งโลก..... ๒๔๙

๕. มีสันทิฎฐิโกในอาทีนวะ (โทษตำทราวม) ของกิเลส..... ๒๕๐

ชีวิตคนเราหม่นวนอยู่ในวงกลมของวัฏฏสงสาร กว่าจะตัดเสียได้-
ด้วยสติปัญญา..... ๒๕๑

ดูวัฏฏสงสารของตนให้ชัดให้เป็นสันทิฎฐิโก(ไม่ใช่เพียงแต่รู้-เข้าใจ).. ๒๕๒

๖. มีสันทิฎฐิโกในนิสสรณะ (อุปายสลัดออก) ของกิเลส..... ๒๕๒

อัฐจุงคิกมรรค : หนทางประกอบด้วยองค์ ๘..... ๒๕๓

แม้สิ่งยั่วชวนที่สุดมากระทบ เพียงมี “สัมมาฯ” มาทันเวลาเท่านั้น-
กิเลสก็เกิดไม่ได้..... ๒๕๓

พุทธภานิต : เป็นอยู่โดยชอบโลกไม่ว่างจากพระอรหันต์..... ๒๕๔

ตรัสสมณะ-วิปัสสนา ว่าเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์สิ้นเชิง..... ๒๕๔

การปฏิบัติต้องมีสติสัมปชัญญะให้เพียงพอ..... ๒๕๕

มีสติให้พอและเร็วทันแก่เวลา จะไม่ตกเป็นทาสอารมณ์..... ๒๕๖

เป็นอยู่อย่างมีอินทรีย์สังวร ช่วยให้มีสติสัมปชัญญะได้โดยง่าย..... ๒๕๗

สรุปคำอธิบายสันทิฎฐิทธิกรรมเกี่ยวกับกิเลส.....๒๕๘-๒๕๙

: ตลอดเวลาที่เป็นปุถุชน กิเลสนั้นแหละคือตัวเขา..... ๒๕๘

: กิเลสไม่ทำลายเฉพาะบุคคล ทำลายทั่วทั้งโลก..... ๒๕๘

: รู้จักกิเลสถึงขนาดเป็นสันทิฎฐิโก ก็เอาชนะกิเลสได้..... ๒๕๙

๙. สันทิฎฐิทธิกรรมในอะไร ๆ ในตัวเราเอง

ทบทวนให้เห็นความสำคัญของสันทิฎฐิทธิกรรม..... ๒๖๐

เรียนแต่เรื่องข้างนอก ไม่เรียนเรื่องสิ่งมีอยู่ข้างใน ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์-
ทำให้โง่หนักขึ้น..... ๒๖๑

การมีสันทิฏฐิโกในอะไร ๆ ในตัวเรา.....	๒๖๒-๒๗๔
๑. มีสันทิฏฐิโกในข้อที่ว่า “โลกมีอยู่ในตัวเรา”.....	๒๖๒-๒๖๗
เห็นด้วยตา แต่รู้สึกด้วยใจ.....	๒๖๓
สันทิฏฐิโกต่อ “โลก” ในทุกความหมาย ที่สามารถเข้าไปถึงจิต จน- เกิดเรื่องกิเลสเป็นทุกข์.....	๒๖๔
: “โลก” ทางตา.....	๒๖๔
: “โลก” ทางหู.....	๒๖๕
: “โลก” ทางจมูก.....	๒๖๕
: “โลก” ทางลิ้น.....	๒๖๕
: “โลก” ทางผิวกาย.....	๒๖๕
: “โลก” ทางจิต.....	๒๖๖
โลกทางอายตนะทั้งหกที่เข้าไปอาละวาดอยู่ข้างใน เรียกว่ามี, ทำให้- มีปัญญา และต้องแก้ปัญญา.....	๒๖๗
โลกที่เป็นผลของความรู้สึกทางอายตนะเข้าไปมีอยู่ในใจ.....	๒๖๗
๒. มีสันทิฏฐิโกในข้อที่ “ทะเลในตัวเรา”.....	๒๖๘
๓. มีสันทิฏฐิโกในข้อที่ว่า “นรก-สวรรค์ในตัวเรา”.....	๒๖๙
นรก-สวรรค์ที่เป็นสันทิฏฐิโก (นรก-สวรรค์ในภาษาธรรม).....	๒๗๐
๔. มีสันทิฏฐิโกในความที่ “มารในตัวเรา”.....	๒๗๑
๕. มีสันทิฏฐิโกในข้อที่ “กรรม ผลกรรม ในตัวเรา”.....	๒๗๒
๖. มีสันทิฏฐิโกธรรมว่า “พระเจ้า พระธรรม ในตัวเรา”.....	๒๗๓
๗. มีสันทิฏฐิโกธรรมในสิ่งที่มืออยู่อย่างตรงกันข้ามในตัวเรา.....	๒๗๔

๑๐. สันทิฏฐิโกธรรมในผลของศาสนา

ความจำเป็นที่ต้องมีการกล่าวทบทวน.....	๒๗๕
ผลจากศาสนาต้องเป็นสันทิฏฐิโกต่อเรา.....	๒๗๖
มีศาสนาระดับไหน ก็มีผลระดับนั้น.....	๒๗๖

การทำแต่พิธีเป็นการฆ่าทำอยู่กับที่.....	๒๗๗
ชีวิตเย็น เพราะไม่มีกิเลสและทุกข์ เป็นผลของการมีศาสนาที่แท้จริง.....	๒๗๘
ชีวิตเย็น เป็นเรื่องทางจิตใจ.....	๒๗๙
เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดผลเป็นความเย็นชั่วคราว.....	๒๘๐
พระอรหันต์ คือผู้มีชีวิตเย็นสมบูรณ์.....	๒๘๑
มีผลแห่งศาสนา เมื่อมีความรอดความพ้น.....	๒๘๒
ความรอดในพุทธศาสนา ต่างจากศาสนาอื่น.....	๒๘๓
พุทธบริษัท ต้องรู้จักความรอดของพุทธศาสนาให้ถูกต้อง.....	๒๘๔
ธรรมะในพระพุทธรูปช่วยให้ออกจากปัญหาทุกชนิด (๓ ระดับ).....	๒๘๕
๑. รอดจากปัญหาทางวัตถุ-ทางเศรษฐกิจ.....	๒๘๖
๒. รอดจากปัญหาทางร่างกาย.....	๒๘๗
๓. รอดจากปัญหาทางจิต ทางวิญญาณ.....	๒๘๗
การเข้าถึงผลของศาสนาแท้จริง : ชีวิตเย็น ไม่มีปัญหาโดยประการทั้งปวง.....	๒๘๘
ปุถุชนชีวิตร้อน, อริยบุคคลชีวิตเย็น.....	๒๘๙
ควรมีสันติวิถีกรรมในชีวิตตนเอง ทั้งในแง่ร้อนและแง่เย็น.....	๒๙๐
ควรมีสันติวิถีกรรมทั้งในส่วนปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ.....	๒๙๑
พุทธศาสนาต้องเป็นสันติวิถีกรรมฯ มิฉะนั้นไม่เป็นพุทธศาสนา.....	๒๙๒
พุทธศาสนาสอนจนไม่มี หรืออยู่เหนือเกิดแก่เจ็บตาย, ต้องเข้าใจมองเห็น- ให้ถูกต้อง.....	๒๙๓
พุทธภานิตเกี่ยวกับเกิดแก่เจ็บตายที่ต้องทำให้เป็นสันติวิถีโกจนไม่ค้ำกันเอง	๒๙๓
สันติวิถีโกต่อความเป็นครอบครัวพุทธบริษัทที่ถูกต้องตรงตามหลักพุทธศาสนา	๒๙๔

๑๑. สันติวิถีกรรมต่อสนามรบในตัวเอง

ย้ำความสำคัญของสันติวิถีกรรม.....	๒๙๖
สนามรบหรือการรบที่มีอยู่ในตัวเอง.....	๒๙๗
การให้ทานเสมอกันกับการรบ.....	๒๙๘

การมีสันทิฎฐิโกต่อสนามรบในตัวเอง.....	๒๙๘-๓๑๖
คู่ที่ ๑ : มารกับการฆ่ามารในตัวเอง.....	๒๙๘-๓๐๒
มารโดยแท้จริงคือกิเลสที่อวิชาสร้าง.....	๒๙๙
วิวัฒนาการของกิเลส.....	๓๐๐
พระกับมาร.....	๓๐๑
พระพุทธองค์ทรงชนะมาร คืออย่างไร.....	๓๐๒
คู่ที่ ๒ : มิตรกับศัตรู (สัมมาฯ กับ มิจฉาฯ) ในตัวเอง.....	๓๐๓-๓๐๖
มีสันทิฎฐิโกในข้อที่สัมมาทิฎฐิ และสัมมาสติ เป็นธรรมพื้นฐาน- สำหรับกำจัดศัตรู.....	๓๐๔
มีสันทิฎฐิโกในการที่หิริ โอตตปปะ และสังเวชเป็นธรรมกองทัพ- หนุนให้ปัญญากับสติกำจัดศัตรู.....	๓๐๕
จะเลือกเอาสัมมาทิฎฐิหรือมิจฉาทิฎฐิเป็นตัวเอง?.....	๓๐๖
คู่ที่ ๓ : การต่อสู้ของกรรมในตัวเอง.....	๓๐๗-๓๑๖
การต่อสู้ของกรรมลักษณะที่ ๑ : การต่อสู้ระหว่างกรรมดี- กรรมชั่ว.....	๓๐๗
ความชั่วมีเสน่ห์ จึงทำให้คนยังชอบทำชั่ว.....	๓๐๘
หลักปฏิบัติกรรมดี เพื่อต่อสู้กรรมชั่วจนชนะ.....	๓๐๘
การต่อสู้ของกรรมลักษณะที่ ๒ : การต่อสู้ระหว่างความมี- กรรมกับความสิ้นกรรม.....	๓๐๙
ตลอดเวลาที่ยังมีตัวตน-ของตนอยู่ ก็ต้องมีการกระทำความ.....	๓๑๐
ปัญญาขนาดเห็นพระไตรลักษณ์ เป็นธรรมลดอำนาจมืด ที่- อยากมีตัวตนจนหมดตัวตน สิ้นกรรม.....	๓๑๐
กรรมที่ทำให้สิ้นสุดกรรมทั้งปวง เป็นกรรมของพุทธศาสนา.....	๓๑๒
การเห็นของพระอริยเจ้า ตรงกันข้ามจากปุถุชนเห็น.....	๓๑๓
อริยอัฏฐังคิกมรรค เป็นกรรมที่ทำให้สิ้นสุดกรรมทั้งปวง.....	๓๑๔

- : มองเห็นว่า เป็นเพียงการเกิดขึ้น-การสืบทอดของธรรมเนียม-
ชาติล้วน ๆ..... ๓๓๓
- : รู้สึกประจักษ์ชัดว่า “ไม่เห็นตามเป็นจริงว่าทุกสิ่งเกิดขึ้น-
ปรุ่่งแต่่งตามธรรมเนียมชาติ จึงเกิดเรื่องกิเลสและความทุกข์” ๓๓๔
- : รู้สึกเห็นชัดว่า “ทุกข์ที่เป็นเองตามธรรมเนียมชาติและทุกข์ที่-
เกิดขึ้น เพราะเราทำผิด,ไม่ยึดถือเป็นของเรา ก็ไม่เป็น-
ปัญหา ไม่เป็นความทุกข์”..... ๓๓๖
- : มีสันทิฏฐิโกว่า “ธรรมเนียมฝ้ายปรุ่่งแต่่ง-ไม่ปรุ่่งแต่่ง ก็-
เป็นธรรมเนียม”..... ๓๓๗
- : รู้สึกชัดว่า “อายตนะที่เป็นสังขารและวิสังขาร ก็เป็น-
ธรรมเนียม (มิใช่ตัวตน)”..... ๓๓๘
- : สันทิฏฐิโกว่า “จิตสัมผัสอนุภาทิสสนิพพาน อันเป็นที่-
สิ้นกรรม ก็เป็นธรรมเนียม”..... ๓๓๙
- : สันทิฏฐิโกว่า “รสพระธรรมสูงสุดคืออรสของการลุนิพพาน-
ก็เป็นธรรมเนียม”..... ๓๔๐
- หมวดที่ ๒. สันทิฏฐิโกต่อกฎของธรรมเนียม.....๓๔๑-๓๔๖
- : สันทิฏฐิกรรรมต่อกฎของเวลาที่สังขารทั้งปวง เป็นไป-
ตามปัจจัย..... ๓๔๑
- : เห็น-รู้สึกด้วยใจต่อกฎของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา..... ๓๔๒
- : รู้สึกประจักษ์ชัดต่อกฎของอิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท.. ๓๔๒
- : รู้เห็นแจ้งชัดต่อกฎของอริยสัจจ์..... ๓๔๓
- : สันทิฏฐิกรรรมต่อกฎของวิภูฏสงสาร..... ๓๔๔
- : สันทิฏฐิโกต่อกฎแห่งวิภูฏสงสารตามแบบของพระพุทธเจ้า ๓๔๔
- : มองให้เห็นประจักษ์ชัดต่อกฎของอิสรภาพ..... ๓๔๖

หมวดที่ ๓. สันติภูฏิกโกต่อหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.....	๓๔๗-๓๕๑
: หน้าที่ชั้นแรก คือรอดชีวิตอยู่ได้.....	๓๔๗
: หน้าที่ชั้นที่ ๒ คือให้ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ	๓๔๘
: อุปมาของหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.....	๓๔๙
: เคารพฯ พระเจ้า คือเคารพฯ พระธรรม.....	๓๕๐
: สรุปเรื่องสันติภูฏิกโกธรรมต่อหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ.....	๓๕๑
หมวดที่ ๔. สันติภูฏิกโกต่อผลจากการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ.	

๓๕๒-๓๕๗

: สันติภูฏิกโกต่อผลของการทำดี-ทำชั่ว.....	๓๕๒
: สันติภูฏิกโกต่อผลจากการปฏิบัติหน้าที่ถูกต้อง-ไม่ถูกต้อง	๓๕๒
: การที่มีสันติภูฏิกโกเป็นการฝึกสติสูงสุด ทำให้มีพระธรรม-	
มาสิงสถิตในตน.....	๓๕๔
: การทำให้ร่างกายนี้เป็นพระวิหารของพระรัตนตรัย.....	๓๕๔
: สุขน้อย ๆ รองจากสุขอย่างยิ่งของผู้ปฏิบัติถูกต้อง.....	๓๕๕
: ยาระงับสรรพทุกข์.....	๓๕๖
: หัวใจของพระพุทธศาสนา-เช่นนั่นเอง.....	๓๕๗
บททวนให้มองเห็นว่าธรรมแต่ละความหมายต้องเป็นสันติภูฏิกโกแก่ตน.....	๓๕๘

ภาคผนวก

สันติภูฏิกโก

หลักธรรมะเกิดขึ้นจากการสังเกตของมนุษย์ ในรูปแบบเหมือนกับวิทยา-	
ศาสตร์.....	๓๖๓
ความรู้ทางธรรมะ ธรรมชาติมีไว้ให้พอมที่มนุษย์จะรู้ได้เอง.....	๓๖๔
: ยกตัวอย่าง-คนป่าเปี้ยกฝนนี้กลบ ทำที่ป้องกันได้เอง.....	๓๖๔
: เห็นเรื่องทางจิตสูงขึ้นจนรู้จักแกทุกข์.....	๓๖๔
ยิ่งเรียนจะยิ่งโง่, ถ้าไม่เข้ารูปกับธรรมชาติ.....	๓๖๕

คิดค้นทำให้เห็นเป็นเรื่องถูกจริง จะตรงกับที่ทรงสั่งสอน.....	๓๖๖
ธรรมะจริง ต้องเป็นสันติภูฏิกโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ.....	๓๖๖
สังฆธรรม เป็นอกาลิโก-ไม่จำกัดกาล.....	๓๖๗
เรียนรู้เข้าใจ ยังไม่ใช่สันติภูฏิกโก ต้องทำให้ประจักษ์ต่อไป.....	๓๖๗
ผู้รู้ธรรมะ คือผู้ปฏิบัติธรรม และรู้สึกผลของการปฏิบัติด้วยกาย วาจา ใจ.....	๓๖๗
ปฏิบัติธรรม คือการปฏิบัติให้มีสันติภูฏิกโกใน“พยายาม ๔” “คอย ๓”เป็นต้น	๓๖๘
นักปฏิบัติธรรม ต้องทำเหมือนนักวิทยาศาสตร์ จึงจะประสบผลสำเร็จ.....	๓๖๙
เพราะค้นคว้าแต่วัตถุ ไม่สนใจทำทางจิต ทั้งโลกจึงมีแต่ความเห็นแก่ตัว.....	๓๗๐
“เห็นแก่ตัว ทำชั่วได้ทุกอย่าง” จนศีลธรรมไม่มีในโลก และไม่ก้าวหน้าใน- ทางจิต.....	๓๗๑
“เจริญด้วยอารยธรรมเนื้อหนังจะสูญเสี้ยววัฒนธรรมทางจิต” มีสันติภูฏิกโกใน- ข้อนี้จะแก้สถานการณ์ได้ถูกต้องไม่ยุ่ง.....	๓๗๒
ภูมิธรรมทางจิตฝ่ายตะวันออก นำหน้าสูงกว่าฝ่ายตะวันตก.....	๓๗๓
ระว่างโทษเลวร้ายของการตามกันฝรั่ง.....	๓๗๔
สันติภูฏิกโกมีอิทธิพลต่อคนมาแต่ดีกดาบรพพ์ เดียวนี้ยังขาดสันติภูฏิกโกฝ่าย- จิตอยู่มาก.....	๓๗๔
ธรรมะกลับมา จะมีเมตตาดต่อกัน ลดฟุ่มเฟือยทางวัตถุ.....	๓๗๕
สันติภูฏิกโก คือสิ่งที่พวกเรายังขาดอยู่.....	๓๗๖
มีสันติภูฏิกโกทางธรรมะจริง จะเป็นผู้เชี่ยวชาญทางธรรมะ.....	๓๗๗
พูดตามความรู้สึกประจักษ์ จะตรงกับคำตรัสของพระศาสดา.....	๓๗๗
นรก-สวรรค์ภาษาสันติภูฏิกโก ไม่เหมือนภาษาคนพูด และไม่มีในใจคน.....	๓๗๘
ควรมีสันติภูฏิกโกในเรื่องของชีวิต ความเป็นมนุษย์ของเรา, ให้มาก.....	๓๗๙

สันติภูฏิกธรรม

-๑-

๔ เมษายน ๒๕๒๔

สันติภูฏิกโก

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์เป็นครั้งที่ ๑ แห่งภาควิสาขบูชาในวันนี้ เป็น การขึ้นต้นใหม่ของชุดแห่งการบรรยาย. ในภาคมาฆบูชาได้พูดถึงเรื่อง *ปัจจัยที่ ๕* เสร็จไปแล้ว; ในภาคนี้เมื่อคิดดูว่าจะพูดเรื่องอะไรดี ก็นึกไม่ค่อยออก, ไปๆ มาๆ ก็นึก ไปในทำนองที่ว่าเรื่องที่รู้กันอยู่ แต่ไม่ถึงที่สุด คือไม่เพียงพอที่จะสำเร็จประโยชน์นั้น แหละ เอามาพูดเสียใหม่ให้รู้กันถึงที่สุดก็จะเป็นการดี; คือสมกับที่เป็นภาควิสาข- บูชา ซึ่งพอจะสรุปความได้ว่า เป็นภาคแห่งแสงสว่าง ก็ควรมีแสงสว่างยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ความรู้บางเรื่องยังไม่สว่างแจ่มแจ้งเพียงพอก็มีอยู่; แล้วบางทีก็เป็นที่น่า เวทนา, คือว่าเป็นเรื่องเบื้องต้นที่ควรจะรู้กันอย่างแจ่มแจ้ง แล้วก็ไม่รู้อย่างแจ่ม แจ่ม. เรื่องที่ถือว่าเป็นเรื่องเบื้องต้นที่สุด ก็น่าจะได้แก่เรื่อง **พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์**; *เดี๋ยวนี้เรารู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์กันอย่างแจ่มแจ้งถึงที่สุด*

หรือยัง? ก็ลองคิดดูเอง. อาตมาสังเกตเห็นว่า ยังมีอะไรบางอย่างเหลืออยู่; คือไม่
เป็นไปอย่างเพียงพอ ที่ควรจะรู้ควรจะเข้าใจให้ดี ๆ; ในที่นี้ก็หมายถึงเรื่องพระธรรม
นั่นเอง.

พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ๓ อย่างนี้ ใจความสำคัญที่สุดอยู่ที่
เรื่องพระธรรม : พระพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้า ก็เพราะตรัสรู้ธรรม, พระธรรมคือ
สิ่งที่ดับทุกข์ได้, พระสงฆ์ก็คือผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อจะดับทุกข์นั่นเอง. ความสำเร็จ
ประโยชน์อยู่ที่พระธรรม เราควรจะรู้เรื่องพระธรรมกันให้เพียงพอ จนสำเร็จ
ประโยชน์ คือดับทุกข์ได้.

“สันติภูฏิกโก” คำแรกที่ต้องเข้าใจเพียงพอเพื่อคำอื่นไม่เป็นหมัน.

ที่นี้เมื่อพิจารณาดูว่า พระธรรมในความหมายไหน ที่ยังไม่เป็นที่เข้าใจกัน
อย่างเพียงพอ? ก็ได้แก่คำแรกของพระคุณของพระธรรม คือคำว่า “สันติภูฏิกโก”:
สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม-พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคกล่าวไว้ดีแล้วนั้น, สันติภูฏิกโก-
เป็นสันติภูฏิกโก : อันบุคคลพึงเห็นได้ด้วยตนเอง. สันติภูฏิกโก คำนี้แหละยังเป็น
ปัญหานัก จึงอยากจะทำให้เป็นคำที่หมดปัญหา; ให้เข้าใจกันอย่างแจ่มแจ้ง เหมือนที่
เราได้เข้าใจคำอื่นอีกหลาย ๆ คำที่แล้วมา, เช่นคำว่า ปัจจัยที่ ๕ ซึ่งพูดกัน
๑๓ ครั้ง.

นี่ดูก็น่าสงสัยว่า เรื่องปัจจัยที่ ๕ อย่างเดียวพูดกัน ๑๓ ครั้ง จะเข้าใจหรือ
ยังก็ไม่ทราบ; อาตมาสันนิษฐานว่าคงจะเข้าใจ, เข้าใจจนถึงกับว่า พอเอ่ยว่าปัจจัยที่
๕ แล้ว ให้มีความเข้าใจทะลุปรุโปร่งไปหมด ว่า มันคืออะไร? มันได้แก่อะไร? จะ
ต้องทำอะไร?

อีกคำหนึ่งทีพูดติดปากได้แล้วว่า เช่นนั่นเอง. ถ้าใครเข้าใจคำว่าเช่นนั้นเอง ถึงที่สุด มันก็จะดับทุกข์ได้. เพราะไม่มีอะไรที่ไม่เช่นนั้นเอง; มันเป็นเช่นนั้นเอง. เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งทันทีเลย พอมีอะไรเกิดขึ้นมันก็หลุดปากออกไปได้ว่าเช่นนั้นเอง. อย่างการปฏิบัติเมื่อวันสองวันนี้ ถ้าใครประหลาดใจ คนนั้นก็เฝ้ารู้จักเช่นนั้นเอง. ถ้าคนรู้ธรรมะเพียงพอ ก็เห็นว่า โอ้ย! เช่นนั่นเอง. คนที่เช่นนั้นเองได้นั้น เขาต้องรู้จักเช่นนั้นเอง ถึงขนาดที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาเอาทีเดียว.

เดี๋ยวนี้เราจะพูดถึงคำว่าสันติภูฏิโก. พอพูดว่าสันติภูฏิโกก็ขอให้มันเข้าใจแจ่มแจ้งได้เหมือนกับเราเข้าใจคำว่าเช่นนั้นเอง. สันติภูฏิโก มีความหมายว่า อันบุคคลเห็นได้ด้วยตนเอง : สัง แปลว่า เอง, ภูฏิ แปลว่า เห็น; เป็นคุณบทของพระธรรม. ถ้าไม่มีความเป็นสันติภูฏิโก พระธรรมที่แท้จริงก็ไม่มีแก่บุคคลนั้น. สันติภูฏิโกเป็นคุณบทที่แสดงลักษณะของพระธรรม ที่เราท่องกันอยู่ทุกวันนี้ว่า สุวากุขาโต ภควตา ธมโม สนฺติภูฏิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูติ. บทที่เข้าใจยาก ก็อยากจะระบุว่า เป็นบท สนฺติภูฏิโก นี้เอง. คุณบทของพระธรรมมีมากเท่าไรก็มารวมอยู่ใน ๖ บทนี้; จะแปลกไปอีกบทหนึ่งก็คือ นิชฺชโร ซึ่งต้องนับว่ามีความสำคัญมาก.

พระธรรมไม่ชรา จึงไม่ล้าสมัย.

นิชฺชโร แปลว่า เฝ้ารู้จักชรา คือ พระธรรมนั้นแก่ชราไม่เป็น; เปรียบเหมือนกับเป็นหนุ่มอยู่เสมอ; ก็หมายความว่าแม้เดี๋ยวนี้ พระธรรมก็ยังไม่แก่. พระธรรมเดิมนั้นแหละยังไม่แก่ ยังเอามาใช้ได้ แม้เดี๋ยวนี้; มีลักษณะไม่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย จึงไม่แก่ ไม่พินสมัย ไม่ล้าสมัย : มีอีกบทหนึ่งซึ่งควรจะสนใจ. สิ่งที่ได้ชราได้ เปลี่ยนแปลงไปตามเวลาได้นั้น มันก็ต้องแตกดับในที่สุด; พระธรรมในที่นี้ พระธรรมที่แท้จริง คือ ไม่แก่ ไม่ชรา ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ที่เรียกว่า อกาลิโก ควรจะเป็นที่เข้าใจกันได้.

สำหรับพวกที่หาว่า พระธรรมหรือศาสนาไม่ล้ำสมัยแล้ว ไม่อาจจะใช้ให้เป็นประโยชน์ได้สำหรับสมัยนี้ อย่างนี้เป็นต้น. นี้ก็เพราะว่า คน ๆ นี้เขาไม่รู้จักพระธรรมในลักษณะที่เป็นสันติวิถีโก, เขามีความโง่ ไม่เห็นพระธรรมว่าเป็นอย่างไร; แล้วก็เหมาเอาว่า พระธรรมนี้ล้ำสมัยแล้ว พ้นสมัยแล้ว. ถ้าว่าเขารู้จักพระธรรมในลักษณะสันติวิถีโก เขาจะไม่พูดอย่างนั้น คือพูดไม่ได้ เพราะพระธรรมไม่ล้ำสมัยไม่ชรา. ถ้าพุทธบริษัทบางคน ทั้งที่ตนเป็นพุทธบริษัท ก็เกิดสงสัยในพระธรรม ว่าพระธรรมข้อนี้จะพ้นสมัยใช้ไม่ได้ อย่างนี้ละก็ เขาก็ไม่ใช่พุทธบริษัท คือไม่รู้จักพระธรรมนั่นเอง เพราะพระธรรมไม่มีชรา ดังที่กล่าวแล้ว.

พุทธบริษัทที่ “ เฝ้าหลักตอวัฏฏะ !”

[: โทษของการไม่เห็นสันติวิถีโก.]

เนื่องจากว่าเราไม่เข้าใจพระธรรมจนถึงกับเป็นสันติวิถีโกกัน ทั้งในแง่ปริยัติ และในแง่ปฏิบัติ และในแง่ปฏิเวธ; มันก็เกิดอุปสรรคชนิดที่ตายด้าน คือพุทธบริษัทที่เฝ้าหลักตอในวัฏฏะ, ไม่ก้าวไปข้างหน้า หยุดอยู่ที่นี้. นั่งเฝ้าหลักตอในวัฏฏะอยู่ที่นี้ คือรักษาความโง่ของตนไว้; นั่งเฝ้าอวิชชาความโง่ของตนรักษาไว้ที่นี้. นี้เรียกว่าเฝ้าหลักตอในวัฏฏะ หรือมิจฉาทิฏฐิ; มันจะเกิดอุปสรรคขึ้นถึงขนาดนั้น; เพราะฉะนั้นขอให้สนใจกันได้แล้ว ในเรื่องของสันติวิถีโก.

ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธที่ไม่เป็นสันติวิถีโก.

[มีโทษถึงกับทำให้ไม่มีพระธรรมเหลืออยู่ - เป็นหมันไปหมด.]

ไม่เป็นสันติวิถีโก คือไม่เห็นลงไปด้วยตนเอง ในเรื่องที่เป็นปริยัติ; คือบทข้อความต่างๆ ที่เป็นปริยัติที่สอนอยู่ เป็นบาลีก็ดี เป็นอรรถกถาก็ดี ที่เอามา

เรียนเป็นนักรรรม เป็นบาลี เป็นอะไรก็ดี นี้เรียกว่าปริยัติ. ไม่เป็นสันตสิฏฐิโก เพราะไม่เข้าใจถ้อยคำนั้น ๆ อย่างถูกต้อง. แม้ว่าจะจำได้มาก ให้จำหมดทั้ง พระไตรปิฎกเลย จำได้หมด แต่ก็ยังคงเป็นไม่สันตสิฏฐิโกอยู่นั้นแหละ คือไม่เข้าใจ เนื้อความนั้นโดยถูกต้อง.

เรื่องกรรม กิติ เรื่อง อนัตตา กิติ เรื่อง ปฏิจจสมุปปาท กิติ, ไม่ได้เข้าใจ ความหมายของถ้อยคำนั้นอย่างถูกต้อง; ดังที่ได้เคยพูดกันมาแล้ว ว่ามีคำอะไรบ้างที่เราไม่เข้าใจกันอย่างถูกต้อง. อย่างในเรื่องปฏิจจสมุปปาท ก็คำว่า ชาติ-ความเกิด นั้นแหละ. เราไม่ได้เข้าใจกันอย่างถูกต้อง เลยไม่รู้ปฏิจจสมุปปาทอย่างถูกต้อง จึงไม่สามารถเอาหลักเรื่องปฏิจจสมุปปาทมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ได้. นี้เรียกว่า ปริยัติไม่เป็นสันตสิฏฐิโก คือไม่เข้าใจในตำรา หรือในปริยัตินั้นอย่างถูกต้อง.

การปฏิบัติไม่เป็นสันตสิฏฐิโก คือปฏิบัติไปทั้งที่ไม่เข้าใจ ปฏิบัติตาม ๆ กันไปอย่างงมงาย, แม้จะเคร่งครัด เหลือประมาณ การปฏิบัตินั้นก็ไม่ใช่สันตสิฏฐิโก ไปได้. เพราะจะเป็นสันตสิฏฐิโกไม่ได้ด้วยความเคร่งครัด; แต่เป็นสันตสิฏฐิโกเพราะ ความเห็นอย่างแจ่มแจ้ง จนปฏิบัติถูกต้อง : เมื่อปฏิบัติถูกต้อง เห็นอยู่อย่างถูกต้อง จึงจะเป็นสันตสิฏฐิโก.

ที่นี้ปฏิเวธ คือผลของการปฏิบัติ ก็ไม่เป็นสันตสิฏฐิโก คือมันไม่เกิดผล ที่แท้จริง. ผลที่แท้จริงไม่ได้เกิดขึ้น เป็นความสุข หรือเป็นมรรค ผล นิพพาน หรืออะไรก็ตาม มันไม่ได้เกิดขึ้น แล้วจะเอาสันตสิฏฐิโกมาแต่ไหน? ก็สำคัญเอาเองว่า นี้เป็นมรรค เป็นผล เป็นนิพพาน เป็นความสุข เป็นอะไรไป ตามความเข้าใจของตนเอง; เรียกว่าสำคัญผิด เอาตามที่บอกๆ กล่าวๆ กันมา หรืออ่านแล้วไม่เข้าใจ ก็เอามาถือเป็นหลัก.

นี่คือตัวปัญหา. การเล่าเรียน ก็ไม่เป็นสันติภูฏิก, การปฏิบัติก็ไม่เป็นสันติภูฏิก, การรับผลของการปฏิบัติ ก็ไม่เป็นสันติภูฏิก, แล้วจะได้อะไร? ไม่มีพระธรรมเหลืออยู่สักชนิดเดียว!! เพราะว่าพระธรรมที่แท้จริงเป็นสันติภูฏิกดังที่กล่าวแล้ว. แม้เราจะได้ยิน คำอื่นๆ ว่า สุวากุขาโต ก็ดี อกาลโก ก็ดี เอหิปสฺสิโก อะไรก็ดี มันเป็นหมันไปหมด; เพราะว่ามันไม่เห็นความเป็นสันติภูฏิก ก็ไม่เข้าใจได้ว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ดีอย่างไร? หรือว่าเป็นอกาลโกอย่างไร? เมื่อไม่เห็นที่ตัวพระธรรม ก็ไม่เห็นว่าเป็นอกาลโก เลยเข้าใจผิดว่าพระธรรมล้ำสมัยอย่างนี้.

ตัวพระธรรมเป็นเอหิปสฺสิโก มันต้องมีอยู่จริงๆ ในจิตใจของเราหรือที่กาย วาจา ใจของเรา จึงจะเรียกคนอื่นว่า มาดูซิๆ มันเป็นอย่างนี้ๆ. ถ้าพระธรรมยังไม่เป็นสันติภูฏิกแก่เราก็ไม่มีทางที่จะเรียกว่าท่านทั้งหลายจงมาดูๆ.

โอบนยโก-น้อมเข้ามาใส่ตัว ก็น้อมเข้ามาไม่ได้ เพราะมันไม่รู้จะน้อมอะไร?

ปจฺจตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิ ก็ยังไม่มี เพราะเขาไม่ได้เป็นผู้รู้สึกต่อพระธรรมนั้นเฉพาะตน. เดียวนี้มันก็เป็นเสียอย่างนี้.

ความหมายคำว่า“เห็น” ในทางธรรม.

[สันติภูฏิก : ดูเห็น -รู้สึกด้วยใจอย่างถูกต้องตามเป็นจริง.]

เรามาทำความเข้าใจเรื่องสันติภูฏิกกันให้ถึงที่สุด : สันติภูฏิก แม้ว่าจะแปลว่า เห็นได้ด้วยตนเอง, คำว่า “เห็น” ในที่นี้มันใช้แทนคำพูดอื่นๆ เช่น คำว่า “รู้สึก”; ธรรมที่รู้สึกอยู่กับใจนั้นแหละ เรียกว่าเห็น, หรือเห็นเอง. รู้สึกอยู่เอง ก็เรียกว่าเห็นเอง. เพราะว่าธรรมะในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงสิ่งที่เห็นด้วยตา หรือดูด้วยตา ธรรมตา แต่ดูด้วยตาธรรมะ -ธรรมจักขุ; ธรรมจักขุ ดู เห็น นั่นคือ รู้สึกด้วยใจ. ปัญญาจักขุ ธรรมจักขุ ญาณทัสสนะ อะไรนี้ มันดู แล้วก็เห็น แล้วก็รู้สึก.

ฉะนั้นคำว่า สันติภูฏิกโก คือรู้สึกอย่างแท้จริงอย่างเต็มที่ ราวกับว่าเราเห็นด้วยตา; พอใครพูดหรือออกชื่อสิ่งนั้น ก็รู้จักได้ดี. เหมือนกับเราพูดว่าเกลือ; คนที่ไม่เคยเห็นเกลือ มันก็ไม่มีทางที่จะนึกไปได้ว่าเกลือเป็นอย่างไร? นี่ดีแต่ว่าทุกคนเคยเห็นเกลือ เคยกินเกลือ พอพูดว่าเกลือ ก็รู้ว่าเกลือเป็นอย่างไร? แต่ถ้าไปพูดกับคนที่ไม่เคยเห็นเกลือ เขาก็ฟังไม่ถูกว่าเกลือนั้นคืออะไร? ที่นี้คนที่เคยกินเกลือแล้ว รู้จักเกลือดี พอพูดว่าเกลือ ก็รู้จักเกลือมากกว่าพวกที่เพียงแต่เคยเห็นแต่ไม่เคยกินเกลือ.

ธรรมะนี้ก็เหมือนกัน : ที่จะพูดว่าเป็นมรรค ผล นิพพาน หรือเป็นอะไร ที่ล้วนแต่จะดับทุกข์ได้นั้น ก็ไม่เป็นที่เข้าใจ เพราะไม่เคยแม้แต่เห็น อย่าพูดถึงว่าจะได้เคยชิมรส. นี่ขอให้เอาตัวอย่างนี้ไปจับดูเป็นเครื่องเทียบเคียงว่า คำว่าเห็นเองมันมีความหมายอย่างไร? เกลือสำหรับคนที่ไม่เคยเห็นเกลือ, เกลือสำหรับคนที่ไม่เคยกินเกลือ ก็พูดไปแต่ปาก; แต่ถ้าคนเคยเห็น เคยกินเกลือแล้ว ก็รู้แจ่มแจ้ง เพราะมันเคยกินมาแล้ว มันง่ายนิดเดียวที่จะรู้รสเกลือ.

ที่นี้จะพูดฝ่ายตรงกันข้าม ที่มันเป็นอันตราย เช่น เสือ; สำหรับคนที่ไม่เคยเห็นเสือ เราจะพูดว่า“เสือ” เขาก็ไม่สะดุ้งสะเทือนอะไร เพราะไม่รู้ว่าอะไร; แต่ถ้าเราพูดกับคนที่เคยเห็นเสือ ก็พอจะนึกออก และรู้สึกกลัว; แต่ถ้าเราพูดกับคนที่เคยถูกเสือกัดมาก่อนแล้วละก็ ยิ่งดีมาก เขาจะรู้จักความหมายของคำว่าเสือกัดที่สุดได้.

เหมือนกับเราจะพูดถึงเรื่องฝ่ายกิเลสและฝ่ายทุกข์; พูดว่า กิเลส : โลภะ โทสะ โมหะก็ดี; ความทุกข์ : เกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ดี. คนที่เคยรู้รสของกิเลสมาแล้ว เขาฟังถูก, รุ้รสของความทุกข์มาแล้วเขาก็ฟังถูก. แต่คนโง่ไม่เคยรู้เรื่องของกิเลส มันไม่เห็นเป็นกิเลส, เมื่อกิเลสเกิดขึ้นกลับเห็นว่าสนุกดี; อย่างนี้เขาฟังไม่ถูก. เรื่องความทุกข์นี้บางอย่างเห็นเป็นความสุขไปเสียก็มี.

การศึกษาสมัยปัจจุบัน สอนไปในทางที่คนจะไม่รู้สึกความทุกข์ มองเห็นเป็นของที่ธรรมดาจนกลบเกลื่อนได้, แก้ไขกันไปได้ง่ายๆ; เมื่อแก้ไขไม่ได้ ก็ยิงตัวตาย เสียก็แล้วกัน ไม่ต้องเป็นทุกข์อะไร. ฉะนั้นคนจึงใช้วิธียิงตัวตาย ฆ่าตัวตายดับทุกข์ของตัว เพราะเขาไม่รู้เรื่องความทุกข์ว่า เกิดมาจากอะไร? และเราจะดับมันได้อย่างไร?

ความหมายของ “อบายสี, สวรรค์” ที่เป็นสันติภูฏิจโก.

นี้อาตมาจึงพยายาม ที่จะให้เข้าใจชื่อต่างๆ ที่ใช้พูดกันอยู่ ทั้งในภาษาคนและภาษาธรรม; เช่นคำว่า “นรก” เคยเห็นรูปภาพเขียนฝาผนัง เคยอ่านเรื่องราวเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ มันก็เป็นนรกทางตา ไม่เป็นสันติภูฏิจโก, ถึงแม้จะเห็นรูปภาพที่น่าเกลียดน่ากลัว ก็ไม่รู้สึกต่อความหมายของคำว่านรก. ดังนั้นจึงได้บอกว่า นรกนะเมื่อมันร้อนใจเหมือนไฟเผา นั่น, เมื่อใดมันมีความร้อนใจเกิดขึ้นเหมือนกับไฟเผา แล้วก็รีบศึกษามันเถอะ นั่นแหละคือ ความหมายหรือคุณค่าของนรก; ฉะนั้นจงรู้สึกต่อความร้อนใจที่เผาผลาญอยู่ในใจ นี้เรียกว่า “นรก”. อย่างนี้มันดีกว่าเห็นรูปเขียน หรือว่าอ่านเรื่องราวเรื่องนรกอย่างนั้นอย่างนี้ เพราะมันไม่รู้สึกต่อความทุกข์ ความร้อนใจได้.

เมื่อพูดถึง “สวรรค์” ก็เหมือนกัน เขียนรูปภาพสวรรค์ให้ดู, บรรยายเรื่องให้อ่าน แต่ว่ามันจะรู้สึกรสชาติของสวรรค์อันถูกต้องไม่ได้; จึงพูดว่า เมื่อเราชื่นใจในตัวเอง พอใจในตัวเอง ถึงขนาดที่ยกมือไหว้ตัวเองได้ นั่นแหละความรู้สึกอันนั่นแหละคือสวรรค์ อย่างนี้เป็นสันติภูฏิจโก; สวรรค์นี้เกิดเป็นสันติภูฏิจโกขึ้นแก่บุคคลนั้น. เพียงแต่เห็นรูปภาพของสวรรค์ อ่านเรื่องราวของสวรรค์ ก็ไม่เป็นสันติภูฏิจโกแก่บุคคลนั้น.

ฉะนั้นนรก กัฏฐิ สวรรค์ กัฏฐิ มันจะเป็นสันติปฏิภาณขึ้นมาได้ ก็ต่อเมื่อได้ชิมรสของมัน แล้วมันก็ชิมได้ที่นี้ โดยไม่ต้องไปตกอยู่ในนรก. เมื่อใดมันร้อนใจเหมือนไฟเผา; เมื่อนั้นรสของนรกมันมาปรากฏเป็นสันติปฏิภาณอยู่ในใจแล้ว. เมื่อใดชื่นใจในการกระทำของตัวที่ได้ทำความดี พอใจนับถือตัวเอง ใหว่ตัวเองได้ นั่นมันสวรรค์. นี่พูดโดยภาษาธรรมเพื่อให้เกิดสันติปฏิภาณ; จนกระทั่งมีคนอันธพาลบางคน เขากล่าวหาเอาตมาว่า *ยกเล็กเรื่องนรกสวรรค์หมดแล้ว; ว่าพุทธศาสนาไม่มีนรกสวรรค์หมดแล้ว* มาอยู่ในใจคนเล็กๆ น้อยๆ แล้ว อย่างนี้ก็มี.

เราไม่ได้ยกเล็กเรื่องนรกสวรรค์ที่เขาพูดถึงกันหรือในรูปภาพเหล่านั้น. เราต้องพูดใหม่ ให้เป็นสันติปฏิภาณ ให้เป็นความรู้สึกที่รู้สึกอยู่ในใจ ว่า นรกสวรรค์จริง : แก่യാตကနာနနိဒ် ကိမိတကနာနနိဒ်ကိတတေယျေ. ถ้าแก่ได้สวรรค์ชนิดนี้แล้ว ก็จะได้สวรรค์ทุกชนิดที่ต้องการต่อตายแล้ว.

ฉะนั้นการทำให้เป็นสันติปฏิภาณนี้ ไม่ได้ยกเล็กนรกสวรรค์ที่ยังไม่มองเห็นที่ยังไม่ถึง หรือว่าจะถึงกันต่อตายแล้ว นั่นก็ยกไว้ให้พวกนั้นก่อน, เรามาทำสันติปฏิภาณ ในนรกสวรรค์ที่เป็น *ปัจจุตต เวทิตพโพ* กันที่นี้ดีกว่า. จะได้รู้จักนรก จนถึงกับกลัวนรก. จะรู้จักสวรรค์ จนถึงกับว่าจะพอใจ หรืออยากจะได้สวรรค์ก็ได้เหมือนกัน ถ้ามันเป็นชนิดที่ถูกต้อง.

ที่นี้คำพูดบางคำ เช่น *นรก เตรีจฉาน เปรต อสุรกาย* ที่เป็นฝ่ายชั่วนั้น ก็เหมือนกันแหละ : สัตว์ไตรจฉานกลางทุ่งนา มันก็สัตว์ไตรจฉาน แต่ความหมายของมันคือความโง่, ไม่รู้เรื่องทุกข์หรือดับทุกข์เอาเสียเลย. *ความโง่นั้น* คือความหมายของสัตว์ไตรจฉาน : เมื่อไรเราโง่ถึงขนาดนั้น เมื่อนั้นเราเป็นสัตว์ไตรจฉาน. ไม่ต้องหมายถึงวัวควายกลางทุ่งนา แต่หมายถึงความโง่ที่มาอยู่ในใจคน ระดับเดียวกับวัวควายในทุ่งนา. นี่สันติปฏิภาณต่อคำว่าสัตว์ไตรจฉาน ซึ่งเป็นอบายชนิดหนึ่งในบรรดาอบายทั้งหลาย.

คำว่า **เปรต** ก็คือหิวอย่างทรมาน : เมื่อใดหิวทรมาน นั้นมันเป็นเปรตแล้ว, ความเป็นเปรตมาสันติวิถีโกในจิตใจของคนนั้นแล้ว.

หรือว่า **อสุรกาย** : อสุระ ก็แปลว่าไม่กล้าหาญ, กาย แปลว่าหมู่หรือพวก; **อสุรกาย** แปลว่าหมู่พวกสัตว์ที่ไม่มีความกล้าหาญ; โดยใจความก็คือขี้ขลาด, กลัว. เมื่อใดกลัว, ความกลัวนี้ต้องกลัวด้วยความไม่รู้ ด้วยความโง่เสมอ, ถ้ารู้แล้วไม่กลัว, มันก็กลัว. คนที่เคยกลัวอะไรต่ออะไรกันมาแล้ว ก็ดูเอาเองว่า ความกลัวนี้มันสนุกไหม? เมื่อกลัวอะไรก็ตาม มันสนุกไหม? มันล้วนแต่ทุกข์ทรมานด้วยกันแหละ, ความกลัวนี้; จึงจัดเป็นอบาย. อสุรกายที่อยู่ทีโลกอื่น ที่ไหนก็ไม่ว่า นั่นไม่สันติวิถีโกแก่เรา เก็บไว้ก่อนก็ได้. เรามาดูสันติวิถีโกในอสุรกาย คือ ความกลัว, เมื่อใดความกลัวเกิดขึ้น เป็นความโง่ที่สุด แล้วมันก็ทรมานใจเพราะความกลัว; นี่เห็น อสุรกายตัวจริงกันโดยเป็นสันติวิถีโก. นี่ทางอบายเป็นอย่างนี้.

นรก เจริญฉาน เปรต อสุรกาย สามารถเป็นสันติวิถีโกได้ ในเวลาที่มันได้เกิดความรู้สึกดังกล่าวนั้นขึ้นในใจของเรา. เชื่อว่าคงเคยเกิดกันมาแล้ว : ความร้อนใจเหมือนกับไฟเผาที่เป็นนรกไป, ความโง่เหลือประมาณก็เป็นเจริญฉานไป, ความหิวเหมือนจะขาดใจในเรื่องอารมณ์ ไม่เฉพาะหิวข้าว ถึงหิวข้าวก็เหมือนกัน ต้องหิวด้วยความโง่เหมือนกับจะขาดใจนั้น จึงจะเป็นความหิวที่เป็นเปรต. หิวตามธรรมดาไม่ใช่เปรต หิวด้วยความโง่เป็นความหมายของคำว่าเปรต. อสุรกายก็เมื่อมันขลาดกลัวอย่างน่าเกลียด ขลาดกลัวด้วยความโง่. นี่ฝ่ายที่ไม่พึงปรารถนา ก็มีอยู่อย่างนี้.

ถึงสวรรค์ - พรหมโลกได้ในโลกนี้.

พูดถึง **สวรรค์** ชั้นกามาวจร ชั้นรูปพรหม ชั้นอรูปพรหม ก็อย่างเดียวกันอีก. เมื่อใดจิตเสวยสุข อันเกิดจากสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความพอใจ อย่างถูกต้อง

อย่างที่ไม่ต้องผิดพลาดมัวเมาอะไรกันนัก ก็เป็นสวรรค์ชั้นกามาวจร; เมื่อใดเสวยสุขอันเกิดมาจากสมาธิประเภท“รูป” ก็เป็นพรหมโลก, คือสัตว์ในรูปพรหมเขามิจิตอย่างนั้น.

พระพุทธเจ้าก็ยังเคยตรัสว่า เมื่อบุคคลตั้งอยู่ในฌาน เช่นปฐมฌาน เป็นต้น ถ้าเขานั่งอยู่ที่ตรงไหน ที่นั่งนั้นเป็นที่นั่งทิพย์, เขายืนอยู่ตรงไหน ที่เขายืนนั้นเป็นที่ยืนทิพย์, เขานอนอยู่ที่ไหน ที่นอนนั้นเป็นที่นอนทิพย์, เขาเดินอยู่ที่ตรงไหน ที่เดินนั้นเป็นที่เดินทิพย์. คือให้ถือเอาความหมายของมันว่า เมื่อมีจิตอย่างนั้นเรียกว่าเป็นทิพย์; ในที่นี้คือเป็นสวรรค์หรือเป็นพรหม.

ตรงนี้อาจจะเข้าใจว่า เมื่ออยู่ในฌานนั้น เดินได้; ควรจะรู้ว่าเมื่ออยู่ในฌานจริงๆ นั้นเดินไม่ได้. แต่ว่ารสของฌานนั้นยังเหลืออยู่ในใจ; แม้เขาจะมาเดินอยู่ ความรู้สึกที่เป็นรสของฌานนั้นเขายังรู้สึกอยู่, วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตาก็ยังรู้สึกอยู่. เหมือนกับความทุกข์ความเศร้าโศกเสียใจนั้นแหละ เมื่อเดินอยู่มันก็รู้สึกเศร้าโศกเสียใจได้, เมื่อนั่งอยู่ก็เศร้าโศกเสียใจได้, ยืนอยู่ก็เศร้าโศกเสียใจได้, นอนอยู่ก็เศร้าโศกเสียใจได้ เพราะมันหมายถึงความรู้สึกของจิต. จึงมีคำกล่าวว่า เมื่อมีฌานแล้ว ไปนั่ง นอน ยืน เดิน อยู่ที่ไหน ก็เป็นสถานที่ทิพย์ไปหมด. ฉะนั้นเมื่อทำสมาธิสำเร็จ ได้รับความสุขเกิดจากฌาน จากสมาธินั้น นี่เป็นสันติภูฏิกโกต่อคำๆ นั้น; เช่นว่า รูปฌาน ก็ดี, ปฐมฌาน ทุติยฌาน ก็ดี, คำว่าพรหมในพรหมโลกก็ดี, มาเป็นสันติภูฏิกโกแก่ผู้ที่สามารถทำจิตใจเป็นอย่างนั้นได้. ส่วนนารูปพรหม ที่ยิ่งขึ้นไปเป็นอนุรูปฌานนั้นก็อย่างเดียวกัน : ต้องเข้าฌานชนิดนั้นได้ แล้วก็สัมผัสความรู้สึกที่รู้สึกอยู่ในจิตในขณะนั้น ก็เป็นสันติภูฏิกโกต่อความสุขที่เกิดมาแต่อนุรูปฌาน.

นี่ขอให้เข้าใจเรื่องที่พูดนี้ ซึ่งมุ่งหมายจะแสดงนิมิตเดี่ยวแหละ : แสดงว่าสันติภูฏิกโกนี้เป็นอย่างไร. แม้ที่เขาพูดกันว่า เทวดา นรก สวรรค์ พรหมโลก อยู่ที่

ไหนก็ไม่รู้ ไกลแสนไกลนั้น แล้วจะไปสันติภูฏิกโกมันได้อย่างไรล่ะ? ถ้าคนมันโง่ มันก็ไม่มีทางเป็นสันติภูฏิกโก; เมื่อไม่เป็นสันติภูฏิกโก ก็ไม่ใช่ของจริง ยังไม่เป็นธรรมะที่เป็นธรรมะจริง.

ฉะนั้นจึงทำให้เป็นสันติภูฏิกโกโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง, เราไม่ต้องลงทุนลงไปไหนหรอก เราอยู่ที่นี้ ในโลกนี้ เมื่อจิตใจมันเปลี่ยนไปตามแบบไหน มันก็เป็นสันติภูฏิกโกในแบบนั้นได้. แต่ไม่อยากจะพูดว่ายกเลิกสิ่งที่เขาพูดอย่างนั้น เอาแต่อย่างนี้อย่างเดียว; ขี้เกียจทะเลาะกับคนที่เขารักนรกหรือสวรรค์ชนิดโน้น. เราไม่ไปยกเลิกของใคร ไม่ไปยกเลิกของเขา. แต่ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ท่านตรัสว่าต้องเป็นสันติภูฏิกโก ถ้าไม่เป็นสันติภูฏิกโก ยังไม่ใช่เป็นความจริงหรือเป็นของจริง. ฉะนั้นอะไรๆ ถ้าจะให้สำเร็จประโยชน์ต้องทำเป็นสันติภูฏิกโกได้.

คำคำเดียวมิได้หลายความหมาย.

[: ยกตัวอย่าง ศิล.]

อาตมาอยากจะระบุไปยังสิ่งที่ที่ใกล้ตัวที่สุด คือคำว่า ศิล, ศิลที่เราับศิล รักษาศิลกันอยู่นี้. ขอให้สังเกตดู ตั้งใจให้ดีๆ ก็จะสังเกตได้ โดยจะพูดว่าห้องศิล, ห้องศิลนี้คำหนึ่ง แล้วก็รับศิล แล้วก็ปฏิบัติศิล แล้วก็มิศิล. นี่ศิลตั้ง ๔ คำ : ศิลในคำว่าห้องศิล, ศิลในคำว่ารับศิล, ศิลในคำว่าปฏิบัติศิล, ศิลในคำว่ามิศิล; แถมอีกคำว่า ศิล เมื่อเสวยผลเป็นความสุขอันเกิดมาจากศิล. ศิล ๔ คำนี้ไม่เหมือนกัน ต่างกันคนละชั้นคนละชนิด.

ห้องศิล เหมือนเจ้านาค คนมาอยู่วัดเป็นเจ้านาค จะบวชที่ห้องศิล; ศิลที่ห้องอยู่นั้นมีความหมายอย่างไร?

ที่นี้คนมารับศิล รับศิลกับพระเมื่อมีพิธีรับศิล; นี้คำว่าศิลนี้มันมีความหมายอย่างไร?

แล้วคนหนึ่งเขาปฏิบัติศีล รักษาศีล อย่างไม่บกพร่อง อย่างไม่เสียหาย; ศีลค่านั้นมีความหมายอย่างไร?

แล้วคนหนึ่งเขาเสวยความสุขอันเกิดจากศีล; คำว่า ศีลค่านั้นหมายความว่าอย่างไร? แล้วคุณเถอะว่า เป็นคำๆ เดียวกันแท้ๆ ว่าศีลๆ, แต่ไม่เหมือนกันเลย.

รู้อรรถของศีลแล้ว จึงจะมีศีล.

[: มีศีลต่อเมื่อศีลเป็นสันติภูฏิกโก.]

คนจะยังไม่มามีศีล จนกว่าศีลของเขาจะเป็นสันติภูฏิกโกแก่จิตใจของเขา. เจ้านาคทองศีล ก็ศีลนกกแก้วนกกขุนทองไป; มันไม่เคยรู้เรื่องศีล รับศีล, คนปฏิบัติศีล ยังไม่สำเร็จ ยังต่อสู้กันอะอะเกะกะอยู่, มันก็ยังไม่มามีศีล. คนรับศีลแต่ปากนี้ ก็ยังไม่มามีศีล, คนปฏิบัติอยู่ยังไม่สำเร็จก็ยังไม่มามีศีล; จนกว่าเขาจะมีศีล : เมื่อเขาข่มขี้โทษกิเลสหายบนี้ได้ ก็มีศีล; คำว่า ศีล นี้เป็นความสงบจริงแล้ว แล้วก็รู้อยู่ในใจนั้น. ความที่รู้อรรถของศีล เป็นความสงบอยู่ในใจ นี้ศีลนี้เป็นสันติภูฏิกโกแก่เขาแล้ว; แล้วก็มีความสุขอันเกิดจากจากศีลอยู่ พอใจ นั่นก็เป็นสวรรค์.

สันติภูฏิกโกในการมี-ไม่มีศีลพร้อมทั้งผล.

ในบาลีแห่งหนึ่งในมัชฌิมนิกาย คนๆ หนึ่งเขาเดินไปเที่ยวตามธรรมดาตามถนนหนทางร้านตลาด; พอได้ยินคนเขาพูดถึงเรื่องศีล ๕ ออกชื่อศีล ๕ ข้อ หรือจะมีพิธีรับศีลอยู่ก็ได้, พอเขาได้ยินแล้วเขาก็สะดุ้ง สะดุ้งหัวน้ไหลอยู่ในจิตใจ เพราะว่าเขาเป็นคนไม่มีศีล เป็นคนไม่มีศีลเลย ขาดศีล ไม่มีศีลเหลือ เขาก็สะดุ้งตกนรกอยู่ในใจ. ทีนี้คนอีกคนหนึ่ง เมื่อเขาเดินไปในที่อย่างเดียวกัน ได้ยินคนเขาออกชื่อศีล ๕ ศีล เขากลับปีติปราโมทย์ลึงโลดอยู่ในใจ ว่ากูมีศีล; นี้เป็นสันติภูฏิกโกทั้งในส่วนที่เป็นตัวศีลและผลของศีล.

ฉะนั้นใครบ้างที่เดินไปตามบุญตามกรรม ได้ยินใครเขาเอ่ยคำว่า ปาณาติ-
ปาตา หรืออุโบสถศีลอะไรขึ้นมา แล้วปีติปราโมทย์บ้าง? หรือว่าใครได้ยินเข้าแล้ว
เศร้าสร้อย : ภูไม่มีศีลนี้เลย. นี่ไม่ต้องมีใครมารู้ในใจของเขา เขารู้ของเขาเอง ว่าใน
ใจของเขาเป็นอย่างนั้นๆ. นี่คำว่า ศีล ที่เป็นสันติภูฏิกโก. ฉะนั้นศีลของใครเป็น
สันติภูฏิกโกแล้วหรือยัง? ไปตรวจสอบดูเอง. เรื่อง สมาธิ เรื่อง ปัญญา ก็เหมือนกัน
แหละ ถ้ามีจริงรู้สึกจริง ก็เป็นสันติภูฏิกโก; ถ้าไม่มี มีแต่คำพูด มันก็ไม่มี หรือ
ไม่เป็นสันติภูฏิกโก.

ขยายเรื่องที่ควรรู้เกี่ยวกับการเห็น (สันติภูฏิกโก).

ที่นี้จะพูดถึงคำว่า สันติภูฏิกโก คือเห็นเอง. เห็นเองนี้ คือเห็นด้วยตนเอง;
สันติภูฏิกโก -อันบุคคลผู้ปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง. นี้จะพูดถึงคำว่า“เห็น”กันสัก
หน่อย เพราะมีคำว่าเห็น : สันติภูฏิกโก -อันบุคคลพึงเห็นเอง. เมื่อตะก็ก็พูดแล้วว่า
เห็นทางตา ก็เป็นเห็น; เห็นด้วยความรู้สึกของจิต ก็เรียกว่าเห็น.

สันติภูฏิกโกต่อการเห็นด้วยตาด้วยจิตโดย ๒ ลักษณะ.

ก. การเห็นด้วยตาโดย ๒ ลักษณะ.

ที่นี้เราจะมาแยกแยะดูกิริยาอาการที่เป็น “การเห็น” นั้น ให้รัดกุมเข้าสัก
หน่อย เพื่อจะเข้าใจให้ครบถ้วน. เอา เห็นด้วยตา กันก่อน. เห็นด้วยลูกตานั้น ก็
เห็น : เห็นด้วยตาเปล่าๆ นี้ก็เห็น, เห็นในลักษณะหนึ่ง ในปริมาณหนึ่ง. ที่นี้ถ้าเห็น
ด้วยเครื่องอุปกรณ์ เช่นแว่นตา เช่นกล้องส่องอย่างนี้ ก็เห็นได้มากกว่า หรือเห็นได้
ดีกว่า. อย่างคนบางคนถ้าไม่มีแว่นแล้วไม่เห็นเลย; นี้ต้องมีอุปกรณ์ คือว่ากล้องส่อง
ไปไกลก็มองเห็น; นี้เป็นอุปกรณ์ทำให้เห็นได้ดีกว่า.

ข. การเห็นด้วยจิตโดย ๒ ลักษณะ.

ที่นี้ จิตเห็น จิตล้วนๆ เห็น ก็เท่ากับตาเปล่าเห็น; จิตที่มีอุปกรณ์ คือมี วิปัสสนา มีญาณทัสสนะเห็น ก็เห็นได้มากกว่า. เพราะฉะนั้นเราต้องทำจิตให้ประกอบด้วยธรรมที่เป็นคุณสมบัติสำหรับเห็น ที่เรียกว่า “วิปัสสนา” หรือ “ญาณะ” หรือ “ทัสสนะ”; ทำให้มีขึ้นมา ผ่านไปทางสมาธิ หรือลงไปถึงศีลก็ได้. พอมีศีลแล้ว จิตก็เป็นสมาธิได้ง่าย. จิตเป็นสมาธิแล้ว ก็มีคุณสมบัติสำหรับการเห็นดีกว่าจิตที่ไม่เป็นสมาธิ เพราะว่าสมาธินั้นจะกลายเป็นเครื่องอุปกรณ์ทำให้เห็นได้ลึกกว่า แรงกว่า. ถ้าจิตมีวิปัสสนา เป็นคุณสมบัติอีกอันหนึ่งเข้ามาประกอบด้วย; จิตนั้นก็เห็นจริงกว่าลึกกว่า ถูกต้องกว่า. นี้ วิปัสสนา แปลว่าเห็นอย่างแจ่มแจ้ง. บางคนไม่รู้ว่าจะว่าวิปัสสนาแปลว่าอะไร? วิ แปลว่า แจ่มแจ้ง, ปัสสนา แปลว่า เห็น; วิปัสสนา แปลว่าเห็นอย่างแจ่มแจ้ง ก็คือเห็นสิ่งที่มีอยู่จริง. ที่เขาเห็นกระทั่งเห็นสิ่งที่ไม่ได้มีอยู่จริง เขาก็คุยว่าวิปัสสนา นั้นยกออกไป อย่าเอามาพูดถึงดีกว่า.

สันทิฏฐิโกไกลออกไปต่อลักษณะการเห็นที่เป็น-ไม่เป็นสันทิฏฐิโก.

[: เห็นตามจริง-ไม่ตามจริง,เห็นด้วยอุปกรณ์ที่ถูกต้อง-ไม่ถูกต้อง,เห็นอย่างปกอ-ไม่ปกอเปลือก.]

ที่นี้จะดูไกลออกไปอีกหน่อยว่า อุปกรณ์ที่ช่วยให้เกิดความเห็น นี้ต้อง ถูกต้อง; เช่น ถ้าวานที่เอามาใส่น้ำมันโกง ก็เห็นเป็นอย่างอื่นได้; หรือว่าสีมันเป็น สีอื่น ก็เห็นเป็นสีอื่นได้ เรียกว่ามันหลงเสียแล้ว วานนั้นมันหลงเสียแล้ว. จิตนี้ก็เหมือนกัน ญาณความรู้ความเห็นนี้ก็เหมือนกัน; ถ้าเป็นประเภทมิจฉาเป็นมิจฉาทิฏฐิ เป็นวิปลาสแล้ว ความเห็นนั้นก็เห็นผิดแหละ ไม่เห็นอย่างถูกต้องตามที่

เป็นจริง; แม้เขาจะเห็นอย่างนั้นรู้สึกอย่างนั้น ก็ไม่ใช่สันติภูฏิกโก เพราะมันถูกลวงด้วยอุปกรณ์. เขาเห็นจริง ๆ ไม่ใช่ไม่เห็น; แต่เห็นผิด เพราะเขาใช้อุปกรณ์ผิด, เช่น ใช้มิจฉาทิภูฏิก ใช้สัตตญญาวิปลาสอะไรเข้ามาประกอบจิต จิตนั้นก็เห็นผิดไปจากความเป็นจริง. ถ้าเห็นอย่างนี้ไม่ใช่สันติภูฏิกโก จะไม่เรียกว่า เห็นเอง ทั้งที่เห็นเอง เพราะใส่แว่นผิด ใส่แว่นหลอก. การเห็นมันต้องเห็นตรงตามที่เป็นจริง ดูด้วยตาเปล่าก็ตรงตามที่เป็นจริง, ใช้อุปกรณ์เช่นแว่นเป็นต้น ก็ถูกต้องตามที่เป็นจริง. นี่เราจะต้องเห็น สิ่งที่เราจะต้องเห็นคือธรรมะ ในลักษณะอย่างนี้.

ที่นี้ก็ยังมีว่า เห็นทั้งเปลือก แล้วก็เห็นเมื่อปอกเปลือกออกหมดแล้ว. เห็นอะไรทั้งเปลือกมันก็มีภาพไปอย่างหนึ่ง ก็เรียกว่าเห็นเอง เห็นจริงเหมือนกัน; แต่มันไม่ตรงกับความหมายของสันติภูฏิกโก ซึ่งมันจะต้องดีกว่านั้น : มันต้องเห็นจริงในลักษณะที่ว่าปอกเปลือกออกหมดแล้ว. เห็นทั้งกลม เห็นทั้งเปลือก ซึ่งมีของอะไรประกอบอยู่ข้างนอกมากนัก มันก็หลอกได้ แม้ว่าตานี้จะเห็นจริง ก็ยังไม่สำเร็จประโยชน์เป็นสันติภูฏิกโก; เพราะไม่ได้เห็นตามที่เป็นจริง เพราะมันมีอะไรหุ้มอยู่ข้างนอก. ฉะนั้นการเห็นทั้งเปลือกนี้ยังไม่เป็นสันติภูฏิกโก แม้ว่า จะเห็นจริง; ต้องเห็นที่ว่าเอาเปลือกออกแล้ว.

การเห็นธรรมก็อย่างเดียวกัน จะต้องเอาเปลือกอะไรออกแล้ว คือ ความโง่ หรือ กิเลส หรืออะไรที่มันพอกหุ้มอยู่ออกแล้ว เห็นอย่างหมดเปลือก, เห็นถึงส่วนลึกถึงแก่น, เห็นรอบด้าน, เห็นจากข้างในออกมาข้างนอก, เห็นจากข้างนอกเข้าไปข้างใน, เห็นถึงที่สุด จึงจะเรียกว่า เป็นสันติภูฏิกโก. ฉะนั้นขอให้ใช้หลักที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ วางไว้ พอประมวลเอามาถือเป็นหลักได้ และอาตมาก็ได้พยายามเอามาพูดให้ฟัง แล้วก็ไม่ค่อยมีใครสนใจ แม้ที่เป็นพระเป็นเณรอยู่ด้วยกันก็ไม่สนใจ ไม่รู้ว่าต้องการอะไร มันก็ไม่สนใจ; คือว่า:-

หลักของวิธีดูให้เห็น ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้.

[ตรัสหลักวิธีดูให้เป็นสันทิฏฐิโก ๗ ประการ.]

วิธีดูให้เห็น หรือให้รู้ ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เป็นหลักนั้นว่า “ดูว่ามีลักษณะอย่างไร? นี่ก็หมายถึงดูเข้าไปทั้งหมดที่ปรากฏอยู่ในขณะนั้น ว่ามันมีลักษณะอย่างไร? มีสีสน้อย่างไร? คล้ายกับอะไร? หรืออะไร? นี่เรียกว่ามันเป็นอย่างไร?

หรือมันจะมีได้กี่ชนิด กี่ประเภท? นี่ก็โดย ประเภท ดูโดยประเภทซึ่งเป็นการเปรียบเทียบ.

แล้วก็ดูโดย สมุทัย ว่า สิ่งนั้นมันเกิดมาจากอะไร? สมุทัย แปลว่าแดนเกิด.

แล้วก็ดูโดย อัตถังคมะ ว่ามันอัสตง คือกลับไปด้วยเหตุอะไร?

แล้วก็ดูโดย อัสสาทะ ว่า ของที่เป็นสาเหตุสวยงาม เอร็ดอรร้อย ที่มันฉาบไว้ข้างหน้านั้น มันเป็นอย่างไร?

แล้วก็ดูว่าความเลวร้ายของมัน ที่เรียกว่า อาทีนวะ มีอยู่อย่างไร? เช่น ของรักของพอใจนี้ มีลักษณะอะไรอยู่ข้างนอกให้รัก ให้พอใจ? แล้วข้างใน มีความเลวร้ายที่มันจะขบกัดให้เราหน้าตาไหลนั้นมันมีอะไร? ส่วนนั้นเป็นอาทีนวะ.

แล้วก็ดูถึง นิสสรณะ โดยนิสสรณะ ว่าวิธีที่จะเอาชนะสิ่งเหล่านี้ มีอย่างไร? คืออะไร?”

จะแยกออกเป็นหลายอย่าง มากกว่านี้ก็ได้อีก แต่มันก็จะเพื่อจะเผื่อ เอาแต่เพียงเท่าที่เอาตามพอใจที่จะพูดว่า มันจะมีสัก ๗ อย่าง คือ ลักษณะอย่างไร? ประเภทของมันอย่างไร? สมุทัยของมันอย่างไร? อัตถังคมะของมันอย่างไร? อัสสาทะของมันอย่างไร? อาทีนวะของมันอย่างไร? นิสสรณะของมันอย่างไร?

สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความพอใจ - รชนียา : เป็นทรัพย์สมบัติ บุตรภรรยา อะไรก็สุดแท้ที่เป็นรชนียา - เป็นที่ตั้งแห่งความพอใจ ดูว่ามันมีลักษณะอย่างไร? มีประเภทอย่างไร? มีแดนเกิดอย่างไร? มีแดนดับอย่างไร? มีส่วนล่อใจอย่างไร? มีส่วนเลวร้ายจะชบจะกัดเอานั่นอย่างไร? แล้วมีวิธีไหนที่จะอยู่บน ขณะเห็นสิ่งเหล่านี้? ถ้ามองเห็นขนาดนี้แล้วก็เรียกว่า เห็นอย่างปอกเปลือก เห็นอย่างหมดจดสิ้นเชิง เป็นสันติปฏิบัติโดยสมบูรณ์. เป็นวิปัสสนาที่สมบูรณ์ ก็เป็นสันติปฏิบัติที่สมบูรณ์ไปด้วย. **สันติปฏิบัติ** แปลว่าเห็นเอง บางทีก็สมบูรณ์ บางทีก็ไม่สมบูรณ์ ฉะนั้นจะต้องทำให้ถึงที่สุด ซึ่งเรียกว่าสมบูรณ์ จึงเรียกว่าสันติปฏิบัติ.

นี่เรียกว่าเห็นด้วยตา หรือเห็นด้วยใจ มันก็มีอาการคล้ายๆ กันแหละ: เห็นด้วยตาเปล่า เห็นด้วยมีของอุปกรณ์ช่วยให้เห็น; ระวังอุปกรณ์นั้นจะผิดหรือจะถูก. เห็นด้วยจิตเปล่าๆ กับเห็นด้วยจิตที่มีอุปกรณ์คือวิปัสสนา; ก็ยังต้องระวังว่า ส่วนที่เราเอามาเป็นอุปกรณ์นั้น เป็นวิปัสสนาจริงหรือเปล่า? อาจจะเป็นมิจฉาทิปฏิบัติ เป็นของหลง เป็นวิปัสสนาอะไรก็ได้. ถ้าเป็นวิปัสสนาจริง จะทำให้เห็นจริง เหมือนกับว่าปอกเปลือกออกหมด เห็นทุกชั้นๆ โดยลักษณะ ๗ ประการ ดังที่กล่าวแล้ว.

ยกศีลเป็นตัวอย่างการเห็นที่เป็นสันติปฏิบัติ

ตามพุทธวิธีแห่งการดู ๗ ประการ.

จะพูดกันด้วยศีลอีกทีก็ได้ : ศีลนั้นมีลักษณะอย่างไร? มีประเภทอย่างไร? แล้วศีลนี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร? แล้วศีลนี้จะดับลงไปได้อย่างไร? แล้วศีลนี้มันมีส่วนที่ล่อใจให้ยึดถือให้หลงรักอย่างไร? หรือว่าไปหลงรักไปหลงยึดถือ แล้วมันชบกัดเอาอย่างไร? *สิ่งที่เป็นฝ่ายดีฝ่ายกุศลนั้นนะ;* ถ้าไปหลงรักไปหลงยึดถือมันก็ชบกัดเหมือนกันแหละ. พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนไม่ให้ยึดถือโดยประการทั้งปวง แม้แต่

— ตามเทพว่า อย่าเข้าใจว่าสิ่งที่เป็นฝ่ายดีฝ่ายกุศลกันนัก; -ผู้จัดทำ.

พระนิพพาน. จะไม่ยึดถืออะไร เพราะความยึดถือนั้นเป็นความผิด เป็นอุปการณ์ผิด; ใส่เข้าไปที่ไหน มันก็จะย้อนกลับมากัดเอา.

ฉะนั้นเราก็มีศีล เราก็พอใจศีลก็ได้ แต่อย่าให้ถึงกับยึดมั่นถือมั่น มันจะขบกัดเอา; เช่นว่า:- เสียใจ วันนี้ทำศีลขาดชนิดหนึ่ง จะเป็นบ้าแล้ว! ไม่คิดว่าจะทำให้กลับคืนได้อย่างไร? หรือยึดถือด้วยความโง่ คนนั้นก็จะเป็นบ้าจริงๆ ด้วย. นี่เรียกว่ารู้ทั้งอัสสาทะ รู้ทั้งอาทีนวะ.

รู้นิสสรณะ คือว่าวิธีที่จะอยู่เหนือขึ้นไปอีก คือจะก้าวพ้นเลยชั้นศีลขึ้นไปได้อย่างไร? คือมีศีลเป็นปกติ โดยไม่ต้องมีเจตนาสมาทานรักษาอะไร ก็มีศีลอยู่ได้โดยปกติ; นั่นแหละจึงจะออกไปได้จากบ่วง หรือว่าความยุ่งยากเกี่ยวกับการมีศีล คือกล่าวได้ว่า ไม่มีทางขาดศีลอีกต่อไป. ถ้ามีศีลจริงๆ แล้ว ก็ไม่ต้องมาคอยเฝ้าสำรวจระวังอะไรอยู่ ขาดศีลอีกไม่ได้ คนชนิดนี้. นี้อยู่เหนือ พันหน้ำที่ของการที่จะต้องระวังรักษาเกี่ยวกับเรื่องศีล. จะเห็นศีล เห็นสมาธิ เห็นปัญญา เห็นฝ่ายดี ๆ ก็ยังต้องเห็นอย่างนี้; ฝ่ายชั่ว ฝ่ายอันตราย ฝ่ายกิเลส ฝ่ายทุกข์นั้นไม่ต้องพูดถึง ก็ต้องเห็นละเอียดรุนแรงเท่านี้เหมือนกัน.

ความเป็นสันติภูฏิกโกด้วยการหยั่งเห็น.

ที่นี้ก็พูดถึงเรื่องเห็นต่อไปอีก ว่า เห็นโดยความรู้สึกด้วยจิตเอง นั้นมันก็อย่างหนึ่ง. ที่นี้มันเห็นเพียง “หยั่งเห็น” ไกลออกไปกว่าที่รู้สึกอยู่จริง; ที่เรารู้สึกอยู่จริง มีอยู่เพียงเท่านั้น แต่เราอาจจะอาศัยหยั่งเห็นไกลออกไปกว่านั้น แม้นั้นก็ยิ่งเรียกว่า สันติภูฏิกโกได้. ส่วนที่เราเห็นจริง รู้สึกอยู่ เสวยเป็นอารมณ์อยู่นี้ ก็เรียกว่า สันติภูฏิกโกโดยสมบุรณ์; แต่ว่าสิ่งที่ได้อาศัยหลักเกณฑ์อันเดียวกัน มาด้วยกัน ยังอยู่ข้างหน้า ที่เรามองเห็นและหยั่งเห็นนี้ ก็เรียกว่าสันติภูฏิกโกได้เหมือนกัน.

ยกตัวอย่างเช่น:- พระโสดาบันได้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มาโดยลำดับๆ ถึงขนาดที่ตัดอนุสัย สังโยชน์ เป็นพระโสดาบันแล้ว นี่ก็เป็นพระโสดาบัน; **สันติปฏิภาณ**ในความเป็นพระโสดาบันซึ่มซาบแจ่มแจ้ง รู้สึกในความเป็นพระโสดาบัน. แต่ว่าการเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของพระโสดาบันนั้น ยังมีมากพอที่จะให้ยังเห็นพระนิพพานข้างหน้าโน้น ข้างหน้าที่ยังไม่ถึง โดยจิตนี้.

โดยจิตดวงนี้ที่เป็นพระโสดาบันแล้ว ก็ยังมองเห็นพระนิพพานที่อยู่ข้างหน้า ที่ยังไม่ถึงยังไม่ได้ชิมรสโดยตรง. การยังเห็นพระนิพพานนั้น ก็เรียกว่าเป็นสันติปฏิภาณได้เหมือนกัน. ในพระบาลีเปรียบอุปมาข้อนี้ว่า เหมือนกับคนเห็นน้ำในบ่อ แม้ว่ายังตักกินไม่ได้ ก็เรียกว่าเห็น เป็นสันติปฏิภาณได้. แต่ว่าอุปมานะ : อุปมาให้คำนวณว่าพระโสดาบัน เป็นเพียงพระโสดาบัน ก็มองเห็นพระนิพพาน. ยืนอยู่แค่ประตูพระนิพพาน แต่ก็มองเห็นพระนิพพาน, ยังเอื้อมเอาพระนิพพานไม่ได้; แต่พระนิพพานนั้นก็เรียกว่า เป็นสันติปฏิภาณแก่พระโสดาบันนั้น ในระดับหนึ่งแล้ว.

ฉะนั้นเราปฏิบัติธรรมะอยู่ ได้บรรลุผลของธรรมะขั้นใดขั้นหนึ่งอยู่ แต่ก็เป็นสิ่งที่สามารถให้ยังเห็นสิ่งที่อยู่ถัดไป โดยถูกต้อง โดยเที่ยงแท้แน่นอน, ความยังเห็นอันนี้ก็เรียกว่าเป็นสันติปฏิภาณได้เหมือนกัน. บางทีจะเปรียบว่าเหมือนกับเราไปกินน้ำที่ริมหนอง แล้วเราก็อาจจะยังทราบได้ว่า ที่อยู่กลางหนองนั้นมันจะเป็นน้ำอย่างไร? รู้สึกอย่างไร? น้ำมันอนุমানได้อย่างนี้ แล้วเรียกว่าการยังเห็นด้วยญาณทัสสนะด้วยเหมือนกัน; นี่ความเป็นสันติปฏิภาณด้วยการยังเห็น.

การเทียบเคียงอนุমানชนิดที่เป็นสันติปฏิภาณ.

[: เทียบเคียงอนุমানที่มาจากสันติปฏิภาณ.]

การเทียบเคียงก็มี เป็นการที่เรียกว่ายังเห็น เช่นว่า บางเวลาเราไม่มีกิเลสครบถ้วน ไม่มีนิเวศน์ครบถ้วน เราสบายใจเพียงเท่านั้นๆ แต่แล้วเป็นเพียงชั่วคราว

เดี๋ยวมันก็รบกวณอีก เราก็รู้สึกความทุกข์อีก. ที่นี้เรา ยังเห็น ว่า ถ้ากิเลสหรือ นีวรรณเหล่านี้หมดเกลี้ยงไปไม่กลับมาอีกเลย ไม่มารบกวณอีกเลย จะมีผลดีมีความสุข อย่างยิ่งสักเท่าไร; นี้โดย อนุมาน อย่างนี้ก็เรียกว่าสันติภูฏิกโเหมือนกัน. ที่ว่า นิพพานตัวอย่างชั่วคราวๆ เมื่อกิเลสมันว่างไปโดยธรรมชาตินี้ กับว่ากิเลสหมดไป โดยสิ้นเชิงนั้น พอจะเปรียบเทียบกันได้ด้วยการยังเห็น : นีอนุมานจากสันติภูฏิกโ นั้นเอง.

ส่วนการอนุมานโดยคาดคะเนเหมือนวิชาสมัยปัจจุบันนี้ใช้ไม่ได้, อนุมาน อุปมานวิธีตรรกวิทยาใช้ไม่ได้; เพราะตรรกะทั้งหลาย ไม่ใช่เป็นการยังเห็นที่เป็นสันติภูฏิกโ, ณะคือปรัชญาทั้งหลาย ก็ไม่ใช่เป็นการยังเห็นอย่างสันติภูฏิกโ. ฉะนั้นตรรกะก็ดี ปรัชญาก็ดี ไม่เป็นทางให้เกิดสันติภูฏิกโ. ถ้าอนุมานก็ต้องอนุมานด้วยของจริง ที่มันรู้สึกได้จริง; คือ อนุมานจากสิ่งที่รู้สึกจริงแล้วขยายออกไป ให้ใหญ่ออกไปกว้างออกไป จะอนุมานจากสิ่งที่ไม่รู้จริงนี้ไม่ได้. เราอุตส่าห์ ทำให้เกิดผลของศีล ผลของสมาธิ ผลของปัญญาอะไรก็ตาม ให้มันได้ขึ้นมาสักส่วนหนึ่งก่อนเถิด แล้วก็อนุมานโดยการคุณ คุณเลขเข้าไป จากที่มันมีอยู่จริงนั้นแหละ; ทำอย่างนี้ได้ จะเป็นสันติภูฏิกโที่ขยายตัวออกไป. นี้เรียกว่าสันติภูฏิกโ.

ความเชื่อ ๑๐ ประการที่ไม่ไปในทางที่เป็นสันติภูฏิกโ.

[: ผิดตรงกันข้ามจากหลักกาลามสูตร.]

ที่นี้ อุปสรรค ที่เรามันเผชิญหน้ากันอยู่ ก็คือความเป็น คนเชื่อง่าย หรือ รับเอาง่าย โดยวิธี ๑๐ ประการ ในกาลามสูตร ที่เคยเอามาพูดให้ฟังแล้ว แล้วก็หลายหนแล้วด้วย. สิ่งที่เราห้ามไว้ในกาลามสูตร ๑๐ ประการนั้นแหละ ไม่เป็นสันติภูฏิกโ แล้วนำไปในทางที่ตรงกันข้าม.

พูดซ้ำในเรื่องนี้อีกสักทีก็คงจะไม่เสียเวลาเปล่า : ในเรื่องกาลามสูตรนั้น ท่านว่า:-

มา อนุสฺสเวน : อย่าเชื่อ อย่ารับเอาโดยที่ได้ฟังตามๆ กันมา. เราฟัง เขาตามๆ กันมา บอกตามๆ กันมา รับเอามาเชื่อ อย่างนี้ไม่เป็นสันติภุทธิโก.

อิตฺติกราย : ปฏิบัติตามๆ กันมา เราพลอยปฏิบัติด้วย อย่างนี้ไม่เป็น สันติภุทธิโก.

ปรมฺปราย : เขาเล่าลืออยู่กระฉ่อนทั้งบ้านทั้งเมือง ก็ไม่ ๆ ยังไม่เป็น สันติภุทธิโก.

ปิฏกสมฺปทาเนน : เพราะมีอยู่ในปิฏกในตำรา ในปิฏก ก็ยัง ยังไม่เป็น สันติภุทธิโก อยู่ในปิฏกเป็นตัวหนังสือ, ต้องปฏิบัติแล้ว มีผลแล้ว จึงจะเป็นสันติภุทธิโก. เพียงสักว่ามีข้อความอยู่ในพระไตรปิฏก เราอ่านพบ เราเอามาถือ นี้ไม่ใช่สันติภุทธิโก.

ตฤกฺกเหตุ : โดยวิธีแห่งตรรก คำนวนโดยเหตุผลวิธีหนึ่ง (และ :-)

นยเหตุ : โดยวิธีแห่งนัยะ ที่เรียกกันเตี้ยนี้ว่าปรัชญา คำนวนโดยเหตุ ผลอีกวิธีหนึ่ง นี้ก็ไม่ใช่สันติภุทธิโก, แม้ว่ามติสุดท้ายจะออกมาจากการคำนวนทุกอย่างทุกประการแล้ว ยุติโดยเหตุผลของพวกนั้นแล้ว ก็ไม่ใช่สันติภุทธิโก. ฉะนั้นนัก ปรัชญาทั้งหลายในโลกจึงเรียนพระพุทธศาสนาไม่รู้ : ไม่รู้ตัวพุทธศาสนา ไม่ถึงตัว พุทธศาสนา เพราะเขาใช้วิธีนัยะ คือปรัชญาเสียเรื่อยไป ไม่เกี่ยวข้องกับตัวจริง ของมัน.

อาการปริวิตกเกน คือเท่าที่ความมूर्สิขของเรามันจะเป็นไปโดยง่าย ความ คิดนึกชั่วขณะ นี้ไม่ใช่สันติภุทธิโก.

ทิฏฺฐินิซฺฆมานกฺขนฺติยา : เพราะว่าคำที่ได้ฟังมาใหม่นี้ มันตรงกับที่เราเชื่อ อยู่ก่อนแล้ว คิดอยู่ก่อนแล้ว เรายังมองเท่าไรยิ่งเห็นว่าถูก ยิ่งมองเท่าไรยิ่งเห็นว่าถูก; ใครจะพยายามคัดค้านขัดแย้ง มันยังเห็นว่าถูกอยู่นั่นเอง เพราะว่ามันถูกกันกับที่เรา เชื่อเราถืออยู่ก่อนแล้ว : อย่างนี้ไม่ใช่สันติภุทธิโก; แต่มีทางที่ให้หลงไปว่าเป็น สันติภุทธิโกได้โดยง่าย เพราะเราก็เชื่ออยู่อย่างนั้นก่อนแล้ว พออะไรมาเข้ารูปกัน เราก็จะเห็นเป็นสันติภุทธิโกไป; แล้วโดยมากเราก็จะเป็นอย่างนั้น อะไรมันมาเข้ากับ

ความคิดนึกของเราเดิมๆ แล้วเราก็จะว่ามันถูกๆ มันจึงเกิดผลที่ไม่ดีขึ้นมา. นี่ไม่เป็นสันติปฏิโก.

ภพพुरुปตาย : คนนี้มันอยู่ในฐานะที่ควรเชื่อ เขาพูดมาเราก็เชื่อ นี่ก็ไม่ใช่อันติปฏิโก. เราต้องเอาที่ว่าน่าเชื่อ ควรเชื่อ นั้น มาวิเคราะห์ดูก่อน วิเคราะห์โดยหลักง่ายๆ ว่า ทำตามแล้วมันมีผลดีขึ้นมาอย่างนั้นก็ได้ อย่างนี้ก็ได้อ.

สมณ โน ครูติ : ข้อสุดท้ายว่า ผู้นี้เป็นครูของเรา สมณะนี้เป็นครูของเรา. พระพุทธเจ้าท่านตรัสหลักปริสุทธียุดิธรรมที่สุด ไม่ยกเว้นแม้แต่พระองค์เอง โดยข้อที่ว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา แล้วเราต้องเชื่อ; ฉะนั้นการเชื่อสมณะที่เป็นครูของเรา นี้ก็ไม่เป็นสันติปฏิโก ไม่ใช่สันติปฏิโก. เราควรจะฟัง ควรจะฟังแล้วเอามาพิจารณาใคร่ครวญดู ไม่ใช่ว่า ห้ามไม่ให้เชื่อครูบาอาจารย์ หรือห้ามไม่ให้เชื่อผู้ที่ควรเชื่อ; แต่ยังไม่เชื่อ แต่จะรับเอามาวิพากษ์วิจารณ์ด้วยความรู้สึกที่เป็นญาณทัสสนะ, ยถาภูตญาณทัสสนะ ยถาภูตสัมมปปัญญา จนเห็นว่ามันเป็นเป็นอย่างนั้นจริง ก็จะเชื่อ.

นี่สันติปฏิโกนี้แฝงอยู่กับยถาภูตสัมมปปัญญา -ปัญญาเห็นชอบตามที่ เป็นจริง หรือ ยถาภูตญาณทัสสนะ คือญาณทัสสนะที่ถูกต้องตามที่เป็นจริง เป็นสิ่ง ซึ่งควรฝึกฝนสร้างสมอบรมเพิ่มพูนอย่างยิ่ง ในบทที่ว่าฟังเพิ่มพูนปัญญา. จะอาศัย ความรู้สึกต่างๆ ไปธรรมดาๆ ๑๐ อย่างที่ห้ามไว้ นั้น ก็ไม่ไปในทางที่เรียกว่าสันติปฏิโก มันไปทางอื่น.

สันติปฏิโกเป็นเรื่องรู้สึกอยู่ด้วยจิตอย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง; เพราะ ว่ารู้สึกผิดๆ อยู่ มันก็รู้สึกได้ เพราะเหตุที่ทำให้รู้สึกนั้น มันเป็นเหตุปัจจัยอีกส่วน หนึ่ง ถ้าผิดมันก็ชวนกันมาให้ผิดได้. เหมือนกับเราสวมแว่นตาสี เห็นอะไรเป็นสีไปหมด, สวมแว่นที่มีเลนส์โค้ง ก็เห็นเป็นอย่างอื่น, เลนส์เบี้ยวทำให้เห็นของที่เห็นอยู่

นั้นเบียดเบียนไปก็มี. ถ้าอุปกรณนั้นๆ ถูกต้อง คือปัญหาที่สละสลวยถูกต้อง ก็เห็นถูกต้องตามที่เป็นอย่างจริง.

สันติวิถีโกสุดท้ายคือการเสวยรสการกระทำนั้น ๆ.

แล้วก็ไปยุติกันที่ได้รับรส ได้เสวยรสในขั้นสุดท้ายของมัน, ได้ดื่มได้กิน ได้อะไร ที่เป็นผลสุดท้ายของการกระทำนั้นแล้ว. นี่เป็นสันติวิถีโกอันสุดท้าย อันแน่นอน.

: ซี่ให้เห็นสันติวิถีโกอันสุดท้าย ในเรื่องกินอาหาร-ดื่มเหล้า.

เราจะใช้คำพูดธรรมดาๆ กันก็ได้นะ ว่าเรากินอาหาร กินก็ยังไม่สันติวิถีโกเต็มที; แล้วเรารู้อรรถของอาหารว่า เป็นอย่างไร ก็สันติวิถีโกเพิ่มขึ้น; แล้วรสนั้นซาบซ่านเข้าไปตามธรรมเนียมของรส โอชารสซาบซ่านเข้าไปในร่างกาย ก็เป็นสันติวิถีโกเพิ่มขึ้น; โอชารสนั้นเข้าไปหล่อเลี้ยงร่างกาย ให้สดใสชุ่มชื้น ก็เป็นสันติวิถีโกมากขึ้นไปอีก; แล้วก็เรา ได้รับความสุขอันเกิดจากการที่อาหารหล่อเลี้ยงโดยถูกต้องและสมบูรณ์. ความสุขนี้เป็นอันสุดท้ายของสันติวิถีโกที่เกี่ยวกับการกินอาหาร.

เราทุกคนนั้นเคยกินอาหาร ก็ดูซิ กินเข้าไป, แล้วก็รู้อรรถของอาหาร, แล้วรสก็ซาบซ่านไป, แล้วรสนั้นหล่อเลี้ยงร่างกายและจิตใจ ระบบประสาท, แล้วเราก็ได้รับความสุข. เฮ้! นี่แน่แล้ว แน่แล้วนี่สันติวิถีโกในเรื่องนี้แน่แล้วๆ. ทีนี้ถ้าเรากินเหล้า แทนที่จะกินอาหาร แต่เรากินเหล้า เรารู้อรรถเหล้า, แล้วเหล้ามันซาบซ่านเข้าไปอย่างไร? จิตใจเปลี่ยนไปอย่างไร? มันบ้าหรือดี? ในที่สุดก็รู้ว่าบ้าหรือดี กินเหล้าเข้าไปแล้ว; มันก็เป็นสันติวิถีโกในฝ่ายนั้น.

: สันติปฏิโกอันสุดท้าย ในเรื่องลุมรรค ผล นิพพาน-อานาปานสติหมวดที่ ๔.

การบรรลุลุมรรคผล ก็ต้องมีบรรลุลุมรรค รู้ว่าตัดกิเลสอย่างไร? บรรลุผล ก็รู้ว่า ได้ผลอย่างไร? แล้วก็ เสวยรส ของพระนิพพาน คือการที่กิเลสหมดสิ้นไปแล้วนั้น มีรสอย่างไร? นี่เรื่องลุมรรค ผล นิพพานเป็นสันติปฏิโก. ในอานาปานสติหมวดสุดท้าย อนิจจานุปัตสสี -เห็นสันติปฏิโกว่า ไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง; เห็นว่าไม่เที่ยงๆ จนเกิดวิราคะ -หน่ายคลายความยึดมั่นถือมั่น ก็สันติปฏิโกใน วิราคานุปัตสสี ที่คลายความยึดมั่นถือมั่น; เมื่อคลายไปๆ ก็หมด ก็ดับ ก็เป็นสันติปฏิโกใน นิโรธานุปัตสสี ว่าดับ; แล้วก็ เป็นความรู้อันสุดท้ายว่าเป็น ปฏินิสัคคานุปัตสสี : รู้ว่าหมดแล้ว หมดเรื่องแล้ว หมดปัญหาแล้ว ดับสิ้นแล้ว นิพพานแล้ว. นี่สันติปฏิโกแท้ๆ จะเป็นไปในรูปนี้.

สันติปฏิกนิพพานถึงได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้เมื่อไม่มีอุปาทาน.

ที่นี้การบรรลุธรรมขั้นสูงนี้ จะมีปัญหาอยู่ที่ว่า ที่เราได้บอกสอนกันมาแต่ก่อนๆ เช่นว่า เรื่องพระนิพพานนี้ อีกหมื่นชาติแสนชาติ บำเพ็ญบารมีไปอีกหมื่นชาติแสนชาติจึงจะบรรลุนิพพาน แล้วก็สันติปฏิโก ต้องรออีกแสนชาติ, อย่างนี้เห็นจะทนไม่ไหว อาตมาก็ไม่สนใจ ที่จะไปสนใจกับเรื่องชนิดนั้น. แต่สนใจที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ที่นี้และเดี๋ยวนี้ เรียกว่า ทิฏฐธัมมนิพพาน หรือ สันติปฏิกนิพพาน : คำเดียวกันนี้ นิพพานที่เป็นสันติปฏิโก.

นิพพานที่เป็นสันติปฏิโกรู้ได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ เรียกอีกทีหนึ่งว่า ทิฏฐธัมมนิพพาน -นิพพานในทิฏฐธรรม คือในสิ่งที่ตนเห็นด้วยตนเอง. ท่านทรงแสดงไว้ชัดว่า เมื่ออารมณ์ที่น่ารักน่าพอใจสุดเหวี่ยงสุดขีดมากกระทบเข้า มากกระทบเข้าที่จิต, ที่นี้จิตนั้นได้รับการศึกษาอบรมมาดี อย่างน้อยก็พอสมควรแหละ เหมือน

กับพวกเราเดี๋ยวนี้ ได้รับการอบรมศึกษาเรื่องนี้มาพอสมควร; ที่นี้อารมณ์อันมีอำนาจมาก ดึงดูดมากนั้นมากกระทบเข้ากับจิต ความรู้ของเราเพียงพอต่อต้านได้ ไม่เกิดความยินดี ไม่เกิดการเข้าไปลุ่มหลงในอารมณ์นั้นๆ. ท่านใช้คำว่า น อภินนุทติ - ไม่ผลิตเพลินกับมัน, น อภิวทติ - ไม่รู้สึกอรรยจนถึงกับสุดปากเกี่ยวกับมัน, น อชฺโฆสาย ติฏฐติ - ไม่เอาใจไปฝังลงไป在那สิ่งนั้น ติดแน่นอยู่ที่นั่น; เมื่อทำได้แบบนี้จิตนั้นก็ เป็น อนิสฺสิตฺ คือกิเลสอาศัยไม่ได้. จิตที่กิเลสอาศัยไม่ได้ อย่างนี้เรียกว่า ไม่มีอุปาทาน. ความไม่มีอุปาทานนั้น เป็นทิวฏฐัมมนิพพานของผู้นั้น เป็นนิพพานในทิวฏฐธรรม คือที่นี้และเดี๋ยวนี้ เห็นได้เอง รู้แจ้งได้เอง.

จิตที่ไม่มีอุปาทานเป็นปรินิพพานในทิวฏฐธรรม.

[: สันติภูฏิกโกในนิพพานสามารถทำให้มีได้ ไม่ต้องรอแสนชาติ.]

ฉะนั้นเมื่อจิตไม่เกิดอุปาทาน ในสิ่งที่ยั่วให้เกิดอุปาทาน; พุตก็น่าจะว่า จิตที่สู้ได้ จิตที่ไม่ยอมไปหลงรัก ยึดมันยึดถือในสิ่งที่ยั่วอย่างสูงสุด : ของที่น่ารัก น่าพอใจ น่าปรารถนาอะไรที่สุดมาถึงเข้า แล้วจิตก็รู้เท่า ไม่ผลิตเพลิน, ไม่พรั่สรรเสริญ, ไม่ฝังตัวเข้าไป, จิตนั้นก็ไม่ได้ถูกกิเลสอาศัย คือไม่ได้ถูกอุปาทานยึดครอง ก็เรียกว่าไม่มีอุปาทาน. จิตที่ไม่มีอุปาทานนั้นเรียกว่า ปรินิพพานในทิวฏฐธรรม ท่านใช้คำว่าปรินิพพาน ไม่ใช่ว่านิพพานเฉยๆ. ปรินิพพานในทิวฏฐธรรม แปลว่า ดับเย็นสนิทในทิวฏฐธรรม. นิพพานแปลว่าดับเย็น. ปรินิพพานแปลว่าดับเย็นสนิท. ดับเย็นสนิทในทิวฏฐธรรม. นี่สันติภูฏิกโกสูงสุดด้วย จริงที่สุดด้วย.

ฉะนั้นที่ว่า จะรออีกแสนชาติจึงจะสันติภูฏิกโกในนิพพานนั้น ตามใจเขา เขาจะเอากันอย่างนั้นก็ตามใจ เราจะเอากันที่นี้และเดี๋ยวนี้. ฉะนั้นคอยเฝ้าสังเกตดูให้ดี : เมื่อจิตมันไม่ผลิตเพลินในสิ่งใด, ไม่พรั่สรรเสริญในสิ่งใด, ไม่ไปปักฝังแน่นอยู่ในสิ่งใด ที่เป็นที่ตั้งแห่งความรักความพอใจ เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส; นั่นแหละมัน

เป็นจิตที่ไม่ถูกอุปาทานครอบงำ. มันไม่มีอุปาทาน มันก็ดับเย็นสนิท ที่นี้และ
เดี๋ยวนี้. นี่สันติปฏิโกที่อาจจะทำให้มีขึ้นมาได้จริง ๆ.

เรื่องนิพพานเป็นสันติปฏิโกเรื่องสุดท้าย.

นี่เป็นเรื่องสุดท้ายนะ เรื่องนิพพานเป็นเรื่องสุดท้ายก็เป็นสันติปฏิโกเรื่อง
สุดท้าย. บางเวลามันก็มีได้ เรามันโง่ มองไม่เห็น; คนฉลาดบางคนเขาพูดว่า มันอยู่ที่
ที่หน้าผากแล้ว แต่คนโง่มองไม่เห็น. วิธีที่จะทำให้ไม่เป็นทุกข์ ไม่ให้เข้าไปยึดถือ
นั้นมันทำได้ มันทำได้ตลอดเวลา แล้วเราก็ไม่สนใจจะทำ. แล้วบางเวลาธรรมชาติก็
เป็นของมันเอง เพราะว่าจิตนี้มีธรรมชาติ โดยธรรมชาติเป็นประภัสสร คือไม่มีกิเลสอยู่
ตลอดเวลา; กิเลสมาเป็นครั้งคราว. เมื่อกิเลสไม่มานั้นแหละ มันเป็นประภัสสร, มัน
เป็นพระนิพพานตัวอย่าง ที่มีอยู่ที่หน้าผากแล้ว คนโง่ไม่เคยคลำดู นี่เรียกว่าบาง
เวลาเราก็มี แต่เราก็ไม่สนใจ มันก็เหมือนกับไม่มี.

ฉะนั้นตัวอย่างของพระนิพพาน ที่ให้ลองดูก่อนนั้น ก็มีอยู่ ชั่วขณะ ชั่วขณะ
ชั่วขณะ แล้วเราก็ไม่เคยลองดู ก็ไม่ต้องมีสันติปฏิโกเลย ในเรื่องของพระนิพพาน.
ธรรมะนั้นก็เป็นหมัน. สุวากุขาโต - พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ดีแล้ว เป็นไปได้แก่คน
ทุกคน; สันติปฏิโก - เขาฟังเห็นเอง; แล้วเขาก็ไม่พยายามที่จะเห็นเอง เขาไม่
พยายามที่จะสนใจสิ่งที่ประเสริฐนี้ เขาไปสนุกสนานเล่นหัวเอร็ดอร่อย สนุกสนานกับ
เหยื่อของกิเลสเสียอีก. ก็ได้ไปสันติปฏิโกกับนรก ไม่ได้สันติปฏิโกกับสวรรค์ หรือ
มรรค ผล นิพพาน. นี่เรียกว่าปัญหาปัจจุบัน ที่ทำให้อาตมาต้องเอาเรื่องนี้มาพูดใน
วันนี้ เพราะอุปสรรคสำคัญ มันเป็นอย่างนี้อยู่จริงๆ เวลานี้มันเป็นอย่างนี้อยู่จริงๆ
เพราะไม่สันติปฏิโกในอะไรเอาเสียเลย ทั้งที่ทุกเช้าทุกเย็นก็สวด สุวากุขาโต
ภควตา ธมฺโม สันติปฏิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺต เวทิตพฺโพ แล้วมัน
จะดีกว่า जानเสียดสัก็มากน้อย? อัดเทปเปิดเอาก็ได้, ถ้าได้ทำเพียงเท่านี้แล้วสำเร็จ
ประโยชน์.

ทำให้เป็นสันติภูฏิกโกไปแต่แรกสุด ทุกเรื่องที่เรากระทำ

เป็นจุดตั้งต้นของพระนิพพาน.

[: ทำให้เป็นสันติภูฏิกโกทุกเรื่อง ทั้งฝ่ายอกุศลและกุศล.]

ขอให้ไปสนใจเรื่องพื้น ก ข ก. กา กันใหม่เถอะ; แต่มันไม่ใช่ ก ข ก. กา อย่างเด็ดๆ. มันเป็นจุดตั้งต้นเท่านั้นแหละ เป็นจุดตั้งต้นของพระนิพพาน จึงเปรียบเสมือนหนึ่ง ก ข ก. กา. จะให้เป็นสันติภูฏิกโกในทุกเรื่องที่เรากระทำ เรื่องที่เป็นฝ่ายชั่ว ฝ่ายเลว ฝ่ายร้าย ก็ให้สันติภูฏิกโก จะได้เลิกมันเสีย. ที่ฝ่ายดีมีประโยชน์ ก็ให้เป็นสันติภูฏิกโก จะได้เพิ่มมากขึ้น เพิ่มมากขึ้น มันก็ใกล้ต่อพระนิพพาน, หรือว่าเป็นปัจจัยแก่พระนิพพานยิ่งขึ้นๆ. ให้สมกับที่เราทำอะไรหน่อย เราก็อุทิศว่า นิพพานปัจจุโย โหตุ บ้าง อาสวกุชยาวห์ โหตุ บ้าง นั้นเพื่อพระนิพพานทั้งนั้น; แต่แล้วก็ไม่ได้สันติภูฏิกโก ไม่ได้พูดออกมาด้วยสันติภูฏิกโก พูดตามธรรมเนียม อุทิศอธิษฐานตามธรรมเนียม สันติภูฏิกโก ก็ตายด้านหมดแหละ, ไม่เกิดขึ้น ไม่ก้าวหน้า ไม่องงาม.

เราปรับปรุงกันใหม่ ให้เป็นสันติภูฏิกโกไปตั้งแต่เรื่องแรกที่สุด, ธรรมทั้งหลายไม่ว่าธรรมชื่ออะไร ล้วนแต่มีลักษณะสันติภูฏิกโก คือผู้นั้นผู้ปฏิบัติจะต้องรู้เห็นด้วยตนเอง. นี่เราสนใจกันแต่เพียงจำชื่อไว้ จำชื่อธรรมะนั้นๆ เอาไว้ ได้ยินชื่อก็มีหรือจำชื่อได้ก็มี ก็ยังไม่สำเร็จประโยชน์, ให้จำได้ทั้งพระไตรปิฎกก็ไม่สำเร็จประโยชน์. ไม่ใช่ว่าดูถูกดูหมิ่นพระไตรปิฎก; ถ้าเพียงแต่จำได้ท่องได้ ไม่มีสันติภูฏิกโก พระไตรปิฎกก็จะช่วยอะไรไม่ได้. ถ้าเรารู้แต่เพียงข้อเดียว สองข้อ แต่มันจริง มันเป็นสันติภูฏิกโกจริง ธรรมะนั้นจะช่วยได้.

มีธรรมะต่อเมื่อทำธรรมะให้เป็นสันติภูฏิกโกแก่ตนได้.

ตลอดเวลาที่ยังไม่เป็นสันติภูฏิกโก ก็ยังไม่มีธรรมะ ช่วยจำข้อนี้ไว้ด้วย. ถ้าเรื่องนั้นยังไม่เป็นสันติภูฏิกโก ธรรมะนั้นยังไม่มีแก่เรา. รีบไปสำรวจดูเร็วๆ ว่า อะไรเป็นสันติภูฏิกโกแก่เราแล้ว ก็เชื่อว่าอันนั้นมีแก่เรา ธรรมะข้อไหนบ้าง?

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว เป็นการพูดเรื่องสันติภูฏิกโกซึ่งเรายังขาดอยู่ ยังเป็นปัญหาเป็นอุปสรรคสกัดกั้นไม่ให้เราเจริญงอกงามไปตามทางธรรม; ขอให้ทะลุอุปสรรคอันนี้ออกไปให้ได้ ด้วยการชวนขยายเพิ่มพูนความเป็นสันติภูฏิกโกในธรรมะที่เราจะต้องรู้ จะต้องศึกษา จะต้องปฏิบัติ แล้วเราก็จะได้รับประโยชน์สมตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงหวังไว้อย่างไร, หรือทรงประทานไว้อย่างไร, ในลักษณะที่เรียกว่า สุวาฑุชาโต : มันเหมือนกับว่าพระองค์ได้ตรัสว่า ฉันทบอไว้ดีแล้ว ฉันทวางไว้ดีแล้ว ฉันทอธิบายไว้ดีแล้ว มันเป็นหน้าที่ที่พวกท่านทั้งหลาย จะต้องทำให้เป็นสันติภูฏิกโก.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้, เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรม เป็นคนสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรม ให้ก้าวหน้า ยิ่งๆ ขึ้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแนวแห่งสันติภูฏิกโก ณ กาลบัดนี้.

สันติปฏิภนธรรม

-๒-

๑๑ เมษายน ๒๕๒๔

สันติปฏิภนธรรมของจตุราริยัสัจจ

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชาเป็นครั้งที่ ๒ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง สันติปฏิภนธรรม ต่อไปตามเดิม และมีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า สันติปฏิภนธรรมของจตุราริยัสัจจ.

[บททวนคำบรรยายครั้งที่แล้ว.]

**พระธรรมที่เพียงสวดท่อง ไม่เป็นสันติปฏิภน
ต้องมีโยนิโสมนสิการยิ่ง ๆ ขึ้นไปจึงเป็นสันติปฏิภน.**

ขอให้ท่านทบทวนใจความของการบรรยาย ในครั้งที่แล้วมา ซึ่งได้อธิบายความหมายของคำว่าสันติปฏิภนอย่างสมบูรณ์แล้ว. เราไม่ค่อยสนใจกับคำ ๆ นี้ แม้ทุกคราวที่สวดทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็นว่า สุวากขาโต ภควตา ธมฺโม สันติปฏิภน

อภาลิโก เอหิปสฺสลิโก เป็นต้น. ขอให้ทราบไว้ว่า คำว่า **สันติภูฏิกกรรม** ที่ต่อท้าย ภควตา ธมฺโม ที่สวดอยู่เสมอๆ นั้น มีความสำคัญมาก. ในคฺุณบทแห่งพระธรรม ทั้ง ๖ บท บทว่า “**สันติภูฏิกโก**” สำคัญที่สุด; แต่เป็นปัญหาที่สุดอยู่ในเวลานี้ เพราะ เราไม่สามารถกระทำให้พระธรรมเป็นสันติภูฏิกโกนั่นเอง! บางทีเราก็ไม่เคยนึก ด้วยซ้ำไปว่าจะต้องทำ ก็ได้แต่สวด. เพียงแต่สวดมันไม่เป็นสันติภูฏิกโก; ต้องกระทำในใจให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปจึงจะเป็นสันติภูฏิกโก.

ธรรมะที่จิตรู้สึกอยู่ เป็นธรรมะในพุทธศาสนา.

ใจความสำคัญของคำๆ นี้ก็คือว่า ธรรมะนั้นเป็นของจริง ที่จิตถูกต้อง รู้สึก เสวยอยู่. คำว่า **จิตรู้สึก** นั้นก็หมายความว่า จิตเสวยสิ่งนั้นอยู่ด้วยจิต แล้วก็ เรียกว่า **อันบุคคลพึงเห็นเอง**; จิตนั้นก็มืออยู่ในสิ่งที่สมมติเรียกว่าบุคคล. บุคคลมี จิต; จิตรู้สึกอะไรอยู่ด้วยตัวเอง ก็เรียกว่าบุคคลนั้น “เห็นเอง”. ขอให้คอย สังเกตดูให้ดี ให้รู้จักสิ่งนี้ คือสิ่งที่จิตกำลังรู้สึกอยู่เอง. พระธรรมนั้นต้องเป็นสิ่งที่ จิตรู้สึกอยู่เองจึงจะเป็นพระธรรม; ถ้าไม่รู้สึกอยู่เองก็ไม่เป็นพระธรรมในความ-หมายนี้; หรือถึงกับจะไม่เป็นพระธรรมในพระพุทธศาสนา.

พระธรรมในพระพุทธศาสนา หมายถึงธรรมที่จิตอาจจะรู้สึกได้เอง; หรือบุคคลนั้นรู้สึกได้เอง, นี้เมื่อพูดโดยสมมติ; มันมีความจริงหรือความหมายอัน ลึกซึ้งอยู่ ในขณะนั้น ที่บุคคลนั้นกำลัง รู้สึก อยู่ด้วยตนเอง.

มีความเป็นสันติภูฏิกโกในพระธรรม

ด้วยการเข้าใจ ประพฤติกระทำ และได้รับรสของการกระทำ.

ขอให้สนใจคำว่ารู้สึกอยู่ รู้สึกเสวยอยู่; เพราะว่าแต่ละสิ่งๆ มันมีรส, เมื่อ รู้สึกนั้นอยู่ ก็เท่ากับเสวยอยู่. ธรรมะนั้นจะมีรสอย่างไร จิตเสวยรสนั้นอยู่ ก็เท่ากับ

รู้อยู่. ขอให้เราเปรียบเทียบถ้อยคำเหล่านี้ดูว่า ฟัง ยังไม่เท่ากับ เห็น, ได้ฟัง มัน ยังไม่มีอะไรมากเท่ากับ ได้เห็น, ได้เห็น ก็ยังไม่รู้เท่ากับ ได้จับดู, ได้จับดู นี้ก็ยังไม่ เท่ากับ ได้ กระทำ เสียเลย, การได้กระทำ ก็ยังไม่เท่ากับ ได้ กิน เข้าไป, การได้กินก็ ยังไม่เท่ากับการที่ ได้ร่ำรส อยู่ : ได้รับรส จากสิ่งที่กินนั้นอยู่, และในที่สุดร่างกาย ได้รับประโยชน์ จากสิ่งที่ได้กินอยู่ ได้ร่ำรสอยู่. ลองเปรียบเทียบกันดูว่า มันห่างไกล กันนัก. เพียงแต่ได้ฟังยังไม่ได้เห็น, เพียงแต่ได้เห็นยังไม่ได้จับดู, เพียงแต่จับดู ยังไม่ได้กระทำ, เพียงแต่กระทำยังไม่ได้กิน, เพียงแต่กินไม่เท่ากับร่ำรสอยู่, ร่ำรสอยู่ ควรจะรู้ไปถึงว่า สิ่งนั้นได้บำรุงร่างกายเนื้อหนังของเราอย่างไร? นี่ใน เรื่องวัตถุ เป็นอย่างนี้.

ที่นี้ในเรื่องทางจิต ก็แนวเดียวกันนี้. อะไรๆ ก็ต้องถึงความรู้สึกอยู่ในใจ ด้วยตนเอง, เพียงแต่ฟังพูด ฟังเทศน์ นี้ยังไม่พอ. ต้องเข้าใจ ต้องประพจน์ ต้อง กระทำแล้วก็ได้รับรสของการกระทำนั้นอยู่ จึงจะเรียกว่ามีความเป็นสันตสิกขิก.

ความรู้สึกเกิดจากจิตวิปลาสไม่เป็นสันตสิกขิก.

แต่อย่างไรก็ดี ทั้งหมดนี้ขอให้เข้าใจว่า มันเป็นการกระทำไปด้วยจิตที่ไม่ วิปลาส คือจิตที่มีความถูกต้องปกติเป็นสัมมาทิฐิ; ไม่ใช่ทำไปด้วยจิตที่วิปลาสเป็น มิฉฉาทิฐิ. จิตที่เป็นมิฉฉาทิฐิก็ฟังได้ ก็ทำได้ ก็ร่ำรสได้ แต่เป็นไปในทาง ผิด ไม่ตรงตามที่เป็นจริง. ดังนั้นเราจึงต้องการจิตที่ถูกต้อง จิตที่ปกติ ไม่มีอะไรที่ วิปลาส; ขอให้ระวังในข้อนี้. ความรู้สึกใดๆ ที่เกิดมาจากจิตที่วิปลาส ไม่ สามารถจะเรียกว่าสันตสิกขธรรม แม้ว่า เป็นสิ่งที่เขาเห็นเอง แต่เห็นด้วยจิตที่ วิปลาส มันไม่อาจเป็นธรรมะที่เราประสงค์ นี้เรียกว่าความหมายของคำว่า สันตสิกข- ธรรม. สันตสิกขิก แปลว่า เห็นเองหรือฟังเห็นด้วยตนเอง; สิ่งที่ฟังเห็นด้วย

ตนเอง นั้นแหละคือธรรมเรียกว่า สันติปฏิภาณกรรม. อาตมาจะเรียกสั้นๆ เพื่อประหยัดเวลาว่า สันติปฏิภาณกรรม - สิ่งที่คุณจะพึงเห็นด้วยตนเอง.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้]

การมองให้เห็นสันติปฏิภาณในอริยสังข์ทั้ง ๔.

[ตั้งแต่ต้น จนกระทั่งจบกิจพรหมจรรย์.]

ในวันนี้เป็นการบรรยายครั้งที่ ๒ อาตมาจะยกเอาเรื่อง จตุราริยสังข์ มาเป็นสันติปฏิภาณกรรม. เรื่องจตุราริยสังข์ก็เป็นเรื่องที่สวยงามได้ ท่องกันได้อยู่ทั่วไป ไม่ต้องเสียเวลาจำแนกแจกแจงโดยตัวหนังสือ. แต่ขอให้รู้ว่าเรื่องอริยสังข์ ๔ นี้สรุปแล้วเหลือเพียง ๒ เรื่อง ดังที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ปุพฺเพ จาหิ ภิกฺขเว เอตฺตริ จ ทฺถุขณฺเฑว ปณฺญาเปมิ ทฺถุขสฺส จ นิโรธํ - ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ก่อนนี้ก็ดี เดี่ยวนี้ก็ดี ตถาคตบัญญัติเฉพาะเรื่องความทุกข์ กับเรื่องความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เท่านั้น; มันกลายเป็น ๒ เรื่อง. อริยสังข์ ๔ เราแยกเป็น ๔ เรื่อง : เรื่องทุกข์กับเหตุให้เกิดทุกข์ นี้ชุดหนึ่ง, เรื่องความดับสนิทแห่งความทุกข์กับหนทางให้ถึงความดับสนิทแห่งความทุกข์ นี้อีกชุดหนึ่ง; จัดเป็นชุดมันก็มี ๒ ชุด; เรียกว่า ๒ เรื่องก็แล้วกัน.

ขอให้สังเกตดูให้ดี อย่าให้เรื่องมันมากนัก ให้เหลือสั้นๆ แต่เพียง ๒ เรื่อง; แล้วก็ไม่ต้องมีเรื่องที่ ๓, เดี่ยวนี้คนกำลังถกเถียงกันด้วยเรื่องที่ ๓; คือจะเอาพระนิพพานเป็นอิตถาอันถาวร เป็นเมืองของพระนิพพานอันถาวร มุ่งหมายจะไปทีนั้น. เหมือนกับว่ามีสิ่งที่ ๓ ขึ้นมา มันก็จะทำยุ่ง! แล้วการสมมติเอาเอง มันหมายเอาเองอย่างนั้น จะไม่เป็นสันติปฏิภาณกรรม คือจะไม่มีความเป็นสันติปฏิภาณกรรม มันได้แต่หมายมันหรือฝันเอา ความเกิดขึ้นแห่งความทุกข์และความดับลง

แห่งความทุกข์นี้ มันก็เป็นสันติปฏิกรรมพอแล้ว. เมื่อมีความดับลงแห่งความทุกข์ มันก็มีที่สิ้นสุดแห่งความทุกข์อยู่ที่นั่น เรื่องมันก็จบแล้ว.

ฉะนั้นความทุกข์ต้องเป็นสันติปฏิกรรม ความดับสนิทแห่งความทุกข์ก็ต้องเป็นสันติปฏิกรรม เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา. โครชอบอริยสังข์ ๔ เรื่อง ก็ว่ามี ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค; โครชอบ ๒ เรื่อง ก็บอกว่ามีเรื่องทุกข์กับดับทุกข์; โครชอบเรื่องเดียวชี้เกี่ยจุดมาก ก็พูดระบุไปยังความดับทุกข์ ก็เป็นเรื่องเดียว. นี่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา. ทุกคนต้องรู้ แล้วปฏิบัติใน ส่วนที่ต้องปฏิบัติ. ต้องรู้เรื่องนี้ให้ถูกต้อง; แล้วก็ปฏิบัติในส่วนที่ต้องปฏิบัติ; มีความรู้สึกชัดเจนอยู่กับตนเองตลอดเวลา ตลอดเวลาที่รู้ ตลอดเวลาที่ปฏิบัติ.

เดี๋ยวนี้ เรายังไม่สามารถจะทำเรื่องพระธรรมอันสำคัญนี้ให้เป็นสันติปฏิกรรม, ในปัจจุบันนี้เราทำกันส่วนมากแต่เพียงห้อง สวด, ห้องบ่นหรือสวด สุวากุขาโต ภควตา ธมโม สนฺติภูทิกโก อกาลิกโก ฯลฯ แล้วก็ไม่ว่ามีอะไรบ้าง? สวดบทแสดงความหมายของพระธรรมอย่างรวมๆ กันไป เป็นเหตุให้เรายังไม่ได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนาของเราอย่างเพียงพอ อย่างที่ควรจะได้รับ. อาตมาก็เห็นว่าไม่ใช่จะไม่ได้รับเสียเลย แต่การได้รับนั้นยังน้อยไป ยังไม่สมกัน จะต้องได้รับเพียงพอแก่การเป็นพุทธบริษัท.

**: คนจอมทุกข์ ไม่เห็นทุกข์ ไม่มีทุกข์เป็นสันติปฏิกรรม
คือพวก “หนอนที่เกิดในพริกไม่เห็นพริก ฯ”**

ที่นี้ก็จะชักชวนท่านทั้งหลายให้ดูต่อไป เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในเรื่องนี้ : เราไม่เห็นทุกข์, ไม่มีทุกข์ - ไม่มีความทุกข์เป็นสันติปฏิกรรม; คือไม่มีความทุกข์เป็นสันติปฏิกรรม. ถ้าเปรียบก็เหมือนกับว่ามันจมแช่อยู่ในกองทุกข์ ชินเกินไป

จนไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นทุกข์. ในกรณีนี้อาตมาเคยได้ยินครูบาอาจารย์ในกาลก่อนโน้น เปรียบอุปมาคนพวกนี้ว่า พวกหนอนที่เกิดในพริก. พริกมันก็เผ็ดแหละ; แต่ถ้าหนอนมันเกิดในพริกแล้วมันก็อยู่สบาย. พริกนั้นมันเผ็ดมันร้อน; มาถูกเราสักชนิดหนึ่งก็ร้อน แต่ถ้ามันเป็นหนอนที่เกิดอยู่ในพริกแล้วมันไม่ร้อน.

นี่กลัวว่าเราจะเป็นกันเสียอย่างนี้. แล้วก็**ไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นทุกข์ทั้งที่จมอยู่ในกองทุกข์** มันก็ไม่มีอะไรบังคับให้ต้องดิ้นรน สนใจเพื่อจะแก้ไขกันให้ถึงเนื้อหาของเรื่อง. เราไม่เห็นทุกข์ก็**ไม่รู้สึกรู้ว่ามีทุกข์**; ไม่เห็นทุกข์ ก็**ไม่รู้สึกรู้ว่ามีทุกข์** แล้วก็**ไม่รู้สึกรู้ว่ามีสิ่งที่ดับทุกข์ได้**. แม้แต่ความทุกข์ก็ไม่เห็น แล้วจะไปเห็นสิ่งที่ดับทุกข์ได้อย่างไร.

เหมือนกับว่าเรามีไฟอยู่ที่หน้าผาก; ดูอย่างไร เราก็ไม่เห็นไฟที่มีอยู่ที่หน้าผาก นั้นมันจะเป็นอย่างนั้นหรือไม่? หรือถ้ายิ่งไปกว่านั้นอีก เราก็ไม่เห็นขนตาที่มีอยู่มากมายรอบๆ ตา; ดูอย่างไร เราก็ไม่เห็นขนตา; ลองดูลองเพ่งดูให้เห็นขนตา ก็ไม่เห็น. นี่มันจะยิ่งไปกว่านั้นอีกก็ได้ คือว่าเราไม่เห็นแก้วตา ลูกตาอะไรของเราเอง; ไม่อาจจะเห็นได้โดยที่ไม่ส่องกระจกเงา เป็นต้น. เดียวนี้เราไม่เห็นไฟที่หน้าผาก, ไม่เห็นขนตารอบๆ ตา, ไม่เห็นดวงแก้วตาที่อยู่กลางตา; มันไม่เห็นถึงขนาดนี้ เพราะมันไม่ถูกวิธี. เราจึงไม่เห็นความทุกข์ที่มีอยู่ หรือไม่เห็นที่เราจมอยู่ในกองทุกข์.

: “**นกไม่เห็นฟ้า ปลาไม่เห็นน้ำ ไส้เดือนไม่เห็นดิน หนอนไม่เห็นคุณ**”.

[: อุปมาอีกกลุ่มหนึ่งของพวก “จมกองทุกข์ ไม่เห็นทุกข์”.]

มีอุปมาที่ท่านกล่าวไว้ดีอย่างหนึ่งว่า “**นกไม่เห็นฟ้า, ปลาไม่เห็นน้ำ, ไส้เดือนไม่เห็นดิน, หนอนไม่เห็นคุณ**”. *นกไม่เห็นฟ้า* ทั้งที่อยู่ในฟ้า ตานกก็ถึงฟ้า นกก็ยัง**ไม่เห็นฟ้า**อยู่นั่นเอง. คือมัน**ไม่รู้สึกรู้ว่ามีฟ้า** มันคิดไม่เป็น คิดไม่ได้เหมือนกับ

มนุษย์; มนุษย์มีฟ้า มีดิน มีอะไรต่างๆ; แต่นกมันไม่รู้สีกว่ามีฟ้า. เช่นเดียวกับปลา มันไม่รู้สีกว่ามีน้ำ, ทั้งที่น้ำก็อยู่ถึงตัวปลา. ไล่เดือนไซซอนไปในดิน ก็ไม่รู้สีกว่ามีแผ่นดิน เพราะมัน เคยชินในการทำอย่างนั้น. หนอนเกิดในคูดก็ไม่เห็นคูด ไม่รู้สีกว่ามีคูด เพราะมันเคยชินกับการทำอย่างนั้น.

นี่พอจะเป็นเรื่องวัดได้ว่า เราจมอยู่ในกองทุกข์ เราก็ไม่เห็นทุกข์ เรา
ก็**ไม่รู้สีกว่ามีทุกข์** มันก็ปล่อยไปตามสบาย, ถ้าเรา**รู้สีกว่ามีทุกข์** เหมือนกับว่าไฟ
มันไหม้อยู่ที่เสื้อผ้าอย่างนี้ เราก็ต้องต่อสู้เต็มที่. หรือเหมือนกับว่ามีคนจับเราด
ศีรษะให้จมอยู่ในน้ำ เราหายใจไม่ได้ เราก็ดิ้นรนที่จะขึ้นมาหายใจ; ทั้งนี้ด้วย**รู้สีกว่า**
ตนเป็นทุกข์ ตนจะตาย. เต็มวันนี้ใคร**รู้สีกว่า**เรากำลังมีความทุกข์อย่างนี้บ้าง? ถ้าไม่
มีความ**รู้สีก**ก็เรียกว่าไม่มีสันติภูฏิกโก ไม่มีความเป็นสันติภูฏิกโกปรากฏแก่ความทุกข์นั้น
หรือแก่จิตใจของเรา; กลายเป็นไม่มีทุกข์.

คนในโลกปัจจุบันทั้งโลกนี้, เขา**ไม่รู้สีกว่า**มีความทุกข์ เราจึงพูดกับ
เขายาก : พูดเรื่องดับทุกข์. ถ้าเราไปพูดว่าเราจะมาบอกเรื่องความดับทุกข์ เขาอาจ
จะโห่เอาว่า “คนบ้า! เรา**ไม่มี**ความทุกข์ จะมาบอกเราเรื่องความดับทุกข์, แม้ว่าเราจะ
มีอะไรๆ ที่คุณเรียกว่าความทุกข์ เราก็**มีวิธี**แก้ๆอย่างอื่น”. คือไม่สนใจ.

: การกระทำของพวกไม่เห็นทุกข์เป็นสันติภูฏิกโก.

[: แก้ไขทุกข์ โดยวิธีกลบเกลื่อน -ฆ่าตัวตาย.]

คนสมัยนี้เขาถือการแก้ไขชนิดที่กลบเกลื่อน; กลบเกลื่อนความทุกข์,
หวังตายเอาดาบหน้า คือฆ่าตัวตาย; ถ้าเขาจะดับทุกข์ไม่ได้จริงๆ เขาก็ฆ่าตัวตาย
มากกว่าที่จะทำอย่างอื่น; ไม่ยอมมองความทุกข์ในฐานะ**เป็นสิ่งที่**เป็นกิเลสหรือ
เป็นข้าศึกอยู่ในภายในซึ่งอาจจะแก้ไขได้. การสอนธรรมะแก่ชาวต่างประเทศที่

เรียกกันว่าพวกฝรั่งนั้น มีความลำบากอย่างนี้ มีปัญหาอย่างนี้; คือเขาเป็นพวกที่ไม่ มีทุกข์, ทั้งที่เขา ก็เหมือนเราแหละ คือมีความทุกข์ แต่เขาไม่ถือเป็นความทุกข์; ไม่มองเห็นเป็นความทุกข์; และเขาหวังที่จะกลบเกลื่อนกันอย่างอื่น โดยวิธีอื่น ตาม แบบของเขาเอง. ถ้าเหลือความสามารถขึ้นมา ก็สมัครฆ่าตัวตาย การฆ่าตัวตาย จึงมีมากขึ้น.

: พวก “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว”.

[: เอาเสื่อเป็นเจริญ.]

เดี๋ยวนี้ลำบากอยู่อย่างหนึ่งว่า สิ่งที่จะทำให้คนไม่มองเห็นทุกข์มันมีมากขึ้น ในโลก; คือในโลกนี้เขาประดิษฐ์สิ่งที่จะมายั่วชวนใจให้มีดีมัวไปจนไม่มองเห็นทุกข์ มากขึ้น. แล้วคนก็ไปซื้อหาเอาสิ่งนั้นแหละมาเพิ่มความทุกข์ให้แก่ตน โดยไม่รู้สึกรว่า เป็นการเพิ่มความทุกข์ให้แก่ตน.

นี่ขอบอกกล่าวทุกคนที่พอจะเข้าใจได้ว่า ระวังให้ดี! สิ่งที่จะไปซื้อหามาใช้ มากิน มาเล่น มาอะไรนั้น บางทีในบางอย่างบางเรื่องนั้น มันเป็นแต่เพียงเพิ่มความทุกข์ให้มากขึ้นเท่านั้นแหละ มันไม่ได้ลดความทุกข์เลย. ถ้าเราจะหุงข้าว ด้วยไม้ฟัน เรามีความทุกข์เท่านั้น; แต่ถ้าเราจะหุงข้าวด้วยหม้อไฟฟ้า เราจะมี ความทุกข์เพิ่มขึ้นหรือลดลง? ถ้ามันทำให้เรายุ่งยากหมดเปลืองมากขึ้น, เราก็บ้ำที่ไปเห็น ว่าเรื่องที่เพิ่มความทุกข์นั้นมันจะลดความทุกข์ แล้วมันก็เป็นไปไม่ได้. แล้วจะพากันทำให้ยุ่งยากไปทั้งโลกทีเดียว.

: มนุษย์ “หลงสร้างกรงขังกันเอง” เพราะ “ขาดความเป็นสันติวิถีโก”.

นี่ทั้งโลกเขากำลังประดิษฐ์สร้างสรรสิ่งทำนองนี้มากขึ้นๆ จนคนต้องกิน ต้องใช้เพราะทนความยั่วชวนของมันไม่ได้. ฉะนั้นเขาจึงสมัครที่จะจมอยู่ในกองทุกข์.

สิ่งที่เรียกว่าอบายมุขมันก็เจริญ. เมื่อก่อนนี้อบายมุขก็ไม่เจริญมากมายนัก, เดี่ยวนี้มันยิ่งเจริญ : ตีมน้ำเมาเจริญ เพราะน้ำเมาก็ทำแปลกๆ ออกไป; เทียบกลางคืนมันก็มากขึ้น เพราะมีอะไรกลางคืนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน; ดูการเล่นก็เจริญ เพราะ เล่นมากกว่าแต่ก่อน; เล่นการพนัน ก็เล่นกันอย่างมโหฬารท่วมฟ้าท่วมดินทีเดียว; คบคนชั่วเป็นมิตรเต็มโลก เพราะมีอำนาจ พอใจในอบายมุข ก็คบกันได้เต็มโลก; เกียจคร้านทำงาน ก็เป็นหนักขึ้นกว่าแต่ก่อน. ที่จริงคนเราก็ไม่ชอบทำงานเป็นนิสัยอยู่ด้วยกันทั้งนั้นแหละ, อยากจะนอนมากกว่าอยากจะทำเหนื่อย, แต่ความจำเป็นบังคับให้นอนอยู่ไม่ได้, เอ้า! ก็ลุกขึ้นทำงาน. เดี่ยวนี้เขาก็หาเครื่องทุ่นแรง หรืออะไรมาช่วยให้เหนื่อยน้อย, กลับเพิ่มความไม่ชอบเหนื่อยนั้นมากขึ้น; จึงมีแต่คนที่ไม่ชอบทำงาน ทำงานด้วยความจำเป็นจำใจ. แล้วจิตที่ต้องทนอย่างนั้นมันเป็นสุขเท่าไร? มันเป็นนรกอยู่แล้วหรือหาไม่? ในการที่แต่ละคนๆ ต้องทนทำงาน ทั้งที่ในใจไม่อยากจะทำงาน. เดี่ยวนี้อบายมุขที่ทำให้ไม่ชอบทำงานนี้มันมีมากขึ้น ก็เหมือนกับว่าทำให้โลกนี้ทั้งโลกจมอยู่ในกองทุกข์มากขึ้น. เราก็ไม่สนใจ.

ไปพูดกับคนสมัยนี้ในเรื่องดับทุกข์ เขาก็จะหัวเราะเยาะ หรือก็จะโห่ใส่หน้าว่า “ที่นี่ไม่มีความทุกข์ว๊าย! ไม่ต้องมาพูดกันถึงเรื่องความดับทุกข์เลย” ก็ลองคำนวณดูว่านี่ขาดสันติปฏิภาณเท่าไร? ขาดความเป็นสันติปฏิภาณหรือว่าสันติปฏิภาณกรรมเท่าไร? มากน้อยเท่าไร? เป็นสิ่งที่ควรจะมาพูดกันหรือยัง? พูดเรื่องดับทุกข์ ไม่มีใครฟัง คืออดูเหตุ วัตถุนิยมที่จะช่วยให้ไม่ชอบฟังในโลกนี้ก็ยังมีมากขึ้น เป็นโลกที่บูชาวัตถุไปในที่สุด.

: การ“ต้อนรับพระธรรม” ด้วยความเป็นสันติปฏิภาณ.

เอ้า! ที่นี่ก็มาดูกันว่า จะทำอย่างไรดี? ขอให้ดูให้เห็นว่า จะต้องตั้งต้นเรื่องราวของเรา มาจากความรู้สึกว่ามันเป็นทุกข์ อย่างที่เรากำลังเป็นอยู่. แล้วก็

จะได้หาทางพ้นทุกข์ คือ อยากจะพ้นทุกข์. ต้องดูให้ดีว่าที่เราเป็นอยู่นั้น เป็นอยู่ด้วยความทนทุกข์; เพราะเรายึดถืออะไรๆ โดยความเป็นตัวตน-ของตน นี้ก็หนักพออยู่แล้ว. ยึดถืออะไรโดยความเป็นตัวตน-ของตน : ทรัพย์สมบัติ, สิ่งของ, บุตร, ภรรยา, สามี, อะไร ยึดถือไว้โดยความเป็นตัวตน ก็มีของหนักที่ตัวตนถืออยู่ แยกอยู่ หามอยู่ ทุรนอยู่ แล้วมันหนัก, แต่มันหนักจนชิน เหมือนนอนเกิดในพริก. มันก็ยิ่งดีไปถ้าว่าเขาไม่ทุกข์อย่างนั้นจริงๆ. แต่เดี๋ยวนี้ก็ร้องไห้บ่อยๆ เป็นบ่าบ่อยๆ, เป็นโรคประสาทอยู่นับไม่หวาดไหว, ปวดหัวนอนไม่ค่อยหลับอยู่เกือบจะเป็นประจำ. ถ้าจะมีอะไรมาขจัดสิ่งเหล่านี้ออกไปเสียจะดีหรือไม่? นั่นแหละพระธรรมที่เป็นสันติภูมิโก.

เราจะต้องต้อนรับพระธรรมด้วยความเป็นสันติภูมิโก; คือเห็นอยู่ด้วยตนเองว่า เรากำลังมีทุกข์อย่างไร? มีทุกข์เหมือนคนถูกกดไว้ได้น้ำ มันอยากจะโผล่ขึ้นพ้นน้ำหรือหาไม่? ถ้ามีความอยากจะพ้นทุกข์ ก็คงไม่ยาก; คงจะดิ้นรนไปหาความดับทุกข์ได้. แต่ถ้าไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นทุกข์เสียแล้ว ก็ไม่มี; คือไม่มีความดิ้นรนที่จะดับทุกข์. นี่เป็นหลักทั่วไป และเป็นความจริงที่มีอยู่ทั่วไป.

: ดับทุกข์ด้วยความโง่มงาย ไม่ใช่วิสัยของผู้มีสันติภูมิโก.

ที่นี้ข้อเท็จจริงที่รองลงมา คือถัดมาจากนั้นอีก ก็คือเขาไม่พยายามดับทุกข์ด้วยสิ่งที่ดับทุกข์ได้, เพราะไปเอาสิ่งที่ดับทุกข์ไม่ได้มาเป็นเครื่องดับทุกข์ เหมือนที่กล่าวมาแล้ว. และอยากจะชี้ให้เห็นที่มีอยู่ทั่วไปว่า ความทุกข์พอเกิดขึ้นแล้ว คนก็ไปเอาความโง่ ความมงายมาดับทุกข์. ความทุกข์นี้เป็นเหมือนกับวิทยาศาสตร์ เป็นอย่างวิทยาศาสตร์; คือเป็นของจริงมีเหตุมีปัจจัยจริง เป็นไปตามธรรมชาติ. ความทุกข์นี้เกิดขึ้นโดยหลักของวิทยาศาสตร์ของธรรมชาติ แต่คนก็ไปดับทุกข์ด้วยไสยศาสตร์. ไสยศาสตร์ไม่ใช่วิทยาศาสตร์; แต่เป็นผลแห่ง

ความมมมาย ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ซึ่งไม่สมบูรณ์, ไม่มีหลักวิทยาศาสตร์. ความทุกข์เป็นวิทยาศาสตร์, เราเอาความดับทุกข์ให้เป็นไสยศาสตร์; เอาไสยศาสตร์มาดับทุกข์ เพราะว่ามันง่ายดีสำหรับคนโง่. เป็นทุกข์ขึ้นมาไปทำพิธีไสยศาสตร์ แล้วก็สบายใจบ้าง ก็ดี, ก็มีผล : นี่มันก็สบายใจบ้าง แต่มันก็ดับทุกข์ไม่ได้.

ที่เรามีความรัก, ความโกรธ, ความเกลียด, ความกลัว, โลภะ, โทสะ, โมหะ, นี่มันดับไม่ได้ด้วยไสยศาสตร์! เพราะมันเป็นวิทยาศาสตร์ คือของจริงตามธรรมชาติ, ต้องดับด้วยวิทยาศาสตร์ที่เป็นของจริงตามธรรมชาติอีกนั่นเอง. ความทุกข์เกิดข้างในแล้วก็ไปหาความดับทุกข์ข้างนอก; เช่นว่า ความทุกข์เกิดที่บ้าน แล้วไปหาความดับทุกข์ที่วัด, อย่างนี้ผิดฝาผิดตัว ผิดกาลเทศะ. ความทุกข์เกิดข้างในก็ต้องดับกันข้างใน ความทุกข์เกิดข้างในแล้วจะไปหาความดับทุกข์จากข้างนอก มันก็ไม่ใช่สันติภูมิ. ดูให้ดี! ความทุกข์ก่อขึ้นภายในจิต ในภายในนี้ แล้วก็ไปหาความดับทุกข์มาจากภายนอก ก็เป็นเรื่องหลับตาทำ ไม่ใช่สันติภูมิ.

: การดับทุกข์ตามแนวทางของพุทธศาสนา.

มันมีเหตุปัจจัยอะไรให้เกิดทุกข์ก็ต้องทำลายเหตุปัจจัยนั้นเสีย. เมื่อเหตุปัจจัยคือกิเลสในภายใน ก็ต้องทำลายกิเลสอันเป็นภายในนั้นเสีย. นี่จึงจะเป็นสันติภูมิ ตรงกันทั้งสองฝ่าย. ขอให้ดูในข้อนี้กันก่อนว่า เราเป็นผู้เห็นความทุกข์แล้ว ก็อยากจะดับทุกข์ แล้วก็เห็นเหตุปัจจัยให้เกิดทุกข์แล้ว ก็อยากจะทำลายเหตุปัจจัยนั้นเสีย. ถ้าความทุกข์เป็นเรื่องภายใน จะไปหาเหตุปัจจัยภายนอกคือเรื่องผีสิงเทวดาอะไรทำนองนั้น มันไม่ตรงกันในการที่จะแก้ไขทุกข์ได้. อาจจะทำให้สบายใจไปได้พักหนึ่ง; แต่ก็ไม่แน่ บางทีเรื่องเล็กๆ น้อยๆ อาจจะทำให้หายหมดดับไปได้เลยก็ได้เหมือนกัน แต่ไม่ใช่ความจริง.

ความจริงมันต้องพอกัน : เหตุปัจจัยแห่งทุกข์ มีเท่าไร ก็ดับให้หมดเหตุ หมดปัจจัยแห่งความทุกข์ ความทุกข์มันก็หมด. นี่คือเรื่องอริยสัจ เรื่องของจริง ในพระพุทธศาสนา ที่จะต้องทำให้เป็นสันติภูมิ; คือว่าความทุกข์มีอยู่, เหตุปัจจัยของความทุกข์ก็มีอยู่, วิธีที่จะดับเหตุปัจจัยแห่งความทุกข์นั้นก็ยังมีอยู่, แล้วเราก็ปฏิบัติ ได้ผลคือความดับทุกข์สิ้นเชิง. นี่เป็นเรื่องของอริยสัจ เป็นความจริงของธรรมชาติ ตามหลักวิชาที่เรียกกันว่าวิทยาศาสตร์. ไม่ใช่หมาๆ เอาเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ ซึ่งเป็นวิธีของไสยศาสตร์ หรือเรื่องลึกลับไม่เปิดเผย, แต่ก็ทำอย่างคาดคะเน เดาะๆ กันไป, พอได้ผลบ้าง ก็ยึดถือว่าจริงแท้และมีประโยชน์, และก็ทำได้ทำอย่างนี้กัน มาตั้งหมื่นๆ ปีแล้วก็ได้.

: ไสยศาสตร์ - สิ่งปิดเป้าทุกข์ “เพียงขอไปที”.

ที่เรียกว่าไสยศาสตร์นั้น มีก่อนพุทธศาสตร์ หรือก่อนอะไรศาสตร์ที่เป็นวิชาความรู้; เพราะไสยศาสตร์ตั้งต้นตั้งแต่เมื่อมนุษย์ยังไม่มีความรู้, ยังเป็นมนุษย์สมัยหินหรือก่อนนั้นไปอีก. เขาก็มีวิธีการที่จะประพฤติกระทำหรือคิดนึกให้บรรเทาความทุกข์ไปตามแบบของเขา, ซึ่งยังไม่ได้เล่าเรียนอะไร. เมื่อมันมีอะไรพอจะปิดเป้าความทุกข์ในใจได้บ้างก็ยึดถือ; เช่น อ้อนวอนเทวดา, อ้อนวอนดินฟ้า, อ้อนวอนอะไรพระเจ้า, มันก็ได้ผลเป็นเครื่องสบายใจบ้าง. แล้วก็ยึดถือ แล้วก็สอนๆ กันมา ไม่หมดไปได้, เพราะว่าคนเรายังชอบง่าย ชอบสะดวก; ของยากของลึกลับเราไม่ชอบและเราทำไม่ได้.

ฉะนั้นเราจึงชอบของง่ายของสำเร็จรูป เช่นว่า มาตั้งพิธีอ้อนวอนบวงสรวงกัน นี่มันง่ายเพราะทำได้ง่าย; แล้วก็ชอบอย่างนี้; จนกระทั่งเป็นเรื่องไกลออกไป ไกลออกไป; เรียกว่ามันเป็นเรื่องมง่ายไร้เหตุผล ไม่มีความเป็นสันติภูมิอยู่ในระเบียบงานอันนั้นเลย.

: ๑. การมีสันติปฏิภนในความทุกข์.

[สันติปฏิภนธรรมของทุกข์ - ความทนทาน ๗ :-

ดูให้เห็นว่าเป็นอย่างไร, จนว่าต้องกำหนดรู้, กำหนดรู้ได้แล้ว.]

ที่นี่ก็จะได้พูดถึงสันติปฏิภน หรือสันติปฏิภนธรรม. เรียกให้เต็มที่ต้องตามบาลีก็ต้องเรียกว่า สันติปฏิภนธรรม แต่ฟังรอกหูท่านผู้ฟัง. เรียกว่าสันติปฏิภนก็เห็นจะพอแล้วกระมัง ว่าสันติปฏิภนในเรื่องทุกข์สังข, ทุกขอริยสังข.

: ประโยคสำคัญที่สุดของทุกขอริยสังข.

[: สงขิตเตน ปณฺจอุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา.]

เรื่องความทุกข์มีสันติปฏิภนอะไรบ้าง ที่เราจะต้องมองให้เห็น; พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้แล้ว และท่านทั้งหลายก็สวดอยู่ทุกวัน คือประโยคอันสำคัญที่สุด ที่มีอยู่ว่า สงขิตเตน ปณฺจอุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา. บทสวดนั้นยืดยาว หลายชั้น หลายตอน หลายประโยค; แต่ว่าประโยคที่สำคัญที่สุด เป็นใจความของทั้งหมดนั้น คือ ประโยคที่ว่า สงขิตเตน ปณฺจอุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา ซึ่งแปลว่า เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ชั้นที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน ๕ ประการนั้น เป็นตัวทุกข์, ชั้นที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน ๕ ประการนั้น เป็นตัวทุกข์; แล้วก็ฟังอย่างนกแก้วนกกขุนทอง.

คนเหล่านี้รู้หรือยังว่าชั้นนั้นคืออะไร? อุปาทานนั้นคืออะไร? ชั้นที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทานนั้นคืออย่างไร? แล้วมันเป็นทุกข์อย่างไร? สวดกันมาก็สิบครั้งก็ร้อยครั้ง หรืออาจจะที่พันครั้งแล้วก็ไม่แจ่มแจ้งแก่ใจเลยว่า ชั้นนั้นคืออะไร? อุปาทานนั้นคืออะไร? ชั้นที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทานนั้นเป็นอย่างไร? แล้วมันเป็นทุกข์อย่างไร? นี่สันติปฏิภนธรรมของทุกข์สังข มีอยู่สั้นๆ อย่างนี้ว่า ชั้นที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทานนั้นเป็นตัวทุกข์.

บางทีเราก็สวดบทว่า ภารา หเว ปญจกขนฺธา ภารหาโร จ ปุคฺคโล ฯลฯ -ขันธ ๕ เป็นของหนัก; บุคคลนั้นแหละแบกของหนักพาไป. การแบกถือของหนักเป็นความทุกข์; การปลงของหนักลงเสียเป็นความสุข. เราก็ว่าอย่างนี้; แต่เราก็ยังไม่รู้ว่าขันธ ๕ นั้นคืออะไร? แบกอย่างไรก็ไม่รู้? เพราะว่ามองไม่เห็นขันธ ๕; แล้วก็จะแบกขันธ ๕ อย่างไม่รู้? แต่แล้วตัวเองก็แบกอยู่ตลอดเวลา; ทั้งวันทั้งคืนแบกอยู่ตลอดเวลา. มีความคิดนี้รู้สึกอยู่ ก็เป็นไปในทางแบก; คือยึดถือโน้นนี่โน่นว่าเป็นตัวตน-ของตน; เป็นตัวกู-ของกู.

: ใจความแห่งประโยคสำคัญของทุกขสังข์.

[ดูให้เห็นว่าขันธ -การยึดถือขันธ -หนักเป็นอย่างไร, แก่ใคร?]

ใจความก็มีอยู่แต่เพียงว่า บางเวลาเรา ยึดถือร่างกายนี้ ว่าเป็นของกู หรือเป็นตัวกูก็ได้; นี้เรียกว่าเรายึดถือ “รูปขันธ”.

บางเวลาเราก็ ยึดถือเวทนา คือความรู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ ว่าเป็นตัวกู, เพราะมันรู้สึกได้ มันต้องเป็นตัวกูซิ, แม้มันเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ มันก็ต้องเป็นของกูซิ; นี้เรียกว่ายึดถือ “เวทนาขันธ” เป็นตัวตน เรียกว่า เวทนูปาทานักขันธ, ยึดถือเวทนาขันธเป็นตัวตน.

ที่นี้บางเวลาเรา ยึดถือสัญญา : ความสำคัญมันหมายความว่า อย่างนั้น อย่างนี้ แม้แต่สำคัญว่า ตัวกูนี้ สำคัญว่าสุข ว่าทุกข์ ว่าสัตว์ ว่าบุคคล ว่าตัว ว่าตน, เพราะมันสำคัญมันหมายไฉน มันต้องเป็นตัวตน, แล้วอะไรที่มันสำคัญมันหมาย มันก็เป็นของตน. ที่นี้บางเวลาความยึดถือของเราเลื่อนไปอยู่ที่ สัญญา : ความสำคัญมันหมายด้วยอวิชชาว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ บางเวลาเราก็ยึดถือสัญญาเป็นตัวตน.

ที่นี้บางเวลา, แล้วแต่กรณี หรือเป็นลำดับๆ ไป, หรือถัดไปนี้ก็ได้ว่า มันก็ยึดถือสังขาร คือความคิดอย่างนั้นอย่างนี้; คิดดี คิดชั่ว คิดกุศล คิดอกุศล เป็นความคิดเป็นเรื่องเป็นราวไปเลย, ต้องการอย่างนั้น จะทำอย่างนี้. มันคิดได้นี้;

ยึดถือเอาความคิด หรือจิตที่คิดว่าเป็นตัวตน, ยึดถือความคิดนั้นว่าเป็นของ
 ของตน เป็นความคิดของตน. อย่างนี้ก็เรียกว่ายึดถือสังขารชั้นตรีโดยความเป็นตัวตน
 ซึ่งเรียกว่า สังขารุปาทานกัณฑ์.

ที่นี้บางเวลาก็ยึดถือวิญญาณ : วิญญาณทางตา ทางหู ทางจมูก ทาง
 ลิ้น ทางกาย ทางใจ ที่ทำความรู้สึกได้ในการเห็น ในการฟัง ในการดม ในการลิ้ม
 ในการสัมผัสผิวหนัง หรือคิดนึกอะไร. วิญญาณนี้ก็เป็นตัวตนซี เพราะเป็นสิ่งที่
 รู้สึกได้, เห็นแจ้งได้, ทำหน้าที่ได้; ก็เอาวิญญาณเป็นตัวตน. อะไรๆ ที่เนื่อง
 ด้วยวิญญาณก็เป็นของตน.

บางที่ยึดเลยเตลิดไปถึงวิญญาณธาตุ ที่สามารถคิดนึกอะไรได้อย่างลึก
 ลับมหัศจรรย์อยู่ในธรรมชาตินั้น, ไปยึดถือให้เป็นตัวตน. อย่างนี้ก็ไปไกลจนถึงกับ
 ยึดถือว่า วิญญาณไม่รู้จักตาย วิญญาณนี้ล่องลอยไปจากร่างกายนี้สู่ร่างกาย
 อื่น เวียนว้ายไปไม่รู้จักสิ้นจักสุด กว่าจะได้ไปรวมกับวิญญาณใหญ่ เป็นบรมัตตา
 มหาพรหมโน้น. ยึดถือวิญญาณนี้เป็นตัวตนก็มี. อย่างนี้ยิ่งยึดถือแคว้งคว้างใหญ่.

แต่ที่เขาไม่เรียกว่าวิญญาณชั้นตรีหรือ. วิญญาณชั้นตรี คือที่รู้สึกทางตา
 ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ. ถ้าไปยึดถือวิญญาณล่องลอยอย่างนั้น มัน
 กลายเป็นชั้นตรีที่ ๖ ที่ ๗ ไปโน้น; เราไม่ต้องพูดถึงในหมู่พุทธบริษัท; รู้แต่เพียงว่า
 พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า สงฺฆิตเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา -ชั้นตรีที่มี
 อุปาทานยึดมั่น นั้นแหละเป็นตัวทุกข์. ทุกข์เพราะมันหนักอยู่ในนั้น. ชั้นตรีถูกยึดมั่น
 หรือ ว่ายึดมั่นเข้ามาแล้ว มันก็หนักแก่จิตที่ยึดมั่น : จิตมั่นมีอวิชชา มันโง่มันจึงไป
 ยึดมั่น แล้วก็ไต่เป็นทุกข์. นี้เรียกว่าชั้นตรี ๕ ที่ยึดมั่นโดยความเป็นตัวตน-ของตน
 ก็เป็นของหนักและเป็นทุกข์แก่จิตที่เข้าไปยึดถือ.

: เห็นสันติภูฏิกโกในทุกข์ จิตจึงสลดต่อทุกข์.

ข้อนี้เป็นสันติภูฏิกโกแก่เราแล้วหรือยัง? ท่านทั้งหลายไปติดดู, ไปสังเกตดูตัวเอง ว่าสวตมนต์ทำวัตรเช้า พอถึงบทว่า *สงฺฆิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา*, รู้สึกแจ่มแจ้งอย่างนี้ อย่างเป็นสันติภูฏิกโกอย่างนี้ จริงหรือไม่? หรือว่าสวดไปอย่างนกแก้วนกขุนทองต่อไปตามเดิม? ถ้าจะให้มันเป็นประโยชน์ ก็รีบทำเสียใหม่ ให้เป็นสันติภูฏิกโก : พอปากว่าอย่างนี้ จิตใจก็เหียวก็สลดต่อความทุกข์นั้น, บางทีก็จะรู้สึก ละอายด้วยซ้ำไป ว่าเป็นพุทธบริษัททั้งที่ ยังหลงผิดยึดถือให้เป็นความทุกข์อยู่อย่างนี้. มันก็ช่วยให้เกิดความแจ่มแจ้งเป็นสันติภูฏิกโก, เห็นได้ด้วยตนเอง รู้สึกได้ด้วยตนเอง แล้วก็อยากจะพ้นเสีย.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้สึกลงถึงการที่เราคือจิตไปยึดชั้น ๕ แล้วเป็นทุกข์. ไม่รู้สึก! ชินชาเหมือนหนอนที่เกิดในพริก อย่างเดียวกันอีก. ก็ไม่รู้สึกลงถึงการที่จิตยึดถือชั้น ๕ หรือชั้นทั้ง ๕ ถูกจิตยึดถือแล้ว ก็กลายเป็นของหนักแก่จิต. เรื่องนี้มันกระจ่างแจ่มเป็นสันติภูฏิกโกแล้วหรือยัง? เราไม่รู้จักแม้แต่ตัวสิ่งที่เรียกว่าชั้น ๕; ได้แก่ห้อง. ยึดเมื่อไร? ยึดอย่างไร? ก็ไม่มองเห็น. ชั้น ๕ เกิดเมื่อไร ก็ยังไม่เข้าใจ, อย่าว่าแต่จะมองเห็นเลย.

: ชั้น ๕ เกิดเมื่อกาย ใจ -อายตนะภายในทำหน้าที่.

รูปชั้น คือร่างกายนั้น, เมื่อมันทำหน้าที่อย่างรูป อย่างกายนั้น, จึงจะเรียกว่ารูปชั้นเกิด. ถ้ามันไม่ได้ทำหน้าที่ทางกาย ยังไม่เรียกว่ากายเกิดหรือรูปชั้นเกิด. เมื่อใดกายหรือรูปนั้นทำหน้าที่ทางกาย ก็เรียกว่า กายเกิด, รูปชั้นเกิด. เช่น ดวงตาทำหน้าที่สำหรับการเห็นทางตาขึ้นมา ก็เรียกว่าตาเกิด; หู อวัยวะหู ประสาทหู ทำหน้าที่สำหรับจะได้ยินเสียงขึ้นมา ก็เรียกว่าหูเกิด; จมูก ประสาทในจมูก ทำหน้าที่ได้รู้สึกกลิ่นขึ้นมา ก็เรียกว่าจมูกเกิด, กายฝ่ายที่เป็นจมูกเกิด; เมื่อลิ้น

สัมผัสรส รู้รสโดยทางลิ้น ก็เรียกว่าลิ้นนั้นเกิด, ร่างกายที่เป็นส่วนลิ้นมันเกิด, ก็เรียกว่ารูปขันธ์เกิดได้เหมือนกัน; เมื่อผิวหนังสัมผัสอะไร รู้สึกทางผิวหนังขึ้นมาเรียกว่าผิวหนังเกิด. เมื่อผิวหนังไม่สัมผัสอะไร มันก็หลับอยู่ มันก็ตายอยู่ เรียกว่ายังไม่เกิด. พอผิวหนัง เนื้อหนังร่างกายสัมผัสอะไรข้างนอก ทำความรูสึกขึ้นมา เรียกว่ากายเกิด. จิต เมื่อไม่ได้คิดนึกอะไร ไม่ได้รู้สึกในอะไร ก็เหมือนกับหลับอยู่ ตายอยู่. พอมีอะไรให้จิตสัมผัส จิตก็ทำหน้าที่ ก็เรียกว่า จิตเกิด.

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็เกิดกันเป็นคราวๆ ไม่อาจจะเกิดพร้อมกันได้; เพราะว่าเรื่องมันคนละเรื่อง : บางเวลาตาเห็นรูป, บางเวลาหูฟังเสียง, บางเวลาจมูกดมกลิ่น; เหล่านี้ ไม่มีทางจะพร้อมกันได้. แต่ขอให้รู้เถิดว่า มันเกิดเมื่อไรใน ๖ อย่างนี้? เรียกว่าใน ๖ อย่างนี้ก็ได้อีก; เป็นเรื่องของทางกายเสีย ๕ อย่าง. เมื่อกายทำหน้าที่กายเกิด, เมื่อจิตทำหน้าที่ จิตเกิด. นี้รูปขันธ์เกิด โดยสิ่งทั้ง ๕ นั้นทำหน้าที่.

ที่นี้พอเกิดแล้ว ก็สัมผัสอารมณ์ที่คู่กับมันคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ. มีผัสสะแล้วก็เกิด เวทนา : รู้สึกเป็นสุข ทุกข์ หรือไม่ทุกข์ไม่สุข, นี้เวทนาเกิด. ที่จริงเกิดอยู่ตลอดเวลาทั้งนี้ได้; แต่มันเล็กๆ น้อยๆ; เช่นว่า เวลานี้เรารู้สึกร้อนรำคาญ เพราะอากาศร้อน, ผิวหนังมันสัมผัสความร้อน ก็เกิดกายส่วนรูปขันธ์นี้แล้วก็เกิดเวทนา ที่เป็นทุกข์ไม่ชอบใจที่กายนี้ คือมันร้อนอย่างนี้ เป็นต้น. ยังมีอย่างอื่นอีกที่เกิดอยู่ตลอดเวลา; เป็นเวทนาพอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง เฉยๆ บ้าง.

ที่นี้ สัตถุญา สำคัญมันหมายไปตามความจำ, อะไรมาถึงเข้าก็จำได้ว่าอย่างนั้นอย่างนี้ : ความจำนั้นจับกลุ่มกันเกาะรูปกันเป็นตัวสำคัญมันหมายอีกชั้นหนึ่งๆ. ไม่เพียงแต่จำได้เฉยๆ; ความจำนั้นกลายเป็นสำคัญมันหมาย ว่านั่น ว่านี่ ว่าสุข ว่าทุกข์ ว่าตัว ว่าตน ว่าเป็น ว่าตาย ว่าอยู่ ว่าได้ ว่าเสีย ว่ากำไร ว่าขาดทุน นี่เป็นไปตามสัตถุญา มันก็เกิดอยู่เสมอแล้วแต่จะสำคัญลงไปอย่างไร.

ที่นี้ สังขาร ก็คิด ฉันชอบอันนั้น, ฉันเกลียดอันนี้, ฉันต้องการอันนั้น, ฉันจะต้องเอาให้ได้, จะต้องเอาอย่างนี้, จะมีแผนการอย่างนี้, ถ้าไม่ได้โดยสุจริตก็จะคดโกงอย่างนั้นอย่างนี้, นี้เรียกว่าสังขาร. นี้บางเวลามันก็ได้เกิดขึ้นจริง.

ส่วน วิญญาณ นั้นเกิดได้บ่อยๆ ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกได้กลิ่น ฯลฯ : นี้มีอยู่บ่อยๆ. เมื่อจิตทำหน้าที่ ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็คือวิญญาณอย่างหนึ่งได้เกิดขึ้นแล้ว; สัมผัสลงไปทีรูปร่าง เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะบ้าง สัมผัสในความรู้สึกภายใน ที่เรียกว่า ธรรมารมณ์ บ้าง; บางทีก็สัมผัสขาลงไปบนความสุขของเวทนาบ้าง ความทุกข์ของเวทนาบ้าง; มีทางที่จะเกิดได้หลายชั้น หลายๆ ชั้น ชับซ้อนเป็นหลายๆ คู่; ไม่เพียงคู่ต่อคู่ เหมือนกับตา หู จมูก ลิ้น กาย.

: มีสันติปฏิภาณในทุกข์ จึงอยากดับทุกข์.

[ความทุกข์เกิด เมื่อผัสสะเกิด, ผัสสะเกิดเมื่อทำหน้าที่ หรือเมื่ออุปาทานเกิด.]

ขอให้เสียสละอดทนทำความรู้จักกับตา หู จมูก ลิ้น กาย และจะได้ทำความรู้จักกับสิ่งที่เรียกว่าผัสสะ ๕ แล้วผัสสะ ๕ นั้นก็จะเป็นสันติปฏิภาณกรรมแก่เรา คือเราเห็นได้ด้วยตนเอง. เมื่อผัสสะ ๕ นั้นถูกยึดถือโดยความเป็นตัวเรา มีความทุกข์ขึ้นมาแก่จิต เราก็มีสันติปฏิภาณกรรมในความทุกข์นั้น เรียกว่าเราเห็นเอง เราเห็นความทุกข์ นี้จุดตั้งต้นมันก็มีแล้ว. ถ้าลงได้เห็นความทุกข์ ก็อยากจะดับทุกข์ เรื่องมันก็เป็นไปได้ ในทางที่จะดับทุกข์.

: ยึดมั่นถือมั่นโดยไม่รู้สึกตัว เพราะจิตมีอวิชชา.

เมื่อเกิดเป็นตัวตนขึ้นมา มันก็ต้องหนัก เพราะความยึดถือมันแหละ. ตัวตนเกิดเพราะความยึดถือ; เมื่อมีความยึดถือก็ต้องหนัก เมื่อไม่ยึดถือก็ไม่หนัก คือไม่ทุกข์. เดียวนี้เรายึดถือโดยไม่ต้องรู้สึกตัว : ยึดถือเงินทอง, ข้าวของ, ทรัพย์สมบัติ, บุตร, ภรรยา, สามีนี, ว่าเป็นเราบ้าง เป็นของเราบ้าง โดยไม่ต้องรู้สึกตัว. มันเป็นไปได้ตามธรรมชาติของสัตว์ที่มีอวิชชา; เป็นไปได้ตามธรรมชาติของจิต

ซึ่งเป็นธาตุชนิดหนึ่ง ลีกลับอธิบายยาก; มันรู้สึกคิดนึกได้ตามเรื่องของจิต. ฉะนั้นเรารู้เท่ามันไว้ว่ามันยึดถือได้เพิ่มขึ้นๆ โดยที่ไม่ต้องรู้สึกตัว แม้ที่ไม่ควรยึดถือมันก็ยึดถือแหละ เพราะมันเป็นตัวเสียแล้ว มันก็โง่ขนาดหนัก; คือไปยึดถือเอาความทุกข์มาเป็นของกู ดูซิมันจะโง่เท่าไร? ไปยึดถือเอาสิ่งที่ไม่น่ารัก คือไปยึดถือเอาความทุกข์เป็นต้น มาเป็นของกู. ยึดถือเอาความแก่ชรา ว่าของกู, ยึดถือเอาความเจ็บไข้ว่าของกู, ยึดถือเอาความตายว่าของกู, มันบ้าสักเท่าไร? มันก็ได้เป็นทุกข์ เพราะไปยึดถือได้แม้ในสิ่งที่ไม่น่ายึดถือ ไม่ควรยึดถือ. มันกัดเอาเจ็บปวด มันก็ยังยึดถือ นี่ความยึดถือว่าความเกิดของเรา ความแก่ของเรา ความเจ็บไข้ของเรา ความตายของเรา.

ส่วนเรื่อง โสกะ ปรีทเวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส นั้นเห็นง่ายเพราะมันกัดเอาจริง ๆ : นั่นคือกิริยาอาการที่มันกำลังกัดอยู่ : ความยึดมั่นถือมั่นมันกัดเอา มันกัดอยู่แล้วมันยังเห็นได้ง่ายกว่า. แต่แล้วก็ไม่พ้นที่จะไปยึดถือว่า ความเจ็บปวดนั้นของเรา ความทุกข์ของเรา โสกะของเรา ปรีทเวะของเรา อุปายาสของเรา. มันไปยึดเอาความทุกข์มาเป็นของเรา แล้วก็ได้เป็นทุกข์เต็ม.

นี่เรื่องนี่ยังไม่เป็นสันติวิถีโกแก่เรา ทุกคนไปปรับปรุงกันเสียใหม่ ให้มองเห็นชัดอย่างนี้ แล้วก็มีสันติวิถีกรรมในเรื่องทุกข์สังข์ หรืออริยสังข์ ข้อที่ ๑.

: ๒. การมีสันติวิถีโกในทุกขสมุทัย.

[สันติวิถีกรรมของสมุทัย -เหตุให้เกิดทุกข์ :-

ดูให้เห็นว่าเป็นอย่างไร, จนว่าต้องละเสีย, ละได้แล้ว.]

ที่นี้ข้อที่ ๒ สันติวิถีกรรมในเรื่องของสมุทัย. สมุทัย -เหตุเกิด, แดนเกิด บังคับให้เกิดแห่งทุกข์, แห่งความทุกข์. ความทุกข์เกิดมาจากอะไร? ก็ได้แต่ท่องบทสวดอริยสังข์ว่า เกิดมาจากตัณหา. นี้ก็ว่าไปตามบทสวด; ไม่ได้มองเห็น

ตัวจริง ยังไม่มีสันติภูมิธรรมในเรื่องความเกิดขึ้นแห่งทุกข์; ทั้งที่สวดหรือพูดหรือ
เอ่ยเรื่องนี้มาหลายสิบหลายร้อยครั้งแล้ว.

: สมุทัย -เหตุให้เกิดทุกข์โดยนัย ๓.

[อวิชชา, ตัณหา, อุปาทาน.]

อย่าไปยึดถือว่ารู้แล้ว เพราะสวดได้ซิ; ต้องมองให้เห็นจริงๆว่า อะไรเป็น
ความทุกข์? เมื่อทรมานใจ! เมื่อเป็นทุกข์ เมื่อทรมานใจ นั้นเป็นทุกข์; แล้วอะไร
ทำให้เราเป็นทุกข์?

ข้อนี้ตอบได้อย่างน้อย ๓ ขั้นตอน; ที่ในบาลี ก็มีแสดงอยู่ทั้ง ๓ ชนิด. คือ
ว่าเราจะตอบว่า ความทุกข์มาจาก อวิชชา ก็ได้; ก็ถูกที่สุด แต่มั่นกว้างนัก. ความ-
ทุกข์มาจากอวิชชา คือความโง่ของเรา; ดำรงจิตไว้ไม่เป็น ก็ทำให้เกิดเวทนา ตัณหา
อุปาทาน เพราะอวิชชานั้น. นี่ตอบพุ่งไปยังต้นตอของทุกข์เสียเลย ว่าอวิชชาเป็น
ต้นเหตุให้เกิดทุกข์ นี้ก็ถูก.

ที่นี้ตอบให้ใกล้เข้ามา ขยับใกล้เข้ามาว่า ตัณหา เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ : พอ
อยากอย่างโง่เขลาที่ไร มันก็เหมือนกับมีไฟเผาจิตใจที่นั่น. ฉะนั้นจึงพูดว่าตัณหา
เป็นต้นเหตุให้เกิดทุกข์.

ที่นี้เขยิบให้ใกล้เข้ามาอีก เข้ามาถึงพุทธภาษิตที่ว่าแล้วว่า อุปาทาน เป็น
เหตุให้เกิดทุกข์. ตัณหา -ความอยาก อยาก อยากอยากอย่างยิ่ง, แล้วความอยาก
นั้นจะคลอหรือเกิดอุปาทานออกมา : อยาก อยาก อยาก นี่ก็จะให้เกิดความรู้สึก
ฉันผู้อยากๆ ฉันเป็นผู้อยาก. ความอยาก เกิดตามธรรมชาติ ไม่มีความรู้สึกที่ว่า ตัวฉัน
เป็นผู้อยาก; แต่เมื่อความอยากนั้นเป็นไปหนักเข้าๆ, ตัวความอยากนี้ก็ปรุงความคิด
อีกอันหนึ่งขึ้นมา เป็นฉันผู้อยาก ตัวกูผู้อยาก แล้วก็อยากได้มาเป็นของกู.

อุปาทานนี้คลอດออกมาจากตัณหา. พอมีอุปาทานแล้วมันก็หนัก เพราะถือของหนัก มันก็เป็นทุกข์. อุปาทานเป็นทุกข์อยู่ในตัวอุปาทาน.

ฉะนั้นอุปาทานนั้นแหละ เป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ เมื่อพูดกันอย่าง ไกล่ชิดที่สุด; ขอให้เห็นเป็นสันติปฏิภังกรรม เห็นได้ด้วยตนเองว่า ความทุกข์ ของเรานั้นเกิดจากความยึดถือในสิ่งที่เรากำลังยึดถืออยู่ ว่าตัวตนก็ได้ ว่าของ ของตนก็ได้. ถ้ายึดถือแล้วหนัก; เหมือนหิ้วก้อนหินมันก็หนัก มันก็เป็นทุกข์. ที่นี้ อุปาทานนั้นมาจากตัณหา คือความอยากด้วยความโง่เขลาหรืออวิชชา : อยาก ด้วยความโง่ ไม่ใช่อยากด้วยปัญญา. ฉะนั้นตัณหาก็คือเป็นเหตุแห่งความทุกข์ได้ โดยผ่านมาทางอุปาทาน.

: สันติปฏิภังโกในความอยาก ๒ ชนิด.

[: อยากตามธรรมชาติ, อยากที่มีอวิชชาปน.]

ที่นี้ดูถอยออกไป : ตัณหานี้มาจากอะไร? ก็มาจากอวิชชา. ถ้าไม่มี อวิชชาก็ไม่มีตัณหา. ถึงแม้จะมีความอยาก ถ้าอวิชชาไม่เข้าไปปนอยู่ ความ-อยากนั้นก็ไม่ใช่ตัณหา. ความอยากตามธรรมดาของธรรมชาติ อาจจะมีบริสุทธิ์ เสียอีก เพราะไม่มีอวิชชาเข้าไปปน. ที่นี้ความอยากที่เจริญแล้ว พัฒนาแล้ว มีอวิชชา เข้าไปปน ตัณหาที่มีอวิชชาเข้าไปปน นี้มันจึงได้ทุกข์ มีความทุกข์มาก; มูลเหตุมัน อยู่ที่อวิชชาที่ทำให้เกิดความอยากอย่างโง่เขลา. ถ้าอยากด้วยปัญญา ด้วยสัมมา-ทิฏฐิ; ความอยากนี้ไม่ใช่ตัณหา, ไม่ได้ทำให้เกิดทุกข์เหมือนความอยากที่มา จากอวิชชา. คนเรามันต้องอยากแหละ มันเป็นธรรมชาติของสิ่งที่มีชีวิต มันต้อง อยาก. แต่ถ้าอยากด้วยอวิชชาคือความโง่แล้วต้องเป็นทุกข์. ถ้าต้องการด้วย ปัญญา ด้วยสัมมาทิฏฐิแล้ว ไม่ถือว่าเป็นทุกข์; เพราะต้องทำไปตามหน้าที่ ที่จะ ต้องมีอาหารกิน, หรือจะต้องมีนุ่งห่ม รักษาโรคภัยไข้เจ็บอะไรก็ทำไปได้, แต่อย่าให้ มีตัณหาเข้ามาปน.

: สันติปฏิบัติโภในการทำวิปัสสนาสูงสุดเกี่ยวกับทุกขสมุทัย.

นี่ลองไปทำความเข้าใจสักคิดนึกให้ใกล้ชิดที่สุดจนเป็นสันติปฏิบัติโภแก่เราว่า ความทุกข์นี้เกิดมาจากอะไร? เดียวเราก็จะเห็นได้ชัดว่า อ้าว, มาจากอุปาทานซึ่งมาจากตัณหา ซึ่งมาจากอวิชชา ไปหนึ่งดูให้เห็นอย่างนี้; นี่คือการวิปัสสนาสูงสุด. วิปัสสนาสูงสุดทำให้เห็นว่า ความทุกข์มาจากอุปาทาน, อุปาทานมาจากตัณหา, ตัณหามาจากอวิชชา. ดูให้เห็นตามที่เป็นจริง อย่าไปคิดเอาเอง! คิดเอาเองมันผิดไปได้ หรือที่เราได้เรียน ได้ฟังมาอย่างผิด ๆ พลาด ๆ มันก็ผิดได้. ถ้าจะไม่ให้ผิดได้ก็ดูเอาที่ตัวจริงของมัน : เมื่อมีความทุกข์เราร้อนอยู่ ดูว่า อ้าว! นี่มันยึดถืออะไรเข้าแล้ว! ทำไมยึดถือ? เพราะมีตัณหา. ทำไมมีตัณหา? เพราะว่ามีอวิชชา ในขณะที่พบกันเข้ากับสิ่งนี้ หรือว่าสัมผัสหรือกระทบกันเข้ากับสิ่งนี้ แล้วมีอวิชชาก็เกิดตัณหา; ก็เกิดอุปาทาน; แล้วก็ได้เป็นทุกข์.

: สันติปฏิบัติโภในความเชื่อที่ถูกต้องของพุทธศาสนา.

ถ้าว่าจะจำไปจากที่ได้ยิน ได้ฟังนี้ ก็จำเอาไปเพื่อดูให้เห็นตามที่เป็นจริง. อย่าให้เชื่อไปเสียตั้งแต่ที่แรก แล้วหม่อมความคิดไปตามความเชื่อ; ถ้าอย่างนี้ไม่เป็นสันติปฏิบัติโภ, เพราะว่าความเชื่อมันเป็นเหตุให้คิดอย่างนั้น เห็นอย่างนั้น. ฉะนั้นอย่าเพิ่งเชื่อใคร ได้ยินได้ฟังไปแล้วยังไม่เชื่อ เอาไปดู ๆ ๆ อ้าว! เห็น อ้าว!! มันอย่างนั้นจริง อย่างนี้เรียกว่าสันติปฏิบัติโภ. แล้วความเชื่อนั้นเป็นความเชื่อที่มีประโยชน์ เป็นความเชื่อในพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่ควรต้องการ.

แต่ถ้าเป็นความเชื่อที่ไม่ได้คิดนึก พิจารณา ไม่ได้ดู ไม่ได้ตรวจ ไม่ได้สอบ ไม่ได้สร้างปัญญาให้เห็นเอง แล้วก็ไม่ใช่ เป็นความเชื่อที่ถูกต้องในพุทธศาสนา. มีแต่จะงมงายหรือเลยเถิดไปทางไหนก็ไม่รู้.

ความเชื่อในพุทธศาสนา ต้องหลังจากเห็นแจ้งด้วยปัญญาแล้ว ว่าเป็นอย่างไร? เห็นแจ้งแล้ว ก็เชื่อไปตามที่เห็นแจ้ง อย่างนี้ไม่มีทางจะผิด. เพราะฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า ศรัทธา ในพระพุทธานั้นไม่มีทางที่จะผิด; คุณช่วยจำไว้แบบนี้ว่า ศรัทธาที่เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้วไม่มีทางที่จะผิด, เพราะได้เชื่อภายหลังจากที่ได้เห็นแจ่มแจ้งแล้วว่า เป็นอย่างไร? ส่วนศรัทธาอย่างอื่น พวกอื่น นิกายอื่นนั้น เขาให้เชื่อๆๆ เชื่ออย่างชนิดที่ไม่ต้องให้มองดู หรือว่าวิพากย์วิจารณ์อะไร; มันก็เป็นเชื่องมงาย. ทีนี้เราจะมี ความเชื่อในพระพุทธในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในอะไรก็สุดแท้ ต้องดูให้เห็นเสียก่อนว่า พระพุทธเจ้านั่นคืออะไร? พระธรรมคืออะไร? พระสงฆ์คืออะไร? ก็เห็นประโยชน์ เห็นคุณ เห็นนั่นแล้ว ก็เชื่อเองแหละ มันเชื่อหลังจากที่เห็นแล้ว.

: การทำกัมมัฏฐาน วิปัสสนา คือการดูให้เห็นตามหลักสันติวิถีโก.

นี่เราต้องมีเวลาที่จะนั่งดู จะใช้คำว่าการนั่งพิจารณาก็ได้, แต่ไม่ค่อยปลอดภัยนัก อาตมาจะบอกให้เป็นหลักนะ ช่วยจำหน่อยว่า ทำกัมมัฏฐาน ทำกัมมัฏฐานนั้น หรือจะเรียกว่า ทำวิปัสสนาก็ตามใจ โดยเนื้อแท้แล้วเป็นเรื่องนั่งดูให้เห็น ไม่ใช่ นั่งคิดให้ออก. ไม่ใช่ นั่งคิดด้วยเหตุผลแล้วสรุปผลของความคิดว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้. ข้อนี้เคยเข้าใจผิด แม้อาตมาก็เคยเข้าใจผิด ต่อเมื่อศึกษาค้นคว้าอะไรมาเข้าใจจริง รู้ว่า อ้าว! คำว่ากัมมัฏฐานนี้ มันเป็นเรื่อง “ดู” ไม่ใช่เป็นเรื่อง “คิด” ไปตามเหตุผล. ถ้าคิดไปตามเหตุผลมันไม่ปลอดภัย : ถ้าเหตุผลผิด หรือวิธีคิดไม่ดี ผลออกมาก็ผิด ไม่ถูก. เราไม่คิด ไม่ฟังความคิด; แต่เราฟังการดู; ดูให้เห็นตามที่ เป็นจริงของสิ่งทั้งปวง : ดิน น้ำ ลม ไฟ อะไรก็ตาม, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทัมมารมณอะไรก็ตาม, รูปธรรม นามธรรมก็ตาม; ดูๆ ดูเท่านั้นแหละ; แล้วจะเห็นตามที่มันเป็นจริง แล้วไม่มีทางผิดได้.

: ต้องปรับปรุงจิตให้เป็นสมาธิก่อนการ “ดู”.

ทีนี้ก่อนแต่จะดูนั้นต้องปรับปรุงจิตใจให้เหมาะที่จะดู ถ้าไม่อย่างนั้นจะดูไม่เห็น. เมื่อจิตไม่เหมาะที่จะดู ก็ต้องปรับปรุงจิตให้เหมาะที่จะดูเสียก่อน; ตอนนี่เรียกว่า **ทำสมาธิ**. **ทำสมาธิ** คือการปรับปรุงจิตให้เหมาะสม: เป็นจิตแน่วแน่ เป็นจิตผ่องใส เป็นจิตตั้งมั่น เป็นจิตว่องไวในหน้าที่ของจิต. อย่างนี้เรียกว่า **“จิตเป็นสมาธิ”**. พอจิตเป็นสมาธิแล้ว เอาจิตชนิดนี้มา “ดู” อย่าคิดอย่าคำนวณ อย่าใช้วิธีเหตุผล มันผิดได้. เอามาดู ดูลงไปตรงๆ ตามที่เป็นจริง จะเห็นว่า โอ้! เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โดยไม่ต้องใช้เหตุผลเหมือนที่เขาสอนกันในโรงเรียนนักธรรม. อ้างเหตุผลว่าเป็นอย่างนั้นๆ จึงเรียกว่าเป็นอนิจจัง, อ้างเหตุผลว่าเป็นอย่างนั้นๆ จึงเรียกว่าเป็นทุกขัง, อ้างเหตุผลอย่างนั้นๆ จึงเรียกว่าเป็นอนัตตา.

อย่างนี้มันก็พูดได้ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แต่ไม่เคยเห็น; ไม่เคยเห็นตัวจริง. เพราะฉะนั้นจึงเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โดยว่าตามๆ กันมา, สอนตามกันมาในห้องเรียน. ต้องมาทำกันใหม่ ต้องหาเวลา ต้องยอมสละเวลา เพื่อทำจิตให้เป็นจิตที่ดีที่เหมาะสมที่จะดู นี่เรียกว่า**ทำสมาธิ**; แล้วก็ดูๆ ให้เห็นตามที่เป็นจริง นี่เรียกว่า**วิปัสสนา**. ทีนี้ถ้าเราเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาจริงๆ, เห็นได้ในสังขารทั้งปวง, มันก็หายโง่; คือ ไม่มีอวิชชาที่จะทำให้เกิดตัณหา เกิดอุปาทาน และเกิดทุกข์.

เออละ, สรุปความว่า ในข้อนี้ไปดูว่าทุกข์เกิดขึ้นจากอะไร? เกิดจากอุปาทาน เกิดจากตัณหา เกิดจากอวิชชานั้นมันเกิดอย่างไร? เกิดเมื่อไร? เกิดโดยวิธีใด? ดูจากที่มันเกิดแล้วจริงๆ แต่หนหลัง; ได้ยินได้ฟังมาแล้วก็ได้ แต่ยังไม่เห็นยังไม่เคยเห็นต้องทำให้เห็น. อย่างนี้เรียกว่ามี**สันติวิถีโก** หรือ**สันติวิถีกรรม** ในเหตุให้เกิดทุกข์.

: ๓. การมีสันติปฏิภาณในทุกขนิโรธ.

[สันติปฏิภาณกรรมของทุกขนิโรธ - ความดับแห่งทุกข์:-

ดูให้เห็นว่าเป็นอย่างไร, จนว่าต้องทำให้แจ้ง, ทำให้แจ้งได้แล้ว.]

ที่นี้ข้อที่ ๓. สันติปฏิภาณกรรมในความดับแห่งทุกข์. ก็ “ดู” ถอยกลับ : เมื่อเกิดทุกข์เกิดอย่างไร; นี้ก็ “ดู” ในแง่ที่ถอยกลับ. เมื่ออุปาทานดับคือไม่ยึดถือ, เมื่อนั้นทุกข์ก็ล่วงๆ ไปเอง ล่วงไปทันที : ทุกข์ล่วงไปจากจิต, ไม่เป็นทุกข์แก่จิต; ถ้าอุปาทานมันดับ. เป็นทุกข์เพราะลูก เพราะเมีย เพราะข้าวของเงินทอง; นั้นเป็นเพราะอุปาทานจับยึดจึงเป็นทุกข์. พออุปาทานนั้นดับ : ไม่ยึดถือในบุตร ภรรยาสามี ข้าวของเงินทอง ทุกข์ก็ดับ. เหมือนกับที่เราหัวของหนักอยู่ มันหนักมือ; พอเราปล่อยวางทิ้งไป มันก็ไม่หนัก. ทุกข์ดับเมื่ออุปาทานดับ; อุปาทานดับเพราะว่าตัณหา คือความอยากอย่างโง่เขลา มันดับ; ตัณหาดับหรือมันไม่เกิด เพราะว่ามีอวิชชาดับ หรือว่าอวิชชามันไม่เกิด. นี้ดูให้เห็นถอยกลับเข้าไปว่า ทุกข์นี้มันดับอย่างนี้.

: หมั่น “ดู” จิตประภัสสร -“หน้าตาตั้งเดิม”.

เราก็มาคอยเฝ้าดู : พอมีเวลาที่ยอมเสียสละให้บ้าง, วางเมื่อไรก็ทำเมื่อนั้น; ดูว่าจิตกำลังว่างจากกิเลส. เราคงจะไม่โง่ถึงกับว่า จิตเกิดกิเลสอยู่ตลอดเวลา. เราคงจะมองเห็นธรรมชาติจากตัวเราเองว่า จิตนี้ไม่ได้ประกอบอยู่ด้วย โลภะ โทสะ โมหะ ตลอดเวลา; บางเวลามันก็ไม่ได้เกิด มันว่างจากโลภะ โทสะ โมหะ; รีบดูให้ดี! ดูให้ดี! ให้เห็นบ้าง, ถ้าเวลาชนิดนั้นมี. ดูให้ดี เมื่อจิตกำลังว่างจากโลภะ โทสะ โมหะ. การปฏิบัติตามแบบ “เว่ยหล่าง” ก็ว่า “ดูหน้าตาตั้งเดิม”; คือจิตเมื่อยังไม่เกิดกิเลส ก็เรียกว่าหน้าตาตั้งเดิม. พอจิตเกิดกิเลสขึ้นแล้ว ก็เป็น

หน้าตาใหม่. หน้าตาใหม่ก็คือ มีความทุกข์มอมแมม. หน้าตาดั้งเดิม เมื่อว่างจากกิเลส เกือบจากกิเลส นั้น หน้าตาดั้งเดิม. ขอให้มองให้ “เห็น” เกะ มั่นยิ่งกว่าเข้าใจเสียอีก. พอมองเห็นจิตที่ว่างจากกิเลสจะรู้อะไรมากขึ้นทันทีว่าอย่างนี้เอง ้วย! ที่มันไม่มีความทุกข์. จิตว่างจากกิเลส นั้นไม่มีความทุกข์. แล้วหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ก็เป็นอย่างนั้น; คือว่า จิตไม่ได้เกิดกิเลสตลอดเวลา : จิตนี้ตามธรรมชาตินั้นเป็นประภัสสร คือเรื่องแสงเพราะไม่มีกิเลสเกิด; แต่แล้วมันก็ได้เศร้าหมองไปเพราะกิเลสเข้ามา : กิเลสเกิดขึ้นเป็นอาคันตุกะเข้ามา. ดูว่าเมื่อไรจิตมีอาคันตุกะ เศร้าหมอง, เมื่อไรจิตไม่มีกิเลสเป็นอาคันตุกะ แจ่มใสประภัสสร. ดูความที่จิตเป็นประภัสสรให้พบบ่อย ๆ คือเมื่อจิตมันว่างจากกิเลส. อย่าไปคิดเสียว่า เสียเวลาทำมาหากิน มานั่งดูจิตอย่างนี้. ดูให้พบอย่างนี้ แล้วมันจะพบวิธีที่ทำจิตไม่ให้ทุกข์; ไม่เสียเวลาทำมาหากินหรอก ที่เราทำมาหากิน ก็เพื่อจะไม่เป็นทุกข์เหมือนกัน.

: การ “ดู” จิตว่างจากกิเลส -จิตว่างจากความทุกข์.

เรามีวิธีที่จะไม่เป็นทุกข์ให้ยิ่งไปกว่านั้นอีกก็ได้; คือศึกษาเรื่องจิต. นี้ก็ “ดู” เมื่อจิตว่างจากกิเลส, ไม่เห็นวิเวกแห่งโลภะ โทสะ โมหะในจิตนั้นเลย. เมื่อวันพระ วันอุโบสถมาอยู่วัด, ก็ควรจะสนใจตั้งหน้าตั้งตาพิจารณา หรือว่าคอยสอดส่องจับให้เห็นจิตที่ว่างจากกิเลส; นี่จะเป็นสันติภูมิโกตอจิตที่ว่างจากกิเลส รู้สึกเห็นด้วยตนเองว่า จิตว่างจากกิเลสคืออย่างนี้.

ที่นี้อันถัดไปจะใช้คำว่าเมื่อจิตว่างจากความทุกข์, ไม่ได้เป็นทุกข์ตลอดเวลา; ถ้าเป็นทุกข์ตลอดเวลามันตายแล้ว. ถ้าใครเป็นทุกข์ตลอดเวลาทุกลมหายใจเข้าออกก็ตายแล้ว, ไม่ได้มานั่งอยู่ที่นี่. ฉะนั้นเวลาที่ เป็นทุกข์ก็มี เวลาที่ไม่เป็นทุกข์ก็มี. เดียวนี้จะ “ดู” ให้เห็นจิตที่กำลังว่างจากความทุกข์ มันก็ไม่ยากเกินไป, มัน

รู้สึกได้ง่ายๆ ว่า เมื่อจิตเย็น เมื่อจิตหยุด เมื่อจิตเป็นอิสระ เมื่อจิตว่างไม่แบกไม่ยึดถืออะไร เมื่อจิตเบา; คอยสังเกตลักษณะแห่งความเบา ความว่าง ความอิสระ ความหยุดความเย็นของจิต. มีเวลาเมื่อไรก็ลองนั่งค้นหาเวลาที่จิตกำลังเป็นอย่างนี้บ้าง; เรียกว่าจิตกำลังว่างจากความทุกข์ : ไม่หนัก แล้วก็ว่าง ไม่มีกิเลสทวน; แล้วอิสระเหนืออารมณ์ทั้งปวง; แล้วเป็นจิตหยุด, คือไม่ปรุงแต่ง ไม่ถูกปรุงแต่ง; แล้วก็จิตเย็น, เย็นนั้นก็คือนิพพาน. นิพพานแปลว่าเย็น. เมื่อใดจิตเย็น, เมื่อนั้นเรียกว่า จิตอยู่กับนิพพาน; ระยะเวลาสั้นๆ ก็ได้; ระยะเวลายาวก็ได้. แต่ถ้ายาวตลอดไปไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นแล้วก็พ้นพระอรหันต์แล้ว.

เดี๋ยวนี้ยังไม่พ้นพระอรหันต์; ดังนั้นความหยุด ความเย็น ความอิสระ จึงเป็นชั่วคราว. แต่ก็ไม่เป็นไร ขอให้พบให้เห็น แล้วก็พอใจ. จิตก็จะห้อมไปเพื่อนิพพาน คือเพื่อถึงที่สุดได้มากขึ้นๆ. ขอแต่ให้ได้ชิมตัวอย่างก่อนเถอะ, เหมือนกับว่าเราจะชอบอะไร? ชอบกินอะไร? ชอบทำอะไร? ก็มาจากเราเห็นตัวอย่างนั้นก่อนเสมอ. เดี่ยวนี้บางเวลานั่งดูจิตที่ว่างจากกิเลส; บางเวลานั่งดูจิตที่ว่างจากความทุกข์ : นี้ความดับทุกข์ก็จะเป็นสันติภาวนาแก่บุคคลนั้นหรือจิตดวงนั้น.

: การ “ดู” ความว่าง -พระนิพพาน.

[: ดูจิตเมื่อกำลังเสวยผลของความว่าง.]

ที่นี้ต่อไปอีกก็ “ดู” จิตเมื่อกำลังเสวยผลของความว่าง. จิตเมื่อว่างจากกิเลส ก็เรียกว่าว่างอย่างหนึ่งแหละ; เมื่อจิตว่างจากความทุกข์ ก็ว่างอย่างหนึ่งแหละ. เมื่อจิตกำลังเสวยผลของความว่าง มันมีลักษณะอย่างไร? เราจะมาดูที่ความสุขความทุกข์กันแล้ว จะดูที่ลักษณะของความว่าง. นี้จะเรียกว่า “ดู” พระนิพพาน. นิพพาน คือว่างจากกิเลส และว่างจากความทุกข์. ดูอาการของความว่างจากกิเลสและความทุกข์ นี้ก็คือดูพระนิพพาน. พระนิพพานก็จะเป็นสันติภาวนาแก่

เรา; แม้ในระยะอันสั้นก็ยังวิเศษประเสริฐเหลือหลาย เพราะได้เผชิญหน้ากับพระนิพพาน; จะเรียกว่ามันอยู่โลกอุตรแล้ว. เตี้ยวนี้อยู่โลกอื่นแล้ว โลกสูงสุด โลกไม่ปรุแงแต่เสียแล้ว. นี้ก็จิต ก็เห็นความว่างนิรันดร พระนิพพานนิรันดรซึ่งมีรออยู่เป็นนิรันดร; ไม่เปลี่ยนแปลง.

: การ “ดู” आयตนะ.

[: ดู “อายตนะ” ซึ่งเป็นไวพจน์ของนิพพาน.]

ภาวะแห่งความว่างจากกิเลสและความทุกข์นั้นเสมือนหนึ่งว่า มันรอเราอยู่ตลอดนิรันดร เมื่อไรเราจะไปถึง. ที่นี้เรามัวโง่ คลานงุ่มง่ามอยู่ที่นี้ มันก็ไม่ไปถึง. ความว่างหรือพระนิพพานนั้นก็รออยู่นั้นแหละ. นึกมองให้เห็นว่า สิ่งนั้นมีอยู่; เหมือนพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “อายตนะนั้นมีอยู่; ซึ่งมีใช้ ดิน น้ำ ลม ไฟ, มีใช้อากาศัญญาอายตนะ มีใช้อะไรหมด; นั้นแหละที่สุด แห่งความทุกข์”. คือนิพพาน เรียกว่าอายตนะ. ข้อนี้อาจจะไม่เข้าใจแก่คนบางคน เพราะว่าโดยทั่วไป เราสอน เราเรียนเราบอกกันแต่ “อายตนะฝ่ายสังขตะ” : อายตนะคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, อายตนะคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์; มีอยู่ ๖ คู่นี้; นี้เรียกว่าอายตนะ. แต่อย่าลืมไปว่า นี้อายตนะฝ่ายสังขตะ ฝ่ายความทุกข์. ที่นี้ “อายตนะฝ่ายอสังขตะ” คือพระนิพพานนั่นเอง. ภาวะแห่งความว่างที่มีอยู่ ราวประหนึ่งว่ารอเราอยู่ตลอดกาลนั้น นี้เรียกว่าอายตนะฝ่ายอสังขตะ. ทำไมเรียกว่าอายตนะ? ก็เพราะว่าเป็นสิ่งที่จิตถึงได้ เป็นสิ่งที่ติดต่อกับได้. อายตนะ นี้แปลว่าติดต่อกับ. ภาวะแห่งความว่างนิรันดร หรือพระนิพพานนั้น เป็นสิ่งที่จิตติดต่อกับได้. ฉะนั้นจึงเรียกว่าอายตนะเหมือนกัน. ถ้าเรียนมาแต่ครั้งเดียวก็จะรู้จักแต่อายตนะฝ่ายสังขตะ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์; อย่างนี้เป็นฝ่ายความทุกข์. อายตนะคือพระนิพพานนั้น แม้จะสูงสุด ละเอียดยประณีต สุขุม วิเศษ เท่าไร ก็ยังเป็นสิ่งที่จิตติดต่อกับได้ คือรู้สึกได้. อย่างในบาลีว่า

วิสังขารคดี จิตต์ อย่างนี้ - จิตนั้นได้ถึงวิสังขารเสียแล้ว; คือจิตนั้นถึงพระนิพพาน หรือติดต่อพระนิพพานได้. ฉะนั้นพระนิพพานจึงเป็นสิ่งที่ติดต่อได้.

เพราะฉะนั้นพระนิพพานจึงได้ชื่อว่าอายตนะ. คนที่เรียนนักธรรมมาแล้ว แม้เรียนนักธรรมเอกอาจจะไม่ได้ยินอย่างนี้. ฉะนั้นจำไว้ด้วยว่า “อายตนะ” นั้น เขาหมายแต่เพียงว่าติดต่อได้ก็แล้วกัน. ถ้าเป็นชั้นอสังขตะ ก็ต้องติดต่อได้ด้วยจิต ที่หลุดพ้นแล้ว. ถ้าเป็นอายตนะประเภทสังขตะที่นี้ มันก็ติดต่ออยู่แล้วกับจิตที่ไม่ หลุดพ้น จิตที่ไปพัวพันอยู่แล้ว. เรามานั่งดู ดู ดู เวลาที่จิตเป็นอิสระ; มันก็ต้องถึง เข้ากับอายตนะนั้น : อายตนะที่ว่างจากกิเลส, อายตนะที่ว่างจากความทุกข์, หรือ ภาวะแห่งความว่างชนิดนั้น. ก็รู้จักอายตนะนั้นคือพระนิพพานนั้น, แม้ยังไม่เป็นการ ถาวร เราหวังอยู่ว่ามันจะเป็นการถาวรข้างหน้า. นี่รู้จักอายตนะพวกสังขตะและ รู้จักอายตนะพวกอสังขตะเสียทั้งสองฝ่าย. ความเป็นสันติภูมิโกของเรา ก็จะมากขึ้น จะมากขึ้นเป็นที่น่าพอใจ.

: ๔. การมีสันติภูมิโกในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

[สันติภูมิธรรมของมรรค -ทางให้ถึงความดับทุกข์:-

ดูให้เห็นว่าเป็นอย่างไร, จนว่าต้องอบรมให้มี, อบรมให้มีได้แล้ว.]

เรื่องที่ ๔. สันติภูมิธรรมในส่วนมคคสังจัจ คือหนทางให้ถึงความดับทุกข์. “มรรค” แปลว่าทางเดิน; ทางเดินนี้เป็นเครื่องมือให้ถึง ไม่ใช่เป็นต้นเหตุ ที่สร้าง. อย่าเข้าใจผิด เดี่ยวจะเป็นมีเหตุแห่งพระนิพพาน. มรรคเป็นทางเดินเพื่อ ไปถึงพระนิพพาน. มรรคไม่ใช่เหตุหรือปัจจัยที่สร้างพระนิพพานขึ้นมา; พระนิพพานเป็นสิ่งที่อะไรสร้างไม่ได้; มันก็มีอยู่ตามธรรมชาติของพระนิพพาน คือความว่างจากกิเลส และความทุกข์. ที่นี้สิ่งที่เรียกว่ามรรคนั้น เป็นหนทางที่

จิตจะเดินไปถึงที่นั่น; ไม่ใช่ว่ามรรคนี้จะสร้างพระนิพพานขึ้นมา; ไม่เหมือนกับสมุทัยเป็นเหตุให้เกิดทุกข์. ส่วนมรรคนี้ไม่ได้เป็นเหตุแห่งนิโรธ; แต่เป็นหนทางเพื่อดำเนินไปให้ถึงนิโรธ, โดยไม่ใช่เป็นผู้สร้างขึ้นมา, เมื่อเราดำรงจิตชนิดที่เป็นหนทางอยู่ในตัวจิต, ดำรงชีวิตของเราให้เป็นตัวหนทางอยู่ในตัวชีวิตนั้น. อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ก็สวดกันได้ท่องกันได้ ไม่ต้องบอกอีกก็ได้; แต่ให้รู้ว่า ถ้าจิตหรือชีวิตนี้ดำรงอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการแล้ว, ชีวิตนั้นก็จะเป็นตัวหนทางเสียเอง, จิตก็เดินไปตามหนทาง แล้วก็ไปถึงปลายทางคือพระนิพพาน.

: สัมมาสมาธิในพระพุทธศาสนา มีบริวาร ๗.

มีพระบาลีในบางสูตรกล่าวไว้ชัดเจนดีว่า จงมีชีวิตชนิดที่มีสัมมาสมาธิ อันประกอบอยู่ด้วยบริวาร ๗. สมาธิที่ประกอบอยู่ด้วยบริวาร ๗, ช่วยทำให้ดี ๆ นะ, ตัวหนังสือถ้าผิดจะผิดนะ; สมาธิที่ประกอบอยู่ด้วยบริวาร ๗ นั้นแหละคือสัมมาสมาธิ. สมาธิเฉย ๆ ไม่ใช่สัมมาสมาธินี้, มันไม่ได้ประกอบอยู่ด้วยบริวาร ๗; ถ้าเป็นสมาธิที่ประกอบอยู่ด้วยบริวาร ๗ จะเรียกว่าสัมมาสมาธิ คือสมาธิในอริยมรรคมีองค์ ๘. สมาธิชนิดนี้ประกอบอยู่ด้วยลูกน้อง หรือบริวาร ๗ ประการ; คือ มีสัมมาทิฏฐิอยู่ในนั้น, มีสัมมาสังกัปปอยู่ในนั้น, มีสัมมาวาจาอยู่ในนั้น, มีสัมมากัมมันโตอยู่ในนั้น, มีสัมมาอาชีโวอยู่ในนั้น, มีสัมมาวายาโมอยู่ในนั้น, สัมมาสติอยู่ในนั้น; ๗ อย่างนั้นรวมอยู่ในสัมมาสมาธิ. เมื่อสมาธินั้นมีบริวาร ๗ สมาธินั้นเรียกเต็มที่ว่าสัมมาสมาธิ; ถ้ายังไม่ได้มีบริวาร ๗ หรือองค์ประกอบ ๗ อย่างนี้ สมาธินั้นยังไม่ใช่สัมมาสมาธิ ก็คือสมาธิทั่วไป สมาธินอกพระพุทธศาสนาก็ได้เรียกว่าสมาธิเหมือนกัน แต่มันไม่ได้ประกอบอยู่ด้วยบริวาร ๗ ประการ; คือองค์แห่งมรรค ๗ องค์ ที่ยังเหลือนั้นไม่ได้เข้ามารวมอยู่ด้วย ก็ไม่เป็นสัมมาสมาธิในพระพุทธศาสนา; แต่เป็นสมาธิทั่วไป เป็นสมาธิอย่างอื่น; หรือถ้าใช้ผิด ก็เป็นมิจฉาสมาธิในลัทธิอื่นไปเลย.

เรา, เมื่ออยากจะให้ชีวิตนี้เป็นมรรคาแห่งพระนิพพานอยู่แล้ว, ก็ดำรงชีวิตนี้ให้ประกอบอยู่ด้วยสมาธิอันมีบริวาร ๗; คือจิตของเราแน่วแน่แบบสมาธิแน่วแน่ แน่วแน่ที่สุดต่อพระนิพพาน มีจุดหมายปลายทาง มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ก็ได้ เพราะว่าเราเบื่อกจากความทุกข์เหลือประมาณแล้ว ต้องการสิ่งตรงกันข้าม คือดับทุกข์เป็นอารมณ์; แล้วสมาธินั้นถูกประทับประคองอยู่ด้วยธรรมะ ๗ ประการ คือ สัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปป, สัมมาวาจา, สัมมากัมมันโต, สัมมาอาชีโว, สัมมาวายาโม, สัมมาสติ. นั่นคือ ๗ องค์ที่คอยพยุงสมาธิ หล่อเลี้ยงสมาธิ คำจูนสมาธิอยู่ตลอดเวลา. อย่างนี้คือทำให้จิตหรือชีวิตนี้กลายเป็นมรรค คือเป็นมรรคา ที่ดึงไปสู่พระนิพพาน.

: ผลการมีสมาธิมีบริวาร ๗ -ทำให้โลกไม่ว่างจากอรหัตต์.

นี่ขอให้มองเห็นอย่างนี้ ทำจนมองเห็นอย่างนี้ ก็จะเป็นสันติวิถีโก, มีความเป็นสันติวิถีโกในมรรคัสัจจ์. เมื่อเป็นอยู่อย่างนี้ สมาธิมีบริวาร ๗ อยู่อย่างนี้ โลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหัตต์. อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าเป็นอยู่กันโดยชอบ โลกนี้ไม่ว่างจากพระอรหัตต์. ท่านตรัสเมื่อจวนๆ จะปรินิพพานแล้ว, เป็นคำสำคัญแน่; ไม่เช่นนั้นท่านไม่เอามาตรัสฝากไว้เป็นพินัยกรรม; คือสิ่งที่ตรัส เมื่อจะนิพพานนี้ ต้องถือเป็นพินัยกรรม : ให้พวกเธออยู่กันโดยชอบแล้ว โลกนี้ก็ไม่ว่างจากพระอรหัตต์. ถ้าทุกคนมีสมาธิชนิดที่มีบริวาร ๗ อยู่เป็นประจำ โลกนี้ไม่ว่างจากพระอรหัตต์. นี่ทำอยู่อย่างนี้อย่างเดียว ก็มีศีล สมาธิ ปัญญาครบถ้วน; และมรรคมืองค์ ๘ เป็น ศีล สมาธิ ปัญญา อยู่. เดี่ยวคนจะสงสัยว่าทำไมไม่พูดถึง ศีล สมาธิ ปัญญา? มันก็เป็นอยู่แล้ว นั่นคือเป็นอยู่แล้ว. ทำไมไม่พูดถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์? นั่นมันเป็นอยู่แล้ว : จิตชนิดนั้นเป็นพระพุทธ คุณสมบัติอย่างนั้นของจิตเป็นพระธรรม ผู้ปฏิบัติอย่างนั้นอยู่ก็เป็นพระสงฆ์อยู่แล้ว; เขามีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, มีศีล สมาธิ ปัญญา มีอะไรทุกอย่างอยู่ในนั้นแล้ว.

**: ให้ชีวิตเดินอยู่ในสัมมาสมาธิที่มีบริวารเจ็ด
มรรคญาณสี่ ผลญาณสี่ ก็จะมีขึ้นโดยอัตโนมัติ.**

แล้วก็มีลำดับ : เมื่อมรรคนี้ มรรคที่ว่ามีสัมมาสมาธิ มีบริวาร ๗ นั้นมันไปถึงขนาดนี้ ก็เรียกว่าโสดาปัตติมรรค ผู้นั้นเป็นโสดาปัตติผล. เมื่อมรรคนี้ดำเนินต่อไปถึงขั้นนี้ คือเลื่อนต่อไปอีก ก็เรียกว่าถึงสกิทาคามีมรรค; มรรคนั้นเป็นสกิทาคามีมรรค เขียบออกไปถึงนั้นแล้ว ผู้นั้นหรือจิตนั้นก็บรรลุสกิทาคามีผล. ที่นี้มรรคอันเดียวกันนั้นแหละเลื่อนต่อไปอีกถึงขนาดที่เรียกว่า อนาคามีมรรค จิตก็บรรลุอนาคามีผล. เมื่อเดินต่อไปอีก เป็นอรหัตตมรรคแน่ แล้วก็อรหัตตผล. เรื่องมันก็จบกัน.

นี่มรรคเป็นทางเดิน; เดินไปได้เท่าไรก็จะมีผลเกิดขึ้นเท่านั้น. ฉะนั้นจึงมีพระโสดาบัน, พระสกิทาคามี, พระอนาคามี, และพระอรหันต์; คือผู้ที่ไปตามมรรค ตามลำดับ. ขอให้เรามองเห็นความจริงนี้. ความที่มันเป็นจริงได้ อย่างนี้ มันอาจจะจริงได้อย่างนี้. ขอให้เรามองเห็น แม้ว่าเรายังไม่ได้บรรลุ; แต่ถ้ามองเห็น ก็นับว่าเป็นการบรรลุบ้างไม่มากก็น้อย. ขอให้มองเห็นความที่เราจัดจิตนี้ไว้ดี จัดชีวิตนี้ไว้ดี; ชีวิตนี้ก็จะเป็นหนทางแห่งพระนิพพานอยู่ในตัวมันเอง; มันเคลื่อนไปเอง แม้จะช้า ๆ เหมือนกับหอยทาก ก็ยังดีกว่ามันไม่เคลื่อนเสียเลย. นี่มรรคสังข์ เป็นอริยสังข์ข้อที่ ๔.

: ประโยชน์ของสันติภูมิโกในจตุราริยสังข์.

[: อยู่เหนือปัญหาคือความทุกข์ทั้งปวง เป็นต้น.]

ฉะนั้นเราจะมีสันติภูมิโก ความเป็นสันติภูมิโก หรือสันติภูมิธรรม ในเรื่องอริยสังข์ที่ ๑ คือความทุกข์, ในเรื่องอริยสังข์ที่ ๒ คือเหตุให้เกิดทุกข์, ในเรื่อง

อริยสังข์ที่ ๓ คือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, ในเรื่องอริยสังข์ที่ ๔ คือทางให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ : นี้เรียกว่าสันติภูฏิกกรรมในจตุราริยสังข์ คืออริยสังข์ ๔ ประการ.

เรื่องอริยสังข์นี้ เป็นความจริงของธรรมชาติ เป็นกฎตายตัวของธรรมชาติ มีอยู่แล้วในกายและใจ; กฎอันนี้มีอยู่แล้วในสิ่งที่มีชีวิต คือ มนุษย์. กฎพระธรรม กฎของพระธรรม ของธรรมชาตินี้อยู่ในมนุษย์ คือเราที่มีชีวิตเป็นๆ อยู่. ทุกปรमाणูของร่างกาย ก็ถูกควบคุมอยู่ด้วยกฎอันนี้, ทุกขณะแห่งจิตอันละเอียดที่สุด ก็ถูกควบคุมอยู่ด้วยกฎอันนี้. ฉะนั้นมันมิได้อยู่ไกลที่ไหน มันมีอยู่แล้วข้างใน; แต่เราไม่เห็น เหมือนไม่เห็นไฟอยู่ที่หน้าผาก, ไม่เห็นขนตาอยู่ที่รอบตา, ไม่เห็นดวงตา แก้วตา ที่มีอยู่แล้วในตา; หายใจไปเสียสักชนิดหนึ่ง ก็คงจะเห็นบ้าง; ควรจะทำให้เป็นสันติภูฏิกโกคือเห็นด้วยตนเอง ว่ามีอยู่อย่างนี้.

สันติภูฏิกโกเป็นธรรมะจริง, ถ้ายังไม่เป็นสันติภูฏิกโกก็ยังไม่เป็นธรรมะจริง; มันยังดับทุกข์ไม่ได้. ฉะนั้นทำให้เป็นสันติภูฏิกโก ก็จะอยู่เหนือปัญหาคือความทุกข์ทั้งปวง; ได้ชื่อว่าเป็นพุทธบริษัทอย่างเต็มที่, พุทธบริษัทอย่างถูกต้อง, พุทธบริษัทสมชื่อ คือเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เหมือนกับพระพุทธเจ้าของเรา. นี่คือประโยชน์แห่งสันติภูฏิกโก ฐีสักโดยประจักษ์ ฐีสักเสวยโดยประจักษ์ในธรรมนั้นๆ แล้วได้ผลเป็นอย่างนี้.

อาตมาเห็นว่าการบรรยายเรื่องสันติภูฏิกกรรมในวันนี้ ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว; เหลืออยู่แต่ท่านทั้งหลายจะเอาไปศึกษา ไปปฏิบัติ ทำให้มันเป็นจริงขึ้นมา. พอสดถึงบทว่า สุวากขาโต ภคฺวตา ธมฺโม สนฺติภูฏิกโก แล้ว ให้มันรู้สึกซาบซ่านใน

พระธรรม รู้สึกซาบซ่านในพระธรรม ขนลุกซ่าเพราะว่าเรามีสันติวิถีโกจริง ไม่สันติวิถีโกแต่ปาก. แล้วท่านทั้งหลายก็จะก้าวหน้าในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึงของเราทั้งหลายอยู่ตลอดเวลา.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้ ให้พระคุณเจ้าสวดบทพระธรรมส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติพระธรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป.

สันติปฏิက္ขกรรม

-๓-

๑๘ เมษายน ๒๕๒๔

สันติปฏิက္ขกรรมของนิพพาน

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชาเป็นครั้งที่ ๓ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง สันติปฏิက္ขกรรม ต่อไปตามเดิม; หากแต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า สันติปฏิက္ขกรรมของนิพพาน.

[บททวนการบรรยายครั้งที่แล้ว จนถึงหน้า ๖๖.]

ในครั้งที่แล้วมา ได้พูดถึงสันติปฏิက္ขกรรมของจตุราริยสังข์ให้สำเร็จประโยชน์ในการ “เข้าถึง” สิ่งที่เราเรียกว่าจตุราริยสังข์. ธรรมะในพระพุทธศาสนา มีคุณบทดังที่ท่านทั้งหลายก็สวดท่องอยู่เป็นประจำว่า สุวากขาโต ภคเวตา ธมฺโม-พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้ว, สนฺติปฏิทฺธิโก -อันบุคคลพึงเห็นเอง, อกาลิโก -ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา, เอหิปสฺสิโก -ควรเรียกกันมาดูหรืออาจจะเรียกกันมาดู, โอปนยิโก -ควรน้อมเข้ามาในตน, ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ -วิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน,

ดังนี้. ว่า:- สิ่งใดเรื่องใดหรือพระธรรมข้อใด ไม่เป็นไปในลักษณะอย่างนี้ ก็ไม่ใช่ชื่อว่าเป็นพระธรรมในพระพุทธศาสนา ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้วสำหรับบุคคลนั้น; บุคคลนั้นยังไม่มีธรรมะของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ตรัสไว้ดีแล้ว.

นี่เราจะต้องทำให้ธรรมะนั้นประกอบอยู่ด้วยลักษณะดังที่กล่าวนี้ทุกประการ; และโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สำคัญที่สุด ก็คือคำว่าสันติภูฏิกโก -อันบุคคลพึงเห็นได้ด้วยตนเอง หรือว่าบุคคลเห็นอยู่ด้วยตนเอง หรือว่าเขาต้องเห็นด้วยตนเอง จึงจะเป็นของจริงขึ้นมา. ถ้ายังไม่เป็นอย่างนี้มันก็ไม่มีความเป็นของจริงที่ไหน.

โดยธรรมชาติแล้วสิ่งที่คน ๆ หนึ่งจะรู้ว่าเป็น ของจริง หรือจะรู้สึกถือว่าเป็นของจริง ก็เฉพาะเท่าที่เขาเห็นอยู่. เขาต้องได้เห็นอยู่ รู้สึกอยู่ เขาจึงจะรู้สึกว่ามันเป็นของจริง. เขารู้สึกอยู่เท่าไร เขาจะถือเอาเป็นของจริงเพียงเท่านั้น, ไม่ใช่ทั้งหมด; คือทุกคนจะถือเอาเท่าที่ตนรู้อยู่นั้นแหละว่าเป็นของจริง. นี่มันเป็นธรรมชาติอย่างนี้.

ในที่นี้ สันติภูฏิกกรรม หมายถึงของจริงที่บุคคลนั้นกำลังรู้สึกเสวยอยู่อย่างแท้จริง เพราะว่าเขาจะต้องมีสิ่งนั้นจริง เสวยสิ่งนั้นอยู่จริง รู้สึกต่อสิ่งนั้นอยู่จริง ด้วยจิตที่ปกติ ไม่ใช่จิตวิปลาสด้วยอำนาจมิจฉาทิภูฏิก หรืออวิชชาเป็นต้น.

ลักษณะของการมีธรรมเป็นสันติภูฏิกโก.

เดี๋ยวนี้เรายังไม่ได้ทำให้พระธรรมมีลักษณะเป็นเช่นนี้แก่เรา คือไม่มีลักษณะเป็นสันติภูฏิกโกแก่เรา. เราท่องได้, ถ้าไม่รู้ความหมายก็ไม่มีสันติภูฏิกโกอะไร; หรือเราฟังไม่เข้าใจ, จะฟังเท่าไรมันก็ไม่เป็นสันติภูฏิกโกแม้แต่ชนิดเดียว, หรือเมื่อต้องการมากกว่านั้น โดยยึดหลักคนแต่ก่อนเขาพูดกันว่า ฟังนี้ก็ไม่เท่าเห็น, เห็นนี้ก็

ไม่เท่าจับดู, จับดูนี้ก็ไม่ได้ทำมันเสร็จแล้ว, ทำนี้ก็ไม่ได้เท่ากับกินดู, กินดูก็ยังไม่เท่ากับรู้รส ที่มันได้เกิดขึ้นในการบำรุงร่างกาย เป็นต้น, แล้ว; เรื่องที่เกี่ยวกับทางกายจะรู้สึกได้ก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นถูกกินเข้าไปบำรุงร่างกาย รู้สึกอยู่ว่าสบายอย่างไร. นี่คงจะเข้าใจกันได้.

ถ้าเข้าใจได้ก็ขอให้เอาลักษณะอย่างนี้ไปเปรียบเทียบกับคุณกับพระธรรมที่เรา กำลังศึกษาปฏิบัติ เพื่อให้ได้รับผลของการปฏิบัติ : เรามีการศึกษาที่ถูกต้อง, มี การปฏิบัติที่ถูกต้อง, ได้รับผลการปฏิบัติอย่างถูกต้อง, รู้สึกอยู่แก่ใจจริงๆ; ธรรมนั้นจึงจะ เรียกว่าเป็น สันติปฏิภาณธรรม. ถ้ายังไม่เป็นสันติปฏิภาณธรรมนั้นก็ยังไม่เหมือนกับไม่มี; เพราะ ข้อนี้แหละ อาตมาจึงได้บรรยายเรื่องนี้.

ท่านทั้งหลายคงจะไม่คิดว่าเป็นการกล่าวดูหมิ่นดูถูกอะไรกัน ในการที่อาตมา จะกล่าวว่า ท่านทั้งหลายยังไม่มีธรรมะที่เป็นสันติปฏิภาณธรรม ทั้งที่ได้ฟังกันมาเป็น ปีๆ แล้ว ได้อ่าน ได้เรียน ได้ถก ได้เถียงกันมากี่มาก; แต่ความเป็นสันติปฏิภาณธรรมใน พระธรรมต่อบุคคลนั้นยังไม่มี. นี่จะพากันไปอีกสักกี่ปี? กี่สิบปี? มันก็ดูว่าจะไม่มี อะไรเกิดขึ้นอย่างแท้จริง, จึงได้เอาเรื่องนี้มาแสดง. มาแสดงนี้ไม่ใช่หมายความว่า จะแสดงเพื่อๆ ไป เหมือนอย่างที่ทำไปแล้วโดยมาก. แสดงเพื่อให้ท่านทั้งหลาย ได้หยิบขึ้นมาพิจารณาแล้วจัดการกับธรรมะที่ศึกษาอยู่ ปฏิบัติอยู่นั้น ให้ เป็นธรรมะจริงขึ้นมา คือมีความเป็นสันติปฏิภาณธรรม. เรื่องอริยสัจ ๔ ก็ได้ พูดไปแล้ว ถ้ายังจำได้ก็ไปทบทวนดู.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้]

นิพพานประกอบด้วยคุณบท ๖ ดุจพระธรรม

ต้องทำให้เป็นสันติปฏิภาณธรรม เป็นต้น.

วันนี้จะพูดถึงเรื่องของพระนิพพาน. คำว่าพระนิพพานหรือเรื่องของพระ- นิพพานนี้ เมื่อประกอบเข้ากับคุณบทของพระธรรม ก็จะเกิดเป็นพระบาลี หรือตามที่

ได้มีอยู่แล้วในพระคัมภีร์นั้นๆ ว่า สุวากุชาติ ภควตา นิพพาน สันติวิถี อกาลิก เอหิปสสิก โอปนยิก ปจฺจตุต เวทิตพฺพ วิญญูหิ; ก็เหมือนกับบทพระธรรมนั้นแหละ. แต่่นั้นเป็นศัพท์ปุงลึงค์ จึงว่าเป็นโอๆ, นี่เป็นนิพพานเป็น นปฺงสกลิงค์ มันจึงเป็น อ๋ๆ. แม้จะฟังแปลกหูไปนิดหนึ่ง ความก็เหมือนกันว่า สุวากุชาติ ภควตา นิพพาน -นิพพานอันพระผู้มีพระภาคกล่าวไว้ดีแล้ว, สันติวิถี -อันบุคคลพึงเห็นเอง, อกาลิก -ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา, เอหิปสสิก -ควรแก่การเรียกกันมาดู, โอปนยิก -ควรน้อมเข้ามาใส่ตน, ปจฺจตุต เวทิตพฺพ วิญญูหิ -อันวิญญูชนพึงรู้สึกได้เฉพาะตนๆ, ดังนี้. ในฐานะที่พระนิพพานก็เป็นพระธรรมหรือเป็นธรรมะอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน จึงได้มีคุณบท ๖ ประการดังที่กล่าวนี้. คำว่า สันติวิถี นั้นแหละหมายความว่าพระนิพพานเป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องเห็นเอง.

ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุนิพพาน.

[เช่นปัญหาต้องบำเพ็ญบารมี เกิดตายเข้าโลงไม่น้อยกว่าแสนชาติ จึงนิพพาน.]

ที่นี้มาพูดถึงปัญหาที่มันกีดขวางอยู่ในปัจจุบันนี้ ในเรื่องอันเกี่ยวกับพระนิพพาน; เห็นได้ว่ามีปัญหาอยู่หลายอย่าง หลายประการโดยไม่รู้สึกตัว. โดยที่บุคคลนั้นๆ ไม่รู้สึกตัวว่าเป็นปัญหากีดขวางอยู่ที่ทำให้เราไม่เข้าถึง บรรลุ หรือรู้สึกต่อพระนิพพาน; หรือไม่สามารถจะน้อมนำเข้ามาสู่ตัวเอง ให้เข้ามาอยู่ในใจตัวเอง, พร้อมจะเรียกคนอื่นมาดูว่า มาดูซิๆ มันมีอยู่อย่างนี้.

ปัญหาทั้งหลายเหล่านั้นมีอยู่; เช่นปัญหาว่าเราจะต้องบำเพ็ญบารมี ตายแล้วเกิดอีกๆ บำเพ็ญบารมีไปอีกไม่น้อยกว่าแสนชาติ จึงจะนิพพาน. ก็แปลว่าที่เราบำเพ็ญอยู่ บำเพ็ญอยู่กว่าจะตาย สิ้นเวลาตั้งแสนชาตินี้ ก็ไม่มีนิพพานที่เป็นสันติวิถีโก, ไม่มีนิพพานที่เป็นสันติวิถีกัง; คือเราเห็นไม่ได้เพราะยังไม่ได้ถึง ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้ชิมแม้แต่ตัวอย่างของพระนิพพาน. แสนชาติ! อ้าว, รอไป ต่อเมื่อบรรลุ

พระนิพพานนั้นแล้ว จึงจะเป็นสันติวิถีถึงแก่บุคคลนั้น. รออีกแสนชาติจึงจะเป็นสันติวิถีถึง; ลองคำนวณดูเถิดว่ามันจะเป็นอย่างไร? จะรอไหวไหม? จะเป็นเรื่องที่เป็นไปได้หรือไม่?

การศึกษา ปฏิบัตินิพพานที่ผิดหลักพระพุทธศาสนา.

[: ไม่ทำให้ตรงกับคุณบท ๖ ของพระธรรม.]

เรามาทำความเข้าใจกันเรื่องนี้ให้ดีกว่า บัดนี้เราจะเรียน ศึกษาและปฏิบัตินิพพานไป โดยไม่เป็นสันติวิถีถึงกันได้ต่อไปอย่างไร? ก็เป็นเรื่องเหลวคว้าง ไม่มีอะไรที่เป็นขึ้นเป็นอัน. เรียนนิพพานไม่มีสันติวิถีถึง, ปฏิบัตินิพพานไม่มีสันติวิถีถึง; ก็ไม่มีนิพพาน ที่จะมาเป็นสันติวิถีถึง. นี่เป็นการผิดหลักคุณบทของพระธรรมทุก ๆ บทที่ท่านสวดกันอยู่ทุกวันนี้แหละ ว่า สุวาสุวาโต ภควตา ธมโม ฯลฯ.

เราก็ได้แต่สวดว่าตามตัวหนังสือ ไม่ประจักษ์แก่ใจ หรือหัวใจของเราอย่างแจ่มแจ้งว่า พระนิพพานเป็นสิ่งที่พระองค์ได้กล่าวไว้ดีแล้วอย่างไร? ที่นี้ไม่มี หรือไม่เป็นสันติวิถีถึงเพราะไม่มีความรู้สึกต่อพระนิพพานนั้น แม้ในลักษณะที่เป็นตัวอย่างสักเล็กน้อย, หรือในเวลาอันสั้นก็ไม่มี.

อภาลิก มันกลายเป็นจำกัดเวลาให้เสียว่าอีกแสนชาติ รออีกแสนชาติ เหมือนกับปลูกต้นไม้ต้นหนึ่งรออีกแสนชาติ จึงจะได้ชิมลูกผลไม้. มันจำกัดเวลาอย่างนี้ มันไม่ถูกกับหลักที่ว่า พอทำลงไปก็รู้สึกผลทันที ไม่มากก็น้อย. แม้อย่างน้อยก็เป็นตัวอย่าง ก็ต้องได้รู้สึกผล; เหมือนกับว่าพอหยิกเข้าก็เจ็บทันที อย่างนี้เป็นต้น, ไม่ต้องรอ. หรือว่าทำให้สบาย หรืออาบน้ำเย็น พออาบน้ำก็เย็นทันที. ไม่ต้องรอว่าอาบน้ำวันนี้แล้วรออีกแสนชาติจึงจะเย็น. ถ้าต้องเป็นอย่างนั้นมันก็ไม่เป็น *อภาลิก* หรือไม่เป็น *อภาลิก*.

มันไม่เป็น *เอหิปัสสิโก* เพราะว่าเราไม่มีอยู่ในจิตใจหรือในสิ่งที่สมมติเรียกว่าตัวเรา เราจะเรียกใครมาดูที่ไหนเล่า? ถ้าเราจะเรียกเพื่อนมาดูอะไร : “มาๆ มาดูซิ!” ก็ต้องมีสิ่งนั้นให้ดู จึงจะเป็นเอหิปัสสิโก. ถ้าเรามีธรรมะจริง แสดงอยู่ที่กาย วาจา ใจ ก็สามารถเรียกมาดูอย่างนี้ๆ. อย่างนี้แหละจึงจะเรียกว่าเป็น *เอหิปัสสิโก*. เราไม่มีนิพพานแม้แต่ตัวอย่างสักชนิดหนึ่ง ที่อาจใช้เป็นของมีอยู่สำหรับเรียกคนมาดู.

ส่วน *โอบนยิก* - น้อมเข้ามาใส่ตนนั้นไม่ต้องพูดถึง เพราะแสดงชัดอยู่แล้วว่ามันยังไม่มี. ที่นี้ *ปจฺจตฺต* *เวทิตพฺพ* *วิญญูติ* - ผู้รู้พึงรู้ได้เฉพาะตน; เดียวนี้เราก็ไม่ได้รู้สึก เราไม่มีอะไรที่รู้สึกเฉพาะตน. ก็เป็นเรื่องพระนิพพาน ที่ผิดหลักพระพุทธศาสนาที่ว่าประกอบอยู่ด้วยคุณบท หรือบทแห่งธรรม ๖ ประการ มี *สุวากุขาโต ภควตา รมโม* เป็นต้น.

มีความมิดสลับเกี่ยวกับเรื่องของพระนิพพาน เพราะการศึกษาปฏิบัติไม่พอ ไม่ถูกต้อง.

พอพูดกันถึงเรื่องนี้ : จะให้มีพระนิพพานแม้เป็นเพียงตัวอย่าง, นี้ก็ไม่มีใครยอมรับ; ไม่มีใครยอมรับว่า เราสามารถที่จะมีพระนิพพานเป็นสันติปฏิภาณกรรม. ในรูปปริยัติก็ดี ในรูปของปฏิบัติก็ดี ในรูปของปฏิเวธก็ดี เราสามารถทำให้พระนิพพานนี้เป็นสันติปฏิภาณกรรม คือเห็นเอง เห็นเอง. เห็นในรูปของปริยัติก็ยั้งได้, เห็นในรูปของการปฏิบัติก็ยั้งได้, ถ้าเห็นในรูปของปฏิเวธ คือรู้แจ้งแทงตลอดนั้น ก็คือสมบูรณ์แล้ว.

เราควรยอมรับว่าเราจะทำได้ หรือหวังว่าเราจะทำได้เช่นนั้น. เดียวนี้ไม่มีใครยอมรับ! แสดงว่าเราได้ทำผิดหมดต่อหลักของพระธรรมหรือคุณบทของพระธรรม. ท่านทั้งหลายทุกคนไปคิดดูเถิดว่า หวังในพระนิพพานกันอย่างไร? เมื่อไร? เท่าไร? อย่างนี้.

ท่านทั้งหลายทั้งหมดนี้ ท่านหวังในพระนิพพานอย่างไร? เท่าไร? หวังเท่าไร? และเมื่อไรจะได้หรือสมหวัง? ก็ตอบไม่ได้ มันก็มีดสลัวไปหมดไม่รู้ว่าจะอย่างไร? แล้วก็ไม่รู้ว่าจะเมื่อไรจะได้? แล้วไม่รู้ว่าจะได้สักเท่าไร? นี่คือโทษของการที่ไม่เป็นสันติวิถีโก, พระนิพพานยังไม่เป็นสันติวิถีกั๊งแก่เรา; คือยังไม่เห็นเอง. ถ้าถามว่าเพราะเหตุไร? ก็เพราะเรายังไม่รู้; เรายังไม่เข้าใจอย่างถูกต้องในเรื่องนี้. เพราะเหตุไร? เพราะว่าการศึกษาไม่พอ ไม่ถูกต้อง; มันไม่ให้เกิดผลตามนี้.

ที่ว่าการศึกษาไม่พอนี้พูดยากนะ ถ้าว่าสอนกันไม่ถูกต้อง สอนไม่เป็น ก็จะไม่พอยุ่ตลอดไป. มันจะพอขึ้นมาไม่ได้, ถ้าสอนกันไม่เป็น สอนกันไม่ถูกต้อง; หรือถึงกับสอนให้ผิดไปเสียจากความจริงอีก ก็ยังไม่พอ, จนเกิดความคิดนี้กันว่า เราต้องรอกันไปอีกแสนชาติเป็นอย่างน้อย, เกิดตายอีกแสนชาติเป็น��าอย่างน้อย จึงจะบรรลุนิพพาน. ในแง่ปริยัติก็ไม่มากพอ ไม่ถูกต้องพอที่จะทำให้การปฏิบัติเป็นไปอย่างถูกต้อง; การปฏิบัติก็ไม่ถูกต้อง ในเมื่อแง่ของปริยัติ หรือความรู้ไม่พอ ก็ปฏิบัติอย่างมงาย : ได้แก่อธิษฐานตั้งใจเอาอย่างนั้น เรียกร้องเอาโดยการอธิษฐานว่า นิพพานปัจจุโย โหตุ -จงเป็นปัจจุัยแก่พระนิพพาน; คือหมายถึงข้างหน้า ในอนาคตกาลอีกแสนชาติอย่างนี้.

การทำให้นิพพานเป็นสิ่งที่เห็นเองด้วยการมีศีลธรรม ๓ ถูกต้อง.

ทีนี้ก็จะต้องไปถึงการที่จะแก้ปัญหาอย่างที่มีอยู่นี้ ว่าเราจะทำอย่างไรให้พระนิพพานเป็นสิ่งที่เห็นเอง, ปรากฏแก่ใจของเรา? อาตมาคิดว่า เราจะต้องมีปริยัติ คือการศึกษาเรื่องพระนิพพานให้ถูกต้อง คือให้มันเป็นสันติวิถีโก, เป็นสันติวิถีกา, เป็นสันติวิถีกั๊ง, แล้วแต่จะเรียก : ถ้าเป็น ธรรมะ ก็เป็นสันติวิถีโก, ถ้าเป็นนิพพาน ก็เป็นสันติวิถีกั๊ง, ถ้าเป็นการศึกษาก็เป็นสันติวิถีกา. เอาแต่ตัวของมันว่า

“สันติภูฏิกะ” คือว่าเห็นเอง; คือจะต้องมีปริยัติที่ถูกต้อง เป็นสันติภูฏิกกรรม พร้อมกันไปกับปริยัติ, เรียนปริยัติเท่าไรก็ “รู้แจ้ง” เท่านั้น รู้แจ้งจริง ๆ ด้วยวิธีของปริยัติ, คือรู้ถูกต้อง รู้ชัดเจน รู้เพียงพอ. ที่นี้ก็ในแง่ของการปฏิบัติที่สามารถทำพร้อมกันไปกับปริยัติที่ถูกต้อง มันขึ้นอยู่กับปริยัติที่ถูกต้อง การปฏิบัติจึงจะถูกต้อง. ที่นี้การปฏิบัติต้องถูกต้อง ควบคู่กันไปกับปริยัติที่เราได้ทำให้มันมากขึ้น ให้มันแจ่มแจ้งชัดเจนขึ้น; การปฏิบัติก็แจ่มแจ้งคือชัดเจนเพราะตรงจุด ถูกจุด ทำให้มีผลจริงได้. ที่นี้ปฏิเวธ ในแง่ของปฏิเวธก็ทำได้โดยรัฐสของพระนิพพาน เป็นการลวงหน้า. เหมือนกับว่าเป็นตัวอย่างสินค้าที่เราได้รับมา “ชิมดู” ได้เป็นอย่างน้อย. อย่างนี้ก็ทำพร้อมกันไปได้กับปฏิบัติและปริยัติ.

ควรปรับปรุงปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธเกี่ยวกับนิพพาน ให้เป็นสันติภูฏิกโก.

[: ปรับปรุงนิพพานให้เป็นสันติภูฏิกกรรมใน ๓ ระยะเวลาแห่งสังขาร.]

ถ้าเข้าใจปริยัติเรื่องพระนิพพาน ก็จะถึงกับพอใจ ยินดี ปรีดา ปราโมทย์ต่อความหมายของพระนิพพาน แม้จะยังอยู่ในรูปของปริยัติ. ที่นี้พอปฏิบัติชนิดหนึ่ง ก็ได้รับผลชนิดหนึ่ง ได้รับผลเท่ากับการปฏิบัติเสมอไป, ไม่ต้องรอ ร้อยปี พันปี หมื่นปี แสนปี นั้นไม่ต้องรอ. มันต้องปฏิบัติเท่าไรจะรัฐสของมันเท่านั้น, เหมือนกับที่เราเคาะหม้อน เคาะอะไรลงไป พอเคาะลงไปมันก็ต้องดังโพงทันที; เคาะมากก็ดังมาก เคาะน้อยก็ดังน้อย แต่มันต้องดังทันทีที่มีการเคาะลงไป.

ปฏิบัติพระนิพพานนี้ก็เหมือนกับเคาะหัวกิเลส : เคาะลงไปก็ต้องดังโพงทันที เคาะมากก็ดังมาก เคาะน้อยก็ดังน้อย; จะต้องกระทำให้มันเป็นเรื่องจริงอย่างนี้ ที่เป็นสันติภูฏิกกรรม -เห็นแจ้งอยู่แก่ใจ ประจักษ์อยู่แก่ใจ ว่ามันเป็นอย่างนี้, ต้องเป็นอย่างนี้.

หรือจะเรียกว่าใหม่, ทำกันเสียใหม่ เพราะเก่ามันไม่ถูก อย่างที่เคยทำมา ยังไม่ถูกก็ได้. หรือว่าทำกันให้ละเอียดสุขุม เพราะที่แล้วๆ มามันทำหวั้ๆ หรือหยาบๆ ที่เรียกกันว่า “ซุ่มๆ” มันมากเกินไป. ต้องทำใหม่ ทำให้ละเอียด ให้เป็นสันติวิถีโก; คือเห็นด้วยตนเอง โดยประจักษ์ทั้งใน ๓ ระยะเวลา : ระยะเวลาปรีดิ์ คือเล่าเรียน, ระยะเวลาปฏิบัติ คือปฏิบัติแล้ว, ระยะเวลาปฏิเวธ คือได้ผล.

เปรียบเหมือนกับว่าบุคคลค้นหาจนพบบ่อน้ำอมฤต บ่อน้ำที่วิเศษพิเศษ. ค้นพบบ่อน้ำนั้นแหละคือปรีดิ์ มันเห็นบ่อ เห็นน้ำในบ่อ ไปชะงอกปากบ่อมันก็เห็น; เห็นบ่อและเห็นน้ำในบ่อ. อย่างนี้เป็นสันติวิถีโกะ เป็นสันติวิถีกรรมอย่างปรีดิ์. ทีนี้เอาอะไรมาทำเป็นเครื่องมือตักน้ำ; จะโดยวิธีใดก็ตาม เอานั้น เอานี้ เอานั่น มาประกอบกันเข้าให้เป็นเครื่องมือ ที่ตักน้ำได้; ด้วยใบไม้ ด้วยกระบอก ครอบงะแบ่ง แล้วแต่จะมี ทำเครื่องมือให้มันตักน้ำได้ นี่ก็จะเป็นสันติวิถีกรรมในส่วนปฏิบัติ. แล้วก็ตักน้ำที่ตักขึ้นมาได้ นี่ก็จะเป็นสันติวิถีกรรมที่เป็นปฏิเวธ. ฉะนั้น ปรีดิ์ก็ดี ปฏิบัติก็ดี ปฏิเวธก็ดี เป็นสันติวิถีโกไปหมดติดต่อกันไป.

ถ้าว่าจะทำอะไรไม่ได้; ลองเพียงแต่เอาไม้ยาวๆ อันหนึ่ง แหย่ลงไปบ่อ ให้ถึงน้ำ แล้วดึงไม้ขึ้นมาดูตื้นน้ำเท่าที่มันติดอยู่ที่ไม้ั้น, มันก็เป็นตัวอย่างที่ดีได้; เป็นตัวอย่างที่เราชิมรสของพระนิพพานตัวอย่างล่งหน้า. หรือว่าเราจะหย่อนผ้าห่ม ลงไปให้มันเปียกน้ำ แล้วดึงขึ้นมา ก็ดูน้ำกินจากผ้าห่ม เป็นตัวอย่างของน้ำในบ่อนั้นได้.

เดี๋ยวนี้เรากำลังได้รับผลของพระนิพพานอย่างนี้หรือเปล่า? คือเราได้ รับผลชิมพระนิพพาน เหมือนกับว่าเอาไม้แหย่ลงไป น้ำติดไม้ขึ้นมาเท่าไร มาเลี้ยวดู ต้มดู ถึงขนาดนี้ได้หรือยัง? พวกเรานะทำได้หรือยัง? แม้เพียงขณะนี้ เท่าที่เกี่ยวกับพระนิพพาน. ถ้ายังไม่ได้ มันก็ไม่ได้หรอก; คือไม่ได้อะไรเลย, ไม่ได้ชิมแม้ แต่เพียงตัวอย่างสักหยดหนึ่ง หรือชั่วที่ติดปลายไม้ที่แหย่ลงไปดู.

บางทีมันจะเป็นถึงกับว่าไม่รู้ว่าจะบ่อนั้นอยู่ที่ไหน? ถ้าอย่างนี้แล้วก็เป็นอย่างนั้นแล้วก็เป็นเอา
 มากแล้ว คือไม่รู้ว่าจะบ่อนั้นอยู่ที่ไหน? ถ้าบ่อนั้นอยู่ที่ไหน ไปถึงแล้วจะทำอย่างไรจึงจะให้
 น้ำในบ่อนั้น เข้าไปในลำคอของเรา? ก็มีวิธีต่างๆ กัน. อาตมาคิดว่า แม้แต่เพียง
 ว่าเราได้ชิมเป็นตัวอย่าง ชั่วเสียน้ำที่ติดปลายไม้ขึ้นมา ก็ยังจะดีกว่าที่จะไม่ได้อะไร
 เสียเลย.

ดังนั้นเรื่องของปริยัติ เรื่องของปฏิบัติ เรื่องของปฏิเวธ เกี่ยวกับพระ
 นิพพานนี้ ควรจะได้รับการปรับปรุงกันเสียใหม่ตามวิธีที่กล่าวนี้. อย่างน้อยที่สุด
 ก็ให้ได้ “ชิม” เป็นตัวอย่าง เหมือนกับน้ำในบ่อนั้น ที่ติดไม้ขึ้นมาให้เราดูดชิมดู.
 เต็มนี้เราบ่นหรือยัง? ก็เป็นปัญหาส่วนปริยัติ, เต็มนี้เราสามารถจะดักน้ำขึ้นมา
 ได้หรือไม่? ก็เป็นส่วนปฏิบัติ, เต็มนี้เราได้ดื่มน้ำนั้นแล้วหรือไม่? นี้ก็เป็นส่วนของ
 ปฏิเวธ.

การดูให้เห็นนิพพานเป็นสันติภูฏิกังในสังคหกรรม ๓

[: ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ].

๑. ดูให้เห็นนิพพานเป็นสันติภูฏิกัง ในส่วนปริยัติ.

เรามาแยกกันดูทีละอย่างๆ เป็น ๓ อย่าง. เอ้า, จะดูกันในส่วนที่เป็นปริยัติ
 ก่อน. เราจะต้องเข้าใจชิมซาบเรื่องนี้ชัดเจนแจ่มแจ้งจนเกิดศรัทธา พอใจในคำ
 ว่าพระนิพพาน. เต็มนี้เป็นเรื่องพระนิพพานบอกให้ก็ไม่เข้าใจ มันก็ไม่มีศรัทธาใน
 พระนิพพาน. ดังนั้นควรจะศึกษาตามรูปแบบของปริยัติ จนเกิดศรัทธาในพระ
 นิพพาน : อยากจะดื่มน้ำอมฤต อมตะนั้นอย่างยิ่ง อย่างๆ อย่างยิ่งเหมือนจะ
 ขาดใจ. เอ้า, จะพิจารณาพอเป็นตัวอย่างว่า ปริยัติของพระนิพพานนั้น เราจะต้อง
 ศึกษากันขึ้นมา โดย “ประวัติ” ของคำๆ นี้ :-

: “นิพพาน” ทางวัตถุ.

เมื่อก่อนนี้มนุษย์ก็ไม่มีความรู้เรื่องนิพพาน. มนุษย์จะโดยบังเอิญหรือโดยอะไรก็ตาม, เกิดมีเป็นคำพูดว่านิพพานขึ้นมาใช้ในโลกลนี้ ในทางธรรม ทางศาสนา. อย่าลืมนำคำว่า “นิพพาน - นิพพาน” นี้ เป็นคำชาวบ้านพูดมีอยู่ก่อนศาสนาเกิด. ก่อนที่ศาสนาจะเกิดขึ้นมา, คำว่านิพพานนั้นเขาใช้พูดกันอยู่แล้ว หมายถึง “เย็น”. ถ้าร้อนแล้วก็ไม่ใช่นิพพาน ถ้าเย็นแล้วก็เรียกว่านิพพาน; นิพพานจึงหมายถึงการที่ของร้อน หรือความร้อนมันดับเย็นลง ๆ; อาการนั้นเรียกว่าอาการแห่งนิพพาน. ที่ชาวบ้านจะพูดจะใช้ มันก็เรื่องของร้อน, เช่นไฟเป็นต้น; พอไฟดับก็เรียกว่าไฟนิพพาน : ปชุโชตสเสว นิพพาน - เช่นเดียวกับนิพพานของไฟ. ปชุโชต แปลว่าไฟ, ปชุโชตสเสว นิพพาน - เช่นเดียวกับความดับของไฟนั้นเทียว. นิพพาน คำนั้นไม่ใช่แปลว่า ลึนกลีต; แปลว่าความดับของไฟ; ไฟมันร้อนพอมันดับเรียกว่าไฟนิพพาน. ที่นี้ของร้อน ๆ อย่างอื่นก็เหมือนกัน มันยังกินไม่ได้; เช่นแกงร้อน ข้าวร้อน อะไรร้อน กินไม่ได้, ต้องรอนกว่ามันนิพพาน แล้วเราจึงจะกินได้. ฉะนั้นจึงพูดกันว่านิพพาน ๆ อยู่ตามบ้านเรือนทั่วไป; หมายถึงเมื่อเย็นลงถึงขนาดที่จะกินได้ หรือสบาย. นี้คำว่านิพพานที่แรก.

: “นิพพาน” ทางจิตระดับต้น - เย็นอกเย็นใจ.

แล้วที่สูงขึ้นมาอีกก็เป็นเรื่องทางจิตใจ. ถ้าเย็นอกเย็นใจเมื่อไรก็เรียกว่านิพพานเหมือนกัน. เช่นมีผัวดี เมียดี ลูกดี หลานเหลนดี, นี้คนก็เย็นอกเย็นใจ; เขาก็เรียกความเย็นอกเย็นใจนั้นว่านิพพานเหมือนกัน. คำนี้ก็ยังมีพูดกันอยู่ ในวันที่หญิงสาวตากยະคนหนึ่งเห็นพระสิทธัตถะเดินผ่านมา; หญิงนั้นยังพูดประโยคนี้ ด้วยคำอย่างนี้ในความหมายระดับนี้ว่า คนนี้เป็นลูกของใคร พ่อของเขาก็เย็นอกเย็นใจ, คน ๆ นี้เป็นลูกของใคร แม่ของเขาก็เย็นอกเย็นใจ, คน ๆ นี้เป็นสามีของหญิงใด หญิง

นั่นก็เย็นนอกเย็นใจ. คำว่าเย็นนอกเย็นใจในที่นั้น คือคำวานิพพานทั้งนั้น : นิพพุตา บ้าง นิพพุโตบ้าง.

นี่คำวานิพพาน แปลว่า “เย็นนอกเย็นใจ”. ก็เลยกลายเป็นเรื่องที่มีมนุษย์ พุดกันในบ้าน ในเรือน ในชีวิตประจำวัน ว่าความเย็นเป็นที่น่าปรารถนา. เย็นสิ่งของ ก็กินได้สบาย; เย็นนอกเย็นใจก็มีความสุข.

: “นิพพาน” ทางจิตที่สูงขึ้นไป -ชีวิตที่เย็นระดับต่ำ.

จึงเกิดความคิดไกลถึงกับว่า เราจะมมีชีวิตชนิดที่เย็นกันได้อย่างไร? ชีวิตที่ ร้อนมันก็รู้กันอยู่แล้ว. ที่นี้ก็คิดแสวงหาชีวิตที่เย็น; ทำอย่างไรชีวิตนี้จึงจะเย็น? นั่นแหละเกิดขึ้นเรื่องพระนิพพานที่สูงขึ้นไปกว่าเรื่องเย็นนอกเย็นใจในบ้านใน เรือน. จึงเกิดผู้ค้นพบแปลกๆ ออกไป เป็นเรื่องทางจิตใจมากขึ้น. มีคนบ้าร่ำทำถึง กับพูดว่ากามารมณ์ที่สมบูรณ์ที่สุดนั่นแหละเป็นนิพพาน; นี่ชาวบ้านก็บ้าตามกันไป พักหนึ่ง; ก็มีเป็นลัทธิหนึ่ง : กามารมณ์สูงสุดเป็นนิพพาน.

: “นิพพาน” ทางจิตที่ดีกว่า -ชีวิตเย็นระดับได้สมาธิต่าง ๆ,
กระทั่งชีวิตเย็นระดับสิ้นกิเลส.

ต่อมาพวกที่ตีกวานั้น จริงกว่านั้น พบว่า สมาธิ แม้ในขั้นรูปฌานนี้เป็น นิพพาน; แต่เขาไม่ได้บัญญัติเป็นปฐมฌาน เป็นทุติยฌานอะไร; เอาแต่ว่าเย็นใน ลักษณะอย่างนี้เรียกว่านิพพาน. แล้วก็พบสูงขึ้นเรื่อยๆ อย่างที่เราเรียกกันขึ้นหลังว่า ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เรียกว่านิพพาน; กระทั่งสูงขึ้นไปถึงอรุพฌานทั้ง ๔ อย่างลัทธิของอาหารดาบส หรืออุทกดาบส ซึ่งเป็นอาจารย์ของพระพุทธเจ้า ตอนที่ พระสิทธัตถะแรกออกบวช; นั่นก็คือว่านิพพานตามลัทธินั้น; คือชีวิตที่เย็นที่สุดนะ

ลัทธินั้นเขาสอนว่าอย่างนั้น. ไปสูงสุดอยู่แค่อาภิวัจฉญาณตนตมาน เนวสัจฉญาณาสัจฉญาณตนตมาน; สองอาจารย์นั้นเขาสอนอย่างนั้น.

พระพุทธเจ้าท่านเห็นว่ามันไม่พอ มันไม่เป็นเยี่ยมที่สุด ขอลาอาจารย์ไปค้นคว้าของพระองค์เอง จึงพบว่าความสันกิเลสนั้นเป็นนิพพาน เย็นจริง; ก็เกิดเป็นพระพุทธานุศาสนอย่างรูปแบบนี้ขึ้นมาในโลก สอนความสันกิเลสว่าเป็นพระนิพพาน; เป็นความเย็นของธรรมชาติ ตามธรรมชาติ โดยกฎของธรรมชาติ; ใครทำได้อย่างนี้ คนนั้นก็จะมีชีวิตที่เย็น.

: “ชีวิตที่เย็น” คำพูดที่คนสมัยนี้ น่าสนใจ.

อาตมาคิดว่าเมื่อพูดว่าชีวิตที่เย็นนี้ คงจะเป็นที่น่าสนใจแก่คนแม้ในสมัยปัจจุบันนี้. ถ้าพูดว่าดับทุกข์ หหมดทุกข์นี้ เขาก็ไม่สนใจ. เคยบอกหลายหนแล้วว่าเดี๋ยวนี้เราพบความจริงอย่างหนึ่งว่า คนในโลกเขาไม่รู้สึกรู้ว่าเขาเป็นทุกข์; พอเราพูดถึงเรื่องดับทุกข์ เขาก็ว่าไม่ใช่เรื่องของเขา ไม่ใช่ธุระของฉันทัน เขาไม่สนใจ. โดยเฉพาะพวกฝรั่งแล้วยิ่งน่าหัวมาก; พวกฝรั่งเขาถือว่าเขาไม่ได้มีความทุกข์ พอพูดถึงเรื่องความทุกข์เขาก็ว่าไม่ใช่เรื่องของเขา. ถ้าว่าพูดถึงชีวิตที่เย็นกว่าที่มีอยู่ นั้นแหละเขาจะสนใจก็ได้. ถึงแม้ในหมู่พวกเรานี้แหละ ชาวพุทธนี้แหละ, พูดว่าที่สุดแห่งความทุกข์ไม่ค่อยสนใจ : มันไม่น่าสนุกอะไร “ที่สุดแห่งความทุกข์”. แต่ถ้าพูดว่าชีวิตที่เย็นคงจะสนใจบ้างไม่มากก็น้อย.

: นิพพานเข้ามาทำให้ชีวิตเย็น.

ฉะนั้นเราจะดูพระนิพพานเป็นเรื่องของความเย็น ถ้าเข้ามาแล้วก็จะทำให้ชีวิตนี้เย็น. ถ้าเราจะต้องการให้ชีวิตของเรา “เย็น” กว่าที่เราที่มีอยู่ ก็จงสนใจเรื่องนิพพาน. ที่นี้จะเป็นสันติภูมิโกได้อย่างไร? ก็เห็นไอ้ที่ร้อนๆ อยู่นั่นให้มันมาก

เข้าไปที่; เต็มอิ่มร้อนๆ อยู่ด้วยเรื่องนั้น : เรื่องไร เรื่องนา เรื่องวัว เรื่องควาย เรื่องข้าว เรื่องของ เรื่องบุตร ภรรยา สามี เรื่องเพื่อนบ้าน อะไรต่างๆ ที่มันร้อนๆ อยู่ นั่นแหละ; ให้มันสันติวิถีใจจริงๆ เสียก่อน จะได้ว่าร้อนและไม่เย็น. ที่นี้ก็คำนวณได้ว่า ถ้าตรงกันข้ามคือเย็น มันก็น่าปรารถนาไฉน! นี้จะเรียกว่า เป็นจุดตั้งต้นของความรู้ ความเข้าใจ แม้ในลักษณะของปริยัติ.

: กำเนิด “เดิยรติย์, อัญญเดิยรติย์”.

[พระพุทธเจ้าเป็นเดิยรติย์, แต่มิใช่อัญญเดิยรติย์.]

ตามประวัติเป็นมาของคำว่า พระนิพพาน ได้เกิดขึ้นในโลกตอนแรกๆ แล้วก็ใช้กันมาจนเกิดศาสนานั้นศาสนา; ล้วนแต่สอนพระนิพพานแข่งกันทั้งนั้น. ทุกๆ ศาสนาในครั้งพุทธกาลก็มีหลายลัทธิหลายศาสนา ล้วนแต่สอนเรื่องพระนิพพาน คือชีวิตที่เย็นแข่งกัน. ที่นี้คนชอบของลัทธิไหน เขาก็ไปหาลัทธินั้น; จึงเกิดเจ้าลัทธิเป็นลัทธิๆ ไปเรียกว่า ติดถิยะ หรือ เดิยรติย์. พระพุทธเจ้าของเราก็เป็นเดิยรติย์หนึ่งกับเขาด้วยเหมือนกัน. ส่วนลัทธิอื่นออกไปจากพระพุทธเจ้า ก็เรียกว่า อัญญ-เดิยรติย์ คือเดิยรติย์อื่น. ฉะนั้นเดิยรติย์มีมาก ล้วนแต่สอนเรื่องสูงสุด คือนิพพานหรือชีวิตเย็นด้วยกันทั้งนั้น.

คำว่า เดิยรติย์ แปลว่า ลัทธิเสมือนหนึ่งท่าจอดเรือ, คำว่าเดิยรติย์นี้ก็เป็นชื่อใช้เรียกท่าจอดเรือ. ต่อมาก็กลายมาเป็นชื่อของเจ้าลัทธิใดเจ้าลัทธิหนึ่ง ซึ่งเขาสอนลัทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงเรียกว่าเหมือนกับท่าจอดเรือ. อาจารย์ชื่อนี้สอนธรรมะอย่างนี้ ก็เรียกว่าเดิยรติย์นี้; ชื่ออย่างนั้นอย่างนั้น เต็มไปหมดสำหรับให้คนเลือก. แต่ทุกลัทธิทุกเดิยรติย์จะเสนอหรือประกวดหรือประมุขกันขึ้นมาว่า นิพพานอย่างนี้ถูกต้อง นิพพานอย่างนี้ถูกต้อง; อย่างของตนนั้นแหละถูกต้อง, อย่างของพวกอื่นผิดทั้งนั้นแหละ. “อิทํ สจฺจํ โมขมณฺญญํ -นี้เท่านั้นจริง นอกนั้นเป็นโมฆะ” คำพูดที่จะพูดกัน

ดีนอยู่ในที่นั้น. พระพุทธเจ้าท่านไม่ไปแข่งประมุขกับคนพวกนั้น. ท่านสอนว่าอย่างไร ท่านก็สอนไป : สอนว่า การทำให้กิเลสสิ้นไปนี่ก็เป็นนิพพาน. กิเลสสิ้นไปก็เมื่อหมดความยึดมั่นว่าตัวตน-ของตน. นี่เรื่องของเรา.

: เรียนปริยัติอย่างไร จึงจะเป็นสันติวิถีโก?

ลองคำนวณดูโดยปริยัติ ยังไม่ปฏิบัติ ว่ามีความรู้สึกเป็นตัวกู-ของกู ตัวตน-ของตนแล้ว มันก็โลก; ก็ร้อนอย่างไร, โลก? โลกร้อนอย่างไร? มีตัวตน-ของตนที่ผิดหวังก็โกรธ; โทสะมันร้อนอย่างไร? ทีนี้เมื่อทำไม่ถูกเกี่ยวกับตัวตน-ของตน ไม่ได้รับผลสมตามทีพอใจ มันก็หลงไหล มีดมน สงสัยข้องใจ วิตกกังวล; นี่ก็เรียกว่ามีโมหะขึ้นมา; มันร้อนอย่างไร?

ดูโลกะ โทสะ โมหะ ให้ถูกต้องเสียก่อนว่ามันร้อนอย่างไร? แล้วก็คำนวณโดยตรงกันข้าม มันก็คือเย็นอย่างไร? เมื่อไม่มีโลกะ โทสะ โมหะ มันเย็นอย่างไร? ให้ถูกต้องเสียก่อน โดยปริยัติที่มีประโยชน์ ปริยัติที่ไม่เพ้อ ปริยัติที่ไม่เกิน. เรียนจากข้างใน ไม่ใช่เรียนจากหนังสือ. ชีวิตมันร้อน; ร้อนอย่างไร เพราะโลกะ โทสะ โมหะ? ถ้าไม่มีจะเย็นสักเท่าไร? ก็พอรู้สึกได้ และแน่ใจว่ามันเย็นแน่; มันจะเย็นสักเท่าไร? นี่เรียนปริยัติอย่างนี้จะสันติวิถีโก แล้วก็เพียงพอสำหรับจะปฏิบัติเพื่อบรรลุพระนิพพาน.

: ความหมายของคำว่า “นิพพาน” เป็นต้น.

ก. คำแปลความหมาย ๓ นัยของนิพพาน.

ไหนๆ เมื่อพูดถึงปริยัติแล้ว ก็จะต้องเสียให้หมดว่า คำว่า “นิพพาน” นี้มีคำแปลว่าอย่างไร? คำๆ นี้หรือตัวหนังสือตัวนี้แปลว่าอย่างไร? นี่ก็มีเรื่องมากนะ,

เดี๋ยวจะเวียนหัวก่อนที่จะพูดจบก็ได้; แล้วลองฟังดูว่าในทางภาษา ความหมายที่ ๑. คำว่า นิพพาน หมายความว่า กิริยาดับลงแห่งกิเลส กิริยาที่ดับลงของกิเลส. รู้จักกิเลสหรือยัง? รู้จักโลภะ โทสะ โมหะ หรือยัง? ถ้าแก่จนปานนี้แล้วไม่รู้จักโลภะ โทสะ โมหะ แล้วกลับบ้านดีกว่า อย่ามาพูดกันให้เสียเวลาเลย.

ทุกคนน้อมจิตเข้าไปภายใน รู้ว่าโลภะเป็นอย่างไร? เพราะว่าเคยโลภะมาหลายหนแล้ว, โทสะเป็นอย่างไร? ก็เคยโทสะมาหลายหนแล้ว, โมหะเป็นอย่างไร? ก็เคยโมหะมาหลายหนแล้ว; จับตัวมันมาดูให้รู้จักว่ามันปรากฏอยู่ในใจเมื่อไร? ร้อนอย่างไร? ดิ้นเร่าๆ อย่างไร? ทีนี้เมื่อมันดับลงไปด้วยเหตุใดก็ตาม : ดับเอง โดยบังเอิญตามธรรมชาติ, หรือหมดเหตุปัจจัยของมัน มันดับไป, หรือว่าเราทำสมาธิ วิปัสสนาให้มันดับไปก็ได้; ให้มีการดับเถอะ. กิริยาที่กิเลสมันดับลงนี้ เขาเรียกว่า นิพพาน แปลว่าการดับ.

นี่เป็นสันติภูมิโกหรือยัง ในทางปริยัติ? ก็เป็นแล้ว, พอที่จะได้เป็นสันติภูมิโกในทางปริยัติ : รู้จักโลภะ โทสะ โมหะของตัวดี; และรู้จักการที่มันดับลงไปจริงๆ นั่นดี; นี่เรียกว่ารู้จักกิริยาดับลงของกิเลส. กิริยาดับลงของกิเลสนี้ก็เรียกว่า นิพพาน ซึ่งแปลว่าเย็น.

ทีนี้ความหมายที่ ๒. นิพพาน : กิริยาดับลงแห่งความทุกข์. ความทุกข์นี้มันเป็นผลของกิเลสก็มีอยู่พวกหนึ่ง; ที่ไม่เกี่ยวกับกิเลสแต่มีเหตุปัจจัยตามธรรมชาติของมันก็มีอยู่อย่างหนึ่ง. ความทุกข์ที่มาจากกิเลสนั้น พอกิเลสดับมันก็ดับเอง; เช่นเรามีความทุกข์ร้อนใจเพราะความโลภ ความโกรธ ความหลง; พอความโลภ ความ-โกรธ ความหลงในกรณีนั้นดับไป ความทุกข์นั้นก็ดับลงเหมือนกัน. ฉะนั้นเราคอยดูให้ดี ให้รู้จักความทุกข์ที่เป็นผลของกิเลส ที่ดับไปพร้อมกับกิเลสนี้ ก็รู้จักให้ดีๆ อย่างที่ว่ามันเป็นสันติภูมิโก.

ที่นี้ ความทุกข์ที่ไม่เนื่องกับกิเลส เช่นเราปวดศีรษะตามธรรมชาติเพราะแดดเผาหรืออะไรทำนองนี้, เราก็รู้สึกเป็นความทุกข์ เราก็กินยาแก้ปวดศีรษะ ๑๐ นาทีการปวดก็หายไป เพราะมีความดับลงแห่งความทุกข์ชนิดที่ไม่เกี่ยวกับกิเลส; ก็ให้รู้ว่ามันดับลงอย่างไร? นี้เรียกว่าเป็นความทุกข์ชนิดไหน เกี่ยวกับกิเลสหรือไม่ เกี่ยวกับกิเลสก็ตาม มันเกิดอย่างไร? มันดับอย่างไร? ให้รู้; และรู้ว่าดับไปแห่งความทุกข์นั้นแหละเป็นความเย็น ตามความหมายของคำว่านิพพาน.

ที่นี้ความหมายถัดไปอีก นิพพานความหมายที่ ๓. คำว่า นิพพาน นั้นคือ ผลที่ปรากฏมาจากการดับลง, ผลของความเย็น มันแสดงแก่เรา. เมื่อดับกิเลสก็ตามดับทุกข์ก็ตาม ผลของมันเป็นอย่างไร, อันนี้ก็เรียกว่านิพพานได้เหมือนกัน; นิพพานในฐานะที่เป็นผลปรากฏออกมาจากการดับลงหรือเย็นลง.

ข. นิพพานเป็นอายตนะอสังขตะฯ.

ที่นี้ที่ไกลลิบเลย; ไกลลิบที่ไม่ค่อยจะรู้จักัน : นิพพานเป็นอายตนะอย่างหนึ่ง เป็นอายตนะอนันตกาล เป็นอายตนะโลกุตตระ โลกุตตระและเป็นอนันตกาล. นี้เราพุทธบริษัทเดี๋ยวนี้ เรียนเรื่องอายตนะ มีแต่อายตนะชนิดสังขตะ เกิดดับตามเหตุปัจจัย เรียกว่า อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เรียกว่า อายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รัชมารมณ. ในโรงเรียนเขาสอนกันแต่อายตนะ ๑๒; สองหกเป็นสิบสอง; นี้คืออายตนะ.

ที่นี้พระนิพพาน พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียกว่าเป็นอายตนะอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เหมือนกับสิ่งใด ไม่เหมือนกับลัทธิใด ไม่เหมือนกับผลแห่งลัทธิใด : หมายถึงพระนิพพาน คือ ความดับลงแห่งความทุกข์ ความไม่มีอยู่แห่งความทุกข์ ความว่างไปจากความทุกข์ สิ่งนั้นมีอยู่ ก็เรียกว่าอายตนะด้วย.

ทำไมจึงเรียกว่าอายตนะ? มันมิกลายเป็นเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ธรรมารมณ์ไปหรือ? ไม่ใช่. มันไม่ใช่อายตนะอย่างนั้น มันเป็นอายตนะอีกพวกหนึ่ง คือเป็นอสังขตะ -ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง แล้วก็ว่างจากความทุกข์โดยประการทั้งปวง. อ้าว! ทำไมเอามาเรียกอายตนะเล่า? นี้จะพบได้ว่าเราไม่รู้ภาษาบาลี; ภาษาบาลีเป็นภาษาโบราณที่ใช้ในการสอนพระพุทธศาสนา. **อายตนะ** นี้หมายความว่า **สิ่งที่เราติดต่อดี** : สิ่งใดที่ติดต่อดีด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, สิ่งนั้นเรียกว่าอายตนะทั้งนั้น.

พระนิพพานเป็นอสังขตะ -ไม่มีเหตุปัจจัยปรุง ก็มิอยู่จริง และใจของ มนุษย์นี้ “เข้าถึงได้ หรือติดต่อดี” เพราะฉะนั้นพระนิพพานจึงจัดเป็นอายตนะอันหนึ่งที่ใจจะเข้าไปติดต่อดี. แม้ว่าอายตนะนั้นจะเป็น **โลกุตตระ -เหนือโลก** แม้ว่าอายตนะนั้นจะเป็น **อสังขตะ** คือไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เป็น**วิสังขาร** -ปราศจากการปรุงแต่งอย่างนี้ก็ดี. แต่เพราะเหตุที่ว่า จิตติดต่อดี, ปรุงปรุงจิตอบรมจิตให้ดีขึ้น จิตนั้นติดต่อดีกับพระนิพพานได้ คือการบรรลุมรรคผลนิพพานนั้น. นิพพานจึงตั้งอยู่ในฐานะที่จิตเข้าไปติดต่อดี นิพพานจึงเรียกว่าอายตนะอย่างหนึ่งด้วย.

ค. นิพพานเป็นอายตนะอนันตกาล.

ฉะนั้นในที่นี้โดยทางปริยัติแท้ๆ นี้ก็พูดว่า **นิพพานเป็นอายตนะอนันตกาล ชนิดหนึ่ง. อนันตกาลคือมีอยู่ตลอดเวลา; คล้ายกับรอเราอยู่ตลอดเวลา. ขอให้เตรียมจิตให้ดี พอจิตดีก็ไปถึงได้ทันที** เพราะมีอยู่ตลอดเวลาอนันตกาล. ก่อนพระพุทธรเจ้าเกิด พระพุทธรเจ้าเกิดแล้ว หลังพระพุทธรเจ้าเกิด อนันตกาล มันไม่มีที่สิ้นสุด นิพพานเหมือนหนึ่งว่ารอเราอยู่, อายตนะนี้รอเราอยู่ และในที่ทุกหนทุกแห่งด้วย แต่คนโง่ก็ไม่เห็น แม้มายู่ที่หน้าผากแล้ว ก็มองไม่เห็น.

นี่ขอให้สนใจว่าเมื่อไม่มีกิเลส ไม่มีทุกข์ ไม่มีร้อนนั่นแหละเป็นนิพพาน เป็นสภาพธรรมชาติอันหนึ่งซึ่งติดต่อกันได้; จึงเรียกว่าอายตนะ. แล้วมันก็อยู่ใกล้ที่สุด เหมือนกับว่าอยู่ที่หน้าผากแล้ว แต่คนก็ไม่มองเห็น และไม่สนใจ และไม่ติดต่อกันได้. ทั้งๆ ที่คล้ายกับว่ามันอยู่ที่หน้าผากแล้ว มันซ่อนอยู่ตรงนี้เอง. ที่เราไม่เห็นหน้าผากของเราว่ามีอะไร มันไม่ถูกต้อง.

ที่เราไม่เห็นพระนิพพานได้เพราะมีอวิชชาบัง หรือว่าทำให้มันไขว้กันอยู่ มองไม่เห็น จึงต้องทำลายอวิชชานั้นเสีย. เหมือนกับฆ่าเหล็กกันไว้ ทำลายเสียแล้วจิตก็สัมผัส หรือติดต่อกับอายตนะคือพระนิพพานนั้นได้. ถ้าศึกษาเข้าใจอย่างนี้โดยปริยัติ แม้โดยปริยัติ เราก็มีสันติภูมิธรรม คือเห็นพระนิพพานเอง เห็นด้วยตนเองได้ โดยปริยัติในชั้นปริยัติ.

ข. นิพพานเป็นวิญญานอันหนึ่ง.

ที่นี้ก็ นิพพานเป็นวิญญาน อันหนึ่ง, นี้ก็ยิ่งยุ่งแล้ว. เรา รู้จักแต่วิญญานทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ, ๖ วิญญานเท่านั้น. เอาพระนิพพานมาจากไหนอีกมาเป็นวิญญานอีกอันหนึ่ง? นี่ก็เพราะไม่รู้ว่า คำว่า วิญญาน นี้แปลว่าอะไร? คำว่า วิญญาน นี้แปลได้หลายอย่าง; วิญญาน ๖ นั้นแปลว่า วิญญานเครื่องรู้แจ้ง. แต่เดี๋ยวนี้วิญญานชนิดนี้ หมายความว่า เป็นสิ่งที่อาจจะรู้แจ้ง เหมือนกับตาเห็นรูปร่าง หูรู้แจ้งเสียง จมูกรู้แจ้งกลิ่น อะไรอย่างนี้; มันก็มีวิญญานอันหนึ่งที่อาจจะรู้แจ้งได้ หรือถูกรู้แจ้งได้เช่นเดียวกับอายตนะ.

มีบาลีเรียกพระนิพพานนั้นว่า วิญญาน อนิทสฺสนํ -ไม่แสดงตัว, อนนฺตํ -วิญญานนั้นไม่มีที่สุด, สพฺพโต ปภํ -ชานอกรอบด้าน หรือว่าเข้ามาได้จากรอบด้าน, วิญญานนั้น. คำนี้พิเศษไม่ค่อยมาอยู่ในหนังสือเรียน, แต่ในพระบาลีก็มี

ว่านิพพานนี้ก็เป็นวิญญาณ คือสิ่งที่เราจะรู้แจ้งได้. เรา รู้แจ้งวิญญาณนี้แล้ว ความทุกข์ก็ดับ; วิญญาณอะไรๆ ก็ดับหมด, ถ้ารู้แจ้งถึงวิญญาณนี้ วิญญาณที่เป็นชื่อของนิพพานนี้; นี้เรียกว่านิพพานเป็นวิญญาณอนันตะ หรือว่าเป็นโลกุตตระ หรือเป็นอสังขตะ ก็มีอยู่อีกคำหนึ่งเหมือนกัน. มองด้วยตาไม่เห็น ก็เรียกว่า อนิทสสน์, อนนุตฺ แปลว่า ไม่มีที่สิ้นสุด; มีลักษณะเป็นอสังขตะนั่นเอง.

ง. นิพพาน -นิโรธธาตุ แดนดับของสังขารทั้งปวง.

ที่นี้นิพพานเป็นสมมติเลย; ถ้าพูดอย่างสมมติ นิพพานเป็นเขตแดนที่ดับแห่งสังขารทั้งปวง. สังขารคือการปรุงแต่ง และสิ่งที่ถูกปรุงแต่ง สิ่งที่ถูกการปรุงแต่งหรือการปรุงแต่งนั้นสิ้นสุดลง โดยสิ่งที่เรียกว่านิพพาน หรือนิโรธธาตุ : ธาตุที่ทำให้เกิดความดับ เรียกว่านิโรธธาตุ.

อะไรๆ ก็ตามมันมีความดับ มีเกิดแล้วก็มีดับ เพราะมีนิโรธธาตุควบคุมอยู่; เช่นความร้อนมีเหตุปัจจัยให้ร้อนขึ้นมา แล้วก็นิโรธธาตุก็ทำให้ดับเย็นลงไป. ธาตุอันนี้ทำหน้าที่จะคอยดับสิ่งที่มีการเกิดขึ้น; เช่นเราถือว่าโลกนี้ทั้งโลกเกิดขึ้นมาสักยุคหนึ่ง มันก็จะดับไป, เพราะอะไร? ก็เพราะนิโรธธาตุ. มีธาตุอยู่ธาตุหนึ่งสำหรับให้ทุกสิ่งดับ. เรียกว่าสังขารมันจะต้องดับ เพราะมีการเกิด มีการตั้งอยู่ แล้วก็มีการดับ, ดับเพราะนิโรธธาตุ.

นิโรธธาตุก็เป็นชื่อของพระนิพพาน : ดับกิเลส ดับทุกข์ ดับอะไรที่มันดับได้ ดับหมด; เป็นพระนิพพาน เป็นแดนที่ดับแห่งสังขารทั้งปวง ด้วยอำนาจแห่งความเป็นนิโรธธาตุ. รูปร่าง คือ ธาตุที่มีรูป ก็ดับเพราะนิโรธธาตุ, อรูปร่าง คือธาตุที่ไม่มีรูป ก็ดับโดยนิโรธธาตุ. นิโรธธาตุ นี้มันเหนือกว่า คือจะไม่เรียกว่ารูปหรืออรูป มัน เป็นธาตุประเภทอสังขตะ.

นี่เรียกว่านิพพาน เป็นธาตุ หรือ เป็นแดนที่ดับแห่งสังขาร คือการปรุงแต่งทั้งหลาย, อยู่ที่ไหนเล่า? มันก็อยู่ที่การดับแห่งสังขาร, สังขารดับลงที่ไหนนิโรธธาตุอยู่ที่นั่น. แต่ถ้ามองกลับก็ว่า มันมีอยู่ในที่ทั่วไป ตลอดเวลาอันนิตกาล. สังขารไหนเข้าไปถึงนั้น สังขารนั้นจะต้องดับ : สังขารมีจิตวิญญาณก็ดี สังขารไม่มีจิตไม่มีวิญญาณก็ดี แต่พอเข้ามาถึงกันเข้ากับแดนเป็นที่ดับนี้แล้ว มันก็ต้องดับ. จะใช้เครื่องมือ วิธีปฏิบัติอย่างไรก็ตาม ถ้ามันมีการดับแล้ว มันก็ต้องดับด้วยนิโรธธาตุอันนี้ ซึ่งมีรออยู่เหมือนกัน คล้ายกับวาร์รออยู่ในที่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง.

ในร่างกายของเรามีอะไรดับ? เนื้อหนัง ปรมาณู อณูของเนื้อหนังมันดับก็เพราะนิโรธธาตุนี้. จิตความคิด ความนึก ความรู้สึกวิญญาณดับ ก็เพราะนิโรธธาตุนี้. ถ้ามีการดับแห่งสังขารที่ไหน ก็มีหน้าที่การงานของนิโรธธาตุที่นั่น; จึงพูดได้ว่าการดับที่ไหน ก็มีนิโรธธาตุที่นั่น. มันคงจะเห็นยากสักหน่อย แต่ถ้าเห็นจริงมันก็ดีมาก เพราะมันเป็นสันติปฏิโกที่ดีมาก ที่ลึกมาก เป็นสันติปฏิกรรมอันบุคคลจะพึงมองเห็นเอง ว่ามันมีการเกิดและดับเพราะอำนาจของนิโรธธาตุนี้. ก็เตรียมไว้ที่จะคอยรู้ รู้แจ้งหรือเข้าใจ เมื่อมีการดับอะไรที่ไหน.

จ. ไวพจน์ของพระนิพพาน.

ที่นี้จะดูถึงไวพจน์ : คำที่ใช้แทนกันได้ มีความหมายเหมือนกันนะ; นิพพานมีชื่อ ชื่อเรียกแทนกันได้มากมายหลาย ๆ ชื่อเต็มที. ยกตัวอย่างเช่นว่า เป็นที่ดับแห่งสังขารทั้งปวง เรียกว่า สัพพสังขารสมโถ -เป็นที่ร้างแห่งสังขารทั้งปวง นี้ก็หมายถึงนิพพาน. สัพพูปริปฏินิสสุโค -เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง; อุปธิ คือความยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวกูของกูที่ไหน มันจะสลัดคืนออกเมื่อถึงนิพพาน, คือไม่ยึดถือ จะไม่มีอุปธิ; เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า สัพพูปริปฏินิสสุโค -เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง : คำนี้ก็เป็นการแทนชื่อพระนิพพาน. ตณฺหุขโย -สันตตัณหา ตณฺหาไม่มีเหลือ นี้ก็เป็นคำแทนชื่อพระนิพพาน. วิราโค -ไม่มีความกำหนัดยึดถือเลย แล้วไม่

มีการย่อด้วยคามยัตถิเอเลนนี้เรียกว่า วิราโค ก็เป็นชื่อของพระนิพพาน. นิโรโธ - ดับไม่เหลือ, ภวนิโรโธ - ดับสนิทแห่งภพทั้งหลาย; นี่ก็เป็นชื่อแห่งพระนิพพาน. กระทั่งคำว่า อมโต อมตํ อมต - ไม่ตาย; พระนิพพานไม่ตายเพราะว่าพระนิพพาน ไม่มีเกิดเพราะเหตุปัจจัย ไม่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิด เพราะฉะนั้นพระนิพพานเป็น อสังขตะ เป็น วิสังขาร; ไม่มีเกิด จึงไม่มีตาย. ถ้าจิตเข้าถึงสภาพอย่างนี้ จิตก็ไม่มีตัวตนสำหรับเกิด สำหรับอยู่ หรือสำหรับตาย ก็เรียกว่าจิตนี้เข้าถึงอมตะ หรืออมต-ธรรมไปด้วย. ใคร่ครวญดูให้ดีถึงคำแทนชื่อพระนิพพานทุกๆ ชื่อ ทุกๆ คำอย่างที กล่าวมาแล้ว ก็จะช่วยให้เข้าใจพระนิพพานในรูปของปริยัติ ถึงขนาดที่เป็นสันติปฏิกรรม ได้มาก. ขอให้สนใจ ว่าที่เราเล่าเรียนมาได้ยินได้ฟังมาเกี่ยวกับพระนิพพานนั้น ก็เอามาทำให้เป็นสันติปฏิกรรม คือเห็นแจ้งด้วยตนเองว่ามันเป็นอย่างนั้นๆ แน่. แม้ว่ายังไม่ได้ลู่ไปได้ล่ำ รู้สึกลงไปสิ่งนั้นแต่ก็เห็นชัดเจนจนเชื่อแน่ว่ามันเป็นอย่างนั้น ด้วยปัญญาที่เห็นตามที่เป็นจริง นี้เรียกว่าขจัดปัญหาออกไปได้ โดยส่วนปริยัติหมดปัญหาแล้ว.

๒. ดูให้เห็นนิพพานเป็นสันติปฏิกรรม ในส่วนปฏิบัติ.

ที่นี้ก็มาถึงส่วนปฏิบัติ : ปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้พระนิพพานปรากฏแก่จิตใจของผู้ปฏิบัติ. ไม่ใช่ว่าหลับตาทำนา มันต้องลืมตาทำนา คือรู้อย่างถูกต้องจึงจะทำนาได้. ปฏิบัติเพื่อดับกิเลสดับทุกข์ก็เหมือนกัน ต้องรู้เรื่องนั้นเหมือนกับว่าลืมตาแล้ว; แล้วก็ทำไปโดยตาที่ลืมแล้ว เห็นอยู่ ก็ทำอยู่.

: วิธีปฏิบัติให้เห็นนิพพานเป็นสันติปฏิกรรม.

ก. มีสติมองเห็นโลกว่าง.

เฮ้, ที่ว่าปฏิบัติเกี่ยวกับพระนิพพานอย่างไร? ให้ระลึกถึงพระพุทธรูปชาติข้อหนึ่งเป็นสิ่งแรก; คือ พระพุทธรูปชาติที่ว่า สุนทรโศก โลภ อเวกขสุ สุขโมหาราช

สทา สโต -ดูก่อนโมฆราชา! ท่านจงมีสติเห็นโลกโดยความเป็นของว่างอยู่ทุกเมื่อเกิด; พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้. เธอจงดูโลก, ดู : อเวกขสสุ นี้แปลว่า เห็นประจักษ์ อยู่ ดูเห็นประจักษ์อยู่ ซึ่งโลกนั้นโดยความเป็นของว่างเกิด. นี่คือตัวปฏิบัติ. “ดูโลก” คือสิ่งทั้งปวงสังขารทั้งปวงที่แวดล้อมตัวเราอยู่ทั้งภายนอกและภายใน : เนื้อหนังร่างกายจิตใจของเรา ก็เป็นสิ่งที่รวมอยู่ในคำว่า “โลก” เป็นภายใน, โลกภายใน คือเนื้อหนังร่างกายจิตใจของเรา; และ โลกภายนอก คือของผู้อื่น ของสิ่งอื่น หรือว่าทั่วไปทั้งโลก. ทั้งข้างในและทั้งข้างนอกเรียกว่า โลก. เธอจงดูเข้าไปที่โลกให้ เห็นว่า โลกนี้เป็นของว่าง. นี่คือปฏิบัติละ.

ข. เห็นว่า “โลกว้าง” คือว่างจากตัวตน - ของตน.

ที่นี่จะขยายความต่อไป โดยพระพุทธภาษิตว่า พิจารณาเห็นโลกว้าง คือว่า สุนฺณญฺ โลกํ อตฺตํ วา อตฺตนิเยน วา -โลกนี้มีมันว่างจากตัวตน ว่างจากของตน. สิ่งใดที่เรียกว่าตัวตน ก็ไม่มีในโลกนี้ สิ่งใดที่ควรเรียกว่าของตนก็ไม่มีในโลกนี้; ฉะนั้นโลกนี้ว่างจากตัวตน ว่างจากของตน. เมื่อตะกี้ว่า ให้เห็นโลกโดยความเป็นของว่าง : เห็นเป็นของว่าง คือว่างจากตัวตน และว่างจากของตน. ฉะนั้นการปฏิบัติของเรา ก็มองดูสิ่งทุกอย่างอยู่ โดยความเป็นของว่างจากตัวตน และว่างจากของตน.

ค. หน่วงเอาความว่างเป็นอารมณ์.

• ที่นี่ก็หน่วงเอาความว่าง : เห็นว่างอย่างไร ก็หน่วงเอาความว่างนั้นแหละ เป็นอารมณ์ เป็นทัสสนะ เป็นสัจจะ. แม้โดยปริยัติที่แรก ก็เห็นโลกว้างจากความ เป็นตัวตนหรือของตน. ที่นี่พอปฏิบัติมันก็ให้เห็นตรงตามนั้น ว่าโลกว้างจากสิ่งที่ ควรถือว่าตัวตนหรือของตน. พุดตรงๆ ก็ว่าทุกอย่างที่เรามี : บุตร ภรรยา สามี

ลูกหลาน ข้าวของ เงินทอง เรือกสวนไร่นา วัวควาย ช้างม้า อะไรก็ตาม ที่เราถือว่า
ของเรานั้น มันก็เราถือเอาเท่านั้นแหละ; มันเป็นให้ไม่ได้. และที่ถือว่าเป็นตัวเราคือ
จิตนี้ ร่างกายนี้ รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ ก็เป็นตัวเราไม่ได้; เป็นของเรา
ก็ไม่ได้. นี่ทั้งหมดเรามาโง่มาหลงว่าตัวเราว่าของเรา นี่เรามันหลับตา เห็นเอา
เอง คืออวิชชาทำให้เหมือนกับหลับตา แล้วก็ถือไปพูดไปอย่างหลับตา ว่านี่ตัวเรา
ว่านี่ของเรา.

ข้อปฏิบัติก็มาดูให้เห็นสิ่งเหล่านี้โดยความเป็นของที่ว่างจากตัวเรา.
ไม่มีตัวเรา ไม่มีของเรา; เราว่าเอาเองทั้งนั้น. เห็นโลกว่างจากความเป็นตัวตน
หรือเป็นของของตน. นี่คือความว่างให้ได้สักจุดหนึ่งเถอะ สักนิดหนึ่งเถอะ.

ข. ดูจนไม่เกิดยึดถือขั้น ๕ เป็นตัวตน.

[: ปฏิบัติเพื่อให้เห็น “ความว่าง” ในขั้น ๕.]

ที่เรายึดถือ, ยึดถือส่วนไหนว่าเป็นตัวเรา ดูเถอะ! มันจะไม่เป็นหรอก :
บางเวลายึดถือรูปขั้นเป็นตัวเรา; ดูเข้าจริง : อ้าว! มันก็สักว่ารูปขั้น; บางเวลายึดถือ
เวทนาขั้น ที่รู้สึกสุขทุกข์ได้ว่าเป็นตัวเรา : อ้าว! ดูเข้าจริง มันก็เป็นสักแต่ว่า
เวทนาขั้น; บางเวลาไปยึดถือเอาสัญญาขั้น -จำอะไรได้ สำคัญมันหมายในอะไร
ได้ว่า นี่เป็นตัวเราไว้! เพราะมันสำคัญได้, พอดูเข้าจริงก็เหลวอีกเหมือนกันเพราะ
เป็นสักว่าสัญญาขั้น; ทีนี้บางเวลาก็ไปยึดถือเอาสังขารขั้น -ความคิดนึกอย่างนั้น
อย่างนี้ได้ว่าเป็นตัวเรา, เพราะคิดได้นี้ ก็ต้องเอาเป็นตัวเรา, พอหายโง่ ก็รู้ว่า อ้าว,
นี่เป็นเรื่องธรรมดาของสังขารขั้น, มันเป็นสังขารขั้นเท่านั้น ไม่เป็นตัวเรา; บาง
เวลาซึ่งมีบ่อยมาก ยึดถือเอาวิญญาณขั้น -วิญญาณที่รู้แจ้งนั้นนี่ ว่าเป็นตัวเรา,
พอดูเข้าจริง มันก็เป็นสักว่าวิญญาณขั้นเท่านั้น. ก็ไม่มีการยึดถือรูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณโดยความเป็นตัวตน.

สิ่งเหล่านั้นเป็นของธรรมดาของธรรมชาติอย่ามายึดถือเป็นตัวตน-ของตน พอยึดถือเป็นตัวตน - ของตน ก็เกิดทุกข์; พอไม่ยึดถือก็ไม่เกิดทุกข์. ดังนั้นจึงไม่ไปยึดถือให้เกิดทุกข์. และมันก็ยึดถือไม่ได้; โดยกฎของธรรมชาติ ยึดถือไม่ได้ เพราะว่สิ่งเหล่านั้นว่างจากความเป็นตัวตน, หรือความเป็นของตนอยู่แล้วตามธรรมชาติ. ธรรมชาติไม่ยอม; เราไปยึดถือ ก็ไปตั้งเอามา โกงปล้นเอามาจากธรรมชาติ ก็ได้เป็นทุกข์แหละ.

ง. ร้อยอดสุดของการปฏิบัติเพื่อหลุดพ้น.

เลิกยึดถือเสียก็ไม่เป็นทุกข์ เพราะไม่ปล้น ไม่โกงเอาของธรรมชาติมา. มองเห็นความว่างชนิดนี้; ความว่างคือว่า ว่างจากความหมายแห่งตัวตน ว่างจากความหมายแห่งของตน. มองให้เห็นพอเป็นตัวอย่างก่อนก็ได้ แล้วก็เพ่ง ๆ ๆ เพ่งให้หนักเข้า ๆ ที่ความว่างนั้นนะ ให้เห็นความว่างชัดเจนยิ่งขึ้น เห็นความว่างจากตัวตนยิ่งขึ้น เห็นความว่างจากของตนยิ่งขึ้น นี่คือยอดสุดของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการหลุดพ้น ตรงตามพระพุทธภาษิตที่ว่า จงดูโลกโดยความเป็นของว่างอยู่ทุกเมื่อเกิด ว่าโลกรว่างจากตัวตน ว่าโลกรว่างจากของตน. นี่คือการปฏิบัติ.

จ. เพ่งจิตประภัสสรเป็นอารมณ์.

ถ้ามันว่างอย่างนี้จิตไม่ยึดถืออะไร จิตนั้นคือ จิตเดิม ก่อนแต่ยึดถืออะไร พบจิตเดิมแล้ว! พบหน้าผากของตัวเองแล้ว มองเห็นหน้าผากของตัวเองแล้ว ว่าก่อนนี้ไม่เคยยึดถืออะไร. ก็เพ่งให้มากเข้า เพ่งที่ว่างไม่ยึดถืออะไรให้มากเข้า เรียกว่าเพ่งจิตประภัสสร ก็ได้. จิตตามธรรมชาตินี้เป็นประภัสสร ไม่มีกิเลส ไม่มีอุปกิเลส อุปกิเลสเพิ่มมี; พอกวาดอุปกิเลสทั้งออกไปเสียได้ชั่วขณะหนึ่ง พบจิตประภัสสรแล้ว; ก็เพ่งเอาอันนั้นเป็นอารมณ์ว่าจิตที่ว่าง ที่เกลี้ยง ที่แจ่มใส ที่เรืองแสง นี่จิตประภัสสร.

นี่เอาเป็นอารมณ์ได้ เฟ่งคูอยู่ที่จิตนั้น ก็เป็นการปฏิบัติที่ดี. จิตที่ว่างจากกิเลส นั้นแหละเอามาเฟ่ง จิตที่ว่างจากความทุกข์เอามาเฟ่ง เฟ่งที่ความว่างของจิตเป็นอารมณ์ แล้วก็ทำอยู่บ่อย ๆ.

: ศาสนาอื่นมีวิธีเฟ่งจิตว่าง เพื่ออยู่กับพระเจ้า.

ศาสนาต่าง ๆ เขาก็มีวิธีเฟ่งจิตทำนองนี้เพื่อถึงพระเจ้า. เขาเอาโลกเอาสิ่ง-
ทั้งปวงออกไปเสียให้หมด จิตว่างก็สัมผัสกับพระเจ้า, แล้วกำหนดความว่างจากสิ่ง-
ทั้งปวง หรือว่าการสัมผัสกันอยู่กับพระเจ้านี้เป็นอารมณ์; เฟ่งจิตอย่างนี้ก็คืออยู่กับ
พระเจ้านั่นเอง. อย่างที่พวกอิสลามเขาทำละหมาดวันละ ๕ ครั้ง; ถ้าเขาทำถูกต้อง
นะ ทำถูกต้องตามเรื่องตามราวแท้จริง คือเขาก็ว่างจากโลก ว่างจากสิ่งทั้งปวงในโลก
ว่างจากความยึดถือ ว่างจากความทุกข์ มีจิตว่างก็ถึงกันอยู่กับพระเจ้า; แล้วก็อยู่
กับพระเจ้าว่าง ๆ อย่างนี้ ๒๐ นาที ๓๐ นาที กว่าที่จะออกมาทำอะไรไปตามธรรมดา.
จะได้จิตที่ใหม่ จิตที่เกลี้ยง จิตที่สะอาด จิตที่อะไรออกมาอันนั้นนะทำงานต่อไป. ถ้าทำ
วันละ ๕ ครั้งนั้น, เรียกว่าทำละหมาดวันละ ๕ ครั้ง; ถ้าเขาทำถูกต้องก็จะต้องเป็น
อย่างนี้. แล้วเราก็ไม่ได้รับรองว่าเขาทำของเขาถูกต้องตามหลักคำสอน. อาจจะทำ
อย่างพิธีต้องเหมือนคนทั่วไปก็ได้.

: ชาวพุทธควรอยู่กับ “ความว่าง”.

[: อยู่กับ “สุญญตา” วันละหลาย ๆ ครั้ง.]

ชาวพุทธก็ควรจะมีวิธีอย่างนี้; คือมีวิธีที่ว่าในวันหนึ่ง ๒๔ ชั่วโมงนี้ เรา
อยู่กับความว่างสัก ๕ ครั้ง; ในจำนวน ๕ ครั้ง ๆ ละ ๑๐ นาที ๒๐ นาที อยู่กับจิตที่
ว่าง, ไม่ยึดถืออะไร, เป็นจิตประภัสสร เป็นจิตว่างจากกิเลส เป็นจิตว่างจากความ-
ทุกข์. จิตนั้นมีความว่าง; เฟ่งเข้าไปที่ความว่าง กำหนดอยู่ที่ความว่าง; ครั้ง

ละ ๑๐ นาที ๒๐ นาที แล้วแต่จะทำได้. มันเหมือนกับไปอยู่ในโลกอื่น โลกอื่น โลกความว่าง ไม่ใช่โลกนี้. จะเรียกว่าอยู่กับพระเจ้าก็ได้ ก็สมมติ เรียกว่าอยู่กับ พระพุทธเจ้าก็ได้; ในความว่างนั้นเป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระธรรม และเป็นพระสงฆ์. เราอยู่กับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อจิตกำหนดอยู่ที่ความว่าง ปราศจากสิ่งใดที่ยึดถืออยู่ในโลกนี้.

นี่เป็นการปฏิบัติที่ดีที่สุด ตรงที่สุด : กำหนดอยู่ที่ความว่างจากกิเลส และความทุกข์. ทำวันละหลายครั้ง; ๕ ครั้งก็ได้ หรือกี่ครั้งก็แล้วแต่จะชอบ. ครั้งหนึ่งไม่ควรน้อยกว่า ๒๐ นาที. อย่าเข้าใจว่าเสียเวลาทำงานทำการ; อย่าเข้าใจว่าไปเข้าสมาธิเสีย ๒๐ นาที เสียเวลาทำการทำงาน. ถ้าทำอะไร, ทำขนม ขายก็ทำได้หลายห่อ ๒๐ นาทีนี้. นี่เพราะไม่คิดให้ตีว่าที่เราเสียไปในส่วนนี้ แล้วไปได้ในส่วนไหน ผิดกันอย่างไร? มันเป็นการเกิดอยู่ในโลกของความว่าง โลกของพระนิพพาน คือไปอยู่โลกุตตระเสีย. นี่คือชิมรสของพระนิพพานเป็นสันติภูมิโก อย่างยิ่ง ในรสของพระนิพพานคือว่าง. รสของพระนิพพานคือว่างจากกิเลส ว่างจากความทุกข์ ว่างจากตัวตน; ไม่ดีหรือ? จิตเข้าอยู่กับพระนิพพานวันละ ๕ ครั้งๆ ละ ๒๐ นาที เราเสียเวลาทำมาหากินไปเท่าไร? ไปคิดดูเถอะ! คิดเทียบกันดูว่าอย่างนี้ได้มากกว่า แล้วมันจะช่วยให้กลับมาทำมาหากินได้ดีกว่า.

: ผลประเสริฐของการอบรมจิตว่างบ่อย ๆ.

ถ้าเราอบรมจิตของเราอย่างนี้อยู่เสมอ จิตนี้จะเข้มแข็ง จะแคล้วคล่อง ว่องไว กระปรี้กระเปร่า กระชุ่มกระชวย แล้วแต่จะเรียก; ที่เรียกกันในบาลีว่า กมฺม-นิโย; จิตชนิดนี้จะทำการ - การงานใดๆ ได้ดีที่สุตทุกชนิด. จะมาทำขนมขายก็ยัง ดี ดีกว่าจิตที่หม่นหมองเป็นทุกข์อยู่ตลอดเวลา. จิตว่าง จิตเกลี้ยงอย่างนี้ ทำอะไร สนุกทั้งนั้นแหละ. การงานที่หนักเหน็ดเหนื่อยก็กลายเป็นของสนุกไป เพราะ

จิตปราศจากตัวกู-ของกู มันไม่รู้จักเหนียว. นี่คือการปฏิบัติที่เป็นสันติวิถีโก
รู้สึกเห็นอยู่แจ้งอยู่ด้วยตนเอง. เรียกว่าเอาความว่างนี้มาเป็นอารมณ์กำหนด;
หรือเอาความรู้สึกว่าว่างอย่างไรเป็นอารมณ์กำหนด; แล้วรู้จักพระนิพพาน คือ
ความว่าง.

: จงรู้จักขอบคุณพระนิพพาน.

ที่นี้ขอแถมพกหน่อยว่า ให้รู้จักขอบคุณพระนิพพาน. ขอให้ทุกคนรู้จัก
ขอบพระคุณของพระนิพพาน คือความว่าง : ที่มันว่างเองแม้โดยธรรมชาติ ที่ว่างเอง
เช่นนอนหลับ หรือจิตว่างเอง เพราะเหตุปัจจัยให้มันไม่มี มันก็ว่าง นี่ก็เรียกว่า
ความว่าง. หรือเราทำสมาธิ ทำวิปัสสนา ให้จิตว่างก็ได้ ก็เรียกว่าความว่าง.

เมื่อใดว่าง; เมื่อนั้นสบายและเป็นสุข เพราะว่าอยู่กับพระนิพพาน. เมื่อใด
จิตว่างไม่ไปจับฉวยเอาอะไรๆ มาเป็นตัวตนของตน เมื่อนั้นจิตอยู่กับความ-
ว่าง คือพระนิพพาน. อยู่กับความว่างนั้นแหละคือความสุขที่แท้จริง; ไม่ใช่สุข
หลอกลวงเหมือนกามารมณ์. สุขที่แท้จริงนี้ทำให้คนปกติ ไม่เป็นโรคประสาท ไม่
เป็นบ้า.

ถ้าจิตของเราว่างๆ อยู่ด้วยกิเลส ด้วยตัวตน-ของตน ว่างไม่มีเวลาหยุดทั้ง
วันทั้งคืน ไม่กี่วันเป็นบ้าตายหมด ไม่ได้มานั่งกันอยู่ที่นี่. เดียวนี้จิตมันว่าง : ว่าง
จากกิเลส ว่างจากความทุกข์ ว่างจากตัวตนอยู่พอสมควร; เวลาที่ไม่ว่างมีน้อยกว่า;
เวลาที่ว่างมีมากกว่า, ฉะนั้นเราจึงไม่ตาย เราจึงไม่เป็นบ้า เราจึงไม่เป็นโรคประสาท
เราจึงไม่เป็นโรคนอนไม่หลับ ไม่เป็นโรคปวดหัว. ดูให้ดี ๆ ชี พระนิพพานคือความ-
ว่างช่วยคุ้ม, คุ้มเราไว้; พุทธภาษาให้หายตายก็ว่าพระนิพพานนั้นแหละคุ้ม
กะลาหัวของเราไว้ ไม่ให้เราต้องเป็นโรคประสาท ไม่ต้องเป็นโรคบ้า และไม่ต้องตาย.
ฉะนั้นขอขอบพระคุณพระนิพพานเป็นอย่างยิ่ง.

ฉะนั้นหนึ่งๆ ขอให้หนึ่งขอบคุณพระนิพพานบ้าง ครั้งละ ๑๐ นาที ๒๐ นาที สัก ๒-๓ ครั้ง; ขอบคุณพระนิพพานอย่างยิ่งที่ทำให้ไม่ต้องตาย, ที่ทำให้ไม่ต้องเป็นบ้า. นี่คือนิพพานที่พระนิพพานเดี๋ยวนี้ พระนิพพานอยู่กับเราคุ้มครองกะลาหัวของเราอยู่ที่นี้ เดี่ยวนี้; ทำไมจะต้องรอดั่งแสนชาติเล่า? ใครจะบ้ากว่ากันที่รอแสนชาติ, แล้วเรามีพระนิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้; คนไหนเป็นคนบ้า คนไหนเป็นคนดี? ฉะนั้นเราเอาพระนิพพาน แม้ว่าเป็นตัวอย่างส่วนน้อยในระยะอันสั้นมาอยู่กับเรา อยู่บ่อยๆ.

พระนิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ แม้จะสั้นไปหน่อย ขนาดเล็กไปหน่อยก็ไม่เป็นไร พอเราทำให้ถูก ต่อไปมันก็ขยายใหญ่ออกไป นานออกไปจนสมบูรณ์ เป็นพระนิพพานที่สมบูรณ์เต็มที่ ตามความหมายของคำว่า พระนิพพาน. เดี่ยวนี้อาความว่างที่มันว่างอยู่ได้ตามที่จะมีได้นะเป็นตัวอย่างของพระนิพพาน; เหมือนกับเมื่อตะกี้พูดว่า ถ้าเรายังไม่มีอะไรตักน้ำในบ่ออมฤตขึ้นมากินได้ ก็ลองเอาผ้าห่มหย่อนลงไป ชับน้ำขึ้นมาแล้วดูตักน้ำจากเท่าที่มันติดมากับผ้าห่ม ก็ยังดีกว่าที่ไม่ได้กินเสียเลย. ขอให้อยู่กับพระนิพพาน หรือเหมือนกับว่าแต่งงานกับ สุธัญญาตา - ความว่างนี้บ่อยๆ ครั้งในวันหนึ่ง. ในวันหนึ่งคืนหนึ่ง ๔-๕ ครั้ง ก็ยังดี. นิพพานนี้ก็เป็นสันติปฏิกรรมเนื่องด้วยการปฏิบัติ.

: พระเสขะบุคคลกับพระนิพพาน.

พระเสขะทั้งหลาย คือผู้ที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์; ได้แก่ พระโสดาบันก็ดี, พระสกิทาคามี ก็ดี, พระอนาคามี ก็ดี, อยู่ในระดับที่ว่าท่วงเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์ทั้งนั้นแหละ. พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามีนั้น ยังไม่ได้ดื่ม นิพพานสมบูรณ์เต็มเปี่ยมหรอก. เปรียบเหมือนกับเอาผ้าห่มหย่อนลงไปชุบน้ำมาตักกินทั้งนั้นแหละ. พระโสดาบันก็เป็นอย่างนั้น พระสกิทาคามีก็เป็นอย่างนั้น พระ-

อนาคามีก็เป็นอย่างนั้น. หมายความว่าพระเสขะเหล่านี้มองเห็นพระนิพพาน หน่วงเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์อยู่ แต่ยังไม่ถึงพระนิพพาน แต่จะรู้อารมณ์ของพระนิพพานในฐานะเป็นตัวอย่างในอันดับน้อย หรือในระยะสั้น ชิมนิพพานตัวอย่างเหมือนบุคคลนั้น เอาไม้หรือผ้าห่มหย่อนลงไปให้น้ำติดขึ้นมาแล้วก็ดูตกินดูบ้าง, **ชิมพระนิพพาน; นี่คือสันติวิถีโก.**

สันติวิถีโก สันติวิถีโก นิพพาน เราได้เป็นอย่างนี้หรือเปล่า? วันหนึ่ง คินหนึ่งของเราได้ดูชิมตัวอย่างของพระนิพพานนิด ๆ หนึ่ง อย่างนี้หรือเปล่า, ถ้าเปล่าขอให้ทำเสีย เดี่ยวมันจะตายเปล่า! ขอให้วันหนึ่งคินหนึ่งได้พบกับความว่าง ตามสมควรที่ควรจะทำได้. ผู้ที่ยังไม่เป็นโสดาบันก็ทำได้ เมื่อมองเห็นอนิสงส์ของพระนิพพาน หน่วงพระนิพพานเป็นอารมณ์อยู่ต่อหน้า แต่ยังไม่ถึงพระนิพพาน. จิตนั้นก็สามรถจะดื่มรสพระนิพพานล่วงหน้า; เหมือนกับเอาไม้เขี่ยน้ำขึ้นมาดูดู หรือหย่อนผ้าห่มลงไปชุ่มน้ำขึ้นมาดูดู.

: เสขะและผู้ปฏิบัติเพื่อเสขะ คือผู้ได้ชิมรสนิพพานล่วงหน้า.

นี่ชิมรสพระนิพพานล่วงหน้าเป็นลักษณะของพระเสขบุคคล และผู้ที่กำลังปฏิบัติเพื่อเป็นเสขบุคคล. คือปุถุชนนี้เมื่อได้พิจารณาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ชัดเจนพอสมควร ต้องการจะเข้าไปยังฝั่งโน้น ฝั่งที่เที่ยงที่ถาวร ที่ไม่เป็นอนิจจัง ไม่เป็นทุกขังนั้นแหละ; เรียกว่าหน่วงฝั่งโน้นเป็นอารมณ์ หน่วงพระนิพพานโน้นเป็นอารมณ์. เห็นอยู่ว่าย่นแน่ ดึแน่ สุขแน่ เห็นอยู่ หน่วงเป็นอารมณ์อย่างนี้ เหมือนกับผู้ที่มาถึงบ่อน้ำแล้ว เห็นน้ำอยู่ในบ่อแล้ว ไม่มีอะไรตกกินก็ยังยินดีปรินดาปราโมทย์ที่สุดที่ได้เห็นน้ำแล้วนี้, แต่ไม่มีอะไรตกกิน. ที่นี้ก็พยายามอย่างที่ว่าก็ได้ : เอาไม้เขี่ยลงไปดูตกิน เอาผ้าห่มหย่อนลงไปแล้วก็เอาขึ้นมาดูตกิน ทำอะไรให้มากขึ้นๆ จนกว่าจะเป็นบุคคลสูงสุดคือพระอรหันต์ : เอาภาชนะมาตักกิน ดื่่มๆ ตามเท่าไรก็

ได้; ก็จบเป็นเรื่องสุดท้าย. นี่คือว่าพระนิพพาน โดยสันติภุทธิโก สันติภุทธิกัง -เห็น
เองด้วยการปฏิบัติ. นิพพานปริยัติก็เห็นเองด้วยปริยัติ; นิพพานปฏิบัติก็เห็นเองในตั
วการปฏิบัติ.

๓. ดูให้เห็นนิพพานเป็นสันติภุทธิกัง ในส่วนปฏิเวธ.

: สันติภุทธิกังในภุทธิธรรมนิพพาน, สามายิกนิพพาน.

ที่นี้จะพูดถึง นิพพานโดยปฏิเวธ. ก็ซ้ำกับเรื่องที่เรา ที่กล่าวมาแล้ว ที่ว่า
ปฏิเวธโดยสันติภุทธิโก นี่คือ ชิมรส ได้ชิมรส; มีคำเรียกว่า ภุทธิธรรมนิพพาน -
นิพพานอันตนเห็นแล้วในภุทธิธรรม คือเห็น รู้สึกนี้ไม่ต้องรอดต่อตายแล้ว; นี่ก็
เมื่อไม่มีอุปาทาน เมื่อไม่มีตัวกู นั้นแหละเป็นนิพพานในภุทธิธรรม. บางทีก็ใช้คำว่า
ปรินิพพานเลย ว่าปรินิพพานในภุทธิธรรม; ไม่ต้องตายนะ : เมื่ออารมณ์น่ารักอะไร
ก็ตาม มาแล้วก็ไม่ยึดถือ จิตก็ไม่ยึดถือ วิญญาณนั้นก็ไม่ต้องยึดถือ; ไม่มีกิเลสเข้า
ยึดถือ นั่นคือไม่มีอุปาทาน; ผู้ไม่มีอุปาทานนั่นแหละคือปรินิพพานที่นี้ และ
เดี๋ยวนี้. นี่เป็นปฏิเวธ คือการเสวยผลของพระนิพพาน.

เขามีคำเรียกว่า สามายิกนิพพาน; สามายิกแปลว่าชั่วสมัย, สามายิก-
นิพพาน -นิพพานชั่วสมัย ชั่วเวลาอันสั้น; มีบาลีว่า สามายิก วา กนฺตฺ เจโตวิมุตฺติ
อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ คือเจโตวิมุตติชั่วสมัย; เป็นเรื่องที่ว่าจิตกำลังว่างจากกิเลส ว่าง
จากอุปาทาน เป็นวิมุตติโดยอำนาจของจิตที่ประพฤติกระทำ; โดยทั่วไปหมายถึง
ผลของรูปฌานและอรุฌาน; นี่เป็นนิพพานชั่วสมัย. ผู้ที่ตั้งอยู่ในฌานเหล่านี้ เรียก
ว่าชิมรสพระนิพพานอยู่ชั่วสมัย ชั่วขณะ.

: สันติภุทธิกังในตถังคนิพพาน.

แล้วก็ยังมีคำว่า ตถังคนิพพาน : ตถังควิมุตติ วิกขัมภณวิมุตติ สมฺมจ-
เจทวิมุตติ นั่นแหละ; เดี่ยวนี้มีเรียกว่า ตถังคนิพพาน วิกขัมภณนิพพาน ว่านิพพาน

ก็หมายความว่าชั่วเหตุปัจจัยนั้นๆ. ท่านระบุว่าเห็นชั้นที่ ๕ : เห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอนิจจังเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย จนไม่ยึดถือในชั้นที่ทั้ง ๕; ความทุกข์ทั้งปวงก็ไม่อาจจะเกิดเพราะไม่มีอุปาทานชั้นที่ เพราะไม่ยึดถือชั้นที่ทั้ง ๕ โดยความเป็นตัวตน; เรียกว่า *ไม่มีอุปาทานชั้นที่*; ไม่มีอุปาทานชั้นที่ก็ไม่มีความทุกข์. อย่างพระบาลีว่า *อุปาทานชั้นที่ ทั้ง ๕ เป็นตัวทุกข์*. นี่เดี๋ยวนี้ไม่มีอุปาทานชั้นที่ มีแต่ชั้นที่ไม่ยึดถือ เป็นชั้นที่บริสุทธิ์ก็ไม่มีความทุกข์; เมื่อไม่มีทุกข์เพราะความยึดถือ ก็ไม่สะดุ้งหวาดเสียวว่าจะเสียอะไร จะได้อะไร จะแพ้จะชนะ, ก็ไม่มีความหวาดเสียว. นี่เป็นดั่งคณิพพาน -นิพพานบังเอิญด้วยอำนาจของสิ่งที่ประพฤติกกระทำอยู่แม้ชั่วขณะ.

: สันติปฏิภนในสันติปฏิภนนิพพาน.

ที่นี้มีคำว่า สันติปฏิภนนิพพาน. *สันติปฏิภนนิพพาน -นิพพานอันตนเห็นเอง*; คำเดียวกับสันติปฏิภน. *สันติปฏิภนนิพพาน* ก็คือนิพพานที่เป็นสันติปฏิภน, อย่างนี้มีบาลีกล่าวไว้ชัดว่าเป็นคำแทนชื่อของปฏิภนธรรมนิพพาน ของตถาคตนิพพานที่อธิบายมาแล้ว; คือ ตถาคตนิพพานก็ดี ปฏิภนธรรมนิพพานก็ดี เป็นชื่อของสันติปฏิภนในนิพพาน. นิพพานที่เป็นสันติปฏิภนก็ไม่ต้องอธิบาย. นิพพานที่อธิบายมาแล้วเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า สันติปฏิภนนิพพาน.

: สันติปฏิภนในปัจเจกตนิพพาน.

ที่นี้มีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า *ปัจเจกตนิพพาน*. *ปัจเจกตนิพพาน -นิพพานเฉพาะตน*; นี่ก็คือไม่มีความยึดถือในชั้นที่ทั้ง ๕ : ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. ไม่มีความยึดถือ; เรียกว่า *ไม่มีราคะในชั้นที่ทั้ง ๕*; เมื่อไม่มีความยึดถืออย่างนี้แล้ว อารมณ์ของการยึดถือก็ไม่มี; อารมณ์ที่ยึดถือไม่มีก็ขาดอารมณ์ เพราะละราคะในชั้นที่ทั้ง ๕ เสียได้; การยึดถือในชั้นที่ทั้ง ๕ ก็ไม่มี ก็เรียกว่า *จิตขาดอารมณ์ ไม่มี*

อะไรจะยึดถือ; จิตขาดอารมณ์นี้ วิญญาณที่จะเป็นตัวเป็นตนเป็นนั่นเป็นนี่ขึ้นมาก็ไม่ มีที่ตั้ง ที่อาศัย ที่จะเกิด; วิญญาณไม่มีที่ตั้งที่อาศัย มันก็ไม่งอกงาม คือไม่เกิด มันก็ หลุดออกไปเพราะไม่มีการปรุงแต่ง; ไม่มีการปรุงแต่ง มันก็คงตัว คงที่ คือมัน คงที่ ก็เป็นสุข ยินดีเป็นสุข ไม่สะดุ้ง : ไม่สะดุ้งหวาดเสียวว่าได้แล้วไฉน! เสียแล้วไฉน! แพ้ แล้วไฉน! ชนะแล้วไฉน! อะไรอย่างนี้มันไม่มี, มันไม่สะดุ้ง. นี้เรียกว่านิพพานเฉพาะ ตน ๆ. เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็จะเกิดความรู้สึกขึ้นมาว่าชีวิตาชาติ -ชาติสิ้นแล้ว, วุสิต์ พุทธุมจรรย์ -พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว, กต กรรมีย์ -กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว, นาคร์ อิตถตตาย -การที่จะต้องทำเพื่อประโยชน์อย่างนี้ไม่มีอีกต่อไปแล้ว เพราะมันทำหมด แล้วจบแล้ว. มีความรู้สึกที่เป็นญาณเกิดขึ้นอย่างนี้ แสดงว่าไม่ตาย ไม่ได้ตาย; ถ้า ตายแล้วรู้สึกไม่ได้. เดียวนี้พระบาลีก็ยืนยันอยู่ว่าเขานั้นรู้สึกอยู่อย่างนี้ว่า ชาติสิ้น แล้ว พรหมจรรย์จบแล้ว; แสดงว่าเขายังไม่ตาย.

: สันติปฏิภังในความที่นิพพานคือชีวิตเย็นก่อนกายนี้แตกดับ.

ฉะนั้นบรรลุนิพพานนั้นไม่ใช่ตาย! บรรลุนิพพานแล้วยังไม่ตาย รู้ว่า บรรลุนิพพานแล้ว. ขอให้เข้าใจว่านิพพานต้องที่นี้และเดี๋ยวนี้; ไม่ใช่รอต่อแสน ชาติ. แล้วอย่าเข้าใจว่านิพพานนั้นต้องตายจึงจะไปถึง พุตกันมาผิต ๆ สอนกันมา ผิต ๆ; โดยเฉพาะในโรงเรียนสอนนักเรียน, ครูสอนผิตหมดว่านิพพานคือการตาย, การตายของพระอรหันต์คือนิพพาน; นี่สอนผิตหมดจนทำลายพุทธศาสนาเลย. นิพพานไม่ใช่การตาย นิพพานคือการเย็นได้ก่อนแต่ที่ร่างกายมันจะแตกดับ.

ก่อนแต่ที่ร่างกายมันจะแตกดับ, ชีวิตนี้เย็นได้นั้นแหละคือนิพพาน นิพพานจึงไม่ต้องตาย; ไม่ใช่ว่าตายแล้วจึงจะถึงนิพพาน; แล้วนิพพานก็ไม่ใช่การตาย ด้วย. นิพพานอย่างของพระอรหันต์ก็ไม่ใช่การตาย. คำอธิบายผิต ๆ เพราะตัว หนังสือมันกำกวม; พระบาลีนั้นแหละกำกวม ทำให้คนเข้าใจผิตว่านิพพานอย่างหนึ่ง

คือพระอรหันต์ยังเป็นๆ อยู่, นิพพานอีกอย่างหนึ่ง คือ พระอรหันต์ตายแล้ว. นี่เป็นไปไม่ได้! ผิดหลักที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้. ตายแล้วไม่มีสันติภูฏิก, ไม่อาจจะเห็นเอง; ต้องคนเป็นๆ จึงจะเห็นเอง.

: สันติภูฏิกทั้งในสุุปาภิเสสนิพพานและอนุปาภิเสสนิพพาน.

เมื่อนิพพานทั้งสองชนิดเป็นสันติภูฏิกอยู่, นิพพานทั้งสองชนิดนั้นก็ไม่ต้องตาย : **สุุปาภิเสสนิพพาน - สันกิเลสแล้วเวทนายังไม่เย็น** เพราะยังใหม่เกินไป, เพราะว่าเป็นอินทรีย์ ๕ : ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ **ยังไม่เปลี่ยนแปลงถึงที่สุด** ยังไม่ถูกกำจัดถึงที่สุด; นี่เป็นบางกรณีเท่านั้น; แต่ของพระอรหันต์ประเภทไหน หรือของพระอรียบุคคลที่ต่ำๆ ลงมา ก็ไม่แน่. แต่เขามี คำจำกัดความว่า **สันกิเลสแล้ว, สันอาสวะแล้ว.** หมายความว่าสันกิเลสแล้ว อินทรีย์ยังปรับตัวไม่ทัน ยังรู้สึกเจ็บปวดกระวนกระวายอะไรอยู่บ้าง; อย่างนี้เรียกว่าสุุปาภิเสสนิพพาน. ถ้าว่าเย็นหมด อินทรีย์ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกกระคายเคืองอีกต่อไป เวทนายเป็นของเย็นร่างกายก็ยังเหลืออยู่; นี่คือ **อนุปาภิเสสนิพพาน.**

ทั้งสองชนิดยังเป็นๆ ยังไม่ได้ตาย เพราะมีการพุดถึงเวทนา ที่ยังรู้สึกอยู่ : ถ้าเวทนายังร้อน ก็เป็น **สุุปาภิเสสะ;** ถ้าเวทนาเย็นสนิท ก็เป็น **อนุปาภิเสสะ.** รวมความว่านิพพานนี้ไม่ใช่ตายแล้ว. ถ้าตายแล้วเราเป็นสันติภูฏิกอกะนิพพานไม่ได้. นิพพานต้องปรากฏอยู่ในจิต จึงจะทำให้เป็นสันติภูฏิกได้. ขอให้เข้าใจกันเสียใหม่ : อย่าหวังว่าอีกแสนชาติจึงจะนิพพาน และที่นี้ก็ไม่สันติภูฏิก.

บทสรุปเรื่อง “พระนิพพาน”.

: นิพพาน -ดับกิเลสและทุกข์ เห็นได้เอง ไม่ใช่ความตาย.

เอาละ สรุปความว่า **นิพพานไม่ใช่ความตายๆ; ความตายเป็นนิพพานไม่ได้.** นิพพานเป็นชื่อของการดับกิเลส และดับทุกข์. คนตายแล้วไม่มีกิเลส

ไม่มีทุกข์. คนยังเป็น ๆ มีกิเลสและมีทุกข์; ดับกิเลส และดับทุกข์นั้น เป็นนิพพาน. นิพพานนั้นรู้สึกได้โดยที่ผู้บรรลุนิพพานไม่ต้องตาย. นิพพานชั่วขณะ ๆ คือว่างจากกิเลสและความทุกข์อยู่เป็นคราว ๆ; นี่ช่วยมนุษย์เราให้มีชีวิตอยู่ได้ ไม่ต้องเป็นบ้า; เราควรจะขอบคุณพระนิพพาน.

: ปราศจากนิพพาน พุทธศาสนาไม่มี.

นิพพาน -เย็น, เย็น; ให้ความหมายว่าเป็นชีวิตที่เย็น เป็น *สันติปฏิกรรม* - รู้เห็นได้ด้วยตนเอง, เป็น *ปัจจุตต เวทิตัพพี วิญญูหิ* -คนที่มีความรู้สึกเป็น ๆ อยู่ รู้สึกได้เฉพาะตน, คนตายแล้วรู้สึกไม่ได้. ถ้าปราศจากนิพพานพุทธศาสนาก็ไม่มี. ถ้าปราศจากนิพพานอันแท้จริงแล้วพุทธศาสนาก็เหมือนกับไม่มี. ดังนั้นขอให้ทุกคนรักษาพระนิพพานอันแท้จริงไว้ให้ได้.

: ไม่เป็น “พุทธบริษัทเที่ยวแบกกระไดค้ำเต็ง”.

เดี๋ยวนี้พุทธบริษัททั้งหลาย ยังเที่ยวแบกกระไดค้ำเต็งอยู่. เรื่องนี้เคยแสดงมาแล้ว แต่อาจจะลืมเสียแล้วก็ได้. นายคนหนึ่งมันเที่ยวแบกกระไดไปตามถนนหนทางต่าง ๆ; มีคนถามว่านี่จะแบกกระไดไปจุดที่ไหน? ไปพาดที่ไหน? ไปพาดหน้าต่างใคร? ไปขึ้นต้นไม้ไหน? เขาบอกไม่รู้ ไม่ทราบ ไม่รู้ ผมไม่รู้ ผมไม่ทราบว่า ผมแบกกระไดเพื่อจะเอาไปจุดเข้าที่ไหน? เพราะว่ากระไดนี้เอาไปใช้ขึ้นที่สูงได้. เขาก็แบกกระไดอยู่ทั้งวันทั้งคืน ในเมือง ในบ้าน ในนิคม ใครถามก็ไม่รู้ว่าจะไปจุดที่ไหน?

นี่ก็เหมือนพุทธบริษัท เรียนมาก รู้มาก จำมาก ท่องได้มาก บ่นได้มาก แต่ไม่รู้จะไปเอาอะไรที่ไหน? ก็เหมือนกับว่าแบกกระไดอยู่ ค้ำเต็งอยู่ตลอดเวลา. ถ้ารู้ว่านิพพานคืออะไร? อย่างไร? อยู่ที่ไหน? ก็ไปจุดเข้าที่นั่น ก็ได้พระนิพพาน ก็

โยนกระไดทิ้งได้. กระไดก็เหมือนกับธรรมะทั้งหลาย ที่เราศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัตินี้, ไม่รู้จะไปจดที่ไหน? เพราะไม่รู้ว่าจะพระนิพพานอยู่ที่ไหน? และอย่างไร? ถ้าอย่างนี้ก็เที่ยวแบกกระไดค้ำเต็งอยู่ ก็ไม่รู้ว่าจะถือพุทธศาสนาไปทำไมกัน?

: นิพพานคุ้มครองชีวิตให้รอดอยู่ได้.

นี่เราถือพุทธศาสนาเพื่อผลอันแน่นอน ชัดเจนว่าเพื่ออย่างนั้น ๆ และทั้งหมดนั้นต้องเป็นสันติปฏิกรรม คือเห็นอยู่ด้วยตนเอง, รู้สึกอยู่ด้วยตนเอง, ทั้งในแง่ของปริยัติ ทั้งในแง่ของปฏิบัติ ทั้งในแง่ของปฏิเวธ รู้สึกอยู่ด้วยตนเอง. นี่คือความหมายของคำว่าสันติปฏิกรรมของพระนิพพาน. พระนิพพานเป็น สันติปฏิกรรม -บุคคลพึงเห็นเองรู้สึกอยู่เอง ใช้ประโยชน์อยู่ทุกวันไม่มากก็น้อย, แม้จะซิมลองเป็นตัวอย่างก็ยังมีดี, แล้วพระนิพพานนี้ที่ว่าคุณคุ้มครองเราอยู่ ไม่ต้องตาย.

โดยธรรมชาติไม่ต้องตาย ไม่มีอะไรอื่นมาคุ้มครอง; พระนิพพานก็คุ้มครองให้ ไม่ต้องเป็นบ้า ให้ไม่ต้องตาย, เพราะมีการพักผ่อน ว่าง หยุด สงบ เย็น เข้ามาแทรกอยู่เป็นระยะ ๆ ในวันหนึ่ง ๆ. มีเวลาที่เราวางอย่างน้อยก็เวลาที่นอนหลับ นั่นก็ว่างเหมือนกัน. พระนิพพานในความหมายว่าว่างจากกิเลส ว่างจากความทุกข์นี้ มาช่วยคุ้มครองเราไว้เป็นระยะ ๆ. ที่กิเลสและความทุกข์ครอบงำนั้นมีเป็นส่วนน้อย กว่า คนจึงรอดชีวิตอยู่ได้ ก็ทำให้พระนิพพานนั้นสมบูรณ์ออกไป สมบูรณ์ออกไป จนเต็มทีก็ *กตํ กรรมิยํ* -สิ่งที่ควรทำ ๆ เสร็จแล้ว, *ซีณา ชาติ-ชาติสิ้นแล้ว, จบพรหมจรรย์แล้ว; หมายความว่าอย่างนี้.*

: ต้องการจบกิจพรหมจรรย์ รีบปฏิบัตินิพพานให้เป็นสันติปฏิกรรม
ในทุกแห่งแห่งพระสัทธรรม ๓.

เมื่อปรารถนาอยู่ซึ่งความจบแห่งพรหมจรรย์ก็รีบปฏิบัติเรื่องนี้ให้เป็นสันติปฏิกรรม : เห็นเองทั้งในแง่ปริยัติ เห็นเองทั้งแง่ปฏิบัติ เห็นเองทั้งในแง่

ของปฏิเวธ. สิ่งต่างๆ ก็จะไม่เป็นโมฆะ; ธรรมะทั้งหลายก็จะไม่เป็นหมัน จะเป็นไปตรงตามพุทธประสงค์ จะดับทุกข์ได้แก่สัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง.

พระพุทธเจ้าทรงหวังไว้อย่างยิ่งว่า พวกเราพุทธบริษัททั้ง ๔ จะช่วยกันสืบอายุพระศาสนา, จะช่วยกันสั่งสอนให้เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งในสัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทวดาและมนุษย์; จนกระทั่งเทวดาและมนุษย์สามารถเผยแผ่พุทธศาสนาได้ถูกต้องทั่วถึง, ไม่มีอะไรขัดขวาง. ให้เทวดาและมนุษย์ คือคนทุกคนสามารถเผยแผ่พุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง. พระองค์ทรงหวังไว้อย่างนี้. ขอให้เราทุกคนสนองพระพุทธประสงค์อันนี้ ก็จะไม่เสียที่ที่ได้เป็นพุทธบริษัทของพระองค์.

การบรรยายในวันนี้สมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยาย. เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดบทพระธรรม ที่ส่งเสริมกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติสืบต่อไป ในบัดนี้.

สันติปฏิက္ขกรรม

- ๔ -

๒๕ เมษายน ๒๕๒๔

สันติปฏิက္ขกรรมของพระรัตนตรัย

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชาเป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวโดยหัวข้อใหญ่ว่าสันติปฏิက္ขกรรมต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า สันติปฏิက္ขกรรมของพระรัตนตรัย.

[ปรารภและทบทวน]

ท่านทั้งหลายยังคงจำได้ว่าได้พูดกันถึง สันติปฏิက္ขกรรม คือความที่บุคคลนั้นเห็นแจ้งสิ่งนั้นด้วยตนเองอยู่ในใจ นี้เรียกว่า สันติปฏิက္ขกรรม. ถ้าสิ่งนั้นหรือสิ่งที่ตนกำลังศึกษาปฏิบัติอยู่ ไม่เป็นสิ่งที่แจ่มแจ้งอยู่ในใจของตน ก็จะไม่สำเร็จประโยชน์อะไร เราจึงพยายามให้สิ่งที่ศึกษาและปฏิบัตินั้น เป็นสันติปฏิက္ขโก คือเห็นเองประจักษ์แจ่มอยู่ในใจ.

ที่แล้วมาได้พูดถึงสันติปฏิกรรมของจตุราริยสังข์, และสันติปฏิกรรมของพระนิพพาน. มาในวันนี้ก็จะได้กล่าวถึงสันติปฏิกรรมของพระรัตนตรัยที่เรารู้จักกันว่า พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์. เรามีพระรัตนตรัยที่ยังไม่เป็นสันติปฏิโก ก็ยังไม่สำเร็จประโยชน์. ธรรมใดๆ ที่ยังไม่เป็นสันติปฏิโก ก็ยังไม่สำเร็จประโยชน์แก่บุคคลนั้นๆ ตามความมุ่งหมาย; คือยังเป็นแต่ชื่อสำหรับเรียกบ้าง เป็นวัตถุเสียบ้าง เป็นบุคคลเสียบ้าง; เหล่านี้ล้วนแต่ไม่สามารถเข้าไปในจิตใจ ไม่เข้าไปตั้งอยู่ในจิตใจ, เพราะว่ามันเป็นสักว่าชื่อบ้าง, เป็นสักว่าวัตถุบ้าง, เป็นสักว่าบุคคลบ้าง, เป็นสักว่าสถานที่ก็มี. แม้ว่าจะเห็นได้ด้วยตาหรือท่องจำไว้ได้ด้วยใจ ก็ยังไม่รู้แจ้งแทงตลอดอยู่นั่นเอง; จำไว้ได้ด้วยใจก็ยังไม่ซึมซาบแก่ความรู้สึกของใจ. ขอให้เข้าใจอย่างนี้.

นี่คือความที่ไม่เป็นสันติปฏิกรรม ไม่สามารถซึมซาบด้วยใจ ไม่ได้เสวยรสของสิ่งนั้นด้วยใจ มันก็ดับทุกข์ไม่ได้. ดับทุกข์ไม่ได้ก็ยังไม่ได้ตรงตามความมุ่งหมายของสิ่งที่เรียกว่าพระธรรม. ทุกอย่างต้องเป็นสันติปฏิโก : เข้าไปอยู่ในใจ รู้สึกได้ด้วยใจ ดับทุกข์ในใจได้ จึงจะเรียกว่าเป็นสันติปฏิกรรม.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้]

เป็นพุทธสาวกที่ถูกต้องสมบูรณ์ต้องมีพระรัตนตรัยเป็นสันติปฏิโก.

ในวันนี้จะพูดถึงสันติปฏิกรรมของพระรัตนตรัย; คือของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์. บางคนอาจจะเกิดความสงสัยขึ้นมาว่า นี่ทำไมเอาคุณบพทของพระธรรมไปใช้กับพระพุทธและพระสงฆ์? ท่านทั้งหลายเคยชินแต่จะท่องว่า สุวาखाโต ภควตา ธมฺโม สนฺติปฏิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ. ๖ บทนี้ เป็นคุณบพทของพระธรรม.

คำว่าสันติปฏิภนธรรมเป็นคุณบทของพระธรรม สำหรับพระธรรม; ทำไมเอาไปใช้กับพระพุทธรูปด้วย, พระสงฆ์ด้วย? นั่นแหละคือข้อที่ท่านทั้งหลายยังไม่เข้าใจในคำว่าสันติปฏิภนธรรม แล้วก็ท่องพระพุทธรูปคุณไว้ ๘ บท, ท่องพระธรรมคุณไว้ ๖ บท, ท่องพระสังฆคุณไว้ ๘ บท, แล้วมาแบ่งกันเป็น ๓ องค์; ให้บทสันติปฏิภนที่อยู่ในบทพระธรรมคุณนั้นเป็นของพระธรรมโดยเฉพาะ. นั่นแหละดูให้ดี! ดูให้มากสักหน่อย, จะเห็นว่ายังไม่ประสีประสาต่อสิ่งที่เรียกว่า พระธรรม หรือคุณบทของพระธรรม, เช่นคำว่า สันติปฏิภน ดั่งนี้เป็นต้น.

อยากจะพูดตัดบทเสียเลยว่ามีอะไรที่ไม่เรียกว่าพระธรรมในที่นี้; ถ้าหากว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่พระพุทธรูปเจ้าท่านได้ตรัสรู้แล้ว, บัญญัติไว้แล้ว, แต่งตั้งไว้แล้ว, นำมาสอนแล้ว, นำมาเปิดเผยแล้ว; ทุกสิ่งจะเรียกได้ว่า ธรรม. จะเป็น ธรรมในระดับไหนก็เรียกว่า ธรรม : ฝ่ายดี ฝ่ายชั่ว, ฝ่ายไม่ดี ไม่ชั่ว, หรืออะไรก็ตาม, เมื่อได้ทรงนำมาบัญญัติ แต่งตั้งสั่งสอนแล้วก็เรียกว่าธรรมที่ทรงสั่งสอน. พระพุทธรูปเจ้าก็ทรงสั่งสอนเรื่องพระพุทธรูปเจ้า, เรื่องพระธรรม, และเรื่องพระสงฆ์. ก็เลยเป็นอันว่าทั้ง ๓ รัตนะนั้นแหละก็เป็นธรรมในฐานะที่ทรงสั่งสอน. ถ้ายังไม่เป็นสันติปฏิภน ก็ไม่สำเร็จประโยชน์.

ดังนั้นพระพุทธรูปเจ้าก็ต้องเป็นสันติปฏิภนแก่บุคคลนั้น พระธรรมก็ต้องเป็นสันติปฏิภนแก่บุคคลนั้น พระสงฆ์ก็ต้องเป็นสันติปฏิภนแก่บุคคลนั้น; บุคคลนั้นจึงจะเป็นสาวกที่ถูกต้องสมบูรณ์ของพระพุทธรูปเจ้า. อาตมาจึงได้กล่าวโดยห้วนขื่อว่าสันติปฏิภนธรรมของพระรัตนตรัย คือทั้งของพระพุทธรูป ของพระธรรม และของพระสงฆ์.

สันติปฏิภนธรรมแท้จริงแห่งพระรัตนตรัย มีได้แต่ในส่วนธรรมมาธิฐาน.

โดยทั่วไปผู้ที่เรียนมาบ้างแล้ว ย่อมเคยได้ยิน ได้ฟัง ได้สังเกตในข้อที่ว่าเรื่องธรรมะนี้แบ่งเป็นอย่างบุคคลาธิฐาน -พุทระบุไปยังบุคคลก็มี, เป็นธรรมมาธิฐาน -พุทระบุไปยังตัวธรรมะ ไม่เกี่ยวกับบุคคลก็มี. พระพุทธรูป พระธรรม

พระสงฆ์นี้ก็เหมือนกัน ที่พูดเล็งไปยังบุคคลก็มี ที่พูดเล็งไปยังตัวธรรมะก็มี. พระรัตนตรัยของเรา จึงมีทั้งอย่างที่เป็นบุคคลลาภิษฐาน และธรรมลาภิษฐาน; เราจะต้องมองให้เห็นชัดว่ามีอยู่อย่างนี้. ส่วนที่จะเป็นสันติปฏิภนได้นั้นคือส่วนที่เป็นธรรมลาภิษฐาน.

หลักความเป็นสันติปฏิภนสองชั้นของพระรัตนตรัย.

ที่นี้เกี่ยวกับ พระรัตนตรัย นี้ โดยหลักการจะต้องแบ่งเป็นสองตอน; คือว่าพระรัตนตรัยที่เราจะต้องรู้แจ้งชัดอย่างเป็นสันติปฏิภน, และพระรัตนตรัยชนิดที่จะเอามาเป็นที่พึ่งได้. พระรัตนตรัยนั้นความหมายสำคัญอยู่ตรงที่เป็นที่พึ่ง. เราจะต้องรู้จักขนาดเป็นสันติปฏิภน ท่านจึงจะเป็นที่พึ่งแก่เราได้. ต้องรู้แจ้งในขั้นแรก แล้วก็เอาให้เป็นที่พึ่งให้ได้ในที่สุด. นี้ยังเป็นสันติปฏิภนสองชั้น : ที่รู้สึกรู้แจ้งก็เป็นสันติปฏิภนในส่วนพระรัตนตรัย; ถ้าเอามาเป็นที่พึ่งได้ก็เป็นสันติปฏิภนในส่วนที่มากเกี่ยวกับเรา. เรื่องที่เรา มี ๆ กันอยู่ จึงเกิดเป็นสองเรื่องขึ้นมา คือเรื่องพระรัตนตรัยเรื่องหนึ่ง แล้วก็เรื่องสรณาคมน์ อีกเรื่องหนึ่ง. ทั้งสองเรื่องนี้ต้องเป็นสันติปฏิภนเป็นสันติปฏิภน.

บางคนจะแปลกกว่า ทำไมว่าสันติปฏิภน? ทำไมว่าสันติปฏิภน? ทำไมว่าสันติปฏิภน? ภาษาบาลีมันเป็นอย่างนั้นเอง : ถ้าคำใดออกเสียงเป็นโอ เป็นเพศชาย มันก็เป็น “โอ”, ก็เป็นสันติปฏิภน; ถ้าเป็นเพศหญิงเช่นเรื่องปริยัติ เรื่องการศึกษามันเป็น “อา”, ก็เป็นสันติปฏิภน; ถ้ามันไม่เป็นเพศ มันก็เป็น “อ้ง” เช่นนิพพาน, ก็เป็นสันติปฏิภน. ฉะนั้นอย่าแปลกประหลาด เมื่อได้ยินคำว่าสันติปฏิภนบ้าง, สันติปฏิภนบ้าง, สันติปฏิภนบ้าง, มันเป็นเรื่องของภาษาบาลี; แต่โดยใจความแล้วเหมือนกัน, คือว่าต้องเห็นด้วยตนเอง.

หลักศึกษาที่ทำให้พระรัตนตรัยเป็นสันติวิถีโก:-

[วิธีศึกษาที่ทำให้รู้เห็นพระรัตนตรัยเป็นสันติวิถีโก.]

ที่นี่เราจะศึกษากันอย่างไร เราจึงจะทำให้ทุกเรื่องเป็นสันติวิถีโกขึ้นมา? เราจะต้องเอามาศึกษา เอามาพิจารณาตามลำดับชั้น. อยากจะวางลำดับสำหรับการศึกษาพิจารณาว่า จะต้องพิจารณาโดยที่เป็น วัตถุ หรือเป็น สถานที่ ก็มี; จะต้องศึกษาพิจารณาโดยความเป็น บุคคล ก็มี; จะต้องศึกษาในฐานะที่เป็น ดำเนิน เป็น ประวัติ นี้ก็มี; จะต้องศึกษาโดยที่เป็น ตัวแท้ตัวจริง นี้ก็มี; จะต้องศึกษาในฐานะที่เป็น ที่พึ่ง แก่เราในที่สุด, ดังนี้ก็มี. ดูเอาเองว่าอันไหนจะเป็นสันติวิถีโกได้อย่างไร?

พระรัตนตรัยโดยวัตถุ โดยความเป็นวัตถุ โดยความเป็นบุคคลก็มี, โดยเป็นเรื่องราวตำนานก็มี, โดยเป็นตัวแท้ตัวจริงก็มี, โดยเป็นที่พึ่ง ที่ดับทุกข์ของเราก็มี; อันไหนจะเป็นสันติวิถีโกได้? อันไหนไม่ถึงสันติวิถีโก? และถ้าไม่เป็นสันติวิถีโกแล้ว ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ ในการที่จะเป็นที่พึ่ง หรือแม้แต่ที่จะเป็นตัวแท้ ตัวจริงของรัตนตรัยนั้นๆ.

๑. พระพุทธรัตนะโดยหลักศึกษาที่ทำให้เป็นสันติวิถีโก.

ก. พระพุทธรัตนะโดยวัตถุบุคคล.

ที่นี่เราก็จะได้พิจารณาไปตามลำดับเรื่อง คือพระพุทธก่อน แล้วก็พระธรรม แล้วก็พระสงฆ์. จะพูดถึง พระพุทธ คือพระพุทธเจ้าก่อน; จะพิจารณาศึกษากันเป็นลำดับไปอย่างไร. พระพุทธเจ้าโดยเป็นวัตถุเป็นบุคคลนี้ ลูกเด็กๆ แรกศึกษาจำเป็นจะต้องถือเอาอย่างนี้ : ลูกเด็กๆ เล็กๆ ก็จะต้องถือเอาพระพุทธรูปเป็นต้น ว่าเป็นพระพุทธเจ้า; หรือจะได้รับการศึกษาเล่าเรียนว่า บุคคลคนหนึ่งที่เกิดอยู่ในประเทศ

อินเดีย มีเรื่องราวตามที่ครูเขาเอามาให้เรียน : เมื่อเป็นเด็ก ๆ เรียกว่า พระสิทธัตถะ, ออกบวชได้ชื่อว่าพระพุทธรเจ้า, เป็นบุคคลคนหนึ่งในประวัติศาสตร์. อย่างนี้ก็มี นี้ เรียกว่าพระพุทธรเจ้าอย่างบุคคล. บางทีก็มี *ของแทนบุคคล* เช่นสถานที่ประสูติ, ที่ ตรัสรู้, ที่แสดงธรรมจักร, ที่ปรินิพพาน. ใครไปไหวถึงที่นั่น ก็เรียกว่าไปถึงพระพุทธรเจ้า รวมอยู่ในพระพุทธรเจ้า.

ข. พระพุทธรัตนะโดยวัตถุสัญลักษณ์.

ต่อมาก็มีวัตถุสัญลักษณ์ต่างๆ : ครั้งแรกที่เดียวเขาเอาสัญลักษณ์ของ ความว่าง แทนพระพุทธรเจ้า. ดังจะเห็นได้ในศิลาสลักพุทธประวัติรุ่นแรกที่สุดใน ประเทศอินเดีย เขาเอาความว่างเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรเจ้า; ตรงไหนเป็นองค์ พระพุทธรเจ้าก็ทิ้งว่างไว้ : ทิ้งบัลลังก์ว่างไว้ ทิ้งหลังม้าว่างไว้ อะไรก็ทิ้งว่างไว้, ตรง นั้นเป็นพระพุทธรเจ้า. ตอนนั้นความรู้ความคิดของคนยังสูงอยู่มาก สูงขนาดที่ว่าไม่มี จะสูงไปกว่านั้นได้. เอาความว่างเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรเจ้า ซึ่งแม้แต่คนสมัย นี้ก็ไม่ค่อยจะเข้าใจ ก็ต้องศึกษากันต่อไป.

ต่อมาก็เอา รูปอย่างนั้น รูปอย่างนี้ เช่น รูปดวงไฟ เป็นสัญลักษณ์ของ พระพุทธรเจ้า, เป็นเสามีไฟลุกอยู่ก็เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรเจ้า, มีพระพุทธรบาท อยู่ข้างล่าง มีตรีวัตนะอยู่ข้างบน ก็เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรเจ้า; จนกระทั่งในชั้น หลังสุดเอารูป พระพุทธรูป - รูปที่ทำเหมือนคนเป็นสัญลักษณ์.

สำหรับคำว่าสัญลักษณ์นี้ขอให้ท่านทั้งหลายสนใจไว้เป็นพิเศษ; คือมัน ไม่ใช่อย่างเดียวกับรูปเหมือน; ถ้ารูปเหมือนเป็นของต่ำกว่า เป็นของโง่กว่า. การ ไหว้บูชารูปเคารพหรือรูปเหมือนนั้นมันเป็นของคนป่า เป็นของคนเถื่อน มากกว่า บุคคลที่ใช้สัญลักษณ์แทน. การที่พวกเราสมัยนี้มีพระพุทธรูปเป็นวัตถุสำหรับ บูชาสักการะ ก็ขอให้ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ อย่าถือว่าเป็นรูปเหมือน; ถ้าถือว่าเป็น

เป็นรูปเหมือน ก็ว่ายอนไปสู่ลัทธิของคนป่าที่ดำมาก. พวกฝรั่งเขาจะดูหมิ่นดูถูกคนไทยว่าโง่ ไปบูชารูปเคารพ คือรูปเหมือน; แต่ถ้าเราจะถือว่าเป็นสัญลักษณ์ เขาก็ไม่ตำหนิมากเหมือนอย่างนั้น. เป็นอนุสสติให้ระลึกนึกถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็เรียกว่าสัญลักษณ์. นี่เราก็มีวัตถุสัญลักษณ์เช่นพระพุทธรูปเป็นต้น. นี่เรียกว่าพระพุทธรเจ้าโดยวัตถุ โดยสัญลักษณ์ โดยบุคคล.

นี่สันติภูมิโกได้อย่างไร? ถ้าว่าสันติภูมิโกด้วยลูกตาแล้วก็ได้, เห็นด้วยลูกตา; แต่ไม่เข้าไปอยู่ในใจ ไม่เข้าไปซึมซาบอยู่ในใจ ไม่รู้สึกอยู่ภายในใจ. ฉะนั้นการมีสันติภูมิโกที่พระพุทธรูปเป็นต้นนั้น ยังผิวเผินเกินไป; ยังไม่ได้ในบทที่ว่า สันติภูมิโกอกาลิโก เป็นต้นเลย. แต่ก็ควรรู้อีกว่า มันจำเป็นที่จะต้องมีในขั้นแรก สำหรับคนแรกๆ เข้ามาสู่การศึกษา เช่นลูกเด็กๆ เป็นต้น.

ค. พระพุทธรัตนะโดยตำนาน นิทาน ปาฏิหาริย์.

ที่นี้พระพุทธเจ้าโดยตำนาน คือ บุคคลในตำนาน หรือ เรื่องราวในตำนาน. ตำนานนี้ก็มิหลายชนิด : เป็นประวัติธรรมดาก็มี, เป็นประวัติศาสตร์ก็มี, เป็นนิทานก็มี. เรื่องของพระพุทธเจ้าของเรา อยู่ในรูปที่เขาเรียกกันว่านิทานมาก คือ ง่าย ๆ ธรรมดา ๆ ของเล่ากันตามธรรมดา. ฉะนั้นพระพุทธประวัติเรียบเรียงไว้ในรูปของนิทาน; แล้วบางทีก็เป็นเรื่องปาฏิหาริย์รวมอยู่ด้วย ซึ่งคนบางพวกเขาไม่ยอมรับ, ข้อนี้มันมีปัญหาซับซ้อน จะต้องพิจารณากันมาก.

นิทานที่ประกอบไปด้วยปาฏิหาริย์นั้น ก็มีประโยชน์ อย่าเพิ่งไปดูถูก; เพราะว่าถ้าไม่พูดไว้ในรูปนี้ก็ไม่มีใครจำ เรื่องราวจะหายไปหมดแล้ว. ถ้าไม่พูดไว้ในรูปนิทานมีปาฏิหาริย์ไม่มีใครชอบจำ ไม่มีใครจำ ก็สาบสูญไปหมดแล้ว. ฉะนั้นท่านจึงผูกไว้เป็นรูปเรื่องของนิทาน แล้วก็เติมไปด้วยปาฏิหาริย์ เป็นที่สนใจอย่างยิ่ง;

ก็ไปอ่านพุทธประวัติในทำนองนี้ดู, เช่นปฐมสมโพธิ เป็นต้น. เอาละ, เรื่องนิทานก็เป็น พระพุทธเจ้าที่อยู่ในรูปของนิทาน.

ข. พระพุทธรัตนะโดยประวัติล้วน ๆ -บุคคลในประวัติศาสตร์.

ถ้าเป็นตำนานก็ค้อยยังชั่วหน่อย คือไม่ค่อยมีปาฏิหาริย์; แต่ถ้าเป็นประวัติ โดยตรง เช่นพระพุทธประวัติล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับปาฏิหาริย์ ก็เรียกว่าพระพุทธเจ้าโดย ประวัติ. ที่พระองค์ตรัสเล่าไว้โดยพระองค์เองก็มีมาก อย่างที่เรารวบรวมเอามาเป็น หนังสือเล่มหนึ่งเรียกว่า พุทธประวัติจากพระโอษฐ์. นี่ก็เป็นประวัติล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับ ปาฏิหาริย์. ดังนั้นจะเรียกว่า นิทานหรือนิยายไม่ได้; เรียกว่าเป็นพุทธประวัติพระ- พุทธเจ้า ตามที่กล่าวในประวัตินั้น ก็เป็นพระพุทธเจ้าในรูปนั้น.

ที่นี้ พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ของโลก : เท่าที่นัก- ประวัติศาสตร์ในโลกเขารู้ เขาเขียนกันไว้อย่างไร. พระพุทธเจ้านั้นก็เป็นพระพุทธเจ้า ในประวัติศาสตร์ก็ยังมีอยู่ ซึ่งมันไม่เหมือนกัน.

พระพุทธรัตนะโดยวัตถุบุคคลเป็นต้นไม่จัดไว้ในสันติภูมิโกแท้จริง.

ฉะนั้นเราจะเอาพระพุทธเจ้าในนิยาย หรือนิทานมาดูก็ไปรูปหนึ่ง, พระ- พุทธเจ้าในประวัติล้วน ๆ ก็เป็นรูปหนึ่ง, พระพุทธเจ้าในสายตาของนักประวัติศาสตร์ โลกมันก็ไปอีกอย่างหนึ่ง, เราก็ได้พระพุทธเจ้าหลายรูปแบบ โดยตำนานต่าง ๆ กัน; แล้วจะเป็นสันติภูมิโกใหม่? ก็ลองคิดดู! ก็เป็นสันติภูมิโกตัวหนังสือไปตามเดิม. สันติภูมิโกตัวหนังสือ, สันติภูมิโกแห่งความจำ, สันติภูมิโกแห่งความชอบใจ พอใจ เชื้อ เลื่อมใส ก็ไปตามแบบนั้น; ยังไม่ตรงกับคำว่า สันติภูมิโกในบทของพระธรรมที่แท้จริง; แต่เราก็ได้พระพุทธเจ้ามารูปแบบหนึ่ง.

ง. พระพุทธรัตนะโดยพระองค์จริง พระองค์แท้ คือธรรม.

[มีหลายความหมาย.]

ที่นี่ก็จะดูพระพุทธเจ้าโดยพระองค์จริงโดยตัวแท้. รูปร่างกายแท้ๆ ก็ไม่ใช่ณะ; เพราะพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม, ผู้นั้นเห็นเรา; ผู้ใดเห็นเรา, ผู้นั้นเห็นธรรม : ผู้ใดไม่เห็นธรรม แม้แต่จะจับมุมจีวรของเธออยู่ ไปไหนไปด้วยกัน ก็หาได้ชื่อว่าเห็นเราไม่”. สมมติว่าคนหนึ่งเกิดในสมัยพุทธกาล อยู่กับพระพุทธเจ้าข้างๆ นั้นเอง; แต่ถ้าคนนั้นไม่เห็นธรรม, คนนั้นไม่ชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า. นี่ท่านตรัสไว้อย่างนี้. ฉะนั้นพระพุทธเจ้าตัวจริงตัวแท้ก็อยู่ที่ “ธรรม”.

ง. ๑ พระพุทธรัตนะองค์จริงความหมายที่ ๑ : จิตกอบปรด้วยทศพลญาณ.

ธรรมนี้ก็มีความหมาย : ความหมายแรก เขาจะหมายถึง จิตที่ประกอบอยู่ด้วยทศพลญาณ; จิตที่ตรัสรู้ที่ประกอบอยู่ด้วยทศพลญาณ : รู้สิ่งต่างๆ ทั้งปวงถูกต้องตามที่เป็นจริง รู้ทำอาสวะให้สิ้นในที่สุด; ตัวจิตไม่ใช่ตัวร่างกาย : นี้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์จริง. จิตที่ประกอบอยู่ด้วยพระญาณ พุทโดยรวบรัดหน่อยก็คือทศพลญาณ, คือญาณที่มีความรู้ทั้งในทางที่จะรู้เพื่อตัวเองและรู้เพื่อผู้อื่น เพื่อสัตว์โลกทั้งหลาย, มีอยู่หลายญาณ; แต่รวมแล้วเรียกว่าทศพลญาณ, จำชื่อไว้ ไปหาศึกษาเอาเอง. ตัวจิตที่ประกอบอยู่ด้วยทศพลญาณ นี้ก็คือองค์พระพุทธเจ้า ที่พอจะกล่าวได้ว่าเป็นตัวแท้.

เราจะเป็นสันติภูมิโก จะมีสันติภูมิโกต่อจิตชนิดนั้นอย่างไร? ดูไม่มีทางอื่น นอกจากพยายามประพฤติปฏิบัติ ให้มีญาณชนิดนั้นบ้างตามมากตามน้อย; แม้ไม่มากเท่าสูงเท่าที่พระพุทธเจ้ามี ก็ขอให้เป็นที่ทำนองนั้น. ก็กล่าวได้ว่า เมื่อจิตรู้เรื่องความดับทุกข์โดยแท้จริง แล้วก็ดูที่ตัวจิตนั้น จะพบสิ่งที่ถือกันว่าเป็นพระพุทธเจ้า

ตัวจริง โดยที่ว่าเป็นจิต. จิตที่ตรัสรู้นั้นเป็นพระพุทธเจ้าตัวจริงยิ่งกว่าตัวบุคคล. จิตตัวจริงมันไม่เป็นวัตถุ แม้เมื่อยังเป็น ๆ อยู่; เมื่อบุคคลนั้นยังเป็น ๆ อยู่, พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ชีพอยู่มันก็ยากที่จะเอามาดู มันควักเอามาดูไม่ได้. แต่นั่นแหละ เป็นองค์พระพุทธเจ้าที่เรียกว่าองค์จริง โดยความเป็นจิตที่ประกอบอยู่ด้วยพระญาณ.

ง. ๒ พระพุทธรัตนะองค์จริงความหมายที่ ๒ : ธรรมที่ตรัสรู้.

ที่นี้ถ้าจะพูดว่าโดยธรรม พระพุทธเจ้าพระองค์จริงโดยธรรม : ตามพระพุทธดำรัสที่ว่า “ผู้ใดเห็นธรรม, ผู้นั้นเห็นเรา; ผู้ใดเห็นเรา, ผู้นั้นเห็นธรรม.” นั้นมันก็ยังมีอยู่เป็นชั้น ๆ เหมือนกัน : มีพระพุทธภาสิตว่า “ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุปปาท, ผู้นั้นเห็นธรรม; ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นปฏิจสุมุปปาท”; หรือ “ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุปปาท, ผู้นั้นเห็นธรรม,” อย่างนี้แล้วก็มีเลยไปถึงว่า “ผู้ใดเห็นธรรม, ผู้นั้นเห็นเรา.” ฉะนั้นการที่เห็นปฏิจสุมุปปาท คือความทุกข์เกิดขึ้นอย่างไรโดยลำดับ, แล้วความทุกข์ดับลงไปอย่างไรโดยลำดับ แห่งปฏิจสุมุปปาท; ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุปปาทโดยทำนองนี้แล้ว, ผู้นั้นได้เห็นสิ่งที่ได้เกิด ปรากฏอยู่ในจิตของพระพุทธเจ้าอีกทีหนึ่ง.

จิตที่จะตรัสรู้ก็คือ ฐปฏิจสุมุปปาทฝ่ายเกิด คือเมื่อเกิดทุกข์อย่างไร, และปฏิจสุมุปปาทฝ่ายดับ คือเมื่อทุกข์จะดับไปอย่างไร. ความจริงอันนี้ หรือธรรมะนี้ ได้ปรากฏอยู่ในจิตใจของพระพุทธเจ้า เมื่อจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า; หรือว่าเมื่อตรัสรู้สิ่งนี้จึงได้เป็นพระพุทธเจ้า. ฉะนั้นธรรมะคือปฏิจสุมุปปาทโดยครบถ้วนนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่ในจิตของพระพุทธเจ้าในขณะที่ตรัสรู้ ก็พอจะเข้ากันได้กับหลักที่ว่า “เห็นปฏิจสุมุปปาทคือเห็นธรรม, เห็นธรรมคือเห็นพระพุทธเจ้า.”

ง. ๓ พระพุทธรัตนพระองค์จริง ความหมายที่ ๓ : ผลธรรมจากการตรัสรู้.

ทีนี้ถ้าเราจะดูเลยไปถึง สิ่งที่เป็นผล ธรรมะที่เป็นผล; ก็จะได้พบว่า ภาวะแห่งความสะอาด แห่งความสว่าง แห่งความสงบ : นี่เป็นธรรมะที่เป็นผลจากการตรัสรู้. ในที่สุดท้ายก็มีความสะอาด -บริสุทธิ์จากกิเลส, ความสว่าง -ไม่มีอวิชชา, ความสงบ -ไม่มีทุกข์ไม่มีความวุ่นวายใดๆ : นี่เป็นธรรมะที่มีอยู่ในใจในจิตของพระพุทธเจ้า; เห็นแล้วก็เท่ากับเห็นธรรมะในฐานะที่เป็นผล. เมื่อเห็นธรรมะในฐานะที่เป็นจิต ที่ประกอบอยู่ด้วยคุณธรรมนั้นๆ และประกอบอยู่ด้วยผลที่สุดผลสุดท้าย คือความสะอาด, ความสว่าง, ความสงบ.

**พระพุทธรัตนพระองค์จริง ทำให้เป็นสันติภูมิโกได้ด้วยการปฏิบัติ
จนสัมผัสคุณธรรมที่เป็นพุทธะองค์จริง ๓ ความหมายนั้น.**

ปัญหาก็เหลืออยู่ว่าจะเป็นสันติภูมิโกได้อย่างไร? เราจะต้องทำจิตให้เห็นสิ่งเหล่านี้ คือทำจิตให้เหมือนจิตพระพุทธเจ้า อนุโลมตามจิตของพระพุทธเจ้าให้เกิดความรู้ถึงขนาดที่จะกำจัดกิเลสและความทุกข์ได้; โดยวิธีที่เรารู้จักกันดีและเรียกกันอยู่ว่า สมถะวิปัสสนา; คือการทำจิตให้สูงยิ่ง จนกระทั่งว่าประกอบอยู่ด้วยญาณ, แล้วก็เห็นการเกิดและการดับของทุกข์, เห็นความดับแห่งความทุกข์แล้ว ก็รู้ว่า มีภาวะที่ไม่มีทุกข์ คือ ความสะอาด ความสว่าง และความสงบ เป็นต้น. นี้เรียกว่าพระพุทธเจ้าโดยพระองค์จริง มีทางที่จะทำให้เป็นสันติภูมิโกได้ แต่ก็โดยเฉพาะเมื่อเราทำจิตของเราให้เป็นอย่างนั้น.

เราจะเอาตาของเราไปมองหาสิ่งเหล่านี้ที่ไหนก็ไม่ได้; จะศึกษา จะอ่าน จะคาดคะเนนั้นก็ได้, แต่ก็ไม่ถูกตัวจริง ไม่ถูกของจริง. ทางที่จะทำได้จึงมีแต่ทาง

เดียว; คือว่า อบรมจิตของเราให้เข้าถึงความรู้ที่เรียกว่าญาณ โดยเฉพาะในเรื่องเกิดแห่งทุกข์และดับแห่งทุกข์ และก็ดับทุกข์ได้, แล้วก็พบว่าจิตนั้นสะอาด สว่าง สงบอย่างไร, ไม่มีความทุกข์เหลืออยู่เลยอย่างไร. ถ้าจิตได้สัมผัสต่อสิ่งเหล่านี้โดยตรงแล้ว; นี้ชื่อว่าสัมผัสพระพุทธรเจ้า อย่างที่เรียกว่าเป็นสันติปฏิภาณ; คือบุคคลนั้นเห็นด้วยตนเอง ด้วยความรู้, ด้วยญาณ, ด้วยปัญญา, ด้วยความรู้สึก, หรือจะเรียกว่าด้วยใจของตัวเองก็ได้. คือจิตหรือใจของเขาได้สัมผัสกันเข้ากับคุณธรรมเหล่านี้ ซึ่งเป็นองค์พระพุทธรเจ้าที่แท้จริง นั่นเรียกว่ามีสันติปฏิภาณ มีสันติปฏิภาณกรรมในพระพุทธรเจ้าแล้ว. ที่นี้ก็รู้จักพระพุทธรเจ้าในส่วนพระองค์เองแล้ว เป็นสันติปฏิภาณ.

จ. พระพุทธรัตนะโดยความเป็นที่พึง.

[: มีพระพุทธรเจ้าองค์จริงอยู่ในใจ.]

เหลืออยู่ต่อไป ก็จะต้องรู้จักพระพุทธรเจ้าโดยความเป็นที่พึง ที่มาเป็นที่พึงแก่สัตว์ทั้งหลายนี้. เรามีพระพุทธรเจ้าเป็นที่พึง, ปากของเราว่า พุทธฺ สรณฺ คัจฉามิ มันถึงหรือไม่? เราว่ากันมาก็ครั้ง? ก็ร้อยครั้งแล้ว? พระพุทธรเจ้าก็ยังไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน? แต่ปากนั้นว่า, ว่าถึงพระพุทธร พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึง เป็นสรณะ, ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึง. นี้ปากว่า; แต่ใจยังไม่รู้ว่าจะไปจดเข้าที่พระพุทธรเจ้าที่ไหน? และอย่างไร? นี้เรียกว่าเมื่อพระพุทธรเจ้าท่านยัง “อยู่ข้างนอก” ข้างนอกของเรา.

คือเรามีพระพุทธรเจ้าอยู่ข้างนอก นอกใจของเรา; เราต้องทำต่อไปให้เข้าไปมีอยู่ข้างในให้พระพุทธรเจ้ามี “อยู่ข้างในเรา”. พุทฺโดยอุปมาเหมือนที่เขาชอบพูดกัน ก็คือทำร่างกายนี้ให้เป็นพระวิหาร เป็นที่สิงสถิตของพระพุทธรเจ้า. พวกศาสนาอื่นที่มีพระเจ้าเขาก็พูดทำนองนี้ว่า ทำร่างกายนี้ให้เป็นวิหารที่ประทับของพระเป็นเจ้า. พระเป็นเจ้าก็องค์ๆ ก็มาประทับอยู่ในวิหารคือร่างกายนี้; พุทฺว่าร่างกายนี้ ก็พูดภาษาง่ายๆ ธรรมดา, พุทฺให้ดีกว่านั้นก็ว่า ในจิตใจนี้ เพราะว่าทำได้ง่ายกว่าหรือจริงกว่า ที่พุทฺว่าทำให้มาอยู่ในร่างกายนี้มันก็คงจะไม่ไหว, ให้อยู่ในจิตใจ ก็พอจะมีที่ให้อยู่.

จิตที่สะอาด สว่าง สงบ ไม่มีทุกข์

คือผลจากการมีพระพุทธรัตตะองค์จริง และเป็นที่พักอยู่ข้างใน.

เมื่อพระพุทธเจ้ายังอยู่ข้างนอก ไม่มาอยู่ในจิตใจนี้ ก็ไม่เป็นสันติภูมิโก, ไม่เป็นที่พึ่งได้, คุณธรรมของพระพุทธเจ้ายังไม่คุ้มครอง; เราต้องทำให้พระพุทธเจ้าเข้ามาอยู่ในใจเหมือนที่กล่าวมาแล้วว่า จิตนั้นมีความรู้, จิตนั้นมีความสะอาด สว่าง สงบ; นั่นแหละคือผลที่เกิดขึ้นมาจากการมีพระพุทธเจ้า. เมื่อมีความสะอาด สว่าง สงบแล้ว ก็ไม่มีความทุกข์; นั่นแหละคือความที่ว่าเป็นที่พัก. ฉะนั้นเราต้องมีที่พักชนิดนี้ จึงจะเป็นสันติภูมิธรรม; คือรู้สึกได้ด้วยจิตใจของเราเอง, อย่างที่ว่า รู้สึกด้วยใจเอง ในของจริงที่กำลังมีอยู่. เราจะคิดเอาก็ได้ แต่มันเป็นการคาดคะเน หรือประมาณเอา; ปากว่าเอาก็ได้ แต่มันก็ว่าแต่ปาก; มี ทางเดียวเท่านั้น คือทำจิตของเราให้เป็นที่พึ่งชนิดนั้นเสียเลย เราก็มีพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งได้จริง.

ทำอย่างไรจะมีพระพุทธรัตตะองค์จริงที่เป็นที่พักได้ถึงที่สุด?

[: เราเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง ด้วยการทำจิตให้เหมือนพระพุทธเจ้า.]

ฉะนั้นเราควรมีคำพูดที่จะเปรียบเทียบกันได้อีกคู่หนึ่งว่า เมื่อเราจะต้องถือพระพุทธเจ้าอยู่ อย่างนี้ยังไม่มีพระพุทธเจ้าจริงที่เป็นที่พัก. เมื่อเราจะต้องถือ, ถือเอาๆว่าพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งของเรา ยังต้องถืออย่างนี้มันยังไม่สำเร็จประโยชน์; ยังต้องแบกต้องถือ มันคล้ายๆกับอยู่ข้างนอกอยู่; หรือจะถือด้วยจิตใจ ก็ยังถืออยู่ มันยังไม่ถึงที่สุด. เมื่อไรจะถึงที่สุด? ก็ต่อเมื่อเราเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง!

พูดอย่างนี้หลายคนไม่ชอบ; พวกที่เขายึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี เขาไม่ชอบ เขาหาว่าพูดจ้วงจาบลบหลู่ดูหมิ่นพระพุทธเจ้า. แต่เอาตมาว่าไม่เป็นอย่างนั้น

หอรอก; นั่นมันกลัวมากเกินไป. เมื่อใดเราทำจิตใจให้เหมือนพระพุทธเจ้าได้, เมื่อนั้นเราก็เป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง; เช่นรูปปฏิมาสมุปบาทก็ดี หรือมีภาวะแห่งความสะอาดสว่าง สงบก็ดี : นี้เรียกว่าเราเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง. แม้ว่าจะไม่ใหญ่โตมากเท่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราก็ยังเป็นพระพุทธเจ้าองค์น้อยๆได้; แม้อย่างนั้นก็ชื่อว่าเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง นี่แหละคือสันติวิถีโก. เรายังต้องถือ ต้องอุ้ม ต้องแบกพระพุทธเจ้าอยู่นี้ มันเป็นเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ยังไม่แน่ว่าจะป็นอันเดียวกับพระพุทธเจ้า; แต่ถ้าเราเป็นพระพุทธเจ้าเสียเองโดยจิตใจ, นี่มัน “ถึง” พระพุทธเจ้าแท้, มีพระพุทธเจ้าแท้; หรือถึงกับกล่าวได้ว่าเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง.

ความเป็นสันติวิถีโกถึงที่สุดในพระพุทธรัตนะ.

เราจะสรุปความสั้นๆได้ว่า พระพุทธเจ้าที่เรา “ถือ” นั้น อย่างหนึ่ง, พระพุทธเจ้าที่เรา “ถึง” นั้นอีกอย่างหนึ่ง. “ถือ” กับ “ถึง” ไม่ใช่คำเดียวกัน. มาถือมาอุ้มอยู่นี้ก็อย่างหนึ่ง แต่ถ้าถึงแล้วเป็นอันเดียวกันเสียแล้ว ก็อีกอย่างหนึ่ง. พระพุทธเจ้าที่ “ถึงแล้ว” โดยความเป็นอันเดียวกันแล้ว นั้นจะเป็นสันติวิถีโกแก่จิตนั้น เป็นพระพุทธเจ้าโดยสมบูรณ์. เรามีความเป็นสันติวิถีโกถึงที่สุดต่อเมื่อเราเป็นพระพุทธเจ้าเสียเองในพระพุทธเจ้า. นี่เรื่องของพระพุทธเจ้าที่จะเป็นสันติวิถีโก.

การที่จะถึงโดยภายนอกนั้นถึงไม่ได้ โดยร่างกายก็จะถึงไม่ได้ เพราะว่าไม่มีทางที่จะถึงได้. เราจะอ่านหนังสือ จะรู้เรื่องราว จะไปเฝ้าตรงที่ประสูติ, ตรัสรู้, ปรีชาญาณ, อะไรก็ไม่เรียกว่าถึงได้. แต่เราถือเอาท่านเป็นที่พึ่งอยู่ตลอดเวลา; ต่อเมื่อใดอาศัยทำจิต กระทำจิตนี้ให้เป็นจิตอย่างเดียวกัน, มีญาณรู้เรื่องความทุกข์และดับทุกข์เหมือนกัน, ดับทุกข์แล้วมีจิตสะอาด สว่าง สงบเหมือนกัน : นี้เรียกว่าเราถึงพระพุทธเจ้า; เรามีพระพุทธเจ้าโดยแท้จริงถึงกับว่าเป็นเนื้อเป็นตัวของพระพุทธเจ้าเสียเอง. นี่คือความเป็นสันติวิถีโกถึงที่สุดในพระพุทธเจ้า.

พระพุทธเจ้า “ในฐานะที่เป็นธรรม” นำมาเป็นสันติภูฏิกโกฯ ได้.

ที่ว่า สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม* -“พระพุทธเจ้า” เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคกล่าวไว้ดีแล้ว; ก็คือกล่าวไว้อย่างนี้แหละ : กล่าวไว้ในลักษณะที่ว่าถึงได้ มีได้ เป็นได้ ไม่เหลือวิสัย ไม่เป็นหมัน, เป็นสันติภูฏิกโกได้อย่างนี้แหละ; แล้วก็ไม่ต้องจำกัดเวลา ไม่ต้องรอเวลา ทำได้เมื่อใดก็ถึงได้เมื่อนั้น; แล้วก็พระพุทธเจ้าอยู่ในหัวใจของเรา เรียกคนทั้งหลายว่ามาดู, มาดู, พระพุทธเจ้าอยู่ที่นั่นเป็นอย่างนี้ๆ ก็เรียกให้มาดูได้; โอปนยิโกนั้นกินเสียแล้ว เตี้ยวนี้มาอยู่ในใจเต็มที่แล้ว น้อมเข้ามาสู่ตนเป็นตนเต็มที่แล้ว; ก็เป็น ปจฺจตุตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิ : ความเป็นอย่างนี้จะรู้จะเห็นได้เฉพาะผู้ที่มีปัญญา; อาการอย่างนี้ เห็นได้ รู้ได้เฉพาะผู้มีปัญญา. เรียกว่าเตี้ยวนี้พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นธรรมอย่างหนึ่งนั้น เป็นสันติภูฏิกโกแก่เรา.

๒. พระธรรมรัตนะโดยหลักศึกษาที่ทำให้เป็นสันติภูฏิกโก.

ที่นี้ก็ไปดูพระธรรมกันบ้าง. พระธรรม, รัตนะที่สองเรียกว่าพระธรรม; จะเป็นสันติภูฏิกโกกันได้อย่างไร? หมายความว่า จะดูกันมาโดยลำดับอย่างไร? ก็ดูกันมาโดยทำนองเดียวกันกับที่เราได้ดูพระพุทธเจ้า.

ก. พระธรรมรัตนะโดยวัตถุคัมภีร์ ไบลาน หนังสือ.

พระธรรมโดยวัตถุ ก็คือพระคัมภีร์, ตู้พระคัมภีร์ ไบลาน, เล่มหนังสือ ก็มี คนเรียกว่าพระธรรมๆ. ภาษาโบราณที่ปู่ ย่า ตา ยาย เขาใช้ เขาก็เรียกหนังสือ ไบลานเหล่านั้นว่า “พระธรรม” ข้ามไม่ได้ เหยียบย่ำ ลบหลู่ดูถูกไม่ได้ จะไปจับมาถือ

* ธมฺโม ตรงนี้ท่านแปลว่าพระพุทธเจ้า หมายความว่าพระพุทธเจ้าที่เป็นธรรม, ธรรมคือพระพุทธเจ้า หรือ พระพุทธเจ้าคือธรรม. -ผู้จัดทำ.

เล่นโดยความไม่เคารพไม่ได้, บางพวกจะต้องล้างมือล้างแล้วล้างอีกให้สะอาดจึงไปจับเล่มพระคัมภีร์นั้นมาเปิดมาอ่าน มาสวดอย่างเคารพที่สุด. นี้พระธรรมโดยวัตถุ.

ข. พระธรรมรัตนะโดยคำพูดหรือเสียง.

ที่นี้พระธรรมโดยคำพูดหรือเสียง : เสียงที่แสดงธรรม คำพูดที่พูดบรรยายธรรม นี้คือพระธรรมโดยคำพูด อยู่ในรูปของภาษา; คือภาษานั้นได้บรรจุเรื่องของพระธรรม ความหมายของพระธรรม. พระธรรมโดยคำพูด โดยปริยัติ คือเป็นเรื่องสำหรับศึกษาเล่าเรียน.

พระธรรมที่เป็นชั้นพระบาลี คือคำที่มีแต่ที่แรก ที่พระอรหันต์ได้แต่งตั้งบัญญัติไว้ให้สวด ในการทำสังคายนาครั้งแรก นี้เรียกว่าพระธรรมในชั้นบาลี. ต่อมา มีผู้แต่งคำอธิบายพระบาลี เรียกว่า พระธรรมในชั้นอรรถกถา; มีผู้แต่งคำอธิบายอรรถกถา ก็มีพระธรรมชั้นที่เรียกว่าฎีกา อนุฎีกา อะไรไกลออกไป ไกลออกไป แต่ล้วนเป็นคำพูดทั้งนั้น.

พระธรรมโดยคำพูด เป็นคำพูดที่ศักดิ์สิทธิ์; พอได้ยินเสียงคำบางคำซึ่งเล็งถึงพระพุทธหรือพระธรรม คนต้องยกมือ ประคองมือขึ้นเหนือศีรษะทุกครั้งไป : นี้เป็นประเพณีโบราณ. จะเอาคำว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นี้มากล่าวเล่นเฉยๆ ไม่ได้ถือว่าเป็นบาปหนัก. จะต้องเอาคำว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มาทำให้สำเร็จประโยชน์ ให้สมควรกัน. ให้สำเร็จประโยชน์นั้นแหละสำคัญกว่า; อย่าออกชื่อพระธรรมเล่นสนุกๆ เป็นของเล่นไป, หรือไม่เป็นของเล่น แต่ออกชื่อเฉยๆ ไม่มีความหมายอะไร ก็เรียกว่าทำไม่ถูกเสียแล้ว.

ลัทธิอื่นบางศาสนาเขาถือเคร่งมาก พอถึงคำๆ นั้น แล้วก็ต้องยกมือกันอย่างนั้น; หรือแม้ที่เขียนเป็นตัวหนังสือ เขาก็จะเขียนแทรกลงไปว่า พระองค์ซึ่งมีคุณสมบัตินั้นๆ อยู่ในวงเล็บด้วยทุกที่ไป อย่างซ้ำๆ ซากๆ น่ารำคาญ นี้เพราะว่า

เขาให้ความหมายแก่คำพูดนั้นมากที่สุด; ไม่ใช่คำพูดเล่นๆ จะเอามาเอ่ยเล่น หรือเอ่ย ในอิริยาบถที่ไม่สมควรอย่างนี้เรียกว่าเป็นบาป. นี่ก็เรียกว่าสถาบันของพระธรรมไป ผังอยู่ในคำพูดหรือในเสียง ก็ควรจะรู้ไว้. ถ้าปฏิบัติให้ถูกต้องมาแต่ต้นเช่นนี้ ก็จะเป็นการดีแก่บุคคลผู้ตั้งต้นศึกษา; นับตั้งแต่ว่าเป็นลูกเด็กๆ หรือเป็นชาวบ้านที่ไม่ค่อยรู้อะไร, ตั้งอกตั้งใจทำให้ดีที่สุดด้วยความเคารพ. นี่จะมีพระธรรมที่แท้จริงได้เร็วขึ้น หรือง่ายขึ้น. ซึ่งก็ควรจะสนใจด้วยเหมือนกัน แม้พระธรรมที่อยู่ในคำพูด หรือในเสียง หรือในตู้.

ค. พระธรรมรัตนหะโดยตำนาน.

ที่นี้ก็อยากจะดู พระธรรมโดยตำนาน กันบ้าง : พระธรรมที่เป็นปริยัตินั้นแหละ จึงจะมีตำนานได้; พระธรรมส่วนที่เป็นปฏิบัติก็ยังมีน้อยกว่า เพราะมันเป็นนามธรรมมากขึ้นไป; พระธรรมที่แท้จริงเป็นส่วนปฏิเวธแล้ว ก็เกือบจะไม่ต้องมีตำนาน.

พระธรรมปริยัตินี้มีตำนาน ก็หมายความว่า พระธรรมปริยัตินี้ฝากลงไปใบบิลานบ้าง, หนังสือกระดาษบ้าง, อะไรบ้าง; เปลี่ยนแปลงได้ด้วยความปลอดภัยหรือด้วยเจตนา; เพราะว่าพระธรรมในรูปแบบของปริยัตินี้ มันเนื่องด้วยวัตถุ มันจึงเป็นสังขาร ที่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย. มีเหตุปัจจัยอะไรมาทำให้ใครต้องการจะเปลี่ยนแปลง เขาก็เปลี่ยนแปลงได้. นี่ไม่ใช่พูดให้ห้อถอย แต่พูดให้รู้ไว้ว่า พระธรรมที่จารึกลงไว้เป็นกระดาษ เป็นอักษร เป็นอะไรอย่างนี้ มันเป็นสังขารชนิดหนึ่ง, เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย. ถ้าเกิดมี ใครต้องการจะเปลี่ยนแปลง มีอำนาจ มีอิทธิพลพอ ก็เปลี่ยนแปลงได้.

ทรงประทาน “หลักธรรมเครื่องตรวจสอบ”
เพื่อทดสอบธรรมส่วนปริยัติว่าเป็นธรรมจริงหรือปลอม.
 [สันติวิถีโกในหลักทดสอบธรรม ว่าเป็นธรรมจริงหรือปลอม.]

ฉะนั้นเราจึงต้องมีหลักที่จะชำระสะสางเอาเอง ว่าเป็นพระธรรมปลอมหรือเป็นพระธรรมจริง. เราจะต้องมีความเข้มแข็งพอที่จะไม่เชื่อทันที จะวิพากษ์, วิจารณ์, จะค้นคว้า; แล้วพระองค์ก็ได้ทรงประทานเครื่องมือสำหรับค้นคว้าไว้เป็นอย่างดีแล้ว; จึงเปิดโอกาสให้ทดสอบ ดังพระบาลี กาลามสูตร และเครื่องทดสอบก็คือมหาปเทศทั้ง ๔ ที่ตรัสไว้เมื่อตอนจะปรินิพพาน; แล้วยังมีหลักอย่างอื่นๆ อีกหลายบท หลายอย่าง เช่นโคตมีสูตร เป็นต้น ที่จะชำระสะสางสิ่งที่เราสงสัยว่า พระธรรมนี้เป็นของเดิม หรือว่าถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลง? ถ้าไม่เข้ากับหลักที่ว่าไว้แล้ว ก็ให้ถือว่าผิดแล้ว; มันจามาผิด ทำมาผิด โดยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง; สุตเต โอสาเรตพุพฺพ-หยังฺลงในสูตร, วินยเย สนฺทสฺเสตพุพฺพ -เทียบได้ในวินัย : ถ้ามันไม่เข้ากันได้กับสูตรหลักพระสูตรทั่วไป, เข้ากันไม่ได้กับหลักพระวินัยทั่วไป, ให้ถือว่าผิดแล้ว ไม่ถูกต้องแล้ว. เช่นว่า โดยหลักทั่วไปมีสอนเรื่องอนิจจัง, ทุกขัง, อนัตตา; ถ้ามันมากลายเป็นนิจจัง, สุขัง, อัตตา, นี่มันก็ไม่ถูกแล้ว อย่างนี้เป็นต้น.

นี่พระธรรมโดยตำนานนี้ เป็นสังฆารที่เปลี่ยนแปลงได้ในส่วนปริยัติ; ฉะนั้นเราก็จะต้องรู้จักเลือกเฟ้นให้ถูกพระธรรมที่แท้จริง แม้ในส่วนปริยัติ.

พระธรรมส่วนปฏิบัติ-ปฏิเวธรักษาตัวเองได้ -ถูกอยู่เสมอ.

ส่วนปฏิบัติ-ปฏิเวธนั้นมันรักษาตัวเองได้ ถ้าทำผิดก็ล้มเหลวแหละ. ทำผิดมันก็ล้มเหลวแหละ; มันก็รักษาตัวเองได้ว่า มันจะต้องถูกอยู่เสมอ. ถ้าประสพผลสำเร็จก็เรียกว่า มันถูกอยู่แล้ว ถูกอยู่เสมอไป. โดยตำนานจึงไม่มีแก่ปฏิบัติ

หรือปฏิเวธ มันจะไปมีอยู่แก่พระธรรมในชั้นปริยัติ ที่มีตำนานแล้วก็จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสังขารที่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย. ฉะนั้นเราจะถือว่าพระไตรปิฎกนี่ก็เป็นสังขาร ที่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัยได้ เราก็ระวังให้ดี. เราอาศัยหลักที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ให้นี้ สำหรับจะจับ, จะวัด, จะทดสอบ, ว่ามันเข้ากันได้กับหลักที่พระองค์ได้ทรงวางไว้หรือไม่? เราก็ปลอดภัย เราไม่ถูกหลอกเป็นแน่นอน.

นี่เรียกว่าพระธรรมโดยตำนาน เราจะทดสอบให้ตำนานถูกต้องสมแก่เหตุแก่ผล เห็นได้ด้วยปัญญาว่า มันจะดับทุกข์ได้แล้วจึงปฏิบัติ.

ข. พระธรรมรัตนะโดยตัวแท้.

[โดยรวบรัด ๔ ความหมาย]

ที่นี้ก็มาถึงพระธรรมโดยตัวแท้. พระธรรมโดยตัวแท่นี่ก็พูดได้มาก; แต่ผมอยากจะขอรวบรัดตัดตอนว่า เราพูดโดยหลักง่ายๆ ว่าพระธรรมโดยตัวแท่นั้นมีอยู่ ๔ ความหมาย ที่ผมเคยพูดเสมอๆ จนบางคนเขาจำได้ดี.

พระธรรม ๔ ความหมาย ก็คือ พระธรรมที่เป็นตัวธรรมชาติ, แล้วก็พระธรรมที่เป็นตัวกฎของธรรมชาติ, แล้วพระธรรมที่เป็นตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, แล้วก็พระธรรมในฐานะที่เป็น ผลอันเกิดออกมาจากหน้าที่ที่ปฏิบัติแล้ว; นี่พระธรรมตัวแท้.

ตัวธรรมชาติ เป็นรูปธรรมเป็นนามธรรมก็ตามใจ มันมีอยู่ตามธรรมชาติ นั้นมันแท้จริงของมันอยู่ตามธรรมชาติ, เกือบจะไม่ต้องอธิบายแล้วกระมัง? เรียงกันมาถึงขนาดนี้แล้วว่า รูปธรรมคืออะไร? นามธรรมนี่คืออะไร? มันก็เป็นของจริงอยู่ในตัวของธรรมชาติ นั้น. ที่เป็นภายนอกตัวเราทั้งจักรวาลนี้มันก็มีมาก แต่มันไม่สำคัญเท่ากับที่มีอยู่ในตัวเรา.

รูปธรรม-นามธรรมที่ท่องจำและพูดตามเรียน ยังไม่เป็นสันติภูมิจิตโก.

ฉะนั้นมาดู **รูปธรรม-นามธรรมที่มีอยู่ในตัวเราเอง** : รูปธรรมก็ส่วนร่างกาย, นามธรรมก็ส่วนจิตใจ, แล้วก็เนื่องกันอยู่อย่างแยกกันไม่ได้. เราเรียนเรื่องร่างกาย : ผม, ขน, เล็บ, ฟัน, หน้, หรือเรียนเรื่องรูปขันธ์; แล้วก็เรียนเรื่องนามธรรมฝ่ายจิตใจ คือ เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ. เมื่อเรียนท่องจำมันก็เป็นเรื่องท่องจำ ยังไม่สันติภูมิจิตโก. ต่อเมื่อเราใช้สติปัญญากำหนดพิจารณาสัมผัสรูปธรรม กับนามธรรมให้รู้จักชัดเจนลงไป; เช่นว่าเมื่อตาเห็นรูป; ยกตัวอย่าง เมื่อตาเห็นรูป : ก่อนเนื้อลูกตานั้นมันเป็นรูป เป็นรูปธรรม, ระบบประสาทที่อยู่ก็ก่อนเนื้อลูกตานั้นก็เป็นรูปธรรม, มีวิญญาณธาตุซึ่งเป็นนามธรรมอาศัยอยู่ได้ทีนั้น. ทีนี้เมื่อมีรูปข้างนอกมากระทบตานั้น, ลูกตาที่มันมีทั้งเนื้อ-รูปธรรม และวิญญาณธาตุที่เป็นนามธรรมอันอาศัยประสาทนั้นอยู่ มันก็ทำหน้าที่. นี่เราพูดตามที่เขาเขียนไว้ให้เรียนก็ยังไม่เป็นสันติภูมิจิตโก :-

การทำธรรมะตัวแท้ ๔ ความหมายให้เป็นสันติภูมิจิตโก :-

๑. ดูให้เห็นสันติภูมิจิตโกในพระธรรมตัวแท้
คือตัวธรรมชาติที่เป็นรูป-นาม (กาย-ใจ).

เราให้มันเป็นสันติภูมิจิตโก ก็ทำให้มันรู้สึกอย่างนั้นจริงๆ ทีตาของเราทำหน้าที่อย่างไร เมื่อมีอะไรมากระทบตา : นี้เรียกว่ารู้จักรูป รู้จักนามอย่างสันติภูมิจิตโก ในเมื่อมันทำหน้าที่ของมัน. จะแปลกอยู่หน่อยตรงที่ว่า เมื่อมันไม่ทำหน้าที่ของมัน เราไม่มีโอกาสจะรู้จักมัน; ไม่รู้ว่ามันอยู่ที่ไหน; เช่นว่า จิตนี้ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน? ต่อเมื่อมันมาทำหน้าที่ที่ประสาทหรือที่อาศัยว่างกายนี้อยู่ เราก็รู้ว่า อ้าว! จิตอยู่อย่างนี้เอง. นี้เรียกว่ารู้จักรูป, รู้จักนาม, รู้จักจิต, รู้จักเจตสิก, รู้จักอะไรๆ ซึ่งเขาเรียกชื่อแปลกๆ กันออกไป; แต่ที่แท้ก็คือ กาย กับ ใจ.

ตัวธรรมชาติคือ นาม กับ รูป หรือ กาย กับ ใจ มีอยู่ในกลุ่มนี้ : กลุ่มที่เรียกว่าตัวคนตัวมนุษย์คนหนึ่งนี้; ดูให้ดีจะเห็นตัวธรรมชาติ, ธรรมชาติตามธรรมชาติ.

๒. ดูให้เห็นสันติปฏิโกในพระธรรมตัวแท้ คือกฎของธรรมชาติ ที่มีอยู่ในตัวธรรมชาติ คือรูปนาม.

แล้วดูให้ดี ให้ละเอียดกว่านั้นอีก : โอ! มีกฎธรรมชาติอยู่ด้วย มันจึงทำหน้าที่ของมันได้ถูกต้อง. ดา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่ใต้กฎของธรรมชาติ; ทำหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ; สัมผัสแล้วก็เกิด เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ทุกข์;คือความทุกข์นี้ มันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติที่เรียกว่ากฎอหังปัจจัยดา. กฎอหังปัจจัยดา ก็เป็นธรรมะ เป็นพระธรรมในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ แล้วก็ควบคุมร่างกายนี้ทั้งหมดอยู่. เมื่อเราถือว่าร่างกายนี้ประกอบด้วยธาตุ ๖ คือ ดิน, น้ำ, ลม, ไฟ, อากาศ, วิญญาณ; ๖ ธาตุนี้มันมีกฎของธรรมชาติควบคุมอยู่. ตัวธาตุนั้นเป็นตัวธรรมชาติ แล้วก็กฎของธรรมชาติควบคุมสิ่งเหล่านี้; สิ่งเหล่านี้จึงตั้งอยู่ได้ เป็นไปอยู่ได้ ทำหน้าที่ของมันได้โดยกฎของธรรมชาตินั้น.

นี่เราเห็นธรรมะในความหมายที่ ๒ คือ กฎของธรรมชาติ อย่างเป็นสันติปฏิโก ว่ามันมีอยู่ในจิตใจอย่างไร? มีอยู่ในร่างกายอย่างไร? ร่างกายก็เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ, จิตใจก็เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ, แม้รวมกันก็ยังเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. ให้เห็นสันติปฏิโกของรูปธรรม นามธรรม ที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ.

๓. ดูให้เห็นสันติปฏิโกในพระธรรมตัวแท้ คือหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ ที่มีอยู่ในตัวธรรมชาติ คือรูปนาม.

นี่ธรรมะที่ ๓ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. ในร่างกายเราเต็มไปด้วยหน้าที่ : เซลล์ทุกๆ เซลล์ อณูทุกๆอณูนั้นทำหน้าที่; อันเล็กที่สุด เป็นรากฐานที่สุด. ชีวิตนี้รอดอยู่ได้ด้วยการรวมกลุ่มกันเป็นระบบๆ แล้ว ก็ต้องทำหน้าที่ : ระบบกิน,

ระบบถ่าย, ระบบเคลื่อนไหว. ระบบทุกๆ ระบบล้วนแต่เป็นหน้าที่ที่ชีวิตจะต้องทำ, ถ้าไม่ได้ทำหน้าที่ก็อยู่ไม่ได้ มันต้องตาย! หรือไม่สำเร็จประโยชน์อะไร. ฉะนั้น ชีวิตจึงมีหน้าที่จากภายใน อยู่ข้างใน แล้วออกมาถึงข้างนอก ที่จะต้องปฏิบัติต่อกัน จึงรอดอยู่ด้วยกันได้. การมีหน้าที่เลี้ยงชีวิตให้ชีวิตรอดอยู่ได้นี้ยังไม่พอ; ต้องมีหน้าที่ที่จะขจัดความทุกข์ กำจัดกิเลส กำจัดความทุกข์ให้หมดทุกข์ด้วย จึงจะพอ. ฉะนั้นหน้าที่นี้ไม่ใช่เพียงแต่ว่าตัวรอดแล้วก็อยู่ได้, พอแล้ว. ไม่พอ! ต้องให้รอดอยู่ได้อย่างไม่มีความทุกข์จึงจะพอ.

หน้าที่เบื้องต้นและเบื้องสูงต้องทำให้เป็นสันติภูมิ.

ฉะนั้นเราจึงมีหน้าที่ในขั้นเบื้องต้นให้รอดชีวิตอยู่ได้ด้วยปัจจัย ๔. มีปัจจัย ๔ รอดชีวิตอยู่ได้ก็ยังไม่พอ; จึงต้องมาศึกษา มาปฏิบัติเพื่อดับกิเลสดับทุกข์. เหมือนที่เราบวชมานั่งกันอยู่ที่นี่ เราต้องการหน้าที่ที่สูงขึ้นไปคือจะดับกิเลส และดับทุกข์. นี่คือตัวหน้าที่; อันนี้คือธรรมะจำเป็นสำหรับเรา. ธรรมะจำเป็นสำหรับสิ่งที่มีชีวิตคือหน้าที่, หรือ ธรรมะที่เป็นหน้าที่ นั่นแหละเป็นสิ่งจำเป็น; เราต้องสัมผัสด้วยความรู้สึกจึงจะเป็นสันติภูมิ.

แต่เรื่องนี้ไม่เป็นไร ธรรมชาติจะบังคับอยู่ในตัว ลองไม่ทำก็ตายแล้ว ไม่ได้มานั่งอยู่ที่นี่. มันทำหน้าที่ของมันอย่างถูกต้อง จึงไม่ตาย จึงมานั่งอยู่ที่นี่. แล้วก็พูดจาหรือกันต่อไป เพื่อจะก้าวหน้าไปตามที่ควรจะก้าวหน้า มีหน้าที่ ไปสูนิพพาน. ตอบได้โดยไม่ต้องกลัวผิดว่า หน้าที่ทั้งหมดนั้นก็เพื่อไปนิพพาน. ธรรมะนี้ต้องเป็นสันติภูมิ ถ้าไม่เป็นสันติภูมิจะไม่สำเร็จประโยชน์; หน้าที่นั้นจะไม่สำเร็จประโยชน์. ฉะนั้นขอให้ทำหน้าที่อย่างเป็นสันติภูมิด้วยกันทุกรูปทุกนาม.

๔. ดูให้เห็นสันติภูฏิกโกในพระธรรมตัวแท้ คือผลที่ได้รับจากปฏิบัติตามกฎ ซึ่งมีอยู่ในตัวธรรมชาติ คือรูปนาม.

ที่นี้ธรรมะจริงความหมายสุดท้ายก็คือ ผลที่จะได้รับ. ปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องแล้วก็เกิดผล; ตั้งแต่वारอดชีวิตอยู่ได้ ไม่ตาย นี่ก็เป็นผล; แล้วประพฤติดี ประพฤติชอบยิ่งขึ้นไป บรรลุ มรรค ผล นิพพาน นั่นแหละคือผลแท้จริง. อันนี้ก็ ต้องสันติภูฏิกโก; ปฏิบัติอย่างไร? กิเลสสิ้นไปเท่าไร? มีผลเกิดขึ้นอย่างไร? ละกิเลส นั้นเป็นมรรค ผลที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผล. ก็ใกล้พระนิพพานเข้าไปทุกที; พอถึงพระ-นิพพานก็จบ. เรื่องก็จบ.

ฉะนั้นธรรมะนี้ : ผลแห่งการปฏิบัติหน้าที่ ต้องยังเป็นสันติภูฏิกโก. ถ้าไม่ รู้สึกด้วยใจเอง ด้วยใจจริง ก็เท่ากับไม่มี, ไม่มีประโยชน์อะไร.

พระไตรปิฎก ๘๔,๐๐๐ ธรรมชั้นธัมมีสันติภูฏิกกรรม ๔ ความหมายอยู่ครบถ้วน.

นี่ธรรมะที่เป็นสันติภูฏิกโกมีความหมาย ๔ ความหมาย คือตัวธรรมชาติ, ตัวกฎของธรรมชาติ, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ตัวผลที่จะได้รับการปฏิบัติหน้าที่. พระไตรปิฎกทั้งหมด ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นธัมมี แสดงความหมายทั้ง ๔ นี้ อยู่อย่างครบถ้วน; สนใจก็ไปศึกษา.

ง. พระธรรมรัตนะในฐานะเป็นที่พึ่ง.

[: กฎของธรรมชาติ - ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ - ธรรมะในฐานะเป็นที่พึ่ง.]

ที่นี้ก็จะต้องไป ธรรมะในฐานะเป็นที่พึ่ง. พระธรรมส่วนพระธรรมก็เป็น ส่วนพระธรรมไป; แต่ส่วนที่จะมาเป็นประโยชน์แก่เรานั้นต้องเป็น ธรรมะหรือพระ-ธรรมในส่วนที่เป็นที่พึ่งได้. อย่าลืมนึกถึงธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ;

ธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติเช่นกฎอิทัปปัจจยตา เป็นต้น; ในฝ่ายพุทธ-ศาสนาเรา กฎของธรรมชาติมีความหมาย หรือคุณค่าเทียบกันได้กับพระเป็นเจ้าในศาสนาอื่น แต่ว่าเขาไม่ยอม.

ในศาสนาอื่นเขาจะไม่ยอมลดพระเจ้าของเขาลงมาเป็นกฎของธรรมชาติ; เขายกพระเป็นเจ้าขึ้นไว้สูงเตลิดเหนืออื่นขึ้นไปอีก จนว่าพระเจ้าของเขาเป็นผู้สร้างกฎ ธรรมชาติ; แล้วก็ยังไม่ยอมให้ถามว่า “ใครสร้างพระเจ้า?” แต่ชาวพุทธเราใจกว้าง : เรามีธรรมชาติ มีกฎของธรรมชาติ แล้วเราก็มีกฎของธรรมชาติในฐานะอย่างกับเป็นพระเจ้า.

ทุกคนฟังพระเจ้า เราก็อ่านกฎของธรรมชาติโดยเอามาใช้ให้ถูกวิธี. เราประจบพระเจ้านี้ได้; เรายอมประจบพระเจ้า คือยอมพยายามประพฤติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. เราไม่ลบหลู่ดูหมิ่นกฎของธรรมชาติหรือกฎของพระธรรมที่เรียกว่าสัจธรรม. เราไม่ลบหลู่ดูหมิ่น เราขอร้องอ้อนวอนก็ได้; คือจะขอประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนไม่เหลวไหลอะไรอย่างนี้. นี่คือการอ้อนวอนพระเจ้าตามแบบของชาวเรา เพื่อประพฤติปฏิบัติให้ตรงตามกฎของพระธรรม กฎของธรรมชาติ; พระธรรมก็เป็นสิ่งที่พึ่งแก่เรา. เราทำให้จริงอย่างนี้ : รู้สึกอย่างนี้จริง ๆ, เห็นอย่างนี้จริง ๆ, เราก็มีพระธรรมเป็นที่พึ่งจริง อย่างที่เรียกว่าเป็นสันติภูมิโก ในฐานะที่เป็นหน้าที่ : ธรรมะในฐานะที่เป็นหน้าที่ นั้นแหละเป็นที่พึ่ง; พระธรรมในฐานะที่เป็นหน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิตนั้นแหละเป็นที่พึ่ง.

สัตว์เดรัจฉานก็ดี ต้นไม้ต้นไม้ก็ดี คนก็ดี มีหน้าที่. ทำหน้าที่เถอะ! มันจะเกิดที่พึ่ง ในบทว่า ช่วยตัวเองตามกฎแห่งกรรม : ตามกฎแห่งกรรมต้องกระทำกรรม แล้วผลกรรมก็จะเกิดขึ้น ทำหน้าที่แล้วผลก็จะเกิดขึ้น นี้แหละคือช่วยตัวเอง. มีพระบาลีว่า อตตที่ปา อตตสรณา -มีตัวเองเป็นที่ป, มีตัวเองเป็นสรณะ; ก็คือทำ

หน้าที่, ทำหน้าที่ให้ถูกต้อง แล้วมันจะเกิดตัวเอง -อัตตะ, ที่เป็นทีปะ ที่เป็นสภณะ
ขึ้นมา เป็นแสงสว่างขึ้นมา เป็นการช่วยให้รอดขึ้นมา. นี่พระธรรมที่เป็นที่พึ่ง อย่าง
ที่เห็นได้ชัด รู้สึกได้จริงอย่างเป็นสันติภูฏิกโก.

หลักฐาน (ส่วนหนึ่ง) ที่ให้รู้ว่า นิพพานอันเป็นที่พึ่งสูงสุด ลุถึงได้เมื่อเป็น ๆ.

ที่มันจะสันติภูฏิกโก เมื่อทำสำเร็จ : ดับกิเลส ดับทุกข์ได้ เย็นจำเป็น
พระนิพพาน. นี่เป็นที่พึ่งสูงสุดเมื่อเย็นจำเป็นพระนิพพาน; แล้วก็รู้สึกได้ด้วยตนเอง
ในเวลานั้นว่า ชีณา ขาติ-ขาตีสิ้นแล้ว, วุสิตํ พุรหมจริยํ -พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว,
กตํ กรรมีย์ -สิ่งที่ต้องทำ ทำแล้ว, นาปรํ อิตถตตยาตติ -ที่จะต้องทำเพื่อประโยชน์
อย่างนี้อีกไม่มีแล้ว: นี้รู้ได้ด้วยตนเองถึงขนาดนั้นนะ เรียกว่าสันติภูฏิกโกถึงขนาดนั้นนะ;
รู้ว่าเดี๋ยวนี้ทุกข์สิ้นแล้ว, คือขาตีสิ้นแล้ว, พรหมจรรย์จบแล้ว, หน้าที่หมดแล้ว,
แล้วก็ยังไม่ตาย คนโง่เท่านั้นที่จะถือนิพพานต่อตายแล้ว; มีแต่คนโง่ที่จะถือนะ
ว่าอย่างนั้น.

เดี๋ยวนี้พระบาลีทั้งหลาย มีชดออยู่อย่างนี้ว่า บุคคลนั้นทำลายกิเลสสิ้นแล้ว
บรรลุนิพพานแล้ว; ยังพูดอยู่ว่า ชีณา ขาติ วุสิตํ พุรหมจริยํ กตํ กรรมีย์ ฯ; คนนั้นยังไม่
ตาย! คนนั้นยังพูดอย่างนี้ คนนั้นยังรู้สึกอยู่อย่างนี้ ในนิพพานที่เขาได้บรรลุแล้ว.
ฉะนั้นนิพพานไม่ใช่เป็นเรื่องต่อตายแล้ว; นิพพานนี้เป็นเรื่องเมื่อความทุกข์ดับ
หมดจดสิ้นเชิง เป็นที่พึ่งได้อย่างสันติภูฏิกโก ไม่ต้องมีใครมาบอก มันรู้ว่าหมดทุกข์
แล้วด้วยตนเอง.

ต้องเป็นสันติภูฏิกโกทั้งในพระธรรมและธรรมเป็นที่พึ่ง
เพื่อเป็นไปตามพุทธประสงค์.

นี่พระธรรม ในฐานะที่เป็นพระธรรมของพระธรรมก็ดี, พระธรรมในฐานะ
ที่เป็นที่พึ่งแก่เราก็คดี, ล้วนแต่ต้องเป็นสันติภูฏิกโก ไม่อย่างนั้นไม่ใช่พระธรรมใน

พระพุทธประสงค์. เป็นสันติภูฏิกไปแล้วจะเห็นว่า เออ, พระพุทธองค์ตรัสไว้ดีจริง, พระผู้มีพระภาคได้กล่าวไว้ดีจริง : *สันติภูฏิก* - เราเห็นอยู่ เรารู้สึกอยู่; *อกาลิก* - ไม่จำกัดเวลา, เหมือนกับว่าเคาะเมื่อไร ก็ดังโผงเมื่อนั้น, ไม่ต้องรอเวลาว่าเคาะเดี๋ยวนี้จะไปดังโผงต่อชาติหน้า ต่อตายแล้ว, นี่เป็นไปไม่ได้ มันเป็นอกาลิก, ถ้าไม่อย่างนั้นจะไม่เป็นสันติภูฏิก, ถ้าไม่ปรากฏอยู่ในใจจะไม่เป็นสันติภูฏิก, ทำแล้วปรากฏอยู่ในใจจึงเป็นสันติภูฏิก จึงมีอยู่ในใจ; ฉะนั้นธรรมะนั้น จึงเป็น *เอหิปัสสิโก* - ควรจะเรียกกันมาดู, มาดูซี ฉันทมีอยู่จริง ๆ ฉันทมีอยู่อย่างนี้ เป็นเอหิปัสสิโก; เป็น *โอบนนิโก* ก็ไม่ต้องพูด เพราะมีอยู่เต็มที่แล้วในตัวนั้น; *ปจฺจตุตฺ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ* - อาการอย่างนี้จะรู้ได้เฉพาะบุคคลที่มีสติปัญญา มีความรู้ เท่านั้นเอง.

นี่คือสันติภูฏิกของพระธรรมเองก็ดี ของพระธรรมที่จะเป็นที่พึ่งแก่สัตว์ทั้งหลายก็ดี มันมีอยู่อย่างนี้. ขอให้ไปปรับปรุงกันจนให้มันเป็นได้อย่างนี้.

๓. พระสังฆรัตนะโดยหลักศึกษาที่ทำให้เป็นสันติภูฏิก.

ที่นี้เรามาดูพระสงฆ์กันต่อไปอีก. พระสงฆ์เป็นสันติภูฏิกได้อย่างไร? คำว่าพระสงฆ์จะดูกันได้ที่ไหน? พระสงฆ์โดยอะไรบ้าง? ก็คล้ายๆ กับพระพุทธพระธรรมเหมือนกันแหละ.

ก. - ข. พระสังฆรัตนะโดยบุคคล, วินัย, ตำนาน, นิกาย.

[ยังไม่เป็นวัตถุแห่งสันติภูฏิกอะไรนัก.]

อันแรกก็ดูพระสงฆ์โดยบุคคล คือบรรพชิตต่างๆ ไป ที่บวชแล้วนี้เราเรียกกันว่าพระสงฆ์, เป็นลูกของชาวบ้าน หลานคนนั้น เหลนคนนี้ ซึ่งก็รู้ๆ กันอยู่; นี้โดยบุคคล พระสงฆ์เป็นแต่เพียงผู้บวชแล้วเท่านั้น. นี้ถ้าโดยวินัย พระสงฆ์ตามที่มีบทบัญญัติไว้อย่างไรจึงจะเรียกว่าพระสงฆ์ นั่นก็โดยวินัย แล้วก็อยู่ข้างนอก ยังไม่เข้าไปอยู่ในจิตใจของเรา.

คำว่า **คณะสงฆ์** ที่ทรงไว้ซึ่งอำนาจคุ้มครองศาสนานี้ ก็เป็นคณะสงฆ์ที่สืบทายาทต่อๆ กันมาจากพระพุทธเจ้า จนทุกวันนี้ก็ยังมีคณะสงฆ์. นี่ก็ยังคงอยู่ข้างนอก, ยังไม่ใช่วิสัยแห่งสันติวิถีโกที่เราต้องการ; ถ้าเป็นสันติวิถีโก ก็เป็นสันติวิถีโกโดยวินัยตามที่มันถูกตามวินัย ก็จะเรียกว่า “พระสงฆ์”. หรือว่า โดยตำนาน เป็นมาอย่างถูกต้องตามวินัยก็เรียกว่า “พระสงฆ์”. ที่นี้ก็ยังมีประหลาดๆ ที่ไม่อยากจะพูด แต่ก็ต้องพูด; เช่นว่า พระสงฆ์นิคายนั่น พระสงฆ์นิคายนี่; พระสงฆ์นิคายนั่นปริสุทธ์ถูกต้อง, นิกายนี้ไม่ปริสุทธ์ไม่ถูกต้อง.

นี่พระสงฆ์โดยตำนาน, โดยนิกาย, ก็เป็นเรื่องข้างนอก, ไม่จริง. จะจริงก็ต่อเมื่ออยู่ข้างใน เป็นเรื่องข้างในและรู้ว่าละกิเลสแล้วจริง จึงจะเป็นพระสงฆ์จริง. นี่เรื่องโดยบุคคลก็ดี, โดยวินัยปกครอง, โดยนิกาย, โดยการเป็นมาอย่างนี้ ยังเป็นเรื่องข้างนอก; ยังขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยของสังขาร; ยังไม่เป็นวัตถุแห่งสันติวิถีโกอะไรนัก.

ง. พระสังฆรัตนหะจริงแท้.

เอ้า, มาดู พระสงฆ์ตัวจริงพระสงฆ์ตัวแท้ ก็ที่สวดกันทุกวัน : สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, อุกุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ญายปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สามิจิปปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ; สวดกันอยู่ทุกวันๆ ทำไม่ไม่สนใจที่จะรู้ ความหมายของคำทั้ง ๔ นี้, แล้วรู้จักตัวการปฏิบัติมันๆ แล้วปฏิบัติ แล้วรู้สึกอยู่อย่างไร.

การทำพระสังฆรัตนหะจริงแท้ให้เป็นสันติวิถีโก

ด้วยการปฏิบัติตามหลักสังฆปฏิบัติ ๔.

ข้อนี้จะเป็นสันติวิถีโกได้ ก็เฉพาะแต่เมื่อบุคคลนั้นปฏิบัติแล้วอย่างนั้นเท่านั้น. ฉะนั้น ภิกษุ สามเณร องค์กรใดไม่ปฏิบัติตามหลักนี้ ก็ไม่มีวันที่จะมีสันติวิถีโก

ต่อพระสงฆ์. ฉะนั้นผู้ใดอยากจะมีสันติวิถีโกต่อพระสงฆ์ ก็จงปฏิบัติดี, ปฏิบัติตรง, ปฏิบัติชอบ, ปฏิบัติสมควร; แล้วก็รู้สึกสำนึกในการปฏิบัติดี, ปฏิบัติตรง, ปฏิบัติชอบ, ปฏิบัติสมควร. นั่นจะเป็นสันติวิถีโกเกี่ยวกับพระสงฆ์ ซึ่งก็หมายถึงตัวผู้ปฏิบัติ นั่นเอง.

พระสงฆ์คือตัวการปฏิบัติที่มีอยู่ ที่กาย วาจา ใจ; สำนึกรู้สึกลงไปที่นี่ ก็จะมีพระสงฆ์ชนิดที่เป็นสันติวิถีโก. มีอยู่ในตัวของท่าน นี้ก็ยังไม่ดีเท่าที่ควร มันเป็นตัวของท่านเอง : เมื่อท่านปฏิบัติถูกต้องแล้ว ท่านเป็นตัวพระสงฆ์เสียเอง มันดีกว่ามีพระสงฆ์อยู่ที่ไหน. ท่านเป็นตัวพระสงฆ์เสียเองเมื่อปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติสมควร. นี้พระสงฆ์ตัวแท้ แล้วก็สันติวิถีโกจริง.

สันติวิถีโกต่อพระสงฆ์จริงแท้ ชนิดที่จริงถึงที่สุด.

จะจริงขึ้นไปกว่านั้นอีกก็เมื่อการปฏิบัตินั้นสำเร็จ เกิดเป็นผลขึ้นมา; คือเป็นพระโสดาบัน เป็นพระสกิทาคามี เป็นพระอนาคามี เป็นพระอรหันต์ขึ้นมา; ตอนนี้จะยังเป็นสันติวิถีโกถึงที่สุด, คืออริยมรรค และอริยผลที่เกิดขึ้นแล้วปรากฏอยู่ในใจ; นี้เป็นสันติวิถีโกต่อไป.

ฉะนั้น สุปฏิปันโน, อสุปฏิปันโน, ญายปฏิปันโน, สามิฉิปปฏิปันโน, เป็นตัวการปฏิบัติ; แล้วก็สันติวิถีโกในการปฏิบัติ; แล้วท่านได้รับผลเป็น โสดาบัน, สกิทาคามี, อนาคามี, อรหันต์แล้ว, ก็เป็นตัวผลของการปฏิบัติ เป็นตัวพระสงฆ์จริงที่เรียกว่า จตตาริ ปุริสสุคานี - มี ๔ คู่, อภฺฐ ปุริสปกคฺคลา - นับเรียงตัวได้ ๘; นั่นพระสงฆ์จริง. เราจะสันติวิถีโกต่อเมื่อเราปฏิบัติได้จริง เป็นจริงด้วยตนเองเท่านั้น; ถ้ายังไม่อย่างนั้น ยังไม่จริง; คือมันยังไม่จริงถึงที่สุด ยังไม่จริงถึงที่สุด. ฉะนั้นจะให้จริงถึงที่สุด สันติวิถีโกถึงที่สุด ต้องปฏิบัติเองให้ได้บรรลุผลอันนั้นด้วยตนเอง.

นี่พระสงฆ์เป็นสันติปฏิภาณต่อเมื่อเราปฏิบัติสำเร็จ เราเป็นพระสงฆ์เองโดยแท้จริง. นี่พระสงฆ์โดยพระสงฆ์ของพระสงฆ์.

จ. พระสังฆรัตนะที่จะมาเป็นที่พึ่งแก่เรา.

ที่นี่พระสงฆ์ที่จะมาเป็นที่พึ่งแก่เรา ก็มีอย่างเดียวกันอีกแหละ. เอาพระสงฆ์นอก พระสงฆ์ชั้นนอก พระสงฆ์ที่ไม่เป็นสันติปฏิภาณ คือพระสงฆ์บุคคลนะ, ก็เป็นที่พึ่งของเราในอย่างพึ่งชั้นนอก; คือสั่งสอนเรา สืบศาสนาเอาไว้ให้เรา ให้มีปฏิบัติ ๔ บุคคล ๔ เป็นเรื่องที่เราได้รู้ได้เรียน : นี่พระสงฆ์ที่เป็นที่พึ่งแก่เรา.

ที่นี่พระสงฆ์แท้จริง คือคุณธรรมเหล่านั้น เป็นที่พึ่งแก่เราเมื่อเราบรรลุคุณธรรมของพระสงฆ์แล้ว เราดับทุกข์สิ้นเชิง; เมื่อเราเป็นพระสงฆ์เสียเองแล้ว ความเป็นพระสงฆ์ก็เป็นที่พึ่งแก่เรา คือดับทุกข์สิ้นเชิง, จิตใจนั้นไม่มีความทุกข์เหลืออยู่ต่อไป. นี้เรียกว่าพระสงฆ์ที่เป็นสันติปฏิภาณ. ถ้าที่แล้วๆ มาเป็นเพียงพระสงฆ์ชั้นนอก ไม่เข้าถึงชั้นใน ไม่เป็นสันติปฏิภาณ; ก็ขอให้รีบปรับปรุงแก้ไขเสียโดยด่วน พระสงฆ์ก็จะเป็นสันติปฏิภาณ.

ผลจากการที่มีพระรัตนตรัยเป็นสันติปฏิภาณ.

[: มีมรรค ผล นิพพาน เป็นสันติปฏิภาณแก่เรา.]

เป็นอันว่า พระพุทธก็เป็นสันติปฏิภาณ, พระธรรมก็เป็นสันติปฏิภาณ, พระสงฆ์ก็เป็นสันติปฏิภาณ; เรื่องมันก็จะจบกัน เพราะมันจะเล็งถึงว่า มรรค ผล นิพพาน นั้นก็เป็นสันติปฏิภาณ มีพระนิพพานเป็นสันติปฏิภาณแก่เรา, รวมอยู่ในคำว่าพระธรรม. พระพุทธ ก็เป็นผู้ที่แนะนำ พระธรรม ก็คือสิ่งที่แนะนำ พระสงฆ์ คือสิ่งที่ปฏิบัติตาม.

การมีสันติปฏิภาณ เมื่อรวมรัตนตรัยเป็นอันเดียวกัน.

: เห็นชัดว่า ๓ ส. มีอยู่ในพระรัตนตรัย.

ที่นี้เรารวมกันทั้ง ๓ ดีกว่า, รวมกันทั้ง ๓ ทั้งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; จะเป็นสันติปฏิภาณอย่างไร? ถ้าเรามีสันติปฏิภาณจริง มีปัญญาจริงไม่หลอกตัวเองแล้ว เราจะเห็นว่า ในพระพุทธก็มี สะอาด สว่าง สงบ, ในพระธรรมนั้นก็ มี สะอาด สว่าง สงบ, ในพระสงฆ์นั้นก็ มี สะอาด สว่าง สงบ; หมายความว่า ในหัวใจในอะไร ในจุดศูนย์กลางของทั้ง ๓ อย่างนี้เหมือนกัน. พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แยกกันไม่ได้; เพราะว่าหัวใจของท่าน จุดกลางแห่งหัวใจของท่านนั้น มีความสะอาด สว่าง สงบ เสมอกัน ทั้งพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์.

: เห็นชัดว่า ความว่างจากตัวตนเป็นหัวใจของพระรัตนตรัย.

พระพุทธก็ว่างจากตัวตน, พระธรรมก็ว่างจากตัวตน, พระสงฆ์ก็ว่างจากตัวตน; ถ้าไม่ว่าง เป็นไม่ได้, ต้องว่างจากความยึดถือว่าตัวตนทั้งนั้น; มีความว่างจากตัวตนเป็นหัวใจของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์. นี่เป็นสันติปฏิภาณยิ่งขึ้นไปอีก, ถ้าเห็นอย่างนี้. พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ล้วนแต่ว่างจากกิเลส ว่างจากความทุกข์เหมือนกันเป็นอันเดียวกัน.

: เห็นประจักษ์ว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสิ่งเดียวกัน.

[มี ๓ ส. เหมือนกัน, ว่างจากตัวตนเหมือนกัน, รู้สึกว่าทั้ง ๓ อยู่ในเรา.]

เพราะฉะนั้นคนที่เป็นผู้มีสันติปฏิภาณกรรมโดยแท้จริงแล้ว จะเห็นว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสิ่งเดียวกัน. มีเรียกว่า ชื่อ ๓; แต่ว่า ๓ เดียว,

๓ ในหนึ่ง; ก็เลยเป็นอันเดียว : ไม่อาจจะแยกเป็น ๓ อย่างได้. เราก็มีความรู้สึกที่เป็นพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์อยู่ในเรา เมื่อเรามีสันติภูฏิกโก มีสันติภูฏิกกรรมอันเพียงพอ. นี้เมื่อรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน มีส่วนที่เราจะต้องเห็นสันติภูฏิกโกอย่างนี้, ในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์อย่างนี้.

: เห็นแจ้งชัดว่า พระรัตนตรัยรวมเป็นหนึ่งเดียว แบ่งได้ ๓ โดยหน้าที่.

อ้าว! ที่นี้ที่ว่า ไม่แยกกันได้ เป็นหนึ่งไม่แยกจากกันได้ ก็แบ่งเป็น ๓ หน้าที่ได้; เหมือนกับว่าของสิ่งหนึ่งมันมีสามเหลี่ยมอย่างนี้ เราก็ไม่เรียกว่าของ ๓ อย่าง, แต่เราก็เรียกว่าของอย่างเดียวมี ๓ เหลี่ยม มันมันเป็นอย่างนั้น.

ฉะนั้น พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็เหมือนกับของ ๓ เหลี่ยมรวมเป็นของสิ่งเดียวกัน, เห็นโดยไม่อาจจะแยกกัน; คือพระพุทฺธเจ้าเป็นผู้ที่ตรัสรู้แล้วสอน, พระธรรมก็คือสิ่งที่ตรัสรู้แล้วสอน, พระสงฆ์ก็คือผู้รับมอบสิ่งที่ตรัสรู้แล้วสอน; เหมือนกับ ๓ เหลี่ยมในสิ่งเดียวกัน. พระพุทฺธเจ้า เป็นผู้ส่งมอบเพลิง, พระธรรมก็คือตัวคอบเพลิง, พระสงฆ์ ก็คือผู้ส่งต่อๆ คอบเพลิง; เลยก็ไม่แยกกัน, ๓ เหลี่ยมในของสิ่งเดียว. พระพุทฺธเจ้าเป็นผู้ชี้ทาง, พระธรรมเป็นตัวทาง, พระสงฆ์ก็เดินทาง; มันก็เป็นของสิ่งเดียวมี ๓ เหลี่ยม. พระพุทฺธเจ้าเป็นหมอ, พระธรรมเป็นวิธีบำบัดโรคหรือยา, พระสงฆ์ก็คือผู้ที่ได้รับการรักษา แล้วก็ไปเป็นหมอตต่อไป; ของสิ่งเดียวแบ่งได้เป็น ๓ อย่าง. นี้ก็ยังต้องเป็นสันติภูฏิกโก.

ผู้ชื่อว่าเห็นสันติภูฏิกโกของพระรัตนตรัยโดยสมบูรณ์.

สรุปความว่า เมื่อพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ จะรวมเป็นสิ่งเดียวก็เป็นสันติภูฏิกโก. เมื่อแยกให้เป็น ๓ ส่วน ๓ อย่าง ก็เป็นสันติภูฏิกโก. ใครเห็น

สันติปฏิภาณเหล่านี้ทั้งหมด ได้ชื่อว่าเห็นสันติปฏิภาณโดยสมบูรณ์. เดียวนี้ลองคิดดูสำรวจตัวเองดูด้วยจิตใจเที่ยงธรรม; ไม่เข้าข้างกิเลส; เข้าข้างพระธรรม; จะเห็นว่าเรามีสันติปฏิภาณก็มากน้อย? ถ้ายังน้อยไปก็รีบทำความเพียรให้มีสันติปฏิภาณความเป็นสันติปฏิภาณหรือสันติปฏิภาณกรรมนี้ ให้มากยิ่งขึ้น.

เรากำลังมีพระรัตนตรัยแต่ปาก ไม่เป็นสันติปฏิภาณ; เรามีหีบเปล่า หีบสวยงามมาก เพราะเราพูดเอาเองได้ว่าอย่างนั้นอย่างนี้ ก็พูดได้สวยงามมาก หีบนั้นมันก็สวยงามมาก แต่เปิดข้างในมันเปล่า เป็นหีบไม่มีอะไร!! นั่นแหละความที่ไม่มีสันติปฏิภาณในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; เป็นปัญหาเฉพาะหน้าของเราอยู่. เราได้ปล่อยเวลาล่วงมาหลายปี หรือหลายสิบปีแล้ว. บวชมาก็พรรษาแล้ว? ก็สิบพรรษาแล้ว? อายุเดี๋ยวนี้ก็สิบปีแล้ว? มันได้ปล่อยเวลาล่วงมานานหลายสิบปีแล้ว; ทำไมไม่ตกใจกันบ้าง? ไม่ตื่นตัวกันบ้าง? รีบมีธรรมะโดยเป็นสันติปฏิภาณกรรมกันเถิด พระพุทธศาสนาล่วงมาถึง ๒,๕๐๐ ปีแล้ว.

นี่คือเรื่องที่ตั้งใจจะพูดในวันนี้; คือความเป็นสันติปฏิภาณของพระพุทธของพระธรรม และของพระสงฆ์ ซึ่งรวมเรียกว่าพระรัตนตรัย. ที่แล้วมายังไม่เป็นสันติปฏิภาณ หรือเป็นน้อยเกินไป; ฉะนั้นขอให้พยายามสุดความสามารถ สุดชีวิตจิตใจ ให้เกิดความเป็นสันติปฏิภาณ สันติปฏิภาณกรรมเสียโดยด่วน.

อาตมาเห็นว่าการบรรยายในวันนี้สมควรแก่เวลาแล้ว. ขอยุติการบรรยายด้วยความหวังว่า ท่านทั้งหลายทุกท่าน ทั้งภิกษุ, สามเณร, อุบาสก, อุบาสิกา จะได้ไปพยายามค้นคว้า คຸຍເຂີຍ ปรับปรุงแก้ไข ความมีสันติปฏิภาณกรรมในพระรัตนตรัยให้สำเร็จประโยชน์ยิ่งๆ ขึ้นไป ทุกผู้ทุกคน เทอญ.

สันติปฏิက္ขกรรม

-๕-

๒ พฤษภาคม ๒๕๒๔

สันติปฏิက္ขกรรมของไตรสิกขา

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชาเป็นครั้งที่ ๕ ในวันนี้ ก็ยังเป็น การบรรยายเรื่องสันติปฏิက္ขกรรม คือความเห็นด้วยตนเองต่อไปตามเดิม; แต่วันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยโดยเฉพาะวันนี้ว่า สันติปฏิက္ขกรรมของไตรสิกขา.

[ทบทวนให้เห็นความหมายของสันติปฏิက္ขโกยิ่งขึ้น จนถึงหน้า๑๓๖.]

บางท่านยังไม่เคยได้ยินคำอธิบายเรื่องสันติปฏิက္ขกรรม ก็จำเป็นที่จะต้องพูดกันอีกบ้าง; ผู้ที่เคยได้ฟังแล้วก็คงจะไม่รำคาญ เพราะว่าควรจะทำความเข้าใจในเรื่องนี้ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป. ธรรมะทั้งหมดในพระพุทธศาสนาที่เราจะศึกษาหรือจะมี ๆ กันอยู่นี้ ต้องเป็นธรรมะที่เป็นสันติปฏิက္ขโก คือบุคคลนั้นเห็นได้ด้วยตนเอง; คำว่า “เห็น” นี้ไม่ใช่เห็นด้วยตา แต่เห็นด้วยความรู้สึกแห่งใจ. ตลอดเวลาที่ยังไม่เป็นสันติปฏิက္ขโก ก็ยังไม่ใช่ธรรมะแท้; เพราะพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เป็นหลัก

ตายตัวอย่างนั้น และพวกเราก็ท่องจำกันอยู่ สวดกันอยู่ว่า สุวากุขาโต ภควตา
 รมโม สันติปฏิภโก อกาลิโก เอหิปสสิโก โอปนยิโก ปจจุตฺต เวทิตพฺโพ ฯ ซึ่งถ้าว่ากัน
 ตามตรงแล้วก็เป็นเรื่องท่องอย่างนกแก้วนกขุนทองมากกว่า. คือบางคนไม่สนใจจะ
 รู้ว่า ความหมายนั้นว่าอย่างไร? ก็ท่องไปอย่างนกแก้วนกขุนทอง, แม้คนที่รู้คำแปล
 แล้วก็ชี้แจงที่จะทำความรู้สึกอยู่ในใจ เพราะว่าปากมันว่าได้แล้ว ปากก็ว่าไปก็แล้ว
 กัน; จึงเป็นเรื่องออกเสียงเท่านั้น ก็คิดว่าพอแล้ว.

เอาธรรมในศาสนาออกมาออกชื่ออย่างเปล่า ๆ ปลี ๆ ถือว่าทำผิดความประสงค์ของศาสนา.

นี่เอาพระธรรมออกมาออกชื่ออย่างเปล่า ๆ ปลี ๆ ไม่เป็นสันติปฏิภโกนั่นเอง; คน
 ส่วนมากคงจะคิดว่าไม่เป็นไร เรื่องเล็กน้อยไม่มีความสำคัญอะไร ที่จะเอาพระธรรมมา
 ออกชื่อกันเล่นเปล่า ๆ ปลี ๆ; เหมือนกับที่ออกชื่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ส่วน
 มากก็ออกชื่อกันเปล่า ๆ ปลี ๆ. แต่ในบัญญัติของศาสนาบางศาสนา เช่นศาสนา
 คริสเตียน หรือบัญญัติของโมเสสนี้ ถือว่าเป็นการทำผิดอย่างหนึ่ง เหมือนกับ
 ผิดศีลทั่วไป, คือเอาชื่อของพระเจ้ามาเอ่ยถึงอย่างเปล่า ๆ ปลี ๆ โดยไม่มีความหมาย
 แห่งพระเจ้านั้นแจ่มชัดอยู่ในใจ.

เรื่องนี้แม้จะเป็นคำสอนในฝ่ายศาสนาอื่น แต่เอาตมาเห็นว่า แม้ในศาสนา-
 พุทธนี้ก็ยังเป็นอย่างนั้น, เพราะว่ามันทำให้คนนั้นโง่งงทุกที; ใครเอาชื่อของพระ-
 พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มาพูดอย่างเปล่า ๆ ปลี ๆ ไม่มีความหมายที่รู้สึกอยู่ใน
 ใจ คนนั้นก็เคยชินกับการออกเสียงแต่ปากเปล่า ๆ ปลี ๆ ก็ต้องโง่งงทุกทีเป็น
 ธรรมดา. ขอให้ระวังให้ดีเถิด! ถ้าเราได้ออกเสียงอะไรออกมา ซึ่งเป็นชื่อของ
 พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ขอให้มีความหมาย คือมีความหมายอยู่ในใจของเรา
 จึงจะเป็นการกระทำที่มีผล ยิ่งทำก็ยิ่งฉลาด ไม่ใช่ยิ่งทำแล้วยิ่งโง่ง.

“ทำขนมเบื้องด้วยปาก” “หล่อฆ้องด้วยปาก”

ไม่มีวันที่จะได้รับผลเป็นสันติภูฏิจโก.

[คำอุปมาคนสักแต่ว่าพูดอธิบาย ไม่ได้รู้สึกเสวยรสสิ่งที่พูดบรรยาย.]

การพูดได้ออกเสียงได้ แม้แต่อธิบายได้ ยังไม่เป็นสันติภูฏิจโกก็มี คือ มันไม่รู้สึกลอยอยู่ในใจ ไม่สามารถจะหยั่งเข้าไปในจิตใจ ไม่ได้เสวยรสแห่งสิ่งนั้น. อาตมาอยากจะยกตัวอย่าง ที่เชื่อว่าคงจะเข้าใจกันได้ง่าย ๆ : เด็กคนหนึ่งเป็นฝึกัด-หนอง เจ็บเหลือประมาณ ก็บอกเด็กอีกคนหนึ่งว่า “กูเจ็บจริงไวย!” เด็กอีกคนหนึ่งว่า “มึงเจ็บรี?” สองคนต่างก็พูดคำว่า “เจ็บ” ด้วยกันทั้งนั้นแหละ, แต่เด็กที่กำลังเจ็บอยู่จริง ๆ เมื่อพูดว่า “เจ็บ” นั้นมันมีความหมายอย่างไร? แล้วเด็กอีกคนหนึ่งไม่ได้เจ็บ เพียงแต่ได้ยินเพื่อนบอกว่าเจ็บก็พูดว่า “มึงก็เจ็บรี?” ทั้งสองคนพูดคำว่า “เจ็บ” เหมือนกันเลย คำเดียวกันเลย, แต่คำว่า “เจ็บ” ที่เด็กคนหนึ่งพูด มีความหมายว่า กำลังเจ็บปวดอยู่ในเนื้อในตัว; ส่วนเด็กอีกคนหนึ่งก็เจ็บไปตามที่เด็กอีกคนหนึ่งบอก. ฉะนั้นคำพูดคำเดียวกันนี้ สำหรับเด็กสองคนนี้ ในเวลานี้ต่างกันมาก, แม้ว่าเด็กคนที่ ๒ จะเคยเป็นฝีเคยเจ็บมาแล้ว มันก็จะรู้สึกเท่ากับเด็กคนที่กำลังปวดอยู่นั้นไม่ได้; เพราะว่าการจำไว้ในสัญญา ก็ไม่เท่ากับที่ความรู้สึกอยู่จริง ๆ ในเวลานี้ซึ่งเป็นสันติภูฏิจโก. คำว่า “เจ็บ” เป็นสันติภูฏิจโกแก่เด็กคนที่กำลังปวดฝีจริง, แล้วก็ไม่ใช่สันติภูฏิจโกอะไรนักแก่เด็กที่ได้รับคำบอก หรือนั่งฟังอยู่; จะมีบ้างแต่ก็ไม่เท่ากัน ไกลกันลิบ.

หรือในทางที่ตรงกันข้าม เด็กคนหนึ่งกินขนมอย่างอร่อยที่สุดอยู่ บอกเด็กอีกคนหนึ่งว่า “อร่อยจริง!” เด็กคนนั้นก็รับว่า “เออ! อร่อย”. แต่คำว่า “อร่อย” ของเด็กทั้งสองนี้ก็ผิดกันอีกแหละ : เด็กคนที่กำลังกินอยู่นั้นอร่อยอย่างมีสันติภูฏิจโก; ส่วนเด็กอีกคนที่มาพลอยฟังนี้ เขาไม่ได้อร่อยด้วยความรู้สึก ไม่มีสันติภูฏิจโก; คำว่า “อร่อย” นั้นจึงไม่เหมือนกัน. คนหนึ่งอร่อยอย่างมีสันติภูฏิจโก, คนหนึ่งอร่อยอย่างไม่มีสันติภูฏิจโกเลย. นี่ท่านจงเข้าใจความหมายของคำว่าสันติภูฏิจโกนี้ ว่าเป็นอย่างนี้.

เราก็มักจะพูดกันแต่เพียงคำพูด อะไรๆ ที่เราเอามาพูด มันสักแต่ว่าพูด; อย่างที่เขาเรียกว่าทำขนมเบื้องด้วยปาก; มันก็พูดได้ ทำได้ ทำขนมเบื้องด้วยปาก; แต่แล้วมันก็ไม่มีการกินหรือรสแห่งการกินอะไร. เคยได้ยินอีกคำหนึ่งว่า หล่อซ้องด้วยปาก ก็มีคนพูดถึง; แล้วจะได้ซ้องมาได้อย่างไร สำหรับจะเอามาตีได้. “ทำขนมเบื้องด้วยปาก” “หล่อซ้องด้วยปาก” ก็ไม่มีวันที่จะได้รับผลเป็นสันติภูมิโก.

ธรรมะถ้าไม่เป็นสันติภูมิโก ก็ไม่มีประโยชน์.

ฉะนั้นขอให้ระวังให้ดีว่า สันติภูมิโกนี้มีความสำคัญ ควบคุมอยู่ในความประพฤติ ในการประพฤติของเรา. ทำไมพระพุทธเจ้าท่านจะต้องทรงย้ำถึงเรื่องสันติภูมิโก? ก็เพราะมีความสำคัญอย่างนี้ ถึงขนาดที่กล่าวมาแล้วว่า ถ้าไม่เป็นสันติภูมิโก สิ่งนั้นก็จะมีประโยชน์อะไร จึงได้ตรัสว่า สุวากุขาโต ภควตา ธมโม - ธรรมที่กล่าวดีแล้วนั้น เป็นสันติภูมิโก หรือต้องเป็นสันติภูมิโก ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วก็ไม่ใช่ธรรม, ไม่ใช่ธรรมที่กล่าวดี; ไม่ใช่สันติภูมิโกแล้ว มันก็ไม่เป็น อกาลิโก ต่อไปอีกคือว่าไม่เป็นอิสระจากเวลา, ก็เลยไม่เป็น เอหิปัสสิโก คือมิได้มีอยู่จริงสำหรับจะเรียกคนอื่นมาดูได้ ว่า มาๆ มาดูซิ ฉันมีอยู่อย่างนี้ๆ; นี่มันไม่มีจริง มันก็เหลวไปหมด, โอปนยิโก ก็ไม่มี, ปจจตุตฺ เวทิตพฺโพ วิญญูติ ก็พลอยไม่มี.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้]

ตัวพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา.

วันนี้จะพูดถึงเรื่องสันติภูมิโกของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา รวมกันแล้วก็เป็นตัวพุทธศาสนา. ข้อนี้ไม่ต้องบอก เพราะท่านทั้งหลายเคยได้ยินได้ฟังมาแล้วว่า ตัวพุทธศาสนาก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยบริบูรณ์. ใครๆ ก็อ้างว่า

ตัวมีพระพุทธานุสาสนา, ข้าพเจ้ามีศีล สมาธิ ปัญญา; แต่แล้วมัน มีอย่างสันติภูฏิจโกหรือเปล่า? นั่นแหละจะต้องวินิจฉัยกันในที่นี้.

ไตรสิกขาที่ไม่เป็น สวากขาโต สันติภูฏิจโก.

ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ อย่างนี้ รวมกันเป็นตัวพระพุทธานุสาสนา แต่ว่ามันมีอยู่เป็นชั้น ๆ : ศีล สมาธิ ปัญญาอย่าง *ปริยัติ* คือสำหรับศึกษาก็มี; ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นตัว การปฏิบัติ อยู่ก็มี; ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นตัว *ปฏิบัติ* คือ ได้รับผลอยู่โดยประจักษ์อยู่แก่ใจอย่างนี้ก็มี. มันเป็นไตรสิกขาชนิดไหนเล่าที่เราจะมี? ที่เราอดว่ามี? ไตรสิกขาอย่างปริยัติก็แทบจะไม่มี เพราะว่าไม่ได้ศึกษากันอย่างซาบซึ้ง. ศึกษาพอสักว่าจำได้ พุดได้, ถ้าพุดเก่งแล้วก็พอใจแล้ว ไม่ต้องมีไปถึงการปฏิบัติ.

นี่ไตรสิกขาหรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ของพุทธบริษัทเรา มันติดตันอยู่ที่ตรงนี้ มันมานอนจมอยู่ที่ตรงนี้; คือว่าพอดูพุดได้ พอดูพุดกันได้, หรือว่าพุดเก่ง สอนคนอื่นได้ก็พอ, ก็มักจะพอ; มันเป็นเพียงเรื่องการเล่าเรียน ยังไม่เป็นการกระทำหรือปฏิบัติ แล้วก็ไม่มีผลของการปฏิบัติ. เมื่อยังไม่เสวยผลของการปฏิบัติ ก็ยังไม่เป็นสันติภูฏิจโกโดยสมบูรณ์. สันติภูฏิจโกเพียงเล่าเรียนก็น้อยไป; สันติภูฏิจโกถึงขนาดปฏิบัติหรือกระทำอยู่ก็นับว่ามากขึ้นมา แต่ยังไม่สมบูรณ์; จนกว่าจะเป็นสันติภูฏิจโก คือเสวยผล รู้สึกอยู่ในใจ. เหมือนว่าเด็กคนหนึ่งกินขนม มันบอกว่าอร่อย แก่รู้สึกอยู่อย่างนั้น; คนที่นั่งดูได้ยินเพื่อนว่าอร่อย นี่มันไม่ถึงขนาดแห่งความรู้สึก แม้ว่าเขาจะเคยกินขนม เขาก็ได้แต่คาดคะเนหรืออนุมาน.

เราจะต้องทำให้ถึงระดับที่เรียกว่า เป็นสันติภูฏิจโกโดยสมบูรณ์ คือได้รับผลแห่งธรรมะนั้นๆ; เรามาพอใจเสียเพียงแค่ว่าได้ยิน ได้ฟัง ได้พุด ได้สนทนา ได้สอน ก็พอกันเสียโดยมาก เลยไม่เป็น สวากขาโต ภควตา ธมโม คือไม่เป็นสิ่งที่พระผู้มี-

พระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว, นั่นแหละ คือเราไม่มีตัวศาสนาที่แท้จริง, ไม่มีตัวพระ-พุทธศาสนาที่แท้จริง เพราะไม่มีสันติปฏิภาณอยู่ในเรา.

มีไตรสิกขาเพียงแค่นี้ไม่ได้ดีมรสพระธรรม.

เรามีแต่พิธีเป็นอันมาก; แม้เกี่ยวกับ ศิล สมาธิ ปัญญา ก็ยังเป็นพิธี; แล้วยังเป็นพิธีมากไปกว่านั้นอีก ดูพิธีทางศาสนาก็แล้วกัน. บางพิธีก็เสียเงินมาก เสียเวลามาก ยุ่งยากมาก เหนื่อยมาก แล้วก็ยังเป็นเพียงพิธี; ไม่มีความเป็นสันติปฏิภาณของธรรมะที่แท้จริงในหัวใจ. มันก็เป็นสันติปฏิภาณของความสนุกสนาน เอรีดอ้อย เหมือนกับ ลิงกินกล้วย; ไม่ใช่มนุษย์ได้ดีมรสแห่งพระธรรม; มันก็เปรียบเทียบกันไม่ได้แบบนี้; เรามีแต่พิธี.

ที่นี่จะต้องระลึกนึกถึงว่า พิธีนั้นที่จริงมันก็ดี ถ้าประพฤติกระทำให้มัน ก้าวหน้า; หรือเป็นรากฐานที่ดี แล้วประพฤติให้ก้าวหน้า. ถ้าเป็นแต่พิธีอยู่ตรงนั้น เป็นพิธีอยู่อย่างนั้น ก็ปี๋ มันก็ไม่ก้าวหน้า.

ศีลพัตตปรามาสที่ถูกมองข้าม.

[ศีลพัตตปรามาส ที่หลงเห็นว่าไม่เป็นศีลพัตตปรามาส.]

ที่นี่พิธีนี้ให้มันนอกเงยเลยออกไปเป็น ศีลพัตตปรามาส : เป็นสังโยชน์ชุดแรกที่ปุถุชนจะต้องละเพื่อความเป็นอริยะ. ท่านทั้งหลายได้ยินคำว่า ศีลพัตตปรามาสกันอยู่ แต่ไม่ค่อยจะรู้ว่าหมายถึงอะไร? มักจะพูดไปตามคำสอนของพวกเขาหนึ่งว่า ได้แก่ระบบปฏิบัตินอกพุทธศาสนา เป็นเรื่องนอกพุทธศาสนา, ลัทธิต่างๆ ของพวกนอกพุทธศาสนา, นั่นว่าเป็นศีลพัตตปรามาส. ส่วนศีลพัตตปรามาสที่ชวนคอเขาอยู่เป็นพวงๆ นั้น เขาไม่เห็นเลย. นั่นแหละคือทำอะไรใน

ลักษณะที่เป็นพิธี แล้วก็ยึดมั่นว่านี่รอดตัว; เช่นว่า ไปรดน้ำมนต์ แล้วก็คิดว่ารอดตัวได้โดย พิธีรดน้ำมนต์; อย่างนี้คือศีลพัตตปรามาสชั้นต่ำที่สุด.

แต่ที่นี้ที่ไกล สูงขึ้นมากกว่านั้นก็เช่นเรียกว่า “บนบวช”, ทำอะไรผิดเคราะห์ร้าย บนบวช, แล้วก็เชื่อว่าบวชแล้ว บนแล้ว ก็หายแล้ว; อย่างนี้ก็คือศีลพัตตปรามาส เพราะมันสักว่าทำ สักว่าเชื่อ; มันไม่ได้บวชจริง เขาไม่ได้มีศีลในเพราะการบวชจริง เพราะมันเป็นเพียงการบนบวช. หรือพระเณรในบางยุค บางถิ่น เทียวได้ทำพิธีอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วก็ยืนยันว่ามีมรรค ผล; หรือเพียงแต่ว่าได้ลงอุโบสถ ก็ว่าอาบัติเกลี้ยงอย่างนี้; ความคิดอย่างนี้ ความเชื่ออย่างนี้ เป็นศีลพัตตปรามาส. อาบัติจะเกลี้ยงไปไม่ได้ ถ้าไม่ได้ทำคัม นี้เขาสมมติกันว่า เพียงแต่ได้มานั่งลง ปาฏิโมกข์ อาบัติก็เกลี้ยง อย่างนี้ก็ยึดถือ ว่าเป็นความจริง. แม้อย่างนี้มันก็เป็นศีลพัตตปรามาส แล้วก็แขวนอยู่ที่คอของภิกษุผู้ยึดถืออย่างนี้.

การลงปาฏิโมกข์ ที่เป็นและไม่เป็นศีลพัตตปรามาส.

มันจะต้องมีการประพาดิกระทำตามศีล ตามสิกขาบท : ถ้าล่วงสิกขาบท แล้วก็ต้องทำคัมอย่างถูกต้อง; ไม่ใช่มาทำพิธี ลงปาฏิโมกข์ เสียเดี่ยวเดียว, จนกระทั่งปาฏิโมกข์ก็กลายเป็นพิธีไป. ปาฏิโมกข์นั้นไม่ใช่พิธี ไม่ใช่เป็นเพียงพิธี; เป็น การกระทำอันหนึ่งที่เป็นโอกาสให้ภิกษุเหล่านั้นระลึกให้ดีอย่างละเอียดที่สุด ว่า ต้องตามอาบัติอะไรบ้าง? แล้วก็ไปทำคัมเสีย.

ที่นี้ก็มานั่งหลับๆ ตื่นๆ รอฟังปาฏิโมกข์กว่าจะจบ ไม่ได้นึกไปตามสิกขา-บทที่เขาสวดอยู่ มันก็เป็นพิธีลงปาฏิโมกข์พอเป็นพิธี; ถ้าเชื่อว่าอาบัติเกลี้ยงเพราะพิธีอย่างนี้ ก็เป็นศีลพัตตปรามาส. ที่นี้คนสวดก็สวดเหมือนกับว่าเปิดบันทึกเสียง เพราะคนสวดก็ไม่รู้ว่าแปลว่าอะไร; อย่างนี้มันก็ยังสนับสนุนความเป็นพิธีมากขึ้น.

ถ้าคนสวดก็รู้ คนฟังก็รู้; ก็คอยไล่ไปตามสิกขาบทเพื่อจะกำหนดการล่วงอาบัติของตน; อย่างนี้เท่านั้นจึงเป็นการลงปาฏิโมกข์ที่ถูกต้องตามธรรม ตามวินัย, ไม่กลายเป็นสีลัพพตปรามาสไป; ดังนี้ เป็นต้น.

การกระทำที่ทำในรูปแบบยึดถือไม่รู้ชัดพิธี เป็นสีลัพพตปรามาส.

[เห็นทุกเรื่องของศาสนาด้วยสันติภูฏิกโก จะไม่มีสีลัพพตปรามาส.]

ดังนั้นเรื่องอะไรๆ ก็ดี ที่กระทำไปในรูปแบบของพิธี ที่สักว่าได้กระทำแล้ว ก็หมดบาปบ้าง หมดกิเลสบ้าง, นั่นคือสีลัพพตปรามาส. บางคนมาให้อาตมาเป่าหัว; ถามว่าเป่าทำไม? ก็บอกว่ากำลังมีโชคร้าย, หรือว่าซื้ออรธมาใหม่กลัวจะชน. อาตมาบอกเขาว่า ทำไม่เป็น เป่าหัวชนิดนั้นทำไม่เป็น, เขาไม่เชื่อ ก็ออกไปด้วยความไม่พอใจ. นี่เป็นการแสดงว่า ทุกคนพร้อมที่จะมีสีลัพพตปรามาสอยู่ด้วยกันทั้งนั้น เต็มไปทั้งบ้านทั้งเมือง; คือคนมันพร้อมที่จะมีสีลัพพตปรามาส คือมีแต่พิธีที่ยึดถือ, แต่ตัวจริงของสิ่งนั้นไม่มี.

ระวังให้ดี : ท่านทั้งหลาย มัวแต่ว่า พุทฺธฺ สรรณํ คจฺฉามิ แต่ปาก อย่างนี้มันไม่มีพระพุทธรเจ้าที่แท้จริง; หรือจะรับ ปาณาติปาตา เวรมณีฯ สักก็ครั้งก็หน แต่ถ้าไม่มีเจตนาที่จะละ จะเว้นแล้ว ก็ไม่มีศีลที่แท้จริง, มันมีศีลตามพิธีที่ว่าได้รับศีลแล้ว ทำพิธีรับศีลแล้ว ก็มีศีลตามพิธี. ศีลชนิดนี้ก็เป็นสีลัพพตปรามาส; คือกระทำผิดความมุ่งหมาย,หวังผลก็ผิดความมุ่งหมาย, ไม่อยู่ในเหตุผลของสิ่งนั้น หรือของความมุ่งหมายของสิ่งนั้น.

นี่เรียกว่าไม่เป็นสันติภูฏิกโกแม้ในส่วนปริยัติ คือเราศึกษาเรื่องศีลเรื่องศาสนานี้ไม่ถึงความจริง ไม่รู้แจ้งในความจริง; ไม่เป็นสันติภูฏิกโกแม้ในส่วนปริยัติ ก็ไม่ต้องพูดถึงส่วนปฏิบัติหรือปฏิบัติ. เรียกว่ามีแต่พิธี จนกระทั่งพิธีนั้นกลายเป็น-

สัลลพัตตปรามาส เพราะความที่ไม่มีสันติวิถีโก ไม่มีตัวจริงของสิ่งนั้น; คือไม่มีตัวจริงของศีล ของสมาธิ ของปัญญา ก็ไม่ดับทุกข์ มันก็ไม่มีการดับทุกข์.

จะคิดเอาว่าดับทุกข์ก็ได้ เพราะเชื่อตามพิธีว่า เขาว่าได้ทำพิธีแล้วก็ดับทุกข์; มันก็ยังเป็นสัลลพัตตปรามาส. มีศาสนาอย่างเป็นทางการมัน!! มีพระศาสนาของตัวเอง แต่ว่ามีอย่างเป็นทางการ คือไม่สำเร็จประโยชน์, น่าเศร้าก็น่าเศร้า น่าตกใจก็น่าตกใจ น่าละอายก็น่าละอาย, เพราะความที่ไม่มีสันติวิถีโกในสิ่งนั้นๆ; จึงเห็นว่าควรจะเอามาชำระ ปรับปรุง หรือสะสาง หรือแก้ไข หรืออะไรก็แล้วแต่จะเรียก ให้มันเป็นสันติวิถีโกมากขึ้นๆ ตามลำดับ.

พุทธศาสนาที่ไม่เกี่ยวกับไตรสิกขาไม่มีความหมายในทางธรรม.

วันนี้พูดเรื่องไตรสิกขา. ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จะต้องเป็นสันติวิถีโก แก่พุทธบริษัททุกคนที่ถือพระพุทธศาสนา อันประกอบกันขึ้นด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา. ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นองค์ประกอบที่ประกอบกันขึ้นเป็นพระพุทธศาสนา. เราก็ประกาศตัวว่าเป็นผู้ถือพระพุทธศาสนา; อย่างนี้ก็เป็นเรื่องศาสนา ประกาศตัว หรือพระพุทธศาสนาโดยลงทะเบียนสำมะโนครัว หรือจะทำพาสปอร์ต มันก็ต้องลงว่า ถือศาสนาอะไร. นี่ศาสนาแบบนี้ไม่เกี่ยวกับ ศีล สมาธิ ปัญญา; มันเกี่ยวกับสมมติบัญญัติตามกฎหมาย เป็นต้น; มันจะไม่มีความหมายอะไรในทางธรรม. มันมีความหมายในทางกฎหมาย ทางอะไรก็ว่าไปทางโน้น; แต่ไม่มีในทางธรรม หรือในทางศาสนาที่แท้จริง; ต้องเอามาพูดกันใหม่.

หลักการทำให้ไตรสิกขาเป็นสันติวิถีโก.

เป็นอันว่า เราจะพูดกันถึงสันติวิถีกรรม คือตัวความเป็นสันติวิถีโกของสิ่งทั้ง ๓ นี้ ให้เป็นที่เข้าใจกันตามลำดับ. พูดเรื่องศีลก่อน แล้วก็พูดเรื่องสมาธิ

แล้วก็พูดเรื่องปัญหา ว่าจะเป็นสันติภูมิได้อย่างไร? ซึ่งหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะต้องการ เพื่อจะได้มีศีลจริง มีสมาธิจริง มีปัญญาจริง มากขึ้น.

ก. การศึกษาปฏิบัติให้มีสันติภูมิในศีลสิกขา.

๑. มีสันติภูมิในความทุกข์ และการถูกความทุกข์กัดเอา.

อาตมาอยากจะพูดว่า ถ้าจะมีสันติภูมิในศีล, เรื่องแรกที่สุดนี้ก็ต้องทำความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับศีล ตั้งแต่ขั้นต้นที่สุด คือว่าเมื่อความทุกข์มันกัดเอา; นี่ขอภัยพูดอะไรมันรวบรัด บางทีก็หยาบคาย : เมื่อความทุกข์มันกัดเอา. ใครเคยบ้าง? ใครเคยถูกความทุกข์มันกัดเอาบ้าง? ใครไม่เคยทุกข์? ไม่ได้ขอให้ยกมือ กลัวจะถูกหลอก; ไม่ขอให้ยกมือ, ว่าใครบ้างไม่เคยทุกข์? ถ้าว่าเคยทุกข์; ก็สันติภูมิในความทุกข์กันเสียก่อน. แล้วถ้าว่าความทุกข์มันกัดเอามากๆ เจ็บปวดมากๆ; นั่นแหละ ตัวสันติภูมิที่แท้จริงที่จะตั้งต้น. ฉะนั้นคนพวกนี้มาสันติภูมิเมื่อความทุกข์มันกัดเอาก่อนจะดีกว่า.

คนไม่มีศีลก็ทำผิดไปหมด แล้วเขาก็ได้เสวยคุก ตะราง นี่เรียกว่าความทุกข์มันกัดเอา; หรือว่าอยู่อย่างไม่มีใครนับถือไว้ใจให้เกียรติ ก็เรียกว่าความทุกข์มันกัดเอา; ยืมเงินคนอื่นสักบาทหนึ่ง เขาก็ไม่ให้เพราะเขาไม่ไว้ใจ เพราะเป็นคนคดโกง; นี่ความทุกข์มันกัดเอา จนคนนั้นยืมเงินใครสักบาทหนึ่งก็ไม่มีใครให้. นี่มันจะลำบากยุ่งยากหลายอย่างหลายประการ เพราะความทุกข์; อย่างนี้ อาตมาเรียกว่า “เมื่อความทุกข์มันกัดเอา”. แล้วก็มันมาอยู่ในรูปที่เขาเรียกกันเสียใหม่ ว่า โชคไม่ดีเคราะห์ไม่ดี; นี่คนโง่! เขามีแนวเดินของเขาอย่างนี้.

เมื่อเขาทุกข์ ได้รับโทษเพราะความทุกข์; เขากลับไปยกให้ว่าเป็นเรื่องโชคไม่ดีเคราะห์ไม่ดี ฝึไม่เล่นด้วย เทวดาไม่ช่วย ต่อไปทางโน้น. ไม่มองเห็นว่า นี่มัน

เป็นความทุกข์ของเรา. ดังนั้นเขาจึงไม่มีสันติภูมิในความทุกข์ เพราะเขาไปยกให้เป็นเรื่องของผีसांगเทวดาไปเสีย.

เมื่อใครอยากจะมีสันติภูมิ มีสันติภูมิธรรมในเรื่องศีล ก็จงตั้งต้นมาตั้งแต่จุดเริ่มแรก คือความทุกข์ว่าเป็นอย่างไร? แม้แต่ว่าบางอย่างก็ได้รับการลงโทษในโรงเรียนเพราะความทุกข์ แม้ตีก็มี ต่ำลงไปถึงอย่างนี้ ขอให้รู้เสียเถอะว่ามันเป็นตัวการทุกข์. เราจักการทุกข์ และการทุกข์มันกัดเอาอย่างไร? เจ็บปวดอย่างไร? ก็ให้รู้จริงๆ. ผลของการทุกข์นั้นแหละจะเป็นสันติภูมิขึ้นมา.

๒. มีสันติภูมิในเรื่องความมีศีลพร้อม โดยหลักสัทธิธรรม ๓.

[: ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ.]

ที่นี้ในทางตรงกันข้าม : เมื่อความมีศีลช่วยโอบอุ้มถนอมไว้ รักษาไว้ คุ้มครองไว้; เรารู้สึกสบายเพราะความปลอดภัย เพราะการคุ้มครองของการมีศีล, มันไม่ถูกเขี่ยน ไม่ถูกตี ไม่ลำบากยากจน ไม่เป็นคนโชคร้าย ก็เลยรู้จักพระคุณของศีลมีสันติภูมิในเรื่องความมีศีล เป็นอันดับที่ ๒. อันดับที่ ๑ มีสันติภูมิในเรื่องทุกข์คือความไม่มีศีล; แล้วถัดมาก็มีสันติภูมิในเรื่องความมีศีลพร้อม. ขอให้ตั้งต้นมาจากจุดแรกอย่างนี้. ในการศึกษาธรรมเด็ก ๆ ให้มีศีล ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้เขามีสันติภูมิมาตั้งแต่ต้นอย่างนี้ด้วยเหมือนกัน.

๒.๑ มีสันติภูมิในเรื่องความมีศีลโดยปริยัติ คือรู้สึกต่อการมีศีลโดยการศึกษาศีลจนรักศีลยิ่ง.

อ้าว, เราเอาหลักใหญ่ ๆ มาเป็นเครื่องกำหนดกันก็ได้ว่า โดยหลักใหญ่ ๆ มันมีเรื่อง ปริยัติ คือเล่าเรียน; เรื่อง ปฏิบัติ คือการกระทำลงไปจริงๆ; ปฏิเวธ คือได้รับผลของการกระทำ. ที่นี้เราจะมีศีลโดยปริยัติ จะมีศีลโดยปฏิบัติ จะมีศีลโดย

ปฏิเวธ. จะมีศีลโดยปริยัติ ก็คือ โดยการศึกษา รวมทั้งการคิด การนึก การค้นคว้าอะไรด้วยเสร็จ. เราจะต้องศึกษาเรื่องศีล โดยความหมายของศีล, ศีกษาสิกขาบทแต่ละสิกขาบท อย่างละเอียดจนเข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้ง; โดยมองเห็นด้วยตนเองเลยว่า ถ้ารักษาเข้าแล้วจะดีจริง. เราทำอย่างนี้ได้ไหม ที่จะสอนเด็ก ๆ เรื่องศีลจนเด็ก ๆ เขามองเห็น เกิดความรู้สึกว่ารักษาศีลแล้ว ดีจริง ปลอดภัยจริง ชื่นใจจริง? ถ้าเราทำอย่างนี้ ก็หมายความว่ามศีลโดยปริยัติ; เด็ก ๆ ก็สามารถจะมีศีลโดยปริยัติ, ถ้าบิดา มารดา ครูบาอาจารย์ เขาสอนกันให้ดี ๆ จริง ๆ.

สรุปความว่าศีลโดยปริยัตินั้น คือศึกษากันจนรักศีลเหลือประมาณ. ศึกษาเรื่องศีลจนเกิดความรู้สึก รักในความมีศีลเหลือประมาณ. ถ้าไม่ถึงขนาดนี้ เรียกว่าการสอนนั้นยังไม่ได้ผล. สอนในโรงเรียนก็ตาม ที่วัดก็ตาม ที่ไหนก็ตาม, ถ้าการสั่งสอนนั้นไม่ได้ทำให้ผู้รับการสั่งสอนเกิดความรู้สึกรักในศีลแล้ว มันยังไม่ได้ผล; สอนกันเท่าไรๆ มันก็ยังไม่ได้ผล. จะต้องตั้งหน้าตั้งตากกระทำกันใหม่ สอนเรื่องศีลจนผู้ฟังรู้สึกรักในความมีศีลเหลือประมาณ โดยไม่ต้องเชื่อผู้สอนอีกต่อไป.

ก่อนนี้เด็ก ๆ ต้องอาศัยเชื่อผู้ใหญ่ว่ารักษาศีลแล้วดี จะดีอย่างนั้น อย่างนี้ จะมีบุญอย่างนั้นอย่างนี้ ตามที่ผู้ใหญ่เขาว่า; เดียวนี้วิธีนั้นคงใช้ไม่ได้. ในยุคโลกปัจจุบันนี้ จะต้องสอนจนเด็กเขาเห็นของเขาเองว่า ศีลนั้นดีอย่างนี้ๆ แล้วเขาก็อยากจะมีศีลแล้วเขาก็รักศีล เกิดความรักในศีล; อย่างนี้ก็เรียกได้ว่าสำเร็จประโยชน์แล้ว ในการที่จะมีศีลโดยปริยัติ.

๒.๒ มีสันติภูมิโกลในความมีศีลโดยปฏิบัติ

คือรู้สึกรู้สการมีศีลโดยการปฏิบัติศีลจนรู้สึกไหว้ตนเองได้.

ที่นี้จะมีศีลโดยปฏิบัติ ก็หมายความว่าได้ปฏิบัติศีลเข้าแล้ว. เด็กก็ตาม ผู้ใหญ่ก็ตาม พอได้ปฏิบัติศีลอย่างรู้ความหมาย รู้โดยพยัญชนะ รู้โดยอรรถะ รู้โดย

อะไรหมดสิ้น เพราะเขาเกิดความรักศีลมาแล้ว, เขาก็เห็นชัดอยู่ที่การปฏิบัติตัวเองว่า ปฏิบัติแล้วอะไรมันเปลี่ยนแปลง? เมื่อมีการปฏิบัติศีลแล้วมันมีการเปลี่ยนแปลงที่ตรงไหน? เขาจะรู้สึกพอใจตัวเอง นับถือตัวเอง ที่รู้สึกว่ามันมีศีลอย่างนี้ มันมีศีลอยู่อย่างนี้ๆ จนเขาอยากจะทำตัวเองขึ้นมา หรือเขาอาจจะไหวตัวเองก็ได้ ใครๆ จะไปห้ามเขาได้. ถ้าอย่างนี้ก็ศีลโดยปฏิบัติ; เป็นสันติภูมิที่อยู่ในตัวการปฏิบัติ.

มีศีลโดยการปฏิบัติ. นี้เราไม่คอยแะ คอยชี้แจงให้เด็กๆ เขาเข้าใจ เมื่อเขากำลังปฏิบัติ เว้นการฆ่าก็ดี, เว้นการขโมยก็ดี, อะไรก็ดีที่มันเป็นศีล : นับตั้งแต่มีมรรยาทดี มีการพูดดี มีการกระทำดี. สนใจชี้แจงกันจนเขาพอใจเมื่อได้กระทำดีแล้วเป็นสุขได้แล้วด้วย. นี่ปฏิบัติจนเกิดความรักตัวเองว่ามีศีล นับถือตัวเองว่ามีศีล.

๒.๓ มีสันติภูมิโภในควมมีศีลโดยปฏิเวธ คือรู้สึกต่อควมมีศีล โดยชิมชาบผลศีล เกิดกายวิเวก.

ที่นี้ก็มาถึงศีลโดยปฏิเวธ. คำว่าปฏิเวธนั้น ตัวหนังสือแปลว่า แหว่งตลอด; ถ้าเป็นกิริยาทางวัตถุก็ของแหลมๆ แหว่งอะไรตลอดทะลุไป. เดียวนี้ทางจิตใจ ก็คือจิตนั้นได้ผ่านตลอดสิ่งนั้น, รู้สึกชิมชาบในสิ่งนั้น คือสัมผัสด้วยใจ แล้วรู้สึกด้วยใจ ก็ผ่านตลอดไปด้วยใจ. ปฏิบัติศีลถึงที่สุดจริงๆ แล้ว ผลมันก็เกิดขึ้น : เรียกเป็นศัพท์ เป็นแสงสูงๆ ก็เรียกว่า กายวิเวก.

กายวิเวกในกรณีผลการมีศีล คือไม่มีโทษทุกข์มากระทบทางกายวาจา.

วิเวกมี ๓ คือ กายวิเวก -วิเวกทางกาย, จิตตวิเวก -วิเวกทางจิต, อรูปวิเวก -อรูปทางทิฐิ ความคิดเห็นหรือสติปัญญา คือไม่มีกิเลส. แต่นี้เป็นเพียง

กายวิเวก. กายวิเวก ความหมายก็กว้างอยู่เหมือนกัน; เช่นไปอยู่ในป่าในดง ไม่มีใครรบกวน อย่างฤๅษี มุนี ก็เรียกว่ากายวิเวกได้. แต่เดี๋ยวนี้อยู่ที่นี้ อยู่ในบ้าน ในเมืองนี้ ไม่มีอะไรมากระทบกระทั่งในทางกาย คือไม่ได้ทำความผิดในทางกายเลย ก็ไม่มีอะไรมากระทบทางกาย รวมทั้งพูดจาด้วย, ไม่ได้กระทำความผิดทางการพูดจา ก็ไม่มีโทษทุกข์อะไรมากระทบทางวาจา. ความที่ไม่มีอะไรมากระทบ นี้เรียกว่าวิเวก.พูดภาษาคนก็มีของหรือวัตถุมากระทบ; ถ้าพูดทางภาษาธรรมะ ภาษาจิต ก็คือว่าจิตไม่ถูกกระทบ.

เดี๋ยวนี้กายของเราไม่มีผลมาจากกุศลมากระทบ, พูดอย่างที่แรกก็ว่า ความทุกข์ไม่มากัดเอาอีกต่อไป; นั้นแหละคือกายวิเวก : ร่างกายของเราไม่ถูกความทุกข์ของเรามากัดเอาอีกต่อไป นี้คือกายวิเวก. คงจะไม่ลึกซึ้งเกินไปถึงกับว่าเด็กจะฟังไม่รู้เรื่อง. เมื่อเขาถูกลงโทษ หรือเมื่อจะต้องลงโทษเขา; ก็พูดให้เขาเข้าใจว่า เดี่ยวนี้ความทุกข์ของเขามันกัดเอาแล้ว, เขาก็จะต้องได้รับการรบกวน หรือถูกตี หรือถูกอะไร อย่างนี้ไม่วิเวกแล้ว.

กายวิเวก-นิพพานทางกาย : ผลการมีสันติภูมิโภกในศีลสิกขาโดยปฏิบัติ.

วิเวก แปลว่าเดี่ยวเอก. เอกแปลว่าเดี่ยว; เดี่ยวอย่างยิ่ง คือไม่มีสิ่งที่สอง; ไม่มีสิ่งที่สอง ก็คือไม่มีอะไรมากระทบ. เดี่ยวนี้ร่างกายของเราวิเวกคือเดี่ยว ไม่ถูกรบกวนโดยสิ่งที่สอง รู้สึกสบาย, อย่างนี้เรียกว่าศีลโดยปฏิบัติ คือผลของการมีศีลนั่นเอง; จะเรียกว่านิพพานทางกายก็ยังได้; แต่ไม่มีใครเคยพูด เขาก็ไม่เชื่อ เขาก็หาว่าพูดเอาเอง. แต่ถ้าคนรู้เรื่องอยู่บ้าง เคยศึกษาอยู่บ้าง จินรู้ว่านิพพานนี้ แปลว่าเย็น, ถ้าเย็นทางกาย ไม่มีความร้อนทางกาย ก็พอจะเรียกว่านิพพานทางกายได้.

นิพพานโดยแท้จริงเขามุ่งหมายทางจิต ทางสติปัญญา ทางความคิดนึกสูงสุดโน้น. แต่เดี๋ยวนี้ถ้าเย็นทางกายก็เรียกว่านิพพานทางกาย เพราะคำว่านิพพาน

แปลว่าเย็น; ที่เราพูดว่าเย็นนอกเย็นใจ นั้นมันทางใจ, แต่เราพูดว่าเย็นกายก็พูดได้เหมือนกัน. เพราะฉะนั้นเมื่อกายเย็น ไม่ถูกกระทำให้อุ่นด้วยไม้เรียวเป็นต้น ก็เป็นนิพพานทางกาย. เด็กๆ ควรจะเข้าใจ และหวังความเย็นทางกาย เพราะไม่มีความทุกข์สักแต่เอาหรือมาเผาเอา. นี่เป็นสันติวิถีโกอย่างยิ่งในความมีศีล.

ผู้มีศีลครบหกบทแห่งองค์คุณของพระธรรม.

[: มีสันติวิถีโกในศีล เริ่มแต่เห็นโทษของการทุจริต ถึงมีปฏิเวธในศีล.]

นี่เรื่องศีล. ต้องมีศีลโดยปริยัติ คือศึกษาเรื่องศีลจนรักศีล. ต้องมีศีลโดยปฏิบัติ คือปฏิบัติจนนับถือตัวเองขึ้นมา. และมีศีลโดยปฏิเวธ คือมีนิพพานทางกาย เป็นกายวิเวก ไม่มีสิ่งที่สองมากระทบกายให้เจ็บปวดเดือดร้อน.

ถ้าทำได้อย่างนี้จึงจะมีศีลชนิดที่เป็นสันติวิถีโก ตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ได้กล่าวไว้อย่างดีแล้วไม่มีทางผิด แล้วก็ เป็น เอหิภัสสิโก : กล่าววกมือเรียกเพื่อนว่า มาดูซิ มาดูศีลของฉันทิงๆ อย่างนี้เป็นเอหิภัสสิโก; พูดอย่างเป็นภาพพจน์ เหมือนกับว่ามาดูของหรือสิ่งของที่ฉันทิงมีอยู่. แต่ที่นี้ศีลนั้นเป็นนามธรรม ไม่มีตัวตนโดยประจักษ์ ต้องดูด้วยสติปัญญา, ถ้าเขามีปัญญา เขาก็จะดูออกเหมือนกันว่าคนนี้มีศีล. แต่นี่เอาความหมายกันแต่เพียงว่าเขามีศีลจริง มีศีลจริงจนอาจจะเรียกคนมาดูได้; ก็เป็นศีลที่ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา เป็น อกาลิโก; เป็นโอปนยิโก เพราะเดี๋ยวนี้มีอยู่ในตัวแล้ว; ก็เป็น บัจฉิตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ: คนที่มีสติปัญญาไม่โง่งเง่าเท่านั้นจะรู้ได้. คนโง่งเง่าไม่อาจจะมองเห็นหรือรู้สึกได้ในธรรมะ แม้ที่เป็นขั้นศีล.

ดังนั้นถ้าพูดตามภาษาบาลี เดียวนี้ก็มีศีลครบองค์คุณของพระธรรม. ถ้าพูดเป็นบาลีก็แปลกหูท่านทั้งหลาย, ก็จะต้องพูดว่า สุวาग्ฆาตัง ภควตา สิลัง สันติวิถีโก อกาลิกัง เอหิภัสสิกัง โอปนยิกัง ปัจจตตัง เวทิตัพพัง วิญญูหิ. เอาคุณบทของพระธรรมทั้ง ๖ บทมาใช้กับคำว่าศีล ก็จะได้ยินคำพูดแปลกๆ อย่างนี้; คือเป็น อังๆ ไปหมด.

ข. การศึกษาปฏิบัติให้มีสันติภาวนาในสมาธิศึกษา.

๑. มีสันติภาวนาในเรื่องการถูกนิรณการกัดเอา.

ที่นี้เรื่องที่สองก็คือ “สมาธิ”. เราจะมีสมาธิ จนมีสมาธิอย่างเป็นสันติภาวนา. สมาธินี้จะทำให้ออกเสียงเป็นโอๆ : สุวาฯฯฯ โตะ ภาควตะ สมาธิ สันติภาวนา อภาลโก เอหิปสฺสโก โอบนโยโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ, ได้. ถ้าจะมีสมาธิชนิดนี้ ก็ต้องตั้งต้นมาตั้งแต่ จุดเริ่มแรกที่ตรงกันข้ามอีกเหมือนกัน. เช่นว่าจะมีสันติภาวนาในศีล ก็ให้ตั้งต้นมาตั้งแต่ฝ่ายตรงกันข้าม คือความทุศีลมันกัดเอา แล้วก็รู้สึก; แล้ว ก็ตั้งต้นมีศีลตรงกันข้ามขึ้นมาได้. เดียวนี้ก็เหมือนกันอีก เราจะต้องตั้งต้นชีวิตของคนธรรมดาสามัญ ปุณฺณชนทั่วไป ซึ่งถูกนิรณการมันกัดเอาตลอดเวลา.

นิรณการ ๕ เหมือนต่อแดน, รุมต่อคนธรรมดาอยู่ตลอดเวลา.

คนทั่วไปปุณฺณชนธรรมดาสามัญ ถูกนิรณการกัดเอาตลอดเวลา. นิรณการ ๕ ที่ได้ยินได้ฟังกันอยู่ทั่วไปนั่นแหละ. จิตของคนนั้นเดี่ยวถูกนิรณการตัวที่หนึ่งคือกามฉันทะ - ความรู้สึกวิตกไปในทางกามารมณ์ โดยเฉพาะทางเพศ มันกัดเอา จะนั่งจะนอนไม่เป็นสุข. ความรู้สึกทางเพศหรือทางกามารมณ์มันกัดเอาแล้ว นั่งไม่เป็นสุข นอนไม่เป็นสุข เหมือนกับว่านั่งอยู่ในกองไฟ.

เดี๋ยวนิรณการตัวที่สองคือ พยาบาท - โกรธใคร เกลียใดใคร อาฆาตใคร ชังนำหน้าใคร ได้ยินเสียงของคนนั้น เห็นหน้าของคนนั้น; นี่นิรณการตัวที่สองคือพยาบาทมันกัดเอา.

เดี๋ยวก็นิรณการตัวที่สาม ซึ่งมันแปลก : ถีนมิทฺฐะ, คือซึมเซา ละเหยียละห้อย มีกำลังจิตตกต่ำ แพบ คือจิตมันแพบ.

เดี๋ยวก็มีนิรณการตัวที่สี่คือ อุทฺธจฺจกุกฺกุจจะ คือฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งซ่าน จิตฟุ้งสะกิดไม่ลง มันคอยแต่จะฟุ้ง; นี้เรียกว่านิรณการตัวที่สี่มันกัดเอา.

เดี๋ยวก็นิวรณ์ตัวที่ห้า วิจิกิจฉา คือความไม่แน่ใจในสิ่งใด มันกัดเอา. ความลึกลงจะผิตเสียเรื่อยมันมีได้ง่าย; และอันนี้เป็นตัวรบกวนมากที่สุด : อะไรๆ ปลอดภัยดีแล้วหรือยัง? การเงินปลอดภัยแล้วหรือยัง? อนามัยของเราปลอดภัยแล้วหรือยัง? มันไม่แน่ใจลงไปได้. มันระแวงสงสัยว่าจะเป็นอันตรายหรือไม่พอ หรืออาจพังทะลาย สถานะของตนอาจพังทะลายลงมาอย่างนี้ นี่มีความไม่แน่ใจ.

เรียกว่าเหมือนกับว่า มีต่อ มีแดนมาต่ออยู่เรื่อย. คิดดูว่า ถ้าคนสักคนหนึ่ง ถูกต่อถูกแดนมากลุ่มรวมต่อตรงนั้น ต่อตรงนี้ ต่ออยู่เรื่อยทั้งเนื้อทั้งตัว เขาจะเป็นอย่างไร? อย่างนั้นแหละเรียกว่านิวรณ์มันกัดเอา; เหมือนกับว่ามีต่อ มีแดนตั้ง ๕ ชนิด ๕ ตัว มากอยต่อ อยต่อกต่ออยู่เรื่อย. เราจะต้องรู้จักสิ่งเหล่านี้เสียก่อน รู้จักนิวรณ์ที่มันกัดต่อเอาให้มันเป็นสันติปฏิภาณเสียก่อน ว่าในชีวิตประจำวันตามธรรมดา นั้นมีอย่างนี้จริง; มีสันติปฏิภาณฝ่ายตรงกันข้ามต่อสมาธิ ตรงกันข้ามจากสมาธิ คือนิวรณ์.

๒. มีสันติปฏิภาณในเรื่องไม่มีนิวรณ์รบกวน, ในความมีสมาธิ โดยหลักสัทธิธรรม ๓.

ที่นี้ก็มาสันติปฏิภาณอันดับ ๒ ว่า เมื่อไม่มีนิวรณ์รบกวน คือไม่มีนิวรณ์ตัวไหนมากัดมาต่อ อย จะเป็นอย่างไร? เวลาที่จิตสบายเยือกเย็นเหมือนกับอยู่ในสมาธิ โนเฒานโดยบังเอิญ เวลาไปเที่ยวทะเล ไปเที่ยวยอดภูเขา มาที่วัด หรือไปในป่า ตรงไหน แล้วบังเอิญไม่มีนิวรณ์อะไรมารบกวนจิตใจเลย ตอนนั้นสบายที่สุด มันเป็นอย่างไร? ก็จะเกิดความอยากที่จะเป็นอย่างนั้น.

เมื่อเรานั่งตากลม อารมณ์ดี สบายที่สุดเราก็พอใจ เราก็ชอบ; ที่นี้เราควรจะรู้จักเมื่อจิตเป็นอย่างนั้น, แล้วเราก็อยากที่จะให้จิตเป็นอย่างนั้น, มีสันติปฏิภาณใน

สมาธิเป็นทุน คือไม่ถูกนิเวศกัดเอา แล้วรู้สึกสบายเมื่อไม่มีนิเวศมารบกวน. ต้องตั้งต้นมาจากตรงนี้ คนจึงจะชอบสมาธิ หรืออยากจะมีสมาธิ.

แล้วก็ไม่ยากเกินไปจนถึงกับว่าจะพูดให้เด็ก ๆ เข้าใจไม่ได้, ถ้าเราสนใจที่จะให้เด็กรู้จักเปรียบเทียบเวลาที่จิตเขายิ่งเหมือนกับถูกต่อ ถูกแทนต่อ ยกับเวลาที่จิตของเขาสบายเหมือนกับไม่มีสิ่งเหล่านี้มารบกวน. ถ้าเขารู้จักแยกออกจากกัน ทีหลังเขาก็จะชอบฝ่ายจิตที่ไม่ถูกอะไรกวน. นี่สันติปฏิภโกในสมาธิ มันก็ลงรกลงรากอย่างถูกต้องแน่นแฟ้น ที่จะทำให้คนนั้นมีสมาธิโดยแท้จริงยิ่งขึ้นตามลำดับ.

๒.๑ มีสันติปฏิภโกในความมีสมาธิโดยปริยัติ

คือรู้สึกรื่นรมย์ในการศึกษาเรื่องสมาธิ จนอยากชิมรสสมาธิ.

เอาละ, ทีนี้ไหน ๆ เราก็วางหลักเป็น ๓ อย่าง ก็จะพูดโดย ๓ อย่างอีกเหมือนกันว่า มีสมาธิโดยปริยัติ หรือการศึกษา ก็คือ เอาเรื่องของสมาธิมาศึกษา มาวิพากษ์วิจารณ์ ค้นคว้าอย่างถูกต้อง จนอยากจะมีสมาธิ; ศึกษาเรื่องสมาธิ เข้าใจถึงที่สุด จนอยากจะชิมลองรสของสมาธิ. นี่เรียกว่าอยากมีสมาธิ; หมายความว่า อยากจะชิมรสของสมาธิ ตามที่เราได้ศึกษามาจนเข้าใจแล้วว่า สมาธินั้นคืออย่างไร? แต่มันตั้งรากฐานมาจากการที่รู้จักนิเวศ และความไม่มีนิเวศมาก่อนแล้ว มันก็ชอบความที่จะไม่มีนิเวศ แล้วจึงจะรักที่จะมีสมาธิ โดยการเปรียบเทียบมันจึงจะรู้จักคำนวณความมีสมาธิที่สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

การที่รู้ในขั้นต้นว่าไม่มีอะไรมากวนจิตนี้ มันก็ถูกแล้ว; แต่ว่ายังน้อยเกินไป. ขอให้เพิ่มขึ้น เพิ่มขึ้น ในส่วนอาการของจิตที่ไม่มีอะไรมารบกวน. สมาธิโดยปริยัติ ก็ศึกษา ๆ จนอยากจะชิมรสของสมาธิ.

๒.๒ มีสันติวิถีโง่ในความมีสมาธิโดยปฏิบัติ คือรู้สึกรู้รสของการปฏิบัติสมาธิทุกชั้นตอน.

ที่นี้ **สมาธิโดยปฏิบัติ** ก็คือเมื่อลงมือทำสมาธิ แม้เพียงนึกเดียวก็จะพบว่า จิตเป็นสมาธิ. อาตมายืนยันว่า ทำสมาธิแบบไหนก็ได้; การทำ **สมาธิมีอยู่มากมาย** หลายแบบ **สมาธิแบบไหนก็ได้ จะมีผลได้ไม่มากก็น้อย.** อย่าไปรังเกียจสำนักนั้น สำนักนี้ แบบนั้นแบบนี้; แบบสำหรับทำสมาธิตามที่เขาวางไว้แล้วหลายสิบแบบ ทุกแบบจะช่วยให้เกิดสมาธิได้บ้างไม่มากก็น้อย. ฉะนั้นขอให้ลงมือทำเถอะมันไม่อาจจะรู้สึกได้เพราะการไม่ลงมือทำ.

ฉะนั้น**ต้องลงมือทำสมาธิ** ก็จะพบความเป็นสมาธิไม่มากก็น้อย. แม้นึกเดียวมันก็รู้ว่า เออ! นี่เป็นเรื่องของสมาธิ, เช่นว่า จิตนิ่ง หรือจิตเกลี้ยง หรือจิตประหลาดบอกไม่ถูก จิตรวดเร็ว ว่องไว; ก็พอใจในตัวสมาธินั้น. พอใจในตัวสมาธินั้น, เหมือนกับเราเล่นกีฬา เราก็สนุกในอากัปภิกิริยาของการเล่นกีฬา. นี่เราทำสมาธิก็เป็นกีฬาในทางจิต แล้วก็พอใจ หรือสนุก; ขอใช้คำว่าสนุกจะดีกว่าอย่างอื่น.

สมาธิโดยปฏิบัติต้องอดทนทำเรื่อยไปไม่เลิก.

สมาธิโดยการปฏิบัติ ที่มันแน่นอนที่สุดก็คือว่า**ต้องอดทน** พยายามปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นไปๆ. สักว่าลงมือทำครั้งแรกมันไม่ค่อยมีอะไรก็มากน้อย; **ต้องอดทน** ทำ ทำ ทำ ทำ. **แม้แต่ว่าล้ม ไม่สำเร็จก็ไม่เลิก;** แม้มันจะล้มไม่สำเร็จก็อย่าเลิกทนทำต่อไปอีก จนกว่าจะทำได้. ความล้มมันอยู่ตรงนี้ อยู่ตรงที่ไม่เลิก ไม่ยอมเลิกทำต่อไปอีก. เพราะมันเป็นธรรมดาของสิ่งนี้ ซึ่งต้องการให้อดทนทำ.

จะเรียกว่าอดทนก็ดูน่ากลัว; แต่ขอว่าอย่าเลิกก็แล้วกัน. เหมือนว่าเด็กๆ มันจะสอนเดิน มันจะสอนยืนแล้วเดินนี่ เขาก็ต้องล้ม; แต่แล้วเขาก็ไม่ยอมเลิก เขาก็

เอาอีก ไม่กี่วัน หรือไม่ก็สัปดาห์ เด็กลง ก็จะได้เดินได้ ทั้งที่ไม่ควรจะเดินได้; แต่เพราะความอดทนและพยายามจะทำ เด็กลง ทารกนั้นก็เดินได้.

นี่ผลของการที่ต้องทำ อย่างว่าทำเรื่อย; แต่ถ้าใช้คำว่าอดทนเดี๋ยวจะกลัวเสีย. กลัวเหนียว กลัวลำบาก; อย่าใช้คำว่าอดทนเลย ใช้คำว่าทำเรื่อยก็แล้วกัน; แต่ที่จริงก็มีความหมายของความอดทนหรือขันติอยู่ในนั้น.

เหมือนคนจะหัดขี่รถจักรยานนี้ ไม่มีใครขี่ได้เลยในการฝึกหัดครั้งแรก; คือเอารถจักรยานมาจับเข้าแล้วก็ขี่ไปได้เลย นี่ไม่มีใครทำได้. มันต้องขี่แล้วล้มๆ, แล้วการล้มนี้เป็นครู; การล้มทุกที เป็นครูทุกที ไม่เท่าไรเขาก็ขี่ได้. จะต้องเสียสละต้องอดทน ต้องแลกเอาด้วยการล้ม หัวเข่าถลอกปอกเปิก หน้าแข้งถลอกปอกเปิก, นั้นจะต้องเรียกว่าทนได้ แลกเอาด้วยความเป็นอย่างนี้ จะทำที่เดียวได้นั้นไม่มี.

ฉะนั้นการทำสมาธินี้ก็เหมือนกัน มันเหมือนกับขี่รถจักรยานอีกแบบหนึ่ง เหมือนกับรถจักรยานจิต เอาจิตเป็นรถจักรยาน ขี่รถจักรยานจิต; เราก็หกล้มหัวเข่าถลอกปอกเปิกเหมือนกับขี่รถจักรยานธรรมดา. มันจะค่อยๆได้ แล้วก็จะต้องได้โดยไม่ต้องสงสัย. ถ้าคนทั่วไปไม่เคยลองด้วยซ้ำไป หรือว่าลองล้มเหลวครั้งแรกก็เล็กๆ “นั่นไม่ใช่เรื่องสำหรับเรา, เราไม่มีบุญ ไม่มีบารมีที่จะทำได้” แล้วก็เลยเลิกกัน มันก็ไม่มีภาระกระทำ.

สมาธิโดยการปฏิบัตินี้ ก็คือทำเรื่อย แล้วสนุกไปเรื่อยในการกระทำ ให้รัฐสของการกระทำที่เรียกว่า มีสันติภูมิ, เป็นสันติภูมิในตัวการกระทำนั้น. เหมือนกับที่ว่าเราขี่รถจักรยานล้มเจ็บปวดอย่างไร ให้เรารู้สึกอยู่อย่างสมบูรณ์อย่างนั้น. เดียวนี้เมื่อฝึกจิตก็ขอให้รู้สึกอยู่อย่างสมบูรณ์อย่างนั้น คือมีสันติภูมิในการปฏิบัติของสมาธิ.

๒.๓ มีสันติวิถีโง่ในความมีสมาธิโดยปฏิเวธคือรู้สึกชิมชาบผลสมาธิขั้นต่าง ๆ.

ที่นี้ก็สมาธิโดยปฏิเวธ. นี้หมายถึงผลสุดท้าย; เมื่อปฏิบัติสมาธิสำเร็จแล้ว ได้รับรสในทางจิตใจอย่างไร, เช่นสามารถทำสมาธิจนเป็น ฌานได้, ก็รู้สึกของฌาน พอใจ เพลิดเพลินอย่างยิ่งในรสของฌาน เช่น ปฐมฌาน เป็นต้น.

คำพูดก็มีอยู่ว่า ทำสมาธิคือให้จิตกำหนดอารมณ์ นี้เรียกว่าทำสมาธิ; ถ้าทำสำเร็จก็เรียกว่าฌาน ได้ฌาน; ถ้าหยุดอยู่ในฌานนาน ก็เรียกว่าสมาบัติ; มันเป็นเรื่องเดียวกัน. ทำสมาธิคือจิตกำหนดอารมณ์, ถ้ากำหนดได้สำเร็จเรียกว่า ฌาน, ถ้าหยุดอยู่ในฌานนั้นเฉยๆ เป็นเวลาระยะยาวก็เรียกว่าสมาบัติ.

ในทุกชั้นตอนมีรสให้ชิม : เมื่อแรกทำสมาธิ เมื่อยังไม่สำเร็จ ก็มีรสขลุขลัก รสที่นำเกลียดน่ากลัวก็มีได้; ถ้าสำเร็จก็มีรสเป็นฌาน จะมีความสุขเจืออยู่ในสิ่งที่เรียกว่าฌานนั้นเสมอไป, อย่างที่เรียกองค์ฌานประกอบด้วย วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา; ถ้าขึ้นมาถึงฌานได้แล้ว ก็มีรสที่ดึงดูดใจแล้ว คือความสุข หรือ ปิติ. ฉะนั้นเมื่อปิติ สุข อย่างนี้รู้สึกอยู่ ก็เรียกว่าเรามีสมาธิโดยปฏิเวธ.

ในเรื่องของสมาบัตินั้น ก็มีรส แต่ว่าเป็นรสเจียม ไม่ยั่วใจ ไม่รู้สึกดึงดูด แต่เป็นการพักผ่อนอย่างยิ่ง. แล้วในขณะที่แห่งสมาบัตินั้น มีรสไปในทางความว่าง ซึ่งน้อยคนจะชอบ; แม้สมาบัติในขั้นต้นๆ ของปฐมฌาน ก็มีลักษณะอาการเป็นไปในทางความว่าง : จิตว่างจากการปรุงแต่ง ว่างจากอะไร; มันเป็นรสที่ดีเกินไปจนไม่มีใครชอบ. รสนั้นละเอียดอ่อน, หรือเย็นหรือหยุด, หรือซัดจืดเกินไป, ไม่มีใครชอบ. สู้รสของฌานไม่ได้; ยังมีหวานๆ, มีเอร็ดอร่อย, มีหอม, มีมัน, อะไรได้. แต่ถึงอย่างไรก็เรียกว่าเป็นปฏิเวธได้ด้วยกันทั้งนั้น. ดังนั้นเรามีสมาธิโดยปฏิเวธ คือดีมีรสของสมาธินั้นน้อยอยู่อย่างสันติวิถีโง่.

สมาธิที่ประกอบด้วยคุณบทหกของพระธรรม.

[: สมาธิของผู้มีสันติภาวนาในสมาธิ เริ่มตั้งแต่เห็นโทษของการไม่มีสมาธิ ถึงมีปฏิเวธในสมาธิ.]

เดี๋ยวนี้เราก็มีสมาธิรู้สึกอยู่ในใจเป็นสันติภาวนา จนรู้สึกถึงว่ามันเป็น อภา
ลโก : ทำเมื่อไรก็มีเมื่อนั้น; แล้วก็ เป็น เอหิภัสสโก : มีจริงๆ ถึงขนาดเรียกเพื่อน
มาดูได้ อยู่ในใจแล้ว รู้สึกอยู่ในใจแล้ว; ก็เป็น โอปนยโก, เป็น บัณฑิตตั้ง เวทิตัพโพย
ธรรมะคือสมาธิของผู้นั้น ก็ประกอบไปด้วยองค์ ๖ ประการ ซึ่งเป็นคุณบทของ
พระธรรม; และมีความสำคัญอย่างยิ่งอยู่ที่คำว่าสันติภาวนา -เสวยรสนั้นอยู่ด้วย
ความรู้สึกจริงๆ : มันเป็นปฏิเวธ.

จิตตวิเวก-นิพพานทางจิต : ผลของการมีสันติภาวนาในสมาธิศึกษาโดยปฏิเวธ.

ที่นี้สมาธิโดยปฏิเวธ ก็คือว่า เป็นจิตตวิเวก:จิตไม่ถูกอะไรกระทบกระทั่ง.
ศีลให้เกิดกายวิเวก : กายไม่ถูกอะไรกระทบกระทั่ง. สมาธิให้เกิดจิตตวิเวก : จิต
ไม่มีอะไรกระทบกระทั่ง; จะเรียกว่าเป็นนิพพานในทางจิตก็ได้. ข้อนี้อยอมให้เขาตำ
เขาตำจนชินจนไม่เจ็บแล้ว. สร้างคำขึ้นมาใหม่ๆ ว่า นิพพานทางกาย เมื่อมีศีล
สมบูรณ์, นิพพานทางจิต เมื่อมีจิตเป็นสมาธิโดยสมบูรณ์.

นิพพานทางจิตที่จริงก็มีในบาลี; คนเขาไม่ดูเอง ไม่สังเกตเอง. คนยุค
ก่อนพระพุทธเจ้า เขาเอาปฐมฌาน ทุติยฌาน เป็นนิพพานกันมาก่อนแล้วทั้งนั้น.
ดังนั้นคำว่านิพพานทางจิตนี้เคยมีแล้ว เคยเป็นคำพูดที่ใช้แล้ว และก็มีอยู่ในพระบาลี
เป็นคำที่พระพุทธเจ้าเอามาตรัสเล่าอีกที่หนึ่งก็มี. เรายืมเอาคำนั้นมาใช้อีกทีก็ได้ว่า
เป็นสมาธิโดยสมบูรณ์แล้ว มีปฏิเวธ คือรู้แจ้ง รู้สึกในผลของมัน ก็เป็นนิพพานทางจิต;
สูงกว่านิพพานทางกาย.

ค. การศึกษาปฏิบัติให้มีสันติวิถีโกในปัญญาสิกขา.

๑. มีสันติวิถีโกในเรื่องอวิชชาถอดเอา.

ที่นี้ก็มาถึงเรื่องที่สามคือเรื่องปัญญา. จะรู้จักปัญญา, จะมีปัญญา, จะซึม-
ซาบในปัญญา, จะมีสันติวิถีกรรมในปัญญา, ก็ตั้งต้นมาจากจุดแรกอีกแหละ; จุด
แรก คือจุดที่ไม่มีปัญญา, เมื่อเรามีความโง่ แล้วความโง่มันกัดเอานั่นแหละ
ตั้งต้นมาจากตรงนั้นแหละ.

เมื่อความทุกข์มันกัดเอา จะช่วยให้รู้จักศีล, เมื่อความไม่มีสมาธิ นิเวศน์มัน
กัดเอา ก็ช่วยให้รู้จักสมาธิ, เดียวนี้มาถึงเรื่องของปัญญา ตั้งต้นมาจากเมื่อความโง่
มันกัดเอา. เมื่อเราปล่อยชีวิตให้เป็นไปตามธรรมดา ไม่มีปัญญา เป็นความโง่ แล้ว
มันกัดเอา เจ็บปวดรวดร้าว ทนทุกข์ทรมานมาแล้วแต่หนหลังอย่างไร? เอาสิ่งนี้มา
เป็นจุดตั้งต้น เพื่อจะรู้รสของมัน; เรียกว่ารู้รสของความที่ไม่มีปัญญา, ไม่มีสติด้วย,
ไม่มีสัมปชัญญะด้วย, มีแต่ความสะเพร่า ประมาท. ความสะเพร่าหรือประมาทมันกัด
เอาเมื่อไร? ตั้งแต่เล็กมาจนโต นี้ไปคิดค้นกันดูให้ดี. แล้วกระทั่งจนวันนี้ ระวัง
เถอะ! เราโง่เมื่อใด มันกัดเอาเมื่อนั้นทันทีเหมือนกัน. ตั้งต้นมาจากความรู้สึกเมื่อ
ความโง่มันกัดเอา.

๒. มีสันติวิถีโกในเรื่องมีความสบายปลอดภัยมีปัญญา

โดยหลักสี่ธรรม ๓.

ที่นี้ก็มาเปรียบเทียบคู่ปรับของมันว่า เมื่อไม่โง่ เมื่อฉลาดดวงใจ มีสติ
สัมปชัญญะ : อ้าว! ไม่เกิดเรื่องอะไรขึ้น แหม! มันปลอดภัย สบายใจ ก็เอามาสำหรับ
ซึม; ให้รู้สึกเมื่อสติปัญญามันเข้ามาคุ้มครอง.

ปัญญาปฏิภาณ มีอีกแบบหนึ่ง; **ปัญญาปฏิภาณ** คือความเฉลียวฉลาดในการพูดจา. **สติปัญญาที่รวดเร็วทันสำหรับจะพูดจา** อย่างนี้เขาเรียกว่าปฏิภาณ; ปฏิภาณคือปัญญาที่มาเร็ว มาทันเวลา. เมื่อเราไม่โง่มีปฏิภาณอย่างนี้ มันรอดตัวไปได้อย่างไร? มันมีชัยชนะไปได้อย่างไร? นี่ก็เอามาทำในใจให้เกิดสันติวิถีโก ก็จะเป็นการตั้งต้นที่ดี.

เมื่อความโง่มันกัดเอาเจ็บปวดอย่างไร? ก็สันติวิถีโก. เมื่อปัญญามาช่วยสบายอย่างไร? ปลอดภัยอย่างไร? ก็สันติวิถีโก. ตั้งต้นเรื่องปัญญากันตรงนี้ ก็จะง่ายดี สะดวกดีและเป็นเรื่องจริง; ไม่ใช่เป็นเพียงพิธีรีตอง แล้วหายไปเป็นสีลัพ-พัตตปรามาสอย่างทีกล่าวแล้ว.

สติปัญญาหรือปัญญานี้กล ะเป็นสีลัพพัตตปรามาสก็ได้ เมื่อมันเป็นมิจฉา-วิถี; มันไม่ได้เดินไปตามเหตุผลของปัญญาที่ถูกต้อง มันก็เป็นปัญญาที่เปลี่ยนเป็นมิจฉาวิถีได้; ลีกล้ำแหลมคมอะไรมากมายเหมือนกัน แต่มันเป็นมิจฉาวิถีไป. ดังนั้นจะต้องระวัง!

๒.๑ มีสันติวิถีโกในความมีปัญญาโดยปริยัติ

คือรู้สึกรู้รสในการศึกษาเรื่องปัญญาจนอยากมีปัญญาที่สุด.

ที่นี้มาดู**ปัญญา**โดย ๓ สถานกันอีกว่า **ปัญญาโดยปริยัติ** **ปัญญาโดยปฏิบัติ** และ**ปัญญาโดยปฏิบัติ**. **ปัญญาโดยปริยัติ** ก็เอาเรื่องของปัญญามาศึกษาอย่างวิชาทั่วไปที่เราจะศึกษา : อย่างไม่เรียกว่าปัญญา? อย่างไม่เรียกว่าโง่? อย่างไม่เรียกว่าประมาท? อย่างไม่เรียกว่าไม่ประมาท? นี่ศึกษาๆ จนมองเห็นด้วยความรู้สึกสามัญ-สำนึกนี้ว่าปัญญามีค่า เป็นเครื่องสร้างความเจริญ สร้างความเจริญด้วยปัญญา. จนเห็นจริงกับที่คนโบราณเขากล่าวไว้เกี่ยวกับปัญญาอย่างไร, เราก็เห็นจริงด้วย.

เช่น มีคำกล่าวว่่า *ปัญญา* หิ *เสฏฐา* *กุสลา* *วทนติ* เป็นต้น ซึ่งแปลว่า พวกผู้รู้ คนฉลาดเขากล่าวปัญญาว่าเป็นของประเสริฐที่สุด เหมือนกับพระจันทร์ น่่ารั้กกว่าดวงดาวทั้งหลายอย่างนี้. ในบรรดาธรรมะทั้งหลายแล้ว ปัญญาประเสริฐกว่าธรรมะทั้งหลาย. เราศึกษาในด้านปริยัติจนเห็นจริงอย่างนี้ ก็เรียกว่ามีปัญญาโดยปริยัติ.

ที่มีพระพุทธภาษิตว่า *ปัญญา* *ปริสุตฺตติ* -คนบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา ก็เอามาศึกษา เอามาพิจารณาจนเห็นจริง; หรือว่า *สมฺมาทิฏฐิสมาทานา* *สพฺพํ* *ทุกฺขํ* *อุปฺยจฺจํ* -คนทั้งหลายก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะมีสมฺมาทิฏฐิ ก็คือปัญญาเหมือนกัน. ศึกษาทั้งหมดที่เกี่ยวกับปัญญาให้รู้ว่าจริงอย่างนั้น เราก็มีปัญญาในชั้นปริยัติ และเราอยากจะมีปัญญาขึ้นมาทันที.

เราศึกษาเรื่องปัญญา จนเราไม่อยากจะอีกต่อไป, เราอยากจะมีปัญญาให้ก้าวหน้าไปจนถึงที่สุด อย่างนี้ก็เรียกว่าปัญญาโดยปริยัติ. ซึ่งเราก็มีกันบ้างเหมือนกัน แต่มันน้อยเกินไปไม่จริงไม่จัง; ฉะนั้นไปทำเสียใหม่ แม้ปัญญาโดยปริยัติก็ให้จริงให้จังเข้าไว้.

๒.๒ มีสันติวิถีโง่ในความมีปัญญาโดยปฏิบัติ

คือรู้สึกในการปฏิบัติปัญญา รู้จักเปรียบเทียบในสิ่งคู่ตรงข้าม.

ที่นี้ปัญญาโดยการปฏิบัติ. รู้จักเปรียบเทียบระหว่างความโง่กับความฉลาด : วินาทีนี้มันโง่อยู่, พอมันรู้ ฉลาดขึ้นมา ความโง่นั้นหายไป ความฉลาดเข้ามาแทน, เหมือนกับว่าสับหลักกันอย่างนั้น; พอความมืดมีอยู่ ก็รู้ว่ามันมืด, พอแสงสว่างเข้ามา โพล่งขึ้นมา ความมืดก็หายไป ความสว่างก็อยู่แทนที่; กิริยาอาการอย่างนี้ควรจะ “ชิมซาบ”.

รู้จักเปรียบเทียบเมื่อเราโง่ มีด แล้วก็เมื่อเราฉลาด หรือสว่างไสว ที่มีมันอยู่ติดๆ กันนั้นแหละ; เพียงแต่พลิกหน้ามือเป็นหลังมือ มันก็พอแล้ว หรือเมื่อมันถึงที่สุดแล้ว. รูปภาพรูปหนึ่งในตึกโรงหนังนี้, อยู่ทางซ้ายมือ; เสียที่ที่ว่าบานประตูมันจะบังเสียเรื่อยๆ ไป. ภาพๆ นี้ไม่ค่อยมีใครได้เห็นนัก, บานประตูมันบัง; ถ้าไปเปิดบานประตูออกมาเสีย จะเห็นภาพพระพุทธรูปเจ้านั่งอยู่ที่หลังม่าน.

นั่นแหละเป็นคำเปรียบเรื่องนี้ได้ดีมาก; คือให้เปิดความโง่ของเราออกไป เสียสักคอกหนึ่ง เปิดม่านแห่งความโง่ เหวี่ยงม่านความโง่ของเราออกไปข้างๆ สักคอกหนึ่ง จะพบว่า อ้าว! พระพุทธรูปเจ้านั่งอยู่ตรงนี่เอง. ให้มันสัมพันธ์กันถึงขนาดนี้ อยู่หลังความโง่ของเรา เปิดม่านความโง่ของเราเหวี่ยงไปข้างๆ เพียงคอกเดียวเท่านั้น ไม่ใช่ทั้งหมด : อ้าว! พระพุทธรูปเจ้านั่งอยู่ตรงนี่เอง.

นี่ **ปัญญา** ตรงข้ามกับ **โมหะ**; **วิชา** ตรงข้ามกับ **อวิชา**. เราดูตรงนี้แหละ : เมื่อมันทำลายกันแบบนี้; เมื่อทำให้สิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งหนึ่งก็หายไปนี่. นี่ปัญญาในขณะที่ปฏิบัติ : เราจะรู้สึกในชีวิตมีแสงสว่าง, ความมืดมันหายไป, ปัญหาต่างๆ ที่มาจากความโง่มันหมดไป. เมื่อใดมันโล่ง, จิตมันโล่งไป เพราะความโง่ ซึ่งเป็นตัวปัญหาต่างๆ มันหมดไป; จงดูตรงนี้ให้มาก, ดูให้ละเอียด, ดูให้ทั่วถึงเถอะ; จะเห็นว่าปัญญาได้เกิดขึ้นในการปฏิบัติของเรา.

๒.๓ มีสันติภาวนาในความเป็นปัญญาโดยปฏิเวธ

คือมีความรู้สึกต่อการไม่ถูกโมหะกระทบไม่ยึดมั่น ฯลฯ.

ดูต่อไปถึง **ปัญญาโดยปฏิเวธ**. นี้ก็จะใช้คำๆ เดียวกันว่า “**อุปริวิเวก**”. เมื่อตะก็ กายวิเวกได้เมื่อมีศีล; จิตตวิเวกได้เมื่อมีสมาธิ; อุปริวิเวก นี้ก็ได้เมื่อมีปัญญา : ดวงจิต วิญญาณไม่ถูกกระทบกระทั่งด้วยโมหะ หรือด้วยอวิชาอีกต่อไป, วิเวกจากอุปริ คือ จิตไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรอีกต่อไป.

ก่อนนี้จิตมันโง่ มันยึดมันถือมันนั่นนี่ โดยความเป็นตัวตนของตน, มันก็หนัก มันก็มีด มันก็ทนทุกข์ทรมาน. เดี่ยวนี้มีปัญญามันไม่ยึดมันอะไรอีกต่อไป เพราะรู้ว่ายึดมันไม่ได้ ไม่ควรยึดมัน, มันปล่อยวางสิ่งทั้งปวงที่เคยยึดมัน, มันก็วิเวกจากการยึดมัน วิเวกจากสิ่งที่เคยยึดมัน; อย่างนี้เรียกว่า *อุปธิวิเวก*; เป็นนิพพานจริง นิพพานโดยสมบูรณ์, แล้วก็เดี๋ยวนั้น ที่นั่น เวลานั้น. แล้วมันมีรสอย่างไร? นี่สำคัญมาก การได้ดื่มรสของสิ่งนั้น จะทำให้มีสันติภูฏิกโกในสิ่งนั้น.

ผลของการได้ดื่มรสของปัญญา.

[: มีชีวิตอิสระ-จิตเกลี้ยง ฯลฯ เย็น.]

ฉะนั้นต้องพูดถึงการดื่มรสไว้เสมอ : *ดื่มรสของศีล ดื่มรสของสมาธิ. นี่ก็ดื่มรสของปัญญา* : เดี่ยวนี้ชีวิตมันเป็นอิสระ ไม่แบกไม่ยึดถือ ไม่มีความทุกข์ ไม่มีกิเลสครอบงำ อิสระจากกิเลส ไม่ยึดถือของหนัก ชีวิตไม่เป็นภาระ เรียกว่าอิสระก็แล้วกัน. ก่อนนี้ชีวิตไม่อิสระ เพราะถูกปรุงด้วยอวิชชาเรื่อยไป, ชีวิตเป็นสังขาร คือปรุงแต่งอยู่เรื่อยไป. เดี่ยวนี้ไม่ปรุงแต่ง อิสระจากการปรุงแต่ง, คือไม่มีกิเลสเข้ามาอาศัย ในจิตหรือวิญญาณนี้อีกต่อไป ก็เรียกว่า อิสระ.

เราชอบคำว่า “*เกลี้ยง*” เอามาเป็นชื่อสวนโมกข์. คำว่า “*โมกข์*” แปลว่า *เกลี้ยง*. เพราะไม่มีอะไรเข้ามาแตะต้อง หุ้มห่อ ร้อยรัด พัวพัน เรียกว่า *จิตเกลี้ยง*; ไม่มีอะไรมาแตะต้อง มันก็เย็น; เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นกิเลส มันร้อน, ไม่มีมามันก็เย็น; ไม่มีปรุงแต่งมันก็หยุด มันไม่วัง; วังมันเดือดร้อน, ไม่วังมันก็หยุด, หยุดมันก็ไม่เดือดร้อน. แล้วที่ไม่ต้องเป็นอะไรทั้งหมดนั้น ก็เรียกว่า “*เย็น*” ตามความหมายของคำว่า *นิพพาน*.

คำว่า *นิพพาน* แปลว่า *เย็น*. เดี่ยวนี้เย็นถึงที่สุด คือเป็นนิพพานจริง. ศีลก็เย็นชั่วคราว, สมาธิก็เย็นชั่วคราว, ปัญญาทำให้เกิดเย็นถึงที่สุด. แต่ปัญญาที่

ยังไม่ถึงขนาดก็ไม่ได้ทำให้เย็นถึงที่สุดหรอก. ฉะนั้นการบรรลุนิพพาน จึงมีเป็นขั้นตอน ไม่ถึงที่สุดก็มี ถึงที่สุดแล้วก็เลิกกัน แล้วก็จบ เรื่องก็จบกัน. เมื่อปัญญาเป็นไป ถึงที่สุด ก็มีนิพพานจริง เรียกว่าเย็นถึงที่สุด. นี่จะเป็นรากฐานของสันติภูมิโก ในอันดับสุดท้าย.

“อตัมมยตา” คำที่อรรถกถาหนักแปลไม่แปลตามพยัญชนะ.

พลิกพระไตรปิฎกกันไป พลิกกันมา พบคำประหลาดอีกคำหนึ่ง; เอามาพูดให้ฟังแถมพิก; คอยฟัง, แล้วกล้าทำว่าคุณไม่เคยฟัง; คือคำว่า อตมมยตา. มีใครเคยได้ยินไหม? *อตมมยตา* : นักแปลบาลีก็ไม่แปล, แปลไม่ได้; ไปแปลตามอรรถกถาว่า *นิตุตถนุหา* คือ*ไม่มีตัณหา*. ถูกแล้ว, ไม่มีตัณหาก็ไม่มีกิเลส ก็ไม่มี ความทุกข์. แต่ตัวหนังสือมันว่า *อตมมยตา -ไม่สำเร็จมาจากสิ่งนั้น. ตัม* แปลว่า *นั้น, มย* แปลว่า *สำเร็จมา. อตมมย -ไม่สำเร็จมาจากสิ่งนั้น.*

เดี๋ยวนี้เราทุกคนสำเร็จมาจากสิ่งนั้น, คือสิ่งที่มันปรุงแต่ง เรียกว่า *อวิชชา* ดีกว่า. *อวิชชา*เป็นต้นตอปรุงแต่ง จนเราทุกคนสำเร็จออกมาจาก*อวิชชา* นี่คือ *อตมมยตา* -ความสำเร็จออกมาจากสิ่งนั้น, สิ่งนั้นคือ*อวิชชา*. เดี่ยวนี้เป็น *อตัมมยตา* คือ*ไม่สำเร็จมาจากสิ่งนั้น; คือเราไม่สำเร็จมาจากอวิชชา, ไม่สำเร็จมาจากอวิชชา* อีกต่อไป. เราเหมือนกับว่า*อวิชชา*มันปั้นมาให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้; เดี่ยวนี้เราจะไม่เป็นอย่างนั้นอีกต่อไป, เป็น*อตัมมยตา*.

“อตัมมยตา” ผลสุดท้ายของการมีปัญญาสูงสุด.

คำว่า *สิ่งนั้น* ทางพุทธศาสนาก็หมายถึง*อวิชชา* ซึ่งเป็นต้นตอของธรรม-ทั้งปวงในฝ่ายสังขาร. ถ้าฝ่ายศาสนาอื่นก็ต้องเล็งถึงพระเป็นเจ้า. เพราะพระเป็นเจ้าเป็นต้นตอที่สร้างสิ่งทั้งปวงออกมา, ทุกคนสำเร็จมาจากพระเจ้า; พระเจ้าสร้างขึ้นมา

ก็ไปตามอำนาจของพระเจ้า. ทีนี้เมื่อเราเกิดไม่สำเร็จมาจากสิ่งนั้นขึ้นมา, คือปลื้มตัวออกมาเสีย; เป็นอิสระเสียจากผู้สร้างนั้น เราก็เป็นผู้อิสระ. พุดอย่างนี้เป็นการทับถมศาสนาอื่น ไม่พูดดีกว่า, เพราะพูดมากไปเท่าไร ก็เป็นการทับถมศาสนาอื่นเขา. เมื่อพระเจ้าเป็นผู้สร้าง เป็นต้นต่อให้สิ่งทั้งหลายออกมา, นี้เขาเป็นฝ่ายยอมรับพระเจ้า, ก็ไปตามพระเจ้า ไปตามบันดาลของพระเจ้า ขึ้นอยู่กับพระเจ้า.

นี่เราไม่เอา เราไม่ยอมให้สร้างเรามา เราจะไม่ยอมขึ้นอยู่กับสิ่งนั้นอีกต่อไป; ความหลุดพ้นนั่นเอง, แต่ใช้คำว่า อตมมยตา -ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งนั้นอีกต่อไป. นี่ผลสุดท้ายของความมีปัญญาสูงสุดที่ทำให้หลุดพ้น. ถ้ายังไม่ถึงนี้ ก็ขึ้นอยู่กับสิ่งนั้นไปเกิด ขึ้นอยู่กับอวิชชาไปเรื่อยๆเกิด มันเป็น ตมมยตา. พอมาถึงปัญญาสูงสุด ทำลายความยึดมั่นถือมั่นทั้งปวงแล้ว ก็คือทำลายอวิชชาได้ด้วย, ก็กลายเป็นตรงกันข้าม เรียกว่า อตมมยตา -ความที่ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งนั้นอีกต่อไป; ถอนตัวออกมาได้.

ควรรู้จักความมีอยู่จริงของคำที่เกี่ยวกับหลักพุทธศาสนา.

นี่แปลดีไหมคำนี้? ยังมีอีกคำหรือหลายคำเหลืออยู่ในพระไตรปิฎก, ซึ่งไม่รู้ว่าอะไร แล้วก็ไม่มีใครแปลออกมา. ถ้าแปลออกมา ก็แปลตามอรรถกถา ซึ่งอรรถกถาเองก็ไม่รู้ว่าแปลว่าอะไร? นี่ชักจะดูถูกพระอรรถกถาจารย์เข้ามาแล้ว; เช่น คำนี้ อตมมยตานี้ อรรถกถาแปลว่า ไม่มีตัวตน. ตัวหนังสือไม่ถูกเลย ไม่เป็นไปไม่ได้เลย, เพราะตัวหนังสือมันไม่ได้ว่า ไม่มีตัวตน, มันว่า ไม่สำเร็จมาจากสิ่งนั้น คือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งนั้นอีกต่อไป.

นี่การที่เขาจะแปลต่อๆ กันไปเป็นพระไตรปิฎกแปล ก็ไม่แปลว่าอย่างนี้; เพราะฉะนั้นคุณจะไม่เคยได้ยินคำว่า อตมมยตา โดยความหมายของมัน. นี่พอเราเอามาพูดให้ฟัง บางคนก็ว่า ว่าเอาเอง หลอกหลวงประชาชน แล้วเขาก็ดำ.

ดังนั้นคุณต้องรู้จักความเป็นจริง, หรือความที่มันมีอยู่จริงเกี่ยวกับถ้อยคำเกี่ยวกับพระบาลี หรือหลักพระพุทธศาสนานี้กันบ้าง. ที่จริงถ้าเอามาทิ้งให้ฟัง ก็เข้าใจได้ง่ายขึ้นนะว่า ต่อไปนี้เราจะไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งนั้นอีกต่อไป โดยผลของปัญญาที่เป็นไปจนถึงที่สุด ตัดกิเลส ตัดหนาทิ้งปวงได้, ทำให้เราไม่ต้องขึ้นสังกัดอยู่กับสิ่งนั้นอีกต่อไป. เดี่ยวนี้เราขึ้นสังกัดอยู่กับสิ่งนั้นมาจนกระทั่งวันนี้ ที่เราจะหลุดออกมาได้เพราะอำนาจของปัญญา. เดี่ยวนี้เราได้ชิมรสของอตมมยตา คือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งนั้นอีกต่อไป. นี่เป็นคำใหม่ ที่จะค้นหาให้ได้ยินได้ฟังกันปีละคำ สองคำ. มากนักก็ถูกตำมากเกินไป ปีละคำสองคำก็พอแล้ว.

ปัญญาที่ประกอบด้วยคุณบท ๖ ของพระธรรม.

[: ปัญญาของผู้มีสันตภิสุทธิโกในปัญญา เริ่มแต่รู้สึกโทษของการไม่มีปัญญา ถึงมีปัญญาโดยปฏิบัติ]

เรามีปัญญาโดยปริยัติจนอยากจะทำเจริญปัญญา. เรามีปัญญาโดยปฏิบัติ คือสนุกอยู่ด้วยการปฏิบัติปัญญา. เรามีปัญญาโดยปฏิบัติ คือชิมรสของความที่ปัญญาทำลายกิเลสหมดสิ้นแล้ว จิตไม่โง่ว่ามีตัวตนอีกต่อไป. นี่คือสันตภิสุทธิโกใน ส่วนปัญญา. จะเห็นว่ามีครบทั้ง ๖ องค์; คือว่า :-

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ดีจริง คำตรัสของพระพุทธเจ้านี้ดีจริง หรือปัญญา เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ดีจริง, คือดีถึงอย่างนี้;

เป็น สันตภิสุทธิโก, รู้แทนกันไม่ได้, ของใคร ใครก็รู้;

อภาลิโก - ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา เป็นอิสระจากเวลา ทำเมื่อใด ได้เมื่อนั้น; เคาะลงไปเมื่อใด ดังโผงเมื่อนั้น, ไม่ใช่ปฏิบัติกันเดี๋ยวนี้ แล้วอีกแสนชาติจึงจะนิพพาน อย่างนั้นมันไม่มี, หลักของพระพุทธเจ้าจะไม่มีเพราะว่าเป็น อภาลิโก;

แล้ว เอหิปัสสิโก, เพราะว่ามีอยู่ที่นี้จึงเรียกมาตุได้, ถ้าจะมีให้ดูอีกแสนชาติ จะเรียกมาตุกันได้อย่างไร? ผิดหลักไปหมด, ถ้าเป็นสันตภิสุทธิโก ก็ต้องเป็นอภาลิโก และเป็นเอหิปัสสิโก เรียกมาตุได้ที่นี้, เหมือนกับที่เราแขวนสร้อยไข่มุกอยู่ ก็เรียก

มาตุได้, ถ้าเราจะคอยแขวนต่ออีกแสนปีอย่างนี้ จะเรียกใครมาดู? ดังนั้นเข้าใจนิพพานไว้ให้ถูกต้องว่า ต้องที่นี้และเดี๋ยวนี้ ตามมากตามน้อยของการกระทำ;

โอบนโยโก : มีอยู่แล้ว อยู่ในตัวนี้ตลอดเวลา;

ปัจฉัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ : ต้องฉลาดพอสมควร คือเป็นวิญญูชน แล้วก็ไม่ใช่วิสัย. ถ้าจัดตัวเองไว้เป็นคนโง่ดักดานแล้ว ก็ไม่ต้องพูดกัน. มันเหลือวิสัยจริงๆ ด้วย หรือมันปิดกันหนทางเสียตั้งแต่ที่แรกแล้ว.

นี่ปัญญาเป็นอย่างนี้ เป็นสันติวิถีโกได้อย่างนี้.

สันติวิถีโกในส่วนศีล, สันติวิถีโกในส่วนสมาธิ, สันติวิถีโกในส่วนปัญญา; มันก็ได้แบบนี้.

สันติวิถีโกในศีล สมาธิ ปัญญา ที่ทำงานร่วมกัน (พร้อมทั้งอุปมา).

ทีนี้จะสันติวิถีโกอีกชนิดหนึ่ง; คือว่าเมื่อทำงานร่วมกัน ก็ต้องสันติวิถีโกด้วย : เมื่อศีล สมาธิ ปัญญาทำงานร่วมกัน เราก็ต้องสันติวิถีโกด้วย; อย่าให้ความโง่เหลืออยู่ในส่วนนี้, เพราะว่าทั้ง ๓ นี้จะต้องทำงานร่วมกัน. อุปมาในคัมภีร์เขาก็แสดงไว้ชัดดีมากกว่า จับมีดมายื่นบนแผ่นดิน : จับมีดมายื่นบนแผ่นดิน, แผ่นดินนั่นคือ ศีล, ถ้าไม่มีแผ่นดินคือไม่มีศีล ก็ไม่มีที่ยืน; ลับมีดเข้าที่หิน : นั่นคือสมาธิ, มีดที่ถืออยู่นั้นต้องลับเข้าไปที่หิน, หิน นั่นคือ สมาธิ; ที่นี้มีมีด คือปัญญาก็คม ก็ ตัดฟันสิ่งที่ต้องตัดฟัน : กิเลส หนัวร์ก ต้องถูกตัดฟันด้วยมีดที่ลับคมแล้ว; ฟันแล้วก็หมดปัญหา คือสบาย สะดวกสบาย ราบรื่นไปหมด, ก็คือ ผลของการตัดฟัน ก็เรียกว่านิพพาน.

การที่ต้องทำงานเนืองกันอย่างนี้ ก็ต้องดูให้เห็นเป็นสันติวิถีโก. มิฉะนั้นเราจะโง่ขนาดแยกเอาศีลไปไว้เสียมุมหนึ่ง, เอาสมาธิไปไว้อีกมุมหนึ่ง, เอาปัญญา

ไว้อีกมุมหนึ่ง; มันก็ทำอะไรไม่ได้. นี่มันร่วมกันเหมือนกับว่า “ศีล” เป็นแผ่นดินสำหรับจะเหยียบ, ลับมีดที่หิน คือ “สมาธิ”, มีดินนั้นก็คมเป็น “ปัญญา”, ก็ตัดรกชัฏ คือกิเลส ตัณหา, ก็ได้ความเตียนโล่ง คือพระนิพพาน.

สันติภูมิโกละในอุปมาของการทำงานร่วมกันแห่ง ศีล สมาธิ ปัญญา (อีกนัยหนึ่ง).

ดูอีกทางหนึ่ง : ศีล เป็นการตัด ฟันลงไป; สมาธิ คือน้ำหนักของมีด; ปัญญา คือความคมของมีด; แล้วก็ตัดได้และหมดปัญหา. มีดถ้าไม่มีความคมก็ตัดไม่ได้. แม้แต่มีความคม; ถ้าไม่มีน้ำหนักพอก็ไม่ตัด ตัดไม่ลง ไม่ตัดเหมือนกัน. ดังนั้นการตัดด้วยมีด มีดินนั้นก็ต้องมีน้ำหนัก มีดินนั้นก็ต้องมีความคม : ศีล นี้เหมือนกับ ตัวมีด ที่จะตัด; มี น้ำหนัก คือ สมาธิ; มี ความคม คือปัญญา; แล้วมันก็ตัดได้. มันก็เกลี้ยง ก็หายรก ก็หมดปัญหา : ชีวิตนี้หมดปัญหา, เป็นชีวิตเกลี้ยง เป็นชีวิตอิสระเยือกเย็น เป็นสุข.

สันติภูมิโกละในข้อที่พุทธศาสนาเป็นเรื่อง “ดูให้เห็น” ไม่ใช่คำนวณ หรือเชื่อตามบอกเล่า.

ถ้าดูกันแต่ในแง่ของการกระทำ มันก็ยังคงจะต้องดูไปในอีกรูปแบบหนึ่ง. อย่างแว่นตา; เดี่ยวนี้สวมแว่นตากันมาก ก็อยากจะยกตัวอย่างด้วยแว่นตา. ธรรมะสำเร็จด้วยการดูและเห็น; ไม่สำเร็จด้วยการคำนวณ; ต้องดูด้วยตาที่ “ดู-เห็น”. ศีล นี้ เหมือนกับหาแว่นตามา; สมาธิ เหมือนกับเช็ดแว่นตาให้ใส; ปัญญา ก็คือดู; เมื่อแว่นตาใสแล้วก็ดู, “ดู” นี้เป็นปัญญา; แล้วผลของมันก็คือ เห็นตามที่เป็นจริง.

นี่เป็นหลักสำคัญที่กำลังกระทำผิดๆ กันอยู่ โดยเอาปัญญาเป็นการคิด เป็นการนึก เป็นการคำนวณ; นี่มันผิด, มันผิดไปหมด, มันเป็นการใช้เหตุผล; เหตุผลผิดก็ผิดกันไปหมด. ไม่ต้องฝากไว้กับเหตุผล คำนวณ. แต่ให้ “ดู” เหมือนกับ ดูด้วยตา, ถ้าตาไม่ดีก็ดูไม่เห็น. ต้องทำตาให้สามารถจะ “ดู-เห็น”, นี่คือทำสมาธิ; เป็นสมาธิก็ “ดู-เห็น”; “เห็น” ก็รู้ตามที่เป็นจริง, ไม่ต้องคำนวณ ปราศจากการคำนวณ.

ศีล ก็เหมือนกับว่าหาแว่นตามา; สมาธิ ก็เหมือนกับเช็ดหรือล้างหรืออะไรก็ตาม ให้แว่นตาใส; ปัญญาก็คือดู ๆ ดูโดยไม่ต้องคำนวณ. นี่พุทธศาสนาเป็นเรื่องของการ “ดูให้เห็น” เป็นการดูให้เห็นไม่ใช่คำนวณ หรือไม่ใช่เชื่อตามคำบอกเล่า.

สันติภูมิโภในความที่พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ไม่เป็นปรัชญา.

[: มีกาลามสูตรเป็นต้นเป็นหลักอ้างอิง.]

ถ้าเชื่อก็เป็นศาสนาอื่น ไม่ใช่พุทธศาสนา. พุทธศาสนาต้อง “ดูให้เห็น”; แล้วว่าไปตามที่เห็น. พุทธศาสนานี้ไม่คำนวณ, เพราะมีการ “ดู-เห็น” เป็นหลัก. ถ้าคำนวณกลายเป็นปรัชญา, ไม่ใช่ศาสนา ไม่ใช่พุทธศาสนา; เป็นปรัชญาเพื่อเจอ ไม่มีที่สิ้นสุด. นั่นมันคำนวณ. แต่ถ้าดูแล้วเห็น มันก็ตายตัวอยู่ที่นี้ เท่านี้ เท่าที่มันมีแล้ว “ดู” แล้วก็ “เห็น”. พระพุทธศาสนาจึงเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่เป็นปรัชญาเพราะไม่มีการคำนวณ.

ปรัชญาเขาต้องมีของสมมติไม่ใช่ของจริง เขาเรียกว่าสมมติฐาน; สมมติ-ฐานว่า อะไรขึ้นมาประโยคหนึ่ง แล้วก็หาเหตุผลมาแวดล้อม มาคำนวณๆ “โอ้! เป็นอย่างนั้นจริง” ลงมติว่าเป็นอย่างนั้น. อย่างนี้เขาเรียกว่า ปรัชญา ซึ่งกำลังเพื่อเจ้อที่ สุดในโลก.

แต่พุทธศาสนาไม่มีลักษณะเช่นนั้น. อย่างในพระบาลี “กาลามสูตร” พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ชัดว่า อย่าเชื่อโดยถือเอาด้วยเหตุตักกะ - ด้วยเหตุณะ : มาตฤกเหตุ- อย่าเชื่อโดยถือเอาเพราะเหตุทางตรรก; มา นยเหตุ -อย่าเชื่อถือเอาเพราะเหตุณะ. วิธีตรรกะ วิธีณะ นั้นคือวิธีปรัชญา ถูกห้ามไว้โดยพระพุทธเจ้า. ต้องเป็นนยถาภูตสัมมัมปัญญา ดูแล้วเห็นลงไปจริง ๆ อย่างนี้. ดังนั้น พุทธศาสนา จึงมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์; ไม่เป็นปรัชญา; ต้องเอาของจริงมาวางตรงหน้า แล้ว ก็ดู พลิกดู ดูจนเห็นตามที่เป็นจริงอย่างไร. นี้เราจึงจำเป็นที่สุดที่เราจะต้องมีเครื่องดู และมีการดู.

การเห็นตามความเป็นจริง : ไม่ควรยึดมั่นอะไรว่าเป็น ตัวตนของตน.

ปัญญาจะเป็นเครื่องดู มีสมาธิเป็นเครื่องเซ็ดให้ใสสะอาด สำหรับจะดู, แล้วก็มีการดู, แล้วก็เห็นตามที่เป็นจริง คือเห็นว่า ไม่ควรจะไปยึดมั่นถือมั่นว่า ตัวตนว่าของตน. ไปยึดมั่นว่าตัวตน-ของตน มันกัดเอาทันที, มันกัดเอาเจ็บปวด; ก็เลยไม่ยึดมั่นถือมั่นอีกต่อไป. นี้ก็เป็นความหลุดพ้น.

ดังนั้นจำไว้ด้วยว่า พุทธศาสนานั้นเป็นเรื่องดูให้เห็น ไม่ใช่เรื่องของ ความเชื่อ และไม่ใช่เรื่องของการคำนวณตามเหตุผล สมมติฐาน. ดังนั้นจึงมีการ เนืองกันอยู่ทั้งศีล สมาธิ และปัญญา : ปัญญาจะเป็นผู้ดู; สมาธิจะเซ็ดให้สะอาด แจ่มใส สำหรับจะดู; ศีล ก็เป็นเหมือนกับไปจับเอามาสำหรับดู. นี้เราเรียกว่า ทำงาน ร่วมกันในระหว่างสิ่งทั้ง ๓ นี้, ไม่ใช่อย่างเดี่ยวจะทำได้; ต้องร่วมกันทั้ง ๓ อย่าง. แล้วเราก็ไม่เคยดูว่า ร่วมกันทั้ง ๓ อย่าง คือไม่มีสันติภูมิโก ในการที่พระธรรม ทำงานร่วมกันทั้ง ๓ อย่าง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา.

ศีล สมာธิ ปัญญา เป็นสมบัติของธรรมชาติ.

ไหนๆ พุดแล้ว ก็พุดให้หมดอีกประเด็นหนึ่ง คือว่า อันนี้เป็นสมบัติของธรรมชาติ. แต่คนโง่เขาบอกว่าเหลือวิสัย ไม่ใช่สำหรับข้าพเจ้า ดังนั้นเราจะต้องดูให้สันติวิถีไกลไปในข้อที่ว่า มันเป็นสมบัติของธรรมชาติมีมาให้ได้อย่างไร.

ศีล ตัวหนังสือ แปลว่า ปกติหรือสงบ; ปกติหรือสงบนี้เป็นอาการของธรรมชาติ. ธรรมชาตินี้ถ้าไม่มีอะไรมาแทรกแซง มันจะหยุด จะนิ่ง จะสงบ ไม่มีลม ไม่มีคลื่น ไม่มีพายุ ก็ไม่มีความหวั่นไหว; นี่ถ้าว่าธรรมชาติโดยธรรมชาติมันสงบ. เราควรจะต้องว่า ความสงบเป็นสมบัติที่ธรรมชาติมีไว้ให้เรา. อย่าเห็นว่าเป็นของเหลือวิสัย อย่าเห็นเป็นของยากลำบาก; แต่มองให้เห็นว่า ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติ ให้ถูกต้องเท่านั้นแหละ, อย่าไปฝืนธรรมชาติให้มาก มันจะเป็นไปเพื่อความสงบ. จึงให้มีชีวิตเป็นอยู่อย่างคล้อยกับธรรมชาติ ก็จะเป็นไปเพื่อความสงบ. นี่ธรรมชาติมีความสงบเป็นลักษณะของมัน

ที่นี่ สมာธิสำหรับสิ่งที่มีจิตใจ; จิตจะรวมจุดกำหนดได้โดยธรรมชาติ ในสิ่งที่มีชีวิต แม้แต่สัตว์เดรัจฉานมันก็ทำเป็น : การที่จะรวมกำลังจิตให้ไปจดจ่ออยู่ที่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มันก็ทำเป็นโดยธรรมชาติ; มันจะวิ่งไปที่ไหน? จะกัดอะไร? จะมุ่งหมายอะไร? มันก็ทำเป็นโดยธรรมชาติ.

มนุษย์ยิ่งทำเป็นโดยธรรมชาติ; พอคุณตั้งใจว่าจะคิดเลข จิตก็มาสมาธิอยู่ที่เลข นี่โดยธรรมชาติจะเป็นอย่างนี้. พอเราจะคิดอะไร จิตก็จะมารวมอยู่ที่สิ่งนั้น, เหมือนกับว่าเราจะขว้างก้อนอิฐ ก้อนหินให้ถูกเป้าอะไร, พอเราตั้งใจจะขว้าง จิตก็เป็นสมาธิเอง มารวมอยู่ที่เป้าที่เราจะขว้าง. หรือว่าเมื่อเราจะยิงปืน; ก็สำเร็จโดยธรรมชาติที่ช่วยให้มีการเล็งแนวแนอยู่ที่สิ่งนั้น.

ดังนั้นเราจะทำอะไรชนิดที่จะต้องอาศัยสมาธิแล้ว, มันจะมีส่วนที่เป็นไปเองตามธรรมชาติ. เหมือนกับเราจะบ้วนน้ำลายให้ถูกอะไรเท่านั้น, ไม่ต้องเอาสิ่งของอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง พอตั้งใจจะบ้วนน้ำลายถูกสิ่งนี้ ก็จะมีสมาธิขึ้นมาเองโดยธรรมชาติ ช่วยให้บ้วนน้ำลายถูกสิ่งที่เราตั้งใจจะบ้วนให้ถูก.

แต่เมื่อมันไม่มีผล ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ เราก็ฝึกๆ ฝึกจนมีผล ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์, นั่นคือส่งเสริมธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นเรื่องของมนุษย์ล้วนๆ, มันมีธรรมชาติเป็นเจ้าของ เป็นเจ้าก็เจ้าการอยู่มากมายทีเดียว. ดังนั้นสมาธิที่เป็นเองตามธรรมชาตินั้นมีค่ามากกว่า มีกำลังมากกว่า. เราก็ไปเอามาปรับปรุงส่งเสริมให้ยิ่งขึ้นไปจนถึงสูงสุด โดยส่งเสริมให้สูงสุดตามหลักของธรรมชาติ.

ที่นี้ปัญญา ก็เป็นสิ่งที่มียุโดยสัญชาตของธรรมชาติ. ถ้าถือตามหลักพระบาลี เรามีธาตุถึง ๖ ธาตุ : ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ, ธาตุ-วิญญาณ เรียกว่า วิญญาณธาตุ. ใน วิญญาณธาตุ นั้นแหละ มีสิ่งที่เรียกว่า ปัญญา อยู่ สำหรับจะรู้ว่าควรจะทำอย่างไร?

ดังนั้น สิ่งที่มีชีวิตทุกสิ่งจะมี วิญญาณธาตุ อยู่, ที่พอจะให้เราจะต้องทำอย่างไร? ขอแต่ว่า อย่าเอาสิ่งใดมาล่อหลอกให้วิญญาณธาตุหลงทางเสียตั้งแต่แรกเกิด. นี้พอมนุษย์เกิดมาก็มีของล่อหลอก. วิญญาณธาตุหลงทางจนไม่รู้ว่าทำอะไร? จนหลงไปในเรื่อง ของหลอก. ดังนั้น ปลดของหลอก คือ อวิชชา กิเลส ตัณหา ออกไปเสียให้สิ้น วิญญาณธาตุก็เดินถูกทาง.

นี่เรียกว่าสมบัติเดิมของธรรมชาติ ก็มีในส่วนที่ว่าเป็นปัญญา. แต่บางทีเราก็เรียกว่า มโนธาตุ; บางทีเราก็เรียกว่า จิตตธาตุ. วิญญาณธาตุ แปลว่า รู้แจ้ง, มโนธาตุ ก็แปลว่า รู้, “จิตตธาตุ” ตัวหนังสือกำกวม เราก็พลอยบ้าไป

ตามนักเลงหนังสือ. คำว่า “จิต จิต” นี้เขาวา ถ้ามามาจาก จินฺตธาตุ แปลว่า คิด, ถ้ามามาจาก จิธาตุ ก็แปลว่า ก่อ, ก่อคือ ทำให้มากขึ้นๆ; ที่นี้ถ้ามามาจาก จิตฺต อีกคำหนึ่ง ก็ แปลว่า ทำให้สวย.

จิตนี้ถ้ามือเอาตามภาษานี้ก็แปลว่า สิ่งซึ่งสามารถคิดอะไรออกมาใหม่ๆ, สามารถทำให้สวยยิ่งๆ ขึ้นไป, และสามารถทำให้มากขึ้น; คือคิดของใหม่ๆ ออกมา ทำให้สวย ทำให้มาก; นั้นความหมายของคำว่าจิต. ดังนั้น สัตว์เดรัจฉานก็ทำเป็น แต่มันก็น้อยมาก คนก็ทำเป็น โดยธรรมชาติ ในอาการอย่างนี้.

ฉะนั้น ให้ถือวว่า “ปัญญา” คือรู้ไปตามที่ควรจะรู้ นี้เป็นสมบัติเดิมของธรรมชาติ. พยายามช่วยให้จิต หรือวิญญาณ หรือมโน มันได้ทำหน้าที่ตามสมบัติเดิมของมัน; อย่าเอาอะไรมาหลอก มาล่อ มาสวม มาคร่า มาดึงมันไปให้ผิดทาง.

เดี๋ยวนั้นมนุษย์เราเอาอบายมุข เอาสิ่งที่ยั่ววนทั้งหลาย มาดึง มาหลอก มาล่อ ให้จิต วิญญาณ มโน อะไรนี่เดินผิดทางหมด; จึงอยู่ในโลกที่หลอกลวง แล้วก็เป็ นทุกข์ กันเหลือประมาณ. โดยเนื้อแท้แล้ว ถ้ามปล่อยเป็นอิสระแล้ว; จิต วิญญาณ มโนนี้ เขาเดินถูกทางได้ มีแต่เราจะส่งเสริมให้ยิ่งขึ้นไปจนถึงที่สุดเท่านั้นเอง.

**ไม่ควรโง่ท้อแท้ว่าไม่สามารถปฏิบัติ
ในสมบัติที่ธรรมชาติมีให้อยู่ในตัวแล้ว.**

ฉะนั้นศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี เป็นสมบัติของธรรมชาติ. เราไม่ควรจะโง่วว่า เราไม่สามารถ เราไม่มีบุญบารมีที่จะปฏิบัติในสิ่งนี้, ซึ่งที่แท้มันเป็นของธรรมชาติ มีอยู่ในสิ่งที่มีชีวิตทุกผู้ทุกนาม. จงสันติภูมิจิตในข้อนี้กันอีกทีหนึ่งเกิด ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นของธรรมชาติ, มีอยู่โดยธรรมชาติ, เป็นไปได้ตามธรรมชาติ. ถ้ามใครวว่าไม่ใช่ธรรมชาติมันเหลือวิสัยของเรา, คนนั้นบ้าเอง! คนนั้นบ้าเองช่วยจำไว้

ด้วย. ถ้ามันยอมแพ้ไม่ต่อสู้ ให้เป็นไปตามหลักของธรรมชาติ มันยอมแพ้ มันก็ตายเปล่า; คนนั้นมันบ้าเอง.

ถ้าคนไหนจะถือว่า นี่มันเป็นสมบัติดั้งเดิมของธรรมชาติ, เราจับเอามาส่งเสริมปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เราก็จะประสบผลสำเร็จตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ตามที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายว่า **สัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง จงหลุดหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง.** นี่พระพุทธเจ้าท่านมีหลักอย่างนี้ ทรงสั่งสอนอย่างนี้ ทรงหวังไว้อย่างนี้; แต่พุทธบริษัทเหลวไหลเสียเอง ไม่สนองพระพุทธประสงค์.

**พระพุทธองค์ทรงเป็นตัวอย่าง
ในการทำพระองค์ให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ๔ ความหมาย
และทรงเมตตาแนะนำให้เราทำด้วย.**

ดังนั้น จึงต้องเอามาพูดกันเสียใหม่ว่า **สิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้ นั้น เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ, เป็นตัวกฎของธรรมชาติ, เป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ;** เพราะฉะนั้นไม่เหลือวิสัยแก่ใคร นอกจากคนที่มันบ้าเสียเอง. พูดด้วยความรู้สึกตรงๆ แล้ว ก็ไม่ค่อยจะน่าฟังนะ ก็ต้องขอภัยบ้าง.

เป็นอันว่าพุทธบริษัทเราจะต้องไม่เป็นคนบ้าเสียเอง ต้องรู้จักร่วมมือกับธรรมชาติ, ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเป็นตัวอย่าง ทรงริเริ่ม ทรงแนะนำให้เรากลมกลืนกับธรรมชาติ, กับกฎของธรรมชาติ, กับหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, แล้วก็ได้รับผลตามกฎของธรรมชาติ. เดียวนี้มันเป็นไปได้ เพราะว่าสิ่งเหล่านี้มันไม่สันติภูมิโกแก่เรา เสียเลย. ดังนั้นอาตมาจึงถือว่า ควรจะเอาเรื่องสันติภูมิโกนี้มาพูด. แล้วก็ได้พูดใน

วันนี้เป็นครั้งที่ ๕ แล้ว เรื่องสันติวิถีโกของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และเป็นการพูดที่สมควรแก่เวลาแล้ว.

ขอให้ท่านทั้งหลายเอาไปคิด ไปนึก ให้มองเห็นอุปสรรคที่มันขัดขวางต่อความก้าวหน้าของเรา คือความที่เราไม่ยินดี ในการที่จะมีอะไรอย่างสันติวิถีโก. ไม่มีศีลอย่างสันติวิถีโก, ไม่มีสมาธิอย่างสันติวิถีโก, ไม่มีปัญญาอย่างสันติวิถีโก, มันก็เลยติดตันอยู่ที่นี้. ดังนั้นขอให้ถือว่าเหมือนหนึ่งเราร่วมมือกันทำลายอุปสรรคขัดขวางอันนี้. ให้ทุกอย่างเป็นไปด้วยดีตรงตามพระพุทธประสงค์, ก็จะเรียกว่าไม่เสียทีที่เป็นสาวกของพระพุทธองค์. ขอได้รับรู้ไว้ด้วยทุกคน.

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้. ให้โอกาสพระคุณเจ้าทั้งหลายสวดบทพระธรรม ส่งเสริมกำลังใจ ในการปฏิบัติธรรมะสืบต่อไป.

สันติปฏิญญากรรม

-๖-

๙ พฤษภาคม ๒๕๒๔

สันติปฏิญญากรรมของธรรมสโมธาน

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชาเป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องสันติปฏิญญากรรมต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า สันติปฏิญญากรรมของธรรมสโมธาน.

ความจำเป็นที่ต้องใช้คำบาลีปนในภาษาอื่น.

ฟังดูเป็นชื่อบาลีไปเสียหมด; บางคนคงจะรำคาญ หรือว่าฟังชานในการที่จะฟัง. ข้อนี้ก็ช่วยไม่ได้ ที่จะไม่ให้ใช้คำในภาษาบาลี ซึ่งเป็นคำเดิมๆ และเป็น การจำเป็นอยู่มากเหมือนกันที่จะต้องใช้อำนาจเดิมๆ. เดียวนี้เราก็เห็นกันอยู่แล้วว่า คำว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี้ก็เป็นคำบาลี ภาษาบาลี มาจากภาษา บาลี; แต่เราก็ได้ใช้จนเป็นคำในภาษาไทยไปแล้ว แล้วก็สะดวกอย่างไร?

ได้ประโยชน์อย่างไร? ขอให้ลองคิดดู. ถ้าเราจะมาแปลคำเหล่านี้ออกมาเป็นภาษาไทยมันก็เป็นคำยืดยาด เป็นคำที่ประกอบอยู่ด้วยอักขระ พยัญชนะมาก, เราก็จะลำบากเอง. เดียวนี้เราก็พูดได้สั้นๆ ว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, ทุกคนก็รู้ว่า มีความหมายว่าอย่างไร?

เดี๋ยวนี้ชื่อธรรมที่ไปเป็นภาษาต่างประเทศ เขาก็ไม่นิยมแปล; นิยมใช้คำเดิมที่เป็นภาษาบาลีหรือสันสกฤตก็แล้วแต่; แต่แล้วเขาก็ศึกษาความหมายของคำเหล่านั้น; มันดีก็ว่ามาก มีประโยชน์มาก, เป็นเหตุให้ได้ผลกว่าที่จะไปแปลแล้วก็ไปเป็นคำยืดยาดขึ้นมาในภาษานั้นๆ. เดียวนี้แม้ในภาษาอังกฤษ ก็มีคำที่เป็นภาษาบาลีเข้าไปอยู่มากแล้ว; เช่นคำว่า “ธรรมะ” คำว่า “กรรม” คำว่า “อนัตตา” “นิพพาน” ฯลฯ ก็มี. เพราะฉะนั้นแหละเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาภาษาอื่นเข้าไปอยู่ในปะทานุกรมของอีกภาษาหนึ่ง; ซึ่งก็ห้ามไม่ได้ ช่วยไม่ได้ และก็ได้อย่างนี้มาแล้ว ตั้งนานมาแล้ว คือตั้งหลายพันปีมาแล้วก็ได้, การที่ภาษาถ่ายทอดกันไปมา จนกว่าเมื่อไรได้กลายเป็นภาษาของคนพวกนั้นไปมันก็ง่าย. ดังนั้นขอให้อดทนสักหน่อยในเบื้องต้นเท่านั้นเอง; ในเบื้องต้นอดทนสักหน่อยที่จะจำคำบาลีนั้นไว้เป็นหลัก แล้วก็ศึกษาความหมายของคำๆ นั้น เข้าใจดีแล้ว ก็ใช้คำนั้นได้ถูกต้อง.

บทชวนให้เห็นความหมายของสันติปฏิภาณกรรม.

ในวันนี้ก็มีคำว่า สันติปฏิภาณกรรม และคำว่า ธรรมสโมธาน; ผู้ที่ไม่ได้เคยฟังการบรรยายครั้งก่อน ก็ยังงงอยู่ว่า สันติปฏิภาณกรรมคืออะไร? ฟังรู้ว่าเอามาจากคำว่า “สนฺติปฏิภาโ” ในคฺุณบพทของพระธรรม. ความที่เป็นสันติปฏิภาโ เรียกว่าสันติปฏิภาณกรรม คือสิ่งนั้นต้องเห็นเอง ต้องประจักษ์แก่ตนเอง กำลังรู้สึกอยู่ เสวยรสอยู่. อย่างตัวอย่างที่ง่าย ๆ เอามาพูดกันอีกสำหรับวันนี้ สำหรับคนที่ไม่เคยฟัง :

เด็กคนหนึ่งกินขนมอร่อย แล้วก็บอกเพื่อนอีกคนหนึ่งว่า “ภูกินขนมอร่อย”; เด็กคนที่ได้ยินได้ฟังก็บอกว่า “เออ! มึงกินขนมอร่อย”.

ขอให้คิดว่า คำว่า “อร่อย” ที่เด็กคนที่หนึ่งพูดออกไป กับคำว่า “อร่อย” ที่เด็กคนที่สองพูดตอบออกมา แม้ว่าจะเป็นคำเดียวกัน ออกเสียงอย่างเดียวกัน แต่ตัวจริงไกลกันลิบ. เด็กที่กินขนมอร่อยอยู่ในปาก, คำว่า “อร่อย” ของเขามีความหมาย คือเป็นสันติภูฏิกแก่เด็กคนนั้นว่า มันกำลังอร่อยอยู่อย่างไร. ส่วนเด็กอีกคนหนึ่งนั้นก็พูดไปตามว่าอร่อย แต่ไม่ได้รู้สึกว่ารอร่อยอยู่ในจิตใจ, อย่างมากก็เพียงแต่จะคาดคะเนเอาได้ว่า คงจะอร่อยเหมือนที่เขาเคยกิน, ก่อนหน้านี้เขาก็เคยกินขนมชนิดนี้ แล้วก็อร่อย; แต่ความรู้สึกที่รู้สึกอยู่ในใจนั้นไกลกันลิบ. คนหนึ่งพูดว่า “อร่อย” อย่างเป็นสันติภูฏิก เพราะ*อร่อยอยู่ในความรู้สึก*. ส่วนอีกคนหนึ่งพูดว่า “อร่อย” ด้วยคำพูดเท่านั้นเอง, ถึงยังไงก็จะอร่อยเหมือนกับที่เคี้ยวขนมอยู่ในปากไม่ได้. เด็กคนที่หนึ่งมีสันติภูฏิกธรรมในคำว่า “อร่อย” หรือในขนมนั้น; ส่วนเด็กอีกคนหนึ่งไม่มีสันติภูฏิกธรรมในความอร่อยหรือในขนมนั้น.

นี่อย่างนี้ ท่านทั้งหลายจงเอาไปคิดเปรียบเทียบเอาเอง ในทุกเรื่องๆ ที่เป็นวัตถุ หรือที่เป็นนามธรรมเป็นเรื่องของจิตใจโดยตรง. การที่เรามีอะไรใน*ความรู้สึกอยู่ในใจ* กับที่เราพูดแต่ปากนั้น, ไกลกันสักเท่าไร? เรื่องเงินเรื่องทองของเรื่องอะไรก็สุดแท้ที่ว่าเรารู้สึกอยู่จริงในใจกับพูดแต่ปากนี้ มันก็ต่างกันมากยิ่งกว่าที่จะต่างกัน. สำหรับที่เรารู้สึกอยู่ในใจนี้ เราจะเรียกในที่นี้ว่า *สันติภูฏิกธรรม*, ตัวหนังสือแปลว่าเห็นเอง. *สันติภูฏิกธรรม*ก็หมายถึงภาวะที่บุคคลผู้นั้นเห็นเอง.

เห็น ในที่นี้ เห็นด้วยตาก็ได้; เห็นด้วยจิตก็ได้ : เห็นด้วย*ความรู้สึก*. สิ่งสำคัญที่สุดคือ เห็นด้วยใจ เห็นด้วย*ความรู้สึก*. เมื่อคนมีธรรมะอะไร? *รู้สึกธรรมะ*นั้นอยู่ในใจ นี้เรียกว่าเราเห็นด้วยใจ. คนนอกนั้นได้แต่ท่อง.

การศึกษาที่เป็น - ไม่เป็นสันติวิถีกรรม.

เดี๋ยวนี้การศึกษาเป็นเรื่องการท่องจำ โดยไม่มีการเห็นในใจ ไม่รู้สึก อยู่ในใจ; การศึกษาของเราจึงไม่ได้ผลเต็มที่. แต่ก็จำเป็นที่จะต้องทำอย่างนี้ไป ก่อน; คือเรียนตัวหนังสือกันไปก่อน ให้เข้าใจให้ดีที่สุดก็ยังดี, คือมีสันติวิถีกรรมด้วยการเรียน; เอาไปปฏิบัติดูมันก็มีสันติวิถีกรรมมากขึ้นไปอีก; สำเร็จแล้วเสวยผลของมันอยู่ ก็เป็นสันติวิถีกรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป. นี่ สันติวิถีกรรม หมายความว่าสิ่งที่เรากำลังรู้สึกอยู่; แม้ว่าตัวหนังสือคำนี้จะแปลว่า เห็น, แต่คำว่า “เห็น” ในที่นี้ เมื่อมันไปถึงที่สุดแล้ว มันก็ไปรู้สึกอยู่ เช่นความดีที่รู้สึกอยู่ เป็นความสุขอยู่; นี่มันเป็นความดีที่ดีกว่าที่ยังไม่ได้ปฏิบัติ หรือปฏิบัติแล้วยังไม่ได้ผล หรือว่าได้ผลแต่ในเพียงชั้นนอก ๆ ไม่เป็นถึงความรู้สึกที่เป็นสุขอยู่ในภายใน.

ท่านทั้งหลายจะเห็นได้เองว่า ถ้าไม่เป็นสันติวิถีกรรมแล้ว ก็เท่ากับว่ายังไม่มี เรายังไม่มีสิ่งนั้น, เรายังมีแต่ชื่อของสิ่งนั้น; ถ้าเราจะมีสิ่งนั้นให้จริง ๆ ก็หมายความว่ามืออยู่แล้วในความรู้สึกของเรา, อยู่ในวิสัยที่เรากระทำกับสิ่งนั้นได้ ใช้สิ่งนั้นได้, กระทั่งรู้สึก รู้ผลของสิ่งนั้นอยู่. นี่คำนี้จะมีความสำคัญก็มากน้อย? ขอให้ลองไปคิดดูเอาเอง.

อะไร ๆ ที่ยังไม่เป็นสันติวิถีกรรมนั้นก็ยังไม่เท่ากับไม่มี. ดังนั้นพระพุทฺธเจ้าท่านจึงทรงย้ายลงไปอย่างยิ่งว่า ธรรมะที่กล่าวดีแล้วนี้เป็นสันติวิถีโก, ถ้ายังไม่เป็นสันติวิถีโก ยังไม่ใช่ธรรมะที่กล่าวดี. ธรรมะที่กล่าวดีนี้ หมายถึงพระพุทฺธศาสนาแห่งละ แต่ไปเรียกว่า พระธรรม. ทุกคนก็สวดได้ว่า สุวาษาโต ภควตา ธมฺโม สนฺติวิถีโก อกาลโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ ฯ แต่มันเป็นเสียงเสียมากกว่า. นี่ยังไม่ใช่สันติวิถีกรรม แม้จะเป็นความรู้ขนาดที่ พุทฺธได้ ท่อง

ได้ เกียงกันได้ มันก็ยังไม่เป็นสันติปฏิภาณกรรม; ต่อเมื่อได้เสวยผลแห่งธรรมะนั้นอยู่ด้วยใจจริง ๆ จึงจะเป็นสันติปฏิภาณกรรม.

ถ้าธรรมฝ่ายผิด ฝ่ายบาป มันก็เดือดร้อนกันจริงๆ, ถ้าเป็นธรรมฝ่ายดี ฝ่ายบุญ มันก็รู้สึกเป็นสุขและพอใจอยู่จริงๆ; นี่จึงจะเป็นพระธรรมจริง ที่เรียกว่าเป็นสันติปฏิภาณ. เห็นได้ทันทีว่า ต่อเมื่อเป็นสันติปฏิภาณก็จะสำเร็จประโยชน์ ที่จะเรียกได้ว่าเรามีสิ่งนั้นอยู่จริงๆ.

ธรรมสโมธานคืออะไร?

ในครั้งที่แล้วมาพูดถึง สันติปฏิภาณกรรมของจตุราริยสังข์, ของพระนิพพาน, ของพระรัตนตรัย, ของไตรสิกขา. ล้วนแต่พยายามจะชี้ให้เห็นว่าตัวจริงของสิ่งนั้นๆที่เราจะเอามารู้สึกเสวยรสอยู่ในใจนั้นเป็นอย่างไร. วันนี้จะพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า ธรรมสโมธาน. ธรรมสโมธานเป็นคำที่มีใช้ในพระคัมภีร์เกี่ยวกับการปฏิบัติทางจิตทางใจ, แต่คนก็ไม่เอามาใช้กัน หรือไม่อยากจะจำให้มันหนักหัว. อาตมาเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญจึงเอามาพูด; ควรจะจำหรือไม่ควรจะจำก็ลองคิดดูเอง.

คำว่าธรรมสโมธาน แปลว่า ธรรมที่มารวมอยู่ด้วยอย่างสมสัดส่วน, หรือสิ่งที่เข้ามารวมอยู่ด้วยอย่างสมสัดส่วน; จะเรียกสั้น ๆ ว่าสิ่งที่เข้ามารวมอยู่ด้วยก็แล้วแต่. มันมีความสำคัญหลายแง่หลายมุม สำหรับสิ่งที่เข้ามารวมอยู่ด้วย, หรือความหมายที่เข้ามารวมอยู่ด้วย, หรือประโยชน์ที่มันเข้ามารวมอยู่ด้วย; นี่เป็นส่วนผล. แต่ถ้าเป็นส่วนเหตุ ก็หมายถึงเหตุที่มันต้องเข้ามารวมอยู่ด้วย หรือเป็นเครื่องมือที่ต้องเข้ามารวมอยู่ด้วยในการกระทำ; มันก็จำเป็น เพราะว่าถ้าขาดเสียแล้วมันเป็นไปได้. ฉะนั้นอะไร ๆ ก็มีธรรมสโมธานของมันทั้งนั้นเลย.

ธรรมสโมธานของสิ่งต่าง ๆ.

[สิ่งต่าง ๆ มีธรรมสโมธานรวมอยู่ด้วยหลายชั้นชั้น.]

: ธรรมสโมธานของศาลา.

สิ่งที่เข้ามารวมอยู่ด้วย, ลองคิดดู, หรือว่าสิ่งที่ต้องเข้ามารวมอยู่ด้วย มันจึงจะเป็นสิ่งนั้นๆโดยสมบูรณ์. เหมือนกับเราเรียกอาคารหลังนี้ว่า “ศาลา”, คำว่า ศาลาอย่างเดียวนั้น มันมีอะไรเข้ามารวมอยู่ด้วย; พูตกันสักพักหนึ่งก็ไม่หมด มันมีอะไรรวมอยู่ในคำว่า “ศาลา” นี้ด้วย; นับตั้งแต่วัตถุก่อสร้างนี้ มันก็มีหิน มีทราย มีปูน มีอิฐ มีสีที่ฉาบ ที่ทา มีเหล็ก มีอะไรอีกหลายอย่าง, ถ้าไม่เอาเข้ามารวมอยู่ด้วย มันก็อยู่ไม่ได้, มันเกิดขึ้นไม่ได้. และบางอย่างก็เป็นการรวมอยู่ด้วยเพียงชั่วคราวเท่านั้น, แม้อย่างนั้นแหละมันก็ขาดไม่ได้. เหมือนกับในคอนกรีตแห่งนี้ มีหิน มีทราย มีปูน มีอะไรอยู่; ครั้งหนึ่งก็มีน้ำเข้ามารวมอยู่ด้วย, เดียวนี้น้ำก็ได้เหลืออยู่ในคอนกรีตแห่งนี้. แต่ในสมัยหนึ่งเราต้องเอาน้ำเข้ามาละลายปูน ละลายทรายให้เข้ากันกับหิน จนมันเข้าเป็นอันเดียวกัน, แล้วทิ้งไว้ให้แห้ง ให้มันแข็ง, แล้วน้ำก็ได้มีอยู่แล้ว; น้ำก็มีส่วนช่วยชั่วขณะ.

แต่ลองคิดดู! ถ้าไม่มีน้ำ ทำอย่างนั้นคอนกรีตก็อยู่ไม่ได้; มันเกิดขึ้นไม่ได้ จะเกิดเป็นแท่งคอนกรีตขึ้นมาอย่างนี้ไม่ได้, ถ้าน้ำไม่ได้เข้ามาช่วยอยู่ด้วยในระยะหนึ่ง. นี่น้ำเข้ามารวมมือหรือเข้ามารวมอยู่ด้วยกับหิน กับทราย กับปูน กับเหล็ก กับอะไรต่างๆ แล้วแต่เราจะทำกับมันด้วยอะไร. สิ่งที่เข้ามารวมอยู่ด้วยนั้นดูจะมีความสำคัญเท่าๆ กัน จะไม่มีสิ่งไหนสำคัญกว่าสิ่งไหน.

: ธรรมสโมธานของ กาย - ใจ เป็นต้น .

เราจะดูร่างกายเรานี้ก็ได้; มันมีอะไรเข้ามารวมอยู่ด้วย จึงเป็นร่างกายนี้; มันมิได้มีแต่สิ่งเดียวหรือสองสิ่ง, มันมีมากสิ่ง. กายกับใจ พูตได้สองคำ; แต่ว่า

ในกายนี้มีอะไรรวมอยู่ด้วยหลายอย่าง. ใจก็เหมือนกัน พูดคำเดียวว่าใจ แต่ก็มีส่วนประกอบ ส่วนชั้นตอนอะไรอีกมากมาย. ถ้าเราเห็น เราก็คงรู้ว่ามันจำเป็นไม่อย่างนั้นก็เกิดขึ้นไม่ได้. หรือว่ารถยนต์ ลักคันหนึ่ง มันประกอบขึ้นด้วยส่วนประกอบที่ระบบ? แล้วแต่ละระบบๆ มันมีกี่ชิ้น กี่อย่าง. สิ่งที่เราสามารถรวมอยู่ด้วยนี้หมายถึงที่เป็นเหตุที่ทำให้มันเกิดขึ้น.

ที่นี้พอมันเกิดเป็นผลขึ้นมา ผลนั้นมันก็มีสิ่งที่รวมอยู่ด้วยมากมาย. เช่นรถยนต์คันหนึ่งจะใช้อะไรได้ก็อย่าง? ใช้เป็นของเล่นก็ได้ ใช้เป็นของจริงก็ได้. ร่างกายคนเรานี้ใช้ประโยชน์ได้ก็อย่าง? นี่ส่วนที่เป็นผล. นอกจากจะเป็นที่ตั้งของจิตใจ ของชีวิตแล้ว ก็ยังใช้อย่างอื่นได้อีกหลายอย่าง. นี่ส่วนผล มันก็มีส่วนที่เข้ามารวมอยู่ด้วยหลายๆ อย่าง หลายแง่ๆ หลายๆ มุม. เช่นมือของเรามันก็เล็งถึงว่าเป็นเครื่องจับฉวย, แต่ว่าในบางโอกาส มือของเรานี้ก็กลายเป็นอาวุธไปก็มี, ในบางโอกาสเมื่อเราลงคลานสี่เท้า มือกลายเป็นขาไปก็มี; พูดไม่รู้จบหรือ.

ดูให้เห็นสันติภูฏิกโกของธรรมสโมธานทั้งในส่วนเหตุและผล.

ถ้าว่าฉลาดสังเกต เราก็คงเห็นว่า มันมีความหมายอื่น คุณสมบัติอื่น หรือสสารอื่นอะไรก็ตาม, แม้ที่สุดแต่วัตถุ, มันเข้ามารวมอยู่ในสิ่งนั้นๆ มากมายเหลือเกินที่มาด้วยกัน ช่วยร่วมกัน เป็นเหตุสำหรับสร้างอะไรขึ้นมา; หรือว่าที่จะเป็นผลออกมาแล้ว ก็ยังเป็นสิ่งที่จำแนกออกไปได้หลายอย่าง. นี่เราดูในส่วนที่สิ่งเหล่านั้นเข้ามารวมอยู่ด้วย : ส่วนที่เป็นเหตุนั้นเราดูให้รู้ว่า มีอะไรเข้ามารวมอยู่ด้วยก็อย่างไร? เราจะได้จัดการกับมันให้เต็มที่ให้ถูกต้อง ให้สิ่งที่เข้ามารวมอยู่ด้วยนั้นร่วมกันทำให้เกิดผลเต็มที่; รู้ว่าผลที่เกิดขึ้นมาแล้ว นั้นมันมีสิ่งที่เข้ามารวมอยู่ด้วยก็อย่างไร? เราก็คงใช้มันให้เป็นประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ เช่นมือของเรา ใช้เป็นของหยิบจับ ฉวย เครื่องหยิบ เครื่องจับก็ได้ เป็นอาวุธก็ได้ เป็นขาสำหรับจะคลานอีกทีหนึ่งก็ได้, แล้วยังเป็นอะไรได้อีกหลายอย่าง.

โทษของการไม่เห็นสันติวิถีโกในธรรมสโมธาน.

ก. ทำให้ไม่ได้ใช้ ไม่ได้รับประโยชน์จากสิ่งต่าง ๆ เต็มที่.

สิ่งที่เข้ามารวมอยู่ด้วยในฐานะที่เป็นฝ่ายเหตุก็ดี เป็นฝ่ายผลก็ดี ยังไม่เป็นที่ประจักษ์แก่เรา คือไม่เป็นสันติวิถีกรรมแก่เรา เราก็เลยเป็นคนที่ไม่ได้ใช้สิ่งต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์เต็มที่ เราไม่ได้รับประโยชน์ รับผลจากสิ่งต่าง ๆ ให้เต็มที่; เพราะเราไม่รู้จักสิ่งที่เข้ามารวมอยู่ด้วยซึ่งเรียกว่าธรรมสโมธาน. ข้อนี้เป็นเพราะอะไร? จะเห็นได้ว่า มันเป็นเพราะความหยابแห่งสติปัญญาของเรา, ความไม่ละเอียดลออ ความไม่สมบูรณ์แห่งสติปัญญาของเรา; เราจึงไม่รู้จักสิ่งเหล่านี้.

ข. ทำให้ทำอะไรไม่ดีที่สุด ไม่มีอะไรอย่างปลอดภัย.

แม้ในสิ่งที่เราจะต้องทำ, ที่เราจะต้องมี, ที่เราจะต้องใช้, ที่เราจะต้องกิน อะไรทุกอย่างนี้; แม้ในสิ่งเหล่านี้ เราก็กังไม่รู้จักอย่างครบถ้วน เพราะเป็นความโง่ของเรา เราจึงทำอะไรได้ไม่ดีที่สุด, เราจึงไม่มีอะไรได้อย่างปลอดภัย เราไม่ทำอะไรได้อย่างเต็มที่แห่งคุณสมบัติของสิ่งนั้นๆ ไม่อาจใช้ให้เป็นประโยชน์ได้. ในการที่จะมีสิ่งนั้นๆ เราก็กังไม่รู้จักที่จะมีสิ่งนั้นๆ ให้ครบ; เช่นบ้านเรือนของเราจะต้องมีเครื่องมือ เครื่องใช้; คนไม่มีสติปัญญาเพียงพอ ก็ไม่รู้ว่าจะหาอะไรมาจึงจะครบ ก็ได้แต่รอว่าเมื่อความต้องการเกิดขึ้น จึงจะไปหาสิ่งนั้นมา. แต่ถ้าคนนั้นมันโง่เกินไป ก็จะไม่รู้จักกระทั่งว่า เราจะต้องหาอะไรมา หรือว่าเราจะต้องใช้อะไร? ขอให้ดู คนโง่ การกระทำของคนโง่ บ้านเรือนของคนโง่ มันก็จะไม่มีอะไรที่ครบถ้วนบริบูรณ์ได้ เพราะเขาไม่รู้แม้แต่ว่าเขาควรจะหาอะไรมาไว้ใช้ อย่างนี้เป็นต้น.

ค. ทำให้ความเป็นมนุษย์มีประโยชน์น้อย.

ขอให้คิดดูให้ดี เราไม่รู้จักสิ่งที่เข้ามารวมอยู่ด้วย เพราะความโง่ของเรา เพราะความหยابแห่งสติปัญญาของเรา, เราจึงจัดการอะไรได้น้อย ทำอะไรได้น้อย.

เรียกว่าความโง่ของเรา ทำให้ความเป็นมนุษย์ของเรา มีประโยชน์น้อย. เช่น:- ร่างกายของเราใช้ทำอะไรได้บ้าง? เราก็คงไม่รู้. แล้วเราก็ไม่ได้ใช้ให้มันทำประโยชน์ทุกอย่างที่มันทำได้. นี่ร่างกายของคนโง่ จึงไม่ถูกใช้ให้กระทำการที่เป็นประโยชน์ให้ทุกอย่างที่มันจะกระทำได้. ไม่ต้องพูดถึงมันสมอง ซึ่งยังใช้ได้อย่างมากขึ้นไปอีก. ถ้าเราใช้ร่างกายหรือใช้มันสมองของเราให้ทำทุกอย่างตามที่มันทำได้ เราก็คงทำอะไรได้มากกว่านี้; แล้วเราก็จะได้ทำอะไรมาแล้วให้มากกว่านี้ ให้เป็นมนุษย์ที่มีประโยชน์มากกว่านี้. ขอให้ท่านทั้งหลายสนใจกันในแง่ที่ว่าธรรมชาติให้สิ่งที่สามารถจะทำประโยชน์มาครบชุด เราก็คงไม่ได้ใช้มันให้เต็มตามนั้น; ตัวอย่างเช่น ร่างกายนี้เป็นต้น.

ดูให้รู้ - เห็นว่า กฎธรรมชาติทำให้มีธรรมสโมธาน.

การที่มันเข้ามารวมอยู่ด้วย หรือที่มันจำเป็นต้องเข้ามารวมอยู่ด้วยนี้ เป็นกฎของธรรมชาติ นี่จะเรียกว่าเป็นความประสงค์ เป็นความต้องการของพระเป็นเจ้าที่เดียว; เราไม่มีทางจะหลีกเลี่ยง สิ่งเหล่านั้นจะต้องเข้ามารวมอยู่ด้วยตามธรรมชาติ. ถ้าเรารู้จักต้อนรับมัน ก็จะทำให้ได้มากกว่า.

จะยกตัวอย่างอะไรดี ที่เราจะเห็นได้ง่ายๆ; เช่นว่า เราจะกิน. การกินนี้ เราเรียกว่า “การกิน”. เรายังมีเครื่องมือสำหรับจะกิน เช่น ช้อน ส้อม มีด; แล้วยังมีวิธีกินให้ปลอดภัย ให้ได้ผลดี กระทั่งให้น้ำดู ไม่น่าเกลียด น่าชัง; เรายังจะต้องมีของกินที่มีประโยชน์ ที่ไม่เป็นโทษแก่ร่างกาย; แต่เราก็คงพูดกันง่ายๆว่า “กิน” เพียงคำเดียว, หรือว่า “การกิน” เพียงคำเดียว. แต่คำว่าในการกิน ต้องมีอะไรที่จะต้องเข้ามารวมอยู่ด้วย, เริ่มตั้งต้นแต่จะหามากินอย่างไร, โดยวิธีกินอย่างไร, จนกระทั่งว่าในที่สุดได้รับผลอย่างไร, ได้รับผลเป็นความสุขสบายอย่างไร; ถ้าทำไม่ถูกต้อง การกินนั้นก็ให้โทษ : ขาดแคลนเกินไปก็ให้โทษ, มากเกินไป ก็ให้โทษ, ไม่ถูกต้องก็

ให้โทษ. นี่สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เรียกว่ามันเป็น “สโมธานธรรม” หรือ “ธรรมสโมธาน” : หมายถึง สิ่งที่มีมันเข้ามารวมอยู่ด้วย มันเข้ามาแทรกแซงอยู่ด้วย.

โทษเลวร้ายส่วนหนึ่ง ที่เกิดจากไม่รู้ธรรมสโมธาน.

ถ้าพูดถึงเรื่องของความรู้ ก็ต้องรู้อีกมาก, พูดถึงการกระทำ ก็ยังต้องกระทำอีกมาก, ในคราวที่ยังกระทำอยู่; แล้วผลที่เราจะได้รับจึงจะมากกว่าที่เราได้รับอยู่. เดียวนี้เราได้รับอะไรจากสิ่งที่เรายังทำน้อยไป. แต่นั่นก็ยังดีนะ! แต่ถ้ากลายเป็นโทษแล้วก็โง่และบ้าเลย; เช่นกินจนเป็นโทษอย่างนี้. ทีนี้ถ้าเรากระทำผิดๆ เข้า เราก็จะต้องทนทุกข์ทรมานเพราะการกระทำผิดนั้น; นี่มันขยายเลยออกไปถึงว่า มันกินเหยื่อเพื่อความเอร็ดอร่อย ก็ยังเป็นโทษมากออกไปเพราะไม่ได้กินเพียงเพื่อเป็นอาหาร; แล้วบางทีก็กินด้วยความโง่เขลา, เช่น ต้มกินของมีนเมาเสพติด นับตั้งแต่บุหรี่ยี่เป็นต้น, มันก็เป็นเรื่องทำลายตัวเอง : เขาสร้างปอดมาไว้ดีๆ ใช้ประโยชน์ได้ดี คนโง่ก็เอาควันไฟรมปอดให้เสียไปด้วยบุหรี่ยี่อย่างนี้; ขอให้ลองคิดดู! เพราะว่าเขาไม่มองดูว่าสิ่งที่มันจะเข้ามารวม หรือควรที่จะเข้ามารวมนั้น มันมีอยู่อย่างไร.

การดูสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นธรรมสโมธาน.

: ดูให้เห็นธรรมสโมธานที่เกี่ยวข้องกับเรา.

พูดตรงๆ ก็คือว่า ต่อไปนี้ก็ขอให้ดูให้ดี ๆ สักหน่อยว่า อะไรที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเรา ตั้งแต่เบื้องต้นจนปลาย; ในฐานะที่เป็นเหตุก็มาช่วยสร้างสรร ในฐานะที่เป็นผล ก็จะเป็นผลออกมาสำหรับใช้เป็นประโยชน์. นี่มันมีสิ่งที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับตัวอย่างมากมาย.

: ธรรมสโมธานของต้นไม้ต้นหนึ่ง ในแง่ต่าง ๆ.

ดูว่าต้นไม้ต้นหนึ่ง : มันอาศัยเหตุอะไรที่อยู่ใต้ดิน? ในดินนั้นมีอะไร : มีน้ำ มีแร่ธาตุอะไรก็อย่าง ต้นไม้นี้ก็ได้อาศัย; แล้วต้นไม้ยังจะต้องได้น้ำ, ใต้ความชื้น, ใต้ความร้อน, ความอบอุ่นจากแผ่นดินที่ถูกต้องเพียงพอ; แล้วมันก็มีรากฝอยมารวมกันเป็นรากขนาดกลาง รวมเป็นรากใหญ่, แล้วก็ทรงลำต้นไว้ได้ไม่ล้ม. มันมีรากที่ทำหน้าที่ทรงลำต้น อย่าให้ล้ม; มีรากที่จะทำหน้าที่เก็บอาหารชนิดนั้นชนิดนี้; แล้วก็ มีรากที่จะดูดเอาเฉพาะน้ำขึ้นไป. แต่เราก็พูดว่า “ราก” เพียงคำเดียว, หรือพูดเพียงว่า “ดิน” เพียงคำเดียว. ถ้าเพียงคำเดียวสำเร็จประโยชน์, ต้นไม้ก็อยู่ได้; แต่เนืออยู่ไม่ได้ ต้องตาย. มีแต่ดิน ต้นไม้ก็อยู่ไม่ได้ จะต้องมีอะไรในดินอีกหลายๆ อย่าง ต้นไม้จึงจะอยู่ได้. นี่เรียกว่า**ดูต้นไม้ต้นหนึ่ง** : ข้างล่างตั้งแต่ลำต้นข้างล่างลงไป ก็มีอะไรมากที่เป็นธรรมสโมธานที่มันต้องเข้ามามีอยู่ด้วย.

คิดดูซิ! ต้นไม้เองก็มีอะไรหลายอย่างในต้นไม้ : มีเปลือกไม้, มีแก่นไม้, มีท่อส่งน้ำที่ใต้ของลำต้น. แม้แต่ที่เปลือกนั้น ก็มีเปลือกหลายชนิด หลายชั้น : เปลือกที่ทำหน้าที่ส่งอาหารไป ส่งอาหารมาก็มี, แล้วกลายเป็นกระพี้สำหรับจะเป็นแก่นก็มี, มีผิวนอกเป็นขุยๆ สำหรับป้องกันไฟไหม้ก็มี. ไม้ดูก็ไม่เห็น ดูไม่เป็นก็ไม่เห็น ไม้ดูให้ดีก็จะไม่เห็น, ก็คือไม่รู้. ถ้าดูไปถึงข้างบน เป็นกิ่งไม้, เป็นใบไม้, เป็นดอกไม้, เป็นผลไม้, มันก็มีอะไรอีกมากเหมือนกันที่จะต้องดู.

นี่โดยฝีมือของธรรมชาติ โดยกฎของธรรมชาติ. ต้นไม้ต้นเดียวมันก็มีเรื่องที่จะต้องดูในส่วนที่เป็นธรรมสโมธาน คือสิ่งที่ต้องเข้ามารวมอยู่ด้วย หลายอย่าง หลายสปีดอย่าง หรือหลายร้อยอย่างก็ได้. ถ้าว่าศึกษาเก่งก็จะเห็นตั้งหลายร้อยอย่าง; แต่คนที่หลับตา ดูพูดว่าต้นไม้คำเดียวก็พอแล้ว. นี่เรื่องต้นไม้ซึ่งเห็นง่ายกว่าคน.

: ดูธรรมสโมธานของคน โดยย่อ.

คนก็เหมือนกัน เราพูดว่า “คน”. คนๆ หนึ่งก็มีอะไรซับซ้อนอยู่ในส่วนที่เป็นเหตุ, ซับซ้อนอยู่ในส่วนที่เป็นผล. แล้วยังมีเป็นฝ่ายรูป คือฝ่ายกายที่หยาบๆ, ยังมีฝ่ายจิตฝ่ายใจที่ละเอียด ที่ต้องการสติปัญญาเพียงพอจึงจะมองเห็น. เดียวนี้เราก็ไม่มองเห็นเรื่องราว เรื่องนาม เรื่องกาย เรื่องใจ; ซึ่งขยายออกไปเป็นเรื่องกิเลส, เรื่องสติปัญญา, เรื่องบุญ, เรื่องบาป, เรื่องสุข, เรื่องทุกข์. อาตมาเห็นว่าถ้าเราสนใจเรื่องนี้นักบ้างจะมีผลดี คือจะทำให้เราเห็นอะไรครบถ้วนเข้า ตามที่ควรจะเห็น.

สิ่งต่าง ๆ มีชื่อเรียกตามที่รู้จัก -สมมติง่าย ๆ.

และ

การมองที่เป็นประโยชน์และเสียประโยชน์.

ธรรมะ คือสิ่งทั้งปวง มีชื่อเรียกแต่ละอย่างๆ. อย่างหนึ่งๆ นั้นเขาเอาส่วนที่เห็นง่าย, สมมติง่าย, ตั้งชื่อง่าย, มาเป็นชื่อเรียกอย่างนั้นอย่างนี้ : ว่าคน ว่าสัตว์ ว่าต้นไม้ ว่าแผ่นดิน ว่าอะไรก็ตาม เขาจะเอาส่วนที่เห็นง่ายครั้งแรก, แม้แต่เด็กๆ ก็เห็น, เอามาตั้งชื่อ; แต่ส่วนที่มันละเอียดอยู่ในนั้นยังมีมากมาย ถ้ายิ่งมองเก่งก็ยิ่งเห็นมาก.

แต่เอาเป็นว่าเราก็ไม่ต้องการให้มองเห็นทั้งหมด จะกินจำเป็น; เราจะเอาเท่าที่ควรจะมี มองเท่าที่จำเป็น เราก็รู้เท่าที่ควรจะมี พอดีเท่าที่ควรจะมี ก็สำเร็จประโยชน์; ที่จะเรียนให้รู้ไปทั้งหมดนี้ดูจะทำได้. แม้ว่าเดี๋ยวนี้วิหยาการก้าวหน้ามาก เขาก็ไม่ได้รู้อะไรได้หมดทุกสิ่งทุกอย่าง; แต่ว่าเท่าที่เขาู้ก็พอจะสำเร็จประโยชน์ได้ตามที่ควร.

เสียแต่ว่าเขาไม่มองกันไปในทางที่จะได้รับสิ่งที่จะดับทุกข์; ที่จะดับทุกข์ได้ เขาไม่มอง, เขาจะมองเอาประโยชน์ตัวกู แล้วมันก็เกิดขัดแย้งกันขึ้นมา กับประโยชน์ของผู้อื่น แล้วก็โต้เบียดเบียนกัน ได้ทำสงครามกัน.

จุดบกพร่องของนักวิทยาศาสตร์!

เดี๋ยวนี้นักวิทยาศาสตร์เขาก็มีปัญหา มีความฉลาดสามารถ จะมองเห็นค้นประดิษฐ์อะไรขึ้นมา แต่ไม่ได้ทำไปเพื่อส่งเสริมสันติภาพ; นี่มันเป็นความผิดชั้นหลัง ชั้นตอนหลัง ที่ไม่ได้ใช้ความรู้ไปในทางที่เกิดสันติภาพ; เขาใช้ความรู้เพียงเพื่อจะได้รับประโยชน์ของเขา “ฉันได้สิ่งที่ฉันต้องการก็แล้วกัน”. นี่ลัทธิที่กำลังเข้ามาแทน : ขอให้ท่านทั้งหลาย โดยเฉพาะที่เป็นครูบาอาจารย์รู้ไว้ด้วยว่า ลัทธิที่ว่า “ประโยชน์ของฉัน” หรือพูดง่าย ๆ ว่า “ของกู” เป็นใหญ่. อย่างอื่นไม่รู้; บุญบาปไม่รู้, ดีชั่วไม่รู้, อะไรไม่รู้, ประโยชน์ของกูเป็นใหญ่; เขาก็เลยทำไปอย่างนั้น; ก็เลยเกิดวิกฤติการณ์ขึ้นมาในโลก เป็นความทุกข์ขึ้นมาในโลก. การได้เกิดมามันก็เกิดมาสำหรับเป็นทุกข์ไปเสียหมด ไม่ได้เกิดมาเพื่อความสงบสุข.

ความรู้และการใช้ความรู้ที่ถูกต้องเพื่อสันติสุข สันติภาพ.

เดี๋ยวนี้เราจะรู้สิ่งต่างๆ ให้ถูกต้อง ให้พอดี เท่าที่ควรจะรู้, แล้วให้มันไปในทางที่ถูกต้อง คือเพื่อสันติสุข หรือสันติภาพ. อาตมาพูดถึงสิ่งที่เข้ามารวมกันอยู่นี้ ก็เพื่อจะให้ดูไปในทางที่เกิดสันติภาพ; เพราะว่าถ้าเรายังไม่ได้รับความสุข หรือสันติภาพ เพราะว่าเรายังไม่เห็นสิ่งนี้. นี่ในส่วนบุคคลคนหนึ่ง เราคนเดียวควรจะรับความสุขจากการเกิดมาเป็นมนุษย์อย่างไรบ้าง เราก็ยังไม่ได้รับ; เพราะว่าเราไม่มองเห็นสิ่งเหล่านี้ : สิ่งของมันร่วมกัน หรือจะต้องมาร่วมกันสำหรับสร้างสรรค์สิ่งที่จะให้เกิดสันติสุขหรือสันติภาพ. นี่เป็นกฎของธรรมชาติ; ถ้าเราไม่ได้เอามา มันก็ขาด

แล้วก็ให้ผลไปในทางขาด; มันเป็นกฎของธรรมชาติ. เรื่องความโง่ความฉลาดของเรา นี่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ : เรามีความโง่ เราก็ใช้ความโง่; เรามีความฉลาด เราก็ใช้ความฉลาด; ผลเกิดขึ้นตามธรรมชาติ.

จุดมุ่งหมายแท้จริงของการศึกษาของศาสนา.

[: เพื่อสันติสุขส่วนบุคคล เพื่อสันติภาพส่วนรวม.]

การศึกษาหรือศาสนาก็ตาม เขาต้องการจะแก้ปัญหาคือ; ให้เรารู้จักสิ่งเหล่านี้ ให้เรารู้จักทำสิ่งที่จะทำให้เกิดสันติสุขหรือสันติภาพส่วนบุคคล. เรื่องก็ละเอียดมาก; เช่นว่า คนๆ หนึ่ง คนเดียว ไม่ต้องเนื่องกับคนอื่น มันก็มีเรื่องมากอยู่ในตัวเขา : เรื่องจิตของเขา เรื่องกิเลสของเขา เรื่องความทุกข์ของเขา ฯลฯ; ถ้าเขาไม่รู้พอ เขาก็ทำให้ตัวเขาอยู่อย่างเยือกเย็นไม่ได้; และเราก็ทำชีวิตของเราให้อยู่อย่างเยือกเย็นไม่ได้. ทีนี้อีกส่วนหนึ่งที่เป็นภายนอก คือผู้อื่น ยิ่งเราไม่รู้ด้วย เราก็ทำให้สังคมนี้เยือกเย็นไม่ได้. เราควรจะรู้เพื่อทำให้เราและผู้อื่นอยู่กันอย่างสงบสุขและเยือกเย็น.

บางคนคิดว่าไม่ต้องนึกถึงผู้อื่น เราเป็นสุขก็แล้วกัน นั่นเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้; เราจะมีความสุขอยู่ในท่ามกลางที่คนทั้งหลายยังเป็นทุกข์อยู่ นี่เป็นไปไม่ได้; มันกระทบกระทั่งถึงกัน เพราะว่ามีสิ่งที่ต้องเข้ามารวมกันอยู่ด้วยเสมอไป; เช่นในบ้านนี้, หมู่บ้านนี้, ตำบลนี้, สังคมนี, มันก็ต้องมีหมู่บ้านอื่น, สังคมอื่น, เข้ามาแทรกแซง เข้ามาร่วมอยู่ด้วย. หรือว่าแม้ในสังคมนีเอง ก็มีอะไรรวมอยู่ในนั้นหลายๆ อย่างที่จะเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา. ถ้าว่าเราไม่รู้ถึง เราก็ควบคุมไม่ได้ แก้ปัญหาไม่ได้; หมู่บ้านเล็กๆ นี้ก็เกิดเป็นปัญหาขึ้นมา มีความทุกข์ขึ้นมา.

อย่าว่าแต่หมู่บ้านเลย แม้แต่วัดๆ หนึ่ง เช่นวัดนี้ เป็นต้น; ถ้าทำอะไรผิดไปจากกฎของธรรมชาติ ในระหว่างสิ่งที่ต้องเข้ามารวมอยู่ด้วยนั้น มันก็เหมือนกับตก

นรกทั้งเป็น; ทุกคนที่อยู่ในวัดนี้ก็เหมือนกับตคนรกทั้งเป็น นับตั้งแต่สมาจารลงไปจนถึงสุนัขตัวหนึ่ง. ขอให้มองดูอย่างนี้เถอะว่า ถ้าเราไม่จัดการกับสิ่งเหล่านี้ให้ถูกต้องแล้วมันก็เดือดร้อน.

ธรรมะก็คือสิ่งเหล่านี้; “รู้ธรรมะ” ก็คือรู้จักทำให้สิ่งเหล่านี้สำเร็จประโยชน์ในการที่อยู่กันเป็นสุข. ธรรมะ แปลว่าหน้าที่; หน้าที่คือการทำให้อยู่กันอย่างผาสุกก็ต้องรู้สิ่งที่มันเกี่ยวข้องกันอยู่ ซึ่งเป็นที่ตั้งของหน้าที่ หน้าที่ที่อะไร? หน้าที่เหนืออะไร? ต่ออะไร? นี้ก็ต้องรู้และทำให้ถูกต้อง. เรื่องก็มีมาก.

“ธรรมสโมธาน” จำเป็นที่ต้องเห็นเป็นสันติปฏิภาณ.

[: ไม่เห็นสันติปฏิภาณในธรรมสโมธาน “จะถูกธรรมสโมธานกัดเอา!”]

แต่วันนี้จะพูดเฉพาะเรื่องธรรมสโมธาน; คือพูดแต่ในแง่ของสิ่งที่มันต้องเข้ามารวมอยู่ด้วย. ขอให้ท่านทั้งหลายรู้ในส่วนนี้, คือสิ่งที่ต้องเข้ามารวมอยู่ด้วย หรือจะต้องพลอยได้มาด้วย ซึ่งแยกกันไม่ได้; เช่นว่า เราอาบน้ำอยู่นี้ เราจะแยกเอาแต่ความเย็นของน้ำโดยไม่ต้องเปียกนี้ ใครทำได้บ้าง? เพราะสิ่งเหล่านี้มันก็รวมกันอยู่เป็นธรรมสโมธาน. แล้วก็ยังมีอะไรอีกมาก ไม่เพียงแต่ว่าเปียก หรือเพียงแต่ว่ามันเย็น; มันยังมีวิธีการอย่างอื่นอีกที่จะใช้สิ่งที่เรียกว่าน้ำให้เป็นประโยชน์ หรือว่าอาบน้ำให้เป็นประโยชน์.

มันเป็นวิชาที่เรียกว่าละเอียด ๆ แล้วก็ซับซ้อนที่สุด ที่เราจะทำกับสิ่งเหล่านี้ให้ครบถ้วน ให้ถูกต้อง : ทางฝ่ายร่างกาย ก็มีรายละเอียดมากมาย, ทางฝ่ายจิตใจ ก็มีรายละเอียดมากมาย, แล้วฝ่ายวัตถุ บ้านเรือน สิ่งของก็มีมากมาย; แล้วเราก็มีได้อยู่คนเดียว, เรามีบุตร, ภรรยา, สามี, มีอะไรอีกมากมาย. สิ่งที่จะต้องรวมอยู่ด้วย, เข้ามารวมอยู่ด้วย, ผูกพันกันอยู่ด้วย, สัมพันธ์กันอยู่ด้วย, มันก็ยิ่งมาก. ถ้าเราทำให้ถูกต้องไม่ได้ มันก็จะกัดเรา, สิ่งเหล่านั้นก็จะทำความทุกข์ให้แก่เรา;

จึงอยากจะพูดถึงสิ่งนี้ให้มากขึ้นจากที่เคยพูดกันอยู่แล้ว; บางทีจะยังไม่เคยพูดกันก็ได้ หรือบางคนอาจจะยังไม่เคยฟังก็ได้.

โทษของการไม่เห็นความเกี่ยวข้องกันอย่างมีประโยชน์ของสิ่งต่าง ๆ.

[: ทำให้เืองเกิดปัญหาต่าง ๆ ฯลฯ ไม่รู้จักใช้กำลังภายใน.]

ถ้าเราไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่เนื่องกันอยู่อย่างมีประโยชน์ เราก็เป็นคนโง่. เมื่อเราไม่มองเห็นว่า มันมีสิ่งที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกันอยู่ นี่ คืออะไรบ้างแล้ว ก็จะมีปัญหาเกิดขึ้นหลายอย่าง. ที่นี้บางคน, เช่น บางคนขี่ตลาด รู้สึกว่าไม่สามารถ เราไม่สามารถ นี้ดูให้ตีเถอะ! เพราะว่าเขายังขาดความรู้ในเรื่องเหล่านี้ทั้งนั้น, ขาดความรู้ในสิ่งที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกันด้วย. เขาไม่มองเห็น เขาก็จะรู้สึกนึกไปว่า “เราไม่สามารถ”: เราไม่มีเพื่อนที่สามารถ, เราไม่มีเครื่องมือที่สามารถ, เราไม่มีกำลังกาย, กำลังใจ, ความคิดอะไรที่สามารถ, เราก็จะรู้สึกว่าเราไม่สามารถ, เราไม่กล้ารับทำงานอันนี้; ทั้งที่ว่า โดยที่แท้แล้วมันก็มีอยู่ครบถ้วนตามธรรมชาติ. นี่จะเป็นเหตุให้เราเป็นคนอ่อนแอ เป็นคนขี้แพ้ หรือเป็นคนหลีกงานที่ยาก ที่ลำบาก ซึ่งก็มีอยู่โดยมาก.

ที่นี้ดูต่อไปก็ทำให้เราไม่รู้จักใช้กำลังที่มันเร้นลับ ที่มันซ่อนอยู่ในภายใน; เขาเรียก “กำลังภายใน”, มีความหมายหลายอย่าง ไปในทางนำหัว เล่นตลก ไม่สุจริตก็มี. แต่เดี๋ยวนี้จะพูดกันเฉพาะที่สุจริต ที่ควรรู้ ควรจะเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้; ตามธรรมดา มันไม่ปรากฏ ไม่ถูกเอามาใช้, เดี่ยวนี้เราก็จะดึงเอามาใช้ให้จนได้.

สันติวิถีโง่ในความหมายและความสำคัญของธรรมสมังคี.

[ธรรมสมังคีช่วยให้สิ่งต่าง ๆ ถูกต้อง สมบูรณ์และสำเร็จประโยชน์.]

การงาน การกระทำนั้นจะสำเร็จต่อเมื่อมีสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมสมังคี”. ธรรมสมังคีเป็นภาษาในพระคัมภีร์. ลองคิดดูว่า สิ่งนี้จะจำเป็นเท่าไร? ธรรมสมังคี

แปลว่ามีส่วนประกอบที่ครบถ้วนและถูกต้อง. ถ้าสิ่งที่เป็นจะต้องมี จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง เข้ามาประกอบด้วยอย่างถูกต้อง และครบถ้วน ก็จะเรียกได้ว่าธรรม-สมังคี. ที่เราผ่านหูมากที่สุดก็เช่นเรื่อง มรรคมีองค์ ๘; นี่หวังว่าครูบาอาจารย์เหล่านี้เคยได้ยินกันทั้งนั้นแหละ. มรรคมีองค์ ๘ : สัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปิ สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต ฯลฯ ทั้งแปดนั้นนะ. ถ้าทั้ง ๘ นั้นครบ หรือมาทำงานร่วมกันตามสัดส่วนหน้าที่ที่ควรจะทำ; อย่างนั้นเรียกว่า ธรรมสมังคี. การบรรลุมรรค ผล นิพพาน ก็ง่ายไปเลย เพราะธรรมสมังคีของมรรคมีองค์ ๘. นี่เป็นตัวอย่าง : เป็นตัวอย่างแห่งหลักเกณฑ์ที่ว่าต้องมีธรรมสมังคี.

ที่นี้ก็ให้ไปดูเอาเองในเรื่องของเรา โรงเรียนของเรา จะต้องมียะไรบ้างที่จะต้องเข้ามาเป็นส่วนประกอบร่วมกันที่จำเป็น, ถ้าที่จำเป็นมาครบถ้วนหมด ก็เรียกว่า ธรรมสมังคี สำหรับโรงเรียนของเราที่จะก้าวหน้า ที่จะดีกว่าโรงเรียนอื่น. หรือว่าเราจะจัดทีมกีฬา ทีมงาน ทีมอะไรก็ตาม, ความหมายของคำว่าธรรมสมังคินี้จำเป็นมาก; คือส่วนประกอบหนึ่ง ๆ ต้องมีครบถ้วน และมีอัตราส่วนที่พอเหมาะของมัน. อะไรควรจะมีเท่าไร ๆ ก็ให้มันมี แล้วมาประสานกันอย่างเต็มที่ เรียกว่า ธรรมสมังคี. จนใจที่จะเรียกในทางภาษาไทย ถ้าเรียกมันก็ยืดยาดยืดยาว เรียกเป็นภาษาบาลีดีกว่า : ธรรมสมังคี - องค์ประกอบที่ถูกต้องและสมบูรณ์; ไม่ว่าอะไรจะต้องมีธรรมสมังคีจึงจะถูกต้องและสมบูรณ์. การเรียนก็ดี, การสอนก็ดี, การก่อสร้างก็ดี, การเล่นเกมกีฬาที่ดี, ทำงานอะไรก็ดี, ต้องมีส่วนประกอบที่ต้องมีอย่างถูกต้องและสมบูรณ์.

ตัวอย่างที่ง่าย ๆ ก็เช่นว่า จะตำน้ำพริกกินสักครกหนึ่ง คุณไปดูเอาเอง ลองใส่เกลือลงไปกำมือหนึ่ง มันจะกินได้ที่ไหนกัน. มันจะต้องมีพริกเท่านั้น กะปิเท่านั้น น้ำปลาเท่านั้น อะไรเท่านั้น, แล้วถูกต้อง แล้วเข้ามาผสมส่วนกันดี; ความเป็นธรรมสมังคีมีแล้ว น้ำพริกครกนั้นก็กินได้ หรือจะปรับปรุงให้ร่อยอย่างไรก็ได้.

ที่**นี้บ้านเรือนของเราต้องมีธรรมสมังคี** มีสิ่งที่จะต้องมีย่างครบถ้วน และทุกอย่างใช้การได้ทันคว้น ทันเวลา ทันท่วงที. บ้านเรือนของเรามีธรรมสมังคีในส่วนวัตถุ เราก็อยู่สบาย. ที่**นี้เราก็จะมีสมาชิกในครอบครัว บุตร ภรรยา สามี ลูก หลาน หลาน คนใช้ กรรมกร อะไรก็ตาม; ถ้ามันถูกเรื่องของมัน ถูกส่วนของมัน มันก็เป็นธรรมสมังคี** มันก็ให้ผลดี อยู่กันเป็นสุขสบาย. ร่างกายของเรามัน**ได้อุปกรรม์ ได้ปัจจัย** ต่างๆ ถูกต้องครบถ้วนดี ก็**เป็นร่างกายที่สบาย.**

มีสันติวิถีโกในความรู้เรื่องธรรมสโมธานช่วยให้มีธรรมสมังคีโดยง่าย.

ก็เลยยุติว่า คำว่า**ธรรมสมังคี -ความครบถ้วนถูกต้องแห่งองค์ประกอบ** นั้น **จำเป็นในโลก จำเป็นในชีวิต;** แต่ถ้าเราไม่รู้สิ่งที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับ มันก็**ไม่ครบหรือ;** เช่นเราไม่รู้ว่าจะดำเนินาพริกสักครก จะต้องใส่อะไรบ้าง? อย่างนี้เราก็**ทำไม่ได้, นั่นมันเป็นธรรมสมังคีไม่ได้;** ดังนั้นเราต้องรู้ว่า **อะไรบ้างที่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยในฐานะเป็นธรรมสโมธาน.**

ฉะนั้นจึงขอ**ร้องให้ศึกษาเรื่องสิ่งที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยคือ ธรรม-สโมธาน,** แล้วก็ง่ายในการที่จะมี **ธรรมสมังคี;** เพราะ**ว่าเมื่อมีธรรมสมังคีแล้ว ก็สำเร็จประโยชน์.** สิ่งที่จะช่วยทำให้มีธรรมสมังคีโดยง่ายนั้น คือ **ความรู้ในส่วนที่ว่า มันจะต้องมีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย** สิ่งนั้นคือ**สิ่งที่เราเรียกว่าธรรมสโมธาน.** บางทีในวันนี้มีคำที่ต้องจำเป็นพิเศษสัก ๓ คำเท่านั้น **ไม่ได้ขอมาก;** คือว่า **สันติวิถีกรรม -ความที่**เราจะต้อง**ประจักษ์ด้วยใจเอง,** แล้ว **ธรรมสโมธาน คือสิ่งที่ต้อง**เข้ามา**เกี่ยวข้องด้วยอย่างจำเป็น,** แล้วก็**คำว่า ธรรมสมังคี ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยอย่างถูกต้องและสมบูรณ์.** เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ของทุกสิ่ง**ที่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง.** ถ้าท่านมี**สันติวิถีกรรมในธรรมสโมธาน** อย่างเป็น**ธรรมสมังคีแล้ว** **ไม่ต้องกลัว** สิ่งต่างๆ **จะเป็นไปตามที่พึงประสงค์หรือควรจะได้.**

ฉะนั้นสิ่งที่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับตัว แล้วเราก็จะสามารถปรับปรุงๆให้มีธรรมสมังคิ
 สิ่งนั้นก็สมบูรณ์. ถ้าเราไม่เห็นไม่รู้, เราก็จัดไม่ได้ ทำไม่ได้ หมาอย่างครบถ้วนไม่ได้.

สันติวิถีโก ในธรรมสโมธานคือ อินทรีย์ ๕ พละ ๕.

ที่นี้ต่อไปก็จะแนะนำให้ดูถึงตัวธรรมะโดยตรง ที่เรียกว่า อินทรีย์ ๕ พละ ๕.
 นี้เข้าใจว่าครูบาอาจารย์ทั้งหลายเคยได้ยินอยู่แล้ว. อินทรีย์ ๕ พละ ๕ นี้เป็นตัวอย่าง
 ที่ดีที่สุดที่จะศึกษาเรื่องธรรมสโมธาน; และถือเอาอินทรีย์ ๕ พละ ๕ นั้นแหละว่าเป็น
 ตัวธรรมสโมธาน. อินทรีย์ ๕ ก็คือ สัทธา - ความเชื่อ, วิริยะ - ความพากเพียร, สติ
 - การระลึกได้, สมာธิ - ความตั้งมั่นแห่งจิต, ปัญญา - ความรู้ที่ควรจะรู้. นี้เอาตาม
 เข้าใจว่าและเชื่อว่าครูบาอาจารย์ทั้งหลายรู้แล้วนะอินทรีย์ ๕ นี้ จะไม่พูดอะไรโดยราย
 ละเอียดอีกแล้ว; บางที่เรียกว่าพละ ๕. ธรรม ๕ อย่างนี้เรียกว่าอินทรีย์เพราะว่า
 สำคัญ. ๕ อย่างนี้สำคัญ จึงได้เรียกว่าอินทรีย์ ๕. และ ๕ อย่างนี้เป็นตัวกำลังให้
 เกิดพละ เกิดพลังกำลังจึงเรียกว่าพละ ๕; แต่เป็นเรื่องทางจิตใจเสียเป็นส่วนใหญ่.

ดูการที่เป็นธรรมสโมธานของอินทรีย์ ๕ หรือพละ ๕ : ขวานาคคนหนึ่ง, ยก
 ตัวอย่างง่ายๆว่า ขวานาคคนหนึ่ง ทำนาอยู่อย่างสำเร็จประโยชน์ของการทำนา. ขวานา
 คนนั้นเชื่อว่ามีการทำนา และก็สำเร็จประโยชน์ในการทำนา; แต่ว่าเขาก็มีธรรม-
 สโมธาน คืออินทรีย์ ๕ ประการนี้:-

ขวานาคคนนั้นต้องมี ศรัทธา ในการทำนา, ถ้าเขาไม่ศรัทธาในการทำนา
 เขาไม่ทำนาหรอก. ข้อนี้นี่มองเห็นชัด คนจะทำอะไรโดยแท้จริงก็ศรัทธาในการกระ-
 ทำนั้น. เช่นขวานาคคนนี้ ทำนา ก็มีศรัทธาในการทำนา โดยหวังว่าการทำนาคนี้จะ

ช่วยเขาให้รอด; ดังนั้นศรัทธาในการทำงานของเขาก็มีซ่อนอยู่ในการทำงาน; ส่วนนั้นเรียกว่าธรรมสโมธาน คือศรัทธาของชวานาคคนนั้น.

ที่นี้เขาทำนาสนุกขยันขันแข็ง เขาก็มีธรรมะที่ชื่อว่า วิริยะ, มีอินทรีย์ ที่ชื่อว่า วิริยะ - ความกล้า กำลังจิตสมบูรณ์ ที่ทำให้เขาขยันหมั่นเพียร เขาก็มีวิริยะ, โดยเจตนาหรือไม่โดยเจตนาก็ตาม. แต่ถ้าเขามีศรัทธาแล้ว เขาก็จะมีวิริยะ. ดังนั้น วิริยะ นี้ก็เป็นธรรมสโมธานของชวานาคคนนั้น คือสิ่งที่จะต้องเข้ามารวมอยู่ด้วยในการทำงานของชวานาคคนนั้น.

ที่นี้ข้อที่ ๓ เรียกว่า สติ. ถ้าเขาทำด้วยสติ มันก็ได้ผลดี; ถ้าเขาขาดสติ ก็ทำไม่ได้ผลดี หรือว่าทำไม่ได้เลย. ฉะนั้นทุกคนที่ทำอะไรต้องมีสติพอสำหรับการกระทำนั้นๆ. ชวานาคคนนั้นก็ต้องมีสติในการที่จะขุดดิน, ในการที่จะไถนา, ในการที่จะบังค้ำน้ำ, ในการทำงาน หรืออะไรทุกอย่าง. แม้แต่จะไถนา ก็ต้องทำด้วยสติอย่างเต็มที่. สติ ก็เป็นธรรมสโมธานของชวานาคคนนั้นในการทำงาน.

แล้ว สมาธิ เขาต้องมีเต็มที่ คือกำลังจิตของเขาต้องปักมั่นอยู่ที่นั่น. กำลังจิตทั้งหมดปักมั่นอยู่ที่การทำงานเป็น สมาธิ; ก็เป็นธรรมสโมธานของชวานาคคนนั้น คือ สมาธิ.

แล้ว ปัญญา เขารอบรู้แตกฉานในการที่จะทำนา มันก็เป็นปัญญาของเขา.

ชวานาคคนนั้นก็มึศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เป็นอินทรีย์ ๕ อย่าง ๕ ประการอย่างสมบูรณ์; เป็นธรรมสโมธานอยู่ในการทำงาน. จะพูดให้มากกว่านี้ก็ได้; จะพูดให้ครบทั้ง ๗ ทั้ง ๘ ในหมวดธรรมอื่นก็ได้ ก็เป็นธรรมสโมธานทั้งนั้น. นี่ยกมาให้เห็นก่อนว่า ที่เห็นได้ง่ายๆ นั้น เช่น อินทรีย์ ๕ พละ ๕ เป็นธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนมาก กำชับมาก ว่าทำอะไรที่สำเร็จ อยู่ที่มึอินทรีย์ ๕ มีพละ ๕.

ควรตรวจสอบอินทรีย์ ๕ ของตัวเองในทุกกรณี.

[เฉพาะอย่างยิ่งผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อคุณธรรมเบื้องต้น.]

เราไปสำรวจดูเถาะ : การเรียนก็ดี, การสอนก็ดี, การงานอะไรก็ดี, มันมี ๕ นี้ครบหรือไม่? ถ้ามี ๕ อย่างนี้ครบ ก็เชื่อว่าจะต้องสำเร็จ. ที่อันไหนขาดไป ก็เพิ่มอันนั้น ให้มันได้สัดส่วนที่พอดี, การงานของเราแม้จะเป็นครูบาอาจารย์ก็จะสำเร็จด้วยดี. นี่ไม่ใช่เฉพาะแต่จะทำนา; การที่จะทำอะไรที่ต่ำกว่าทำนา ก็ยังต้องการอินทรีย์ทั้ง ๕; จะทำอะไรให้มาก ให้ดี ให้สูงกว่าการทำนา ก็ต้องการอินทรีย์ทั้ง ๕ ; จะปฏิบัติให้เกิดสมาธิ วิปัสสนา ก็ยิ่งเน้นในข้อนี้มาก.

ผู้ที่ปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนานั้น จะคอยตรวจสอบอินทรีย์ทั้ง ๕ ของตัวอยู่เสมอ ก็จะได้รู้ได้ทีเดี๋ยวว่าวันนี้อะไรขาดไป, หรือการกระทำครั้งนี้ วันนี้ เข้านี้ เย็นนี้ ที่ รวนเร่ยุ่งยากอย่างนี้ อะไรมันขาดไป? เดี่ยวเขาก็พบว่า ศรัทธา หรือสติ หรือวิริยะ หรือสมาธิ หรือปัญญา ข้อใดข้อหนึ่ง แล้วเขาก็ไปปรับปรุงในส่วนนั้น ส่วนที่บกพร่องอยู่ให้เต็มเปี่ยมทั้ง ๕ ข้อ แล้วการกระทำก็เดินไปด้วยดี; แม้แต่การทำวิปัสสนาเพื่อ บรรลุมรรค ผล นิพพาน ก็อย่างนี้.

การเป็นครู ทำอาชีพครู, เป็นชานาทำนา, สุดแท้เถาะ ต้องคอยดูว่า ๕ อย่างนี้ ที่เรียกว่าสมุทธานธรรมนี้ ถูกต้องหรือไม่? อันไหนขาดไป จงเพิ่มอันนั้น. มันประกอบอยู่ด้วยส่วน ๕ ส่วนในกรณีนี้ ก็คอยดูว่าอันไหนมันหย่อนไปก็เติมเข้า, อันไหนมันเกินไป ก็ลดลงเสียบ้าง, จึงจะเป็นธรรมสมังคีของอินทรีย์ทั้ง ๕ นี้; แล้วงานนั้นจะสำเร็จ. จะดูมันในฐานะเป็นใหญ่ก็ได้ จะช่วยให้สำเร็จในฐานะที่ว่า สำคัญหรือเป็นใหญ่. จะดูในฐานะที่ว่าเป็นกำลังก็ได้ มันเป็นกำลังที่จะต้องให้สำเร็จ. ต้องมีกำลังหรือมีความเป็นใหญ่; ธรรมะเขาเรียกชื่อกันอย่างนี้. นี่อาตมายกตัวอย่าง. หวังว่าจะเอาไปสังเกตดูเอง : ค้นพบหลักการอันนี้ ตามแต่ที่ว่าเรามีหน้าที่

เรากำลังทำอะไร? อย่างไร? เพราะว่าแม้แต่การเป็นครูนี้, เป็นนักเรียน เป็นครู เป็นอะไรก็ตาม, มันก็ไม่ได้เหมือนกันทุกคน; แต่ละคนจะต้องไปรู้ปัญหาเฉพาะของตน.

ธรรมสโมธาน : สิ่งที่แฝงอยู่หลังจาก.

ดังนั้นเราจะต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่าธรรมสโมธาน จะเรียกว่าผีที่มันแฝงอยู่หลังจากก็ได้, ก็ควรจะเรียกได้ เพราะสิ่งนี้ไม่ปรากฏชัด สิ่งนี้แฝงอยู่หลังจาก. ธรรมสโมธานนี้ แฝงอยู่ใต้ดินบ้าง อยู่เบื้องหลังบ้าง, แต่มันมี; และมันก็ต้องมีและต้องมีอย่างครบถ้วนด้วย. เราอย่าลืมนึกถึงสิ่งที่เรียกว่าธรรมสโมธาน คือสิ่งที่เข้ามารวมอยู่ด้วยตามธรรมชาติ; หรือที่มันต้องเข้ามารวมอยู่ด้วยโดยการจัดการ การทำของเรา. ธรรมสโมธานนั้น บางทีธรรมชาติก็จัดมาให้เสร็จ มันต้องมี; แต่ถ้ามันไม่พอ ไม่ถูกต้อง เราจะต้องจัดของเราอีกทีหนึ่ง ให้มันครบถ้วนและถูกต้อง, แล้วการงานก็จะสำเร็จเหมือนกับปาฏิหาริย์.

ธรรมเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน ที่เป็นธรรมสโมธาน.

[ดูให้เห็นความเป็นธรรมสโมธานของโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ที่เป็นธรรมเพื่อบรรลุนิพพานโดยตรง.]

ที่นี้จะพูดเลยไปสักหน่อยถึง เรื่องสูงสุด ซึ่งเป็นเรื่อง ของภิกษุผู้ปฏิบัติ ธรรมะเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน; ก็จะต้องเอ่ยชื่อถึงหมวดธรรมะที่เกี่ยวข้องกัน ในฐานะเป็นธรรมสโมธาน ก็คือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗. พอออกชื่อโพธิปักขิยธรรม ๓๗ บางคนก็งงแล้ว; แต่ว่าถ้ายังสนใจอยู่บ้าง ก็ไปเอาหนังสือง่ายๆ, หนังสือนวโกวาท, หนังสือนวโกวาทสำหรับเรียนธรรมะเบื้องต้น, มาเปิดดูหมวด ๓๗ นั้น เขาเรียกว่า โพธิปักขิยธรรม คือธรรมที่จะส่งไปในฝ่ายการตรัสรู้; รู้ก็คือ บรรลุมรรค ผล นิพพาน. ธรรมะพวกที่จะผลักใส ผลักดันให้ไปในทางฝ่ายตรัสรู้ ก็เรียกว่าโพธิปักขิยธรรม ๓๗ นั้น ท่านแจกมันละเอียด, พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้, เราก็เอามาอธิบายสอนสืบๆ กันมา:-

สติปัฏฐาน ๔ จำไว้สักชื่อก็คงจะดีเหมือนกัน แม้จะยังปฏิบัติไม่ได้.
สติปัฏฐาน คือการทำสติให้ถูกต้อง ให้สมบูรณ์, นี้มี ๔.

สัมมัปปธาน - ความเพียรที่ถูกต้องและสมบูรณ์, นี้ก็มี ๔.

อิทธิบาท ที่ให้สำเร็จประโยชน์เหมือนกับมีฤทธิ์มีเดช, นี้ก็ ๔; อิทธิบาท ๔
นี่พอออกชื่อมาก็คงจะนึกได้.

แล้วก็อินทรีย์ ๕ ที่ว่านี่.

แล้วก็ผล ๕ ; ชื่อเหมือนกันแต่มุ่งหมายต่างกัน.

โพชฌงค์ ๗ ที่เขานิยมเอามาสดให้คนเจ็บหนัก ฟังแล้วหายเจ็บ.

และอริยมรรคมีองค์ ๘ คือมรรคมีองค์ ๘ ที่เราพูดเราเรียนกันอยู่เสมอ.
มัน ๔ - ๔ - ๔ - ๕ - ๕ - ๗ - ๘ รวมกันเป็น ๓๗. อันนี้มีความสัมพันธ์อย่าง
ธรรมสโมธานอย่างยิ่ง; ถ้าครบบริบูรณ์ดีทั้ง ๓๗ ประการนี้แล้ว เรียกว่าพระ-
นิพพานอยู่ในกำมือ. นี้พูดคุยโตน้อย ว่าถ้าครบถ้วนทั้ง ๓๗ อย่างนี้แล้ว พระ-
นิพพานก็อยู่ในกำมือ. อย่าว่าแต่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ในโลกนี้เลย.

ทำโพธิปักขิยธรรมให้เป็นสันติภูฏิก

เพื่อสำเร็จประโยชน์เต็มตามความหมายแห่งธรรมชื่อนี้.

มีสติปัฏฐาน ๔, สัมมัปปธาน ๔, อิทธิบาท ๔, อินทรีย์ ๕, ผล ๕,
โพชฌงค์ ๗, มรรคมีองค์ ๘. เราไม่มีเวลาพอที่จะอธิบายเป็นรายละเอียด ไปหาอ่าน
ได้จากหนังสือแบบเรียนนวโกวาท แบบเรียนนักธรรม; แล้วรายละเอียดเฉพาะหมวด
พระณเรที่เขาเรียนนักธรรมเขาก็รู้ แต่เขาก็รู้อย่างที่ไม่มีสันติภูฏิก ก็จึงไม่สำเร็จประ-
โยชน์. ฉะนั้นเราไปขอความรู้จากเขามา แล้วเอามาทำให้เป็นสันติภูฏิก; คน
บอกอาจจะไม่ได้รับประโยชน์อะไร แต่เราผู้ฟังอาจได้รับ:-

มีสติปัฏฐาน ๔ : มีสติที่ฝึกดี เกี่ยวกับร่างกาย, เกี่ยวกับเวทนา เกี่ยวกับ
จิตใจ, เกี่ยวกับธรรมะทั่วไป.

แล้วก็มี **สัมมปธาน ๔** ก็ความเพียร ๔ : เพียรไม่ให้เกิดบาป, เพียรละบาป, เพียรสร้างบุญกุศล, แล้วก็รักษาบุญกุศล.

แล้วก็ **อิทธิบาท ๔** : ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา.

อินทรีย์ ๕ ก็อย่างที่ว่านี้; **พลัง ๕** ก็เหมือนกัน.

**โพชฌงค์ ๗ เป็นธรรมสโมธานที่สำคัญที่สุด ประเสริฐที่สุด
เป็นเคล็ดสูงสุดเพื่อการบรรลุธรรม เป็นต้น.**

โพชฌงค์ ๗ นั้นแปลกหน่อย แต่ก็ไม่เหลือวิสัยที่จะเข้าใจ; ขึ้นเริ่มมาด้วย **สติ** : มีสติระลึกถึงสิ่งที่ควรจะระลึก; มี **ธัมมวิจยะ** หรือ **ธัมมวิจย** : เลือกดูว่าอะไรเป็นอย่างไร? จะสำเร็จประโยชน์ได้อย่างไร? เราควรจะทำอะไรโดยวิธีใด? นี่ก็เรียกว่า **ธัมมวิจย**; **วิริยะ** : พากเพียรเต็มที่ในสิ่งที่ได้เลือกแล้ว; ข้อ ๔ ก็ **ปีติ**, มี **วิริยะ-พากเพียร** แล้ว **ปีติ** มันช่วยให้ไม่เหนื่อย ฉะนั้นเราต้องพอใจในสิ่งที่เราทำ, เราต้องสนุกในสิ่งที่เราทำอยู่อย่างเหงื่อไหลไคลย้อย แล้วก็เรียกว่า **ปีติ** แล้วจะไม่เหนื่อย จะไม่ต้องเลิก คือทำไปได้; ทีนี้ก็มาถึง **ปััสสทธิ** คือมันลงรูปลงรอย, อุปสรรคหรือปัญหาไม่มีเหลือ มันลงรูปลงรอย งานมันจะเป็นไปได้เอง; แล้ว **สมาธิ** ระดมกำลังจิตทั้งหมดลงไปทีนั้น; แล้ว **อุเบกขา** : รอจนกว่าจะถึงผลสำเร็จ คือวางเฉยอยู่ให้มันเป็นไปจนถึงผลสำเร็จ. อันนี้เป็นเคล็ดสูงสุดของพระพุทธศาสนา เพื่อการสำเร็จประโยชน์ในการบรรลุธรรมะ.

ถ้าตามเรื่องที่มีกล่าวไว้ในพระคัมภีร์, **พระพุทธเจ้า** ประชวรเป็นไข้ ก็ให้ **ภิกษุสวดโพชฌงค์ ๗** นี้ให้ฟัง; หรือพระอรหันต์องค์ใดเจ็บไข้ ก็ให้พระภิกษุองค์อื่นช่วยสวดโพชฌงค์ ๗ นี้ให้ฟัง เพราะว่าท่านเข้าใจดี ท่านเข้าใจดีในเรื่องนี้. พอใครเอ่ยถึง ก็มีความรู้สึกอ้อมเอิบขึ้นมา เป็นของดี เป็นของให้สำเร็จประโยชน์ และเราก็เคยสำเร็จประโยชน์มาแล้ว. **ความปลาบปลื้ม ปีติ ปราโมทย์เกิดขึ้นสูงสุด** ทำให้

ความเจ็บไข้หายไป. ฉะนั้นขอรับรองว่า แม้จะไม่อธิบายรายละเอียดที่นี้เดี๋ยวนี้ ก็ไปหาเอาเองเถอะ.

โพชฌงค์ ๗ นั้นวิเศษที่สุด แล้วเป็นธรรมสโมธานที่สำคัญที่สุด. สติ, ฌัมมวิจยะ, วิริยะ, ปิตี, บัณฑิติ, สมาธิ, อุเบกขา. ๗ อย่างนี้ช่วยพยายามทำความเข้าใจ จะแก้ปัญหาคือได้หมด; ไม่ว่าจะการงานต่างๆ ทำไร ทำนา ก็เอาหลักอันนี้ไปใช้ได้. จะทำการที่ยาก ที่มีเกียรติขึ้นไปก็ใช้ได้. จะปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพานก็ใช้ได้. แต่บางคนเขาไม่เชื่อ. เขาไม่เชื่อว่าหลักเรื่องมรรค ผล นิพพาน จะเอามาใช้ทำอะไรทำนาได้อย่างไร. นี่เขาไม่รู้ว่ อันนี้เป็นหลักสากลของธรรมชาติ แล้วแต่จะเอาไปใช้อย่างไร. เหมือนกับมิดนี้ เอาไปใช้ลับ ฟันก็ได้, ใช้ฆ่ากันก็ได้, ใช้ให้เป็นเครื่องมือทำอะไรก็ได้; มันใช้ได้รอบตัวอย่างนั้น.

สติ : มีสติเพียงพอ มีประโยชน์ในการงานทุกชนิด; แล้ว ฌัมมวิจัย : เลือกเฟ้นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเราให้ดีที่สุด เรียกว่า ฌัมมวิจัย; แล้วก็เรียกว่า วิริยะ : ทุ่มเทกำลังความเพียรทั้งหมดลงไปในเรื่องที่ได้วิจัยมาดีแล้ว; ปิตี : ต้องพอใจในสิ่งที่กระทำมันก็อึดเอิบใจ ก็หล่อเลี้ยงไว้ให้เป็นสุขในการกระทำ, ไม่ต้องรีบปิดออฟฟิศไปอาบอบนวด เพราะมันเป็นสุขอยู่ที่ในออฟฟิศที่ทำงานนั่นเอง, นี่ถ้าว่ามีปิตีสัมโพชฌงค์ ทำอะไรก็พอใจสิ่งนั้น, เป็นสุขอยู่ในสิ่งนั้น ไม่อยากจะเลิก; ทีนี้ก็บัณฑิติ : ถ้าว่าทำได้อย่างนี้ทุกอย่างมันก็เข้ารูป; แล้วก็สมาธิ : ทุ่มเทกำลังจิตทั้งหมดลงไป เพราะว่ามันเข้ารูปแล้ว; อุเบกขา : จะต้องรอกันบ้าง, ตอนนี่เขาเปรียบว่าเมื่อทุกอย่างมันเข้ารูปแล้ว เราก็นั่งดูจนกว่าจะออกผลออกมา. เหมือนกับเราทำนาได้ที่ถูกต้องหมดทุกอย่างแล้ว เราก็ต้องรอกันว่าต้นข้าวจะออกรวงมา, เราไม่อาจจะบังคับให้ออกรวงเดี๋ยวนี้ได้. นี่เรียกว่า โพชฌงค์ ๗ เป็นธรรมสโมธานที่สำคัญที่สุด, ในบรรดาธรรมสโมธาน ๓๗ ประการ ที่เรียกว่า โภธิปักขิยธรรม. พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อทำสติปัฏฐาน ๔ สมบูรณ์แล้ว โพชฌงค์ ๗ ก็จะสมบูรณ์, โพชฌงค์ ๗ สมบูรณ์แล้ว วิชชาและวิมุตติก็จะสมบูรณ์; ท่านตรัสว่าอย่างนี้.

สรุปความว่า ขอให้ท่านทั้งหลายได้ทำอะไรก็ตาม ชนิดที่มีโพชฌงค์ ๗ เป็นธรรมสโมธานอยู่เบื้องหลัง อยู่ใต้ดินหรืออยู่บนฉากหลัง : เราจะทำอะไรก็ตาม ขอให้มียุทธธรรม ๗ นี้ เป็นธรรมสโมธานอยู่เบื้องหลัง เหมือนกับเป็นเงาอยู่ข้างหลัง; แล้วงานนั้นก็สำเร็จอย่างน่าอัศจรรย์ที่สุด. ควรจะศึกษาที่สุด ไปศึกษาเอามา.

เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นเข้าใจกันดีแล้วไม่ต้องอธิบาย. นั้นเป็นการเคลื่อนไปแล้ว. เป็นการเดินทาง เป็นการเคลื่อนไปแล้ว; คือทำกัณฑ์มันจะเข้ารูปเป็นโพชฌงค์ ๗ นี้สำคัญมาก.

ธรรมสโมธานเป็นธรรมชาติ, เป็นไปตามธรรมชาติ.

เอาละ! เป็นอันว่าอาดมาได้แสดงลักษณะของธรรมสโมธาน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของการบรรยายในวันนี้ ว่าสิ่งที่มันต้องเข้ามารวมอยู่ด้วยโดยธรรมชาติ, หรือว่าสิ่งที่เราต้องไปจัดเอามันมา ให้เข้ามารวมอยู่ด้วยให้จนได้. คุณสมบัติหรือองค์คุณใดๆ ที่มันต้องเข้ามารวมอยู่ด้วย จะต้องทำจนมันเข้ามารวมอยู่ด้วย. แต่บางอย่างมันเป็น อัตโนมัตินะ; เช่น เราตั้งใจจะทำอะไรอย่างนี้, ถ้าเรารัก เรามีความรัก ความพอใจจะทำแล้วก็จะตั้งมาเอง, ความเพียรก็มาเอง, สมาธิก็มาเอง, ความเอาใจใส่อะไรมันก็มาเอง. หลากๆ อย่างจะมาเองโดยธรรมชาติ ขอให้มีความรักที่จะทำ ที่เรียกว่าฉันทะ; แต่โดยมากกล่าวได้ว่าปัญญาต้องมาหน้า ต้องนำ, คือต้องรู้จักสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง นี้เรียกว่าปัญญา แล้วเราก็จะรู้จักเลือกว่า อะไรจะช่วยให้ เราเลือกเอาสิ่งนั้นมา แล้วเราก็จะมีศรัทธาเอง, มีศรัทธาในสิ่งที่เราเห็นว่ามันจะช่วยให้ เราได้. นี่ก็เป็นธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ.

ศรัทธาในพระพุทธศาสนา.

ถ้าเกิดมองเห็นว่า **สิ่งนี้จะมีประโยชน์ หรือจะช่วยให้เราได้แล้ว ศรัทธาจะเกิดขึ้นมาเองในสิ่งนั้น** นี่คือ **ศรัทธาในพระพุทธศาสนา**. ศรัทธาในศาสนาอื่นอาจจะไม่เป็นแบบนี้; เพราะเขาให้เชื่อตามคนบอก คนสอนที่แรกเท่านั้น ให้เชื่อกันอย่างไม่ต้องถาม ไม่ต้องเห็นแจ้งอะไร. ฉะนั้นศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงแปลกกว่าเขาหน่อยที่ว่า **เมื่อมีปัญญาเห็นว่าสิ่งนี้จะช่วยให้เราได้จริง ๆ แล้วเราจึงจะมีศรัทธา**. เช่นเราคิดนึก, หรือว่าเรื่องอะไรก็ตาม, จนเรามองเห็น ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น มีสันติปฏิกรรมในตัวเองแล้วว่า **พระพุทธช่วยให้เราได้ พระธรรมช่วยให้เราได้ พระสงฆ์ช่วยให้เราได้**, แล้วศรัทธาก็เกิดเอง; ศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็เกิดขึ้นมาเอง; แล้วก็ทำไปตามศรัทธา; วิริยะก็จะมาเอง, ปิฎกก็จะมาเอง, อะไรก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ.

ธรรมสโมธาน : ธรรมที่เป็นเคล็ดลับของธรรมชาติ.

ขอให้รู้จักสิ่งนี้ซึ่งพอที่จะเรียกได้ว่า **เป็นเคล็ดลับของธรรมชาติ**. รู้จักเคล็ดลับของธรรมชาติก็ย่อมจะได้เปรียบ, คือจะใช้ธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ได้โดยง่ายที่สุด. อาตมาเอาสิ่งที่เรียกว่า **ธรรมสโมธาน** ที่มันซ่อนอยู่เบื้องหลัง เอามาทำความเข้าใจกัน ให้รู้จักเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์. ขอให้ตั้งปัญหาเป็นหลักว่า **อะไรบ้างที่ต้องเข้ามารวมอยู่ด้วย? ไปดูเอาเองๆ**. ขอรับรองว่าทุกคนไปดูเอาเอง ไปศึกษาเอาเอง มันไม่ยาก; เช่นว่า **ไฟมันจะติดขึ้นมาได้อย่างนี้** เดี่ยวนี้เรารู้แล้ว เพราะเราเรียนมาบ้างว่า มันต้องมีเชื้อเพลิง, ต้องมีออกซิเจนช่วย, ต้องมีความร้อนถึงขนาด, **ไฟมันจึงจะลุกขึ้นมา**.

ดาเราเห็นแต่ว่าไฟมันลุกขึ้นมา แต่เราไม่รู้ว่ามี **สโมธานธรรม** คือ มีออกซิเจนเหมาะสม มีเชื้อเพลิง น้ำมันหรือฟืนอะไรก็ตามที่ถูกต้อง แล้วก็มีความ-

ร้อนถึงระดับหนึ่ง ไฟมันก็ติด. นี่ไฟลูกโพล่งอยู่ ในนั้นมีธรรมะที่เป็นเคล็ดเป็นของ ลึกลับอยู่อย่างน้อย ๓ อย่าง อย่างนี้.

เมื่อจะทำนา เมื่อจะทำสวน ก็เหมือนกันแหละ จะต้องมီးอะไรบ้างที่จะให้มัน เป็นไปได้ด้วยดี? อย่างนี้ก็พูดแล้วว่าจะมี อินทรีย์ ๕ ก็ได้ มีโพชนงค์ ๗ ก็ได้ การ ทำนา ทำสวนนั้นจะดี. แม้จะขบรถ จะขี่รถ จะขบรถก็ต้องมีอะไรบ้างที่จะต้องมีและ ปลอดภัย? จะเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงควาย ก็เหมือนกัน มันมีเคล็ดที่เป็นสโมธาน- ธรรมซ่อนอยู่เบื้องหลัง. เรารู้จักใช้มันเถอะ การงานนั้นจะสมบูรณ์. จะเป็นพ่อบ้าน แม่เรือนก็ดี, จะเป็นสมภารก็ดี, เป็นหัวหน้างาน หัวหน้าหน่วยก็ดี, ก็ต้องการองค์ ประกอบสำหรับการทำงานนั้นๆ อย่างครบถ้วน. จะใช้คำว่า เคล็ดลับก็ได้ ที่ต้องมีอย่าง ครบถ้วน ธรรมชาติกำหนดไว้อย่างนั้น ในฐานะเป็นกฎของธรรมชาติ เราฝ่าไปไม่ ได้ เรามีหน้าที่ที่ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

ธรรมชาติทั้งหลาย มีเหตุ มีปัจจัย.

[: สังขารธรรมทั้งหลาย ต้องมีเหตุปัจจัย.]

รู้ไว้สักอย่างหนึ่งว่า ธรรมชาติทั้งหลายมันมีเหตุมีปัจจัย นี่เป็นคำของ พระพุทธเจ้า ซึ่งได้ประกาศไว้อย่างท้าทาย ไม่กลัวใครค้านว่า สิ่งทั้งปวงมีเหตุ มี ปัจจัย เกิดขึ้นมาลอยๆ ไม่ได้; มันมีเหตุมีปัจจัยกันทั้งนั้นทุกสิ่ง; และเหตุปัจจัยเหล่านั้มันโยงถึงกันในบรรดาธรรมชาติที่มันมาเกี่ยวข้องกัน. ร่างกายก็มีเหตุปัจจัย, จิตใจ ก็มีเหตุปัจจัย, ระบบประสาทก็มีเหตุปัจจัย; และเหตุปัจจัยเหล่านี้มันก็เนื่องถึงกัน; เราจะต้องยอมรับข้อนี้, แล้วก็ทำให้มันถูกต้อง.

“ความเนื่องถึงกัน” ของเหตุปัจจัย : ความลับที่คนไม่ค่อยสนใจ.

จะดูไปทั่วโลกก็ได้; ทุกอย่างมีเหตุปัจจัยของมัน แล้วเหตุปัจจัยนั้นๆ เนื่องถึงกัน. ฉะนั้นความเนื่องถึงกันของทุกสิ่งที่มีอยู่ในโลกนั้น เป็นความลับที่ซ่อน

อยู่ภายใต้ ซึ่งคนเขาไม่ค่อยจะสนใจกัน; เช่น เราดูแคบๆ ว่า ในคนๆ หนึ่งมีเหตุปัจจัยหลายอย่าง แล้วมันก็เนื่องกัน; เรามีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีปาก มีคาง มีคอ มีอะไร ล้วนแต่มีเหตุปัจจัย มีหน้าที่ของมันๆ แล้วมันเนื่องกันไปหมด, มันไม่อาจจะแยกอยู่ตามลำพังได้. เช่นเดียวกับว่า คนแต่ละคนอยู่ในโลกนี้ ไม่อาจอยู่ตามลำพังคนเดียวได้ มีอะไรเนื่องกันถึงผู้อื่น; บางทีก็มองเห็น บางทีก็มองไม่เห็น. ไม่มีสังขารใด หรือสัตว์บุคคลใด ที่จะรอดตัวอยู่คนเดียวได้. จะเป็นของต่ำๆ เช่น ต้นไม้ ต้นไร่ มันอยู่ต้นเดียวไม่ได้, สัตว์เดรัจฉานมันก็อยู่ตัวเดียวไม่ได้, มนุษย์ก็อยู่คนเดียวไม่ได้; เพราะธรรมชาติมันบังคับอยู่ภายใต้ แล้วสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง หรือต้องมี.

ข้อนี้เราดูให้ดี! แล้วเราก็จะไม่เป็นคนโง่, ไม่ดันทุรังทำอะไรไปคนเดียว; คนโง่เขาจะดันทุรังทำอะไรไปคนเดียว อวดดีไปคนเดียว ซึ่งทำไม่ได้; เราก็จะรู้จักเอามาๆ เกี่ยวเนื่องกัน ในบรรดาสิ่งๆ มันจะต้องมีร่วมกัน เข้ามารวมกัน.

ทำธรรมสโมสราน -สหกรณ์ให้เป็นสันติวิถีโก จะได้รับประโยชน์มหาศาล.

ความหมายของคำอีกคำหนึ่งดีมาก คือคำว่า “สหกรณ์”. ถ้าทุกอย่างมัน สหกรณ์กันได้แล้ว ก็สบายที่สุด นับตั้งแต่มด ปลวก นก หนู จิ้งหรีด กิ้งกือ ตั๊กแตน อะไรขึ้นมาถึงสัตว์ ถึงมนุษย์ ถึงเทวดา มันสหกรณ์กันได้แล้วก็ไม่มีปัญหา จะสบายที่สุด.

เดี๋ยวนี้คนทำสหกรณ์กันไม่ได้ มันมีแต่สหโกง ไปดูที่ไหนมันล้มทั้งนั้น สหกรณ์ล้มทั้งนั้นมันมีแต่สหโกง เพราะเขาไม่รู้จักความจริงข้อนี้ เพราะเขาไม่มีศีลธรรม. ที่ไม่มีศีลธรรม เพราะไม่รู้จักความจริงข้อนี้ ฉะนั้นเรารู้ความจริงข้อนี้ เราก็จะมีจิตใจเปิดกว้าง ทำให้มันสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันไปทุกสิ่งทุกอย่าง ในรูปแบบที่เรียกว่าสหกรณ์โดยหลักของธรรมชาติ ที่ว่าเหตุปัจจัยทั้งหลายมันจะเกี่ยวเนื่องกันหมด.

ฉะนั้นคนจะมาตั้งตนอะไรดี อยู่คนเดียวโดดๆนี้ไม่ได้ ต้องทำอย่างสหกรณ์. ในร่างกายเรามีอวัยวะทุกอย่าง มันก็ยังคงต้องสหกรณ์; ตา หู จมูก ลิ้น คาง คอ มือ ตีน, อะไรๆ มันยังต้องสหกรณ์กัน; แล้วทำไมภายนอกระหว่างคนจะไม่สหกรณ์, มันก็ต้องสหกรณ์. เราจึงต้องมีธรรมะรู้ความที่มันจะต้องเนื่องถึงกันอย่างนี้. นี่เรารู้ธรรมะเบื้องหลัง ธรรมะที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง; ในที่นี้เรามาเรียกกันว่าธรรมสโมธาน คือสิ่งที่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วย, แต่อยู่ลึกลับ อยู่เร้นลับ; ฉะนั้นเราต้องทำให้เป็นสันติภูฏิกโก ให้ประจักษ์ชัดแก่ความรู้สึกของเรา เราจึงจะใช้มันได้ ควบคุมมันได้ จัดการให้เป็นประโยชน์ได้.

ผลสูงสุดแห่งการรู้จักและทำธรรมสโมธานให้เป็นธรรมสมังคี.

[: มรรค ผล นิพพาน จะอยู่ในกำมือ.]

วันนี้เอาตมาก็พูดถึง สันติภูฏิกกรรม คือ สิ่งที่ต้องทำให้ประจักษ์ชัดแก่ความรู้สึก อันได้แก่ ธรรมสโมธาน คือธรรมที่ต้องเข้ามารวมอยู่ด้วย กับธรรมที่เป็นตัวหัวหน้า หรือตัวประธาน แล้วแต่ที่เราจะเรียกว่าอะไร. ถ้าเราจะทำนา ต้องมีธรรมสโมธานของการทำนาอย่างไรบ้าง? ถ้าเราจะรักษาศีล จะมีธรรมสโมธานสำหรับศีลอย่างไรบ้าง? ถ้าเราจะทำสมาธิ จะมีธรรมสโมธานสำหรับสมาธิอย่างไรบ้าง? เราจะเจริญวิปัสสนา จะมีธรรมสโมธานอะไรบ้าง? ถ้าเรารู้จัก แล้วจัดทำให้เป็นธรรมสมังคี คือมีครบและสมส่วนแล้ว, มรรค ผล นิพพาน ก็จะถูกอยู่ในกำมือ. พูดภาษาคุยโตหน่อยว่า อาจจะทำให้อยู่ในกำมือแม้แต่พระนิพพาน; ถ้าเรามีความรู้ครบถ้วนทุกประการเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้.

การบรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ต้องขอยุติด้วยความหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะสามารถรู้จัก และเอามาใช้ให้สำเร็จประโยชน์ให้เต็มที่ คือสิ่งที่เรียกว่าธรรมสโมธานนั้น ในฐานะที่เป็นสันติภูฏิกกรรม. แล้วก็เป็นผู้เจริญ

งอกงาม ก้าวหน้าในทางธรรม ทั้งเรื่องส่วนตัว และเรื่องส่วนสังคม มีความพอใจอยู่
ในการกระทำนั้น ไม่ต้องลงทุนเป็นเงินเป็นทองอะไร ลงทุนอยู่ด้วยการกระทำ ก็จะมี
ความสุขอยู่ทุกทีพาราตริกกาลเป็นแน่นอน.

ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดบทพระธรรม
ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรม โดยนัยะดังที่กล่าวมานี้ สืบต่อไป.

สันติปฏิက္ขกรรม

-๗-

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๒๔

สันติปฏิက္ขกรรมของสัมปรายภพ

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในกรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชาเป็นครั้งที่ ๗ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวถึงเรื่อง สันติปฏิက္ขกรรม ต่อไปตามเดิม; และมีหัวข้อเฉพาะในวันนี้ว่า สันติปฏิက္ขกรรมของสัมปรายภพ.

ความหมายของสันติปฏิက္ขกรรม - สัมปรายภพ - ปรโลก

ก. ความหมายของสันติปฏิက္ขกรรม.

คำว่า สันติปฏิက္ขกรรม ผู้ที่ยังไม่เคยฟังการบรรยายครั้งก่อนๆ ก็พึงทำความเข้าใจว่า หมายถึงสิ่งที่เราจะต้องรู้สึกด้วยใจ สิ่ง que เรียกว่า ธรรม ในพระพุทศาสนา ที่เมื่อจะสำเร็จประโยชน์แล้วต้องเป็นสันติปฏิิกโก; คือ บุคคลนั้นเห็นได้ด้วยตนเอง หมายถึงรู้สึกอยู่ด้วยใจเอง ไม่ต้องอาศัยคำพูดหรือคำบอกเล่าของผู้อื่น.

ธรรมะที่จะเป็นประโยชน์ได้ ต้องเป็นสันติภูฏิกกรรมทุกเรื่อง. นี้เรียกว่าสันติภูฏิก-
กรรม.

ข. ความหมายของสัมปรายภพ - ปรโลก.

[โดยความหมายรวมๆ.]

คำว่าสัมปรายภพ คำนี้แปลว่า ภพที่จะพึงไปในเบื้องหน้า, ภพที่สัตว์จะพึง
ไปถึงในเบื้องหน้า; เรียกกันง่ายๆ อีกอย่างหนึ่งว่าปรโลก ปรโลก แปลว่า โลกอื่น
ที่นอกไปจากโลกนี้. สัมปรายภพ หมายความว่า เป็นเรื่องเบื้องหน้า. ปรโลก หมาย
ความเป็นเรื่องอื่น จากที่เรารู้สึกอยู่นี้. ก็คือ :-

“โลกหน้า” สิ่งที่ทุกคนข้องใจ ควรทำให้สำเร็จประโยชน์แก่คนทุกคน.

เรื่องที่มีผู้ถามกันมาก, เรื่องโลกหน้า : ตายแล้วจะเกิดหรือไม่? จะไป
เกิดที่ไหน, อย่างไร? เป็นสิ่งที่ทุกคนข้องใจ. ส่วนมากก็ข้องใจเพราะว่ามันเป็น
เรื่องแปลก เรื่องชวนสงสัย ก็อยากจะรู้ไปอย่างนั้นเอง; แต่บางคนก็ด้วยความวิตก
กังวลว่าเป็นเรื่องสำคัญ เป็นเรื่องมีส่วนได้ส่วนเสียมากที่สุดแก่ชีวิตของตน เขาก็
สนใจ. จึงมีผู้มาสอบถามเรื่องโลกอื่น หรือโลกหน้าอยู่เสมอ : เกี่ยวกับความเชื่อของ
เขาว่า เขาจะเชื่อผิดหรือเชื่อถูก? อย่างนี้ก็มิ, เกี่ยวกับ ความกลัว ของเขา ว่าจะ
เป็นการเสียหายอย่างยิ่งก็มี, เกี่ยวกับ การปฏิบัติ จริงๆ คือเขาต้องการจะปฏิบัติ
เพื่อเอาชนะโลกหน้าให้ได้อย่างนี้ก็มิ. รวมความว่า มันเป็นเรื่องรบกวนจิตใจอยู่ตลอดเวลา
เป็นความรำคาญ หรือจะเรียกว่า เป็นความทุกข์น้อยๆ ชนิดหนึ่งได้เหมือนกัน
จึงควรทำความเข้าใจให้สำเร็จประโยชน์ แก่บุคคลให้ทุกๆ พวก.

ในชั้นแรกจะต้องเข้าใจความหมายของคำ ที่เป็นตัวเหตุตัวการณกันเสีย
ก่อน : อย่างคำว่า สัมปรายภพ ตัวหนังสือจริงๆ ก็แปลยืดยาวว่า.ภพอันสัตว์พึงไป
ในเบื้องหน้าพร้อม นี้ฟังดูมันยืดยาวอย่างนี้; ก็คือว่า ที่เกิดหรือที่มีในกาลข้างหน้า

นั่นเอง. คำว่า **ปรโลก** ก็คือ **โลกอื่น** นอกไปจากโลกที่เรากำลังรู้สึกอยู่ขณะนี้. ที่นี้เขาก็ถือกันว่า **สัมปรายภพก็ดี ปรโลกก็ดี** จะไปถึงได้ก็ต่อตายแล้ว. มันต้องรอต่อตายแล้วจึงจะถึงได้ แล้วเดี๋ยวนี้จะมาเป็นสันติภูมิโกแก่เราได้อย่างไร? นั่นแหละคือตัวปัญหา. ถ้ามันไม่ปรากฏแก่จิตใจจริงๆ มันก็ไม่มีปัญหาอะไร ไม่มีเรื่องอะไร หรือไม่มีทางที่จะศึกษาให้รู้จักจนถึงกับเอาชนะมันได้.

เชื่อเรื่องนรกสวรรค์ตามคำบอกเล่าคาดคะเน ไม่เป็นสันติภูมิโก.

เรื่อง **โลกหน้า** เป็นนรกก็ดี สวรรค์ก็ดี ทำอย่างไรจึงจะไม่ต้องตกนรก? ทำอย่างไรจึงจะได้สวรรค์? นี่เมื่อเรายังไม่รู้จักสิ่งนี้โดยแท้จริง เราจะทำอย่างไรจึงจะได้หรือว่าจริงจะเว้นเสีย. ถ้าจะให้มันเป็นสันติภูมิโกจะต้องทำอย่างไร? จะอาศัยหลักเกณฑ์อย่างไร? แล้วทำอย่างไรจะมีประโยชน์มากที่สุด? เช่นเรื่อง **นรก** เรา**ไม่ต้องการ** ที่เรา**ไม่ต้องการ**นี้เพราะเราได้ยินได้ฟังเขาบอกเล่าว่ามันน่าเกลียด น่ากลัวอย่างนั้น. เรื่อง **สวรรค์** เราก็บอกได้ ตามที่เขาบอกเล่าว่ามันเป็นที่น่าพอใจ น่าสนุกสนานอย่างนั้น. อย่างนี้เป็นเรื่องบอกเล่า พูดไปตามที่ได้ฟังบอกต่อๆ กันมา; ผู้ฟังก็ได้แต่คาดคะเนเอาตามที่เขาบอก ว่ามันจะต้องเป็นอย่างนั้นๆ. นี่แหละคือความที่ยังไม่เป็นสันติภูมิโก แล้วก็ยังถือว่าจะไปถึงต่อตายแล้ว ก็ยังไม่สันติภูมิโก คือไม่รู้สักได้เดี๋ยวนี้.

**วิธีศึกษาให้รู้เห็นปรโลก -อบาย ๔ เป็นสันติภูมิโก
เพื่อเกลียดกลัว จนไม่ทำสิ่งที่ให้ตกอบาย.**

ที่นี้จะมา**รู้สึก**ได้อย่างไรที่นี้และเดี๋ยวนี้? นี่คือความมุ่งหมายที่อาตมาต้องการจะบรรยายในวันนี้. ถ้านรกต่อตายแล้ว เราจะรู้สึกมันได้อย่างไร? ข้อนี้

ก็อยู่ที่ว่า เราจะต้องรู้ความหมายของคำนั้นๆ ทุกๆ คำ; เช่นว่า “นรก” มันมีความหมายอย่างไร? เป็นต้น. ซึ่งก็ถือเอาตามหลักทั่วๆ ไปที่รับรองตรงกันทั้งนั้น ก็หมายความว่า นรก คือความร้อนเหมือนกับถูกไฟเผา; เดรัจฉาน ก็หมายถึงความโง่งอย่างที่ไม่น่าจะโง่ง; เปรต ก็คือความหิวเหมือนใจจะขาดอยู่ตลอดเวลา; อสุรกาย ก็หมายถึงความขลาด ขลาดกลัวอย่างไม่มีเหตุผล คือกลัวอย่างโง่งเขลา. นี่คือความหมายของคำว่า นรก หรือเดรัจฉาน หรือเปรต หรืออสุรกาย; รวมกันเรียกว่า *อบาย*. คำว่า *อบาย* มีความหมายว่า หากความเจริญมิได้ ไม่มีอะไรที่น่าพอใจ.

ที่นี้เราถือเอาความหมาย เช่น คำว่า “นรก” แปลว่าร้อนใจ ดายแล้วไปตกนรก ก็มีแต่ความร้อน. เรื่องของนรกเขาบรรยายไว้อย่างละเอียดยืดยาว ล้วนแต่เป็นเรื่องของความร้อน ทนทุกข์ทรมาน; คือเต็มไปด้วยไฟหลายๆ ชนิด ล้วนแต่ร้อนทั้งนั้น. เราจะสัมผัสสนรกรนั้นได้อย่างไร เพราะมันอยู่ต่อเมื่อตายแล้ว? ก็จงรู้จักนรกรนั้นให้เป็นสันติภูฏิกโกได้อย่างไร ต้องรอดต่อจะตาย? ตายแล้วก็รู้ไม่ได้ คนเดี๋ยวนี้รู้ไม่ได้ เพราะไม่ได้มีการปฏิบัติให้ถูกต้องตามที่ควรจะทำปฏิบัติ ต่อสิ่งที่เรียกว่า นรก; คำว่า “นรก” นั้น ก็ไม่เป็นสันติภูฏิกโกแก่บุคคลนั้น มันก็เป็นเรื่องลมๆ แล้งๆ ไป.

ที่นี้เราถือเอาความหมายของ คำว่า นรก แปลว่าร้อนใจ ทรมานใจ ชนิดไหนก็ตามซึ่งทุกคนรู้จักดี. ทุกคนเคยร้อนใจเหมือนกับถูกไฟเผา เคยทรมานจิตใจอย่างเจ็บปวดรวดร้าว. ขอให้ศึกษาความหมายของคำว่านรก เมื่อมีความร้อนใจ เมื่อมีความทนทุกข์ทรมาน ทำความรู้สึกในความร้อนใจ ในความทนทุกข์ทรมาน หลากรูปแบบ หลากอย่าง หลากประการ หลากระดับ มีความมากหรือน้อย หนักหรือเบาต่างๆ กัน. เมื่อใครอยากจะรู้จักนรก ก็ขอให้สังเกตเมื่อจิตใจมีความร้อนใจ เป็นทุกข์ทรมาน, ต้อง “รู้รส” ของความทนทุกข์ทรมานนี้ จนรู้สึกเกลียดหรือกลัว จึงจะสำเร็จประโยชน์; คือ *รู้สึกรสของความร้อนใจ ความทนทุกข์ ทรมาน เจ็บปวดรวดร้าวในจิต ในวิญญาณ จนรู้สึกเกลียดหรือกลัว*.

เดี๋ยวนี้คนไม่ได้สนใจในรสชาติของนรกถึงขนาดนี้ คือไม่มีสันติภูฏิกโก จึงไม่สำเร็จประโยชน์; คือไม่รู้สึกเกลียด ไม่รู้สึกกลัวต่อนรก มันก็ทำไปอย่างประมาทจนได้ตกนรกที่นี่ เดี่ยวนี้ ชนิดที่เรียกว่าตกนรกทั้งเป็น; และเมื่อตกนรกที่นี่ ตกกันเป็นๆ อย่างนี้แล้ว ต่อดตายแล้วมันก็ต้องตกอีก; เพราะว่าได้ทำกรรมชั่วสำหรับ จะตกนรกไว้มากมาย ก็ได้ตกนรกกันอีกหลังจากตายแล้ว.

ถ้าเรามีความรู้เรื่องนรกในลักษณะเป็นสันติภูฏิกโก ทุกคราวที่ร้อนใจ ทนทรมาณใจ, เอามาทำความรู้สึกพิจารณาให้ดี จนเกลียดมัน จนกลัวมัน อย่างยิ่งอยู่ในจิตใจ, ก็จะไม่กลัวออกไปเสียจากความหมายแห่งนรก คือมันไม่ต้องการจะตกนรก ฉะนั้นเขาจึงมีความเข้มแข็งแน่นอนพอ คือจะไม่ทำสิ่งที่ให้ตกนรก. เดี่ยวนี้ คนยังทำสิ่งที่ให้ตกนรก; ทั้งๆที่ได้ยินได้ฟังเรื่องนรกกันอยู่เป็นประจำ ก็กักอกกันทั่วไปหมด เรื่องนรก, แต่คนก็ไม่กลัวนรก ยังทำบาปทำอกุศลสำหรับจะตกนรก อยู่นั่นเอง. นี่ก็เพราะว่า นรคนั้นยังไม่เป็นสันติภูฏิกโกแก่บุคคลนั้น. ดังนั้นอาตมาจึง พยายามอธิบายเรื่องสันติภูฏิกโก ที่ควรจะอธิบายกันให้ครบทุกเรื่อง.

การศึกษาให้รู้เห็นสันติภูฏิกโกในทุกคติ - สุกคติ.

[: ทั้งหมดแห่งความมีสันติภูฏิกโกในขอบเขตแห่งทุกคติ-สุกคติ กระทั่งไม่ต้องเกี่ยวข้อง.]

วันนี้ก็อธิบายเรื่องเกี่ยวกับ สัมปรายภพ ในฝ่ายที่ไม่พึงปรารถนา คือ ฝ่ายทุกคติ, และทั้งฝ่ายที่พึงปรารถนา คือฝ่ายสุกคติ. ท่านทั้งหลายพึงให้ดี จนสามารถทำให้เกิดความรู้สึกที่เป็นสันติภูฏิกโกในสิ่งนั้นๆ; ที่เป็นฝ่ายทุกคติก็จะได้ละเสีย, ที่เป็นฝ่ายสุกคติก็จะได้กระทำให้เกิดมี. พึงให้ดีว่าเป็นฝ่ายนรก อบาย ทุกคติ ก็จะได้ละเสีย, ที่เป็นฝ่ายสุกคติ ให้เป็นสุข ก็ควรจะได้ทำให้เกิดมี. แต่ว่าท่านนี้ยังไม่พอ ดูแล้วจะเป็นเรื่องเด็กอมมือ. ที่ดีจริง ที่สูงจริง ก็คือไม่ต้องเกี่ยวข้องกับ ทุกคติหรือสุกคติอีกต่อไป; นั่นคือเรื่องของพระนิพพาน.

เรื่องนรก เรื่องอบาย อยู่ใกล้ๆ นี่ยังไม่สันติภูฏิกโก จะไปสันติภูฏิกโกเรื่องที่ไกลที่สูงขึ้นไปเช่นพระนิพพานนั้น คุณจะยังไม่มีหวัง. เรื่องสวรรค์ก็ไกลออกไปกว่านรก ก็ยังไม่สันติภูฏิกโกเช่นเดียวกับเรื่องนรก แล้วจะไปรู้เรื่องพระนิพพานที่เหนือสวรรค์ขึ้นไปอีกนั้น มันก็ยังไม่มีความหวัง.

จึงควรจะทำให้เรื่องที่อยู่ใกล้ตัวที่สุด และน่าอันตรายที่สุดก่อน; คือเรื่องอบาย ได้แก่ นรก เตรัจฉาน เปต อสุรกาย ดังที่กล่าวแล้ว.

: ศึกษาให้รู้เห็นขณะจิตเมื่อเกิดอบาย ๔.

[การทำสัมปรายภพฝ่ายทุกคติ (อบาย ๔) ให้เป็นสันติภูฏิกธรรม.]

อยากจะรู้จัก “นรก” ก็คอยศึกษาเมื่อเกิดความร้อนใจ เหมือนไฟเผา. อยากรู้เรื่อง “เตรัจฉาน” ก็คอยสนใจศึกษาเมื่อมันโง่ เหลือจะโง่; คนก็เคยโง่ โง่อย่างที่สุด เหลือที่จะโง่กันมาแล้ว. เมื่ออยากจะรู้เรื่อง “เปต” ก็ต้องสนใจเมื่อมีความทิว ทิวอย่างไร ทิวอย่างไร จะขาดใจ เพราะเป็นความทิวของความโง่, มันมีรสอย่างไร? นั่นแหละความหมายของคำว่าเปต; เปตเต็ยวี่ ที่นี้ หรือเปตต่อตายแล้ว ก็เหมือนกันแหละ คือความทิวอย่างไรงเฮลา.

“อสุรกาย” เมื่อเรามีความขลาดกลัว : ความขลาดอย่างไรงเฮลา กลัวสิ่งที่ไม่ต้องกลัว เพราะมันถูกหลอกมาหลายชั้น. คนแก่ๆ ชอบหลอกให้เด็กกลัว กลัวไส้เดือน กลัวกิ้งกือ กลัวจิ้งจก กลัวตุ๊กแก เสียเวลาเปล่าๆ; นี่เป็นการสร้างรากฐานแห่งความกลัวอย่างไรงเฮลา จนกลัวไม่มีเหตุผล; สิ่งที่ควรกลัวกลายเป็นไม่กลัว. เมื่อเราขลาดกลัวอย่างไรงเฮลานั้น เราเป็นพวกอสุรกาย; ที่นี้และเต็ยวี่ในโลกนี้.

เมื่อมีความกลัวอย่างไรงไม่มีเหตุผล ก็เรียกว่าเป็นพวกอสุรกาย. ตายแล้วไปเกิดเป็นอสุรกาย มันก็มีความรู้สึกอย่างเดียวกันอีก มีความหมายอย่างเดียวกันอีก ไม่ต่างกัน.

: ควบคุมอบาย ๔ ได้ทำให้ไม่ตกอบายที่นี้และหลังจากตาย.

ฉะนั้นเราควบคุมมันให้ได้ อย่าต้องตกนรกที่นี้ อย่าเป็นสัตว์เดรัจฉานใน
ร่างมนุษย์ที่นี้ อย่าเป็นเปรตที่นี้ อย่าเป็นอสุรกายที่นี้. ประพฤติกระทำด้วย
ความไม่ประมาทอย่างยิ่งอยู่เสมอ; อย่าให้เกิดความร้อใจขึ้นมาได้, อย่าตก-
นรกที่นี้, อย่าให้โง่เขลาที่ไม่ต้องเป็นเดรัจฉานที่นี้, อย่าให้หิวอย่างโง่เขลา ก็ไม่
ต้องเป็นเปรตที่นี้, อย่าให้ขลาดกลัวอย่างโง่เขลาที่ไม่ต้องเป็นอสุรกายที่นี้. เมื่อทำ
จนไม่ต้องเป็นนรก เปรต อสุรกาย เดรัจฉาน ที่นี้แล้ว ก็รับประกันได้ว่าไม่ได้ทำสิ่ง
ที่จะให้ไปตกนรกหรืออบายเช่นนั้น. ฉะนั้นตายไปแล้วก็ไม่มีตกนรก หรืออบายที่
ไหนอีก เพราะว่าไม่ได้ทำเหตุปัจจัยสำหรับจะให้ตกนรกอบายนั่นเอง. เรารู้จักนรก
หรืออบายที่นี้เสียเป็นอย่างดีแล้ว จนป้องกันได้แล้ว เราชนะได้แล้ว ก็ไม่ต้องตกนรก-
อบาย ทั้งที่นี้และหลังจากตายแล้ว.

: ควรให้ความสำคัญแก่นรก - สวรรค์ ที่นี้และเด็ยวันี้.

ข้อนี้ขอข้อมความเข้าใจไว้กับท่านทั้งหลายด้วย ว่ามีคนที่มีมุ่ร้ายเป็นอันธ-
พาลผู้มีมุ่ร้ายกล่าวหาว่าอาดมานี้อาดดี ยกเลิกเรื่องนรก เรื่องสวรรค์ต่อตายแล้ว.
นี้ขอให้เบ็นพยานด้วย : ไม่เคยกล่าวเช่นนั้น; กล่าวแต่ว่า อย่าตกนรกกันที่นี้
แล้วก็ไม่ต้องตกนรกต่อตายแล้ว, มีสวรรค์กันให้ได้ที่นี้ แล้วก็ต้องได้สวรรค์ต่อ
ตายแล้ว; นรก หรือสวรรค์ต่อตายแล้วนั้นไม่ได้ยกเลิก มีไว้สำรองให้คนที่เขา
อยากได้หรือที่เขาไม่กลัว, สำหรับคนที่ไม่อยากตกนรก เขาก็กระทำอย่างระมัดระวัง
ไม่ประมาท. อย่าให้ตกนรกที่นี้ แล้วตายแล้วก็ไม่ต้องตกนรกอีก. ทำให้ดีจนมีสวรรค์ที่นี้
แล้วก็ตายแล้วก็มืสวรรค์อีก. เพียงแต่ว่าอย่าไปสนใจเรื่องนรกหรือสวรรค์ต่อตาย
แล้ว, เด็ยวันี้; ให้มันเสียเวลา, ให้มันมากเรื่อง.

เอาเวลา เอาความคิด ความรู้สึกทั้งหมดมาสนใจเรื่องนรกหรือสวรรค์ที่นี่; ระวังให้ได้สวรรค์กันที่นี่, และอย่าตกนรกกันที่นี่. นี่สำคัญ. มีสติปัญญาความสามารถอะไรๆ เอามาใช้ให้หมด. อย่าตกนรกกันที่นี่ คือไม่ตกนรกทั้งเป็น, และให้ได้ความรู้สึกอย่างเดียวกับสวรรค์ หรือเป็นสุขสบายใจกันที่นี่.

: รู้ “คำคม” ของปู่ย่าตายาย “สวรรค์ในอก - นรกในใจ”.

ปู่ย่าตายายเขารู้ดี เขาจึงพูดว่าสวรรค์ในอก นรกในใจ. ลูกหลานโง่ รู้จักแต่เรื่องนรกหรือสวรรค์ต่อตายแล้วเท่านั้น ก็โง่กว่าปู่ย่าตายายมาก. ปู่ย่าตายายเขารู้จักเรื่องสวรรค์ในอก นรกในใจ; คือที่มันรู้สึกอยู่ในใจที่นี่และเดี๋ยวนี้ แล้วเขาก็สามารถควบคุมมันได้. ถ้ามีแต่สวรรค์หรือนรกต่อตายแล้ว มันควบคุมไปไม่ถึง, มันปล่อยตามบุญตามกรรม. ฉะนั้นจึงขอให้รู้ความหมายของสுகติ หรือทุกข์ให้ดีๆ; รู้จักกันที่นี่แล้วก็ควบคุมได้ ต้องการอย่างไรก็ได้ ไม่ต้องการอย่างไรก็ได้ นี่เรียกว่าควบคุมมันได้.

: รู้ถูกต้องความหมายของสวรรค์ - เทวโลก, มารโลก, พรหมโลก.

ก. ความหมายของเทวโลก.

ส่วนที่เป็น “สวรรค์” เรียกว่า เทวโลกก็มี มารโลกก็มี พรหมโลกก็มี. เทวโลกคือสวรรค์อันดับต้น อันดับพื้นฐานทั่วไปเรียกว่าเทวโลก : อธิบายว่ามี ความพอใจ เป็นสุขสนุกสนาน ไม่รู้จักกันกับความทุกข์; แล้วก็ยังให้อธิบายไปในทางเรื่องเพศ เรื่องกามารมณ์อย่างยิ่ง จนเกินความเป็นจริง หรือเกินความต้องการ ไปเสียก็มี. แต่เอาเป็นว่าเทวโลกนี้ ก็คือสมบูรณ์ด้วยความสุข ตามธรรมดาสามัญชนเขาต้องการกัน; เรียกว่าเป็นคนที่ไม่รู้จักเหน็ด ไม่ต้องทำงานให้มีเหน็ดให้เป็นทุกข์ทรมาน รู้สึกแต่ความสนุกสนานเบิกบานพอใจ ก็เรียกว่าเทวโลก.

ข. ความหมายของมารโลก.

ที่นี้คำว่า มารโลก คำนี้ต้องจำไว้ให้ดี. คำว่า มารโลก - โลกแห่งมารนั้น เป็นยอดสุดของเทวโลก. สวรรค์ชั้นเทวโลกนี้ถ้าสูงสุดแล้ว ก็เรียกว่ามารโลก เพราะมีเรื่องยั่วชวนใจยิ่งไปกว่าสวรรค์ตามธรรมดา พญามารที่มารบกวนพระพุทธเจ้ามาจากมารโลก คือสวรรค์ชั้นสุดท้ายที่เรียกว่า ปรนิมมิตวสวัตดี. ชื่อฟังยาก ไม่ต้องจำก็ได้ รู้แต่ว่ากามารมณ์ที่สมบูรณ์ในโลกรวมตามธรรมดาเรียกว่าเทวโลก แต่ถ้าเป็นสูงสุดก็เรียกว่ามารโลก; เรียกว่ามาร ก็เพราะว่ามันยึดจิตใจของเทวดาเหล่านั้นยิ่งกว่าสิ่งใด. คำว่า มารนั้นแปลว่าผู้ขวาง ผู้ทำลาย ผู้เป็นอุปสรรคศัตรู; ดังนั้นที่มันสนุกที่สุดอร่อยที่สุด สวยงามที่สุด อะไรๆ ที่สุดนี้ ถูกจัดเป็นมารโลก คือ ยอดสุดของเทวโลก.

ค. ความหมายของพรหมโลก.

ที่นี้จะพูดถึงพรหมโลกไปเสียเลย. สัตว์พวกนี้มีจิตใจสูงขึ้นไปกว่าเทวโลก หรือมารโลก; คือมีจิตใจไม่พอใจ ไม่หลงใหลในกามคุณ, แต่หลงใหลในความสุขที่ปราศจากกามคุณ คือธรรมะล้วนๆ เป็นเหตุให้มีความสุข : สุขเกิดจากฌาน เกิดจากสมาธิ ไม่เกี่ยวกับกามคุณ; สัตว์พวกนี้เขาเรียกว่าอยู่ในพรหมโลก.

: รับผิดชอบต่อให้เห็นสวรรค์ ๓ ระดับที่นี้และเดี๋ยวนี้.

เทวโลก เต็มไปด้วยกามคุณธรรมดา. มารโลก เต็มไปด้วยกามคุณสูงสุด. พรหมโลก ไม่เกี่ยวกับกามคุณเลย. เราได้รับคำสั่งสอนว่า จะถึงได้ต่อตายแล้วกันทั้งนั้น; ก็เลยไม่สนใจที่จะมีสวรรค์ในอก นรกในใจ คือมีเทวโลกหรือมารโลกได้ แม้จะเป็นความรู้สึกสักแวบหนึ่งในแผ่นดินนี้ ในแผ่นดินมนุษย์โลกนี้. บางเวลาโชคดี อิ่มเอิบไปด้วยกามคุณ ระยะเวลาเขาอยู่ด้วยความรู้สึกของเทวโลก. ถ้าใครได้

เผชิญได้ผ่านก็รีบศึกษาเสียโดยเร็ว ว่าเทวโลกนี้ คือความรู้สึกอย่างนี้ มันเต็มไปด้วยความรู้สึกอย่างนี้. ถ้าเป็นขั้นสูงสุดถึงขนาดที่ว่าได้อย่างใจไปเสียทุกอย่าง ในบางครั้งบางคราวนะ คือในโลกนี้มันไม่อาจจะได้ตลอดไป, มันจะมีมาให้ชิมได้เป็นตัวอย่าง บางครั้งบางคราว มีคนคอยเอาอกเอาใจไม่ต้องทำเองเอาเสียเลย อย่างนี้ก็เรียกว่า กามคุณชั้นมารโลก. ถ้าใครมีโชคได้สัมผัส ก็รีบศึกษาเสียเร็วๆ ให้รู้รสของมันเสียก่อนที่มันจะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น. ที่นี้พรหมโลก : สะอาดจากกามคุณ ไม่ข้องแวะด้วยกามคุณ. คนธรรมดาเราๆ นี่บางเวลามันก็มี เพราะว่าสิ่งที่ว่ากามคุณนั้น เป็นสิ่งที่ไม่อาจจะอยู่กับมันได้ตลอดเวลา ถ้าต้องให้หมกกันอยู่กับกามคุณตลอดเวลา ไม่มีระยะว่างวันเลย ก็ตายแน่ๆ แล้ว หรือเป็นบ้าไปเลย. ฉะนั้นเวลาที่ว่างจากกามคุณบ้าง อยากจะนั่งพักผ่อน ไม่มีอะไรรบกวนบ้าง; นั้นแหละสังเกตดูให้ดี ๆ ว่าจิตใจนี้ไม่สนใจ ไม่หลงใหลในเรื่องของกามคุณ อยากจะอยู่สงบด้วยอะไรก็ตามใจ : บางเวลาอยากจะสวดมนต์ภาวนาอยู่สงบๆ ใครอย่ามาทวน, แม้แต่ว่าบางเวลาอยากจะไปนั่งริมทะเล ดูวิวเล่นให้สบายใจโดยไม่มีกามารมณ์มารบกวน. ให้รู้ว่า ความสุขชนิดที่ไม่ต้องใช้กามารมณ์เข้ามาเป็นเครื่องช่วยนั้นแหละ เป็นความสุขแบบที่เขาเรียกกันว่าอยู่ในพรหมโลก.

: สันติภูมิโกตอรรถชาติของสวรรค์ที่นี้และเดี๋ยวนี้.

นี่ขอให้ทุกคนที่อยากรู้จักเทวโลก มารโลก พรหมโลกนี้ สนใจสังเกตให้ดีที่สุด; เมื่อมันผ่านเข้ามาให้เราชิมลองแม้ในโลกนี้. เมื่อมีกามารมณ์ตามธรรมดาสามัญ ก็เรียกว่ารสนชาติของเทวโลก, ผิดกันแต่ถ้าเทวโลกจริงๆ มันก็ได้เป็นระยะยาวติดต่อกันไปเรื่อยจนกว่าจะหมดบุญ; เขาถึงกล่าวเวลาไว้วายมากจนเป็นที่น่าพอใจ แต่ว่าตัวอย่างชิมลองที่นี้ มันระยะสั้นๆ เพราะว่ามันนี่มันไม่มีบุญมากถึงขนาดนั้น แต่ก็ได้เสวยรสของกามารมณ์แบบเดียวกัน. บางเวลาจิตรู้สึกต่อกามารมณ์ แล้วก็ศึกษาไว้ให้ดีที่สุดว่าเป็นอย่างไร? มีรสนชาติอย่างไร?

มันทำให้โง่-ฉลาดอย่างไร? มันทรมาณใจหรือไม่? ถ้าจะต้องอบอืดกันอยู่กับ กามารมณ์ตลอดเวลาไม่มีว่างเว้น มันจะเป็นอย่างไร? มันจะเป็นเรื่องบ้าหรือเรื่องดี? ควรจะศึกษากันถึงขนาดนี้ เพื่อจะมีสันติภูฏิจิโก ต่อสิ่งที่เรียกว่าเทวโลกหรือมารโลก. ที่ทำจิตให้ว่างจากกามารมณ์โดยอุบายใดอุบายหนึ่ง หรือแม้แต่บังเอิญก็ได้; ตัวอย่างเช่นว่าท่านมาที่นี่, บรรยากาศตามธรรมชาติของที่นี่ ทำให้จิตว่างไปจาก กามารมณ์ รู้สึกสบายใจตามแบบว่างจากกามารมณ์, รู้สึกสบายใจ : เอ๊ะ! ทำไม สบายใจบอกไม่ถูก? นั่นแหละที่มันว่างจากกามารมณ์ มันก็มีรสชาติดังนั้น ดึงดูดใจ ถึงที่สุดได้เหมือนกัน. ถ้ามันมาสลับเปลี่ยนกันกับเรื่องกามารมณ์แล้ว ก็ยังมีรสชาติ มาก เหมือนกับว่าเรากินของหวาน เบื่อแล้วมากินของจืด เบื่อแล้วไปกินของหวาน เบื่อแล้วมากินของจืด สลับกันอยู่อย่างนี้; มันทำให้มีรสมาก มีค่ามาก. ฉะนั้นเมื่อ มันล้นไปด้วยกามารมณ์แล้ว ก็ไปชิมที่ว่างจากกามารมณ์กันเสียบ้าง ก็จะมีเรื่องของ พรหม, พรหมโลก.

: การควบคุมกามโลก - พรหมโลก.

นี่ กามโลก คือโลกที่บุชากาม เป็นมนุษย์ก็มี เป็นเทวดาก็มี เรียกว่าบุชากาม แล้วมันก็อยู่ในกามโลก. ระวังจักเสียให้ดีๆ เพื่อจะได้รู้เรื่องเทวโลก ต่อตายแล้ว, ต่อเมื่อไรก็ไม่รู้ ที่เราก็มั่นใจและสนใจนะ ถ้าอยากจะมีต่อตายแล้ว จะต้องรู้จัก ชนิดที่นี้และเดี๋ยวนี้กันเสียก่อน แล้วมันก็อย่างเดียวกัน. เพียงแต่ว่ามันจะสั้นหรือ ยาวกว่ากันเท่านั้น. นี่เราสามารถที่จะทำให้สิ่งที่...ต่อตายแล้ว สิ่งที่มีต่อตายแล้ว มาเป็นสันติภูฏิจิโกที่นี้และเดี๋ยวนี้ คือรู้จักอยู่แก่ใจที่นี้และเดี๋ยวนี้.

ถ้าเราสามารถประพฤติตนดี เราได้รับผลดีในเรื่องของสวรรค์ หรือเทวโลก ได้เดี๋ยวนี้, ตายแล้วไม่ต้องกลัว มันก็ยังคงได้ นี่เรียกว่าเราควบคุมสวรรค์ได้ ควบคุมสุคติได้ เพราะเรารู้จักมันดี, แล้วก็สามารถสร้างเหตุปัจจัยที่จะทำให้ไปเกิดใน

สวรรค์นั้นได้เต็มที เพราะเรารู้จักมันดี. ด้วยความโง่ของเรา คือไปหลงไหลในเรื่อง กามารมณ์ ต้องการมัน; เมื่อต้องการมันก็ต้องประพฤติเหตุปัจจัยที่จะให้ได้มัน แล้วก็ทำตามแบบที่จะให้ได้สวรรค์ ได้กามารมณ์; มันสูงสุดเพียงเท่านี้.

แต่คนพวกหนึ่งเขาว่า น้ำมันสกปรก; เขาต้องการที่มันสะอาด เขาจึงหา ความสุขที่ไม่ต้องเกี่ยวกับกามารมณ์, มีลักษณะเป็นพรหมโลก มีจิตใจอยู่อย่าง พรหม ซึ่งเราก็อาจจะรู้ได้บางเวลาที่เรามีจิตใจเป็นอิสระจากกามารมณ์ พอใจในจิตที่ วิเวกไม่มีอะไรบกรวน, เดียวนี้จิตมันเป็นพรหม, ที่ว่าสวรรค์ในอกนรกในใจ, สวรรค์ ในอกก็รวมพรหมนี้ด้วยว่ามันมาอยู่ในจิตใจนี้ได้แล้ว. ถ้าเราพอใจเราก็สร้างเหตุปัจจัย สำหรับเป็นพรหม; เช่นฝึกฝนจิตไปในทางของสมาธิ เพื่อความเป็นพรหม ก็ได้ พรหมโลกโดยง่ายที่นี้ รวมทั้งต่อตายแล้ว. เรื่องต่อตายแล้วหรือหลังจากตายนั้น มันมีเหตุปัจจัยอยู่ที่นี้และเดี๋ยวนี้.

: เหตุปัจจัยที่นี้เดี๋ยวนี้แห่งนรกและสวรรค์.

เราต้องทำเหตุปัจจัยของมันที่นี้และเดี๋ยวนี้ละ สำหรับจะตกนรกก็ได้ สำหรับจะไปสวรรค์ก็ได้ สำหรับจะไปสู่พรหมโลกก็ได้. แต่เราไม่รู้จักมันพอเพียงพอ ถึงขนาดที่จะสร้างเหตุปัจจัยตามที่ควรจะสร้าง; เช่น นรก เราก็ไม่รู้จักมันพอจนถึง เกลียดถึงกลัวมัน นี่เพราะเราไม่มีสันติภูฏิกโกในนรก เราก็ต้องทำไปผิดๆ ชนิดที่ต้อง ตกนรก. แต่ถ้าเรามีสันติภูฏิกโกในสิ่งที่เรียกว่านรกพอ เราก็เกลียดกลัวเหลือ ประมาณ ไม่อยากจะข้องแหว่ด้วย ก็ไม่ทำเหตุปัจจัยสำหรับจะให้ไปตกนรก.

เรื่องสวรรค์. เมื่อได้สัมผัส ได้ชิมรสของสิ่งที่เรียกว่าสวรรค์; ถ้าต้องการ สวรรค์ ก็สร้างเหตุปัจจัยสำหรับจะให้ได้สวรรค์. ได้ที่นี้แล้ว ก็ได้หลังจากตาย แล้วด้วย. จึงมีการสร้างเหตุสร้างปัจจัยสำหรับไปบังเกิดในสวรรค์ ตามที่สอนกันไว้

อย่างไร, ซึ่งก็เป็นความถูกต้อง. แต่ว่าก่อนที่จะไปเกิดในสวรรค์ ก็ต้องเป็นสวรรค์ที่
นี้เพียงพอเหมือนกัน; เพราะว่าต้องทำความดีจนตัวเองพอใจตัวเอง ตัวเองไม่
เกลียดชังตัวเอง ตัวเองยกมือไหว้ตัวเองได้ นั่นคือเหตุปัจจัยสำหรับสวรรค์.
ยกมือไหว้ตัวเองได้ที่นี้ สวรรค์ก็อยู่ที่นี้ ตรงนี้; แล้วก็จะไปได้สวรรค์ในโลกหน้า ใน
อนาคตที่ยังมองไม่เห็น เพราะมีเหตุปัจจัยคือทำดีจนยกมือไหว้ตัวเองได้. ฉะนั้นขอให้
สนใจระทำความดีชนิดที่ไม่มีอะไรน่าเกลียด น่าชังตัวเอง พอดูแล้วยกมือไหว้ตัวเอง
ได้. นี้เรียกว่าปัจจัยแห่งสวรรค์ สวรรค์ที่นี้ก็ได้ สวรรค์ต่อตายแล้วก็ได้. นี้คือความมี
สันติภูมิโกในทุกคติ อบาย นรก และสุดคือสวรรค์-เทวโลก มารโลก พรหมโลก.

ความมีสันติภูมิโกในระดับจิต ๔ ระดับ (เกี่ยวกับภูมิ ๔).

มันเป็นเรื่องของระดับแห่งจิตใจ ที่ดีหรือเลวอย่างไร, มีอยู่เป็นระดับๆ.
ถ้าจะไปดูกันที่ระดับจิตใจ เขาก็แบ่งไว้เป็น ๔ ระดับ:-

๑. มีสันติภูมิโกในระดับจิตพวกบุชากามารมณ (กามาวจรภูมิ).

ในระดับแรกคือระดับแห่งจิตใจของสัตว์ที่บุชากามารมณ. พวกเทวดา
ในสวรรค์บุชากามารมณ ลงมาถึงพวกมนุษย์ก็บุชากามารมณ ลงไปถึงสัตว์เดรัจฉาน
มันก็บุชากามารมณ แล้วก็ลงไปถึงแม้ สัตว์นรก กำลังตกนรกอยู่ จิตใจของเขาก็
ยังบุชากามารมณ. นี้ธรรมดาที่สุด สัตว์พวกที่มีจิตใจในระดับต่ำสุด คือบุชาก
กามารมณ. มันรู้สึกอยู่ในใจ; มันมาเป็นความรู้สึกอยู่ในใจเกือบจะตลอดเวลา แต่
เราไม่ดู. เราไม่ดูว่าจิตของเรายังบุชากามารมณอยู่อย่างไร? เราไม่ดู เราจึงไม่รู้สึ
กว่าจิตใจของเราบุชากามารมณ. ท่านก็จัดวางระดับไปตามธรรมชาติแหละ. สัตว์ที่
ยังมีจิตต่ำจนบุชากามารมณ รวมเป็นพวกใหญ่พวกหนึ่ง ในโลกนี้ก็มี ในโลกอื่นก็มี
ในโลกนี้เป็นอย่างไร ในโลกอื่นก็เป็นอย่างนั้น คือบุชากามารมณ. นี้เรียกว่า พวก
กามาวจร; พวกนี้บุชากามารมณ.

๒. มีสันติภูฏิกโกในระดับจิตพวกบุชาสุขจากรูปธรรม (รูปาวจรภูมิ).

ที่นี้พวกต่อไปมันรู้เรื่องอย่างนี้ดี มันเกลียดเรื่องอย่างนี้ ก็เลื่อนขึ้นไป กระโดดขึ้นไปพ้นจากกามารมณ์ ไปต้องการความสุขที่สะอาดปราศจากกามารมณ์ โดยเอาธรรมะมาสำหรับพอใจ ธรรมะที่มีรูป; เขาก็เรียกว่า พวกรูปาวจร : เจริญสมาธิมีรูปธรรม หรือสิ่งที่มีรูปเป็นอารมณ์ สำเร็จแล้วมีความสุข เอาสแห่งรูปอันบริสุทธิ์เป็นความสุขไม่เนื่องมาถึงกามารมณ์; พวกนี้เขาเรียกว่าพวกรูปาวจร คือ พวกที่บูชาความสุข เอาความสุขที่มาจากรูปธรรมล้วน ๆ มาจากรูปธรรม คือ สิ่งที่มีรูป. พวกที่หนึ่งบูชาความสุขที่มาจากกามารมณ์; พวกที่สองนี้บูชาความสุขที่มาจากรูปธรรมล้วน ๆ.

๓. มีสันติภูฏิกโกในระดับจิตพวกบุชาสุขจากอรุปธรรม (อรุปาวจรภูมิ).

พวกที่สามก็คล้ายกัน บูชาความสุขที่มาจากอรุปธรรม คือธรรมที่ไม่มีรูป. หาความสุขได้ละเอียดประณีตยิ่งขึ้นไป คือหาจากสิ่งที่ไม่ต้องมีรูป เป็นนามธรรม เป็นจิต เป็นวิญญาน; พวกนี้ก็ได้ความสุขที่สูงขึ้นไป.

ทั้ง ๓ พวกนี้ก็เรียกว่ายังอยู่ในโลก : บุษากามารมณ์ก็อยู่ในโลก, บุษารูปธรรมบริสุทธิ์ก็เรียกว่ายังอยู่ในโลก, บุษารูปธรรมที่บริสุทธิ์ก็เรียกว่ายังอยู่ในโลก. เรายืนยันได้ว่า เราชิมได้ทั้งนั้นแหละ. แต่โดยเหตุที่เราส่วนใหญ่เป็นสัตว์ที่จมอยู่ในกามารมณ์เป็นประจำ; ในระยะที่ว่างเว้นจากกามารมณ์ จะไปชิมรสของรูปาวจรนั้นมีน้อย. สัตว์ที่ลุ่มหลงในกามารมณ์อยู่อย่างนี้ จะมีเวลาที่จิตว่างจากกามารมณ์ไปอยู่กับความสุข บริสุทธิ์ นั้นมีน้อย; แต่ก็ไม่ใช่จะไม่มีเสียเลย. แล้วก็ให้สังเกตเห็นกันอยู่ได้ว่า เรื่องกามารมณ์ที่ปรารถนากันนักนั้น ถ้าให้อบกันอยู่อย่างนั้นทั้งวัน ทั้งคืน ทั้งเดือน ทั้งปี มันก็ตายแหละ. มันต้องมีระยะที่ว่างที่พักผ่อนบ้าง. ระยะนั้นเป็น

โอกาสที่เราจะศึกษารสที่ต่างออกไป, คือไม่เกี่ยวกับกามารมณ์ ซึ่งเรียกว่ารูปร่าง ก็มี อารมณ์ก็มี.

สันติภูมิในลักษณะแห่งผู้กระเดียดไปทางรูป - อรูปพรหม ซึ่งเป็นโลกอื่นชนิดไม่เกี่ยวกับกามารมณ์.

จะยกตัวอย่างง่าย ๆ ต่ำ ๆ นะ ไม่ใช่ตัวจริง. ยกตัวอย่างเปรียบเทียบว่า บางคราวเราไปสนใจแต่สิ่งของ ต้นไม้ ดอกไม้ ของเล่น แม้แต่ปลากัด นกเขา บอน หน้าวัว อะไรก็ตาม; มันมีความสุข เพลิดเพลินไปจนลืมกามารมณ์ไปพักหนึ่งก็มี. จิตชนิดนี้ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์ ควรจะสนใจและศึกษามันไว้บ้าง. คือจิตไปอยู่กับสิ่งที่มีรูป ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์ เป็นรูปล้วน ๆ; ถ้าไปเกิดความพอใจหลงไหล ก็จะได้รับความสุขชนิดหนึ่ง. แต่ถ้าจะยกตัวอย่างด้วยการไปเล่นไฟ; เล่นไฟทั้งวันทั้งคืนไม่ต้องลุกนี้ ก็ยากที่จะเอาไปเปรียบกับรูปพรหม, แต่มันก็อยู่ในความหมายเดียวกัน. หรือไปเล่นแบดมินตัน, ไปเล่นกอล์ฟ, เล่นอะไรก็ตามด้วยวัตถุที่ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์ แล้วก็ลุ่มหลงเท่า ๆ กันอย่างนี้. นี่เขาบูชาความสุขที่เกิดจากรูป. ที่นี้บางคราวบางเวลาเราไปลุ่มหลงความสุขที่เกิดมาจากสิ่งที่ไม่มียูรูป เช่น ลุ่มหลงในบุญ ในกุศล ในเกียรติยศชื่อเสียง อะไรที่มันไม่มีรูป มันเป็นนามธรรม ก็ลืมกามารมณ์ไปได้บ้างเหมือนกัน.

ถ้าเราเป็นสัตว์ประเภทกามาวจร ส่วนใหญ่ของเวลาทั้งหมดก็ไปลุ่มหลงอยู่กับกามารมณ์; ไปสนใจเรื่องรูปร่าง อารมณ์ น้อย, น้อยไป. แต่ถ้าเขาเป็นสัตว์พวกอรูปพรหม หรือรูปพรหม เขาก็มาสนใจกับกามารมณ์ไม่ได้หรือไม่มี. คือมนุษย์ธรรมดาถ้าจิตใจเขาสูงพอที่จะชอบเรื่องบริสุทธิ์จากกามารมณ์บ้างแล้ว ก็จะมีจิตใจอยู่กับสิ่งที่ไม่ใช่กามารมณ์มากกว่าที่จะมาสนใจอยู่กับกามารมณ์. ฉะนั้นเราอาจจะได้เห็นคนบางคนสนใจอยู่กับเรื่องที่มีกามารมณ์นั้นมากกว่าเรื่องกามารมณ์.

คนชนิดนี้ กระโดดไปในทางที่จะเป็นรูปพรหม หรืออรุปรหมไปแล้ว. นี้ที่พูดนี้ ต้องการอย่างเดียวกันเท่านั้น; คือต้องการให้ท่านทั้งหลายมีสันติวิถีโก ฐัสกประจักษ์ ด้วยใจจริงในสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับโลกอื่น. โลกนี้ของเราคือกามารมณ เราชิมซาบ รู้จักดีในฐานะเป็นโลกนี้. ที่นี้โลกอื่นก็คือไม่มีกามารมณ; เผอิญจิตบางคราว บาง-คราวจิตไปพอใจในเรื่องไม่เกี่ยวกับกามารมณ; นี้เรียกว่าจิตนี้ไปอยู่โลกอื่นแล้ว; จิตละจากโลกนี้ชั่วคราว ไปอยู่ในโลกอื่นที่ปราศจากกามารมณ.

จิตที่ฝึกดีแล้ว ไปได้รอบทิศ คือสัมผัสโลกอื่นได้ เป็นต้น.

ฉะนั้นด้วยร่างกายนี้ตั้งอยู่ที่นี้ในโลกแผ่นดินนี้ จิตไปโลกอื่นได้; อย่างนี้เป็น หลักทั่วไปในทางศาสนาหรือในทางธรรม : โดยที่แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสว่า จิตนี้ เมื่อฝึกดีแล้ว ก็ไปได้รอบทิศ. ท่านสนทนากับคนฝึกม้าชั้นเอกว่า ม้าของท่านฝึกดี แล้วอย่างไร, มันก็วิ่งไปทางเดียวทิศเดียวเท่านั้น. ส่วนจิตนี้เมื่อเราฝึกแล้ว สามารถวิ่ง ไปได้ทุกทิศทุกทาง. นี้ต้องการจะแสดงว่าจิตนี้อาศัยร่างกายนี้อยู่ เมื่อฝึกดีแล้วจิต นั้นสามารถสัมผัสโลกอื่น.

โลกอื่น; คำว่าปรโลก แปลว่าโลกอื่น ที่มันผิดไปจากโลกนี้; เป็นโลกที่ไม่ เกี่ยวกับกามารมณ เป็นต้น. หรือว่าจะไปตกนรกก็ได้. จิตนี้ในร่างนี้ ตั้งอยู่ที่นี้ จิตนี้ ไปเต็มตัวอยู่ในนรกก็ได้, ในโลกเปรตก็ได้, โลกสัตว์เดรัจฉานก็ได้, โลกอสุรกายก็ได้, นั่นก็เรียกว่าโลกอื่นเหมือนกัน เพราะมันอื่นจากโลกธรรมดาสามัญที่เราเป็นอยู่คือโลก มนุษย์. ในร่างมนุษย์นี้ตั้งอยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้ จิตไปอยู่ในโลกอื่นได้ทุกโลกแหละ. ไปตกนรก ทุกชนิดก็ได้, ไปเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ได้, ไปเป็นเปรต เป็นอสุรกายก็ได้, หรือว่าไปเป็น เทวดาในเทวโลก, ไปเป็นมารในมารโลก, เป็นพรหมในพรหมโลกก็ได้; เพราะมัน เป็นได้ด้วยเหตุที่จิตเป็นไป.

จะยกตัวอย่างง่าย ๆ : จิตนี้เมื่อคิดอย่างไร ก็มีสภาพเป็นอย่างนั้น : เมื่อจิตนี้เราคิดอย่างคนชั่ว ก็กลายเป็นคนชั่ว, จิตคิดดี ก็กลายเป็นคนดี, คิดอย่างโจร

ก็กลายเป็นโจรทันทีในร่างกายนี้. คิดอย่างสัตว์เดรัจฉานโง่มาก มันก็เป็นสัตว์เดรัจฉานทันทีในร่างกายนี้. มันแล้วแต่ความคิดที่ปรุงแต่ง มันสำเร็จอยู่ที่จิต.

นี่ขอให้สนใจให้มากจะได้ระวังจิต อย่าให้จิตมันวิ่งไปหาโลกที่เป็นทุกข์หรือเป็นอบายที่น่าเกลียด น่าชัง. ถ้าจะให้ดี ก็ให้จิตแล่นไปสู่โลกที่ดี : โลกสวรรค์หรือเทวโลก พรหมโลก เป็นต้น.

๔. มีสันติภูฏิกในระดับจิตพวกไม่เป็นอะไรที่เป็น ๆ กัน (โลกุตตรภูมิ).

แต่ถ้าให้ดีกว่านั้นนะ ดีกว่านั้นอีก คืออย่าให้จิตไปคิดว่าเป็นอะไรเลย; เป็นสักว่าร่างกาย จิตใจ ชันท์ ธาตุ อายตนะ; ไม่เป็นตัว ไม่เป็นตน; ไม่เป็นนรก สวรรค์ เทวดา อะไร; คือไม่เป็นอะไรเลย. อย่างที่เขาเป็น ๆ กันในโลกต่าง ๆ นี้, จิตนี้ไม่ต้องการจะเป็นอะไรเลย; นี่ก็เรียกว่าโลกุตตระ คือยิ่งไปกว่าโลก พ้นไปจากโลก เหนือไปจากโลก คือมันไม่อยากเป็นอะไรเลย.

ถ้าจิตอยากไปในทางชั่ว มันก็ไปอบาย เป็นทุกข์, ถ้าจิตอยากในทางดีก็เป็นสวรรค์ เป็นสุคติ. แต่ถ้าไม่อยากจะเป็นอะไรเลย นั่นมันต้องการว่าง : ต้องการเป็นว่าง นั่นคือเป็นนิพพาน เป็นโลกุตตระ.

นี่จะต้องสนใจให้ดี บางทีโชคดีมากจนถึงกับว่าจิตอยากอยู่ว่าง ๆ ก็ยังมีนะ: มันไม่อยากทั้งนรก ไม่อยากทั้งเทวดา นี่ระวังให้ดี! นั่นแหละมันจะชิมรสของพระนิพพานแล้วละ. จิตที่ว่างจากตัวกู-ของกูโดยประการทั้งปวง ไม่อาจจะเป็นอะไรได้ ไม่อาจจะมุ่งหมายอะไรได้; นี่จิตล้ำเข้าไปในเขตของนิพพาน ชิมรสตัวอย่างของพระนิพพาน; ถ้าเป็นอย่างนี้ก็ เรียกว่าโลกุตตรภูมิ.

ถ้าบำกามารมณ เรียกว่า กามาวจรภูมิ; ถ้าบำรูปปริสุทธี เรียกว่า รูปาวจรภูมิ; ถ้าบำอรูปริสุทธี ก็เรียกว่า อรูปาวจรภูมิ; ถ้าไม่บำอะไรเลยก็เรียกว่า โลกุตตรภูมิ.

สันติภูฏิกโกในจิตที่เยี่ยมกรายไปฝ่ายโลกุตตรภูมิ.

[จิตว่างชั่วคราว.]

ถ้าจิตของใครเคยแวนหนึ่ง บังเอิญไม่ประสงค้ออะไรเลย อยากรู้อย่างจาก การปรุ้งแต่งแล้ว ก็เรียกว่ามันเยี่ยมกรายเข้าไปในฝ่ายโลกุตตรภูมิ แม้ในอันดับตั้งต้น อันดับแรกก็ยังดี เพราะว่าจะได้ชิมรสของโลกุตตรภูมิ ไม่มีความทุกข์เลย, จิตจะชอบ. พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสว่า : ถ้าเมื่อจิตเห็นความว่าง รู้สึกต่อความว่าง ไม่มีอะไรที่น่าเอา น่าเป็น น่ารัก น่าเกลียด น่าอะไรแล้ว; จิตนั้นจะน้อมไปในทางของนิพพาน.

สันติภูฏิกโกในพุทธภาษิตหลัก เกี่ยวกับจิตเหนือโลกแง่ต่าง ๆ.

จิตของพวกเราตามธรรมดาในโลกนี้ จะเรียกว่า ๘๘ เปอร์เซ็นต์ จะน้อมไปในทางกามารมณ. ที่เหลือหนึ่งเปอร์เซ็นต์เอามาแบ่งกัน : บางเวลามันจะน้อมไปในทางว่างจากกามารมณ แต่ไปติดรูปธรรม สวयงามอะไรอยู่, บางเวลาอรูปรธรรม, แล้วก็ น้อยที่สุดแหละที่จะเผอิญไปว่าง แล้วชอบว่าง ชอบอยู่อย่างว่าง ๆ เป็นความหมายของ นิพพาน.

ที่มีกล่าวไว้ในพระบาลีชัดๆ ควรจะเอามาทำการศึกษา; แล้วท่านก็ยก ตัวอย่างเรื่อง สมานธิ; เจริญสมานธิตามแบบที่ได้วางไว้ ได้บรรลุปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน. หรือแม้ฌานที่สูงขึ้นไปกว่านั้นก็ได้; คือว่าจิตอยู่ในฌาน สมานธิที่ถึงกับเป็นฌานแน่วแน่ มีความรู้สึกแห่งฌาน คือว่างจากกามารมณ : วิวิจจ กามเมหิ วิวิจจ อกุสเลหิ -ว่างจากบาปอกุศล ว่างจากกามารมณ, มีกำหนดเพียง

อารมณ์ของสมาธิอย่างเดียว มีความว่างจากการรบกวนของกิเลสใดๆนี้ ชั่วคราว
 อย่างนี้ก็เรียกว่ามีสมาธิ หรือมีฌาน จิตบริสุทธิ์ มีอารมณ์อันเดียว ว่างจากการรบกวน
 ของนิวรณ์และกิเลส เมื่อนั้นเรียกว่า มีฌาน. เมื่อจิตที่มีฌานอย่างนี้; ถ้าเขานั่งอยู่ที่
 ตรงไหน ที่นั่งตรงนั้นเรียกว่าที่นั่งทิพย์; ที่นั่งที่เป็นทิพย์คือเป็นเทวดา. ถ้าเขายืน
 อยู่ที่ตรงไหน ที่ตรงนั้นเป็นที่ยืนทิพย์. เขาเดินอยู่ที่ตรงไหน ที่เดินนั้นเป็นที่เดิน
 ทิพย์. เขานอนอยู่ที่ตรงไหน ที่นอนนั้นเป็นที่นอนทิพย์. พระพุทธเจ้าทรงวางหลักไว้
 ให้อย่างนี้.

ฉะนั้นเป็นมนุษย์ที่นี้ในโลกนี้ สามารถจะนั่ง นอน ยืน เดินอยู่บนที่นั่ง
 ที่นอน ที่ยืน ที่เดินอันเป็นทิพย์คือเทวโลกได้. ไม่ใช่เอามาพูดเล่น หลอกกันเหมาะๆ
 เป็นคำที่มีเหตุผลที่มองเห็นได้ว่าเป็นได้ตามที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ถ้าเมื่อมีจิตเหนือ
 โลกแล้วก็ ไปนั่ง นอน ยืน เดินที่ตรงไหน, ที่ตรงนั้น ก็เหนือโลก; คือเป็นทิพย์ไป
 ก็ได้ เป็นรูปาวจร เป็นรูปาวจร; หรือเป็นโลกุตระไปก็ได้, ที่เรียกว่านิพพานนี้
 หรือ โลกุตระนี้ แม้ยังไม่เด็ดขาดตายตัว ก็พอจะเรียกได้ คือชั่วคราว ก็เรียกได้ว่า
 มีนิพพานชั่วคราว : ถ้าจิตว่างจากกิเลสชั่วคราว ก็มีนิพพานชั่วคราว; จิตว่าง-
 จากกิเลสเด็ดขาด ก็เป็นนิพพานจริงและสมบูรณ์.

สันติภูมิโกฎิในการทำจิตให้สูงขึ้นไป ๆ จนลุนิพพาน.

[: ศึกษาธรรมชาติของจิต - ทำจิตให้น้อมไปนิพพาน.]

เดี๋ยวนี้จึงเอาจิตเป็นหลักว่า จิตมันเป็นอย่างไร เราก็พยายามทำจิตชนิดนี้
 ให้ปรากฏขึ้น เช่นทำสมาธิ เกิดเป็นฌาน, จิตว่างจากกิเลสนิวรณ์รบกวน, อยู่ใน
 โลกทิพย์. ผู้ที่ทำสมาธิได้สำเร็จก็เป็นการง่ายที่จะลองดู ที่จะชิมดู ที่จะทำดู,
 ก็พยายามทำจิตชนิดนั้นให้ปรากฏขึ้น แล้วก็ชิมดู ๆ ๆ ว่าจิตที่ว่างจากกามารมณ์นี้เป็น
 อย่างไร? และก็รู้สึกพอใจ ก็อยากจะเป็นอย่างนั้น; จะเกิดความรู้สึกอยากให้เป็น
 อยู่อย่างรูปาวจรหรืออรูปราวจร คือเป็นอยู่อย่างพวกพรหม.

เป็นพรหมแล้วพวกพรหมนั้นมาคำนวณดูว่าแม้แต่พรหมนี้ ก็ยังเปลี่ยนแปลง; มันก็อยากจะไม่เปลี่ยนแปลง, อยากจะเหนือตัวตน เหนือรูป เหนืออรูปรูปร่างเหนือทั้งหมด; ก็คืออยากจะนิพพานนั่นเอง. มันก็คำนวณด้วยเวลาบางเวลา เหมือนกับเราเวลาบางเวลาจิตมันว่าง เราก็จะชอบความว่าง; นั่นเป็นจุดตั้งต้นเพื่อจะไปหา นิพพาน ไปสนใจในนิพพาน. ดังที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เมื่อจิตเห็นว่า โลกนี้ทั้งหมดนี้ว่างจากตัวตนของตนแล้ว จิตก็น้อมไปเพื่อนิพพานโดยอัตโนมัติ.

เมื่อเรามีจิตผิดไปจากธรรมดาก็รีบศึกษามันดี ๆ โดยเราตั้งใจทำ เช่น ทำให้เป็นสมาธิก็ได้ หรือบางทีมันก็เป็นของมันเอง. สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติมันก็แวดล้อมให้จิตเปลี่ยนไปสู่ภาวะอย่างอื่น ซึ่งมีในโลกตามธรรมดา; เช่นว่า เรามานั่งนอน เดินอยู่ในป่า สบายใจบอกไม่ถูก แล้วเราเกิดชอบอย่างนี้ขึ้นมา. หมายความว่าจิตนี้ชอบสิ่งที่ดีกว่าเดิม, ที่หมกมุ่นอยู่ในกามารมณ์นั้นนะก็ถูกมองไปในแง่ว่าต่ำไป วุ่นวายไป น่าเกลียดน่าชังไป. มันอยากจะทำอย่างว่าง ๆ เกลี้ยง ๆ เย็น ๆ หยุด ๆ อย่างนี้. นี่เป็นเรื่องของจิต. ถ้าเกิดขึ้นแล้วก็รีบชิม ชิมรสอันประเสริฐสูงสุดนี้; มันจะได้ติดอกติดใจ แล้วมันจะดึงดูดให้น้อมไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นยิ่งขึ้น. นี่ก็เรียกว่า “น้อมไปเพื่อนิพพาน” เพราะว่ามีทางที่จะมองเห็นว่า ถ้าไปเป็นอย่างนั้นได้สมบูรณ์ ก็เป็นสุขที่สุด. แม้แต่เพียงว่างจากกิเลสชั่วขณะนี้ ก็เป็นสุขที่สุดสำหรับคนธรรมดา, ถ้าว่างจากกิเลสเด็ดขาดตลอดกาล มันก็ยิ่งที่สุขขึ้นไปอีก.

ทุกอย่างต้องทำให้เป็นสันติวิถีโก จึงจะสำเร็จประโยชน์.

ฉะนั้นเราจะต้องทำมันอย่างนี้แหละ เพื่อว่ามันจะเป็นสันติวิถีโก คือปรากฏแก่ความรู้สึกจริง ๆ ไม่ใช่เพียงแต่พูดกันด้วยปาก. พูดกันด้วยปาก พูดกันมานานเท่าไรแล้ว ก็ไม่เคยสำเร็จประโยชน์ เพราะมันไม่สันติวิถีโก. เรื่องความทุกข์

มันก็ไม่สันติวิถีโก มันก็ละทุกขีไม่ได้; แม้จะให้เลิกสูบบุหรี่ เลิกกินเหล้านี้ ก็ทำไม่ได้หรอก เพราะมันไม่สันติวิถีโกในโทษของบุหรี่หรือโทษของเหล้า; จึงมีความสำคัญอยู่ที่ว่า ถ้ามันจะเกิดการเปลี่ยนแปลงแล้ว มันต้องทำกันถึงขนาดที่ว่าสันติวิถีโก : เห็นว่าอบายมุขทั้งหลายมันชั่วร้าย เลวทราม อันตรายอะไรจริง ๆ จึงจะเลิกอบายมุขได้. ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว แม้แต่เลิกบุหรี่ก็ไม่ได้; อย่าว่าแต่จะเลิกอบายมุขที่เลวร้ายอื่นๆ. สันติวิถีโกจึงจำเป็นมาก.

**สามารถปฏิบัติจนเปลี่ยนความรู้สึกได้ ก็คือเปลี่ยนโลกได้
เป็นโลกที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป กระทั่งอยู่เหนือโลกโดยประการทั้งปวง.**

ที่นี้ขอสรุปความว่า อยู่ในโลกนี้ แต่จิตใจไปอยู่ในโลกอื่นได้; เนื้อตัวอะไรเกิดอยู่ในโลกนี้ นั่งอยู่ในโลกนี้, แต่จิตไปอยู่ในโลกอื่นได้. ใครอยากจะลอง? หรือใครไม่อยากจะลอง? ก็คือเปลี่ยนจิต เปลี่ยนความรู้สึก เปลี่ยนความพอใจ; หรือว่าถ้ามันมีอะไรไหลเข้ามาในจิต เป็นของใหม่ ก็รีบทำความเข้าใจ.

อย่าเข้าใจว่าโลกนี้ คือแผ่นดิน หรือว่าโลกนี้ก็เหมือนกับที่เขาเรียกกันว่าโลก. พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เป็นหลักว่าโลกๆนี้ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของเรา. ตาที่มีความสามารถจะดู, หูที่มีความสามารถจะฟัง, จมูกที่สามารถจะดมกลิ่น, ลิ้นสามารถจะรับรส, ผิวกายสำหรับจะสัมผัสผัสทางกาย และใจที่รู้สึกทางใจ; นี่คือตัวโลก, ฟังดูแล้วก็แปลกนะ; มันก็เลย เปลี่ยนได้; เพราะตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เปลี่ยนได้ตามสิ่งที่มากระทบหรือรู้สึก ฉะนั้นจึงเป็นโลกที่เปลี่ยนได้.

เทวโลก มารโลก พรหมโลกนี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อยู่ในสมุทรรตอกอยู่ในมหาสมุทร. มหาสมุทรก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั่นเอง. ก็หมายความว่าโลกเทวดาก็ดี โลกมารก็ดี โลกพรหมก็ดี อยู่ในตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของ

มนุษย์. มนุษย์ปรับปรุงตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจก็สามารถจะเปลี่ยนโลกได้. เปลี่ยนมนุษย์โลกเป็นเทวโลกก็ได้ เป็นพรหมโลกก็ได้ เพราะว่าโลกนี้รวมอยู่ในตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ถ้าเราปฏิบัติจนเปลี่ยนความรู้สึกได้ ก็คือเปลี่ยนโลกได้ นั่นเอง.

พอเปลี่ยนความรู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจได้ ก็คือเปลี่ยนโลกได้, ฟังดูให้ดี! แล้วก็เปลี่ยนไปสู่โลกที่ดีกว่า เราก็จะพอใจโลกที่ดีกว่า; แล้วเราก็เขยิบเลื่อนไปโลกที่ดีกว่ามากขึ้นๆ, นี้จะไปนิพพาน. ทำได้อย่างนี้ มันควบคุมโลกได้; ไม่ต้องการโลกที่น่าเกลียด น่าชัง ก็ไม่ต้องมี, ต้องการโลกที่น่าพอใจ ก็ทำได้. ดีกว่านั้นคือต้องการอยู่เหนือโลกโดยประการทั้งปวง ก็ทำได้. ถ้าเราควบคุมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจได้ เราก็อยู่เหนือโลกทั้งปวง. เพราะว่าโลกทั้งปวงนั้นมันจมปลักอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. โลกนรกก็ดี โลกสวรรค์ก็ดี โลกกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจรก็ดี, มันจมอยู่ในตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั้น. แต่ถ้าเอาชนะตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจได้แล้ว ก็เป็นโลกุตตระ เป็นโลกอุดร เป็นนิพพานขึ้นมาทันที.

สันติภูฏิกโกในเรื่อง นรก สวรรค์ดีพอ ทำให้อยู่เหนือ ลุณิพพานได้.

นี้อาตมาจึงขอร้องให้สนใจว่า ถ้าเราไม่“ตกนรก”ที่นี่ แล้วจะไม่ตกนรกที่ไหนหมด ต่อดายแล้วก็ชาติๆ ก็ไม่มี. ถ้าเรา“ได้สวรรค์”ที่นี่แล้ว จะได้สวรรค์ทั้งหมดต่อดายแล้ว ถ้าเราต้องการ. และถ้าเราไม่ต้องการ; เราจะขึ้นอยู่ “เหนือ นรกเหนือสวรรค์” ได้ คือเหนือโลกทั้งปวงได้ ไม่ม่งมาย. เราตกนรกกันดูบ้างก็เพื่อจะได้เกลียดนรกนั้น; เดียวนี้เราไม่เคยตกนรก คือไม่สนใจเรื่องของนรก แม้ร้อนเป็นไฟเผาอยู่ เราก็ไปมัวนั่งร้องไห้อยู่ ไม่มาสนใจศึกษาเรื่องนรก; อย่างดีเราก็ไปยิงตัวตาย โดยไม่ได้ศึกษาเรื่องนรกว่ามันเป็นอย่างไร ที่เผาไหม้อยู่ในจิตใจ; เราก็โง่งจนไม่รู้จักเรื่องนรกที่เต็มอยู่ในอก เราก็ไม่มีการที่จะขึ้นจากนรกหรอก. เรื่องสวรรค์

ก็เหมือนกัน ถ้ามีแล้วก็ชิมมันดูให้ดี แล้วไม่เท่าไรก็จะเอียน, เหมือนกับถูกบังคับให้กินของหวานทุกกลมหายใจเข้าออก น้ำมันจะเอียน, ก็จะเลิกจากสวรรค์ ก็จะไปหาเหนือสวรรค์ คือนิพพานได้. ขอให้สนใจสันติภูมิโกในนรก ในสวรรค์ กระทั่งถึงในนิพพาน.

สันติภูมิโกต่อทุกสิ่ง เห็นว่าเช่นนั้นเอง เจยได้ จิตจะโน้มไปเพื่อนิพพาน.

เดี๋ยวนี้ฝนก็จะมาไล่เราแล้วจะต้องจบเรื่อง. เราอยากจะขอให้สนใจศึกษาทุกสิ่งทุกอย่าง ที่มาปรากฏแก่จิต รู้จักด้วยจิต เสวยด้วยจิต, ถ้าเป็นบัณฑิตที่ฉลาดที่สุด ก็จะร้องออกมาว่า มันเช่นนั้นเองไฉน! เผ็ดร้อนเป็นนรก มันก็เช่นนั้นเองไฉน! เจยๆ เสียก็ได้. หวานหอมอย่างสวรรค์ มันก็เช่นนั้นเองไฉน! เจยๆ เสียก็ได้. ถ้าเจยๆ เสียก็ได้บ่อยๆ อย่างนี้ มันก็จะโน้มไปเพื่อนิพพาน ช่วยให้เจยได้ในสิ่งทั้งปวง; ปัญหาทั้งหมด เมื่อจิตโน้มไปสู่สภาพที่อยู่เหนือความยินดียินร้าย. เดี่ยวนี้เรามันโง่ อะไรมาให้โกรธก็โกรธ, อะไรมาให้เกลียดก็เกลียด, อะไรมาให้กลัวก็กลัว; นี่มันก็ตกนรก. อะไรมาให้รักให้หลงไหล ก็รัก ก็หลงไหล; นี่ก็ถูกผูกมัดไปจำขังอยู่ในสวรรค์ ติดคุกสวรรค์.

**ตรัสว่า นรก สวรรค์อยู่ที่อายตนะภายใน
บรรพบุรุษรู้ข้อนี้ดี จึงพูดว่า “สวรรค์ในอก นรกในใจ”.**

คำกล่าวบทหนึ่งน่าจะจำไว้ในหนังสือโอมาคัยยัม ของกรมพระนราฯ ว่า เมาเหล้า เมาหญิง เมาหึง เมาขบ เมาชั่วครู่รู้พอ ไม่เหมือนเมาสวรรค์. เมาสวรรค์นี้เมายากที่จะสร้าง. เราควรจะชิมรสของกามารมณ์ในลักษณะที่ทำให้รู้จักสร้าง รู้จักเบื่อได้. แล้วอย่าลืมนึกว่า “สวรรค์ในอก นรกในใจ”; ปุ่ยาตายายของเราเป็นผู้รู้ นะ รู้ตามที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสนะ. คนโง่ๆ นี้เขาว่าสวรรค์อยู่บนฟ้า นรกอยู่

ใต้ดิน. แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า นรก สวรรค์อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. นี่ พระพุทธเจ้าท่านตรัส อาตมายืนยันได้; ไปเปิดดูในพระไตรปิฎก; นรก สวรรค์หรือ โลกทุกโลก อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของคน. ฉะนั้นปุ๋ยตายายของเราฉลาดมาก ในเรื่องนี้ เข้าใจดี จึงได้พูดไว้ว่า สวรรค์อยู่นอก นรกอยู่ในใจ; ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจมันรวมอยู่เป็นใจ ฉะนั้นมันก็อยู่ที่ใจ.

นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย. อย่ามีตัวกู! อย่ามีตัวกู! อย่ามีความ-
รู้สึกที่เป็นตัวกู! ร่างกายยังไม่ทันตาย ความรู้สึกว่าตัวกูไม่มีแล้ว นี่เป็นนิพพาน.
ปุ๋ยตายายรู้ดี เดินไปไกลแล้ว. ลูกหลานยังโง่อยู่ และดึงถอยหลังเสียด้วย กลับไป
หานรกใต้ดินกันใหม่ สวรรค์บนฟ้ากันใหม่; ไม่รู้ว่ามันอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ,
เป็นสันติปฏิโกได้ง่ายที่สุด.

“ตกนรก มีสวรรค์ ชิมนิพพาน วันละหลาย ๆ ครั้ง.”

นรกก็ดี สวรรค์ก็ดี นิพพานก็ดี อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. สัน-
ติปฏิโกคือชิม, จะเรียกเป็นสมัยใหม่หน่อยก็ว่า มัน *experience* ได้; ถ้าชิมไม่ได้
มันก็ไม่ใช่ของจริง มันต้องเป็นสิ่งที่รู้สึกได้ มันอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ถ้า
เราสังเกตดูให้ดี อาจจะมีพบว่าเราตกนรกอยู่วันละหลาย ๆ ครั้งนะ. เราร้อนใจวันละกี่
ครั้ง? เราก็ดกนรกเท่านั้นแหละ. เราพอใจตัวเองวันละกี่ครั้ง? เราก็มีสวรรค์เท่านั้น
ครั้ง ขึ้นสวรรค์เท่านั้นครั้ง. ถ้าเราว่างจากยินดี ยินร้าย ว่างจากนรก สวรรค์เสียก็
ครั้ง? วันนั้นแหละเราชิมพระนิพพานน้อยๆ คือรู้รสพระนิพพานน้อยๆ อยู่เท่านั้น
ครั้งเหมือนกัน.

ถ้าฉลาดสังเกตละเอียดลออจริง จะรู้ว่าเราตกนรกวันละหลาย ๆ ครั้ง, มี
สวรรค์วันละหลาย ๆ ครั้ง, มีพระนิพพานมาช่วย มาช่วยยกให้พ้นจากนรกสวรรค์ ก็

หลายครั้งเหมือนกัน. ไม่เช่นนั้นเป็นบ้าตายหมด ถ้ามีแต่อะไรอย่างเดียว ก็จะเป็นบ้าตายหมด. เดียวนี้มันมีส่วนที่จะเฉลี่ยกันให้พอสม : ไม่ได้ตกนรกตลอดเวลา, ไม่ได้มีสวรรค์ตลอดเวลา, แล้วก็ไม่ได้ว่างเป็นนิพพานตลอดเวลา เพราะยากเกินไป และดีเกินไป. เอาเพียงว่า เดียวนี้ขอให้มีการนิพพาน คือระยะที่ว่างเข้ามาช่วยอย่างเพียงพอ.

จงขอบคุณพระนิพพาน.

ขอบคุณพระนิพพานกันเสียบ้าง ที่มาทำให้เราหยุด เราว่างได้บางเวลาไม่เช่นนั้นเราตายหมดแล้ว, หรือถ้าอยู่ก็อยู่อย่างคนบ้า. ถ้าเราดมอยู่ด้วยกามารมณ์ตลอดเวลา, หรือว่าเราเป็นทุกข์ร้อนใจอยู่ตลอดเวลา ไม่มีเวลาที่ว่าง เราก็ตายหมดแล้ว เป็นบ้ากันหมดแล้ว. ฉะนั้นขอบคุณพระนิพพาน คือความว่างที่เข้ามาแทรกแซงบางเวลานี้, อย่างน้อยก็เวลานอนหลับ; เวลาที่เราอนหลับสบายดีนั้นนะ เวลาที่เราหยุดพักผ่อน เหมือนกับว่ามีพระนิพพานเข้ามาแทรกบางเวลา ไม่ให้กัลดกัสม์ เผาลน ทนทุกข์อยู่ตลอดเวลา. ขอให้สิ่งนี้เป็นสันติภูฏิจิโกแก่ท่านทั้งหลาย คือท่านรู้สึกโดยประจักษ์ชัดลงในสิ่งนี้ด้วยความรู้สึกรอง เป็นสันติภูฏิจิโก; ไม่ต้องเชื่อใครพูด ไม่ต้องเชื่อใครบอกเล่า.

ทุกสิ่งอยู่ในอายตนะภายใน ทำให้เป็นสันติภูฏิจิโกได้ทั้งหมด.

และให้รู้ว่าทุกอย่างมีอยู่ในตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. นรกใต้ดิน สวรรค์บนฟ้า นั้น เก็บไปฝากคนอื่นเถอะ. ฝากไว้กับพวกเหล่านั้น ที่เขาเชื่ออย่างนั้น และพวกนั้นจะตกนรกทั้งเป็นอยู่ตลอดเวลา. คนที่เชื่อว่านรกอยู่ใต้ดิน สวรรค์อยู่บนฟ้า แล้วจะถึงต่อตายแล้ว; คนเหล่านั้นจะตกนรกทั้งเป็นอยู่ตลอดเวลา; เพราะจะจัดอะไรไม่ถูกกับเรื่องที่มาเกิดขึ้นในใจ เขาจะต้องยึดถือ เป็นทุกข์ทรมานอยู่ตลอดเวลา.

ฉะนั้นเรามีนรกกันที่นี่ สวรรค์กันที่นี่ เราควบคุมมันให้ได้ที่นี่. เราถอนทำลายนรกเสียให้หมดที่นี่ สร้างปัจจัยแห่งสวรรค์กันเสียที่นี่ หรือถ้าเราต้องการมากกว่านั้น เราก็เททิ้งเสียทั้งนรกและสวรรค์. ต้องการความว่างอย่างพระนิพพาน; ไม่มีตัวกูของกูที่จะเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร ไม่เวียนเกิด เวียนตายอีกต่อไป.

ความรู้จักปรโลก - โลกอื่นนั้นมันเป็นอย่างไร; รู้จักสัมปรายภพ คือภพที่จะมีมาในกาลข้างหน้ามันเป็นอย่างนี้. และที่น่าอัศจรรย์ที่สุดก็คือ มันเป็นสันติภูฏิกโก แม้ว่ามันจะมาข้างหน้าโน้น หรือว่าเป็นโลกอื่นโน้น เราก็สัมผัสมันได้ที่นี้ และเดี๋ยวนี้ ด้วยจิตใจที่ประกอบไปด้วยสติปัญญา.

เอาตมาจึงเอาเรื่องสันติภูฏิกโกมาพูด; ตั้งใจว่าคำบรรยายชุดนี้จะมีเรื่องสันติภูฏิกกรรมตลอดเลย. เอาทุกๆ เรื่องมาพูดในแง่ของสันติภูฏิกกรรม. ดังเช่นวันนี้ก็ได้พูดถึงสันติภูฏิกกรรมของสัมปรายภพ คือโลกอื่นที่แปลกออกไปจากโลกที่เรากำลังรู้สึกอยู่ หรือว่าที่มันจะมาถึงในอนาคต. เราจะรู้มันเสียแต่เดี๋ยวนี้ แล้วเราก็จะควบคุมมันให้ได้. ปู่ย่าตายายเคยทำได้ แล้วบอกว่า “สวรรค์ในอก นรกในใจ นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย”. ลูกหลานมันจะตั้งเป็นวัวคือ ตั้งถอยหลังไม่ยอมให้มันก้าวหน้า; นี่มันน่าสงสาร.

ขอให้เป็นผู้ที่ลืมนู ลืมตา เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, ประพฤติตนให้สำเร็จประโยชน์ตามพระพุทธรประสงค์ ที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้; อย่าสงวนเอาความงัวไว้ปิดบังสันติภูฏิกโกต่อไปอีกเป็นชาติๆ เลย. ถ้าจะพูดหยาบคายไม่น่าฟังไปบ้างก็จำเป็นแหละ เพื่อประหยัดเวลา. ถ้าพูดตรงๆ ก็ค่อนข้างจะหยาบคายเสมอ. ท่านทั้งหลายก็คงจะให้อภัย. จึงพูดว่า เราเป็นลูกหลานที่ดีของปู่ย่าตายาย สัมผัสสวรรค์ในอก นรกในใจ และนิพพานคือตายเสียก่อนตายนี้ให้ได้; ก็จะไม่เสียที่ที่ว่าเป็นลูกหลานของบรรพบุรุษพุทธรบริษัทที่รู้ธรรมะเพียงพอ.

การบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว แล้วฝนก็บังคับอยู่; อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าท่านได้สวดบทพระธรรมคณสาธยายส่งเสริมให้เกิดกำลังใจ, ความกล้าหาญ, ความเชื่อ, สำหรับท่านทั้งหลายในการที่จะได้ประพฤติ ปฏิบัติธรรม สืบต่อไป.

สันติปฏิက္ขกรรม

-๘-

๒๓ พฤษภาคม ๒๕๒๔

สันติปฏิက္ขกรรมเกี่ยวกับกิเลส

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชา เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้ อาตมาก็ยังได้กล่าวในชุดสันติปฏิက္ขกรรมต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อเฉพาะในวันนี้ว่า **สันติปฏิက္ขกรรมเกี่ยวกับกิเลส.**

เราได้พูดถึงสันติปฏิက္ขกรรมมาหลายเรื่องแล้ว เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในธรรม ที่จะใช้เป็นเครื่องดับทุกข์ให้ได้จริงๆ. **ธรรมะใดที่ยังไม่เป็นสันติปฏิက္ขโก** จะยังไม่เกิดประโยชน์, ยังไม่มีประโยชน์, หรือยังไม่อาจจะใช้ให้เป็นประโยชน์. และเราก็ยังหลับหูหลับตาต่อสิ่งนั้น; แม้เราจะพูดกันอยู่ถึงสิ่งนั้น, แม้ว่าสิ่งนั้นกำลังเกิดอยู่กับเรา.

กิเลสเกิดฯ ก็ไม่รู้จักกิเลส เพราะไม่มีสันติปฏิက္ขโกในกิเลส เป็นต้น.

เช่นกิเลสเกิดอยู่กับเรา เราก็ไม่รู้จักกิเลส; เราพูดถึงกิเลสโดยชื่อต่างๆอย่างนั้นอย่างนี้, เป็นครูสอนเรื่องกิเลสก็มี, แต่เราก็ยังไม่รู้จักกิเลส ตัวกิเลสอย่างแท้จริง

ไม่ได้ซึมซาบในกิเลส. ข้อนี้บางคนอาจจะคิดว่าไม่จำเป็น; เมื่อเราพูดเรื่องกิเลสถูกต้องแล้ว ก็จะต้องใช้ได้. นี่มันก็ใช้ได้แต่พูด; ไม่สำเร็จประโยชน์ในการที่จะกำจัดกิเลส. ดังนั้น สิ่งใด ธรรมะใดที่จะเป็นประโยชน์ เราต้องหยิบขึ้นมาศึกษาปฏิบัติจนสิ่งนั้นๆ เป็นสันติภูฏิกโก คือรู้สึกประจักษ์ชัดอยู่ในใจของเรา.

การศึกษาให้มีสันติภูฏิกโกในสิ่งที่เรียกว่ากิเลส โดยฐานะ ๖ ตามแนวพุทธภาษิต.

วันนี้จะว่าด้วยเรื่องกิเลสโดยเฉพาะ. อย่าให้เป็นเพียงเรื่องท่องจำ; หรือยึดถือตามที่พูดติดปากกันมาแต่กาลก่อน. เราเถียงกันเรื่องกิเลส ในเรื่องการเล่าเรียน; เป็นการเถียงกันในลักษณะที่ไม่เหมาะสมแก่ความเป็นพุทธบริษัทก็มี. ทุกคนก็เถียงด้วยอำนาจของกิเลส, เขามีกิเลสแล้วเอามาเถียงกันด้วยอำนาจของกิเลส เพื่อจะรักษาเหลี่ยม รักษาเกียรติของตน ว่าเขาต้องพูดเรื่องนี้ได้, ว่าเขาต้องพูดเรื่องนี้ถูกต้อง, ทั้งที่บางคนเรียกชื่อของกิเลสก็ไม่ถูก, อย่างบ้านนี้มักจะเรียกกันว่า *ซีเลส*; บางคนอาจจะเรียกเป็นเสลดไปเสียก็มี; เรียกโดยไม่ถูกต้องว่ากิเลส. กิเลสแผดเผาอยู่แท้ๆ ก็ไม่รู้จักว่าเป็นอย่างไร? ก็ไม่รู้สักว่ามันเป็นอย่างไร? หรือถ้าเรียกให้ถูกต้องแล้วก็จะเรียกกิเลสนั้นๆ ว่าชื่ออะไร ตามชื่อของกิเลสซึ่งมีอยู่มากมาย?

บัดนี้เราจะพยายามรู้จักมันให้ซึมซาบ ถึงขนาดที่เรียกได้ว่าเป็นสันติภูฏิกโก โดยหัวข้อที่มีไว้ศึกษาเป็นลำดับไป.

๑. มีสันติภูฏิกโกในกิเลสแง่มุมต่าง ๆ.

ก. กิเลสโดยภาษา, ลักษณะเป็นต้น.

ในข้อแรกเราจะรู้จักคำๆ นี้โดยภาษา, โดยตัวหนังสือ โดยตัวพยัญชนะ. คำว่า *กิเลส* ในภาษาไทย มาจากคำว่า *กิเลสะ* ในภาษาบาลี, แปลว่า *สิ่งสกปรก*.

จะดู ลักษณะ เป็นต้นของกิเลส : กิเลสก็ต้องมี ลักษณะ สกปรก, และก็มี อากาโร ไหล เหมือนของสกปรกที่มันไหล, มี หน้าที ประต่องการกระทำที่เป็นไปในฝ่าย ทุกข์, มันก็มี คุณค่า ไปตามแบบของฝ่ายผิด หรือฝ่ายมิจฉา ฝ่าย มิจฉากัมมะ คือ การกระทำในฝ่ายผิด.

คำว่า คุณค่า นี้มันกำกวม; คืออะไรๆ ก็ต้องมีคุณค่าไปตามแบบของมันเอง. ฝ่ายผิดมันก็มีคุณค่าสำหรับจะทำความผิด. ฝ่ายถูกมันก็มีคุณค่าสำหรับจะกระทำให้มันถูก. กิเลสมันก็มีคุณค่าที่จะทำให้สกปรกเศร้าหมองไปตามหน้าที่ของมัน. ดังนั้น เราก็จะมองเห็นว่า กิเลสนี้มีหน้าที่สำหรับทำความเศร้าหมอง, มี อากาโรไหลไปเพื่อความทุกข์, มีลักษณะสกปรก เพราะว่าเขาเอาคำพูดที่ใช้พูดถึง สิ่งสกปรกมาใช้เป็นชื่อของสิ่งนี้.

ถ้าเราจะพูดว่า กิเลสมีอุปมาด้วยของสกปรก. มันก็น่าหัวเราะ; เพราะไป ยืมเอาชื่อของสิ่งสกปรกมาเป็นชื่อของสิ่งๆ นี้. ภาษาของมนุษย์เป็นอย่างนี้ คือ มนุษย์ในเบื้องต้นรู้จักสิ่งต่างๆ ตามความหมายที่ปรากฏอยู่ในฐานะเป็นวัตถุ, วัตถุที่ เศร้าหมองสกปรกก็มีอยู่. ต่อมาวิชาความรู้ของมนุษย์สูงขึ้นไปถึงเรื่องทางจิตใจ, ก็พบ สิ่งที่เป็นความสกปรกทางจิตใจ, ก็ต้องยืมคำว่าสกปรกในทางวัตถุมาใช้อีกทีหนึ่ง สำหรับเรื่องทางจิตใจ. ฉะนั้นคำๆ เดียวก็มีเป็นสองความหมาย คือสำหรับเรื่อง ทางวัตถุก็มี, ทางจิตใจก็มี. เช่นคำว่า สกปรก นี้; ถ้าทางวัตถุ ก็หมายถึงของ สกปรกทั่วไป, ถ้าทางจิตใจก็หมายถึงกิเลสที่ทำให้จิตใจสกปรก, หรือความสกปรกที่มีอยู่ในจิตใจ. นี้เรียกว่าลักษณะเป็นต้นของสิ่งที่เรียกว่ากิเลส.

ข. กิเลสโดยประเภท ๓.

[: กิเลส - อนุสัย - อาสวะ.]

ที่นี้จะดู ประเภทของกิเลส คือการจำแนกกิเลสให้เป็นพวกๆ เพื่อสะดวก แก่การศึกษาและการเข้าใจ. กิเลสที่ เรียกว่ากิเลสนี้ คือความสกปรกแห่งจิตใจที่

ได้เกิดขึ้นแล้วโดยสมบูรณ์ครั้งหนึ่ง ๆ เรียกว่ากิเลส. เช่นความโลภ ความโกรธ ความหลง นี้เกิดขึ้นมาทีหนึ่งแล้วก็เรียกว่ากิเลส. เมื่อเกิดกิเลสแล้ว มันยังสะสม ความเคยชินที่จะเกิดกิเลสไว้ในสันดาน; ความเคยชินแห่งกิเลสที่สะสมไว้ในสันดานนี้ ก็มักจะเรียกกันว่ากิเลสที่นอนในสันดาน. แต่ที่ภูคนั้นควรจะเรียกว่าความเคยชิน แห่งการเกิดของกิเลส, มาเรียกเสียอีกชื่อหนึ่งว่า อนุสัย คือความเคยชินของกิเลส ที่นอนอยู่ในสันดาน. เมื่อกิเลสนอนอยู่ในสันดานมากเข้าๆ, ความกตัตันที่จะไหล ออกมาข้างนอกอีก ก็มากขึ้นๆ. ความกตัตันที่จะไหลออกมานี้ เป็นกิเลสที่จะไหล กลับออกมา ก็เรียกว่ากิเลสที่ไหลออกมา. ความพร้อมที่ไหลออกมานี้เรียกว่าอาสวะ; เป็นกิเลสที่พร้อมจะไหลออกมา. นี้ประเภทของกิเลส; ขอให้สังเกตดูจนให้รู้จัก.

เรามีกิเลสแล้ว เราก็ไปว่าคนอื่นมีกิเลส. เรากำลังทะเลาะกัน; เราหาว่าไม่ว่านั่นเป็นเพราะกิเลส หรือว่าตัวการของการทะเลาะกันนั้นมันคือกิเลส. เรา พุดกับใครไม่รู้เรื่องเพราะว่าเราพุดกับกิเลสของเขา, แล้วบางทีเราก็เอากิเลสของเรา เป็นผู้พุด, แล้วพุดกับกิเลสของเขา แล้วมันจะรู้เรื่องกันได้อย่างไร? เพราะแม้แต่ตัว เองก็ยังไม่รู้จักกิเลสของตัวเอง.

เด็กดื้อมันก็ไม่รู้ว่ามันมีความดื้อ. เข้าใจว่าเด็ก, คนทุกคนนี้เคยดื้อมาแล้ว ไม่มากก็น้อย, แต่แล้วก็ยังไม่รู้จักความดื้อของตัวเอง, ไม่มองเห็นความดื้อเป็นของสกปรก แห่งจิตใจ หรือเป็นกิเลส. เด็กๆ จึงสมควรดื้อต่อไป. ดื้อจนเหลือที่จะเรียกว่าอะไร: ดื้อตาเขียว ตาแดง ตาขาว อะไรที่สุดแท้, มันดื้อ; แล้วก็ยังไม่รู้จักความดื้อนี้ว่าเป็น กิเลส; มันก็สงวนความดื้อไว้ : ดื้อบิดามารดา ดื้อครูบาอาจารย์ ดื้อได้ทุกอย่าง. เรียกว่าแม้จะมีกิเลสอยู่ก็ไม่รู้ว่าเป็นกิเลส. ขอให้ระวังให้ดีๆ ว่าสิ่งที่เรียกว่ากิเลส มันเป็นอย่างนี้. เรามีกิเลสโดยที่ไม่ถือว่าเป็นกิเลส ก็ถือเป็นสิ่งดี เป็นสิ่งควรสงวน เอาไว้ด้วยซ้ำไป, เช่นสงวนความดื้อเอาไว้ ไม่ยอมละ.

นี้ขอให้รู้จักประเภทของกิเลสกันไว้ให้ครบถ้วน. กิเลสที่เกิดขึ้นตามปกติ เรียกว่า กิเลส. แล้วความเคยชินที่สะสมไว้สำหรับจะเกิดกิเลสได้ง่ายๆ นั้นก็มีอยู่, เรียกว่ากิเลสก็ได้เหมือนกัน; แต่เป็นกิเลสที่นอนร่อย. ที่นี้กิเลสที่เต็มปรี่กดตัน สำหรับจะไหลออกมา, เป็นกิเลสที่พร้อมที่จะไหลออกมา นี้เรียกว่ากิเลสก็ได้; คือ กิเลสที่มันพร้อมที่จะไหลออกมา แต่เรียกเป็นบาลีว่า อาสวะ.

เราจึงได้คำที่สำคัญเป็น ๓ คำ ช่วยจำกันไว้ดีๆ ว่า กิเลสคำหนึ่ง, อนุสัยคำหนึ่ง, อาสวะคำหนึ่ง. กิเลส คือกิเลส; อนุสัย คือกิเลสที่เคยชินที่จะเกิดอีก, เรียกว่าให้ถูกก็คือความเคยชินแห่งกิเลส; แล้วกิเลสที่กำลังดันออก กำลังหาทางที่จะออก, เหมือนกับของอัดลมแน่นอยู่ มันก็หาช่องทางที่จะออก มีรูสักนิดหนึ่งมันก็พุ่งออกมา, กิเลสที่พร้อมจะออกอย่างนี้เรียกว่า อาสวะ.

จงมีสันติภูฏิกธรรมต่อกิเลสของตัวเอง.

ขอให้ทุกคนไปมีสันติภูฏิกธรรม คือรู้จัก รู้ลึก ชิมซาบซัดแจ่มต่อกิเลสของตัว. เดี่ยวนี้ไม่มีกิเลส; แต่ก็เคยมีกิเลส ซึ่งพอที่จะนำเอามาพิจารณาศึกษาว่า เมื่อเกิดกิเลสชื่อโลภะเป็นอย่างไร? เมื่อเกิดกิเลสชื่อโทสะเป็นอย่างไร? เมื่อเกิดกิเลสชื่อโมหะเป็นอย่างไร? แต่คนโง่ คนขี้เกียจ ก็ไม่สนใจ ที่จะเอามาศึกษาพิจารณากันใหม่; เขาว่าลืมหืมเสียดีกว่า; ก็เลยไม่รู้จักกิเลส ไม่รู้เรื่องของกิเลสอีกต่อไป.

ความมีสันติภูฏิกโง่ในกิเลสประเภทอนุสัย ๓.

เดี๋ยวนี้ไม่มีกิเลสอยู่ในภายในก็จริง; แต่มันยังมีสิ่งที่ร้ายกาจ คือ อนุสัย คือความเคยชินที่จะเกิดกิเลสที่เราสะสมหมักหมมไว้ในสันดาน. โดยหลักของธรรมชาติ โดยกฎของธรรมชาติว่า เราเกิดกิเลสครั้งหนึ่ง มันก็จะสะสมความเคยชินที่จะ

เกิดกิเลสหน่วยหนึ่งเสมอไปทุกที. ที่แล้วมาเกิดกิเลสมาแล้วก็ครั้ง มันก็สะสมความ-
 เคยชินที่จะเกิดกิเลสชนิดนั้น ให้ไว ให้เร็ว ให้มาก ไว้หน่วยหนึ่งเสมอ; เช่นเราเกิด
 ความโลภหรือเกิดความกำหนัดยินดีครั้งหนึ่ง, ก็เกิดความเคยชินที่จะเป็นเช่นนั้น ที่
 เรียกว่า ราคะนุสัย -อนุสัยคือราคะไว้หน่วยหนึ่ง. ถ้าเราเกิดโทสะ หรือ โกรธ -
 ความโกรธขึ้นมาคราวหนึ่ง; มันก็สะสมความเคยชินที่จะเป็นเช่นนั้นไว้หน่วยหนึ่ง นี้
 เรียกว่า ปฏิฆานุสัย -ความเคยชินที่จะโกรธ. ถ้าเราเกิด โมหะ ครั้งหนึ่ง : หลงไหล
 สะเพราะอะไรก็ตามใจ ครั้งหนึ่ง; ก็เกิดความเคยชินที่จะเป็นเช่นนั้นไว้หน่วยหนึ่ง
 เรียกว่า อวิชชานุสัย.

เราเกิดกิเลสมาก็ครั้ง? ก็สืบครั้ง? ก็ร้อยครั้ง? ก็พันครั้ง? มันก็สะสม
 อนุสัยไว้เท่านี้หน่วย; มันจึงมาก. นี้เราก็สังเกตดูเอง ว่าตั้งแต่เราเกิดจากท้อง
 ของมารดา มีอะไรมาทำให้โลกก็ครั้ง? มีอะไรมาทำให้โกรธก็ครั้ง? มีอะไรมาทำ
 ให้หลงไหลก็ครั้ง? มันจึงมีความเคยชินเช่นนั้นแหละมาก. มาในระยะนี้เราก็โลก
 ได้โดยเร็ว, โกรธได้โดยเร็ว, หลงได้โดยเร็ว, จนเราออกปากกันว่า แหม! ทำไม
 กิเลสมันเร็วเหมือนกับสายฟ้าแลบ? นี่ถ้าเราจะสนใจศึกษาสังเกตมาสักหน่อย จน
 เข้าใจในเรื่องนี้ เราก็จะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า อนุสัย. มีอนุสัยสะสมไว้มากแล้ว อาสวะก็มี
 กำลังมากที่จะไหลออกมา; เหมือนกับว่าเป็นฝักลัดหนอง มันแก่ถึงที่สุดแล้วมันก็จะ
 ต้องแตกออกมา มันง่ายในการที่จะแตกออกมา; มันจึงเกิดกิเลสได้ใหม่อีก อย่าง
 รวดเร็วและมากมายรุนแรงยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน.

ถ้าท่านไม่สนใจก็จะไม่มีสันติภูมิธรรมในเรื่องกิเลส; จึงขอให้สนใจ
 ที่จะรู้จัก รู้สึกกิเลสใน ๓ ขั้นตอน, หรือ ๓ ประเภทก็ได้. ที่เรียกว่า ๓ ขั้นตอน ก็
 คือตอนที่มันเป็นกิเลสธรรมดา โลก โกรธ หลง ธรรมดาขั้นตอนหนึ่ง; แล้วมันสะสม
 ความเคยชินที่จะโลก โกรธ หลง โดยง่ายและโดยเร็ว นี้เรียกว่า อนุสัย; เมื่อมันมี
 อนุสัยมาก, ความกดดันที่จะไหลออกมาข้างนอก มันก็มาก นี้เรียกว่า อาสวะ.

กิเลสคือกิเลส; อนุสัยคือความเคยชินแห่งกิเลสที่สะสมไว้; อาสวะคือแรงดันที่กิเลส จะไหลออกมาอีก เมื่อเพียงแต่ได้อารมณ์เล็กๆ น้อยๆ มันก็เกิดได้รวดเร็วรุนแรง.

มีสันติภูมิโกในกิเลสประเภทอหังการมมังการมานานุสัย.

ที่นี้ก็ดูต่อไปถึงปกติธรรมดาของคนเราเกี่ยวกับกิเลสเหล่านี้. มีสิ่งๆหนึ่งซึ่งในพระบาลีเรียกว่า อหังการมมังการมานานุสัย, ชื่อมันยาว. อหังการมมังการมานานุสัย นี่คือเจ้าเรื่อน; ทุกคนมีสิ่งนี้. อาตมาบอกว่ามีสิ่งนี้ ท่านก็คงไม่เชื่อเพราะไม่รู้จักเลย ไม่เห็นเลย, จะทำอย่างไรดี! เราพูดกันคนละที; ท่านทุกคนเต็มอัดอยู่ด้วย อหังการมมังการมานานุสัย. คำนี้แปลว่า ความเคยชินที่จะเกิดมานะว่าตัวกูว่าของกู, อหังการะ นั้นแปลว่าตัวกู. มมังการะ แปลว่าของกู, มานะ แปลว่ามานะ คือความสำคัญตนเอง, อนุสัย คือความเคยชิน; ความเคยชินที่จะเกิดมานะขึ้นมาว่าตัวกูว่าของกู. อยู่ที่ไหน? ทุกคนลองนึกดู! ขอร้องให้ทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี้ นึกดูว่ามันอยู่ที่ไหน? ขอให้นึกดูสังเกตดูโดยละเอียดว่า เรามีอหังการมมังการมานานุสัยอยู่ที่ไหน?

การแสดงบทบาท-อิทธิพล -หน้าที่ของกิเลส

ประเภทอหังการมมังการมานานุสัย.

จะต้องดูอย่างย้อนกลับว่า ทำไมเราจึงพร้อมเสมอที่จะตวาดออกไปด้วยถ้อยคำว่า ตัวกู บ้าง ด้วยถ้อยคำว่า ของกู บ้าง? ถ้าใครมากระทบกระทั่งเกียรติยศของตน, มานะว่าตัวกูมันก็อกรับเห็นเป็นเขาจะถูกดูหมิ่น, แม้ไม่ต้องเจ็บปวดอะไรในทางภายนอก ก็เจ็บใจเหลือประมาณว่าเขามาดูหมิ่น. นี่ อหังการมานะ -มานะว่าตัวกู. ใครเคยพูดตัวกูตั้งแต่เกิดมาก็ครั้ง ก็สิบครั้ง. ที่นี้ส่วนที่ ๒ เรียกว่า มมังการะ-

ความรู้สึกกระทบกระทั่งที่เป็นของ ๆ กู : ทรัพย์สินสมบัติของกู, อะไรของกู, ลูกเมียของกู, ทรัพย์สินสมบัติของกู. เมื่อถูกกระทบกระทั่งแล้วมันก็ออกมาจับเป็น มมังการมานะ -มานะว่าของกู ว่าของ ๆ กูถูกครอบงำยับยี้ ถูกดูหมิ่นดูถูกอะไรก็ตาม. ท่านยังไม่สนใจกับมันทั้งที่มันมีอยู่ตลอดเวลา มีอยู่อย่างรุนแรง นี่เรียกว่าไม่มีสันติวิถีกรรมในสิ่งที่เรียกว่า อหังการมมังการมานานุสัย.

ขอให้จดจำยิ่งกว่าจดจำนะ จึงจะสำเร็จประโยชน์. จดจำยิ่งกว่าจดจำ เพราะว่าลุกขึ้นไปจากนี้แล้ว คงลืมหมด, คอยดูเถอะ. อหังการมมังการมานานุสัย: อนุสัยคือความเคยชิน, มานะ -แห่งความสำคัญมันหมาย, อหังการะ -ว่าตัวกู. มมังการะ -ว่าของกู. ช่วยจำคำนี้ไว้ให้ดี ๆ : ความเคยชินแห่งการที่จะเกิดมานัตวิถี ว่าตัวกู ว่าของกู.

บางที่ปากไม่ได้ออกมาเป็นคำพูดว่า ตัวกู - ของกู, แต่ในใจมันอัดอยู่ด้วย ตัวกู - ของกู; แล้วมันก็มักจะเมื่อมีการสังคมนั้น. ตามลำพังตนนั่งอยู่คนเดียวมันก็เกิดได้ แต่ที่มันเกิดได้ง่ายที่สุดเมื่อมันสังคมนับผู้อื่น. เมื่อมีการกระทำของผู้อื่นในลักษณะที่กระทบตัวกู หรือเกียรติยศของกู มันก็เกิดอหังการมานานุสัย. ถ้ากระทบกระทั่งกับสิ่งที่ เป็นของรัก ของพอใจ มันก็เกิด มมังการมานานุสัย. เอามารวมกัน เข้าทั้ง ๒ เรื่อง เรียกว่า อหังการมมังการมานานุสัย -ความเคยชินที่จะเกิดความยึด-ถือขึ้นมาว่าตัวกู ว่าของกู.

แต่คำว่าความเคยชินนี้สังเกตดูตรงที่ว่า มันเกิดง่ายเหลือเกิน ที่มันจะ พลุ้งขึ้นมาว่าเป็นตัวกู ว่าเป็นของกู. โกรธทั้งนั้นแหละ, เกือบจะทุกเรื่อง เป็นไปในทางความโกรธแค้น : เมื่อมีอะไรมากระทบกระทั่งสิ่งที่เป็นตัวกู เป็นของกู มันก็โกรธ ขึ้นมาง่าย เร็ว มาก รุนแรง. นี่เราเรียก ความโกรธนี้เร็วยิ่งกว่าสายฟ้าแลบ, เพราะมันสะสมไว้ สะสมความเคยชินไว้ทุกคราวที่เราโกรธ. ถ้าจะพูดว่ารวดเร็ว รุนแรงกันแล้ว; ดูจะยกเอาความโกรธมาออกหน้า. เป็นความโลภมันก็รวดเร็วรุนแรง

เหมือนกัน แต่มันยังรองลำดับของความโกรธ. ส่วนความโง่ ความหลงนี่ค่อนข้างจะเนือยๆ เอาไว้สุดท้าย. จึงขอร้องแล้วขอร้องอีกว่า ไปสังเกตดูที่เคยเกิดมาแล้ว และกำลังเกิดอยู่ถ้ามันมี หรือมันจะเกิดต่อไปข้างหน้า, คือ มานะว่าตัวกู ว่าของกู.

นี่คือกิเลสที่มันทำหน้าที่ของมัน เมื่อเราได้อารมณ์ ได้สิ่งยั่ววน อะไรมากระทบ, มันก็รวดเร็วที่จะเกิดเป็นมานทิภูมิ สำคัญมันหมายความว่ากูบ้าง ว่าของกูบ้างแล้วแต่กรณี. ที่เป็นไปใน ทางโลก ก็เรื่องได้ เรื่องเสีย เรื่องกูได้ กูเสีย กูแพ้ กูชนะของกูจะได้ จะเสียจะหายไป. อย่างนี้ก็เป็นไปในเรื่องของความโลก. ตัวกูที่เป็นไปในเรื่องของ ความโกรธ ก็คือรู้สึกว่ามันลบหลู่กู มันดูถูกดูหมิ่นกู แล้วก็เกียรติยศชื่อเสียงของกูก็เสียไป. นี่โทสะเป็นรูปตัวกูก็มี เป็นรูปของกูก็มี. โมหะ - ความหลงใหลนั้นก็เหมือนกัน เป็นรูปตัวกู เป็นรูปแบบแห่งตัวกู เป็นรูปแบบของๆ กู. ไม่รู้จักทั้งตัวกู, ไม่รู้จักทั้งของกู, ไม่รู้จักสิ่งที่มีมันเกี่ยวกันอยู่กับตัวกู - ของกู; ก็ทำผิดๆ โง่ๆ สะเพร่า หลงใหล มงายเกี่ยวกับเรื่องตัวกู - ของกู.

มีความเป็นพระอรหันต์เพราะไม่มีอหังการมมังการมานานุสัยโดยสิ้นเชิง.

อาตมาก็ขอบอกซ้ำๆ อีก ทั้งที่บางคนอาจเกิดโมโหแล้วก็ได้ คือเกิดตัวกูประเภท ปฏิฆานุสัย ว่าทำไมพูดซ้ำๆ ซากๆ, เข้าซ้ำ, เรื่องเดียวพูดแล้วพูดเล่า. นี่อยากจะให้เกิดกิเลสตัวนี้กันที่ตรงนี้ ที่นั่งอยู่ที่นี้ยังไม่ทันลुकนี้ ว่าใครโกรธหรือรำคาญแล้วว่าพูดเรื่องตัวกู-ของกู เรื่องกิเลส เรื่องอนุสัย อย่างซ้ำๆ ซากๆ. แต่คำนี้เป็นคำที่สำคัญ; ในพระบาลี ในพระพุทธานุสัทที่พระองค์ทรงแสดงธรรม เพื่อให้สาวกกำจัดมันเสีย. สิ่งที่เราจะต้องกำจัดมันเสียก็คือ อหังการมมังการมานานุสัย-ความเคยชินแห่งการเกิดถือตัว ว่าตัวกู ว่าของกู. ถ้าหมดสิ่งนี้ก็กลายเป็นพระอรหันต์. นี่เรายังไม่ต้องการเป็นพระอรหันต์, เราก็ไม่สนใจ; แล้วก็ยังคิดว่า เกิดความรู้สึกว่า ตัวกู - ของกู นี่มันสนุกดี, มันสนุกดี, มันเป็นที่เร้าความรู้สึก;

เห็นเป็นการต่อสู้ที่สนุกสนานไปเสีย ก็เลยไม่ค่อยสนใจที่จะละมัน; จึงเก็บเอาไว้ สงวนเอาไว้ซึ่งกิเลสนี้ อยู่เป็นคู่กับตัว, เป็นเพื่อนของตัว, เป็นเพื่อนของชีวิตไปเลย; กิเลสกลายเป็นเพื่อนรักของเขาไปเลย. แล้วมันก็เดินกันคนละทางแหละ; คือหลักกรรมจะกำจัดกิเลส, ที่นี้ก็เอากิเลสเป็นที่พอใจของเราเสีย.

นี่เป็นตอนหนึ่งแล้วนะที่สำคัญที่สุด คือว่าให้รู้จักกิเลส, รู้จักความเคยชินของกิเลส, รู้จักความกดดันของกิเลสที่จะดันออกมา : ให้รู้จักอย่างเป็นสันติวิถีโก. ไม่ใช่ว่าฟังอาตมาพูด แล้วจดไว้ในสมุด; ต้องไปเป็นสันติวิถีโก คือรู้สึกอยู่ในจิตใจ รู้สึกด้วยจิตใจว่าอย่างไรเป็นกิเลส? อย่างเป็นความเคยชินแห่งกิเลส? อย่างเป็นความดันออกของกิเลสที่เคยชินนั้น? นี่อุตสาหกรรมให้รู้จักให้ดี; ให้เรียกว่ามีสันติวิถีกรรมในเรื่องของกิเลส.

ค. กิเลสโดยชื่อต่าง ๆ.

[: ทิฏฐิ, อุปาทาน, นีวรณ ฯลฯ.]

: ทิฏฐิ, อุปาทาน.

ที่นี้ก็บอกแล้วว่ากิเลสนี้ มันมีชื่อมาก ไม่ใช่เพียงแต่เท่านั้น มันมีอยู่ในรูปอื่น เรียกชื่ออย่างอื่นก็มี : เป็นทิฏฐิ เรียกว่า ทิฏฐิ คือความเห็นผิด สำคัญผิด นี่ก็เป็นกิเลส; เป็นอุปาทาน : ความยึดมั่นถือมั่น ในกาม-ในทิฏฐิ-ในศีลวัตร, ยึดมั่นในสิ่งที่กระทำตามๆ กันมา, ยึดมั่นในของรักของใคร่, ยึดมั่นในความคิดเห็น ที่เป็นเหตุให้เด็กหัวดี; อย่างนี้ก็ล้วนแต่เรียกว่าอุปาทาน, ก็เป็นกิเลสเหมือนกัน.

: นีวรณ ๕.

บางที่มันมาในรูปรบกวนน้อยๆ กิเลสที่เราเรียกว่านีวรณ คือ กิเลสที่ไม่รุนแรง แต่ก็มารบกวน มีอยู่ ๕ อย่าง ที่เข้าใจว่าได้เคยได้ศึกษากันมาแล้วทั้งนั้น.

นิวรรณ์ ๕ อย่าง นี้ก็เป็นกิเลสชนิดหนึ่งเหมือนกัน ออกมาเรื่อยๆ จากที่สะสมไว้ใน ภายในคืออนุสัยด้วยเหมือนกัน:-

กามฉันทะ - ความรู้สึกน้อมไปในทางกามารมณ์, จะทำอะไรให้ดีสักหน่อย จิตน้อมไปเสียทางกามารมณ์ หรือความรู้สึกทางกามารมณ์เข้ามาครอบงำจิต; จะใช้ จิตทำอะไรให้ดีสักหน่อยก็ไม่ได้ เพราะความรู้สึกทางกามารมณ์เข้ามากวนอยู่เรื่อยๆ. กิเลสนี้เป็นนิวรรณ์ คือมากวนอยู่เรื่อยๆ เรียกว่ากามฉันทะ.

ที่นี้ **พยาบาท** อีกชื่อหนึ่ง ก็คือว่าไม่ชอบใคร ไม่ชอบอะไร, ไม่ชอบคือเกลียด ยียดยาวถึงขนาดผูกความโกรธ ผูกความเกลียดอาฆาต, แล้วมันก็คอยมารบกวนอยู่เรื่อยๆ เหมือนกัน, มันอึดอัดขัดใจ มันไม่โปร่ง.

ถีนมิทธะ อีกตัวหนึ่งก็คือ จิตถอยกำลัง จิตอ่อนเพลีย จิตละเหยละห้อย มีนชา ง่วงซึม เราเรียกว่าจิตมันแพลงไป. นี้ก็มารบกวน คือจิตไม่ผ่องใส เพราะว่า มันละเหยละห้อย เคยเป็นแก่ทุกคน; แต่ก็ไม่มีใครสนใจจะรู้จัก หรือจะสังเกต จะจดจำมันไว้ให้ดีๆ; จึงขอร้องว่าต้องไปดูกันใหม่.

นิวรรณ์ถัดไปเรียกว่า **อุทธัจจกุกกุกจะ** - ฟุ้งซ่าน รำคาญ; คือจิตมันฟุ้ง จิตมันเสียปกติ แล้วก็ฟุ้งจนนอนไม่หลับ, อย่างนี้เป็นต้น; ก็เป็นนิวรรณ์.

แล้วอันสุดท้ายของนิวรรณ์ ข้อสุดท้ายของนิวรรณ์เรียกว่า **วิจิกิจฉา** คือ ความลังเลไม่แน่ใจ จะไม่ลังเลก็ต่อเมื่อมันแน่ใจ. เตี้ยวนี้ความรู้ไม่พอ อะไรก็ไม่พอ; มันไม่มีความแน่ใจว่าที่เราทำนี้ถูกแล้ว ดีแล้ว ทุ่มเทกำลังทั้งหมดลงไปในงานชิ้นนี้ได้; อย่างนี้มันก็ไม่แน่ใจ; นับตั้งแต่ว่า ไม่แน่ใจว่าที่เราเรียนนี้ถูกต้องกับเราแล้ว, เราเรียนได้แน่; หรือว่าเราเดินถูกทางแล้ว เราเลือกดำเนินชีวิตถูกทางแล้ว อะไรๆ มันแน่ใจ และถูกทางแล้ว; มันก็ไม่เป็นอย่างนั้น, มันไม่แน่ใจ. นี้เรียกว่านิวรรณ์ ก็คือกิเลส.

ฉะนั้นบางที่เราไปเรียกเสียว่า ภูฏิบ้าง นิวรรณ์บ้าง อุปาทานบ้าง ดัณหา บ้าง ฯลฯ แล้วแต่จะเรียก; เพราะว่ากิเลสแสดงบทบาทได้หลายรูปแบบ, จึงได้

ชื่อต่างกัน. ถ้าจะพูดอย่างกำปั้นทุบดินก็ว่า อกุศลเจตสิก คือความคิดนึกรู้สึกที่เป็นอกุศลทั้งหลาย ก็เรียกว่ากิเลสได้ทั้งนั้น. จึงมีขอบเขตที่จะสังเกตได้กว้างขวาง ว่าถ้าความรู้สึกมันแล้ว มันผิด มันเป็นอกุศลแล้ว ก็เรียกว่ากิเลสได้ทั้งนั้น.

๒. มีสันติภูมิโง่ในสมุทัยของกิเลส.

ที่นี้ก็มาดูทางเกิด ที่เกิด แดนเกิด รากฐานของการเกิด เรียกว่า สมุทัยของกิเลส. กิเลสจะเกิด โดยอาศัยการเกิดการกระทบกระทั่งปรุงแต่งขึ้น ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจเอง. คำ ๖ คำนี้เป็นแม่บทสำคัญในการศึกษาธรรมะ จำไว้ให้ดี; แล้วก็ต้องรู้จักให้ดี จนถึงกับว่าเป็นสันติภูมิธรรม. ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีระบบประสาทสำหรับรู้สึกที่นั่น; มันจึงเห็นรูป ฟังเสียง ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สัมผัส แล้วก็รู้สึกคิดนึก.

มีสันติภูมิโง่ในข้อที่กิเลสเกิด เมื่อไม่มีสติสัมปชัญญะในขณะสัมผัส.

นี่ถ้าว่าไม่มีสติสัมปชัญญะพอ ในขณะที่สัมผัสแล้ว จะเป็นไปได้ในทางกิเลสทั้งนั้น. กิเลสจะเกิดเองไม่ได้; มันต้องมีการสัมผัสที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทางใดทางหนึ่ง และตอนนั้นเรามันโง่ไป มันก็เกิดกิเลสแหละ. เช่นว่า ตาเราไปเห็นของที่มันยั่วให้รัก เราก็โง่ไป แล้วเราก็รัก มันก็เกิดกิเลสเกี่ยวกับความรัก. หรือว่าตาไปเห็นสิ่งที่ไม่รัก ไม่น่ารัก, เราเผลอไป ไม่มีสติสัมปชัญญะพอ เรามันโง่ไป มันก็เกิดกิเลสแหละ. นี่มันเป็นอย่างนี้. มีสิ่งที่ยั่วให้หลงไหล สงสัย วิตกกังวล เราโง่ไป เราก็เข้าไปหลงไหล สงสัย วิตกกังวล. ก็ดูว่า รากฐานแท้ๆ จุดตั้งต้นของกิเลสนั้นคือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่คนโง่ควบคุมไว้ไม่ได้.

ใครควบคุมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจไม่ได้ ไปเกิดความรู้สึกเลวๆ ที่เป็นกิเลส; ขอรภัยที่จะเรียกคนนั้นว่า คนโง่. อย่าโกรธนะ! ถ้าโกรธ มันก็เกิดอหังการ-

มานานุสัยที่นี้ ตรงนี้แหละ : เมื่อฟังอยู่เดี๋ยวนี้ ปัจจุบันนี้ ก็จะเกิดกิเลสประเภท อหังการมานานุสัย. แต่ขอบอกว่า คนไหนเปลืองใจ เมื่อตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้ รับอารมณ์ ไม่มีสติสัมปชัญญะ แล้วเกิดความรู้สึกรักบ้างเกลียดบ้าง โกรธบ้าง กลัว บ้าง นี่คือคนโง่แท้จริงในโลกนี้; เพราะว่ามันสร้างกิเลสขึ้นมาสำหรับทำลายตัวเอง. รากฐานมันก็อยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

มีสันติภูฏิกโกว่าควบคุมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจไว้ดี จะไม่เกิดกิเลส.

ระวังให้ดี, เรามี ๖ อย่างนี้อยู่; เราจึงมีการเห็นอยู่เสมอ, การฟังอยู่เสมอ, การดมได้กลิ่นอยู่เสมอ, การลิ้มรสด้วยลิ้นอยู่เสมอ, สัมผัสทางผิวหนังอยู่, คิดนึกด้วย ใจอยู่. ฉะนั้นขอให้สนใจสิ่งทั้ง ๖ นี้ จึงจะรู้ธรรมะ, รู้เรื่องเกิดขึ้นแห่งทุกข์, รู้เรื่อง การดับลงแห่งทุกข์. ถ้าไม่สนใจเรื่อง ๖ เรื่องนี้; ไม่มีทางที่จะเข้าใจธรรมะของ พระพุทธเจ้า. เชิญกลับไปเสียดีกว่า และอย่ามาอีกเลย. ถ้าพวกคุณไม่สนใจเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, อย่ามาสนใจที่จะศึกษาธรรมะของพระพุทธเจ้าเลย. ต้อง สนใจที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจที่เราควบคุมมันไว้ไม่ได้, เพราะเราไม่มีสติ- สัมปชัญญะพอ ก็เกิดกิเลส. กิเลสประเภทโลภหรือรัก มันก็จะเอา; กิเลสประเภท โกรธ หรือ โทสะ มันก็จะทำลาย มันมุ่งหมายจะทำลาย; หรือเกิด กิเลสประเภท โมหะ - ความหลง กิวนเวียวนอยู่ที่นั่น สงสัยข้องใจพัวพันอยู่ที่นั่น ไม่เป็นอิสระ. นี่เพราะว่าไม่สามารถจะควบคุมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไว้ให้ได้เป็นอย่างดี.

มีสันติภูฏิกโกในข้อที่ว่าสิ่งแวดล้อมและสิ่งกระตุ้น

มีส่วนช่วยทำให้เกิดกิเลสได้ง่ายหรือมาก.

ที่นี้มันยังมีสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมต่างๆ จะเป็นคนนั้น คนนี้ เพื่อนฝูง มิตรสหาย ครอบครัวอะไรก็ตาม, ถ้าแวดล้อมไม่ดี ก็ช่วยให้เกิดกิเลสง่าย. ฉะนั้นเรา จะจัดให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดี. ถ้ามีสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี เราอย่าให้มันแวดล้อม. ถ้าเราอยู่

ท่ามกลางสิ่งที่แวดล้อมที่ไม่ดี เราอย่าให้มันแวดล้อมเราได้. ที่นี้ยังมีสิ่งกระตุ้น ลุกยุ; มีสัตว์ หรือมีบุคคล หรือมีอะไรก็ตาม, มีลักษณะเหมือนกับยุให้เกิดกิเลสได้โดยง่าย หรือให้เกิดกิเลสมากขึ้นไป. นี่สิ่งยุ สิ่งกระตุ้นก็มี.

มีสันติวิถีไกว่า ธรรมชาติล้วน ๆ มีส่วนช่วยสอนให้เกิดกิเลส.

แล้วที่ลึกซึ่งที่สุด ที่จะต้องเข้าใจอย่างลึกซึ่งที่สุด ก็ว่า ถ้าปล่อยไปตาม ธรรมชาติเองล้วน ๆ ธรรมชาติล้วน ๆ, ธรรมชาตินั้นแหละ ก็มีหน้าที่จะช่วย สอนให้เกิดกิเลส กระตุ้นให้เกิดกิเลส. นี่ฟังให้ดี ๆ ว่าธรรมชาติล้วน ๆ ก็มีสอน ให้เกิดกิเลส. มันมาตามธรรมชาติ; ก็คือว่า เด็กทารกอยู่ในท้องแม่ ไม่มีทางใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อะไรได้, ก็ยังไม่เกิดกิเลส. เด็กคลอดมาจากท้องแม่ ก็มีหน้าที่จะใช้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รับอารมณ์.

ที่นี้เด็กก็ได้รับอารมณ์; อันแรกก็ต้องเอาเรื่อง ลิ้น ก่อน คืออร่อยได้กินนม แม่; หรือกินอาหารอะไรก็รู้จักอร่อย. แล้วก็รู้จัก ไพเราะ ด้วยการขบกล่อม; เด็กตัว เล็กๆ นอนในเบาะ เขาก็ขบกล่อมด้วยเสียงที่ไพเราะ ก็ได้รับกระตุ้นที่ไพเราะ. แล้วก็ มีสวยงาม เขามักจะเอาของสวยงามแปลกๆ มาแขวน มาประดับให้เด็ก ๆ เขาสนใจ. นี่เด็กก็ได้รับสิ่งแวดล้อม. หรือการกก การกอด การทนุถนอมทางผิวหนังนี้ก็มีมาก ความอบอุ่น สบายทางผิวหนัง. เรื่องตา ก็เห็นแล้ว, เรื่องหู ก็ได้ยินแล้ว, เรื่อง จมูก ก็ได้ดม ได้อะไรแล้ว, เรื่องลิ้น ก็อร่อยเป็นแล้ว, เรื่องกาย ก็รู้สึกสัมผัสมี นวลแล้ว, จิตก็รู้สึกได้แล้ว. ที่นี้เด็กคนนี้จะยึดถือ คือพอใจในสิ่งที่เอร็ดอร่อย สวยงามไพเราะนี้มากขึ้น ๆ; นี้ก็เรียกว่ากิเลสมันตั้งต้น ธรรมชาติสอนให้เอง.

เด็กคลอดมาจากท้องแม่ก็จะรู้สึกได้เอง : เมื่อตาเห็นสิ่งนั้น สิ่งนี้, หูได้ยิน สิ่งนั้น สิ่งนี้, โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อลิ้นได้กินของอร่อย, เมื่อผิวหนังได้รับการทนุ-

ถนนมกกอดนี้; เขาก็รู้สึกในความสบายหรือความเอร็ดอร่อย. ความรู้สึกก็เกิดได้เองที่จะพอใจ พอใจในสิ่งนั้นๆ; ความพอใจก็จะเป็นไปได้มากเข้าๆ จนเคยชินจนรุนแรง, แล้วความพอใจเป็นความรู้สึกที่จะปรุงความรู้สึกอื่นต่อไป คือความรู้สึกว่า ภูพอใจ. ถ้ามาถึงขนาดนี้แล้ว เด็กคนนั้นสามารถจะเกิดอหังการมมังการมานานุสัย ได้ในระดับต้นแล้ว. เขาจะเกิดความรู้สึกได้ว่า ภูหิวแล้ว, หรือภูอิ่มแล้ว, หรือภูอะไรแล้วได้. นี่จะอายุสักที่ขวบเราก็บอกไม่ได้, และมันคงจะไม่เท่ากันทุกคนนัก. ลองไปสังเกตดูเอาเองว่า เด็กขนาดเท่าไรนอนอยู่ในเบาะ ในอู่ ในเปล มีจิตใจรู้สึกในความเอร็ดอร่อย พอใจแล้วเกิดความรู้สึกว่าภูพอใจ, เมื่อไม่ได้อย่างภูพอใจ ภูก็โกรธเป็นแล้ว.

ฉะนั้นเด็กทารกนั้นมันก็โกรธเป็นแล้ว; ก็มีความโลภได้แล้ว, มีความโกรธได้แล้ว, แล้วมันก็มีความคิดนึกขยายออกไปที่จะสงสัยกังวลอะไรได้แล้ว เป็นเรื่องของโมหะ. คุณควรจะได้เห็นได้เองแล้วว่าไม่ต้องมีใครสอน, ธรรมชาติจัดมาให้เสร็จสำเร็จสำหรับที่จิตของเด็กทารกจะรู้สึกจนเกิดกิเลสได้.

เด็กทารกไม่มีความรู้เรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ.

ตรงนี้พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ด้วยถ้อยคำที่ฟังแล้ว น่าขันก็น่าขัน; แล้วก็เห็นใจท่านที่ท่านตรัสว่า เด็กทารกนั้นไม่มีความรู้เรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ, เพราะฉะนั้นมันก็เกิดความพอใจ เกิดความอยาก เกิดความยึดถือ มีอุปาทานว่าตัวกู ว่าของกู. เพราะเด็กทารกขนาดนี้มันไม่มีความรู้เรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ.

เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ นั่นคือเรื่องที่หลุดจากกิเลส กิเลสไม่เกิด. หลุดพ้นจากกิเลสเพราะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร, เพราะรู้ว่าความอยาก ความต้องการ ความยินดี นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์; เด็กมันไม่รู้.

พระพุทธเจ้าท่านใช้คำว่า ทารกไม่มีความรู้เรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ, แล้วมันก็เกิดความรัก ความโกรธ ความอะไรต่างๆ เป็นลำดับมา เป็นอุปาทาน เป็นตัวกู-ของกู. ไม่เท่าไรเด็กคนนี้ก็มึนทรัพย์สมบัติอันใหญ่ คือ อหังการมมังการ-มานานุสัย อย่างที่พูดเมื่อตะกี้นี้ ว่าสิ่งเลวร้ายที่สุด อันตรายที่สุด เข้มแข็งแน่นหนาที่สุด ก็คืออหังการมมังการมานานุสัย -ความเคยชินแห่งมานะ ว่าตัวกูว่าของกู. เพราะฉะนั้นเด็กก็มีแล้ว; แต่จะสักก็ขบกับอกยาก; ๒-๓ ขบก็มีได้แล้ว: อหังการมมังการมานานุสัย -ชินพร้อมที่จะพูดออกมาว่ากู ว่าของกู; มีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง. ไปดูเอาเองเถอะ. นี่เป็นสิ่งที่เห็นได้ทั่วไป เด็กจะพูดเป็นตัวกู-ของกูที่มีความหมายรุนแรง กัดดันออกมาจากในใจ เป็นอัสวะไหลออกมานี้ เมื่ออายุก็ขบ ก็ไปดูเอาเอง.

**เรียนธรรมะเพื่อให้เกิดความรู้เรื่องเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ,
กำจัดกิเลสอนุสัย ไม่มีทุกข์ มีการเป็นอยู่สงบเย็น.**

แต่ว่าเรานั้นแหละ ดูเรานั้นแหละดีกว่า; อาจคำนวณได้ง่ายว่าเรามีอันนี้มาตั้งแต่เมื่อไร? อายุเท่าไร? แล้วเดี๋ยวนี้มันแก่กล้าเข้มแข็ง แข็งโก้ก, มีใครกดไม่ลง? อนุสัยคือมานะว่าตัวกู ว่าของกู ธรรมชาติสอนเอง. เดี่ยวจะไปพาลโกรธธรรมชาติขึ้นมาอีก, จะเกิดกิเลสที่ตรงนี้เข้าอีกตัวหนึ่ง มาโกรธธรรมชาติว่า ธรรมชาติสอนเอง. เด็กทารกรู้จัก รัก รู้จักโกรธ รู้จักไฉน, เกิดกิเลสเป็นตัวกู-ของกู, มันเป็นไปตามธรรมชาติ เพราะว่าธรรมชาตินั้น ปราศจากความรู้เรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ. เรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ที่จะกำจัดกิเลสนี้ เป็นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งต้องศึกษาเล่าเรียน. ฉะนั้นเราจึงมาศึกษาธรรมะกันยังงี้ละ. ที่นักศึกษาสนใจจะเรียนธรรมะหรือคนแก่จะเรียนธรรมะ ก็เพื่อจะให้เกิดความรู้ เจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ คือจะกำจัดเสียซึ่งอหังการมมังการมานานุสัย แล้วความทุกข์ก็ไม่มี; เป็นอยู่อย่างเยือกเย็น สงบเย็น.

การเกิดกิเลส- สะสมกิเลส- ไหลไปตามกิเลสเป็นสิ่งที่ธรรมชาติสอน มีสิ่งแวดล้อมข้างนอกช่วยกระตุ้นให้รุนแรงยิ่งขึ้น.

ฉะนั้นเราจะต้องรู้ว่า ที่มันเกิดรู้จักเกิดกิเลส, รู้จักสะสมกิเลส, รู้จักให้กิเลส ไหลออกมา มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ; ธรรมชาติทำเอง ธรรมชาติสอนเอง ไม่มีใครจะสอนได้. แม้จะสอนบ้างก็เป็นเรื่องกระตุ้นหรือแวดล้อม. เช่นเด็กเขารอวัย, เขาก็เกิดความพอใจในความอวัย เป็นค้นหา แล้วเขาก็เกิดความรู้สึกว่ากูอวัย, กูเป็นเจ้าของสิ่งที่อวัยขึ้นมาได้เอง, นี้เรียกว่าธรรมชาติมันสอนเอง. ส่วนที่พ่อแม่ หรือ พี่เลี้ยงข้างเคียงเขาจะช่วยส่งเสริมอีกนั้น, ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง; แต่ว่าเป็นส่วนน้อย น้อยกว่าที่ธรรมชาติสอนให้เองในภายใน. คนแวดล้อมนี้ก็สอนมากเหมือนกันแหละ : สอนให้เด็กทารกนั้นเข้าใจเป็นตัวกู เป็นของกู, สอนให้เขามีทิฐิมานะ : โอ้ โอ้โลม อะไรเขาเรื่อย จนเขามีตัวกูรุนแรงขึ้น ให้ยึดถือเป็นของกูรุนแรงขึ้น. อะไรๆ เอามาให้ ก็บอกว่า ของๆ หนู, พ่อของหนู, แม่ของหนู, พี่ของหนู, บ้านเรือนของหนู, รถของหนู, เรือของหนู; อะไรๆ ของหนูไปหมด. นี่เป็นการช่วยกระตุ้นแวดล้อมในภายนอก ให้สิ่งที่ธรรมชาติสอนอยู่เองแล้วนั้นเป็นไปรุนแรงยิ่งขึ้น. นี้เรียกว่าสมุทัย หรือรากฐานแห่งการเกิดกิเลส. ธรรมชาติสอนเองได้; และนอกนั้นก็สิ่งแวดล้อมที่ช่วยแวดล้อมให้มากขึ้น.

มูลเหตุแท้จริงของการเกิดกิเลส คืออวิชชา, นอกนั้นเป็นสิ่งประกอบ.

ที่นี้ท่านลองนึกเอาเองว่า อะไรควรจะถูกจัดว่าเป็นมูลเหตุอันแท้จริงของเรื่องเกิดกิเลส? เราจะต้องตอบให้ตรงตามพระพุทธภาษิตที่ว่า เพราะทารกนี้ไม่มีความรู้เรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ. เด็กในท้องจะรู้ได้อย่างไร? แต่ก็แน่นอนว่าเขาไม่รู้; เพราะไม่รู้จึงเกิดความคิดไปในทางกิเลส เป็นตัวตน, เป็นของตน. ถ้าเขามีความรู้; ถ้าสมมติว่าเขามีความรู้เรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ, ก็ไม่เกิดกิเลส;

ไม่กล้าปล่อยให้เกิดกิเลส; กิเลสก็ไม่ก่อรูปร่างขึ้นมา จนทำให้เด็กนั้นรู้จักเป็นทุกข์ หรือเป็นทุกข์ต่อไป. ฉะนั้นท่านจึงถือว่า ความไม่รู้นั้นแหละเป็นต้นเหตุ เป็นมูลเหตุอันรวบยอดของเรื่องนี้ เรียกว่า อวิชชา แปลว่าปราศจากความรู้; นั้นแหละ เป็นมูลเหตุที่ทำให้ก่อกิเลส, ให้ก่ออนุสัย, ก่ออะไรต่างๆ, แม้แก่เด็กทารก. ถ้าเด็กทารกนั้น เขามีวิชาเสียเพียงอย่างเดียว; เรื่องมันก็ไม่เกิดกิเลส ไม่เกิดความทุกข์.

นี่สมมุติที่เกิดแห่งกิเลส มันมีรากฐานอยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วมันขาดวิชา ขาดความรู้ ขาดสติ ขาดสัมปชัญญะ เมื่อมีอาการมากกระทบ มันก็เกิดกิเลส : รักบ้าง โกรธบ้าง เกลียดบ้าง กลัวบ้าง หลงใหลบ้าง อะไรบ้าง; เพราะขาดวิชา เมื่อมีการกระทบทางอายตนะ มันก็เท่ากับมีอวิชชา คือไม่มีความรู้ เรียกว่าอวิชชา. เพราะมีอวิชชาในขณะที่กระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ความคิด จึงปรุงเป็นกิเลส; แล้วก็เกิดมีอนุสัย; แล้วเก็บไว้ภายใน สำหรับเป็นอาสวะกตตันพร้อมที่จะออกมาข้างนอก.

เข้าใจให้ดีกว่า อวิชชาเป็นมูลเหตุรวบยอด เพราะไม่มีวิชาฯ มาทันเวลา ในขณะที่มีการกระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ. นอกนั้นก็ประจบประก่อบ ส่วนประกอบเท่านั้นแหละ, ไม่ใช่ส่วนสำคัญ; เช่นว่า มีคนมาพูดแต่เรื่องให้เกิดความยึดถือ หรือมายุให้เกิดความยึดถือรุนแรงขึ้นไป, นี่มักจะเป็นแก่คนที่โตแล้ว; เราจะปลดสักหน่อย, พวกบางช่วงยุคก็มาทำให้โกรธมาก หรือมาหลอกให้โกรธมาก. นี่ก็ยังเป็นเรื่องประกอบส่วนย่อย ส่วนน้อย, สุ่มลเหตุส่วนใหญ่ ส่วนลึกคืออวิชชานั้นไม่ได้. นี่เรียกว่าสมมุติของกิเลส.

๓. มีสันติภูฏิกโกในอัฐังคมะของกิเลส.

ที่นี้ก็จะต้องกันไปถึงสิ่งที่เรียกว่า อัฐังคมะของกิเลส. นี่อาตมาก็พูดไปตามแนว, ตามหลัก, ตามลำดับของพระพุทธทาสภิกขุ, ที่ตรัสไว้สำหรับให้ศึกษาเรื่อง

ต่าง ๆ; คืออย่างนี้. ที่นี้ก็มาถึง **อวัฐฐังคมะ**. สมุทัย แปลว่าทำให้เกิดขึ้น. **อวัฐฐังคมะ** ทำให้หยุดลงดับลง; แต่ไม่ใช่ดับสนิท คือไม่ใช่ดับเลย, ดับสำหรับจะเกิดใหม่อีก แล้วก็ดับอีก แล้วเกิดใหม่อีก แล้วก็ดับอีก. ดับเพียงเท่านั้น ในลักษณะอย่างนี้ เขาเรียกว่า **อวัฐฐังคมะ**, เป็นภาษาบาลี. ที่เป็นภาษาไทยก็เรียกว่า **อัสตง อัสตงคต**. เช่น พระ-อาทิตย์ตกนี้ เขาเรียกว่าอัสตง อัสตงคต ไม่ได้ดับเลย, เพราะพรุ่งนี้มาอีก ๆ. นี่ดับตามจังหวะอย่างนี้เรียกว่าอวัฐฐังคมะ.

ถ้าดับเลย **ดับสนิท** เขาเรียกว่า **นิโรธ** หรือ **นิพพาน**; อย่างนั้นดับสนิทดับไม่มาอีก. แต่ถ้าดับสำหรับจะมาอีกแล้วก็เรียกว่าอวัฐฐังคมะ. นี่มันเหตุปัจจัยสำหรับกิเลสนั้น มันขาดมือลงบ้าง หรือว่ามันไม่ได้โอกาสสิ่งปรุงแต่งตามที่มันต้องการบ้าง, มันก็อวัฐฐังคมะ คือดับหรือยุบไปเป็นคราว ๆ; หรือแม้ที่สุดแต่ว่า **สติสัมปชัญญะ ปัญญา วิชา** เข้ามาทัน ในขณะที่มีการสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, กิเลสก็ไม่เกิด หรือว่าดับไปเป็นการชั่วคราว. ความเปลี่ยนแปลงของเหตุปัจจัยหรือการขาดเหตุปัจจัย หรือมีเหตุปัจจัยในทางตรงกันข้ามเข้ามา, กิเลสนั้นก็ดับไปได้. แต่ถ้าดับชั่วคราวก็เรียกว่าอวัฐฐังคมะ; เราก็ควรรู้ไว้; เพราะว่ายังมีอนุสัย มีอะไรเหลืออยู่มาก มันดับหมดยังไม่ได้ ก็ดับชั่วคราว เป็นอวัฐฐังคมะ.

คนเรามีได้มีกิเลสตลอดเวลา

มีอวัฐฐังคมะ หรือนิพพานชั่วคราวมาคั่นเป็นระยะ ๆ.

ขอให้สังเกตดูให้เป็นสันติภูฏิก คือว่า เวลาที่เราไม่มีกิเลส ก็มีอยู่; เช่นว่าเดี๋ยวนี้ก็อยากจะพูดว่า ทุกคนยังไม่มีกิเลส, จิตยังว่างจากกิเลส เป็นอวัฐฐังคมะของกิเลสชั่วคราว, จนกว่าจะได้เรื่องได้ราว ได้โอกาสได้อารมณ์ มันจะเกิดอีก. ถ้าเรามีกิเลสกันตลอดเวลา ไม่มีอวัฐฐังคมะเลย เราก็ต้องตายแน่. เราก็จะต้องเป็นโรคประสาท เป็นโรคจิต เป็นบ้าแล้วก็ตาย, ถ้าเรามีกิเลสอย่างเดี๋ยวยาวตลอดไป, ไม่มี

อภิวรรณเข้ามาแทรกแซงอยู่. นี่ขบใจอภิวรรณ; แม้เข้ามาแทรกแซงอยู่เป็น ขณะๆ ชั่วคราว ก็ทำให้เรปกตอยู่ได้, ไม่บ้า, ไม่เป็นบ้า, ไม่ตาย. น้อยากจะ เรียกว่าพระนิพพานชั่วคราว, พระนิพพานตัวอย่าง, พระนิพพานน้อยๆ เข้ามา แทรกแซงเป็นระยะๆ ให้กิเลสว่างไปเป็นคราวๆ แล้วเพียงพอ, ต้องเพียงพอด้วย; เราจึงจะไม่เป็นโรคประสาท ไม่เป็นโรคจิต ไม่เป็นบ้าและตาย เพราะทนการบีบคั้น ของกิเลสไม่ไหว. ฉะนั้นเรามีอภิวรรณให้แก่กิเลส, แล้วก็ขยายให้ยาวออกไป ยาวออกไปๆ : ให้ส่วนที่กิเลสเกิดขึ้น หรือตั้งอยู่นั้นน้อยเข้าๆ; ให้ส่วนที่ว่างจากกิเลส นั้นมากขึ้นๆ. อภิวรรณ คือว่าดับลงไปชั่วคราว, ถ้าดับเด็ดขาดหมดสิ้น เรียกว่า นิโรธ หรือว่า นิพพานะ.

๔. มีสันติวิถีในอัสสาทะของกิเลส.

ที่นี้จะดูต่อไปตามลำดับหัวข้อว่าอัสสาทะ, อัสสาทะของกิเลส. กิเลส แม้จะสกปรก อันตราย ทุกรายอย่างไรก็ตาม มันก็มี อัสสาทะ คือช่วยให้คนรู้สึก เอรีดอ่อยพอใจ เรียกว่า เสน่ห์ของกิเลส ก็แล้วกัน. แม้กิเลสจะเป็นสิ่งเลวร้ายยิ่ง กว่าสัตว์ร้าย แต่มันก็มีเสน่ห์ที่จะทำให้คนชอบ ชอบมีกิเลส ชอบใช้กิเลส ชอบ อบอุ่นอยู่กับกิเลส. อย่างนี้เราเรียกว่า อัสสาทะของกิเลส, เรียกว่าเสน่ห์ของกิเลส ความยั่วชวนของกิเลส. ความโลภเกิดขึ้นแล้วสบายใจ, ราคะ ความกำหนัดในทาง กามารมณ์เกิดขึ้นแล้วสบายใจ, แม้แต่โทสะนี้ ได้ค่าเขาแล้วสบายใจนะ ได้ตบหน้า ใครสักทีแล้วมันสบายใจ; นี้เรียกว่าเสน่ห์ของกิเลส. ส่วนโมหะนั้นแม้ว่ามันจะรู้สึก ชนิดสะลึมสะลือ, มันก็เป็นไปในทางยั่วให้พอใจที่จะให้มีกิเลสชนิดนั้น.

โลกตกอยู่ใต้อำนาจกิเลสทุกประการ จึงมีปัญหามิใช่ว่า.

กิเลสทุกประการ คือความรู้สึกกำหนดยินดีในทางกาม. กิเลสตัวนี้ที่คนชอบกัน ทั้งโลก ชอบมีกิเลสทุกประการ แล้วก็ไปหาความพอใจจากกิเลสทุกประการ โดยมีอารมณ์ของ

กิเลสนี้เรียกว่าวัตถุกาม; คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่สบายแก่กิเลส ที่ทุกคนชอบ นี่มันเป็นเครื่องสนองกิเลสกาม; พอกิเลสกามเกิดขึ้นในจิต ก็พอใจ ลุ่มหลงจนมีปัญหากันทั้งโลก. ทั้งโลกนี้มีปัญหาด้วยกิเลสกาม; ต้องการความเอร็ดอร่อยสนุกสนาน พลิตเพลินทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางผิวหนัง อย่างไม่มีขอบเขต. จนเงินเดือนไม่พอใช้ จนต้องทำคอร์ปชั่น จนนักเรียนเรียนหนังสือไม่รู้เรื่อง. การศึกษาเล่าเรียนล้มละลายด้วยอำนาจของกิเลสกาม นี่มีเยอะแยะทั่วไป. จะมากกว่ากิเลสอื่นใดเสียด้วยซ้ำ.

นี่จึงเป็นของที่ตัดได้ยาก; กิเลสตัดได้ยาก เพราะมันมีเสน่ห์ยึดจิตใจของคนที่จะตัด. นี่พูดอย่างสมมติมีตัวมีตน กิเลสมีเสน่ห์ผูกพันจิตใจของเจ้าของกิเลส ให้หลงอยู่ในกิเลส ไม่เคยคิดที่จะตัดกิเลส นั่นก็คือตัวเรานั้นเอง; คือพวกเราที่มีกิเลสนั่นเอง ตกอยู่ใต้เสน่ห์ของกิเลส แล้วก็ไม่เคยคิดที่จะตัดกิเลส; กลับพอใจในเมื่อมีกิเลส. นี่เรียกว่า อัสนาทะ - เสน่ห์ของกิเลส, โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิเลสกาม.

แม้แต่ว่าประเภทโทสะ โกรธ มันก็ยังมีเสน่ห์. คนบางคนเป็นอยู่ด้วยโทสะ ด้วยการได้ตำ ได้ว่า ได้ตบ ได้ตีคนอยู่ตลอดเวลา, แล้วก็สบายใจที่สุด; นี่มันก็มี. บางคนได้โง่ ได้หลง ไปทำสิ่งที่ไม่ควรทำอยู่ตลอดเวลา ก็มีความสุข. ทั้งหมดนี้จัดเป็นเสน่ห์ของกิเลส.

๕. มีสันติภูมิโง่ในอาทีนวะของกิเลส.

เข้าที่นี้ก็ดูหัวข้อต่อไป อาทีนวะ. อาทีนพ อาทีนวะ - โทษอันเลวทราม อันเลวร้ายของกิเลส. กิเลสมีเสน่ห์อย่างนั้น คนเป็นทาสของกิเลส. ที่นี้มาดูอีกมุมหนึ่ง ตรงกันข้าม : กิเลสมีอาทีนวะ คือความเลวร้าย เป็นโทษที่เลวร้าย เป็นโทษที่ดูร้าย; มันทำอันตรายเจ้าของกิเลสอย่างไม่เปิดเผย, มันขบกัดเจ้าของกิเลส มันเผาผลาญเจ้าของกิเลสชนิดที่ลึกลับ ที่ผู้ถูกกิเลสเผาผลาญขบกัดนั้นไม่รู้ตัว. นี่เรียกว่า

กิเลสมันทำงานของมันอย่างไม่เปิดเผย. จึงถือว่าเป็นส่วนเลวร้ายของกิเลส. ส่วนมีเสน่ห์ที่สุดแต่มันก็มีส่วนเลวร้ายที่สุดอย่างนี้.

ชีวิตคนเราหมุ่นอยู่ในวงกลมของวิฏฐสงสาร กว่าจะตัดเสียได้ด้วยสติปัญญา.

ที่มันทำงานของมันอย่างยัดเยียด ก็คือว่ากิเลสนี้เป็นเหตุให้เราทำกรรม, กรรมดี กรรมชั่ว กรรมอะไรก็ตามนี้, กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม ก็ได้รับผลแห่งกรรม, ก็กลับมาส่งเสริมกิเลสอีก. เช่นว่ารับผลแห่งกรรมดี มีกำไร, ก็อยากจะมีกิเลสที่ทำต่อไปอีก. ถ้าไม่เป็นไปตามสิ่งที่กิเลสต้องการ, มันก็โกรธแค้น, เป็นกิเลสโกรธแค้นหรือเป็นกิเลสที่จะลองใหม่อีกก็ได้, แก้วตัวใหม่ก็ได้. หรือโกรธแค้น หรือถ้าเป็นบุคคลมันก็โกรธแค้น, จะฆ่าเขาเป็นต้น.

กิเลสเป็นเหตุให้เกิดการกระทำ; การกระทำเป็นเหตุให้มีผลของการกระทำ; ผลของการกระทำก็ย้อนกลับมาส่งเสริมกิเลสใหม่, หรือให้เกิดกิเลสอันอื่นก็ได้. นี่เขาเรียกว่าวิฏฐะ แปลว่าวงกลม ที่มีกิเลสเป็นแรงดัน เป็นตัวกำลังหมุ่นอยู่เรื่อยไป หมุ่นอยู่ในวงกลมนี้. ชีวิตของเราหมุ่นอยู่ในวงกลมนี้; ทุกคนหมุ่นอยู่ในวงกลมนี้ คือทุกคนมีกิเลส แล้วก็ทำไปตามอำนาจของกิเลส แล้วก็ได้ผลมาสำหรับหล่อเลี้ยงกิเลส สร้างกิเลสใหม่อีกต่อไป. นี่เรียกว่าวงกลม. เราทุกคนอยู่ในวงกลม เราจึงต้องทนทรมาน. วงกลมนี้มันจะสิ้นสุดไม่ได้ จนกว่ากิเลสจะถูกทำลาย.

ฉะนั้นเราศึกษาเรื่องการดับกิเลส ก็คือมีสติสัมปชัญญะ มีวิชชา มีปัญญา ที่จะเข่นฆ่ากิเลส. ถ้ากิเลสดับอย่างเดียว กรรมก็ไม่เกิด ไม่มี, ผลของกรรมก็ไม่มี, กิเลสมันก็ไม่มี; มันก็เลยหยุด หยุดดวงกลมคือหยุดหมุ่น. ความเลวร้ายที่สุดของกิเลส ก็คือทำให้เกิดวิฏฐะ, วิฏฐสงสาร.

ดูวิถีสงสารของตนให้ชัด ให้เป็นสันติวิถีโก (ไม่ใช่เพียงแต่รู้-เข้าใจ).

สัตว์ทั้งหลายติดอยู่ในวงกลมแห่งวิถีสงสาร. นี้ขอร้องซ้ำอีกว่าให้พยายามให้เป็นสันติวิถีโกอย่างยิ่ง. ให้ทุกคนที่นั้งอยู่นี้ ไปดูให้เห็นวิถีสงสารของตนให้ชัด ด้วยความรู้สึกแห่งจิตใจว่า เรามี กิเลส; เราทำกรรมไปตามอำนาจของกิเลส; เราได้รับผลแห่งกรรมนั้นเอามาส่งเสริมกิเลส, หรือสร้างกิเลสอันใหม่. ให้รู้สึกด้วยความรู้สึก; ไม่ใช่ว่าได้ยินได้ฟัง แล้วก็จำได้ แล้วก็เข้าใจด้วย. เข้าใจนี้ไม่พอ มันต้องรู้สึกด้วยใจที่เรียกว่าสันติวิถีโกนั้น.

รู้สึกด้วยใจ, ไม่ใช่เพียงแต่เข้าใจ; ความเข้าใจนั้น เขาพูดให้ฟังก็พอจะเข้าใจได้; หรือความรู้นั้น เขาพูดให้ฟังก็รู้แน่, แล้วก็ทำไปเรื่อยๆ จนเข้าใจ; แต่ก็ยังไม่พอ. ต้องรู้สึกซึมซาบในสิ่งนั้นด้วยความรู้สึกแห่งจิตใจ. นี่เราต้องเคยชิมรสของกิเลสมาแล้ว; อย่างนั้นมันไม่ใช่เรื่องเข้าใจ มันเลยออกไปจากเข้าใจ, เป็นเรื่องเห็นแจ้งแทงตลอด. ความรู้ นี้เป็นจุดเริ่มต้น; แล้วก็เกิดความเข้าใจเป็นอันดับถัดมา; แล้วก็เกิดความเห็นแจ้งแทงตลอดเป็นอันดับสุดท้าย. อันดับเห็นแจ้งแทงตลอดนี้เรียกว่าสันติวิถีโก จะเป็นประโยชน์ได้จริงตามเรื่องนั้นๆ.

๖. มีสันติวิถีโกในนิสสรณะของกิเลส.

ที่นี้เรื่องสุดท้ายก็เรียกว่า นิสสรณะ. นิสสรณะแปลว่าทางออก; ออกไปเสียจากปัญหาอันนี้ ก็เรียกว่านิสสรณะ. ในที่นี้ก็คือออกไปเสียจากกิเลส, ออกไปเสียจากอำนาจของกิเลส, ออกไปจากวงกลมของกิเลส. โดยทั่วไปในพระบาลีทั้งหลายทุกเรื่องๆ พอพูดถึงนิสสรณะแล้ว พระพุทธองค์ก็จะตรัสถึง อัญจติกมรรคเสมอ. นี้ขอให้จำไว้, เป็นหัวข้อที่ผิดไม่ได้, หัวข้อกลางที่สุดว่า อัญจติกมรรคจะแก้ปัญหาทุกอย่างเลย จะเป็นทางออกของปัญหาทุกอย่าง.

เรื่องกิเลสนี้ก็เหมือนกัน; ถ้าเรามีอภิวัจฉิกมรรคแล้ว ก็จะเป็นอยู่ชนิดที่กิเลสเกิดไม่ได้. ไปศึกษาเอาโดยละเอียดจากเรื่อง อภิวัจฉิกมรรค : เรื่องสัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปป, สัมมาวาจา, สัมมากัมมันโต, สัมมาอาชีโว, สัมมาวายาโม, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ. บางคนเพียงแต่ท่องชื่อเหล่านี้ให้ถูกต้องก็ทำไม่ได้, อย่างว่าจะไปสันติภูฏิกโก; เพียงแต่ท่องชื่อให้ถูกต้องก็ท่องไม่ได้ เพราะไม่สนใจ หรือไม่เห็นว่ามีความสำคัญ. เห็นว่าเป็นคำครีๆ กระจๆ อยู่ในวัด เราไม่เอามาสนใจ; แม้แต่ท่องชื่อก็ไม่ได้ ก็เลยไม่รู้ แล้วก็ไม่ได้ปฏิบัติ.

อภิวัจฉิกมรรค : หนทางประกอบด้วยองค์ ๘.

อภิวัจฉิกมรรค แปลว่าหนทางประกอบไปด้วยองค์ ๘ อย่าง, คือ ความถูกต้อง ๘ อย่างเอามาประกอบกันเข้าเป็นหนทาง. ข้อที่ ๑ ถูกต้องในทางความคิด ความเห็น ความรู้ความเชื่อ ความเข้าใจ เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ; แล้วก็ถูกต้องทางความต้องการ ความปรารถนา เรียกว่า สัมมาสังกัปป; ถูกต้องในการพูดจา เรียกว่า สัมมาวาจา; ถูกต้องในการกระทำการงานเรียกว่า สัมมากัมมันโต; ถูกต้องในการดำรงชีวิตอยู่ เรียกว่า สัมมาอาชีโว; ถูกต้องในความพากเพียรพยายาม เรียกว่า สัมมาวายาโม; ถูกต้องในความมีสติ ก็เรียกว่า สัมมาสติ; ถูกต้องในการปักใจมั่นก็เรียกว่า สัมมาสมาธิ. จำชื่อได้ก็ยังไม่พอ; ต้องไปรู้จักตัวจริง; เพียงแต่รู้จักก็ยังไม่พอ; ต้องทำด้วย ต้องทำให้เป็นตามนั้นด้วย.

แม้สิ่งยั่วยวนที่สุดมากกระทบ

เพียงมี “สัมมาฯ” มาทันเวลาเท่านั้น กิเลสเกิดไม่ได้.

ให้เรามีความถูกต้อง ๘ ประการนี้อยู่ในชีวิตประจำวัน; กิเลสเกิดไม่ได้; คือเรามีสัมมาทิฏฐิคือ ปัญญา, แล้วมีสัมมาสติ คือสติสัมปชัญญะ มาทันเวลา

เมื่อเกิดการกระทบทางอายตนะ คือเมื่อตาเห็นรูป, เมื่อหูฟังเสียง, จมูกได้กลิ่น, ลิ้นได้รส, ผิวหนังได้รับสัมผัส, ตอนนี่เรียกว่าขณะแห่งสัมผัส. ขณะแห่งสัมผัสนี้ เรามีสัมมาทิฏฐิมา, เรามีสัมมาสติมา, กระทั่งมีสัมมาสมาธิมา, ตามที่ควรจะต้องการนั้น. ถ้าสิ่งเหล่านี้มา มาทันเวลา, กิเลสเกิดไม่ได้. แม้ว่าตาจะได้เห็นรูปที่ยั่ววนที่สุด, หูจะได้ฟังเสียงที่ยั่ววนที่สุด, จมูกได้รับกลิ่นที่ยั่ววนที่สุด, อะไรก็ตามแตะ มันเกิดกิเลสไม่ได้.

พุทธภาษิต : เป็นอยู่โดยชอบ โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์.

นี่เป็นอันว่า ถ้าอยู่ด้วยความถูกต้อง ๘ ประการนี้ คืออัฐังคิกมรรคแล้ว, กิเลสก็เกิดไม่ได้. พระพุทธเจ้าท่านใช้คำสั้นๆ ง่ายๆ ว่าอยู่อย่างถูกต้อง. อยู่อย่างถูกต้อง : สมมาวิหาโร-อยู่อย่างถูกต้อง : “อิเม เจ สุกทุก ภิกขุ สมมา วิหเรยฺย อสุณฺเณ โลกโ อรหนเตหิ อสฺส -ดูก่อนสุภทนะ! ถ้าว่าภิกษุเหล่านี้จะเป็นอยู่โดยชอบไซ้, โลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์”. ท่านใช้คำสั้นๆ นิดเดียวว่าเป็นอยู่โดยชอบ แล้วโลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์. เป็นอยู่โดยชอบ ก็คืออริยมรรคมีองค์ ๘ ประการนี้. ถ้าอยู่กันโดยอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการนี้ กิเลสเกิดไม่ได้, ความเคยชินแห่งกิเลสคืออนุสัยก็สะสมขึ้นมาไม่ได้, อาสวะก็ไม่มี; ในที่สุดทั้งกิเลสและอาสวะมันก็หมดไป, คนก็เป็นพระอรหันต์. นี่เรื่องอัฐังคิกมรรค เป็นทางออกไปจากปัญหา คือกิเลสและความทุกข์ ที่เป็นตัวปัญหา.

ตรัสสมณะ - วิปัสสนา ว่าเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์สิ้นเชิง.

บางทีพระพุทธองค์ตรัสอย่างเจาะจง ระบุธรรม ๒ ข้อก็มี : คือ สมณะ และวิปัสสนา; คือตรัส การปฏิบัติเพื่อถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ด้วยชื่อว่า สมณะ และ วิปัสสนา. สมณะ - วิปัสสนาถ้ามีจริงแล้ว ก็ครบทั้งองค์ ๘ เหมือนกัน.

จิตแน่วแน่เป็นสมาธิถูกต้อง แล้ววิปัสสนาเห็นอย่างแจ่มแจ้ง เห็นถูกต้อง; ๒ อย่างนี้ ทำให้กิเลสเกิดไม่ได้เหมือนกัน. นี้พูดให้ย่อมันก็เหลือ ๒ เพียง สมถะ และ วิปัสสนา ทั้งหมดนี้ทำให้เกิดมรรค ผล นิพพาน. มรรค ผล นิพพาน เป็นการดับกิเลสประเภทเด็ดขาด ที่เป็นนิโรธ; ไม่ใช่เป็นเพียงอัฐจุงคะ หรืออัสตง-เพียงชั่วเวลาชั่วขณะ.

การปฏิบัติต้องมีสติ - สัมปชัญญะให้เพียงพอ.

ทีนี้เพื่อว่าเป็นหลักปฏิบัติทั่วๆ ไป ก็จะระบุว่าในชีวิตประจำวันของทุกคนนี้ จะมีสติ สัมปชัญญะ. มีสติ-ความระลึกได้ทันทั่วที่ว่า อะไรเป็นอะไร; ระลึกถึงเรื่อง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตตินั้นแหละ ว่ากิเลสดับไป ทุกข์ดับไป เพราะมีความรู้ที่ถูกต้อง, กิเลสเกิดไม่ได้. เดียวนี้เราไม่ได้มีสติหรือสัมปชัญญะรวดเร็ว และเพียงพอ. เมื่อตาเห็นรูปที่ยั่วให้รัก สติไม่รู้รู้ยู่ไหน มันก็ไปรักเข้าแล้ว สติไม่รู้รู้ยู่ไหน สติมาไม่ทันว่าเป็นเรื่องยั่วให้รักเท่านั้น. สัมปชัญญะก็ไม่มี; ถ้าสติไม่ชนเอาความรู้แห่ง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ มาทันเวลาแล้ว สัมปชัญญะก็ไม่มี. เพราะฉะนั้นจึงขาดทั้ง สติ ขาดทั้งสัมปชัญญะ ขาดวิชา ขาดปัญญา. กิเลสก็สบาย ก็เจริญงอกงามรวดเร็ว.

ดังนั้น เราจงฝึกสิ่งที่เรียกว่าสติ สัมปชัญญะกันให้เป็นประจำ ที่เรียกว่าฝึก วิปัสสนา. ถ้าพูดให้ถูกต้อง คือ ฝึกให้มีสติ สัมปชัญญะก่อน แล้วก็ฝึกให้เห็นแจ้ง เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เท่านั้นพอ.

วิปัสสนาทั้งหมดทุกๆ สำนัก ทุกแขนง ทุกประเภท ถ้าเป็นไปถูกต้องก็ต้องอย่างนี้; คือจิตเป็นสมาธิ, จิตเป็นสมาธิแล้ว เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริงว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. นั่นแหละคือ สติ สัมปชัญญะที่เพียงพอ จนเกิด

วิปัสสนา เห็นแจ้งสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง. ฉะนั้นเราจึงต้องมีสติให้พอ และให้เร็วพอ, ให้มากพอ ให้เร็วพอ; คือเราศึกษาวิชาความรู้ทางปัญญาให้มากพอ สำหรับสติจะชนเอามาอย่างรวดเร็วทันที เมื่อมีการกระทบอารมณ์. นี้เรียกว่า สติมีพอและก็มาเร็วพอ ต้องหัดให้เร็วพอด้วย, ถ้ามาช้าก็ไม่ทัน : สิ่งที่น่ารักมายั่วให้รัก สติมาไม่ทัน มันก็รักเสียแล้ว, มันก็เกิดกิเลส พ่ายแพ้แก่อารมณ์เสียแล้ว.

ถ้าเราฝึกสติไว้ให้เร็วพอ มีอารมณ์กระทบ สติมาทัน มันยังไว้ไม่ให้หลงรัก หลงเกลียด หลงโกรธ หลงอะไรก็ตาม. มันไม่.. มันไม่เลย เพราะสติมาทัน เอาปัญญามาสำหรับบอกให้รู้ว่าควรทำอะไร? ในสิ่งที่ดูแล้วน่ารัก น่าพอใจนี้เราควรจะทำอย่างไร? สติชนเอาปัญญามามากพอที่จะเห็นว่าเราควรทำอะไร? โดยมากก็คือเราไม่ต้องไปหลงรักมัน, จะต้องการอย่างไร? เอาอย่างไร? ก็ทำไป โดยไม่ต้องไปหลงรัก ให้เป็นทาสของมัน, แล้วก็ป่วนเพราะกิเลสนั้นๆ.

นี่ขอให้ฝึกสิ่งที่เรียกว่าสติสัมปชัญญะให้เพียงพอ. ตามปกติเราศึกษาเรื่องความจริงของสิ่งทั้งปวง เช่น เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, เช่น เรื่องอริยสัจจ์ ๔, เช่นเรื่องปฏิจจนมุขปาถ เป็นต้น ให้แจ่มแจ้งอยู่เสมอ; นี่เป็นความรู้หรือปัญญา. พอเกิดเรื่องกระทบอารมณ์ สติมีหน้าที่ที่จะต้องเอาปัญญามาให้ทันทันที่ว่า นี่เป็นอย่างไรเท่านั้นเอง, นี่เป็นเท่านั้นเอง, เช่นนั้นเอง, คือเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เท่านั้นเอง, เดียวนี้เป็นการปรุงแต่งแห่งธรรมชาติ ตามกฎอิทัปปัจจยดาเท่านั้นเอง. ถ้าสติเอาความรู้ข้อนี้มาทัน จิตนั้นก็ไม่มีเกิดกิเลส; ไม่หลงไหลในสิ่งที่มายั่วให้เกิดกิเลส; ก็รอดตัว.

นี่สรุปความว่า ที่ไหนเป็นอยู่ประจำวันทุกๆ ไป, โดยเฉพาะของคนหนุ่มสาวนี้, จงนึกถึงข้อนี้ให้มาก คือมีสติให้พอ และให้เร็วทันแก่เวลา; เราก็จะไม่ตกเป็นทาส ของอารมณ์ที่ทำให้เกิดกิเลสแล้วเราก็เกือบตาย หรือตาย.

เป็นอยู่อย่างมีอินทรีย์สังวร ช่วยให้สติสัมปชัญญะได้ง่าย.

ที่จะช่วยให้มันง่ายขึ้นอีก ในการที่จะมีสติสัมปชัญญะนี้ เราจงเป็นอยู่อย่าง
ที่เรียกว่ามีอินทรีย์สังวร. ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจก็เรียกว่า อินทรีย์, สังวร คือ คุ้มครอง
กันไว้ด้วยสติสัมปชัญญะอีกเหมือนกัน. เราอย่าเป็นทาสตา หู จมูก ลิ้น กาย. เรา
เป็นนายของตา หู จมูก ลิ้น กาย; เรียกว่าสังวรอินทรีย์ ตา หู จมูก ลิ้น กาย, ใจ
ด้วยก็ได้.

เรามีอุบายที่จะชนะง่าย ๆ ก็คือว่า อย่าทำไปทันควันทันที. มีรูปเข้ามาถูก
ตา, มีเสียงเข้ามาถูกหู, ฯลฯ ก็อย่าไปทำมันทันที. อย่าไปเกิดความคิดนึกตัดสิน
ใจอะไรลงไปทันที. รอก่อน ๆ มีระยะรอก่อน ๆ ให้โอกาสแก่สติและสัมปชัญญะ.
นิทานเรื่องนัปลิเบียก่อน สอนเด็กเล็กๆ ในโรงเรียนสมัยโบราณนั้นดีมาก. จะเกิด
ความคิดนึกอะไรขึ้นมาในใจ, จะตัดสินอะไรลงไปโดยจิตใจ, รอก่อน! นัปลิเบียถึงปลิ
เบียก่อน. เราจะยังไม่โลภ ไม่รัก กว่าจะนัปลิเบียถึงปลิเบียก่อน; เราจะไม่โกรธกว่าจะ
ได้นัปลิเบียถึงปลิเบียก่อน; เพื่อให้ระยะเวลาพอสมควรที่จิตนี้จะตั้งตัวของมัน ไม่
ตกลงไปเป็นทาสของอารมณ์ แล้วเกิดกิเลส. นัปลิเบียก่อน; ปลิเบียไม่พอลิเบีย;
เติมขึ้นไปลิเบีย สามลิเบียก็ได้. ถ้าจิตยังไม่ปกติแล้ว ฉันจะไม่ตัดสินใจอะไรลงไป
ในกรณีนี้ ในเรื่องนี้ ในอารมณ์นี้. ฉันจะทำจิตให้ปกติเสียก่อนจึงจะตัดสินใจ. นี่เป็นโอกาสที่
เราจะสำรวจ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจได้ดีได้ปลอดภัย. เรื่องมันก็จะรอดตัว เรียกว่า
วิมุตติ คือรอดตัว.

เอาละ, เราก็รู้จักกิเลส : มันมีลักษณะอาการอย่างไร? มันเกิดขึ้นอย่างไร?
อะไรแวดล้อม? อะไรกระตุ้น? มันจะดับชั่วคราวได้อย่างไร? ดับเด็ดขาดได้อย่างไร?
กิเลสมีเสน่ห์อย่างไร? กิเลสมีความเลวร้ายอย่างไร? ทางออกจากกิเลสมีอย่างไร? ก็
ดังที่อธิบายมาแล้ว.

สรุปคำอธิบายสันติภูมิธรรมเกี่ยวกับกิเลส.

: ตลอดเวลาที่เป็นปุถุชน กิเลสนั้นแหละคือตัวเขา.

นี่ขอสรุปความสั้นๆ สุดท้ายนี้ว่า กิเลสนั้นแหละคือตัวกู. ทุกคนนี่ขอร้องให้จำว่า กิเลสนั้นแหละคือตัวท่าน. ถ้ายังเป็นปุถุชนอยู่เพียงใด อย่าอวดดีไปเลย อย่าอวดดีให้เสียเวลาเลย; กิเลสนั้นแหละคือตัวท่าน คือตัวกู เพราะว่าท่านจะต้องทำอะไรไปตามอำนาจของกิเลสทั้งนั้น : จะคิดจะนึก จะต้องการ จะพยายามอะไร ก็ทำไปด้วยอำนาจของกิเลสทั้งนั้น; จะทะเลาะวิวาทกัน ก็เพราะกิเลสแหละ มันจึงพูดกันไม่รู้เรื่อง ตกลงกันไม่ได้ ทำความเข้าใจกันไม่ได้ ก็เพราะทั้งสองฝ่ายมันเป็นกิเลส.

ฉะนั้นเราทะเลาะกัน ก็เพราะอำนาจของกิเลส. เราพูดกับเขาให้รู้เรื่องไม่ได้; แม้เราไม่ใช่กิเลส แต่คนหนึ่งยังใช้กิเลสอยู่ แล้วก็พูดกันไม่รู้เรื่องไม่ได้. คนธรรมดา กิเลสนั้นแหละเป็นตัวเขา; หรือจะเรียกว่าเป็นพระเจ้าก็ได้, เพราะว่ากิเลสนั้นชี้คอเขา ให้ไปทำอะไรทุกอย่างตามที่กิเลสมันต้องการ. ดังนั้นสำหรับปุถุชนคนอันธพาล อันธพาลทั้งหลาย มันมีกิเลสเป็นตัวตน หรือว่ามันมีกิเลสเป็นพระเจ้าของมัน. นี่กิเลสมันเผาผลาญโดยไม่รู้สีก ให้ทนทุกข์โดยไม่รู้สีก, ให้ทนทุกข์โดยรู้สึกว่าเป็นสุข, ทำให้กิเลสมากเข้า เห็นความทุกข์เป็นความสุข.

: กิเลสไม่ทำลายเฉพาะบุคคล ทำลายทั่วทั้งโลก.

เดี๋ยวนี้ เราดูแล้วจะเห็นว่า กิเลสนี้ไม่ใช่ทำอันตรายเฉพาะแก่บุคคล, มันทำอันตรายทั้งโลกเลย. โลกทั้งโลกเวลานี้ เตือดรอันร่วนวายเพราะกิเลสของคนในโลกมันรวมกัน. กิเลสเป็นสิ่งที่ต้องรู้จักอย่างนี้; กำจัดมันเสีย; แม้ว่ากิเลส

นั่นเป็นสิ่งที่ธรรมชาติปลูกฝังขึ้นมา, เราก็ต้องเอาชนะธรรมชาติส่วนเลวร้ายนี้ให้ได้. กิเลสเกิดขึ้นเพราะธรรมชาติสอนให้เอง อย่างที่อธิบายแล้วเมื่อตะกี้. แม้กระนั้น เราก็จะเอาชนะธรรมชาติส่วนนี้ให้ได้, จะไม่ทำให้ธรรมชาติส่วนนี้มาปลูกต้นไม้กิเลสใน หัวใจของเราอีกต่อไป. ให้มันปลูกต้นไม้แห่งโพธิเถิด; โพธิคือความรู้ ความ เข้าใจ สติ ปัญญา สัมปชัญญะ อะไรนี่มันต้นไม้แห่งโพธิ. ให้ธรรมชาติปลูกต้นไม้ ต้นนี้ใหม่แทนต้นไม้แห่งกิเลส.

: รู้จักกิเลสถึงขนาดเป็นสันติวิถีโก ก็เอาชนะกิเลสได้.

สิ้นกิเลสก็สิ้นทุกข์, หหมดกิเลสก็หมดทุกข์; ไม่ว่าจะเป็นทุกข์ของบุคคล หรือ เป็นทุกข์ของสังคม หรือว่าทุกข์ของโลกทั้งโลก ดับไปเพราะความดับไปแห่งกิเลส. ถ้าไม่รู้จักกิเลส ก็จะไม่รู้จักกิเลส, กิเลสก็ยังคงจิดใจคนต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด; โดยที่คนนั้นมันเห็นกงจักรเป็นดอกบัว, เห็นความสนุกในการตามใจกิเลส, ในการ สนองกิเลสเห็นเป็นความสุข. นี่เมื่อไรเรารู้จักกิเลสถึงขนาดเป็นสันติวิถีโก เราก็มีโอกาสที่เอาชนะกิเลสได้โดยไม่ต้องสงสัย.

วันนี้ อาตมาก็ได้พูดถึงเรื่องของกิเลส ในลักษณะที่ต้องการให้ท่าน ทั้งหลาย สนใจอย่างยิ่งให้เป็นสันติวิถีโก; ก็จะควบคุมกิเลสได้ ควบคุมอนุสัยได้ ควบคุมอาสวะได้. ทำสิ่งเหล่านี้ให้หมดไป, ก็เหลืออยู่แต่ความสงบสุข ความสงบ เย็น ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา; ไม่เสียทีที่เราได้เป็นพุทธบริษัท เกิดมาเป็น พุทธบริษัท, ต้องได้รับมรดกของพระพุทธเจ้า คือความอยู่เหนือกิเลส.

อาตมาเห็นว่า การบรรยายในวันนี้ ก็พอสมควรแก่เวลา ควรจะยุติไว้ด้วยความหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะได้รับสนใจ รู้เรื่องของกิเลส, ถึงขนาดเป็นสันติวิถี-กรรม; แล้วก็มีมีความสุข เพราะความไม่รบกวนแห่งกิเลสอยู่ทุกทีพาราตริ เทอญ.

สันติภูฏิกธรรม

-๙-

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๒๔

สันติภูฏิกธรรมในอะไร ๆ ในตัวเราเอง

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชาเป็นครั้งที่ ๙ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องสันติภูฏิกธรรมต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า สันติภูฏิกธรรมในอะไร ๆ ในตัวเราเอง.

ทบทวนให้เห็นความสำคัญของสันติภูฏิกธรรม.

สันติภูฏิกธรรม แปลว่า ความที่บุคคลนั้น ๆ รู้สึกได้ด้วยตัวเองในสิ่งนั้น ๆ. เดียวนี้มาพูดว่า สันติภูฏิกธรรมในสิ่งที่มีอยู่ในตัวเรา, บางคนจะคิดว่าเป็นเรื่องพูดเล่น, มันไม่ได้เป็นเรื่องพูดเล่น; แต่เป็นเรื่องที่มีปัญหาคาราคาซังอยู่, เพราะว่าพวกเราไม่รู้รู้สึกประจักษ์ด้วยจิตใจ ต่อสิ่งที่มีอยู่ในตัวเรา ที่กำลังเป็นปัญหา; จึงต้องเอา

มาพูดกัน. แล้วก็เคยพูดแล้ว เอามาพูดอีก บางคนก็จะเบื่อหน่าย; แต่คนนั้นก็ยังไม่รู้ ไม่เห็นประจักษ์ในสิ่งนั้นอยู่นั่นเอง. จึงต้องขอร้องแม้ว่าจะเอามาพูดซ้ำซากบ้าง, ก็เพื่อให้รู้ยิ่งขึ้นไป; หรือได้เริ่มรู้เริ่มเข้าใจ สำหรับผู้ที่ไม่เคยรู้มาก่อนเลย.

เรียนแต่เรื่องข้างนอก ไม่เรียนเรื่องสิ่งที่อยู่ข้างใน ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์ ทำให้โง่หนักขึ้น.

เราเรียนเรื่องสิ่งต่างๆ กันแต่ชื่อ และบอกว่าเป็นอย่างนั้นๆ อยู่ทีนั้นๆ; ล้วนแต่ไม่เรียนเรื่องสิ่งที่อยู่ข้างใน. หรือถ้าว่าโดยที่แท้จริงแล้ว ทุกสิ่งมันอยู่ข้างใน, มันต้องมาอยู่ข้างใน; ไม่อย่างนั้นมันก็เท่ากับไม่มี. แต่ตามธรรมดา เราก็พูดกันตามธรรมดา เช่นพูดว่า โลกนี้อยู่ข้างนอก ก็คือโลกนี้; ไม่มีใครเคยพูดว่า โลกนี้อยู่ข้างใน คือในตัวเราหรือในใจเรา. พอพูดว่าโลกในใจเรา ในตัวเรา บางคนก็ไม่เข้าใจ เขาหาว่า คนพูดนั้นพูดบ้าๆ บอๆ; ส่วนข้อที่ตัวเองไม่เข้าใจ มันก็เป็นความบ้าๆ บอๆ ของตัวเองด้วยเหมือนกัน. ถ้ามารู้ มาเข้าใจในเรื่องนี้กันเสียที, ความบ้าๆ บอๆ ของทั้งสองฝ่ายก็จะไม่เกิดขึ้น. ดังนั้นอาตมาจึงได้พยายามอธิบายเรื่อง **สันติปฏิกรรม คือความรู้สึกในสิ่งนั้นๆ ได้ด้วยจิตใจอยู่ในภายใน** ทุกสิ่งทุกอย่างไปที่เดียว.

การที่เรียนกันแต่ชื่อ, แล้วก็บอกกล่าวกันอย่างนั้น อย่างนี้, ไม่เคยสัมผัสตัวจริงด้วยจิตใจนั้นนะ ยังไม่ได้รับประโยชน์อะไร; มันไม่ได้ทำให้ฉลาดขึ้น; บางทีจะให้โง่หนักขึ้นไปอีก, โดยที่ไม่รู้ว่าสิ่งที่มันอยู่ข้างนอกนั้น มันเข้าไปรบกวนข้างใน คือในใจ. ถ้ามันอยู่ข้างนอกเรื่อยไป ไม่เข้าไปรบกวนข้างใน ก็ไม่มีเรื่องอะไร. เดียวนี้มันมีเรื่องถึงขนาด มีความทุกข์ เป็นทุกข์ ทนทรมาน เป็นบ้า เป็นหลัง เป็นอะไรไปก็มีแล้ว; เพราะว่าจัดการกับสิ่งเหล่านั้นไม่ถูกต้อง. เราจะรู้สึกผิดๆ ผิดๆ ว่า สิ่งต่างๆ ที่เราพูดถึงกันนั้น มันก็อยู่ข้างนอก. ไม่ได้เข้ามาในใจ

ไม่ได้เข้ามาในจิตใจของเรา และเป็นสิ่งที่เข้ามาไม่ได้. เขาคิดว่า โลกทั้งโลกจะเข้าไปอยู่ในจิตใจของคนได้อย่างไร? นี่ก็เพราะไม่เข้าใจเรื่องนี้นั่นเอง.

จึงต้องขอร้องให้ท่านทั้งหลายอดทน; อดทนไปก่อน. แม้จะยุ่งยากลำบากบ้าง, อดทนศึกษาไปก่อน จนกว่าจะมองเห็นชัดลงไปว่า อะไรๆ ถ้ามันจะมีเรื่อง เป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมาแล้ว, มันต้องเข้าไปในจิตใจทั้งนั้น; เข้าไปมีอยู่ในใจด้วย. อย่าว่าแต่โลกๆ เดียวเลย; โลกทุกๆ โลก ทุกๆ ชนิดแห่งโลก ก็เข้าไปอยู่ในใจ, เข้าไปรบกวนอยู่ในใจ. สิ่งใดก็ตามถ้ามันไม่มีการเข้าไปมีอิทธิพลอยู่ในจิตใจแล้ว มันก็เหมือนกับไม่มี, ไม่มีค่าอะไร. ทีนี้ก็อยากจะทำให้ศึกษาสังเกตจนกระทั่งรู้แจ้งชัด รู้สึกโดยประจักษ์ว่า โอ้! มันอยู่ในใจ เป็นเรื่องๆ ไป และทุกเรื่องนั้นล้วนแต่เป็นเรื่องที่มีอยู่ในตัวเราเอง. และคำว่าอยู่ในตัวเราเองนี้ ก็หมายถึงอยู่ในจิตใจของเรา.

การมีสันติภูฏิกโกในอะไรๆ ในตัวเรา:-

๑. มีสันติภูฏิกโกในข้อที่ว่า “โลกในตัวเรา”.

เรื่องแรกที่จะเอามาพูดก็คือ เรื่องโลกนั้นแหละ, โลกในตัวเรา. ถ้าเรา รู้สึกได้ต่อ โลกที่มีอยู่ในตัวเรา; นั่นแหละเรามีสันติภูฏิกกรรมในสิ่งที่เรียกว่า “โลก”, หรือเราเป็นผู้มี “โลก” ชนิดที่เป็นสันติภูฏิกโกแก่ตัวเรา; คือเราเห็นแจ้งโดยประจักษ์; ไม่ใช่แต่เพียงได้ยินเสียงเขาว่า หรือว่าเห็นภาพรอบๆ ตัว. มันต้องมีความรู้สึก คือเห็นด้วยใจ, รู้สึกคือเห็นด้วยใจว่า โลกมันได้มีอยู่ข้างในจริงๆ โลกอยู่ที่จิตของเรา; ถ้ายังไม่เข้ามาอยู่ในจิตของเราก็เท่ากับว่า มันยังไม่มีโลก.

ท่านทั้งหลายก็รู้กันอยู่แล้วว่า เราได้ยิน ได้ฟัง ได้ศึกษามาว่า โลกนี้ คือทั้งหมดนี้; เหลียวไปทุกทิศ ทุกทาง ข้างบน ข้างล่าง เราก็มองเห็นโลก. เห็นตัวโลกใหญ่โตเหลือประมาณ. เรือบินๆ รอบโลกก็หลายๆ สิบชั่วโมงด้วยซ้ำไป, ๒๐ - ๓๐

ช้าโมง. นี่โลกมันใหญ่ถึงเท่านี้ จะเข้าไปอยู่ในจิตได้อย่างไร? นี่จะต้องคอยศึกษากันเสียหน่อย:-

คือว่าโลกมันจะมีเท่าไร? ใหญ่เท่าไร? มีกี่โลก, มีกี่ชนิดก็ตาม? สิ่งที่เราเรียกว่า “โลก” นั้น : ส่วนหนึ่งเรารู้จักมันได้ด้วยตา คือ เห็นด้วยตา, ส่วนหนึ่งเรารู้จักมันได้ด้วยหู คือ ได้ยินด้วยหู คือ เสียงที่มีอยู่ในโลก, ส่วนหนึ่งเรารู้จักได้ด้วยจมูก คือ กลิ่นในโลก, ส่วนหนึ่งเรารู้จักได้ด้วยลิ้น คือ สิ่งที่เราเอามากินเข้าไปในปากถูกกับลิ้นก็รู้, ส่วนหนึ่งเราสัมผัสได้ด้วยผิวหนัง ผิวกายของเรา ที่มันมาสัมผัสกับผิวหนังของเรา, อีกส่วนหนึ่งเราคิดด้วยใจ รู้สึกด้วยใจจากที่เคยสัมผัสมาแล้วแต่ก่อน. นี่โลกมันไม่มีอะไรมากกว่านี้. ทบทวนให้ดี โลกส่วนหนึ่งเรารู้จักได้ด้วยตา, โลกส่วนหนึ่งเรารู้จักได้ด้วยหู, โลกส่วนหนึ่งเรารู้จักได้ด้วยจมูก, โลกส่วนหนึ่งเรารู้จักได้ด้วยลิ้น, ส่วนหนึ่งรู้สึกได้ด้วยการสัมผัสทางผิวหนัง และส่วนหนึ่งสัมผัสด้วยใจ.

เห็นด้วยตา แต่รู้สึกด้วยใจ.

นี่เป็นวัตถุข้างนอกที่เห็นได้ด้วยตานี้ จะเป็นอะไรก็ตาม มันมีเท่าไร? มากน้อยเท่าไร? ใหญ่โตเท่าไร? รูปร่างอย่างไร? สีสรรอย่างไร? ก็สุดแท้ เราสัมผัสมันด้วยตา. สัมผัสด้วยตาแล้ว มันก็รู้สึกลึกเข้าไปข้างใน; จนเป็นเห็นด้วยใจ รู้สึกด้วยใจ. แม้แต่การเห็นด้วยตานี้; ถ้าเคยเรียนวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับตามาสักหน่อย : ภาพที่เราเห็นด้วยตานี้ มันไม่ใช่ตัวจริงของโลก, คือตัวจริงของโลกทั้งโลกนี้ มันจะเข้าไปในตาของเราไม่ได้, ก็พอจะฟังออกว่า ตัวโลกจริงๆ นี้ มันเข้าไปใน “ตา” ของเราไม่ได้. แต่ทำไมเราเห็นได้? เพราะว่าที่ตานี้มีอวัยวะสำหรับรับภาพ; มันก็สรุปลงเอาภาพใหญ่ๆ ทั้งโลกนี้ไปปรากฏอยู่ที่แก้วตา, แล้วก็เห็นที่นั่น. นี่เรียกว่า “โลก” นี้มันได้เปลี่ยนตัวเข้าไปเป็น “โลกแห่งการเห็นด้วยตา”; พอเห็นด้วยตาแล้วมันก็ส่งเข้าไปถึงใจ, มันจึงเกิดมีความคิด สิ่งที่เราเรียกว่าคิด.

สันติภูมิโกต่อ “โลก” ในทุกความหมายที่สามารถเข้าไปถึงจิต จนเกิดเรื่องเป็นกิเลสเป็นทุกข์.

[: โลกที่เป็นผลทางความรู้สึกทางอายตนะภายในหก.]

: “โลก” ทางตา.

ทบทวนเรื่องที่เคยพูดชนิดหนึ่งว่า เรามีรูปธรรม, รูปธรรมคือเนื้อหนัง เลือด น้ำหนอง น้ำตาอะไรก็ตาม ที่มีประกอบกันเป็นลูกตา เป็นก้อนลูกตา. ก้อนลูกตา ทั้งก้อน ประกอบขึ้นด้วยอะไรนั้น เป็นรูปธรรม. ที่นี้มีระบบประสาทอยู่ที่นั่น, ที่ก้อนเนื้อลูกตา ซึ่งมันจะรับภาพที่ผ่านตาเข้าไป, รู้สึกเป็นภาพอย่างนั้น อย่างนี้. นี่เป็นส่วนหนึ่งของประสาท. ที่นี้ “ตา” ก็ไม่ใช่เพียงแต่เนื้อหนังเฉยๆ เสียแล้ว, มันเกิดเป็นสิ่งที่รับภาพได้ เสียแล้ว; ก็เรียกว่า *อายตนะ* คือ *ตา*. *ตา* ได้สัมผัสกันเข้ากับรูปภายนอก, ทำหน้าที่อย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่ามี *ผัสสะ - การสัมผัสทางตา*. การสัมผัสทางตา ก็หมายความว่าเห็นรูปเสร็จแล้ว.

ตัวโลกจริงๆ ตัวรูปจริงๆ ไม่ได้เข้าไปในตา แต่ว่าภาพที่สรุปขึ้นมาได้ด้วย *เลนส์กระจกของตา* เลนส์ของตาทำให้เราเห็นเหมือนทุกอย่าง : ข้างนอกอย่างไรไปสร้างภาพขึ้นใหม่ที่เลนส์ของตา แล้วก็รู้สึกได้ด้วยประสาทอันนั้น จนเราเห็นรูปโลกข้างนอกได้ด้วยระบบประสาทตาข้างใน. การเห็นนี้เรียกว่าสัมผัส. นี่โลกนี้ก็เข้าไปอยู่ข้างในแล้ว เข้าไปอยู่เกี่ยวกับจิตแล้ว. ภาพของโลกเข้าไปอยู่กับจิตข้างในแล้ว. แล้วมันมีลักษณะอย่างไร? มีคุณค่าอย่างไร? มีอิทธิพลอย่างไร? มันก็กระทำแก่จิตให้เกิดความนึก ความคิดไปตามเรื่องตามราวของมัน. โลกส่วนที่เป็นรูป ที่เราจะเห็นได้ด้วยตานั่น มันเข้าไปอยู่ข้างในแล้ว. นี่เป็นตัวโลกจริงๆ ที่จะเกิดเรื่องเกิดราวอะไรกับเรา. ตัวโลกที่อยู่ข้างนอกทำอะไรไม่ได้หรอก นี่เรียกว่า “โลก” ทางตา.

: “โลก” ทางหู.

“โลก” ทางหูก็อย่างเดียวกันอีก : เสียงทั้งหลายกระทบประสาทหู รู้สึกเข้าไปถึงจิต. เสียงนั้นก็สร้างขึ้นใหม่ด้วยระบบประสาทหู ตรงตามเสียงข้างนอก ที่มันเข้ามากกระทบประสาทหู, ก็เป็นเรื่องเสียงขึ้นมาข้างใน คือ ในระบบประสาทหู. ความรู้สึกนี้ถูกส่งไปถึงจิต, ฉะนั้นเสียงก็ไปอยู่ที่จิต, ไปมีเรื่องมีราวกันที่จิต, แล้วแต่ว่าเสียงนั้นจะทำให้เกิดความนึก ความคิด หรือรู้สึกอย่างไร?

: “โลก” ทางจมูก.

ที่นี้ กลิ่น ก็เหมือนกัน. มันเป็นแก๊สอะไรชนิดหนึ่งข้างนอก เมื่อลอยไปกระทบระบบประสาทของจมูก; ประสาทก็สร้างความรู้สึกอย่างนั้นขึ้นได้ตามที่มันไปกระทบอย่างไร; กลิ่นจึงเข้าไปได้ถึงใจ โดยกลิ่นที่ระบบประสาทมันสร้างขึ้น. กลิ่นจริงๆ มันเข้าไปถึงใจไม่ได้ : กลิ่นดอกไม้ กลิ่นอะไรก็ตามมันจะเข้าไปถึงใจไม่ได้; แต่ว่าระบบประสาทที่จมูกมันสร้างความรู้สึกชนิดเดียวกันนั้นขึ้นมา, เพราะว่ากลิ่นนี้มันไปกระทบ กระแทกประสาท; ประสาทมันก็สร้างความรู้สึกชนิดเดียวกันนั้นขึ้นมา. กลิ่นก็เข้าไปถึงใจ; เข้าไปมีอยู่ในใจ. “โลก” ส่วนที่เป็นกลิ่นก็เข้าไปอยู่ในใจได้.

: “โลก” ทางลิ้น.

ลิ้น-รส ลิ้นคู่กับรส อะไรถูกเข้ากับลิ้น ประสาทแห่งลิ้นก็รับเอารสนั้นสร้างระบบประสาท รู้สึกที่ระบบประสาทตามที่รสนั้นเข้าไปกระทบอย่างไร? ความรู้สึกที่ประสาทที่ลิ้นสร้างขึ้นนี้ มันเข้าไปถึงใจ, รสทั้งหลายที่รู้สึกด้วยลิ้น ก็เข้าไปถึงใจ เป็นความหวาน ความขม ความเผ็ด อร่อย ไม่อร่อย ที่เราเรียกว่ารสก็แล้วกัน.

: “โลก” ทางผิวหนัง.

ที่นี้ผิวหนัง ผิวกายนี้ มีอะไรมาสัมผัสผิวกาย; เช่นเป็นเรื่องของความนิ่ม-นวลและเป็นเรื่องของความแข็งกระด้าง มากกระทบเข้าที่กาย, ระบบประสาทก็รับ

แล้วก็สร้างความรู้สึกอย่างนั้นตรงเข้าไปถึงจิต; ดังนั้นมันจึงเข้าไปอยู่ในจิต, ความรู้สึกต่างๆ ที่กระทบที่ผิวหนัง.

: “โลก” ทางจิต.

ที่นี้จิตเองหรือใจ ที่เรียกว่าใจกันโดยมากนี้ ก็ถือเอาสิ่งที่เคยกระทบกันแล้ว ก่อนๆ โน้น เป็นเรื่องเป็นราวอย่างไร? มันก็จำไว้ อยู่ในที่เก็บส่วนลึกของจิต. มันมีการสัมผัสลงไปที่นั่น ก็รู้สึกขึ้นมา เรียกว่าใจได้สัมผัส. หรือว่าอารมณ์เนื่องด้วยของข้างนอก ให้เกิดความรู้สึกเป็นอารมณ์ทางจิต มันก็เข้าไปถึงจิตได้; เพราะว่าจิตรับสิ่งเหล่านั้นเข้าไป. นี้ขอให้มองเห็นว่า ๕ อย่างข้างต้น คือรูป เสียง กลิ่น รส และ โผฏฐัพพะนี้ มันถูกส่งเข้าไปถึงในจิต ไปมีอิทธิพลอยู่ได้ก็เพราะถูกส่งเข้าไปถึงภายในแห่งจิต. ส่วนเรื่องของจิตเองนั้น มันก็ทำหน้าที่ของจิต รู้สึกได้ แล้วก็ยังมีอิทธิพลแก่จิตนั้นอีกเหมือนกัน.

ดังนั้นขอให้มองดูกันในลักษณะที่ว่า “โลก” ในทุกความหมาย คือโลกที่จะรู้สึกได้ด้วยตาที่ดี, รู้สึกได้ด้วยหูที่ดี, รู้สึกได้ด้วยจมูกที่ดี, ด้วยลิ้นที่ดี, ด้วยผิวหนังที่ดี, มันก็เป็นสิ่งที่สามารถจะเข้าไปถึงจิต รับรู้อยู่ที่จิต ประชุมกันอยู่ที่จิต จนเกิดเรื่องเกิดราวที่เป็นกิเลส; คือเกิดความรู้สึกรัก พอใจในอารมณ์ที่มันชวนให้เกิดความรัก ความพอใจ มันก็เกิดกิเลสประเภทรัก : ราคะหรือโลภะ คือมันจะเอา; ถ้าว่าเกิดความรู้สึกประเภทที่ไม่น่าพอใจ ไม่สบายนี้ ก็เกิดกิเลสประเภทที่ไม่รักไม่เอา คือโทสะหรือโกรธ มันอยากจะทำลายเสีย; มันก็มีเรื่องไปตามกิเลสเหล่านั้นๆ เป็นสายเลย : มีการกระทำความกรรม ได้รับผลของกรรม เพราะความรู้สึกชนิดนั้นประจักษ์. นี้เรียกว่า “โลก” มันไม่ได้อยู่ข้างนอกแล้ว มันเข้าไปถึงข้างใน, แล้วก็ทำยุ่งหมัด ทำนั่น ทำนี่ในภายใน จนยุ่งกันหมด, จนได้เกิดกิเลส, จนได้เกิดการกระทำความกรรม, จนได้เป็นทุกข์เป็นสุข เป็นการปรุงแต่งนานาชนิด.

โลกทางอายตนะทั้งหก ที่เข้าไปอาละวาดอยู่ข้างใน เรียกว่ามี, ทำให้มีปัญหาและต้องแก้ปัญหา.

เรื่องนี้ก็เพียงแต่ขอให้รู้สึกว่ามันมี “โลก” ที่เข้าไปถึงข้างใน เข้าไปอาละวาดอยู่ข้างใน; ส่วนโลกข้างนอกนี้ไม่ทำอะไรใคร. ถ้าว่าตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันไม่รับเข้าไป, โลกนี้ก็เหมือนมันแหละ : ไม่ได้ทำอะไร, ไม่มีประโยชน์อะไร, ไม่มีโทษอะไร. เหมือนกับไม่มีแหละ. ถ้ามันยังอยู่ข้างนอก มันก็เหมือนกับไม่มี; พอมันเข้าไปอยู่ข้างใน เป็นเรื่องที่ว่านวยายอยู่ข้างใน, อันนั้นแหละมันมี เรียกว่า มี, โลกมีเราก็เลยมีปัญหา คือมีความทุกข์ จะต้องดับทุกข์.

โลกที่เป็นผลของความรู้สึกทางอายตนะเข้าไปมีอยู่ในใจ.

นี่สรุปความว่า โลกมีอยู่ในตัวเอง. ก่อนนี้เราคิดว่าโลกอยู่ข้างนอกตัวเรา, แล้วเราก็ไม่อาจจะมีสันติวิถีกรรม คือจะไม่อาจสัมผัสด้วยใจ รู้สึกด้วยใจ รู้สึกอยู่ในใจ. แต่โดยที่แท้แล้ว มันไม่เป็นเช่นนั้น, มันเข้าไปอยู่ในใจ เข้าไปทำความ-นวยายในใจทั้งนั้นแหละ; เราจะรู้หรือจะไม่รู้ก็ตาม, โลกนี้มันจะต้องมีเรื่องของมันอย่างนี้ เข้าไปอาละวาดอยู่ในใจ. นี่เอา โลก ในความหมายที่ว่า เป็นผลของความ-รู้สึกทางอายตนะ เข้าไปมีอยู่ในใจ. ส่วนที่จะพูดง่ายๆ อย่างเด็กกอมมือว่า ร่างกายเนื้อหนัง ชีวิตจิตใจของเราก็เป็นส่วนหนึ่งของโลก, ก็ติดอยู่ที่โลก ก็อยู่ในโลกนี้; พูดอย่างนี้ก็พูดได้ แต่ไม่มีความหมายอะไร. แม้มันจะรวมอยู่ในโลกนี้, แต่แล้วมันก็วกกลับเข้าไปอยู่ในโลกข้างใน ในใจ ไปอาละวาดอยู่ในจิตใจ.

นี่เป็นเรื่องแรกที่ว่า อะไรๆในตัวเองคือโลกมีอยู่ในตัวเอง ขอให้มียุติวิถีกรรม คือให้มันเป็นสันติวิถีโกแก่เรา เรา รู้สึกด้วยโดยประจักษ์ด้วยตนเอง ด้วยจิตของตนเอง.

๒. มีสันติภูฏิกโกในข้อที่ “ทะเลในตัวเรา”.

เอ้า, ทีนี้เรื่องถัดไป ก็จะเรียกว่า ทะเลในตัวเรา. เราได้ยินกันแต่ว่า ทะเล มหาสมุทรอยู่ที่แห่งหนึ่ง ซึ่งเราจะต้องไปด้วยเรือ ไปหา มัน ไปอะไรมัน, ทะเลอยู่ที่นั่น; แต่ ทะเลที่อยู่ในตัวเรา เราไม่รู้จัก! ใครบอกว่าทะเลอยู่ในตัวเรา; เราก็จะหาว่าเขาบ้าอีก ที่ตัวเองโง่ มันก็ไม่รู้. พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสว่า สมุทร มหาสมุทร อยู่ที่ ดา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่วุ่นอยู่กับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ฐัมมารมณฺ; คืออายตนะภายในกับอายตนะภายนอกทำงานร่วมกันอยู่ ที่นั่นเป็นทะเล หรือเป็นสมุทร. มันเป็นเหมือนกับทะเล ก็คือว่าเป็นที่ตกลงไปแล้วจมน้ำ แล้วก็ดิ้นรนไปตามอาการที่จะจมน้ำตาย. นี่ก็เหมือนกับคนตกน้ำในทะเลเป็นอย่างไร? เดียวนี้ก็ว่า มาตกทะเลภายใน ก็มีอาการอย่างเดียวกัน.

ดาสัมผัสกับรูป หุสัมผัสกับเสียง จมูกสัมผัสกับกลิ่น เรื่อยไปจนครบทั้ง ๖ คู่; นี้เรียกว่า ดา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, รูป เสียง กลิ่น รส ฯ มันกลายเป็นทะเลไปแล้ว. เป็นทะเล; คือดา หู จมูก ฯ นี้ รับสิ่งที่มากระทบ แล้วตกลงไปในนั้น, อายตนะนี้เป็นเหมือนกับทะเล คือรับของที่ตกลงไป. นี่ก็เรียกว่า เป็นทะเลอีกอย่างหนึ่งได้. ก็คือจิตเจ้ากรรม มันตกลงไปในนั้นอีกทีหนึ่ง เหมือนกับตกทะเล; ตกกลงไปในคำ ในคุณของ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะนี้ จิตตกทะเล : ตกกลงไปในความหมายคุณค่าของ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ฐัมมารมณฺ. แล้วบางทีมันปรุงแต่งจนเป็นความยึดมั่นถือมั่น ที่ดา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ว่าเป็นของกู เป็นตัวเป็นตนของตน. นี่จิตมันก็เลยตกลงไปในทะเลนั้น : ตกกลงไปในอายตนะที่ปรุงแต่งกันที่รับเข้ามาปรุงเป็นความรู้สึก. ตกกัน ๒ ชั้น ๓ ชั้นทีเดียว.

สรุปว่าอายตนะ : ดา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี่ก็เป็นทะเลสำหรับให้อารมณฺ์พลัดตกลงไป ไม่รู้จักเต็ม. ทีนี้จิตก็พลัดตกลงไปในอารมณฺ์ที่เข้ามาสู่

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นอีกทีหนึ่ง. อารมณ์ตกลงไปในอายตนะ, จิตตกลงไปใน อารมณ์ : นี้เรียกว่าตกทะเล. คือว่าจิตนี้ตกลงไปในอารมณ์นั้นๆ ในลักษณะที่ว่าจิต ไปหลงรักก็มี จิตไปหลงเกลียดก็มี. อารมณ์ทุกชนิดทำให้จิตตกลงไป มีผลเป็นหลง รักก็มี หลงเกลียดก็มี; คือว่าเกิดกิเลสนั้นแหละ, เป็นโลภก็มี เป็นโกรธก็มี เป็น หลงก็มี. นี่คือทะเลที่แท้จริง แล้วตกอยู่เกือบจะตลอดเวลา. ทะเลที่อยู่ทีทะเล จะมีปัญหาอะไร? เดียวนี้เราอยู่ที่นี้ มันไม่ตกนี้ และยากที่จะตก. คนบางคนไม่เคย หยั่งขาลงไปในทะเลแม้สักครั้งเดียวก็มี เขาก็ไม่ตกทะเลชนิดนั้น; แต่ว่าจิตของคนนี้ ตกทะเลชนิดนี้อยู่เป็นประจำตลอดเวลา. หลับแล้วก็ยังฝัน ตกทะเลในฝัน ก็ยังมีได้.

ฉะนั้นขอให้ดูจิตของเรา มันตกในทะเลรูป ในทะเลเสียง ในทะเลกลิ่น ในทะเลรส ในทะเลโผฏฐัพพะ ในทะเลรัสมมารมณ. นี้เรียกว่าทะเลและอยู่ข้างใน คน. ทะเลอยู่ในเรา! เราไม่เห็นไม่รู้จักทั้งที่ตกอยู่, เราโง่ก็มากน้อย? เอาอะไร มาวัด มาดวงความโง่ชนิดนี้ มันใหญ่หลวงนัก. นี่โลกอยู่ในเราเอง, เราไม่รู้; เป็น ทะเลอยู่ในตัวเอง, เราก็มารู้; รีบทำให้รู้เสีย ให้เป็นสันติวิถีโก ประจักษ์แก่จิตเสีย.

๓. มีสันติวิถีโกในข้อที่ว่า “นรก - สวรรค์ในตัวเอง”.

ที่นี้เรื่องต่อไปก็คือเรื่อง นรกและสวรรค์อยู่ในตัวเอง. เรื่องนรกอยู่ใต้ดิน มีอย่างนั้นๆ อย่างที่เราเคยอ่านในหนังสือ; สวรรค์อยู่บนฟ้าเป็นอย่างนั้นๆ อย่างที่ เราเคยอ่านในหนังสือ; นั่นเป็นเรื่องที่เขาพูดกันอยู่แล้วก่อนพุทธกาล, ก่อนพระ- พุทธเจ้าเกิด. เขาพูดเรื่องนรกอย่างนั้น; สอนกันอยู่อย่างนั้น, เข้าใจกันอยู่อย่างนั้น, ก่อนพระพุทเจ้าเกิด. พอพระพุทเจ้าเกิดขึ้นมาในโลกนี้, ท่านก็มาพบกับหมู่คนที่ เชื่ออย่างนี้อยู่แล้ว. พูดกับคนบ้าไม่รู้เรื่องเสียเวลา; ไปเถียงกับเขาก็ป่วนการ. ถ้าจะ ผสมโรงกับเขา ก็จะไปบอกไปในทางอื่นว่า ถ้าแกอยากจะได้สวรรค์อย่างที่แกว่า,

แกถืออยู่, จงทำอย่างนี้ๆ. พระพุทธเจ้าตรัสบอกได้ ถ้าแกไม่อยากจะตกนรกที่ว่านั้น, แกจงทำอย่างนี้ๆ อย่าทำอย่างนั้น. เมื่อคนนั้นเขาเชื่ออย่างนั้น ด้วยความกลัวนรกหรืออยากได้สวรรค์ก็ดี, เขาก็ทำตามที่พระพุทธเจ้าสอน. ก็เป็นประโยชน์ต่อเขาเองอย่างยิ่ง ที่นี้และเดี๋ยวนี้. แล้วถ้าสมมติว่านรก-สวรรค์ หลังต่อตายแล้ว มันมีจริง เขาก็ได้ไปแหละ ไม่ต้องสงสัยหรอก.

นี่เรียกว่านรกข้างใต้ดิน สวรรค์บนฟ้าเขาพูดกันมาแต่ก่อน. พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ต้องเสียเวลาไปคัดค้านเขา แต่ท่านได้พูดใหม่เป็นของท่านเองแปลกออกไปว่า *ผัสสายตนิกนรก* : “นรก” ทางอายตนะแห่งการสัมผัสเราเห็นแล้ว; *ผัสสายตนิก-สัคคะ* : “สวรรค์” ที่อายตนะแห่งการสัมผัสเราเห็นแล้ว. ท่านว่าอย่างนี้. คือท่านเห็นแปลกออกไปว่า เห็น “นรก” อยู่ที่อายตนะของการสัมผัส หรือเมื่ออายตนะมันสัมผัสนั้น, “สวรรค์” ที่มีขึ้นเมื่ออายตนะทำการสัมผัส. ท่านใช้คำว่า *มยา ทิฏฐา* แปลว่า ฉันเห็นแล้ว, ฉันเห็นแล้ว. นี่มันก็ควรจะถือว่า แปลกออกไปจากที่เขาเคยรู้เคยเห็น, เคยเชื่อ เคยยึดถือกันมาแต่ก่อน; เพราะเดี๋ยวนี้นรก-สวรรค์มาอยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เป็นอายตนะสำหรับการสัมผัส และมีการสัมผัสอยู่แล้ว. เมื่อมีการสัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนี้, รูปแบบหนึ่งมันเป็นผิด ร้อน เป็นทุกข์, นี่คือนรก-นรกที่อายตนะ; ที่นี้ในกรณีอื่นมันถูก, มันถูกตามเรื่อง มันก็ได้รับความสุข ความพอใจ, นี่ก็เรียกว่าสวรรค์ที่อายตนะ ทางอายตนะที่มีการสัมผัส.

นรก สวรรค์ที่เป็นสันติภูฏิก.

พวกเราทุกคนก็มีอายตนะอย่างที่ว่านี้ แล้วก็มีการสัมผัสอยู่หลายรูปแบบแต่ละวันๆ. ถ้าบางครั้งการสัมผัสนั้นทำให้เกิดทุกข์ กระวนกระวาย ร้อนกาย ร้อนใจ; นรกก็เกิดแล้วที่นั่น : ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างไม่อย่างหนึ่งแล้วแต่เรื่องของมัน. ที่นี้บางเวลาไม่เป็นอย่างนั้น; มันให้เกิดความสุขสนุกสนาน เป็นที่พอใจ ก็เรียกว่า

สวรรค์ได้เกิดขึ้นแล้วที่อายตนะนั้นๆ. แล้วก็อยู่ในตัวเราทั้งนรก ทั้งสวรรค์; นี่เราก็คงไม่รู้สึกรู้สึก ไม่มีสันติภูฏิกโก ไม่มีสันติภูฏิกโกต่อสิ่งนี้ทั้งที่มีอยู่ในใจ. แล้วก็ไปพูดกันถึงแต่่นรกใต้ดิน สวรรค์บนฟ้า ต่อดายแล้วจึงจะถึงโน้น มันไม่มีทางจะให้สันติภูฏิกโก; ไม่มีทางที่จะสัมผัสหรือรู้ได้ว่ามีจริง. ส่วนนรกในใจ สวรรค์ในใจนี่มันรู้สึกอยู่ มีอยู่แล้วรู้สึกอยู่, แต่มันก็โง่งนเหมือนกับว่าไม่มีความรู้สึก. และนี่คือนรกจริง สวรรค์จริง; คือร้อนก็ร้อนจริง, เย็นก็เย็นจริง, เป็นทุกข์ก็เป็นทุกข์จริง, เป็นสุขก็เป็นสุขจริง; มันจริงที่สุดอยู่ในจิตใจ, รู้ได้ด้วยจิตใจ. เรื่องนรกใต้ดิน สวรรค์บนฟ้าที่เขาพูดไว้นั้น ควรจะเป็นอุปมาเสียมากกว่า; ตามความเชื่อที่มีอยู่ก่อนนั้น ควรจะเป็นอุปมาเสียมากกว่า. ตัวจริงมันอยู่ที่ ดา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้น. ขอให้รู้จักนรก-สวรรค์ที่อยู่ในตัวเรา ที่อยู่ในจิตของเราให้เป็นสันติภูฏิกโก. นี่ฝนเขาก็จะขัดคอเรา. (ฝนกำลังจะตก)

๔. มีสันติภูฏิกโกในความที่ “มารในตัวเรา”.

เรื่องต่อไปก็คือเรื่อง มาร. มาร พญามารอยู่ในเรา อยู่ในจิตของเรา ไม่ได้อยู่ที่เมืองมาร, ไม่ได้อยู่ที่มารโลก เทวโลกอะไรที่ไหน. แต่เราก็ได้รับการสอนพูดจาสอนต่อๆ กันมาว่า มันอยู่ที่เมืองมาร โลกมาร พญามารอยู่ข้างบนเหมือนกัน; คือเป็นพวกที่อยู่บนสวรรค์เหมือนกัน, แล้วก็ลงมาทำลาย รบกวณ ขัดคอ, แม้แต่พระพุทธรเจ้า มารเขาก็มาขัดคอ ขัดขวาง. มารอย่างนั้นไม่ค่อยจะร้ายกาจอะไรนัก. มารที่อยู่ในจิตใจของเรานั้น ที่มันทำหน้าที่ให้เราวินาศจากความดี หรือเหมือนกับตายแล้ว, แล้วก็รบกวณอยู่เรื่อย ต้องการจะเจริญไปในทางที่ดี มันก็ขัดขวางเสีย, คือมารตัวนี้ : มารที่มีอยู่ในจิตใจ, ก็คือ กิเลสนั่นเอง.

ทารกเกิดมาจากท้องแม่ยังไม่มียกเลส; พอมารู้จักสัมผัส ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจเข้า, โอกาสหนึ่ง ได้พบกับความเอ็ดอ่อยก็ยินดี

ยึดมั่นถือมั่น เกิดความรู้สึกที่เป็นกิเลสคือความโลภ หรือตัณหาขึ้นในใจ, และซ้ำๆ ซากๆ สะสมไว้อย่างเหนียวแน่น: นี่แหละคือมาร มีอยู่แล้วในใจ; ธรรมชาติช่วยสร้างให้. มันก็เป็นกิเลสอยู่ในใจ คอยขัดขวางฝ่ายที่จะทำความดี, ปัญญาเกิดขึ้นยาก; แม้มีความทุกข์มากๆ จนปัญญาเกิดขึ้นว่า อ้าว! นี่ความทุกข์! อยากจะทำลายเสียสักที มันก็ทำไม่ได้ เพราะส่วนที่เป็นมารนั้นมันเหนียวแน่นกว่า, เข้มแข็งกว่า. นี่มารอยู่ในใจคอยทำลายล้างเราที่จะต้องการจะดีอยู่ในใจ; มันจึงเป็นการยากที่เราจะดี จะรอดจากมาร.

ถ้าเราจะรบกับมาร ก็รบอยู่ข้างในใจนั้นแหละ, ให้ความรู้สึกฝ่ายดี ทำลายความรู้สึกฝ่ายชั่ว หรือกิเลส. ถ้าเราแพ้มาร ก็แพ้อยู่ในใจ; คือความรู้สึกฝ่ายดีมันแพ้แก่ความรู้สึกฝ่ายชั่ว. ถ้าเราจะชนะมารก็ชนะอยู่ในใจอีกเหมือนกัน : ความรู้สึกฝ่ายดีมันก็ชนะความรู้สึกฝ่ายชั่ว. ฉะนั้นมารที่ดี, การรบมารที่ดี, แพ้มารชนะมารที่ดี, มันมีอยู่แล้วในใจ.

ขอให้รู้จักมารนี้ มันเป็นมารจริง! เป็นปัญหาจริง! เป็นสิ่งที่ทำอันตรายจริง! ยักษ์มารที่ได้ยินแต่ชื่อนั้น ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน? ไม่เป็นไรหรอก, มันไม่ทำอะไร. มารต่างๆ ที่มันขบกัดอยู่ตลอดเวลาในหัวใจนั้น รู้จักกันเสียบ้าง. นี่ มารอยู่ในเรา ต้องเป็นสันติภูฏิกต่อเรา. สันติภูฏิก มาโร เดียวนี้เห็นแล้ว, จันเห็นแก่แล้ว; แล้วจัดการกับมาร ตามวิธีที่ได้รับคำสั่งสอนจากพระพุทธเจ้า, กำจัดมาร.

๕. มีสันติภูฏิกในข้อที่ “กรรมผลกรรมในตัวเรา”.

ที่นี้เรื่องต่อไปก็คือเรื่อง กรรม, ผลของกรรม. ที่เรียกว่ากรรมๆ นั้น ตัวจริงมันอยู่ที่ เจตนา. เจตนาเป็นความคิด เป็นตัวจิต ต้องตั้งต้นที่จิต. จิตมีเจตนาอย่างไรวินั้นเป็นตัวกรรม. คิดดีเป็นกรรมดี; คิดชั่วเป็นกรรมชั่ว. ดังนั้นตัวเจตนา

เป็นตัวกรรม; กรรมก็อยู่ในจิต. พอ “คิด” ลงไปอย่างนั้นแล้ว ก็เป็นการกระทำกรรมแล้ว; จิตถัดมา ก็เป็นผลของกรรม, ไม่ต้องรอชาติหน้า ชาติอื่น. ผลกรรมได้รับแล้ว ในขณะที่จิตถัดมา : จิตขณะนี้คิดชั่ว; จิตขณะถัดมาก็เป็นจิตชั่ว นั่นคือผลกรรม. ผลกรรมและการรับผลกรรมมีในจิต มีอยู่แล้วในจิต มีเสร็จแล้วในจิตเป็นขณะๆ เนื่องกันไป.

รู้จัก กรรม อย่างนี้เถอะ. ที่มันออกมาข้างนอกนั้นเป็นเรื่องทีหลัง เป็นเรื่องปลายเหตุ ไม่ใช่เรื่องต้นเหตุ. ที่นี้มายึดถือกันแต่เรื่องปลายเหตุว่า ทำกรรมดีต้องรวย, ทำกรรมชั่วต้องยากจน. แล้วมันก็ไม่เป็นไปตามนั้น; ก็เลยไม่เชื่อกรรมกันเสีย. กรรมนั้นแน่นอนตายตัว; กรรมที่ว่าดีทำด้วยจิตนี้ แล้วจิตถัดมาก็เป็นจิตดี นี่คือได้รับผลแห่งกรรมแล้ว. เหมือนเราเอาข้อนเคาะลงไปบนโต๊ะนี้ มันดังโพงทันที. ไม่ใช่ดังโพงต่อพวงนี้มะรีนนี้. เคาะลงไปที่นี่ได้ยวนี้ มันก็ดังโพงทันที. จิตที่คิดชั่วเสร็จไปแล้ว; จิตที่สืบต่อมาจากจิตนั้นก็เป็นจิตชั่ว : นี่คือการรับผลแล้ว. ดูกรรมและผลกรรมที่มีอยู่ในจิตจริง แท้จริง แน่นอนจริง อย่างนี้เสียบ้าง ให้เป็นสันติภูมิโก.

๖. มีสันติภูมิธรรมว่า “พระเจ้า พระธรรมในตัวเรา”.

อ้อ, พุดแข่งกับฝนดีกว่า. พระเจ้าและพระธรรมก็อยู่ข้างใน, พระเจ้า พระธรรมอยู่ข้างใน. ร่างกายนี้ เราประพฤติดีเกิด แล้วพระเจ้าจะมาอยู่ในกายนี้. กาย วาจา ใจนี้ทำให้ดี ๆ แล้วพระเจ้าจะมาอยู่ในกาย วาจา ใจนี้. พระเจ้าอยู่ข้างใน, พระธรรมก็อยู่ที่กาย วาจา ใจ, เป็นกฎของธรรมชาติ หรือเป็นผลของการปฏิบัติหน้าที่ ก็อยู่ที่กาย วาจา ใจ. นามรูปนี่เป็นที่ตั้งแห่งธรรม แห่งธรรมชาติ แห่งกฎของธรรมชาติ หน้าที่ธรรมชาติ เพราะอยู่ข้างใน. พระเจ้าก็ดี พระธรรมก็ดี อยู่ข้างใน, อยู่ในใจซึ่งอยู่ในกายนี้อีกต่อหนึ่ง. ให้ทุกคนทำร่างกายจิตใจนี้ให้เป็นวิหาร

ให้พระพุทธเจ้ามาอยู่ ให้พระธรรมมาอยู่ พระสงฆ์มาอยู่ พระเป็นเจ้ามาอยู่, นี้อยู่ข้างใน.

๗. มีสันติปฏิกรรมในสิ่งที่มีอยู่อย่างตรงกันข้ามในตัวเรา.

[: ความตายมีอยู่ในความเกิด, ความแก่มีอยู่ในความหนุ่ม ๆ, ซึ่งมีในตัวเรา.]

ที่นี้อีกพวกหนึ่ง มันอยู่ในภาวะที่ตรงกันข้าม : พระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้เองว่า ความตาย อยู่ในความเกิด, แก่ดูให้ดี! ความตายนั้น อยู่ในความเกิด; ในตัวความเกิดมันมีความตายใส่มาด้วยเสร็จแล้ว, ไม่เท่าไรมันจะต้องแสดงออกมาเป็นความตาย. ความแก่ก็มีอยู่ในความหนุ่ม. ที่ว่าหนุ่ม ๆ ไหนั้นมีความแก่; คือมันก็แก่ไปทุก ๆ ขณะแหละ. แล้วความมีโรคก็มีอยู่ในความไม่มีโรค. ที่เราคิดว่าเราสบายดี ไม่มีโรค มันมีโรคอยู่ในนั้นแล้ว. นี้เห็นได้ยาก ต้องมีปัญญาอย่างยิ่งเห็น จึงจะเรียกว่ามีสันติปฏิกรรมในสิ่งที่มีอยู่อย่างตรงกันข้าม.

สรุปความว่า มีอะไรๆ อยู่ในเรามากมายเหลือเกิน เราไม่รู้, ยิ่งกว่างี้ ยิ่งกว่าตาบอด ยิ่งกว่าอะไรๆ เสียอีก; หลายอย่างมีอยู่ในเราแท้ๆ เราไม่รู้. เราเอาไว้ข้างนอกแล้วไม่มีความหมายอะไร. โลกก็อยู่ในเรา ทะเลอยู่ในเรา นรก-สวรรค์ อยู่ในเรา มารอยู่ในเรา กรรมและการรับผลกรรมอยู่ในเรา พระเจ้า พระธรรมอะไร อยู่ในเรา; มีอยู่ในความตรงกันข้ามด้วยซ้ำไป.

เอาละ การบรรยายเรื่องสันติปฏิกรรมในอะไรๆ ที่มีอยู่ในเรา จำเป็นจะต้องยุติ เพราะว่าฝนมาแล้ว

[หยุดบรรยาย เพราะฝนตก.]

สันติปฏิက္ขกรรม

-๑๐-

๖ มิถุนายน ๒๕๒๔

สันติปฏิက္ขกรรมในผลของศาสนา

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชาเป็นครั้งที่ ๑๐ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องสันติปฏิက္ขกรรมต่อไปตามเดิม; โดยมีหัวข้อกล่าวเฉพาะในวันนี้ว่า สันติปฏิက္ขกรรมในผลของศาสนา.

ความจำเป็นที่ต้องมีการกล่าวทบทวน.

การกล่าวในวันนี้ มีความตั้งใจเป็นพิเศษอยู่หน่อยหนึ่ง; คืออยากให้เป็น การทบทวนอะไรบางอย่าง. บางคนอาจจะเห็นว่าน่ารำคาญ หรือซ้ำซาก, แต่ก็มีความจำเป็น. เหมือนกับว่าเด็กๆ เขาเรียน ก ข ก. กา แจก ลูก กะ กา กิ ก็ ไปบ้างแล้ว; ถึงวันหนึ่งผู้สอนก็ขอให้ทบทวน ไล่ตั้งแต่ ก ข ค ไปใหม่เพื่อกันลืม เพื่อจะไม่พินเฟือ; เพราะว่าถ้าลืมในตอนต้น ก็ยอมพินเฟือในตอนถัดไป. ฉะนั้นถ้าว่าจะเป็นการทบทวนอะไรกันบ้างเพื่อกันลืม, ก็ควรจะพอใจในลักษณะเช่นนี้.

๒๗๕

ผลจากศาสนา ต้องเป็นสันติวิถีโกแก่เรา.

หัวข้อในวันนี้มีว่า ผลจากศาสนา; คือผลที่จะได้รับจากศาสนาที่ต้องเป็นสันติวิถีโกแก่เรา. ถ้าผลนั้นไม่เป็นสันติวิถีโก หรือมิใช่ชนิดสันติวิถีโก ก็ยังไม่มีประโยชน์อะไร. ทำไมจึงเป็นอย่างนี้? เพราะว่าเรามีศาสนากันในหลายรูปแบบ หรือหลายระดับก็กล่าวได้. คือมีศาสนากันแต่ตามประเพณี : บุตรเกิดมาจากบิดามารดาที่นับถือพุทธศาสนา, ก็เรียกว่ามีศาสนาแล้ว. ถ้ามีศาสนาตามประเพณี; ผลที่ได้รับก็ตามประเพณี. ถ้ามีศาสนาจริง ผลจึงจะได้รับจริง. เดียวนี้ก็มักจะมีกันแต่พอเป็นพิธี; ผลมันก็ต้องเป็นแต่พอเป็นพิธีอยู่นั่นเอง, อะไรจะเป็นผลอันแท้จริงก็ยังไม่ได้รับ; จนกว่าเมื่อใดเรามีพุทธศาสนากันอย่างแท้จริง จึงจะได้รับผลชนิดที่เป็นสันติวิถีโก คือรู้สึกประจักษ์อยู่ด้วยจิตใจว่าเป็นอย่างไร?

มีศาสนาระดับไหน ก็มีผลระดับนั้น.

ผลจากการมีศาสนาระดับไหน ก็มีไปตามการมีศาสนาระดับนั้น. ถ้ายังไม่เป็นสิ่งที่รู้สึกได้ด้วยใจ, ก็ยังไม่สำเร็จประโยชน์อะไร; และเราก็ยังเข้าใจผิดกันอยู่มาก คือคิดว่าได้รับแล้วๆ ก็ไม่ชวนชวายที่จะทำอะไรให้ถูกยิ่งขึ้นไป หรือให้ดียิ่งขึ้นไป. เพราะถือเสียว่าเราเป็นพุทธบริษัทเต็มตัวแล้ว, ได้รับผลแห่งศาสนาเต็มที่แล้ว ก็ไม่ชวนชวายอะไรให้ยิ่งขึ้นไป; ก็ทำเพื่อ ๆ ไปตามประเพณี หรือตามพิธีรดองเสียมากกว่า. การกระทำอย่างนี้จะทำสักเท่าไรๆ ก็ไม่เป็นสันติวิถีโก, แม้ว่าเป็นสิ่งที่ควรจะทำได้ หรือมีอยู่ในพระศาสนานั้น, เราก็หยิบเอามาไม่ได้; ได้แต่ผ่านไปผ่านมา เหมือนว่ามีทองคำตกอยู่ที่แผ่นดิน เราก็เดินข้ามไป ข้ามมา ไม่รู้วันละกี่ครั้ง เพราะไม่รู้จัก. นี่ก็เรียกว่าไม่มีประโยชน์อะไร! ไม่ได้หยิบขึ้นดูด้วยซ้ำไป; อย่างว่าแต่จะเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์. อย่างนี้ก็หมายความว่า เราทำกันแต่พิธี. พิธีวันไหน?

เดือนไหน มีพิธีอะไร? ก็ทำพิธีกันเรื่อยไป, แต่ไม่ได้รับผลแห่งพระศาสนาอย่าง เป็นสันติวิถีโก. ข้อนี้เปรียบเหมือนกับว่ามันมีทองคำตกอยู่ แล้วเดินข้ามไปข้ามมา จนตลอดชีวิต มันก็ไม่เคยหยิบขึ้นมาดู.

การทำแต่พิธีเป็นการย่าแท้อยู่กับที่.

ขอให้สนใจสังเกตตัวเองว่า เราได้เคยหยิบขึ้นมาดูบ้างหรือเปล่า? หรือว่า เราทำแต่พิธี ก็แล้วกัน. ถึงเวลาสวดมนต์ก็สวดมนต์, ถึงเวลารับศีลก็รับศีล, ถึงเวลาให้ทานก็ให้ทาน, เราก็กทำไปตลอดเดือนตลอดปี. ก็เหมือนกับข้ามไปข้ามมา; ไม่เคยหยิบสิ่งนั้นขึ้นมาดูจนรู้จักประจักษ์แก่จิตของตนเอง. นี้เรียกว่าไม่ดีขึ้น, ยังย่าแท้อยู่ที่ตรงนั้น; จึงเอามาพูด. ก็เหมือนกับว่าพูดเรื่องที่เคยพูดแล้ว เคยรู้กันอยู่แล้ว; เอามาแวงดูกันใหม่ให้ลึกไปกว่าเดิม. ผลแห่งศาสนายังไม่เป็นสันติวิถีโกแก่จิตใจของเรา.

เรารู้ผลตามคำบอกแล้วว่า ถ้าปฏิบัติแล้วจะได้ผลอย่างนั้น, ก็รู้แต่ตามคำบอกเล่า เพราะไม่เคยปฏิบัติ; และที่เป็นอุปสรรคที่สุดก็คือถือเสียว่า ทำไปตามพิธี ตามประเพณีนั้นแหละคือการปฏิบัติ. ไม่เคยปฏิบัติด้วยจิตใจ; หรือเป็นการปฏิบัติที่ซูดเกลาลงไปที่กิเลสโดยตรง; ก็ทำตามพิธีประเพณีสบายๆ ไปเท่านั้น. แล้วบางทีก็เคร่งครัดอยู่มาก; แต่จะเคร่งครัดอย่างไรก็ไม่ถึงตัวพุทธศาสนา. ถ้าเป็นการเคร่งครัดเพื่ออวดผู้อื่นด้วยแล้ว, ยิ่งห่างไกลจากตัวพุทธศาสนา. บางรายก็กลายเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ไปเลย. ปฏิบัติอย่างนั้น ปฏิบัติอย่างนี้ ตามพิธีทั้งนั้น แล้วก็ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ที่สุด สำเร็จที่สุด ด้วยความยึดมั่นถือมั่น, ด้วยอุปาทาน. แม้อย่างนี้ก็ยังไม่เป็นสันติวิถีโก; ไม่ประจักษ์ต่อผลของศาสนาที่ถูกต้องแท้จริงหรือเพียงพอ. เรา ยังไม่ได้รับผลของพระศาสนาที่เป็นสันติวิถีโก, มันมีอยู่อย่างนี้.

ชีวิตเย็น เป็นผลของการมีศาสนาที่แท้จริง.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคนจงไปสำรวจตน, สอบไล่ตัวเองดูเถิดว่ามันเป็นอย่างไร? เราจะเอาอะไรมาเป็นเครื่องวัดว่า ได้รับผลของศาสนาที่แท้จริงและเป็นสันติวิถีโก. อาตมาอยากจะระบุลงไปสั้นๆ ง่ายๆ ว่าชีวิตเย็น หรือชีวิตร้อน? ถ้าท่านมีชีวิตเย็น ก็มีผลเป็นสันติวิถีโก. ถ้าชีวิตของท่านยังร้อนอยู่; ก็ป่วยการ, ก็ยังไม่เป็นพุทธศาสนาที่แท้จริง, ไม่เป็นสันติวิถีโก; เพราะคนร้อนนี้มีแต่ความงุ่นง่านไปด้วยความทุกข์, ไม่ได้รับผลของพระศาสนา, ไม่มีศาสนาที่ถูกต้อง, ชีวิตนี้ก็เป็นของร้อน. ร้อนไปหมดเลย : ในหน้าที่การงานที่ต้องทำทุกชนิด ก็กลายเป็นของร้อนหมด, แม้จะกินอาหารอยู่ที่ร้อน, แม้จะพักผ่อนอยู่ที่ร้อน; เพราะว่าไม่มีผลแท้จริงของพระธรรม.

ถ้าว่ามีธรรมะจริง มีศาสนาจริง ต้องเป็นที่แน่นอนว่าชีวิตนี้จักเป็นของเย็น. เย็นไปหมด; หมายความว่าทำอะไรก็เย็นไปหมด. นับตั้งแต่ว่าจะทำอะไรทำนา ทำการงานเลี้ยงชีวิตทุกชนิด ต้องเป็นชีวิตเย็น, แม้ว่าจะจะเป็นเด็กนักเรียน เป็นนักศึกษาอยู่ก็ต้องเย็น, ถ้าไม่เย็นก็ไม่ถูกแล้ว. แล้วก็เรียนไม่ได้ ถ้าชีวิตร้อนนั้นก็จะเรียนอะไรไม่ได้, ไม่สำเร็จประโยชน์แม้ในการเป็นนักเรียน; ยิ่งโตยิ่งร้อน ยิ่งโตยิ่งร้อน เพราะเป็นความเจริญของกิเลส. เด็กๆ เด็กทารกจะยังเย็นเสียกว่า. แต่ถ้ามีผลแท้จริงของพระศาสนาแล้ว ก็จะเย็น : ตั้งแต่เด็กทารก, เด็กเดินได้, เด็กวัยรุ่น, คนหนุ่มคนสาว, พ่อบ้านแม่เรือน, คนแก่คนเฒ่า ก็จะเย็น; เมื่อทำการงานก็เย็น; เมื่อเสวยผลของการงานก็เย็น; เมื่อจะพักผ่อนนอนเล่นก็เย็น; เย็นไปหมดทุกอิริยาบถ. ซึ่งตรงกันข้าม, ถ้าไม่มีธรรมะที่วานี้แล้ว ก็ร้อนไปหมดทุกอิริยาบถด้วยเหมือนกัน.

ขอให้สังเกตในข้อนี้กันก่อน แล้วก็ด้วยความบริสุทธิ์ใจ, เพราะว่าไม่ใช่เราจะไปพูดหลอกลวงใคร หรือเอาประโยชน์จากใคร. เราพูดตามความเป็นจริงที่มีอยู่.

ก็ดูเถอะว่ามันร้อนหรือมันเย็น? เย็นอยู่ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ ที่การประพฤติ การกระทำทุกอย่าง อย่าง ทุกๆ อิริยาบถ; นี้เรียกว่าเย็น. และจะต้องนึกไปถึงว่าทำได้, คือทำให้เย็นได้ แม้ที่บ้าน แม้ที่เรือน. คนสมัยนี้บางพวกยังโง่มาก คือคิดว่าต้องมาบวชอย่างเดียวเท่านั้น. ถามกันอย่างนี้มาก ว่าต้องมาบวชไหม? เขาถามกันอย่างนี้, เพราะเขาไม่ชอบเรื่องบวช. ถ้าจำเป็นจะต้องบวชเขาก็ไม่เอา. แต่ที่จริงไม่เกี่ยวกับบวชหรือไม่บวช. ถ้าบวชได้ก็ดี; ทำง่าย. ถ้าบวชไม่ได้ ก็ทำไปตามที่จะสามารถทำได้, คือทำให้เย็น ให้มีชีวิตเย็น.

ชีวิตเย็นเป็นเรื่องทางจิตใจ.

คำๆ นี้ขอรับรองว่าช่วยสนใจกันสักหน่อยว่า “ชีวิตเย็นกับชีวิตร้อน”. ชีวิตเย็นนั้นมันก็ไม่ใช่ว่าจะเข้าใจได้ทันที. คำว่า เย็น คำนี้ก็แปลกนะ คือ มันเย็นชนิดที่ไม่เย็นและไม่ร้อนนะ ไม่ใช่เย็นที่คู่กันกับร้อน แต่เป็นเย็นชนิดที่เอาออกไปเสียให้หมด ทั้งเย็น ทั้งร้อน; ทั้งเย็นทั้งร้อนเอาออกไปเสียให้หมด, แล้วก็มีคามเย็นอีกชนิดหนึ่งปรากฏออกมา; นี้เรียกว่าชีวิตเย็น. แล้วเป็นเรื่องทางจิตใจ; ไม่ใช่เรื่องทางวัตถุหรือร่างกาย. ถ้าเป็นเรื่องทางวัตถุหรือร่างกาย ก็ติดพัดลมกันมากๆ หรือไปนอนในหีบน้ำแข็งเสียเลย มันก็จะเย็น. แต่เดี๋ยวนี้ไม่ใช่อย่างนั้น; เป็นเรื่องของจิตใจโดยตรง. เย็นจึงมีความหมายในภาษาจิตใจ หรือภาษาวิญญาณ. เย็นที่คู่กับร้อนนั้นเป็นภาษาวัตถุ. แต่เย็นภาษาจิต ภาษาวิญญาณ ไม่ใช่เย็นอันนั้น. เย็นที่คู่กับร้อน, เย็นที่เป็นคู่กันอยู่กับร้อนนั้นเป็นภาษาวัตถุ; เอาออกไปเสียให้หมด ทั้งเย็นและร้อนในภาษาวัตถุ ก็จะเป็นความเย็นที่แท้จริง ที่เรามุ่งหมายในที่นี้.

เราต้องการให้ชีวิตนี้เป็นของเย็น. ชีวิตของใครอยู่ที่ไหน? อยู่ที่บ้าน อยู่ในป่า อยู่ในวัดอะไรก็ตาม เป็นสิ่งที่ต้องทำให้เย็น; ก็จำเป็นที่จะต้องรู้ว่า อะไร

เป็นของร้อน? เมื่อไรเรียกว่าร้อน? กิเลสเป็นของร้อน, โลภะ โทสะ โมหะ มีเมื่อไรก็เป็นของร้อน. ที่นี้ให้มันว่างจากการเกิดของโลภะ โทสะ โมหะ ก็จะเป็นของเย็น.

การปฏิบัติพุทธศาสนา ก็คือการปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสโดยตรง; ถ้าทำสำเร็จก็หมดกิเลส หรือไม่มีกิเลส ก็เย็นตลอดกาล, เป็นพระนิพพาน ซึ่งแปลว่าเย็นนิรันดร. แต่ถ้ายังไม่หมดกิเลสสิ้นเชิง, ก็ต้องมีกิเลสน้อยลง หรือกิเลสไม่มาบ่อยๆ เพราะมีสติควบคุมไว้ได้; มันก็เย็นตามสมควร และเป็นครั้งเป็นคราว. เป็นครั้งเป็นคราวนี้เราทำให้มันยาวออกไปแต่ละคราวๆ มันก็เย็นมากขึ้น. เรียกว่าวันหนึ่งคืนหนึ่งมีช่วงที่เย็นมากกว่าช่วงที่ร้อน.

เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดผลเป็นความเย็นชั่วคราว.

คิดดูให้ดี! จะเห็นว่าแม้ที่เราไม่ได้ปฏิบัติโดยตรง, แต่มีเหตุปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเราก็ไม่รู้ตัว เข้ามาทำให้กิเลสมันเกิดไม่ได้, มันหยุดระงับไปชั่วคราว; ก็เกิดผลเป็นความเย็นชั่วเวลานั้นด้วยเหมือนกัน. เช่นว่ามานั่งในป่าอย่างนี้ชั่วคราว ไม่ส่งเสริมการเกิดแห่งกิเลส กิเลสหยุดเกิดไปชั่วคราว; มันก็เย็นได้ชั่วคราว เป็นเรื่องบังเอิญ เป็นเรื่องที่ไม่ได้เจตนาที่ยังมี; นี้เขาเรียกว่า *เผอิญ* หรือเรียกเป็นบาลีว่า มันเป็น *ตทังคะ* -อาศัยองค์ประกอบนั้นๆ ทำให้เกิดผลขึ้นมาโดยบังเอิญ. นี่ก็สำคัญเหมือนกัน, เพื่อจะทำให้เรารู้จักสิ่งที่เรียกว่า *เย็น* หรือความว่างจากกิเลส. แต่เดี๋ยวนี้บางคนเขาอาจจะไม่สนใจนะ. แม้ที่มันว่างไปเองจากกิเลส และเย็นได้เองตามธรรมชาตินี้, บางคนก็ไม่สนใจ; ทำนองเดียวกับว่า ทองคำตกอยู่ ก็เดินข้ามไปข้ามมาเหยียบไปเหยียบมา; มันก็ไม่รู้จักว่า *เย็น* เป็นอย่างไร? ไม่สนใจจะชิมดูว่า *เย็น* นี้มันอย่างไร?

จะนั้นขอให้สนใจ. แม้ที่สุดตั้งแต่ว่า บังเอิญได้พบกับความเย็น. แล้วก็ยังมีปัจจัยอื่นอีกมาก, ไม่ใช่เฉพาะว่าจะมานั่งในป่า, มานั่งบนยอดภูเขา, มานั่งอยู่ที่ริมทะเล, แล้วจิตก็ว่างไปจากกิเลสชั่วคราวหนึ่ง. อาจจะเป็นอะไรก็ได้; หรือว่าเมื่อทำงานทำการอยู่อย่างเหงื่อไหลไคลย้อยนั้นแหละ ถ้าจิตตั้งไว้ถูกต้อง ไม่มีปัจจัยอะไรมาทำให้เกิดกิเลส ก็เย็นได้. แม้ขณะที่ทำงานเหงื่อไหลไคลย้อย, ตัวร้อนแสงแดด เหงื่อไหลไคลย้อย, แต่จิตก็ยังเย็นได้; ถ้าอย่าปล่อยให้กิเลสชนิดใดชนิดหนึ่งเข้ามาครอบงำจิตในเวลานั้น. อย่างที่พูดกันว่า ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง หมายความว่าอย่างนี้. ทำอะไรก็ทำไปเถอะ ด้วยจิตที่ปราศจากกิเลส; จะไม่เป็นที่หนักอกหนักใจ ไม่มีวิตกกังวล ไม่ลังเล ไม่อะไรทั้งสิ้น; ก็ยังพบกับกับความเย็นได้, แม้ในขณะที่ทำงานทางร่างกายอยู่อย่างเหงื่อไหลไคลย้อย. ขอให้ย้อนระลึกไปถึงความหลังว่า เคยพบอย่างนี้บ้างหรือเปล่า? ว่าเราทำงานเหน็ดเหนื่อยทางกาย, แต่จิตใจยังเย็น; ยังเยือกเย็น ยังไม่มีความทุกข์. แล้วชีวิตที่เย็นนี้ มันเป็นความสุขอยู่ในความเย็นนั้น; ทำงานจึงสนุก; จึงกลายเป็นว่าทำงานแล้วสนุก : จะทำงานเหน็ดเหนื่อยก็สนุก, ทำงานไม่เหน็ดเหนื่อยก็สนุก, งานหนักก็สนุก, งานเบา ก็สนุก.

พระอรหันต์ คือผู้มีชีวิตเย็นสมบูรณ์.

[: มีสันติภูมิธรรมต่อผลของพุทธศาสนาถึงที่สุด.]

นี่คือผลของชีวิตที่ปรับปรุงดี มีความเย็น, กิเลสเกิดยากที่สุด; หรือกระทั่งว่าถ้าหมดกิเลสเลย, เป็นพระอรหันต์ไป ก็หมดปัญหา. เหมือนชีวิตนั้นเย็น, เวทนาเป็นของเย็น, อินทรีย์ทั้งหลายก็เป็นของเย็น, ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีลักษณะแห่งความเย็น, ไม่ถูกกิเลสครอบงำ แสดงออกมาให้ผู้อื่นเห็นได้ว่า คนนี้เย็น เหมือนกับคำกล่าวในบาลี; เขาทักทายคนที่ เป็นพระอรหันต์, เขาบอกว่าอินทรีย์ของท่านผ่องใส. ดูๆ ไปที่คนนั้นแล้วก็เย็นไปหมด, เขาก็สนใจในคนๆ นี้ขึ้นมาทันทีว่า มีอะไรนะ? เข้าไปหา เข้าไปได้ถาม, ไปขอคำแนะนำสั่งสอนจากบุคคลคนนั้น,

เพราะว่าบุคคลคนนั้นแสดงความเย็นอยู่ที่เนื้อ ที่ตัว, ที่ตา, ที่หู, ที่อะไรก็แล้วแต่เถอะ ที่คนจะสังเกตได้. โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือนัยน์ตา แหวตา ลูกตาแสดงความเย็น. เสียงที่พูดออกมาก็แสดงความเย็น. อะไรๆ ที่เขาแสดงออกมา ล้วนแต่แสดงแหวแห่งความเย็น. นี้เรียกว่า อินทรีย์ของเขาผ่องใส สงบระงับ เป็นชีวิตเย็น.

ถ้าเรายังไม่สัมผัสกับความเย็น ด้วยความรู้สึกในจิตใจ, ก็ยังไม่มีสันติปฏิภกรรมในชีวิตที่เย็น ที่เป็นผลจากศาสนา. นี้ใช้คำว่าชีวิตเย็น; ขอให้ได้สัมผัสชีวิตเย็น คือรู้สึกอยู่ในใจ ก็เรียกว่ามีสันติปฏิภโก เป็นสันติปฏิภโกในชีวิตที่มันเย็น. บางทีไม่ต้องมีอะไรมากมาย ไม่ต้องเสียเงินทองมากมาย ไม่ต้องยุ่งยากลำบากมากมาย ไม่ต้องกระทำพิธีรีตองอะไรให้มากมายใหญ่โตมโหฬาร ก็ทำให้มีชีวิตเย็นได้. ฉะนั้นขอให้ไปสนใจ.

มีผลแห่งศาสนา เมื่อมีความรอด ความพ้น.

ที่นี้ก็มีความที่ช่วยให้ง่ายต่อไปอีก คือคำว่ารอด, หรือความรอด, ความรอดพะ; หรือความหลุดพ้น, เรียกสั้นๆ ว่า ความรอด. เราจะต้องรู้สึกด้วยจิตจริงๆ ว่า เรามีความรอด รอดพ้น หลุดพ้น. ทุกคนได้ยินคำว่าความหลุดพ้น หรือความรอด หรือวิมุตตินี้ ได้ยินกันจนชินหู; แล้วรู้จักมันเป็นสันติปฏิภโกหรือเปล่า? ว่าจิตของเรามีรอดหรือเปล่า? ถ้าจิตของเราไม่รอด, ก็ไม่มีสันติปฏิภโก ไม่เป็นสันติปฏิภโกในความรอด; จะไม่รู้ว่าจะอย่างไร? เมื่อไร? ที่ไหน? ด้วยซ้ำไป.

นี้ขอให้หยิบเอาความรอดเข้ามาเป็นสิ่งทดสอบหรือศึกษา ว่าเรามีผลจากพระศาสนาโดยแท้จริงโดยถูกต้องแล้วหรือยัง? มีพระบาลีพุทธภาษิตอยู่ชัดๆ เลยว่า พรหมจรรย์นี้ หรือศาสนานี้ มีความรอดเป็นสาระ คือเป็นสิ่งสูงสุด. เพียงแต่สวดมนต์ภาวนา, ให้ทาน, รักษาศีล, เจริญสมาธิ, เจริญวิปัสสนา, กระทั่งว่าเกิดปัญญา

แล้วก็ได้; แต่ถ้าจิตยังไม่รอด ก็เรียกว่ายังไม่ได้ถึงแก่นของพระศาสนา. ต้องมีวิมุตติ คือความรอดนั้นแหละเป็นตัวแก่น, เป็นตัวหัวใจ, เป็นตัวจุดสุดท้ายของพระศาสนา. ต้องได้รู้รสของความรอด, จิตใจรู้สึกต่อความรอด; จึงจะเรียกว่ามีผลจากศาสนาถึงที่สุด และเป็นสันติภูมิโก.

ความรอดในพระพุทธศาสนาแตกต่างจากศาสนาอื่น.

ความรอดในพระพุทธศาสนานี้ เป็นสิ่งที่ทำให้เป็นสันติภูมิโกได้; คือรู้สึกด้วยจิตใจได้ ชิมได้ รุสได้. เพราะว่าความรอดในพุทธศาสนานั้น เป็นเรื่องที่นี่ และก็เดี๋ยวนี้. ที่นี่แล้วก็เดี๋ยวนี้; ที่นั่งตรงนี้, ในเวลานี้, ก็มีความรอดได้. ความรอดในศาสนาอื่น; อย่าไปออกชื่อเขาเลย มันไม่ดี คือไปออกชื่อศาสนาไหน มันไม่ดี ก็มีด้วยกันหลายๆ ศาสนา. ความรอดของศาสนาอื่นก็มีว่า ตายแล้ววิญญาณไปอยู่กับสิ่งสูงสุด หรือโลกอื่น หรือตัวคนอื่น เรียกว่ารอด. เช่นบางลัทธิจะต้องต่อตายแล้วจึงจะไปอยู่กับพระเจ้า. ของเราต้องที่นี่และเดี๋ยวนี้ ต้องอยู่กับพระเจ้าที่นี่และเดี๋ยวนี้. ความรอดจึงต่างกันอยู่มาก.

เช่นเขามีบทบัญญัติสอนให้ศึกษากันว่า เราทำความดีพอตายลง แล้วก็ไปเก็บ ไปถูกเก็บอยู่ที่แห่งใดแห่งหนึ่ง, จนกว่าจะถึงวันพิพากษา ก็เอามาพิพากษา, แล้วถ้าคนนี้ดีจริง เขาปฏิบัติถูกต้องแท้จริง ก็คัดเอาไปอยู่กับพระเจ้า. ส่วนอีกคนหนึ่งมันเลว มันชั่ว, ให้ไปอยู่นรกนิรันดร. นี่เขามีพระเจ้า อยู่กับพระเจ้านิรันดร แล้วก็อยู่นรกนิรันดร. ซึ่งอย่างนี้ในพระพุทธศาสนาไม่มี; คือมีไปตามเหตุ ตามปัจจัย. แต่ที่สำคัญที่จะต้องมองเห็นและเข้าใจก็คือว่า รอดของเรานั้น ต้องที่นี่และเดี๋ยวนี้! ไม่ใช่ว่าทำอะไรไว้แล้วก็จิตบัญญัติกันไว้, พอตายแล้ว ไปถึงวันพิพากษาแล้ว ก็ตัดสินว่าคนนี้รอดไปอยู่ฝ่ายนี้ อยู่กับพระเจ้านิรันดร; คนนี้ใช้ไม่ได้ไปอยู่นรกนิรันดร. ถึงอย่างไรก็ดี, เกือบจะทุกศาสนาเขามักจะพูดถึงรอดต่อตายแล้ว.

ที่พุทธบริษัทบางพวกไปรับเอาความรอดชนิดนั้นเข้ามาใส่ให้พุทธศาสนา มันเหมือนกับขบถต่อพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านทรงมุ่งหมายเป็นสันติภูฏิก; อะไรๆ ต้องเป็นสันติภูฏิก ภูฏิกได้ด้วยจิตใจ ในความรู้สึก; เป็นนิพพานก็ดี เป็นความรอดก็ดี ต้องรู้สึกอยู่กับใจ ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะนั่งอยู่ตรงไหน? หรือเมื่อไร? บางคนอาจเถียงว่าเราตายแล้วไปมีชีวิตอยู่ไปสันติภูฏิกต่อเกิดที่หลังอยู่กับนิพพาน; อย่างนี้ไม่มีหลักเกณฑ์ที่จะเป็นเช่นนั้นได้. เพราะจะไม่ไปมีความรู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เหมือนที่อยู่ที่นี่ได้. เขาจะไปรู้สึกความรอดด้วยจิตใจ ต่อเมื่อไปถึงสิ่งที่เรียกว่านิพพานแล้วนั้นได้, เขาคิดอย่างนั้น เพราะเขาคิดได้; แต่มันเป็นไปไม่ได้. เพราะความรอดของเรามีความหมายอยู่ที่นี้ ว่ารอดจากความทุกข์ทั้งปวง ปัญหาทั้งปวง; จึงมีสันติภูฏิกได้ รู้สึกด้วยจิตใจในชีวิตนี้ ซึ่งมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนี้ มันก็รู้สึกด้วยจิตใจได้ต่อความรอด.

ฉะนั้นเราจึงมีความรอดได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้, คือว่าในโลกนี้ พุดให้เหมือนที่เขาพูดกัน, แล้วเราก็รู้สึกได้ ความรอดนั้นต้องเป็นสันติภูฏิกแก่เรา. เราก็มีความรอดจริงอยู่กับใจที่นี่และเดี๋ยวนี้. นี่เรามักจะเข้าใจผิดว่าเราจะรอดต่อตายแล้ว; แล้วก็ไม่มีโอกาสจะสันติภูฏิก; แล้วจะเป็นเรื่องไปยืมของพวกอื่น ลัทธิอื่น มาโดยไม่รู้ตัว.

พุทธบริษัทต้องรู้ความรอดของพระพุทธศาสนาให้ถูกต้อง.

คำว่าวิมุติ แปลว่าหลุดพ้น หรือรอดนั้น จะมีขึ้นมาหลังจากความรู้แจ้ง โดยประจักษ์ในสิ่งที่เราเคยหลงรักหลงยึดถือ, เกิดนิพพิทา เกิดวิราคะ แล้วก็เกิดวิมุติ. เราเคยหลงรักสัตว์สังขารอะไรก็ตาม เป็นตัวเป็นตนเป็นของตน; บัดนี้ได้อบรมปัญญาอย่างเพียงพอด้วยการปฏิบัติ มามองเห็นชัดว่า เราโง่โวย! ไปยึดถืออะไรโดยความเป็นตัวตน - ของตน, แล้วก็เลยคลายความยึดถือ. พอเห็นอย่างนี้ เห็นประจักษ์ด้วยปัญญาอย่างนี้, ก็คลายความยึดถือ; คลายไปๆ จนดับ

ความยึดถือเสียได้. เขาเรียกว่า นิพพิทา -เมื่อที่จะยึดถือ, แล้วก็ วิราคะ คือ คลายความยึดถือ, ก็เป็น นิโรธะ -ดับความยึดถือสิ้นเชิง, ก็เป็น วิมุตติ -หลุดรอด ออกจากความยึดถือ จากสิ่งที่เคยยึดถือ หรือจากอำนาจของสิ่งที่เคยยึดถือ นี้ เรียกว่า วิมุตติ.

ต้องหลุดพ้นของคนเป็นๆ มีความรู้สึก มีสติปัญญา; ทำได้อย่างนั้น พอทำเสร็จก็วิมุตติที่ตรงนั้น ด้วยความรู้สึกของตนเองว่าวิมุตแล้ว : มีญาณเกิดขึ้นว่า วิมุตตมิตติ -หลุดพ้นแล้ว; ชีณา ชาติ วุสิตํ พุทฺทมจฺริยํ ว่าไปจนว่า หมดแล้ว สิ้นแล้ว จบแล้ว; ก็ยังไม่ต้องตาย; ยังไม่ต้องตายทั้งนั้น. ถ้าตายจะรู้สึกได้ยังไง; แต่ก็มีญาณในวิมุตติ. ฉะนั้นจึงว่าวิมุตตินั้น วิมุตติที่แท้จริงนั้นต้องเป็นสันติภูมิโก คือรู้สึกได้ด้วยจิตที่ประกอบอยู่ด้วยปัญญา และก็ที่ตรงนั้นแหละ ที่ตรงนั้นแหละ. นี่จึงว่า เรารอด หรือความรอดของพุทธบริษัทนั้นที่นี้และเดี๋ยวนี้, ไม่ต้องรอดต่อ ตายแล้ว. บางคนเข้าใจผิด เอาความตายเป็นการหนีไปหาความรอด. แล้วไป ตั้งต้นกันใหม่, มีตัวมีตนใหม่; แล้วจะรอดอะไร? มันก็ไปยึดถือตัวตนใหม่อีก ก็เลย ไม่ต้องรอดกัน. เราเป็นพุทธบริษัท จะต้องรู้จักความรอดของพุทธบริษัท.

ธรรมในพระพุทธศาสนาช่วยให้รอดจากปัญหาทุกชนิด (ความรอด ๓ ระดับ).

ที่นี้ก็อยากจะให้รู้ให้หมดเลยว่า ธรรมะในพระพุทธศาสนานั้น ช่วยให้ รอดได้ก็มากน้อย? หรือมีแต่ว่าจะดับเย็นเป็นนิพพานไปเท่านั้น. ข้อนี้ก็ขอให้ ระลึกถึงคำพูดเมื่อตะกี้ว่า เป็นชีวิตเย็นไม่ถึงขนาดนิพพานก็ได้ แต่ว่าชีวิตนี้มัน เย็น. ฉะนั้นเราจะมีความรู้เรื่องนี้สำหรับสอนเด็กๆ ลูกหลานของเรา ให้รู้เรื่องความ- รอด หรือชีวิตเย็น; จึงอยากจะแบ่งความรอดออกเป็น ๓ ระดับ ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่ เคยพูดมาก่อนแล้วโดยมาก.

คำว่าความรอดนี้ ก็คือรอดจากสิ่งบีบคั้น ทนทรมาณ. ลองนึกดูที่เถาะว่า ที่เราอยากจะรอด อยากจะหลุดรอด อยากจะออกไปเสียนั้น, ออกไปเสียจากอะไร? ก็ออกไปจากสิ่งที่เราไม่ชอบ ที่บีบคั้นทรมาณเรา, ผูกพันเรา, เผลอนเรา. ฉะนั้นเราจึงพูดได้ว่ารอดไปเสียจากปัญหาทุกชนิด. ปัญหาคือสิ่งที่ทำให้เราสงบอยู่ไม่ได้, ทำให้เราต้องดิ้นรนต้องต่อสู้ไม่มีความสุขเลย. ฉะนั้นเราจะต้องรอดออกไปได้ จากปัญหาของมนุษย์ทุกชนิด. ช่วยจำไว้ด้วยนะว่า อยากจะพูดให้ครบหมด ให้เผื่อลงไปถึงเรื่องลูกเด็ก ๆ ด้วย. เด็ก ๆ ของเรายังมีปัญหอะไร, เราจะเอาปัญหานั้นมาพูด, จะต้องการให้เขารอดออกไปได้จากปัญหานั้น ๆ.

๑. รอดจากปัญหาทางวัตถุ - ทางเศรษฐกิจ.

หมวดที่ ๑ พวกที่ ๑ กลุ่มที่ ๑ ก็ปัญหาทางวัตถุ. เขาจะต้องมีวัตถุ หรือการกระทำที่เนื่องด้วยวัตถุ ที่ไม่เป็นปัญหา. เขายังมีวัตถุปัจจัยสำหรับดำรงชีวิต; เช่น ข้าวปลาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือนที่อยู่อาศัย เครื่องบำบัดโรคภัย, เหล่านี้เขาจะต้องไม่มีปัญหา. ธรรมะนี้แก้ได้. ถ้าคนมีธรรมะจริงแล้วก็จะไม่มีปัญหา, แม้เรื่องท่ามาหากิน เรื่องดำรงชีวิตอยู่; คือจะไม่ยากจน. เดียวนี้คนเขาพูดว่า โอ๊ย! มันยังจนหนัก ไม่มีข้าวจะกิน, ไปศึกษาธรรมะไม่ได้, ไปปฏิบัติธรรมะไม่ได้, รอให้อิมปากอิมท้องเสียก่อน จึงจะไปหาธรรมะ. นี่เขาพูดเอาตามความรู้สึกที่ยังมีอวิชชา. มองไม่เห็น ว่าที่เขาไม่มีอะไรจะกิน ไม่มีอะไรจะใช้นั้น เพราะว่าเขาไม่มีธรรมะ คือยากจน. ให้รู้กันเป็นที่แน่นอนเสียว่า คนยากจนนั้นก็เพราะไม่มีธรรมะ.

ถ้ามีธรรมะแล้วจะยากจนไม่ได้. นับตั้งแต่เด็กเล็ก ๆ ไปทีเดียว ถ้ามีธรรมะแล้วจะไม่ยากจน; พ่อแม่ก็รัก, ใคร ๆ ก็รัก, ใคร ๆ ก็ให้, ใคร ๆ ก็ช่วยเหลือ. ฉะนั้นคนที่มีธรรมะแล้วก็ไม่ยากจน, เพราะว่าเขาทำงานสนุกไปเลย. คนอันธพาลไม่ชอบทำงาน; มันจึงไปจี๋ ไปปล้น ไปเหลวไหล เอามาสนองกิเลส. น้ำมันไม่ทำงานมัน

ก็ยากจน; หรือมีรายได้น้อย มันจะกิน จะเล่น จะเป็นอยู่อย่างเศรษฐกิจ. คุณอยากคนจนเดี๋ยวนี้เถอะ เขามีเครื่องใช้ไม้สอยอะไรเหมือนกับเศรษฐกิจก็มี. เขาจะมีโทรทัศน์, เขาจะมีตู้เย็น, เขาจะมีวิทยุถือ, จะมีเหมือนอย่างคนที่มั่งมีมี, แล้วก็ไปกุ้ไปยืมเขามา; ความยากจนก็เพิ่มขึ้นๆ. ถ้าเขาตัดอบายมุขเหล่านั้นออกไปเสียให้หมด, แล้วทำงานให้สนุก ก็ไม่มีใครยากจน.

นี่ธรรมชาติแก้ปัญหาแม่ในทางวัตถุ ทางเศรษฐกิจ. และถ้าเด็กๆ ก็เป็นเรื่องการเล่าเรียน พูดได้เลยว่า ถ้าเด็กคนไหนมีธรรมชาติ เด็กคนนั้นเรียนสำเร็จ; เด็กคนไหนเป็นทาสของกิเลส คนนั้นไม่มีทางที่จะเรียนสำเร็จ. ฉะนั้นจึงจะต้องรู้จักดับกิเลสให้ชีวิตนี้เย็น. พอชีวิตนี้เย็นแล้วก็เรียนได้ดี, เรียนสนุกไปเลย, ยิ่งเป็นสุขในการเรียน; ไม่ต้องไปหาความสุขทางอบายมุข ทางกามารมณ์เป็นต้น. ฉะนั้นเขาก็ทำการงานสนุก การเรียนสนุก ไม่มีปัญหา มีเศรษฐกิจดี.

๒. รอดจากปัญหาทางร่างกาย.

ที่นี้ก็มาถึงข้อที่ ๒ หมวดที่ ๒ คือทางร่างกาย. ถ้าเขามีธรรมชาติจริง เขาก็จะมีอนามัยดี. คนประพฤตินิดหลักธรรมชาตินั้น เรียกว่าไม่รู้ธรรมชาติที่เป็นกฎของธรรมชาติ, อนามัยก็ไม่ดี. พ่อแม่ก็ไม่รู้ ตัวเด็กก็ไม่รู้ ก็เป็นเด็กที่อนามัยไม่ดี. ถ้ามีธรรมชาติ คือรู้จักกฎของธรรมชาติเรื่องนี้ ทำกันถูกต้อง เด็กคนนั้นก็จะมีอนามัยดี; ผู้ใหญ่ก็เหมือนกัน ถ้ามีธรรมชาติพอ จะมีอนามัยดี. ที่นี้ก็สมรรถนะทางร่างกายดี คือมีร่างกายพร้อมที่จะทำงานที่ลำบากยุ่งยาก. เรียกว่ามีสมรรถภาพทางกายดี, ปัญหานี้ก็ไม่มี ปัญหานี้ก็หมดไป.

๓. รอดจากปัญหาทางจิต ทางวิญญาณ.

ที่นี้มาหมวดที่ ๓ ปัญหาทางจิต ทางวิญญาณ. เขาเป็นคนมีจิตที่มีความสามารถมาก. เพราะจิตที่ตั้งไว้ดี อบรมไว้ดี ด้วยอำนาจของธรรมะนี้ สามารถมาก;

ไม่มีอะไรเป็นของยาก ไม่มีอะไรเป็นของเหลือวิสัยสำหรับจิตชนิดนี้. เขาจะสามารถทำให้ประพฤติกปฏิบัติ หรือกระทำทุกสิ่งที่มีมนุษย์จะต้องทำ เป็นไปได้อย่างง่ายดาย; ปัญหาสูงสุด คือ ความทุกข์ทางจิตใจก็ไม่มี. แม้ว่าเขาจะเป็นคนต้องมีความเกิดความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นธรรมดาของสัตว์; แต่เขาก็ได้อาศัยพระธรรมของพระพุทธเจ้า เอาชนะความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายได้. ปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากเรื่องเกิด เรื่องแก่ เรื่องเจ็บ เรื่องตายนี้ ไม่เกิดขึ้นแก่คนชนิดนี้; เพราะชีวิตมันเย็น เพราะเป็นคนมีชีวิตเย็น, กิเลสไม่ครอบงำ; ไม่มีโมหะที่จะยึดถือเอาเป็นตัวตน-ของตน : ยึดถือเอาความเกิดเป็นของตน, ความแก่เป็นของตน, ความตายเป็นของตน. เรื่องโสกะ ปรีทวะ ทุกขะ โทมนัส อูปายาส ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ธรรมดาแก่คนที่ไม่รู้ธรรมะนั้น, เขารู้; แล้วเขาก็ไม่ยึดเอามาเป็นของตน. นี้เรียกว่าเขามีชีวิตเย็น. พุดด้วยหลักธรรมะกว้างๆ ก็ว่า เขาไม่ได้ยึดถือเบญจขันธ์โดยความเป็นตัวตน; ชีวิตนี้ก็เป็นของเย็น.

การเข้าถึงผลของศาสนาแท้จริง : ชีวิตเย็นไม่มีปัญหาโดยประการทั้งปวง.

เรื่องเบญจขันธ์ นั้นมันยืดยาว; เคยพูดกันมาแล้วด้วย เอาไปทบทวนดู. บางเวลาเราหลง ยึดรูปร่างกาย, เบญจขันธ์ ว่าเป็นตัวตน-ของตน. บางเวลาเรา ยึดถือเวทนาเพราะถูกใจว่า เป็นตัวตนเป็นของตน. บางเวลา ยึดสัญญา-สำคัญมั่นหมายอย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นตัวตน. บางเวลา ยึดถือสังขาร- ความคิดนึกอย่างนั้นอย่างนี้ ว่าเป็นตัวตน. บางเวลาก็ยึดถือวิญญาณ ที่มันรู้สึกต่ออะไรได้ : รู้สึกทางตา ทางหูทางจมูกฯลฯ เป็นต้นได้ว่าเป็นตัวตน. นี้เรียกว่าเขายึดถือขันธ์ทั้ง ๕ หรือขันธ์ใดขันธ์หนึ่งโดยความเป็นตัวตน, ชีวิตก็เป็นของร้อนทันที; ร้อนเป็นไฟเผา. พอไม่มีการยึดถือ โดยความเป็นตัวตนก็เย็น. นี้เรียกว่าพ้นจากปัญหาทางวิญญาณ.

ทางวัตถุก็ไม่มีปัญหา; ทางกาย, ร่างกายก็ไม่มีปัญหา; ทางจิตก็ไม่มีปัญหา; ทางวิญญาณก็ไม่มีปัญหา : ไม่มีปัญหาแม้แต่อย่างใด สำหรับคนที่เข้าถึงผลของศาสนาอย่างแท้จริง เป็นสันติปฏิภกรรม. เรื่องที่จะพูดก็มีเท่านี้แหละ. เข้าถึงผลจากศาสนา แล้วก็ใช้ชีวิตเย็น; แล้วก็รอดพ้นจากปัญหาทุกชนิดของมนุษย์, ปัญหาของมนุษย์ทุกชนิดที่ยังเป็นปุถุชนคนไม่รู้ธรรมะ. ขอสรุปสั้นๆ อีกทีว่า เขามีชีวิตเย็น.

ปุถุชนชีวิตร้อน, อริยบุคคลชีวิตเย็น.

ช่วยจำคำว่าชีวิตเย็นกับชีวิตร้อนไว้ไปเปรียบเทียบ. พอชีวิตมันร้อนขึ้นมาแล้วก็ต้องดิเตียนตัวเอง, ต้องละลายตัวเอง, ต้องเกลียดชังตัวเอง, ก็ต้องกลัวความร้อน. เข้าใจว่าต่อไปนี่คงจะรู้จักสังเกต แยกชีวิตร้อนและชีวิตเย็นนี้ออกจากกันได้. พอที่จะรู้ว่า ชีวิตร้อนนั้นเป็นอย่างไร? ชีวิตเย็นนั้นเป็นอย่างไร? ชีวิตร้อนเครียด ชีวิตเย็นนั้นไม่เครียด. ใช้คำว่าหลวมก็ได้; คือสบาย เย็นนั้นหลวมสบาย. ชีวิตร้อนเครียด. ขอให้สังเกตดูบางคนเดินมา, ดูลูกตาเขาเออะ : มันขุ่นขุ่นอยู่ในลูกตา, มันเครียดอยู่ด้วยตัวกู-ของกู, มันเครียดอยู่ด้วย อหังการมมังการมานานุสัย. ดูลูกตาเขาก็รู้ว่าเขาเครียด อัดแน่นอยู่ด้วยอนุสัยข้อนี้; รู้สึกแต่เรื่องตัวกู-ของกู; รู้สึกชนิดที่ไม่ยอมใคร; รู้สึกชนิดที่ว่าเหนือกว่าใคร หรืออะไรทำนองนี้.

ตรงกันข้ามกับชีวิตเย็นที่ว่าอินทรีย์ผ่องใส. คนบางคนเดินมา; เราเห็นว่านัยน์ตาของเขาแสดงความเยือกเย็น, ไม่มีความเครียด ไม่มีความทุกข์. สังเกตดูให้ดี อาจจะมีให้เห็นก็ได้; แม้ว่าเดี๋ยวนี้เราเชื่อกันว่าไม่มีใครเป็นพระอรหันต์ในเมืองไทย, ในโลกนี้. จะไปเชื่ออย่างนั้นก็อาจจะผิดได้ แล้วเราก็ไม่ต้องการจะเอาว่าถึงกับเป็นพระอรหันต์. จะเอาแต่เพียงว่าเขามีชีวิตเย็น, ชีวิตเย็นตามสมควรตามสัดส่วน. ชีวิตของเขาหลวม ไม่เครียด. เขาเดินอยู่คนเดียวก็เครียด นั่งอยู่คนเดียวก็เครียด

นอนอยู่คนเดียวก็เครียด; เรารู้ได้ที่ลักษณะอาการที่แสดงออกมา. ถ้าแสดงออกมาอย่างนี้คงไม่มีใครเข้าไปหา, เข้าไปถามว่า ท่านประพฤติดังไร? ท่านปฏิบัติอย่างไร? เพราะเราไม่ต้องการนี้. แต่ถ้าใครที่มีแววตา ท่าทาง สัมผัสแสดงชีวิตเย็น, ชีวิตเย็นเป็นอมฤต; เราก็สนใจที่จะเข้าไปไหว้ ไปถาม ไปขอร้อง. อย่างอุปติสสะเห็นพระอัสสชิเดินมา เห็นท่าทางท่านผิดคน; เห็นความเย็นในลักษณะ; ก็จึงเข้าไปถามไล่เสียงขอเป็นศิษย์ ขอเป็นอะไร.

นี่เป็นเรื่องที่แม้ในโลกนี้ ปัจจุบันนี้ ก็หาพบได้, สำหรับคนมีชีวิตร้อนและมีชีวิตเย็น. *ชีวิตร้อนมันเครียด; แล้วก็ไม่คล่อง ไม่คล่องแคล่ว มันแข็งๆ กระจาดๆ, แล้วก็โง่งง.* ถ้าเป็น*ชีวิตเย็น มันก็เย็น, แล้วก็หลวม ไม่เครียด, แล้วก็ว่องไว คล่องแคล่ว, แล้วก็เฉียบแหลม, เพราะว่าเย็น ไม่ถูกกิเลสรบกวน.*

คนเราจิตใจจะดี จะว่องไว จะฉลาด จะเฉียบแหลม ก็ต่อเมื่อว่างจากกิเลสเท่านั้น. คนๆ เดียวกันนั้นแหละ เมื่อเขากำลังก่อกองอยู่ด้วยกิเลสนั้น; ก็สูญเสียความเย็น ความหลวม ความคล่องแคล่ว เฉียบแหลม นี้หมดแหละ; จนกว่าเมื่อไร เขากำจัดออกไปได้ เขากลับเป็นคนเย็น คล่องแคล่ว ว่องไว เฉียบแหลม ในทางจิตใจ. **นี่รอดจากปัญหาของมนุษย์ทุกชนิดเดี๋ยวนี้ที่นี้;** มีเวลาทันทีที่จะแก้ปัญหาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ได้หมดแหละ. เพราะเขาอยู่เป็นคนว่างจากกิเลสตัณหา แล้วก็เย็น แล้วก็หลวม แล้วก็ว่องไว เฉียบแหลม.

ควรมีสันติภูมิธรรมในชีวิตตนเองทั้งในแง่ร้อนและเย็น.

นี่ท่านทั้งหลายกำลังมีชีวิตร้อน หรือมีชีวิตเย็น? ไปดูเอง ไม่ต้องให้ใครช่วยดู. ไม่ต้องให้ใครตัดสิน; ตัดสินเอง : มีชีวิตร้อนหรือชีวิตเย็น? แล้วก็รู้สึกได้เองว่า มันร้อนหรือมันเย็น นี่เรียกว่ามีสันติภูมิธรรมในตัวเองที่มีชีวิต. ถ้า

พบชีวิตเย็น ส่วนนี้เป็นสันติวิถีกรรมในผลของพระศาสนา. ผลของพระศาสนา กำลังมีแก่เรา เราก็มีสันติวิถีกรรม คือว่ารู้สึกได้ด้วยจิตใจของเราเอง. จึงหวังว่าต่อไปนี้ คงจะสละเวลาบ้าง หรือมีสติ สัมปชัญญะอยู่ คอยสังเกตชีวิตที่เป็นไปอยู่เนี่ยว่า มันกำลังเป็นชีวิตร้อน หรือชีวิตเย็น?

เรื่องต่างๆ ก็พูดมามากแล้ว ฟังกันมามากแล้ว เป็นส่วนประกอบทุกเรื่อง ทูกราว ที่จะมาทำให้เรารู้จักชีวิต จนดูออกว่ามันเป็นชีวิตร้อนหรือเป็นชีวิตเย็น? แล้วก็จัดการปรับปรุงต่อไปให้เป็นชีวิตเย็นยิ่ง ๆ ขึ้นไป. ก็คงจะไม่เสียที่ที่ว่า อุตส่าห์มาฟัง ศึกษาเล่าเรียน สนใจในพระธรรมพระศาสนา แม้จะเป็นส่วนปรียัตติ; คือ เป็นวิชาความรู้ก็ต้องทำให้พอ, แล้วก็จะได้เลื่อนขึ้นเป็นปฏิบัติที่เพียงพอ, ก็จะมีผลไปถึงปฏิเวธ คือเป็นชีวิตเย็น เป็นชีวิตหลุดรอดจากปัญหาทั้งปวง.

ควรมีสันติวิถีกรรมทั้งในส่วนปรียัตติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ.

เราพูดกันเรื่องสันติวิถีกรรมมาหลายเวลาแล้ว, หลายครั้งแล้ว. ขอให้สนใจสิ่งนี้ให้มากที่สุดว่า สันติวิถีกรรม; แม้เราจะเรียนปรียัตติ เช่นฟังอย่างนี้ ก็ให้เข้าใจจนรู้สึกด้วยจิตใจว่า ถูกต้อง! ถูกต้องแน่! เป็นสันติวิถีกรรมในส่วนปรียัตติ; แล้วเมื่อปฏิบัติ ก็ให้เป็นสันติวิถีกรรมว่า ข้อปฏิบัตินี้ ดับทุกข์ได้แน่; แล้วในที่สุด ก็จะเป็นสันติวิถีกรรมในส่วนปฏิเวธ คือมันดับทุกข์ได้จริง, เป็นชีวิตที่เย็น เป็นชีวิตที่รอด. และยังมีคำอื่นๆ อีกที่จะเอามาพูด แต่ก็ไม่แปลกออกไป, จะทำให้เสียเวลามาก.

จึงอยากจะฝากไว้แต่เพียงสองคำ ว่าให้ท่านทั้งหลายมีชีวิตเย็น และมีชีวิตรอด; และสิ่งนี้ต้องพบกันที่นี้และเดี๋ยวนี้ จึงจะเป็นสันติวิถีกรรม. อย่าหวังว่าเย็นต่อตายแล้ว รอดต่อตายแล้ว. แล้วก็ไม่มีโอกาสที่จะเป็นสันติวิถีกรรม.

พุทธศาสนาต้องเป็นสันติวิถีกรรมฯ มิฉะนั้นไม่เป็นพุทธศาสนา.

พุทธศาสนาต้องเป็นสันติวิถีกรรม คือรู้สึกได้ด้วยจิตของตนเองที่นี้และเดี๋ยวนี้; ถ้าไม่เป็นอย่างนี้ ไม่เป็นพุทธศาสนา. พุทธศาสนาต้องเป็น สุวากุขาโต ภคเวตา ฆมโม : ธรรมะนั้นคือพุทธศาสนา ต้องเป็น สุวากุขาโต สันติวิถีโก อกาลิโก เอหิปสสิโก โอปนยิโก ปจจตุตฺ เวทิตพฺโพห : ต้องรู้สึกเป็นสันติวิถีโกอยู่; แล้วก็ อกาลิโก เมื่อไรก็เมื่อนั้น หมายความว่าที่นี้และเดี๋ยวนี้แหละ. อย่าต้องรอดตายแล้วหรือว่าไปที่ไหนกันก็ไม่รู้:-

เอหิปสสิโก : มีอยู่ในใจจนเรียกเพื่อนมาดูได้, ถ้าไม่มีอยู่ในใจ จะเรียกเพื่อนมาดูอะไร? ก็น่าหัว, มาดูๆๆ แล้วก็ไม่มีอะไรจะให้ดู. จะต้องมาให้ดู; อย่างน้อยก็ดูชีวิตเย็น. เราอยู่อย่างมีชีวิตที่เย็น, มีอินทรีย์แจ่มใส, มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจที่แจ่มใส, แสดงออกอยู่ที่เนื้อที่ตัว, เอ้า! มาดูๆ ก็ยังดี. จะให้ดูไปถึงในจิตใจมันยาก; ก็ต้องดูเข้าไปจากข้างนอกแล้วคงจะรู้ได้. ถ้าว่าจะให้ดูถึงจิตใจก็ต้องอธิบายให้เขาฟัง. นี่เรารอด เย็น เย็นและรอดคู่กัน. มาดูความเย็น, มาดูความรอด:-

โอปนยิโก -มีอยู่ในตน น้อมมามีอยู่ในตน. คำนี้เป็นปัญหา; แต่เราแปลกันมาว่า ควรน้อมเข้ามาใส่ตน, ก็แปลอย่างนี้เรื่อยๆ ไปก่อนดีกว่า. เป็นอันว่าความเย็นหรือความรอดนั้น ควรน้อมเข้ามาใส่ตน, ควรมีอยู่ในตน:-

ปจจตุตฺ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ : แม้จะเป็นคนมีปัญญา เป็นวิญญูชน ก็ยังต้องรู้เฉพาะตน. หรือจะพูดว่า ต้องเป็นปัญญาชน วิญญูชนพอสมควร จึงจะสามารถรู้ได้เฉพาะตน; ถ้ายังเป็นอัมพพาลก็เข้าไม่ถึง.

นี่ขอให้ถือเป็นเรื่องทดสอบตนของตน : ตลอดเวลาที่ยังมีความยึดถือว่าตน คือจิตยังมีความยึดถือว่าตน, ก็มีปัญหา; พอจิตไม่มีความยึดถือว่าตน, ปัญหาหมดเลย, ปัญหาเกลี้ยงหมดไปเลย, ไม่มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป.

**พุทธศาสนาสอนจนไม่มีเกิดแก่เจ็บตาย
ต้องเข้าใจ มองเห็นให้ถูกต้อง.**

นี่ขอเตือนไว้อีกข้อหนึ่งว่า ที่ว่าพุทธศาสนาสอนจนไม่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป, เราอาจจะเข้าใจผิดก็ได้. เช่น บางคนจะเข้าใจว่าอยู่ที่นี้ไม่มีการแก่ เจ็บ ตายอีกต่อไป, ก็เห็นว่า อ้าว! เป็นไปไม่ได้ๆ; ทีนี้ก็จะคิดเสียว่าไปอยู่ที่โลกอื่น, โลกอื่น : โลกุตตระ, นิพพานโน้น ไปอยู่ที่นั่น, แล้วก็ไม่มี การเกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป. ซึ่งก็ค้ำกันอยู่ในตัวตั้งแต่ที่แรกแล้ว : ไม่มีการเกิด แล้วจะไปเกิดที่นั่นได้ยังไง? ถ้ามีการเกิดได้, มันก็มีแก่ เจ็บ ตาย; มันยังใช้ไม่ได้. จะไปเป็นผู้ไม่เกิด แก่ เจ็บ ตาย ในโลกอื่น, ในที่อื่น, มันก็ใช้ไม่ได้. พุทธศาสนาจึงอยู่ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ไม่เกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป, เพราะเหตุว่าความเกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้น ไม่มีความหมายกับเราอีกต่อไป, ไม่ทำอันตรายเราอีกต่อไป.

เช่นว่าพระอรหันต์องค์หนึ่ง ท่านก็แก่ลงทุกวัน และท่านก็เจ็บไข้อยู่; แล้วท่านก็จะตายโดยร่างกายด้วย. แต่อย่างนี้ เราพูดว่า พระอรหันต์องค์นั้นไม่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตายอีกแล้ว ก็เพราะว่าท่านไม่มีปัญหาเกี่ยวกับ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย. มันเป็นเรื่องของสังขาร เอาไปเกิด. ไม่เป็นเรื่องของจิตที่หลุดพ้นแล้ว. ฉะนั้นพระอรหันต์แท้ๆ นี้แหละ ที่ยังเจ็บ แก่ และจะต้องตายอยู่ที่นี่ ก็เรียกว่าท่านพ้นแล้วจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย; เพราะมันจะไม่เป็นปัญหากับท่านอีกต่อไปแม้แต่นิดเดียว. นี้เรียกว่าไม่เกิด แก่ เจ็บ ตาย หมายความว่าอย่างนี้.

**พุทธภาษิตเกี่ยวกับ เกิด แก่ เจ็บ ตาย
ที่ต้องทำให้เป็นสันติภูมิโงจนไม่ค้ำกันเอง.**

หรือที่พระพุทธเจ้าในตอนหนึ่งก็สอนว่า *เรามีความเกิดเป็นธรรมดา, ไม่ล่วงพ้นความเกิดไปได้; มีความแก่เป็นธรรมดา, ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้; มีความตายเป็นธรรมดา, ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้.* คล้ายๆ หมดกำลัง หมดหนทางที่จะ

ต่อสิ่งเหล่านี้. แต่แล้วก็มีพระพุทธรูปที่เนื่องกันว่า มมัญจ อานนท กลยาณ-
มิตต์ อาคมุข ฯลฯ -ดูก่อนอานนท! ถ้าสัตว์เหล่านี้ได้อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตร,
สัตว์ที่มีความเกิดเป็นธรรมดา ก็จะพ้นจากความเกิด; สัตว์ที่มีความแก่เป็นธรรมดา
ก็จะพ้นจากความแก่; สัตว์ที่มีความตายเป็นธรรมดาก็จะพ้นจากความตาย; ที่มี ไสกะ
ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส เป็นธรรมดา ก็จะพ้นจาก ไสกะ ปริเทวะ ทุกขะ
โทมนัสอุปายาส.

นี่ท่านใช้คำว่า พัน : ปริมุจฺจนฺติ แปลว่าพ้น ก็คือรอดนั่นเอง แล้วก็เย็น;
แม้ว่าร่างกายนี้ยังอยู่ในวิสัยที่ถูกครอบงำ ด้วยความแก่ ความเจ็บ ความตาย มันก็ยัง
เป็นเย็น. แม้จะมีทุกขเวทนา ก็ยังเป็นแต่เพียงสักว่าเวทนา; ไม่ครอบงำจิตใจให้เร่า-
ร้อน ก็ยังคงเรียกว่าเย็นได้. นี้เรียกว่าหลุดพ้น, รอดพ้น, แล้วก็ป็นชีวิตเย็น.
ถ้าเราไม่เข้าใจถ้อยคำเหล่านี้ให้ถูกต้อง, เข้าใจผิดแล้วจะยุ่งกันไปหมด ดีความ
ต่างๆ กัน ยุ่งกัน; เดี่ยวว่ามีเป็นธรรมดาไม่รอดพ้นไปได้ เดี่ยวว่ารอดพ้นไปได้
แล้วก็ว่าที่นี้ เดี่ยวนี้ หรือว่าหลังจากตายแล้วอย่างนี้เป็นต้น.

สันติภูมิโกต่อความเป็นครอบครัวพุทธบริษัทที่ถูกต้อง ตรงตามหลักพุทธศาสนา.

ต้องรู้ว่าพอกิเลสไม่มา ชีวิตนี้ก็เย็น. ถ้ากิเลสมาเกิดขึ้น ชีวิตนี้ก็ร้อน.
ฉะนั้นฉลาดพอที่จะไม่ให้กิเลสมา, คือไม่เกิดขึ้นในจิต, ชีวิตนี้ก็เย็น. แล้วก็วิธีทำ
อย่างดีที่สุดจนไม่อาจจะมาอีกต่อไป, คือเป็นพระอรหันต์. ถ้ามีการปฏิบัติชนิดหนึ่ง
ซึ่งกิเลสไม่อาจจะมาอีกต่อไป ก็เลยเย็นนิรันดร. จิตนั้นก็ถึงสภาพเย็นนิรันดร.
เรื่องร่างกายจะเป็นอย่างไร ก็ของร่างกาย ของสังขาร; ยกให้มัน; อย่าเอามาเป็น
ของจิต. อย่าเอามาเป็นของจิตนี้ ที่หลุดพ้นแล้ว. ฉะนั้นจิตนี้ก็เข้าถึงพระนิพพาน :
เย็นเป็นชีวิตเย็นตลอดนิรันดร; ไม่มีตัวตนอย่างแต่ก่อน; ไม่ต้องอาศัยสังขาร

ร่างกายอย่างแต่ก่อน. เพราะว่าสังขารร่างกายมันเป็นของธรรมชาติ ก็เป็นไปตามธรรมชาติ, แต่จิตนี้จะไม่ร้อนอีกต่อไป; ถ้ามันดับเพราะเหตุปัจจัยหมด มันก็ดับไปเท่านั้นแหละ. ฉะนั้นมันเย็นมันก็ดับไปในความเย็น. เรียกว่า ว่าง : ว่างจากปัญหา ว่างจากความทุกข์ ว่างจากสังขารการปรุงแต่ง ไม่มีการเกิด การตั้งอยู่ ดับไปอะไร ชนิดไหนหมด.

นี่ผลจากพระศาสนาที่สูงสุดมีอย่างนี้. คือมันรอดจริง, รอดที่นี้ รอดเดี๋ยวนี้; รอดจากปัญหาทุกระดับของมนุษย์ ตั้งแต่เบื้องต้นที่สุดจนถึงระดับสูงสุด. ฉะนั้นจงไปช่วย; จงไปช่วยเหลือให้เด็ก ๆ ลูกเด็ก ๆ ของเรา ได้เริ่มมีความถูกต้อง เพื่อจะรอดจากปัญหาเล็กๆ น้อยๆ เบื้องต้นเรื่อยๆ ไป, สูงขึ้นไปจนเขาสามารถรอดจากปัญหาทั้งหมดทั้งสิ้น, เป็นนิพพานในที่สุด. นี้เรียกว่าครอบ-คร้วพุทธบริษัทที่ถูกต้องแท้จริง ตรงตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา.

การบรรยายในวันนี้เห็นว่าพอสมควรแก่เวลา เพราะเป็นเพียงการย้ำถึงสิ่งที่พูดมาแล้ว, หรือสิ่งที่อาจจะเขาไปได้, เราต้องย้ำไว้อย่าให้มันออกไปนอกทาง. ขอให้พยายามมีสันติภูมิธรรมต่อผลจากพระศาสนา โดยที่รู้สึกอยู่ในจิตใจตลอดเวลาที่นี้และเดี๋ยวนี้ ตามความสามารถของตนๆ จงทุกๆ คนเถิด.

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว. แล้วฝากก็คุกคามอยู่. ขอยุติการบรรยายครั้งนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

สันติภูมิธรรม

-๑๑-

๑๓ มิถุนายน ๒๕๒๔

สันติภูมิธรรมต่อสนามรบในตัวเอง

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชาเป็นครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องสันติภูมิธรรมต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า สันติภูมิธรรมต่อสนามรบในตัวเอง.

[ย้ำให้เห็นความสำคัญของสันติภูมิธรรม.]

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วหลายครั้ง หลายหนว่า สิ่งใดที่ไม่เป็นสันติภูมิธรรม ก็เป็นแต่คำพูด เท้ากับไม่มีอยู่จริง; ไม่สำเร็จประโยชน์อะไรทั้งในทางปริยัติและทางปฏิบัติ. ที่น่าประหลาดก็คือว่า แม้ว่าสิ่งนั้นมีอยู่ในตัวเอง ในจิตของเรา, แต่ถ้าเราไม่รู้สึก หรือไม่รู้จักมันจนถึงกับเป็นสันติภูมิธรรมแล้ว มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร.

มันประหลาดในข้อที่ว่า แม้อยู่ในเรา; เราก็ยังไม่รู้จักมัน. ดังนั้นจึงได้พูดถึงเรื่องสันติวิถีกรรมในหลายแง่หลายมุม เพื่อให้เรารู้จัก สิ่งที่ต้องรู้จัก, และเป็น ความรู้จักโดยความรู้สึกต่อสิ่งนั้นด้วยใจ. เช่นว่ารู้จักเกลือ; ก็ไม่ใช่เพียงแค่เห็นว่า อย่างนี้เขาเรียกว่าเกลือ, จะรู้จักว่ามันเค็มอย่างไร เพราะว่าเราได้เคยกินเกลือ เคี้ยวเกลือมาแล้ว. นี่เรายังมีอะไรอีกหลายอย่าง ที่เรารู้จักแต่ตามที่เรารายกกัน, ไม่รู้จักตัวจริงว่ามันมีรสชาติอย่างไร? มีอำนาจอย่างไร? มีอิทธิพลคุณสมบัติอย่างไร? ดังนั้น เป็นต้น.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

สนามรบหรือการรบที่มีอยู่ในตัวเรา.

เดี๋ยวนี้เราจะพูดกันถึง สิ่งที่เราควรรู้สึกด้วยใจอีกพวกหนึ่ง ซึ่งจะเรียกว่า “สนามรบหรือการรบที่มีอยู่ในตัวเรา”. พูดขึ้นมาเพียงเท่านั้น บางคนอาจนึกได้ว่า จะหมายถึงอะไร? ที่จริงก็มีอยู่มากมายเหลือเกิน. การรบหรือการต่อสู้กันของสิ่ง สองสิ่งที่มีอยู่ในใจเรา : เรากับสิ่งที่เราไม่ต้องการ; มันก็มีการต่อสู้กันอยู่ กับเรา จะเรียกว่าเราต่อสู้กับมารก็ได้. มารก็มีหลายชนิด; ก็มีการต่อสู้กับมาร หลายๆ ชนิด ถึงขนาดที่เป็นการรบการทำสงครามกันทีเดียว. นี่ถ้าเราดี, สิ่งชั่วเราก็ไม่ต้องการ; มันก็มีการรบกันระหว่างเรากับสิ่งที่ชั่ว. แต่ถ้าเราไม่ชั่ว ไม่รู้จักดี, เราชั่วก็ต้องต่อสู้กับสิ่งที่ดี. นี่มันก็ต่อสู้เท่ากัน. ความดีกับความชั่วมันต่อสู้กันอยู่ใน จิตใจ; ความโง่กับความฉลาดมันก็เหมือนกับการต่อสู้ : ความโง่จะเอาอย่างนี้, ความฉลาดจะเอาอย่างโน้น; ไม่ตรงกัน ก็ต้องต่อสู้กัน. จิตใจที่เผื่อแผ่อยากให้ทาน กับจิตใจที่ตระหนี่ซีเหินยว, มันก็ต้องต่อสู้กันในจิตใจ. ความกลัวตรงกันข้ามกับความกล้า ก็ต้องต่อสู้กัน. เรากลัว เราไม่กล้า; เราอยากจะให้กลัวมันก็ไม่กล้า มันยังกลัว จึงมีการต่อสู้กัน. การต่อสู้แบบนี้เรียกว่าการรบได้เหมือนกัน.

การให้ทานเสมอกันกับการรบ.

ยังมีพระบาลีว่า ทานญจ ยุตฺตญจ สมานมาหุ : การให้ทานเสมอกันกับการรบ. การให้ทานคือจิตใจเผื่อแผ่อยากจะให้, แต่ความตระหนี่มันไม่อยากจะให้; ฉะนั้นจึงรบกันระหว่างความอยากให้กับความขี้เหนียว. รบกันเท่าไรก็หมายความว่าอันไหนชนะไปเท่าไร, มันก็มีผลเกิดขึ้นเท่านั้น; รบความตระหนี่แพ้ไปเท่าไร, การให้ทานมันก็เกิดขึ้นมาเท่านั้น; ท่านจึงกล่าวไว้เป็นหลักว่า การให้ทานกับการรบนั่น ผู้รู้กล่าวว่าเสมอกัน. คือคนจะให้ทานเท่ากับที่การชนะความตระหนี่. นี้ขอให้เราสนใจดูเรื่องนี้หรือสิ่งนี้ คือสนามรบหรือการรบ ที่มีอยู่ในจิตใจของเรา ในตัวเรา.

สันติภูมิโกต่อสนามรบในตัวเรา:-

คู่ที่ ๑ : มารกับการฆ่ามารในตัวเรา.

คู่แรกอยากจะพูดถึง มารกับการฆ่ามาร. มารมีอยู่ในตัวเรา, การฆ่ามารก็มีอยู่ในตัวเรา. นี้คนธรรมดาไม่รู้จักมารที่มีอยู่ในตัวเรา, ในจิตใจของเรา; มันก็ไม่รู้ว่ามีมารฆ่ามารอยู่ในจิตใจของเรา. คนธรรมดารู้จักกันแต่ “มารในภาษาคน”, เป็นคำบอก คำเล่า หรือคำกล่าว ที่ใช้พูดกัน; เช่นว่าคนนั้นคนนี้เป็นมารของเรา คือมันขัดคอเรา, คนขัดคอเราเป็นมารของเรา; ก็มองเห็นแต่ว่ามันมีอยู่นอกตัวเรา, เช่นเป็นคนบ้านข้างเรือนเคียงที่ไม่ชอบกัน ก็เรียกว่าเป็นมารต่อกัน. มารชนิดนี้ อยู่ข้างนอก ไม่ได้ประสงคิในเรื่องนี้ ในที่นี้ ซึ่งหมายถึงมารข้างใน. มารข้างนอกนี้ ไม่ค่อยทำอันตรายอะไร, ไม่เป็นปัญหาอะไรนัก; ทำความยุ่งยากลำบากนิดหน่อยเท่านั้น. แต่ถ้าว่ามารชนิดนี้มันเข้าไปถึงในหัวใจของเรา, คือทำให้เกิดความโกรธ, ความพยาบาท, ซึ่งเป็นเรื่องของมารในภายในคือกิเลสแล้ว, ก็จะเป็นมารโดยสมบูรณ์.

มารโดยแท้จริง คือกิเลสที่อวิชชาสร้าง.

มารโดยแท้จริงคือกิเลส. ถ้ายังไม่ใช่กิเลสก็เป็นมารเด็กเล่น; ฉะนั้นอย่าได้กลัวกันไปนักเลย. มารที่เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา เป็นอะไรก็ตาม ที่เขาพูดกันและกลัวกันนัก เขียนรูปร่างก็น่ากลัวเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นมารเด็กเล่น. ที่นี้บางคนไปหลงเอาเรื่องอย่างนั้นมาเป็นเรื่องจริง, ซึ่งที่แท้ก็เป็นอุปมาหรือเป็นสัญลักษณ์ของมารกิเลส; ก็เลยไม่ต้องรู้จักมารกิเลส; รู้จักแต่มารในรูปภาพที่เขียนตามฝาผนังโบสถ์. นี่ก็ยังไม่รู้จักมาร หรือการปราบมารภายในตัวเรายิ่งขึ้น. มารที่แท้จริงนั่นคือกิเลส; เป็นสิ่งที่ทำลายล้างคุณงามความดีก็มี, กระทั่งทำลายชีวิตบุคคลนั้นเสียก็มี. และมารที่เป็นคนๆ ช้วนอก ถ้าไม่เข้าไปเป็นกิเลสข้างในแล้ว ก็ยังไม่เป็นมารโดยแท้จริง. ขอให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่ามารในลักษณะนี้กันก่อน.

มารที่แท้จริงคือกิเลส อวิชชามันสร้างขึ้น แล้วก็สร้างขึ้นโดยธรรมชาติตามธรรมชาติ; ทุกคนมี, แต่ทุกคนก็หลับหูหลับตาไม่รู้จักว่ามี. มารคือกิเลสที่อวิชชาสร้างขึ้นอย่างไร? ขอให้สนใจศึกษากันสักหน่อย. ก็คือคำถามที่ว่ากิเลสเกิดขึ้นอย่างไร? นั่นเอง. ดูทารกเกิดในครรภ์ยังไม่อาจจะมิกิเลส หรือรู้สึกอย่างกิเลส. ที่นี้ทารกคลอดออกมาจากท้องแม่; รู้จักกินนม, รู้จักกินอาหาร, รู้จักการขับกล่อม; โดยเฉพาะก็สิ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกเอร็ดอรร้อย หรือสนุกสนาน. นี่มีอะไรเกิดขึ้นแล้ว. ขอให้ดู, ดูจนเกิดสันติปฏิภาณธรรม. ไม่ใช่ฟังอาตมาพูด; หรือคาดคะเน หรือสันนิษฐานอะไร. ต้องกำหนดด้วยความรู้สึกของตนเองว่า เด็กทารกพอรู้สึกอรร้อยด้วยอาหารการกิน, ด้วยการประเล้าประโลมอะไรก็ตาม, มันก็ชอบ เพราะมันไม่มีความรู้ว่าสิ่งนี้เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. มันไม่มีความรู้มาตั้งแต่ในท้อง, มันก็ชอบที่อรร้อย. ความโง่หรืออวิชชาที่เด็กทำให้เกิดขึ้น ในขณะที่สัมผัสความอรร้อยนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกรักชอบในความเอร็ดอรร้อย. กิเลสประเภทราคะ หรือ โลภะก็เกิดขึ้น. แม้จะเล็กน้อยเท่าไรก็เรียกว่ากิเลส. ที่นี้มันไม่ได้ตั้งใจในสิ่งที่มันเคย

อโรย มันก็โกรธ. กิเลสประเภทโทสะ หรือโกรธะมันก็เกิดขึ้น. หรือเมื่อมันไม่เข้าใจอะไร, มันได้แต่สงสัยลังเลอยู่; กิเลสประเภทโมหะก็เกิดขึ้น. นี่ต้องด้วยอวิชชาทั้งนั้น; คือไม่รู้ว่ามันเป็นอะไร? เด็กในท้องจะรู้อะไรได้ ว่าอะไรเป็นอะไร? มันก็เป็นไปตามความรู้สึก ตามธรรมชาติ. เมื่อถูกใจเอร็ดอโรยก็รักก็ชอบ, จนเกิดความรู้สึกประเภทราคะหรือโลภะ. เมื่อไม่ได้อย่างใจมันก็โกรธ มันก็ต่อสู มันก็ด้นรนก็เกิดกิเลสประเภทโทสะ. เมื่อมันโง่, หลง, สงสัย; รู้สึกไม่แน่ใจอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปได้ ก็เป็นโมหะ. นี่ใครสอนมัน? ถ้าถามว่าใครสอนมัน? ก็ตอบว่าธรรมชาติสอน.

วิวัฒนาการของกิเลส.

ที่นี้กิเลสเหล่านี้ มันก็โตขึ้นตามตัวของเด็กที่เจริญเติบโตขึ้นมาทุกวัน; คือจิตใจของเขา รู้สึกต่ออารมณ์ได้มากขึ้น, คิดนึกไปตามอารมณ์ก็มากขึ้น, ที่มีปฏิกริยาต่ออารมณ์นั้นๆ มันก็มากขึ้น. ฉะนั้นเมื่อเด็กๆ มีพัฒนาการ วิวัฒนาการขึ้นมาเท่าไร, กิเลสมันก็มีวิวัฒนาการของมันขึ้นมาเท่านั้น. นี่คือกิเลส.

ที่นี้มันทำอะไร? ถ้าราคะ โลภะ มันก็ให้เกิดความทุกข์อย่างราคะหรือโลภะ. โทสะ โกรธะ มันก็ให้เกิดความทุกข์อย่างโทสะ โกรธะ. โง่, หลง, สะเพร่ามันก็ให้เกิดความทุกข์อย่างโมหะ. นี่เรียกว่ากิเลสทำร้ายเรา, กัดกินเรา, ทำลายความดีของเรา, ทำลายความสุขของเรา, ทำลายประโยชน์ของเรา. “เรา” ในที่นี้คือคำพูดสมมติว่านี่เจ้าของ คือตัวเรา ที่สมมุติเรียกว่าตัวเรานี้ เป็นเจ้าของ : เป็นเจ้าของความดี ความสุข, เจ้าของประโยชน์, กระทั่งว่าเป็นเจ้าของร่างกายนี้ ทั้งหมดนี้. ที่นี้กิเลสนั้นมันทำลายสิ่งเหล่านี้ เราเลยเรียกมันว่ามาร; มีความทุกข์อยู่ด้วยกิเลสเหล่านี้ ก็เรียกว่า มีความทุกข์อยู่ด้วยมาร.

พระกับมาร.

เมื่อธรรมชาติสอนให้มีมารได้ ก็สอนอีกทางหนึ่งได้; คือให้รู้จักมารและเกลียดมาร และต่อสู้มาร. เมื่อเรารู้สึกเจ็บปวด; เมื่อจิตรู้สึกเจ็บปวด; ก็รู้สึกต่อสู้ ไม่อยากจะเจ็บปวด; มีความคิดนึกเจริญขึ้นมา ก็รู้ว่าจะต้องทำอะไร? นี้เรียกว่าส่วนตรงกันข้าม มันก็ได้เกิดขึ้นแล้วคือวิชา. ไม่ต้องมีใครมาสอนที่ไหน? ธรรมชาติอีกเหมือนกัน : ธรรมชาติทำให้เกิดวิชาเป็นกิเลสเป็นมารขึ้นมาแล้ว; การทนทุกข์ทรมานนั้นก็สอนให้เราฉลาดขึ้น ให้วิชาเกิดขึ้นมา. ฉะนั้นจึงมีความรู้ที่ถูกต้องขึ้นทีละน้อยๆ, เท่าที่ทารกนั้นมันได้ผ่านอารมณ์ต่างๆ มา ผ่านความเจ็บปวดมา; ก็ดิ้นรนเพื่อให้พ้นจากความทุกข์เหล่านั้น. นี้เรียกว่ามันเกิดฝ่ายที่เป็นพระขึ้นมา คือฝ่ายวิชา, ซึ่งค่อยๆ เกิดตามขึ้นมา. ฝ่ายมารคืออวิชา มันก็เกิดอยู่ก่อนแล้ว, แล้วมันก็เจริญเติบโตขึ้นมา. ฝ่ายพระคือฝ่ายวิชา แม้จะเพิ่งเกิดก็ค่อยๆเจริญเติบโตขึ้นมา.

ที่นี้ก็จะเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ในบ้านนั้น, ในครอบครัวนั้น, ในเรือนนั้น, ในสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น, ที่จะทำให้เกิดคนนี้เจริญด้วยอวิชา หรือว่าเจริญด้วยวิชา? คือเจริญด้วยมารหรือเจริญด้วยพระ? แต่แล้วมันก็ต้องมีการต่อสู้ คือการดิ้นรนให้พ้นไปจากสิ่งที่ตัวไม่ต้องการ. ที่เป็นทางร่างกายก็เห็นได้โดยง่าย, ที่เป็นทางจิตก็เห็นได้โดยง่าย. ต้องคอยรู้เถอะว่า มันเกิดมีพระกับมารขึ้นมาในจิตใจแล้ว ก็ต้องมีการต่อสู้ระหว่างพระกับมาร. ฝ่ายพระก็มีอาวุธที่เรียกว่าปัญญา วิชา นี้มีปัญญาสำหรับจะฆ่ามาร. ฝ่ายมาร ก็มี อวิชา มีอัญญาณ อปัญญา คือมิใช่ปัญญาที่จะต่อสู้กับฝ่ายพระ. ฉะนั้น ญาณกับอญาณ คือความรู้กับความไม่รู้ นี้มันก็ต่อสู้กัน. นี้เรียกว่ามีการบอญู่ในใจของคน มีสนาามรบคือใจของคนนั่นเอง. หรือว่ามีที่ให้ใจทำหน้าที่คิดนึกได้. นี้ก็เรียกว่าสนาามรบได้.

สนามรบก็ดี การรบก็ดี, ก็มีอยู่ในหัวใจคน. ถ้าจะเรียกว่ามีอยู่ตลอดเวลา ก็ไม่ได้. เมื่อเสวยอารมณ์อยู่ด้วยอวิชชา ก็เกิดกิเลส ก็เกิดมาร; เกิดกิเลสเกิดมารที่จะต้องฆ่า ต้องรบกันไปเรื่อย ๆ อยู่ตลอดเวลา; จนกว่าจะวิวัฒนาการไปในทางที่ถูกต้อง คือว่ากิเลสเสียเปรียบ, ปัญญา หรือวิชาหรือโพธิได้เปรียบ ฉลาดมากขึ้น ๆ ทุกคราวที่ต่อสู้กัน. ในที่สุดมารก็พ่ายแพ้หรือตายหมด คือสิ้นกิเลสเป็นพระอรหันต์. สิ้นกิเลสนี้เรียกว่าตายหมด. การรบพุ่งระหว่างมารกับพระก็ไม่ต้องมีอีกต่อไป.

พระพุทธรูปทรงชนะมาร คืออย่างไร?

ที่นี้อยากจะพูดถึงคำพูดที่เราพูดกันอยู่เสมอว่า พระพุทธรูปทรงชนะมารที่ตันโพธิ์ ที่โคนตันโพธิ์. แล้วก็เรื่องราวนั้นก็บอกว่า มารนี้มาจากมารโลก สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี, มีพลทหารอย่างนั้นอย่างนี้ ช้างคิริเมฆเป็นต้นมา. เราก็เลยคิดว่ามารนั้นมาจากสวรรค์ มาจากที่อื่น มาด้วยช้างด้วยม้าตามรูปเขียนฝาผนังโบสถ์. นี้เราไม่รู้ว่าเป็นเรื่องของกิเลส; ถ้าเข้าใจ ก็จะรู้ว่า กิเลสเหมือนกัน อย่างเดียวกัน ในจิตของพระพุทธรูปเจ้าเป็นมาร; พระองค์ทรงชนะมารได้ที่โคนตันโพธิ์. คือกิเลสมันไม่มีรูปร่าง; แต่เมื่อต้องเขียนเป็นรูปร่าง เขาก็ต้องเขียนเป็นมาร; ฉะนั้นจึงเขียนเป็นรูปยักษ์รูปมารต่อสู้กันกับพระพุทธรูปเจ้า และพระองค์ทรงชนะ.

นี่เราดู ให้รู้สึก ว่า มารนั้นคืออะไร? ไม่ต้องพูดถึงผู้อื่น; เราเองแหละ มีมารอยู่ในใจคือกิเลส, มีอย่างไร? ขบกัดอย่างไร? ค่อย ๆ ต่อสู้อย่างไร? ค่อย ๆ ชนะอย่างไร? เต็มวันเราต้องรู้จักมารที่แท้จริงอย่างนี้; อย่าให้ไปกลัวมารข้างนอก เป็นสัตว์ เป็นคน เป็นเทวดา เป็นอะไรอย่างี่พูด ๆ กันมา. นั้นมารเด็กเล่น; มารเด็กเล่น. เราไม่รู้จักมารจริง เราไปหลงเอามารเด็กเล่น ก็เสียเวลาเปล่า ๆ ที่จะไปกลัวมารเด็กเล่น. ขอให้รู้จักมารจริงที่กำลังรบกันอยู่กับพระในหัวใจของเรา.

คู่ที่ ๒ : มิตรกับศัตรู (สัมมาทิฏฐิกับมิจฉาทิฏฐิ)ในตัวเอง.

ที่นี้คู่ต่อไป ซึ่งจะมีการรบบพุ่งอยู่ในหัวใจของมนุษย์; อยากจะเรียกว่า มิตรกับศัตรู. ท่านทั้งหลายคงพอจะทายออกได้ว่ามิตรคืออะไร? โดยพระพุทธรูปก็มียอยู่แล้วว่า มิตรคือสัมมาทิฏฐิ ศัตรูคือมิจฉาทิฏฐิ. ทั้งสองอย่างนี้มีอยู่ในใจ; ร่างกายและจิตใจ, คือร่างกายเรานี้ มีสิ่งที่เรียกกันว่าจิต. จิตนี้ก็รู้สึกผลที่เกิดมาจากการกระทำ อย่างที่เป็นสัมมาทิฏฐิและมิจฉาทิฏฐิ. ชีวิตเป็นการศึกษาอยู่ในตัวเอง; ไม่นานเท่าไรจิตนี้ก็พอจะสังเกตเห็นได้ว่า สัมมาทิฏฐิให้ผลอย่างไร? มิจฉาทิฏฐิให้ผลอย่างไร? ต่อมาปัญญาที่เพียงพอ ที่จะชวนให้เลือกเอาข้างสัมมาทิฏฐิ. แต่มิจฉาทิฏฐิมันก็ยังมีย.

มิจฉาทิฏฐิในจิตก็ยังคงมี; เพราะว่าอารมณ์สำหรับมิจฉาทิฏฐินั้นมันแรงกว่ามาก สัมมาทิฏฐิจึงได้พ่ายแพ้แก่มิจฉาทิฏฐิบ่อยๆ; เป็นเหมือนอย่างกับการสู้รบกัน. ครั้นประสบความพ่ายแพ้ มีความทุกข์, ก็เกิดความกลัว, และตั้งหน้าตั้งตาพยายาม; จิตนี้จะเลือกเอาฝ่ายสัมมาทิฏฐิมากขึ้น, จึงมีการอบรมที่จะทำให้มีสติแก่กล้าขึ้น. ปัญญาแก่กล้าขึ้น ปัญญาคือความรู้ว่าอะไรเป็นอะไร? กระทั่งรู้ว่าจะทำจิตมิจฉาทิฏฐิน้อย่างไร? แต่ว่ามีแต่ปัญญาอย่างเดียวไม่พอ; ดังที่เคยกล่าวตักเตือนมาหลายครั้งหลายหน หลายสิบครั้ง หลายสิบหนแล้วก็ได้ว่า มีแต่ปัญญาอย่างเดียวไม่พอ จะต้องมียุติคือเอาปัญญามาใช้ให้ทันท่วงที. มีแต่ปัญญา มันไปนอนซุกอยู่เสียที่ไหนก็ได้ ไม่มาแก้ปัญหามันเกิดขึ้น.

ต้องฝึกความมียุติที่เข้มแข็งและรวดเร็ว ในการจะพาเอาปัญญานั้นมาแก้ปัญหามันเกิดขึ้นให้ทันแก่เวลา. มียุติและปัญญาเป็นเครื่องมือสำหรับจะทำจิตมิจฉาทิฏฐิ, หรือจะเรียกอย่างภาษาธรรมดๆ ว่าความรู้สึกฝ่ายต่ำ ฝ่ายเลว ซึ่งเป็นข้าศึกของความรู้สึกฝ่ายดี ฝ่ายสูง. มันก็รบกันไปอย่างนี้. ตามเหตุตามปัจจัยที่มีอยู่;

และตามเหตุตามปัจจัยที่จะทำให้ข้างไหนชนะ. มันก็ทนไม่ไหว, ถ้าฝ่ายต่ำชนะ; ก็ต่อสู้อย่างไรจนกว่าฝ่ายสูงจะชนะ. การต่อสู้นี้มันยากที่จะสิ้นสุดลงได้ง่ายๆ.

จิตนั้นมีดวงเดียว; ฟังแล้วก็มันน่าหัว! จะเป็นทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่วได้อย่างไร? จิตนี้ถือกันว่ามีดวงเดียว; จะเป็นจิตดีก็ดวงนี้, จะเป็นจิตชั่วก็ดวงนี้. แล้วมันจะสู้รบกันอย่างไรในจิตดวงเดียว? ข้อนี้มีธรรมชาติอีกอย่างหนึ่ง อีกประเภทหนึ่งเรียกว่าเจตสิก. เจตสิก คือความรู้สึกฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่ว นั่นเอง, ถ้าอบรมไว้อย่างถูกต้อง; เจตสิกฝ่ายดีก็มาทันเวลาและช่วงชิงเอาไป. ถ้าอบรมไว้ไม่ถูกต้อง เจตสิกฝ่ายชั่วก็มาชิงเอาไป. จิตเหมือนกับคนๆ หนึ่ง; แล้วก็มีคนสองคนมายึดคนละข้างแล้วก็ดึงเอาไป, ฝ่ายไหนมีแรงมากกว่า ฝ่ายนั้นก็ชนะ. นี่จิตจึงอยู่ในลักษณะที่เหมือนกับถูกแย่งชิงระหว่างของสองสิ่ง คือฝ่ายดี ฝ่ายชั่ว ฝ่ายต่ำ ฝ่ายสูง หรือจะเรียกว่าฝ่ายสัมมาทิฏฐิ หรือมิจฉาทิฏฐิ. ผู้รู้จึงสอนให้เราขยันอบรมฝ่ายสัมมาทิฏฐิให้มากเข้าไว้สำหรับจะแก้ปัญหาทั้งปวง จึงต้องมีการศึกษาเรื่องสัมมาทิฏฐิให้เพียงพอ.

มีสันติปฏิภาณโง่ในข้อที่สัมมาทิฏฐิและสัมมาสติ เป็นธรรมพื้นฐานสำหรับกำจัดศัตรู.

สัมมาทิฏฐิแปลว่าความเห็นอย่างถูกต้อง; คือความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่ออย่างถูกต้อง, เพราะได้ศึกษาอบรมมา. นี่ต้องมีก่อน คือมีปัญญา. มีปัญญาแล้วก็ฝึกในส่วนที่เป็นสติ; โดยเฉพาะก็คือ สติปฏิฐาน; ให้เป็นผู้มีสติมากพอ; ให้มีความคล่องแคล่วในการที่จะมีสติ หรือการใช้สตินั่นเอง. จึงสามารถปรับตัวเองให้อยู่ในลักษณะที่ สัมมาทิฏฐิจะเป็นฝ่ายชนะมิจฉาทิฏฐิอยู่เสมอไป. นี่เรียกว่ามีการรบหรือมีสนามรบอยู่ในจิตใจของคนเรา. เราจะต้องฝึกสัมมาทิฏฐิ และฝึกสัมมาสติ; ที่จริงฝึกทั้ง ๘ องค์แห่งองค์มรรคแล้วก็พอเกินพอ. แต่ในที่นี้ระบุเฉพาะที่จำเป็นก็คือ สัมมาทิฏฐิและสัมมาสติ. ให้สัมมาสติเป็นผู้ใช้อาวุธ; สัมมาทิฏฐิก็เหมือนกับ

อาวุธเพื่อจะประหัตประหารศัตรู. นี้กล่าวโดยหลักภายใน ที่เป็นเรื่องจิตใจอันละเอียด.

**มสันติวิถีโงในการที่หิริ โอดตปปะ และสังเวช
เป็นธรรมกองทัพหนุนให้ปัญญาและสติกำจัดศัตรู.**

ที่นี้ก็ยังมเครื่องอุปกรณอื่นอีก ซึ่งจะต้องสนใจในการทำตนให้เป็นฝ่ายชนะ, คือให้ฝ่ายมิตรชนะฝ่ายศัตรู. อุปกรณนี้ก็คือ หิริ และโอดตปปะ ซึ่งจะเรียกว่าเป็นสมบัติของผู้ดี เป็นสมบัติของสัตบุรุษ สุภาพบุรุษก็ได้. หิริ คือความละอาย เมื่อทำผิด ทำเสียหาย, หรือเกลียดความผิด. การกระทำผิดหรือความเสียหาย เราต้องละอาย เราต้องเกลียด. เดียวนี้คนไม่รู้จักเกลียด ไม่รู้จักละอายแม้แต่ความชั่ว; ไม่ละอายเมื่อประพฤดิชั่วและไม่เกลียดความชั่ว. อีกสิ่งหนึ่งก็คือ โอดตปปะ แปลว่า ความกลัว, กลัวต่อความชั่ว หรือกลัวต่อความทุกข์.

เดี๋ยวนี้คนเราไม่รู้จักความชั่วหรือความทุกข์จนถึงกับกลัว, จึงไม่มีทั้งความละอาย ไม่มีทั้งความกลัวต่อความชั่ว. เราก้ทำผิดบ่อยๆ; เพราะความไม่รู้จักกลัว ไม่รู้จักละอาย. ท่านทั้งหลายจงมองดูที่การกระทำผิดบ่อยๆ, บางทีก็มีปัญญา มีสติ; เมื่อพลาดไปก็ยังไม่กลัว ไม่ละอาย นี่คือมันยังขาดหิริและขาดโอดตปปะ. จึงต้องเอาหิริและโอดตปปะมาเป็นทัพหนุน เป็นอุปกรณช่วยเหลือปัญญาและสติ.

และยังมีอีกอย่างหนึ่งที่จะสนใจ นี้คือ ความเสียใจ เรียกกันในภาษาศาสนาว่า “ความสำนึกบาป”. ขอให้ท่านได้รู้สึก หรือได้ยิน ได้ฟัง ได้จด ได้จำไว้ว่า ความสำนึกบาปเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับการที่จะเอาชนะทุกข์ เอาชนะ

ความชั่ว. ในทุกๆ ศาสนา; คำสอนในทุกศาสนาจะพูดถึงความสำนึกบาป; แม้ คัมภีร์ของพวกคริสเตียนก็มีคำว่าสำนึกบาป มีอยู่ทั่วๆ ไป. ถ้าไม่เสียใจในการที่ได้ ทำผิดพลาดนั้นคือไม่สำนึกบาป. ถ้าสำนึกบาป ก็แก้บาป. บางคนไม่เข้าใจเรื่อง- การปลงอาบัติของภิกษุ; *การปลงอาบัติของภิกษุนั้น* คือเมื่อภิกษุนั้นสำนึกบาป สำนึกความผิดสำนึกความชั่ว แล้วก็เสียใจ; จึงมาแสดงอาบัติ. มันเป็นวิธีสุดท้ายเท่า ที่จะทำได้; คือมาแสดงให้ผู้อื่นรู้ถึงความผิด, ความชั่วที่ตนได้กระทำไปแล้ว, และ กำลังเสียใจอยู่ สำนึกบาปอยู่. สรุปความว่า *ความเสียใจทุกครั้งที่ได้ทำผิดลงไปนี้ มีความสำคัญมาก.* ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตดูจนรู้จักสิ่งๆ นี้ คือความสลด ความ- สิ้นเวทตัวเอง เมื่อได้ทำอะไรผิดลงไป.

นี่จึงมีกำลังหนุนหรือกองทัพหนุน คือ *หิริ - ความเกลียดและละอายบาป, โอตตปปะ คือความกลัวบาป, สังเวช คือความเสียใจ สำนึกบาป.* ถ้ามีกองทัพหนุน ที่ดีอย่างนี้แล้ว; *การมีปัญญาและมีสติในการกำจัดบาปก็จะง่ายขึ้น หรือจะเป็นไปได้ โดยเร็ว.* เตียวนี้ไม่ละอายต่อบาป ไม่ขะเขย่งต่อบาป, แล้วก็ไม่กลัวบาป, แล้วก็ ไม่เสียใจเมื่อได้กระทำบาปโดยพลั้งพลาดไปแล้ว. นี่เราจะช่วยสนับสนุนให้สัมมาทิฏฐิ รมมิจฉาทิฏฐิให้ชนะให้จนได้, โดยมีปัญญา มีสติเป็นการกระทำที่เป็นหลักพื้นฐาน มีหิริโอตตปปะและสังเวชเป็นอุปกรณ์.

จะเลือกเอาสัมมาทิฏฐิหรือมิจฉาทิฏฐิเป็นตัวเรา?

ขอให้ทุกคนมีสันติวิถีกรรม; คือมองเห็นด้วยใจประจักษ์อยู่แก่ใจว่า ใน สันดาน ในจิตของเรา มีการต่อสู้กันระหว่าง มิตรกับศัตรู. เจตสิกธรรมพวกหนึ่งเป็น มิตร คือเจตสิกธรรมฝ่ายกุศล, เจตสิกธรรมฝ่ายหนึ่งเป็นศัตรู คือฝ่ายที่เป็นอกุศล; ระบุเฉพาะก็คือสัมมาทิฏฐิและมิจฉาทิฏฐิ; มันจะต้องรบกันอยู่ตลอดเวลา. คำว่า เราในที่นี้เป็นคำสมมติ, ก็ไม่มีอะไรมากไปจากจิต ซึ่งอยู่ตรงกลางช่วงชิงกันไปมา ระหว่างสัมมาทิฏฐิกับมิจฉาทิฏฐิ. ที่เราจะเอาสัมมาทิฏฐิเป็นตัวเราหรือเอามิจฉาทิฏฐิ

เป็นตัวเรา? ก็เลือกดูเอาเอง. พวกที่เอามิจฉาภิภูฏฐิเป็นตัวเรา ก็ได้เป็นคนพาลคนหลง; เป็นอาชญากรไปเลย. พวกที่เอาสัมมาภิภูฏฐิเป็นตัวเรา ก็ได้เป็นสัตบุรุษ; เป็นสุภาพบุรุษ เป็นมนุษย์ ตามความหมายของคำว่ามนุษย์. รู้จักสัมมาภิภูฏฐิ มิจฉาภิภูฏฐิ ในฐานะเป็นสิ่งที่แย่งชิงบัลลังก์คือครองจิตใจของเรา ก็คือจิตนั้นแหละ; ถ้าว่า ของเรานี้มันก็ไม่มื่ออะไรมากไปกว่าของจิต. จิตมีดวงเดียว แล้วก็มิสิ่งที่จะปรุงจิตให้เป็นอย่างนั้น อย่างนี้ อย่างโน้นมากอย่าง; แต่แบ่งได้เป็น ๓ พวก คือพวกที่ดี ชั่ว และที่ไม่ต้องบัญญัติว่าดี ว่าชั่ว. มีการต่อสู้ : พวกที่ ๑ คือการต่อสู้ระหว่างมารกับพระอยู่ในจิตของเรา; พวกที่ ๒ คือการต่อสู้ระหว่าง มิตรกับศัตรูอยู่ในจิตของเรา.

คู่ที่ ๓ : การต่อสู้ของกรรมในตัวเรา.

[: มีการต่อสู้กัน ๒ คู่ ๒ ลักษณะ.]

ที่นี้ก็อยากจะพูดถึงคู่ต่อไป คือการต่อสู้ของกรรม. การต่อสู้ที่เกี่ยวกับกรรมนี้ต้องแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือต่อสู้ระหว่างกรรมชั่วกับกรรมดีนี้คู่หนึ่ง, แล้วอีกคู่หนึ่งเป็นการต่อสู้ระหว่างกรรมกับการสิ้นกรรม. ท่านสังเกตดูให้ดี มันไม่เหมือนกัน : กรรมชั่ว กรรมดี ก็ต่อสู้กันไป เพื่อให้กรรมดีชนะ; ที่นี้ กรรม กับ การสิ้นกรรม หรือหมดกรรม ก็ต่อสู้กันไป จนกว่าความสิ้นกรรมจะชนะ, หมดกรรม เลิกกรรมทั้งดีและชั่ว.

การต่อสู้ของกรรม ลักษณะที่ ๑

: การต่อสู้ระหว่างกรรมดี - กรรมชั่ว.

อ้อ, เราก็จะพูดกันถึงการต่อสู้ระหว่างกรรมดีกรรมชั่ว กันก่อน. กรรมชั่ว ก็พอจะเข้าใจได้ว่าเป็นอะไร เพราะอธิบายกันมามากมายแล้ว คือ การกระทำผิดทางกาย ทางวาจา ทางใจ ที่เรียกว่า อุกุศลกรรมบถ; คือการกระทำฝ่ายที่บัญญัติไว้ว่า

ชั่ว บัณฑิตลงความเห็นตรงกันหมดว่าชั่ว, เพราะว่ามันทำลาย มันไม่เป็นประโยชน์ เกื้อกูล มันทำลายให้เกิดความทุกข์ทั้งตนเองและผู้อื่น. นี่ขอให้จำไว้เป็นหลัก; ทั้งที่เคยเตือนอยู่บ่อยๆ. ก็เตือนแล้วเตือนเล่าว่า ในทางพระพุทธศาสนานี้ เราบัญญัติว่า ดี ว่าชั่ว, โดยถือว่า ถ้ามันเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่น ก็ต้องเรียกว่า “ดี”, มันทำอันตรายทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นก็ต้องเรียกว่า “ชั่ว”; ไม่ต้องใช้ปรัชญา อันลึกลับอะไรมาวินิจฉัยว่าดีว่าชั่ว อย่างพวกนักปรัชญาชอบพูดกัน. เราเอากัน ง่ายๆประชาชนชาวไร่ชาวนานี้ก็ได้. ดีหรือถูกนั้นไม่ทำอันตราย มันทำประโยชน์ มันพิสูจน์ความมีประโยชน์, ทั้งผู้ทำและเพื่อนมนุษย์. ถ้ามันชั่วมันก็ตรงกันข้ามจากดี ดีก็ตรงกันข้ามจากชั่ว.

ความชั่วมีเสน่ห์ จึงทำให้คนยังชอบทำชั่ว.

ทีนี้ ทำไมเราจึงยังมีปัญหาเกี่ยวกับการทำความชั่ว? เราต้องรู้ในข้อนี้, แล้วต้องมีปัญญาให้เพียงพอสำหรับจะรู้ว่า ความชั่วนั้นมันมีเสน่ห์ ที่เรียกว่า อัสสาทะ แก่ กิเลส ต่อกิเลส. เมื่อเรามีกิเลสเป็นเจ้าเรือนหรือเป็นต้นทุน มันก็ต้องชอบสิ่งที่เรียก กันว่าชั่วนั้นแหละ เป็นแน่นอน, เพราะว่ามันมีอัสสาทะเป็นเสน่ห์ เป็นของ อร่อยต่อกิเลส; เราก็มารู้เสียว่ามันเป็นชั่ว เป็นอันตรายโดยส่วนเดียว.

หลักปฏิบัติกรรมดีเพื่อต่อสู้อุกรรมชั่วจนชนะ.

ที่เรียกว่าอบรมปัญญา ก็คืออบรมปัญญาให้รู้ในข้อนี้แหละ : ให้รู้ว่า ปัญญานี้มีเพื่อให้เรารู้ว่า อะไรดี อะไรชั่ว. แล้วก็ต้องมีสติอย่างเดียวกันอีก, คือเอา ปัญญามาให้ทันท่วงที, ทันเวลาที่กรรมชั่วมันจะเกิดขึ้น. กรรมชั่วนั้นมันไวเหมือน สายฟ้าแลบ; เพราะมันเกี่ยวกับขณะจิตเท่านั้นเอง. ขณะจิตนี้ไวมาก; พอมันตกไปสู่ ความชั่ว เจตสิกฝ่ายชั่วครอบงำ; มันก็ชั่วไปได้ในพริบตา. อารมณ์ที่มายั่วให้เกิดกิเลส หรือความชั่วมาถึงเข้า, ถ้าสติไม่พอ; มันก็ชั่วไปเสียแล้วในพริบตา.

ที่นี้ยังมีปัญหาว่า สติมาแล้วมันจะอยู่ได้นานเท่าไร? ก็จะต้องมีอีกสิ่งหนึ่ง ที่ว่า เมื่อสติชนเอาปัญญามาทันท่วงที ไม่ทำชั่วแล้ว มันจะต้องมีสัมปชัญญะควบคุมสถานการณ์อย่างนั้นไว้ ให้ยังคงอยู่ต่อไป. เดี่ยวนี้มีปัญญารู้ว่านี่ชั่ว สติพามาทันเวลา รู้ว่าชั่ว, แต่ถ้าขณะจิตนั้นมันดับไปเสียอีก แล้วมันก็เกิดขณะจิตสำหรับความชั่วมาทำลายล้างหมดก็ได้; ดังนั้นจะต้องมี สัมปชัญญะ -ความรู้สึกตัวทั่วพร้อม. อันนี้ถ้าว่ากันโดยแท้แล้ว ก็คือสติกับปัญญาบวกผสมกันอยู่ เรียกว่าสัมปชัญญะ. สติเอาปัญญามาใช้ทันท่วงทีต่อเหตุการณ์ ควบคุมกิเลสได้; แล้วสติกับปัญญานี้จะหลอมตัวเข้าด้วยกันเป็นสัมปชัญญะ ควบคุมสถานการณ์ไว้ตลอดไป; ก็เป็นอันว่าไม่ให้โอกาสแก่กิเลส; นี่ก็ทำแต่กรรมดี. มีหลักอย่างน้อย, กรรมชั่วก็ไม่อาจจะเกิด; กรรมดีก็ได้กำลังมากขึ้น ได้รากฐานที่ดี, ได้การบำรุงส่งเสริมที่ดี; กรรมดีก็แก่กล้า, จนบุคคลนั้นเป็นคนดี, สามารถที่จะเป็นคนดี, สามารถที่จะเผชิญหน้ากับอารมณ์อันเลวร้ายที่จะมาทำให้เป็นคนชั่ว.

การต่อสู้แบบนี้มีอยู่ในบุคคล มีอยู่ในจิตใจของบุคคล. นี่ก็เป็นการรบคู่แรกเกี่ยวกับกรรม : การต่อสู้รบพุ่งกันโนสนามรบระหว่างกรรมดี กรรมชั่ว.

การต่อสู้ของกรรม ลักษณะที่ ๒

: การต่อสู้ระหว่างความมีกรรมกับความสิ้นกรรม.

ที่นี้ก็มาถึงการต่อสู้คู่ที่ ๒ คือความมีกรรมกับความสิ้นกรรม, หมดยกรรม; นี่เป็นเรื่องชั้นสูง. คือเมื่อได้เป็นไปตามกรรมดีชนะกรรมชั่ว; เป็นไปตามกรรมดี, มันก็เบือเหมือนกัน; แม้ว่ากรรมดีให้เกิดผลดี เป็นความสุขสนุกสนานอะไรก็ตามที, นานเข้ามันก็เบือต่อความซ้ำซาก ในการที่จะเป็นไปตามกรรม, เกิดอยากจะเบืออิสระขึ้นมา ไม่อยากจะเป็นผู้ที่อยู่ใต้อำนาจของกรรม เป็นไปตามกรรม ซึ่งเรียกว่า วิกฎสงสาร -เวียนอยู่ในวงของกรรม. ทำกรรมดี, ได้รับผลของกรรมดี; ได้รับผลของกรรมดีแล้ว ก็ยังอยากจะทำดีต่อไปอีก, ก็ทำกรรมดีอีก, ได้รับผลของกรรมดี

อีก; เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะ - วงกลมของกรรม. นานเข้ามันเบื่อ : เบื่อต่อวัฏฏะคือ การวนเวียนนี้, เบื่อต่อการเสวยวิบากของกรรม; แล้วอยากจะเป็นอิสระ อยากจะหมด กรรม อยากจะสิ้นกรรม, มันก็เลยมีการต่อสู้กันกับกรรม.

ตลอดเวลาที่ยังมีตัวตนของตนอยู่ ก็ต้องมีการทำกรรม.

ความมีกรรมนี้ มันก็เป็นสิ่งที่แน่นแฟ้น แน่นหนา ใหญ่หลวง ยากที่จะ เลิกถอนมันได้ง่ายๆ; เพราะว่าความรู้สึกชั้นรากฐานมันมีอยู่ คือความรู้สึกว่าตัวตน หรือของตน, ความรู้สึกที่เป็นอนุสัย - เคยชินในสันดานหมายมั่นว่าตัวกูว่ของกู. ใน บาลีเรียกยาวเพื่อยว่า อหังการมังการมานานุสัย - ความเคยชินแห่งการเกิดความ- สำคัญมั่นหมายว่าตัวกูว่ของกู. นี่คืตัวตนที่เรายึดถือกันว่าเป็นตัวตน, ที่แท้ก็ เป็นมายา; ไม่ใช่ตัวจริง; เป็นแต่ความสำคัญมั่นหมาย. ถ้าความรู้สึกว่าตัวตน มันมีอยู่ ก็อยากจะทำอย่างนั้น อยากจะทำอย่างนี้, อยากจะมีอย่างนั้น, อยากจะมี อย่างนี้, อยากจะได้อย่างนั้น, อยากจะได้แบบนี้. ยังมีตัวตนอยู่ ก็ต้องมีการ กระทำกรรม, โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายที่ว่ดี ๆ ๆ. ทุกคนมันอยากดี, เด็ก ๆ ก็ อยากดี; สุนัขและแมวมันก็อยากดี, อาตมาสังเกตเห็นแล้วมันก็อยากดีเหมือนกัน, แม้ว่ามันจะน้อยจะละเอียดดูไม่ค่อยจะเห็น. สิ่งที่มีชีวิตนี้่อยากดีด้วยกันทั้งนั้น; ทำ อะไรไปก็ทำไปด้วยเจตนาที่จะให้ดีให้มีประโยชน์ทั้งนั้น. ฉะนั้นถ้ามีตัวตนอยู่แล้ว; ความรู้สึกที่เห็นแก่ตัวตน มันก็ต้องทำให้อยากมี, อยากได้, อยากเป็น, อยากอะไร ไปตามเรื่องของมัน.

**ปัญญาขนาดเห็นพระไตรลักษณ์ เป็นธรรมลดอำนาจผิดอยากมีตัวตน
จนหมดตัวตน สิ้นกรรม.**

ทีนี้จะทำความสิ้นกรรมกันอย่างไร? จะหมดกรรมกันอย่างไร? ก็ต้องมี “ปัญญา”. อะไรๆ ไม่พ้นไปจากปัญญา. ปัญหานี้มีชื่อเรียกแทนได้หลายอย่าง :

ญาณก็ได้, ทัสสนะก็ได้, และที่ใช้กันมากที่สุดก็คือสัมมาทิฏฐิ. ปัญญาคือสัมมาทิฏฐิ, จะสังกรรมได้ก็ต้องมีปัญญา หรือมีสัมมาทิฏฐิ. ปัญญามีถึงขนาดเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา -ความไม่เที่ยง ความน่าเกลียด ความไม่ใช่ตัวตนของสิ่งเหล่านี้. เห็นอย่างนี้แล้วก็ลดอำนาจผิด หรืออำนาจมิจฉาทิฏฐิ ที่อยากจะมีตัวตนลงได้; แล้วมันจะรู้ว่า ถ้าความรู้สึกอันนี้ยังมีอยู่ : ความรู้สึกเห็นแก่ตัวกู -ของกูยังอยู่แล้ว, ก็ต้องมีกรกระทำ และมีวิบากของการกระทำ. ถ้าหมดความรู้สึกว่าตัวตนได้ มันก็ไม่รู้จะทำกรรมไปให้ใคร, หรือจะเอาอะไรมาทำกรรม เป็นผู้ทำกรรม. ถ้าความรู้สึกว่าตัวตนมีอยู่, ความรู้สึกว่าตัวตนนั้นแหละ มันอยากจะทำกรรม, อยากจะมีผลของกรรม; ถ้าหมดความรู้สึกว่าตัวตนเสียแล้ว ก็ไม่มีอะไรที่จะเป็นผู้อยากจะทำกรรม, ก็มีผลให้ไม่มีการกระทำกรรม, และกรรมอันใหม่ก็ไม่ได้ทำ, กรรมเก่าถ้ามีอยู่ก็พังทะลาย เพราะว่าตัวตนมันสลายไป. กรรมเก่าที่ตั้งอยู่บนความรู้สึกยึดถือว่าตัวตน; พอทำลายความรู้สึกยึดถือว่าตัวตนเสียได้ กรรมเก่าก็สลายไปเหมือนกัน.

ฉะนั้นปัญญาเกิดขึ้นแล้ว ก็รู้ว่า ตัวตนนี้แหละ เป็นที่ตั้งแห่งการกระทำกรรม, แล้วเสวยผลของกรรม, แล้วเวียนวนอยู่ที่นั่นเอง. หมดความรู้สึกเป็นตัวตนเสียได้, ก็ไม่มีเจตนาไหนเกิดขึ้นได้สำหรับจะทำกรรม. กรรมเก่าก็หมดไปเพราะไม่มีตัวตนเป็นที่ตั้งที่อาศัย. ความรู้นี้เป็นไปถึงขนาดที่เรียกว่า อนัตตานุปัตสสนาญาณ - ญาณเป็นเครื่องตามเห็นซึ่งความไม่ใช่ตน. อนัตตานุปัตสสนาญาณ - ญาณเป็นเครื่องตามเห็นความไม่ใช่ตน; ญาณนี้เกิดขึ้นแล้ว มันจะเห็นความไม่ใช่ตนในทุกอย่าง : ในรูป, ในนาม, ในจิต, ในเจตสิก, ในบุญ, ในบาป, ในทุกอย่างแหละ; มันจะมองเห็นว่าเป็นธรรมชาติล้วน ๆ ไปตามเหตุตามปัจจัย, ไม่มีส่วนไหนที่ควรจะถือเอาเป็นตัวตน, แม้ที่สุดแต่พระนิพพาน ก็ไม่มีส่วนที่ควรยึดถือหรือบัญญัติว่าเป็นตัวตน. นี่ถ้าเราบำเพ็ญปัญญาขึ้นมาถึงขนาดเกิดอนัตตานุปัตสสนาญาณแล้ว, ตัวตนก็เริ่มละลาย; เหมือนกับว่ากองทรายที่เด็กกองเล่นที่ริมหาด, พอน้ำขึ้นมา น้ำ

ทะเลขึ้นมาถึงกองทราย กองทรายนั้นก็ต้องเริ่มละลายๆ ๆ ทรุกลงไปๆ ถ้าคลื่นมันมาช่วยได้ มาช่วยด้วยแล้ว ก็ละลายเร็วหมดสิ้น.

ฉะนั้นพยายามให้เห็นสิ่งทั้งปวง โดยความเป็นของไม่ใช่ตน ตามพระบาลีที่ว่า สัพเพ ธมมา อนตตา, ที่เราสวดร้องท่องบ่นกันอยู่เสมอนั้นแหละ; แล้วก็เห็นให้มากขึ้นๆ, จนกระทั่งสิ่งที่เห็นว่าแน่นแฟ้นแน่นหนา ควรจะเป็นตัวตนได้ ก็เห็นว่ามันก็ไม่ใช่ตัวตน : ดูวัตถุภายนอก แผ่นดิน ภูเขา ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ อะไรก็ตาม ก็เป็นสิ่งที่ไม่มีส่วนที่จะเรียกว่าตัวตน มันเป็นธรรมชาติล้วนๆ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ; นี้ดูข้างในเนื้อหนังร่างกายทุกส่วน, ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นกาย เป็นใจ, ธาตุทั้งหลายที่ประกอบกันขึ้นเป็นคน ทั้งกาย ทั้งใจ, ก็ล้วนแต่เป็นธรรมชาติล้วนๆ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย, ไม่มีส่วนไหนที่จะเป็นตัวตน. นี้เรียกว่า ปัญญาถึงขนาดเป็น อนัตตานุปัตสสนาญาณ; ทำให้เห็นความไม่ใช่ตน, ไม่ยึดถืออะไรเป็นตัวตน, กรรมก็เกิดขึ้นไม่ได้, กรรมเก่าก็สลายลงเพราะไม่มีที่ตั้งที่อาศัย. นี้เรียกว่า เป็นปัญญาที่จะต้องอบรมขึ้นสำหรับความสิ้นกรรม.

กรรมที่ทำให้สิ้นสุดกรรมทั้งปวง เป็นกรรมของพุทธศาสนา.

เอ้า, ที่นี้ก็พูดถึงกรรมที่เป็นการกระทำอีกชนิดหนึ่ง; ซึ่งทำความสิ้นสุดแห่งตัวมันเอง. ในพระพุทธศาสนาจัดกรรมไว้เป็น ๓ ชนิด, หรือ ๔ ชนิด, แล้วแต่เราอยากจะดู. ถ้าเป็น ๔ ชนิดก็คือ กรรมดำคือชั่ว, กรรมขาวคือดี, กรรมระคนกันทั้งชั่ว ทั้งดี, และกรรมที่ทำความสิ้นแห่งกรรม. กรรมดี, กรรมชั่ว, กรรมระคนกันหลายร้อย, แล้วก็กรรมที่จะให้หมดกรรม นี้กรรมหลังนี้ช่วยสนใจและจำไว้ด้วย. มันกลายเป็น ๔ กรรมนะ : กรรมดี, กรรมชั่ว, กรรมปนกัน, แล้วก็กรรมที่ทำความสิ้นกรรมทั้งปวง. ถ้าเราอยากจะทำแต่เพียง ๓, แต่ในบาลีมี ๔ นะ; เราดูอีกที่ว่ามันก็ ๓ ก็ได้, คือกรรมดี กรรมชั่ว แล้วก็สิ้นกรรม -กรรมที่ทำความสิ้นกรรม.

กรรมที่ปนกันนั้น ก็คือ กรรมดี กรรมชั่วนั่นเอง มันระคนกันอยู่. นี่เข้าใจได้ง่ายสำหรับ จะพูดให้คนธรรมดาฟังว่า กรรมดี กรรมชั่ว แล้วกรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งกรรมดีและ กรรมชั่ว.

ตรงนี้อาจจะขอแทรกหน่อยว่า สอนกันอยู่ผิดๆนะ ที่สอนกันอยู่แต่เพียง กรรมดีกรรมชั่ว แล้วว่าเป็นพุทธศาสนา. อย่างนี้ผิดนะ; พวกอื่นเขาก็สอนกัน อย่างนี้อยู่ก่อนพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้ามาสอนแปลกออกไป ก็คือกรรมสุดท้าย : กรรมที่สิ้นสุดแห่งกรรมดีกรรมชั่ว; นี่เป็นพุทธ. ที่นี้พวกที่เขาเรียนพุทธศาสนา; พวก ฝรั่งเศสสอนเรื่องกรรมอย่างชนิดที่กรรมดี กรรมชั่วทั้งนั้นแหละ. เอากรรมของนอก ศาสนา ของนอกพุทธศาสนามาสอนให้เป็นพุทธศาสนานี้ ไม่ยุติธรรม! ถ้าว่าเป็นของ พุทธแล้ว ต้องเลยไปถึงกรรมที่ ๔ หรือที่ ๓ แหละ ที่ว่าเป็นกรรมที่สิ้นสุดแห่ง กรรมทั้งปวง. มามัวสอนกันอยู่แต่ว่ากรรมดี กรรมชั่วนี้ไม่พอ. พระพุทธศาสนา ของพระพุทธเจ้าไม่ได้สอนเพียงเท่านั้น; สอนเลยไปอีกกรรมหนึ่ง ที่เรียกว่า กรรมไม่ ดำ ไม่ขาว เป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรม.

เราก็ปฏิบัติกรรมนี้กันซิ : กรรมที่ไม่ดำ ไม่ขาว เป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรม, ก็ โดยปัญญาหรือสัมมาทิฐิ มารู้อย่างแจ่มแจ้งเรื่องกรรม, แล้วก็ไม่มีตัวมีตน; เพราะ ว่ามีสัมมาทิฐิแล้ว ก็ก็จะเห็นว่าไม่มีตัว ไม่มีตน, หรือจะเห็นตรงกันข้ามจากที่คน ธรรมดาเห็นทั้งนั้น.

การเห็นของพระอรียเจ้า ตรงกันข้ามจากปุถุชนเห็น.

ผู้ที่มีปัญญาในพุทธศาสนาถึงระดับสูงสุดเป็นพระอรหันต์นี้ จะเห็น ตรงกันข้ามจากที่คนธรรมดาสามัญเห็น; เช่น คนธรรมดาสามัญเห็นว่าตัวตนเป็น ตัวเป็นตน, พระอรียเจ้าจะเห็นว่าไม่ๆ ไม่ใช่ตัวตน. เมื่อบุคคลธรรมดาเห็นว่าเป็นสุข

พระอริยเจ้าเห็นว่า โอ้ย! มันธรรมดา, เป็นไปตามกฎของธรรมดา ไม่ใช่สุข, บางทีก็ไม่ใช่ทุกข์เอาเสียด้วย. ที่ว่าน่ารัก ท่านก็เห็นว่าไม่น่ารัก. อะไรมันก็เป็นเห็นอย่าง-ถูกต้อง จึงตรงกันข้ามกับที่คนปุถุชนเห็น. นี่เพราะปัญญาชนิดสัมมาทิฏฐิ.

อริยอัฏฐังคิกมรรคเป็นกรรมที่ทำให้สิ้นกรรมทั้งปวง.

สัมมาทิฏฐินี้จะต้องเนื่องด้วยองค์อื่นๆ จนครบอริยมรรคมีองค์ ๘ แต่ละ. ฉะนั้นจึงถือเอาอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ว่าเป็นกรรมที่ทำให้สิ้นกรรมทั้งหลายทั้งปวง.

นี่ควรจะมองเห็นทันทีว่า สัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปป, สัมมาวาจา, สัมมา-กัมมันโต, สัมมาอาชีโว, สัมมาวายาโม, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ, เมื่อมันระคนปนเป็นอันเดียวกันแล้ว เป็นสิ่งเดียวกันมาแล้ว, นี้เรียกว่า อัฏฐังคิกมรรค. อันนี้**ไม่บัญญัติว่าดี ว่าชั่ว, แต่จะทำให้หมดความหมายแห่งคำว่าดี ว่าชั่ว.** สัมมาทิฏฐินั้นแหละตัวสำคัญที่สุด เมื่อเห็นตามที่เป็นจริงแล้ว ก็จะทำให้ โอ! มันก็เท่านั้นเอง เช่นนั่นเอง ตามธรรมชาติ; อย่าไปโง่ไปหลงว่านี่ดี นี่ชั่ว, นี่สุข นี่ทุกข์, นี่อร่อย นี่ไม่อร่อย, นี่น่ารัก นี่ไม่น่ารัก, ไม่มีสำหรับสัมมาทิฏฐิ ที่เห็นว่า มันเป็นเช่นนั้นเอง ตามกฎของธรรมชาติ. สัมมาทิฏฐิเห็นอย่างนี้แล้ว, สัมมาสังกัปป, สัมมาวาจา ฯลฯ อะไรก็ตามหลังไปหมด, ไปในทางที่จะไม่ให้เกิดยึดถือเป็นตัว เป็นตน, **ไม่มีความรู้สึกเป็นตัวเป็นตน; ไม่กระทำซึ่งกรรมอะไรสำหรับจะได้ดี ได้ชั่ว.**

ก็ได้พูดมาข้างต้นแล้วว่า สัมมาทิฏฐิทำให้เกิด อนัตตานุပ္ปัสสนาญาณ-ญาณตามเห็นว่าไม่ใช่ตน; หรือมองอีกแง่หนึ่งก็จะเรียกว่า สุญญตาญาณ -ญาณมองเห็นสูญญตา คือความว่างจากตัวตน. คำว่า ว่าง ในที่นี้ ไม่ใช่ไม่มีอะไรเลย. มันมีทั้งหมด; มีอยู่ทั้งหมดตามเดิมแหละ แต่ว่าง มันว่าง, มันว่างจากความหมาย

แห่งตัวตน, ไม่มีสาระแห่งตัวตน : รูปธรรมหรือวัตถุก็ดี ว่างจากสาระแห่งตัวตน, นามธรรมคือจิตใจ ความรู้สึกแห่งจิตใจก็ดี ว่างจากสาระแห่งความมีตัวตน; ดังนั้นก็เป็นธรรมชาติที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ไม่มีตัวตน. อย่างนี้เรียกว่าสูญญตาญาณ-ญาณเห็นความว่าง, ก็ได้ผลอย่างเดียวกันแหละคือไม่มีตัวตน : สูญญตาญาณก็มีผลอย่างเดียวกับอนัตตานุปัตสสนาญาณ เพราะเห็นความว่างจากตัวตน, ไม่เป็นจุดที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวเรา, จึงไม่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลสทั้งปวง. นี้ถ้าอันนี้เกิดขึ้นกรรมก็สลาย, กรรมทั้งหลายก็สิ้นสุดลง.

ความโง่ หรืออวิชชามันปรุงไปในทางให้มีกรรม, เป็นกรรม, ผลกรรมของเราว่ายเวียนกันไป. ส่วนวิชา สัมมาทิฐิ หรือญาณนี้ มันไม่ทำให้มีตัวตน, มันก็ไม่มีกรรมกระทำกรรม, มันทำให้ไม่มีการกระทำกรรม. อย่างที่พูดว่า พระอรหันต์ทำอะไรลงไป ก็เป็นสักว่าการเคลื่อนไหว, ไม่จัดเป็นกรรม, ไม่มีวิบาก. เพราะว่าท่านไม่มีกิเลส; ไม่มีกิเลสเพราะมีสูญญตาญาณ, อนัตตานุปัตสสนาญาณเต็มที่อยู่ตลอดเวลา. แม้ไม่ต้องคุมไม่ต้องรักษา จิตก็เป็นอย่างนั้นเสียแล้ว, เพราะว่าหลุดพ้นแล้ว หลุดพ้นจากกิเลสแล้ว. ญาณที่เป็นเครื่องทำลายกิเลสก็มีอยู่ตลอดเวลา; ฉะนั้นกิเลสเกิดขึ้นไม่ได้ในจิตของพระอรหันต์. นี้เรียกว่าความสิ้นกรรม.

การทำความสิ้นกรรม เป็นกิจกรรมของสัตบุรุษ.

การต่อสู้หลังนี้สูงมาก ยากมาก; จะมีได้แก่บุคคลผู้มีความรู้สูงพอสมควร, ในหมู่คนธรรมดาไม่มีได้. ในหมู่คนธรรมดา เขาจะมีการต่อสู้กันระหว่างกรรมดีกรรมชั่วเท่านั้นเอง. สู้กันไปเถอะ. พอได้เป็นผู้รู้ ผู้รู้สูงขึ้นมาพอสมควรแล้วนะ, จึงจะมองเห็นโทษของการที่มีกรรม หรือต้องเป็นไปตามกรรม, จึงจะเกิดการต่อสู้หลังนี้สำหรับสัตบุรุษหรือกัลยาณบุรุษ ผู้มีปัญหาพอสมควรแล้วเท่านั้น. นี่เป็นการต่อสู้ระหว่าง กรรมกับความสิ้นกรรม.

ฉะนั้นจงสังเกตดูให้ดี ๆ ว่าคู่แรกต่อสู้กันระหว่างกรรมดี กรรมชั่ว; นั้นหลักทั่วไป. คู่ที่ ๒ ต่อสู้กันระหว่างกรรมกับความสิ้นกรรมไม่มีเหลือ; นี้จิตสูงขึ้นมาแล้ว : ไม่ต้องการกรรม, ไม่ต้องการผลกรรม, ไม่ต้องการเป็นไปตามกรรม; มันก็เป็น การต่อสู้ในจิตของบุคคลผู้เป็นสัตบุรุษ : มีคุณธรรมสูงพอสมควรแล้ว คือเริ่มลืมตาขึ้นมาแล้ว ไม่ใช่หลับตาอยู่อย่างปุถุชน มันจึงจะเกลียดการที่ต้องเป็นไปตามกรรม, แม้กรรมดี. กรรมชั่วเหมือนกับน้ำยาขม เด็กไม่ชอบ. กรรมดีเหมือนกับน้ำตาล น้ำหวานเด็กก็ชอบ; แต่ให้กินน้ำหวานไม่มีหยุด ก็สิ้นหัวเหมือนกัน. นี้เรียกว่าเรื่องของกรรม : กรรมชั่ว, แล้วกรรมดี, แล้วไม่ไหวไวย! แล้วก็อยู่เหนือกรรม เหนือดีเหนือชั่ว. ทีนี้ถ้าผู้ใดมีจิตใจที่ต่อสู้กันอยู่ ระหว่างกรรมกับการสิ้นกรรม; ก็กล่าวได้ว่าจิตใจของบุคคลคนนั้น สูงขึ้นมาพอสมควรแล้ว สูงกว่าปุถุชนคนธรรมดาที่โง่งมาแล้ว.

สรุปเรื่องสันติภูฏิกธรรมต่อสนามรบที่มีอยู่ในตัวเรา.

สรุปความกันที่ว่า การต่อสู้รบราฆ่าฟันกันอย่างใหญ่หลวง ยิ่งกว่าสงครามปรมาณูเสียอีก, มีอยู่ในจิตใจของคนเรา; คือการต่อสู้ระหว่างมารกับพระ, การต่อสู้ระหว่างมิตรกับศัตรู, การต่อสู้ระหว่างกรรมดี กรรมชั่ว และการต่อสู้ระหว่างความมีกรรมกับความสิ้นกรรม.

มาร กับ พระ หมายถึงธรรม : ธรรมะตามธรรมชาติที่มีอยู่ในจิตใจชนิดหนึ่ง; เป็นอันตราย เรียกว่า มารชนิดหนึ่ง, มีประโยชน์เรียกว่า พระ. นี้ธรรมหรือสิ่งที่สมมติเรียกว่า มาร หรือ พระ นี้มีอยู่ในใจต่อสู้กันอยู่เรื่อย. ถ้าว่ามนุษย์คนนั้นฉลาดหรือเลือกเอาข้างพระ, ก็ปฏิบัติไปในทางที่จะให้พระชนะโดยง่ายและโดยเร็ว; ถ้าไม่รู้มันก็สมัครเป็นมาร, เหมือนพวกอัมพาล พวกอาชญากรทั้งหลาย ที่มันสมัครเอาทางฝ่ายมาร, จะให้มารชนะพระอยู่เรื่อยไป. คู่นี้เรียกว่า ต่อสู้ระหว่างพระ กับมาร.

ที่นี้อีกคู่หนึ่งระหว่าง มิตร กับ ศัตรู. ธรรมชาติประภทหนึ่งเหมือนกับมิตร ให้เกิดผลดี; แต่ธรรมชาติอีกพวกหนึ่งเหมือนกับศัตรู ให้เกิดผลร้าย. ที่นี้มันเกิดแย่งชิงจิตใจ ต่อสู้แย่งชิงจิตใจ. ขอภัย, สมมติเหมือนกับว่าผู้ชายคนหนึ่ง เขามีภรรยาสองคน; ภรรยาคนนี้จับแขนข้างซ้าย ภรรยาคนนี้จับแขนข้างขวา แล้วเขาก็แย่งยึดกัน ดึงไปคนละทาง, ฝ่ายไหนมีแรงมากก็เอาไปได้. นี้ระหว่าง มิตร กับศัตรูที่ต่อสู้กันอยู่ในจิตใจ, คือสัมมาทิฎฐิ และมิจฉาทิฎฐิ. อย่าประมาทกับเรื่องนี้; ไม่ใช่ของง่ายที่จะพอกพูนสัมมาทิฎฐิ.

ที่นี้การต่อสู้ระหว่างกรรมดีกับกรรมชั่ว; พิจารณาเห็นโทษของกรรมชั่วอยู่เสมอด้วยปัญญา, จิตก็น้อมไปหากรรมดี; นี้เรียกว่าอยู่กับกรรมดี เรียกว่าสมรสกันกับกรรมที่ดี จนนาน จนเบื่อ อยากจะสิ้นกรรม. ก็หันไปพึ่ง ปัญญาชนิดที่ให้เห็นอนาคต. ปัญญาชนิดที่ให้เห็นอนาคตเรียกว่าอนาคตานุสสนาญาณบ้าง, สุตญาณตา-ญาณบ้าง, อย่างอื่นๆ ก็มี. ปัญญาเห็นอนาคตไม่มีตัวตนแล้ว; มันก็เหมือนกับว่าทำลายรากฐานของการกระทำความเสียหายหมดสิ้น. การกระทำความใหม่มีไม่ได้. กรรมเก่าไม่มีที่ตั้งอาศัยก็ละลายไป, ก็สิ้นกรรม, อยู่เหนือกรรม.

นี่คือเรื่องที่เราพูดโดยหัวข้อว่า สันติวิถีกรรมต่อสนามรบที่มีอยู่ในตัวเราตลอดเวลา อยู่ในหัวใจเรา. รบพุ่งกันถึงขนาดนี้ เราก็ยังไม่รู้สึก; เพราะว่าเราไม่มีสันติวิถีกรรม คือการเห็นด้วยตนเองโดยประจักษ์. แล้วก็มีการต่อสู้กันอยู่ในจิตใจ จนจิตใจนี้แหลกเหลว, เหมือนกับว่าหญ้าแพรกแหลกเพราะข้างสารชนกัน. เตี้ยวันนี้ในหัวใจมันจะแหลกยิ่งไปกว่านั้นเสียอีก; เพราะคนไม่รู้เรื่องการรบพุ่งหรือสนามรบที่มีอยู่ในจิตใจของเรา. โดยส่วนใหญ่แล้วเราไม่ค่อยชนะมาร, มารชนะเราเสียโดยมาก. นี้รีบดูเถิด! เปิดหูเปิดตาขึ้นมา. ตื่นนอนเถิด! เปิดหูเปิดตาเถิด! มองเห็นการต่อสู้รบราฆ่าฟันที่มีอยู่ในจิตใจของเรา. นี่คือเรื่องสันติวิถีกรรม- เห็นการรบและสนามรบที่มีอยู่ในตัวเรา; ซึ่งได้อธิบายมาก็พอ

สมควรแก่เวลาแล้ว; ขอให้ท่านทั้งหลายจงกำหนดจดจำ, เอาไปคิด, ไปนึก, ไปพิจารณาดูให้เห็น, แล้วก็ร่วมมือให้เกิดชัยชนะในฝ่ายข้างดี, คือฝ่ายข้างที่จะไม่มี ความทุกข์อีกต่อไป.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้. ให้โอกาสพระคุณเจ้าสวดบท พระธรรม คณสาธยายส่งเสริมกำลังใจในการต่อสู้ เพื่อชนะกิเลสมารทั้งหลายต่อไป
เถิด.

สันติปฏิภนธรรม

-๑๒-

๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๔

สันติปฏิภนธรรมต่อธรรมและรสของธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชาเป็นครั้งที่ ๑๒ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง สันติปฏิภนธรรม ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะวันนี้ว่า สันติปฏิภนธรรมต่อธรรมและรสของธรรม.

[ชักซ้อมความเข้าใจจนถึงหน้า๓๒๕.]

ขอชักซ้อมความเข้าใจในเหตุผลหรือความจำเป็นที่จะต้องพูดเรื่องนี้กันอีกเป็นครั้งสุดท้าย, เพราะการบรรยายครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายของชุดนี้, ว่าเราจะต้องทำความเข้าใจกันให้สำเร็จประโยชน์ ในเรื่องสันติปฏิภนธรรม คือภาวะที่ธรรมนั้นเป็นสิ่งที่บุคคลนั้นรู้สึกได้แล้วแก่ใจของตนเอง. สภาพที่น่าสังเวช น่าสลดใจที่มีอยู่ในหมู่พวกเราในเวลานี้ ก็คือ สภาพที่ธรรมะยังไม่เป็นสันติปฏิภน. เราก็เรียนธรรมะ, สอนธรรมะ, พูดยธรรมะ, กัณอยู่เป็นประจำ, ซึ่งก็นับว่ามากมายอยู่; แต่แล้วก็ยังมี

ความนำสลดสังเขปตรงที่ว่า ธรรมะเหล่านั้นไม่รู้จักเป็นสันติวิถีโกแก่จิตใจของเรา. ความประมาทหรือขาดความเอาใจใส่ หรือความไม่มีสติเหล่านี้ ได้ทำให้ธรรมะไม่เป็นสันติวิถีโก. ถ้าเราจะไม่ประมาท, จะมีสติ, เอาใจใส่เป็นอย่างดีในธรรมะ ก็คงจะเป็นสันติวิถีโกขึ้นมาได้.

ฉะนั้นขอให้สนใจฝึกความเป็นสันติวิถีโกของธรรมะนี้ คือความมีสติ, หรือว่ามันจะเป็นการฝึกสติอยู่ในตัว; ขอให้ฟังดูต่อไป. เดียวนี้เมื่อไม่เป็นสันติวิถีโกก็ทำให้ความเป็นพุทธบริษัทของเราเป็นหมัน, คือความเป็นพุทธบริษัทของเราไม่ทำให้เราได้รับประโยชน์; และทำให้พุทธศาสนาเป็นหมัน, คือไม่สำเร็จประโยชน์ เพราะยังไม่เข้าไปอยู่ในจิตใจของคน, มันอยู่ข้างนอกคนเสียเรื่อย. พุทธศาสนาเพียงอยู่ข้างนอกคนนั้น ยังเป็นหมัน; ต่อเมื่อไปอยู่ในจิตใจของคน จึงจะไม่เป็นหมัน.

ธรรมะกับเด็ก.

ขอให้ผู้ใหญ่ บิดามารดาจงพยายามในข้อนี้; คือสอนเด็ก ๆ ของเราให้รู้จักกระทำให้ธรรมะเป็นสันติวิถีโก. เด็ก ๆ ก็ได้ฟังธรรมะมามากแล้ว, แต่ก็ยังไม่เป็นสันติวิถีโก; ไม่ครอบงำใจ, ไม่รู้สึกแก่ใจ, ไม่เปลี่ยนแปลงนิสัยสันดานของเด็ก ๆ. เราจงสนใจที่จะตักเตือนเด็ก ๆ ให้รู้จักคิด, รู้จักนึก, รู้จักสังเกต, รู้จักกระทำ, ว่าทำอย่างไรธรรมะจะเป็นสันติวิถีโก? นับตั้งต้นตั้งแต่ว่า เราจะมิพระพุทธรูปเจ้าในจิตใจอย่างไร? มีพระธรรมอย่างไร? มีพระสงฆ์อย่างไร? มีศีลอย่างไร? เด็ก ๆ เขาก็สวดมนต์ได้, ท่องได้, เอ่ยชื่อพระพุทธรูปเจ้าได้; แต่จิตใจไม่ได้สัมผัสกับสิ่งนั้นโดยแท้จริง. พระพุทธรูปเจ้าเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, ปากเราก็ว่าได้, แต่เราสัมผัสพระพุทธรูปเจ้าไม่ได้; จนต่อเมื่อจิตใจของเราจะเป็นจิตใจที่รู้, เป็นจิตใจที่ตื่นจากหลับ, แล้วเป็นจิตใจที่เบิกบาน.

เราก็สอนเด็ก ๆ ของเรา ให้รู้จักสังเกตว่า เมื่อไรมีความรู้เกิดขึ้นในใจ, จนจิตใจรู้ และโดยเฉพาะรู้เรื่องความทุกข์ และความที่จะดับทุกข์นั้นเสียได้. ถ้าเขามีความรู้สึกในเรื่องนี้ได้ ก็บอกเขาอีกหน่อยเดียวว่า นั่นแหละคือพระพุทธเจ้า, หรือความหมายของพระพุทธเจ้าที่เป็นองค์จริง ไม่ใช่เปลือกนอก, ได้เข้ามาอยู่ในจิตใจของเรา; ทำให้จิตใจของเรา รู้ สิ่งที่ควรจะรู้นี้, แล้วก็ตื่นจากความหลับ คือ หายโง่, แล้วจิตใจก็เบิกบานเป็นสุข ชนิดที่เรียกว่าเป็นความสุขเกิดแต่ธรรมะ ไม่ใช่ความสุขอย่างที่มีอยู่ในโลกที่เรียกกันทั่ว ๆ ไป คือความเอร็ดอร่อย สนุก-สนาน เป็นต้น.

ให้เด็ก ๆ รู้ว่าจิตใจที่รู้นั้นเป็นอย่างไร? จิตใจที่หายโง่นั้นเป็นอย่างไร? จิตใจที่เบิกบาน มีธรรมปิตินั้นเป็นอย่างไร? บางทีเราจะต้องใช้คำเฉพาะ เช่นคำว่า ธรรมปิติ เพื่อไม่ให้ปนเปกับคำว่า ความสุข อย่างของชาวบ้าน. ธรรมปิติ คือเพราะรู้, เพราะตื่น, เพราะประพฤติกะทำถูกต้อง, แล้วมีความพอใจในความถูกต้อง ในความสำเร็จ. เขาเคยมีธรรมปิติหรือไม่? เขารู้จักสิ่งที่เรียกว่าธรรมปิติแล้วหรือยัง? นี่ก็เป็นสิ่งที่ต้องเอาใจใส่ให้เด็ก ๆ ของเรารู้จักเพิ่มขึ้นมาอีกสิ่งหนึ่ง คือธรรมปิติ. มันเป็นความสุขอย่างยิ่ง, อย่างละเอียด, อย่างปราณีต, อย่างสุขุม; แต่ไม่ใช่สนุกสนานเอร็ดอร่อยเหมือนที่เขาเรียกกันว่าความสุขทั่ว ๆ ไป.

ควรสอนให้เด็กรู้จักพระรัตนตรัยในตัวเอง.

เขาจะต้องสังเกตดูว่าจิตใจที่ประกอบไปด้วยธรรมปิตินั้นเป็นอย่างไร? จนกระทั่งรู้ว่า อ้าว! นี่แหละคือ พระพุทธเจ้า : ผู้รู้, ผู้ตื่น, ผู้เบิกบาน. เรากำลังม พระพุทธเจ้าอยู่ในเรา; เพราะว่าจิตใจของเรามีความรู้ แม้จะน้อย แต่ก็มีความรู้ มีตื่นจากโง่ หายจากโง่แล้วก็เบิกบานอยู่. แล้วสิ่งเดียวกันนี้แหละ จะเรียกว่าพระธรรมก็ได้. ความรู้ ความตื่น ความเบิกบานนั้นแหละเป็นพระธรรมก็ได้. จิตที่รู้

จิตที่ตื่น จิตที่เบิกบานนี้เป็นพระสงฆ์ได้. แล้วความหรือภาวะที่เป็นอย่างนั้น คือ ความรู้ ความตื่น ความเบิกบานนี้เป็นพระธรรมได้; การปฏิบัตินั้นเป็นพระสงฆ์. เดียวนี้เราเป็นพระสงฆ์แล้ว, มีพระสงฆ์อยู่ในตัวเราแล้ว; เพราะว่าเรามีตัวการปฏิบัติ เพื่อให้จิตรู้ ตื่น และเบิกบาน; จิตที่พยายามทำความรู้ ทำความตื่น ทำความเบิกบานนี้ จะเรียกว่าพระสงฆ์ได้. เด็ก ๆ ของเราก็จะมีความรู้เลื่อนชั้นขึ้นไปถึงชั้นที่มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ได้จริงอยู่ในตัวเอง.

ถ้ารู้ได้อย่างนี้จะมีอันสงฆ์อันใหญ่หลวง; คือ เขาจะมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์จริงในตัวเขา. นิสสัยสันดานของเขาจะเปลี่ยน! คือ นิสสัยสันดานของเขาก็จะเปลี่ยนเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ไปตามพระพุทธเจ้า, คือหยุดโง่ หยุดหลง หยุดเข้าใจผิด, หยุดอะไรต่างๆ ได้. จิตนั้นก็จะมีหน่อไปในทางที่จะมีศีลธรรม เด็ก ๆ ของเราก็จะมีจิตที่หน่อไปยังศีลธรรมโดยแท้จริง. ไม่ใช่แต่เพียงเรียนๆ ท่องๆ, แล้วก็อยู่ที่ปาก ที่พูด ที่เรียน ที่ท่อง. นี่ความเป็นสันติภูมิธรรม จำเป็นและรออยู่สำหรับเรา จะช่วยจัด ช่วยหามาให้แก่ลูกเด็ก ๆ ให้เขาได้มีพระธรรมจริง.

เด็กควรรู้จักและมี “ศีล” ที่เป็นสันติภูมิ.

ในเรื่อง ศีล; เมื่อเขามีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์แล้ว, อย่างน้อยเขาก็ควรจะรู้เรื่องศีล. คำว่าศีลนั้นไม่ใช่อยู่ที่บทท่องว่า ปาณาติปาตา เวรมณี เป็นต้น. ที่เรียกว่าศีลนี้จะต้องอยู่ที่จิตที่รู้สึก ว่า เรามีจิตปกติ, ไม่ได้คิดจะฆ่า, ไม่ได้คิดจะลัก, ไม่ได้คิดจะละเมิดของรักของผู้อื่น, ไม่ได้คิดจะโกหกหลอกลวง, ไม่ได้คิดที่จะหาความสนุกสนานด้วยการมีเมมา. ให้เด็ก ๆ เขารู้ว่า ศีลนั้นไม่ได้อยู่ที่ปาก แต่อยู่ที่ใจ. ที่ใจตั้งใจจะทำอย่างนั้น, แล้วใจก็ได้ทำแล้ว แล้วใจก็มีศีล. ถ้ามีศีล นี้คือว่า ไม่ทำผิด, ไม่ล่วงสิกขาบท, แล้วยังมีความรู้สึกพอใจในตัวเอง; มีธรรมปฏิบัติพอใจในตัวเอง ชนิดที่เรียกว่าเขาจะเคารพนับถือตัวเอง, หรือเขาจะยกมือไหว้ตัวเองก็ได้.

ให้เด็ก ๆ ของเรามีศีลชนิดที่เป็นสันติวิถีโก. ถ้าศีลก็ต้องเรียกว่าสันติวิถีโก, เพราะคำว่าศีลในบาลีนั้นเป็นศีล. ศีลก็เป็นสันติวิถีโก, พุทฺโธเป็นสันติวิถีโก, ฆมโมเป็นสันติวิถีโก, สังโฆเป็นสันติวิถีโก. อย่างนี้ มันจะมีอะไรเกิดขึ้น? ท่านทั้งหลายลองคิดว่ามันจะมีอะไรเกิดขึ้น? ถ้าเด็ก ๆ เขามีพระรัตนตรัยจริง, มีศีลจริง, อะไรจะเกิดขึ้น? อย่างน้อยเขาก็จะเป็นเด็กที่ดี, มีความว่านอนสอนง่าย, เกลียดที่จะไปทำความชั่ว, เขาก็จะมีหิริและโอตตปัปะ, เกลียดความชั่ว, กลัวความชั่ว, พระธรรมก็คุ้มครองเขา. เขาก็มีพระธรรมเป็นผู้คุ้มครอง.

ต้องมีสันติวิถีโกในคุณสมบัติของพระธรรมให้แจ่มแจ้ง.

นี่เราจะต้องคิดนึกกันให้มากในข้อนี้; คือเป็นขั้นตอนที่ติดตัน, มันไม่ทำให้เกิดประโยชน์ก้าวหน้าลุล่วงไปได้. อย่างที่อาตมากล่าวแล้วว่า ความเป็นพุทธบริษัท หรือพุทธศาสนาของเราติดตันอยู่ที่ไม่เป็นสันติวิถีโก, แล้วก็ทำให้เป็นหมัน. ขอให้ท่านทั้งหลายระลึกนึกอยู่เสมอว่า เราก็อ่อง ผู้ใหญ่นี้ก็ท้วงว่า สุวากุขาโต ภควตา ฆมโม สันติวิถีโก อกาลิโก เอหิปสสิโก โอปนยิโก ปจฺจตุตฺต เวทิตฺตํ วิญญูหิ. ก็ท้วงอย่างนกแก้วนกขุนทอง, เหมือนกับลูกเด็ก ๆ ด้วยเหมือนกัน.

จะต้องให้ผู้ใหญ่รู้คำว่า สุวากุขาโต ภควตา ฆมโม สันติวิถีโก ฯลฯ นี่ให้แจ่มแจ้ง, ว่าที่พระผู้มีพระภาคเจ้ากล่าวดีแล้ว คือ สุวากุขาโต - กล่าวดีแล้วนั้นมันเป็นอย่างไร? เราจะบอกกันด้วยปากเหมือนที่สอนในโรงเรียน ไม่เห็นทางว่าจะสำเร็จได้. เพราะเขาไม่รู้ว่าดีตรงไหน? จะบอกได้ก็เมื่อได้มีการกระทำชนิดที่เป็นผลดี, ดับทุกข์ได้; แก้อาการเสียหายเลวร้ายได้. แล้วก็บอกเด็ก ๆ ว่า นั่นแหละดูซิ! พระพุทธเจ้าท่านได้กล่าวไว้ดี คือตรงตามความจริง, ถูกต้องตามความจริง. ดี มันถูกต้องตามความจริง. แล้วไปทำตามเข้าซิ, มันจะมีผลดีมีประโยชน์อย่างใหญ่หลวง.

ท่านกล่าวไว้ดี เพราะว่ากล่าวเป็นความจริง; กล่าวไว้ดีเพราะกล่าวไว้
อย่างมีประโยชน์ มีประโยชน์ที่สุด. คำกล่าวของท่านจึงเป็นคำกล่าวที่กล่าวไว้ดี.
พอเรา สวากุขาโต ว่าสวากุขาโตนี้ จิตใจระลึกรู้ถึงข้อนี้ ให้ธรรมะมันครอบงำจิตใจ
ว่า โอ้! มันดีจริง. สันติภูมิโก ว่าเดี๋ยวนี้เรารู้สึกอยู่ๆ เรารู้สึกอยู่ด้วยใจว่ามันเป็น
อย่างนั้นๆ นั้นสันติภูมิโก.

อภาลีโก : มันทันควันเดี๋ยวนั้นเลยไม่ต้องรอ, มีธรรมะก็เย็นใจทันที เป็น
อภาลีโกอย่างนี้ ไม่ต้องรอดต่อดายแล้ว, หรือไม่ต้องรอกันหลายๆ ชาติ.

เอหิปัสสิโก : เป็นความรู้สึกอยากจะเรียกเพื่อนมาดู, ความรู้สึกที่มีอยู่ในใจ
ของเรานี้ เราอยากจะเรียกให้เพื่อนมาดูๆ; แม้มันจะดูไม่ได้, ดูไม่เป็น, ดูไม่เห็น;
แต่ความรู้สึกมันจะบอกอย่างนั้น มันจะทำให้รู้สึกอย่างนั้น และมันก็ควรจะเป็น
อย่างนั้น : แหม! มันดีเหลือเกิน อย่างที่ควรจะให้เพื่อนได้เห็น, ใต้รอดเพื่อนได้.

โอบนยโก : เรารู้สึกเองว่าเหมาะแล้ว เหมาะสมอย่างยิ่งแล้ว ที่ควรจะมีอยู่
ในตน, ไม่มีอะไรที่เหมาะสมอย่างยิ่ง ที่ควรจะมีอยู่ในตนเหมือนพระธรรม. รู้สึก
ซาบซ่านอย่างนี้ก็เรียกว่ามีสันติภูมิโกต่อพระคุณของพระธรรม ในข้อที่ว่ามันควรจะมี
อยู่ในตัวเราๆ. ให้ท่านไปคิดดู, ไปนั่งคิดดู, นอนคิดดู, คิดกันเป็นวันๆ, เดือนๆ
ก็ได้ว่า อะไรบ้างที่เหมาะสมที่จะมีอยู่ในตัวเรา; ก็จะพบว่าไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า
พระธรรม.

ที่นี้ข้อสุดท้าย ปจฺจตุตฺ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ : เรารู้สึกอยู่เดี๋ยวนี้อย่าง,
แหม! นี่เรารู้สึกอยู่, เรารู้สึกอยู่, คนอื่นยังไม่พลอยมารู้สึกกะเรา, หรือไม่อาจจะมารู้สึก
กะเราได้. นี่ปจฺจตุตฺ เวทิตพฺโพ - ฟังรู้ได้เฉพาะตน. เรารู้สึกความที่มันเป็นของ
ฟังรู้ได้เฉพาะตนอย่างนี้จริงๆ.

นี่เราเรียกว่าสันติภูมิโก, คือเป็นสันติภูมิโก - บุคคลผู้นั้น เห็นเอง. เห็น
นี้ไม่ได้เห็นด้วยตา; แต่เห็นด้วยความรู้สึกที่ยิ่งกว่าตา. จิตรู้สึกต่อสิ่งนั้นมันยิ่ง
กว่าตาเห็นนะ. เพราะตาเห็นยังไม่รู้สึก; อย่างคนพูด ก็พูดกันว่า ตาเห็นยังไม่เท่า
มือคลำอยู่. ฉะนั้นตาเห็นยังสู้ที่ว่ามันยังรู้สึกอยู่ด้วยใจไม่ได้.

การฝึกฝนให้มีสันติวิถีกรรม คือการฝึกสติอย่างยิ่ง.

ที่นี้มันเป็นการฝึกที่มีผลกว้างขวางออกไปหลายอย่าง : ถ้าฝึกอยู่อย่างนี้ก็เรียกว่า ฝึกสติ. เรื่องสตินี้สำคัญมาก. พุทมาก็จะว่าพุทชำระชาก, แต่ก็ควรจะพุทชำระชากเพราะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก. ถ้าไม่มีสติแล้ว ก็ไม่มีอะไรจะเกิดประโยชน์ได้. ถึงความที่ไม่รู้จักสันติวิถีโกนี้ก็เพราะความไม่มีสติ. เมื่อเราฝึกความมีสันติวิถีโก ก็เท่ากับฝึกสติไปในตัว. ท่านลองสังเกตดูเอง : พอเราทำในใจรู้สึกถึงคุณของธรรมะอันเป็นนามธรรมอยู่ในใจนั้น, ก็คือสติอย่างยิ่ง. มันต้องควบคุมสติให้มีสติมันจึงจะรู้สึก; ฉะนั้นการฝึกฝนให้มีสันติวิถีกรรมนั้น คือการฝึกสติเป็นอย่างยิ่ง. เราจึงฝึกความเป็นผู้มีสันติวิถีกรรมในพระธรรมและในรสของพระธรรม; ซึ่งเป็นหัวข้อสำหรับที่จะกล่าวในวันนี้, คือพุทถึงพระธรรมและการเสวยรสของพระธรรมด้วยจิตใจที่เรียกว่าสันติวิถีโก.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

พระธรรมและอานิสงส์ของพระธรรม.

ธรรมคืออะไร? ก็พุทกันมานานแล้ว. ถ้ายังจำได้ คงจะนึกได้ว่า เราเคยพุทให้เป็น ๔ ความหมาย สำหรับศึกษากันอย่างง่าย ๆ. ที่นี้ รสของพระธรรม จะเรียกว่าอานิสงส์ของพระธรรมก็ได้ และก็ดีด้วย. คำว่าอานิสงส์นี้ความหมายดีมาก; ความหมายว่า *สิ่งที่สามารถค้นให้ไหลออกมา*. เช่นว่าเราเอามะพร้าวขูดแล้วมาคั้น. อะไรไหลออกมา นั้นแหละคือสิ่งที่เรียกว่าอานิสงส์. เพราะคำนี้แปลว่า *สิ่งที่ไหลออกมาจากสิ่งที่เป็นเปลือกนอก*; เช่นน้ำกะทิถูกคั้นไหลออกมาจากมะพร้าว, นั่นคืออานิสงส์. หรือว่าเขาไปคั้นที่เต้านมวัว; น้่านมก็ไหลออกมาจากเต้านมวัว, สิ่งที่ไหลออกมานั้นก็เรียกว่าอานิสงส์เหมือนกัน. ภาษาวัตถุ ภาษาธรรมดา ภาษาชาวบ้านหมายความว่าอย่างนี้. ที่นี้พอเอามาเป็นภาษาธรรม สำหรับใช้กับธรรม ใช้คำว่า

อานิสงส์นี้เข้าแล้ว ก็ขอให้ระลึกนึกถึงว่า สิ่งที่สามารถทำให้ไหลออกมาจากสิ่งที่เป็นเพียงเปลือก หรือเป็นเครื่องยึด เครื่องรับ ซึ่งกินไม่ได้. คั้นเอาสิ่งที่มันกินได้หรือดี ที่สุดออกมานี้เรียกว่าอานิสงส์.

อานิสงส์ของพระธรรมคือรสของพระธรรม.

อานิสงส์ของพระธรรมคืออะไร? นั่นแหละคือรสของพระธรรม. ใครสามารถคั้นพระธรรม แล้วให้มีอะไรไหลออกมา นั่นก็เป็นรสของพระธรรม. พระพุทธเจ้าก็ยังได้ตรัสว่า สพฺพรสํ ฐมฺมรโส ชินาติ -รสของพระธรรม ชำระรสทั้งปวง. บรรดารสทั้งหลายมีก็ร้อย ก็พัน ก็หมื่น ก็แสนชนิด, รสของพระธรรมชำระรสทั้งปวง.

ถ้าพูดอย่างที่เรเคยพูดกันมาแล้วซ้ำๆ ซากๆ ก็จะต้องพูดว่า ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ นี่เป็นหัวใจของพระธรรม. ถ้าเราคั้นพระธรรมได้เหมือนคั้นมะพร้าวคั้นกะทิ, ซึ่งนั่นเป็นเรื่องวัตถุ, นี่เป็นเรื่องนามธรรม, เราก็จะได้รับความสะอาด ความสว่าง ความสงบ. คั้นอยู่ในใจก็ได้รับอยู่ในใจ; ได้ดื่มได้ชิมอยู่ในใจ รสของพระธรรม : รสของความสะอาด, รสของความสว่าง, รสของความสงบ.

บางคนคงจะไม่เข้าใจว่า ความสะอาด มีรสอย่างไร? เขาชินอยู่แต่ความสกปรก ดูดดื่มอยู่แต่ความสกปรกเหมือนแมลงวัน แมลงที่มันชอบของสกปรก มันก็รู้แต่รสของความสกปรก; ไม่รู้รสของสิ่งที่มันสะอาด. ความสว่าง ก็เหมือนกัน : มันก็อยู่แต่ความมืด; พบแต่รสของความมืด ไม่รู้รสของความสว่าง. ที่นี้ ความสงบนี้; มันพบอยู่แต่ความวุ่นวาย วุ่นวายด้วยกิเลสทั้งวันทั้งคืน, ไม่พบรสของความสงบ. เขาควรจะรู้จักรสของความสงบ คือความสุขชนิดที่ไม่เหมือนใคร, เป็นความสุขชนิด

ที่ไม่เหมือนกับความสุขชนิดไหนหมด. นี้เรียกว่ารสของพระธรรม. เรารู้จักตัวพระ-
ธรรมใน ๔ ความหมายได้ก็ยิ่งดี. แล้วพบรสของพระธรรม ที่สามารถจะทำได้ ออก
มาได้จากพระธรรม, แล้วก็รู้สึกอยู่ด้วยใจ; หมายความว่ารู้สึกต่อพระธรรม รู้สึกต่อ
รสที่เกิดจากพระธรรม.

เรารู้จัก “ธรรม” ดีเพียงใด?

ที่นี้ขอโอกาสพูดธรรม, พูดถึงสิ่งที่เรียกว่า ธรรม กันอีกครั้งหนึ่ง; อย่า
เพื่อคิดว่ามาอีกแล้ว น่ารำคาญจริง พูดซ้ำๆ ซากๆ; แต่ว่ามันมีหลายแง่หลายมุม.
ขอให้ฟังดูให้ดีว่า ธรรมะคือธรรมชาติ, ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือ
หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมะ คือผลจากหน้าที่ ที่ทำไปตามกฎของ
ธรรมชาติ.

ตัวธรรมชาติแท้ๆ นั้นก็อย่าเพ่อเหมาเอาว่าเรารู้จักมันดีแล้ว. ถ้าเรารู้จัก
ตัวธรรมชาติดีแล้ว เราก็คงไม่โง่อยู่อย่างนี้. เรารู้จัก ตัวธรรมชาติ แต่ในความ-
หมายทางวัตถุ, ทางภายนอก; เราไม่รู้สึกถึงภายใน ซึ่งมันมีอิทธิพลต่อจิตใจของ
เรา. สิ่งที่เราได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้ดม ได้สัมผัส อยู่นี้ เรารู้กันแต่ภายนอก.
ส่วนที่เป็นข้างใน ที่มันบีบคั้นจิตใจของเรา หรือว่าปรุงแต่งจิตใจของเรา ให้บ้า
ให้หลง เหล่านี้ เราไม่รู้. นี้เรียกว่าเรายังไม่รู้จักตัวธรรมชาติ.

ที่นี้ กฎของธรรมชาติ ที่บังคับให้ธรรมชาติต้องเป็นอย่างนั้นๆ เราก็ไม่รู้.
เราก็โง่ที่จะเอาอย่างนั้น จะเอาอย่างนี้, ตามความต้องการแห่งความโง่ของเรา.
ความโง่ต้องการอย่างไรก็จะเอาอย่างนั้น; เพราะไม่รู้ไปถึงกฎของธรรมชาติ, ก็ไม่
ทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติได้, ก็ไม่ได้รับความสงบสุข.

ที่นี้หน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ; เราต้องรู้กฎของธรรมชาติก่อน, เราจึงจะทำให้ถูกต้องตามหน้าที่; หรือทำหน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ. เดียวนี้กิเลสมันเข้าไปยึดครองเสียเรื่อย มันทำหน้าที่ตามกิเลส; มันทำหน้าที่ตามความต้องการของกิเลส; มันก็ไม่ถูกต้องตามกฎหมายของพระธรรมหรือของธรรมชาติ; เราก็ดำเนินรับผลตามกิเลส, รับผลตามที่กิเลสมันจะจัดให้.

เราจะต้องรู้ตัวธรรมชาติ, รู้จักกฎของธรรมชาติ, รู้จักหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ, และผลที่เกิดมาจากหน้าที่นั้นๆ; ไม่ใช่รู้เท่าที่เอาตามกำลังบอกหรือพูดให้ฟัง. นี่เป็นเรื่องข้างนอก; เพียงแต่หูฟัง ก็ได้ยิน ได้ฟัง คิดได้ เข้าใจได้, แต่ยังไม่ได้สัมผัสด้วยจิตใจ; จะต้องทำให้มีการสัมผัสด้วยจิตใจ. ธรรมชาติอันใดเข้ามาเกี่ยวข้อง แล้วเข้าไปรบกวนในจิตใจของเราอย่างไร? ต้องจับตัวมันให้ได้! แล้วกฎของธรรมชาติมีอยู่อย่างไร? เรากำลังทำผิดทำถูกอย่างไร? นี่ต้องรู้ด้วยใจให้ละเอียดลงไปถึงว่า :-

ที่เรียกว่าธรรมชาติๆ ธรรมชาตินี้ไม่ใช่แต่ดิน น้ำ ลม ไฟ อะไรข้างนอก. ที่ปรุกันเข้าเป็นสัตว์ เป็นสังขาร เป็นอะไรต่างๆนั้น ก็ยังเรียกว่าธรรมชาติ. เช่นร่างกายนี้ก็เป็นธรรมชาติ; ตัวจิตใจเองก็เป็นธรรมชาติ : เป็น ธาตุ ตามธรรมชาติ, เป็นธรรมชาติบ้าง เป็นวิญญาณธาตุบ้าง ตามธรรมชาติ, มันเข้ามาาร่วมกันกับวัตถุธาตุ- ธาตุทางกายนี้ แล้วมันก็เป็นสัตว์ เป็นคน, เป็นสิ่งของ เป็นอะไรก็ตามแต่; ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ.

ฉะนั้นที่เราเรียกว่าสัตว์ ว่าบุคคลนั้น ที่แท้มันก็เป็นตัวธรรมชาติ; แต่เราไปหลงเรียกว่าสัตว์ ว่าบุคคล ตามที่เราสมมติกัน. สมมติว่าสัตว์ ว่าบุคคล นี้ยังไม่พอนะ ยังไงไม่พอ; ยังไงกว่านั้นอีกว่า เป็นผู้อย่างนั้น เป็นผู้อย่างนี้ขึ้นมาอีก : เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ผู้ทำ ผู้กิน ผู้ใช้ ผู้ได้ ผู้เสีย, อย่างในที่นี่ก็เรียกว่าเป็นผู้รู้, เป็นผู้รู้-

กฎธรรมชาติ, เป็นบุคคลผู้รู้กฎธรรมชาติ, เป็นบุคคลผู้ประพฤติตามกฎของธรรมชาติ. หารู้ไม่ว่า ผู้รู้ หรือ ผู้ทำ นั่นก็เป็นเพียงธรรมชาติ. มันยึดถือเป็นตัวเป็นตนเกินกว่าธรรมชาติ; นี้เขาเรียกว่ามันไม่รู้ธรรมชาติ ก็ยึดถือเป็นสัตว์ เป็นบุคคล, แล้วยังยึดถือว่าเป็นผู้อย่างนั้น ผู้อย่างนี้ ผู้ทำ ผู้กิน ผู้ใช้ ผู้ได้ ผู้เสีย, เป็นหญิง เป็นชาย, เป็นผิว เป็นเมีย, เป็นอะไรอีก ให้มันโง่ไปถึงที่สุด. มันไม่มองเห็นว่าเป็นธรรมชาติ.

ที่นี้ กฎของธรรมชาติ นั้นเป็นกฎแห่งการกระทำ, หรือเป็นวิธีกระทำต่าง ๆ นานาชนิด ที่ธรรมชาติได้กำหนดไว้ ว่าถ้าทำอย่างนี้ผลอย่างนี้จะเกิดขึ้น, ถ้าทำอย่างนี้ผลอย่างนี้จะเกิดขึ้น, มากมายหลายร้อย หรือหลายพันหลายหมื่นแบบ. นี้เรียกว่ากฎของธรรมชาติ หรือวิธีที่จะทำให้ได้ผลตามที่ตัวต้องการ.

ที่นี้พอมาถึง หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, มันก็คือตัวการกระทำนั่นเอง. ตัวการกระทำที่เรากระทำลงไปนั่นเองคือหน้าที่ ที่เราต้องกระทำตามกฎของธรรมชาติ. แล้วเราก็ ได้ผล ได้ผลตามสมควรแก่การกระทำ.

ควรรู้จัก “ธรรม” อย่างเป็นสันติภูมิโกให้ครบ ๔ ความหมาย.

เราต้องมีสันติภูมิโกรู้สึกด้วยใจ ในผู้ทำ, ในวิธีที่ทำ, ในตัวการกระทำ, และในผลที่ได้รับมา. นี้เราไม่เคยนึกถึง, ไม่เคยรู้สึกด้วยใจ, ไม่เคยชิมซาบด้วยใจ อย่างที่เรียกว่าเป็นสันติภูมิโก. เราไปคิดเสียว่า ป่วยการมานั่งคิดนึก, เสียเวลา ไปนอนเสียดีกว่า, หรือไปเล่นไปหัวไปสนุกสนาน, ไปอะไรเสียดีกว่า. ถ้าอย่างนี้ก็หมายความว่า เป็นคนบกพร่อง, ไม่สนใจทำสิ่งที่ควรจะทำเพื่อให้เกิดผลดีแก่ชีวิตนั่นเอง. นี้เราจึงเห็นว่าไม่มีใครชอบมาวัด, ไม่มีใครชอบมาฟังเทศน์ฟังธรรม, ไม่ค่อยมีใครชอบมาทำความเข้าใจในเรื่องนี้กันก็คน. นับดูไม่กี่คนที่นั่งอยู่ที่นี้; เพราะว่าเขาไม่อยากจะรู้ เพราะไม่เห็นว่าเป็น. เขาก็ไม่ได้มีโอกาสที่จะรู้หรือจะรู้สึกอย่างที่เรียกว่าสันติภูมิโก.

: ไม่ทำสิ่งทั้งปวงถูกต้อง เพราะไม่มีศีลธรรม ๓ เป็นสันติภูมิจิตโก.

เดี๋ยวนี้เราเป็นพุทธบริษัท, เราก็ควรจะเป็นพุทธบริษัทให้จริง ๆ. ถ้าเรา รู้จักธรรมชาติ ก็หมายความว่าเรารู้จักสิ่งทั้งปวงแหละ. ถ้าเรารู้จักธรรมชาติทั้งหลายก็คือรู้จักสิ่งทั้งปวง. ถ้าเรารู้กฎของธรรมชาติ นั้นแหละคือ เรา รู้ปริยัติธรรม กฎของธรรมชาติคือความจริงที่มันมีอยู่ลึกซึ้ง ที่เราไม่ค่อยรู้ ที่เราควรจะมีหรือต้องรู้ นี้เรียกว่าปริยัติธรรมที่ต้องรู้. ที่นี้เราก็ทำลงไปตามที่ควรจะทำ นี้ก็เรียกว่า ปฏิบัติธรรม. เราก็ได้รับผลของมันจริงๆ ได้รับผลทางจิตใจจริง ก็เรียกว่าปฏิเวธธรรม. เข้าวัดมาหลายปีแล้วควรจะไปเข้าใจคำ ๓ คำนี้ดีว่า ปริยัติ, ปฏิบัติ, ปฏิเวธ. ปริยัติ-ธรรม ปฏิบัติธรรม ปฏิเวธธรรม ที่เกี่ยวกับสิ่งทั้งปวง. สิ่งทั้งปวง คือธรรมชาติทั้งหลาย ทั้งปวง, เราเรียนรู้อันนี้เรียกว่า ปริยัติธรรม; แล้วเราประพฤติกระทำให้ ได้ดีที่สุดในนี้เรียกว่า ปฏิบัติธรรม; แล้วเราก็ได้รับผลดีที่สุดในนี้เรียกว่า ปฏิเวธ-ธรรม. ปริยัติ, ปฏิบัติ, ปฏิเวธ พุทกันล้นไปหมด แต่ก็ไม่เคยมีอย่าง ที่เป็นสันติภูมิจิตโก; สิ่งทั้งปวงก็เลยไม่ได้ถูกกระทำให้ถูกต้อง จนถึงกับว่าเป็นประโยชน์แก่เรา; เพราะเราไม่มีปริยัติธรรม, ปฏิบัติธรรม, ปฏิเวธธรรม, ต่อสิ่งทั้งปวงที่มีอยู่ในโลกนั่นเอง.

: ดูให้เห็นชัด (สันติภูมิจิตโก) ว่า

“สิ่งทั้งปวง” เป็นที่รวมหมดของ ธรรม ๔ ความหมาย.

ทีนี้จะให้ชัดขึ้นมาอีกหน่อยหนึ่ง เราก็จะดูกันว่า สิ่งทั้งปวงมันเป็นที่ยรวมของทั้งหมด, ถ้าเราพูดถึงสิ่งทั้งปวง; ตัวธรรมชาติ, ตัวกฎของธรรมชาติ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ผลจากหน้าที่ ก็ควรจะรวมอยู่ในคำว่าสิ่งทั้งปวง. ที่นี้เราแยกสิ่งทั้งปวงออกไปตามหน้าที่อีกทีหนึ่ง : สิ่งที่เป็นร่างกาย ก็ต้องทำหน้าที่สำหรับจิตจะได้อาศัยตั้งอยู่, ที่เป็น จิต ก็ทำหน้าที่อาศัยร่างกาย แล้วประพฤติกระทำประกอบกรรม

ตามที่เราจะทำ; นี้กายกับใจนี้ก็เป็นสิ่งทั้งปวง. ในส่วนที่จะเป็นผู้รู้หรือผู้ทำ : มันรู้มันทำแล้ว มันก็เป็นผู้เสวยรสของพระธรรม, ของธรรม หรือของการกระทำ. อย่าถามให้มากเลยไปว่าจิตคืออะไร ถึงไหนเลย; บอกว่าที่รู้สึกคิดนึกได้อยู่เดี๋ยวนี้แหละ, จิต; มันก็เป็นธรรมชาติ รวมอยู่ในสิ่งทั้งปวงของธรรมชาติ. มันก็ได้อาศัยกัน; คือว่ากายกับใจอาศัยกัน, สามารถทำความรู้สึกได้ ทำการงานได้ เสวยรสของการงานได้. เรารู้จักจิตของเราเองอย่างไรหรือเปล่า? เราอาจจะรู้สึกว่ามันทำไปได้ๆ ตามธรรมชาติ แต่ไม่ได้ดูให้ละเอียดว่า มันทำอย่างไร? มันจะทำผิดทำถูกอย่างไร? มันควรจะมีกฎเกณฑ์แห่งการกระทำนั้นอย่างไร? เราจึงไม่ค่อยจะรู้ว่า ธรรมะคืออะไร? รสของพระธรรมคืออะไร? แล้วใครจะเป็นผู้ปฏิบัติธรรม? แล้วใครจะเป็นผู้เสวยรสของพระธรรม?

: **ไม่รู้เรื่องวิทยาศาสตร์ดีพอจึงทำไปทางไม่ถูกต้อง.**

ถ้าพูดอย่างวิทยาศาสตร์ซึ่งไม่ค่อยเอาเรื่องจิตใจเป็นหลักเป็นเกณฑ์นัก ก็เป็นเรื่องวัตถุไปหมด. ก็แปลว่ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติที่มีอยู่ตามธรรมชาติ; เป็นวัตถุก็มี, เป็นสัตว์ก็มี, เป็นคนก็มี, แล้วมันก็มีปฏิริยาระหว่างกันและกัน, มันมีการกระทำต่อกัน, มีปฏิริยาคือต่อกัน, มันก็เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. ถ้าคนทำไม่รู้อะไร มันก็ทำไปตามความโง่. ฉะนั้นการที่เป็นอยู่ในโลก ปล่อยไปตามเรื่องของกิเลส นั้นแหละคือเรื่องของความโง่. ถ้ามีผู้รู้เกิดขึ้น ก็จะบอกให้ว่าต้องทำอย่างนี้, จงอย่าทำอย่างนั้น, แล้วก็ทำไปแต่ในทางที่ถูกต้อง, ก็เกิดความสงบสุข. นี้เรียกว่ารู้.

: **ระบบศาสนาเป็นความรู้สำเร็จรูปตามกฎธรรมชาติ.**

ที่นี้ในแง่ของศาสนา ในความหมายของทางศาสนา ก็บัญญัติขึ้นให้เป็นกฎถือกันได้ง่ายๆ; ถ้าคนโง่นั้นไม่ต้อตึง, คนโง่นั้นยอมรับ, ยอมประพฤติ, ปฏิบัติ

ตามกฎที่เขาตั้งไว้ดีแล้ว, ก็ได้รับประโยชน์เหมือนกัน. ดังนั้นศาสนาเก่าแก่แต่ก่อน แต่เดิมนั้น ก็สอนให้เชื่อว่ามีผู้วางกฎไว้อย่างนั้น, หรือพระเจ้าวางกฎไว้อย่างนั้น, หรือพระเจ้าบอกสั่งมาทางพระศาสดาองค์นั้นๆ ว่าจงทำอย่างนี้, จงทำอย่างนั้น, อย่างนั้นทำไม่ได้, อย่างนี้; มันก็เกิดเป็นระบบศาสนาขึ้นมา สำหรับผู้ที่ไม่อาจจะรู้ได้ด้วยตนเอง ได้ฟังแล้วไปปฏิบัติตาม, ก็ได้รับผลเหมือนกัน. ดังนั้น ต้องถือว่าเป็น โชคดีที่สุดนะ; ถ้าว่าใครได้รับศาสนาที่ถูกต้อง. ใครที่อยู่มุมโลกไหน คราวไหน ยุคไหนก็ตาม, ถ้าเขาได้รับเอาศาสนาที่ถูกต้องไปประพฤติปฏิบัติตามเถอะ, แล้วมันก็ได้ผลเหมือนกัน; แต่จะรู้เอง คิดเองนั้นมันทำไม่ได้. ฉะนั้น ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่มีความ; คือความรู้สำเร็จรูปสำหรับคนโง่ทั้งหลายในโลกนี้กระทำ แล้วก็ได้รับประโยชน์สุข.

: ไม่มองเห็นอะไรตามเป็นจริง
ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จากพระศาสนาอันมีค่ายิ่ง.

แต่เดี๋ยวนี้คนโง่เหล่านั้นเขาไม่เอา, เขาไปสมัครเข้าข้างฝ่ายกิเลส, เขาก็ทำไปตามกิเลส; แล้วในโลกนี้ก็เกิดวิกฤตการณ์เลวร้าย, เบียดเบียนไม่มีความสงบสุข. ศาสนาเป็นสิ่งที่ไม่มีใครรับเอามาประพฤติ ปฏิบัติ. นี่ปัญหาในโลกมีอยู่อย่างนี้. ที่จะให้คนโง่เหล่านั้นมีสันติภูมิ, เห็นธรรมะ เห็นอะไรได้ด้วยตนเอง ก็ทำไม่ได้ เพราะว่ามันโง่. แล้วสิ่งที่เขาทำไว้ดีแล้ว พระศาสดาทำไว้ดีแล้ว เขาก็ไม่เชื่อ เขาก็ไม่รับเอา;

ฉะนั้นคนส่วนใหญ่จึงไม่รู้พุทธศาสนา หรือว่าศาสนาใดๆ ชนิดที่จะเอาไปประพฤติปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์ได้จริง; แต่ว่าไม่ใช้หมดไปเสียทีเดียว ยังเหลืออยู่บ้าง มันทำอยู่อย่างเป็นพิธีรดองเสียโดยมาก, เพราะมันยังโง่. นี่คือสิ่งที่น่าสลดสังเวช และเป็นโทษของการที่ไม่มองเห็นตามที่เป็นจริงด้วยใจของตนเองได้ ว่าอะไรมันเป็นอะไร.

นี่เห็นจะพอแล้วที่จะพูดว่าเรายังขาดการกระทำที่เป็นสันติวิถีโก ความ เป็นพุทธบริษัทของเราจึงยังเป็นหมั่นอยู่, พระพุทธศาสนาของเรา ก็ยังเป็นหมั่น อยู่, ไม่ตรงตามพระพุทธประสงค์ที่พระองค์ตรัสว่า ธรรมวินัยนี้จะมีอยู่เพื่อเป็น ประโยชน์สุขแก่อกุลแก้วมหาชนทั้งเทวดาและมนุษย์. อาตมาได้แสดงให้เห็นว่าจำเป็น ที่จะต้องฝึกการปฏิบัติเพื่อให้มีสันติวิถีโก; นี่พูดแล้ว.

การทำให้มีสันติวิถีโกต่อธรรมะ ๔ ความหมาย.

[: เอาธรรมะ ๔ ความหมายมาทำให้เป็นสันติวิถีกรรม เพื่อได้เต็มรสพระธรรม ฯลฯ.]

ที่นี้ก็จะพูดต่อไปว่า ทำอย่างไรให้เป็นสันติวิถีโกในธรรมะทั้งสี่ความหมาย? เอาธรรมะมาทั้ง ๔ ความหมาย แล้วเอามาทำให้เป็นสันติวิถีโกที่ละความหมายๆ.

หมวดที่ ๑. สันติวิถีโกต่อตัวธรรมชาติ.

[: มีสันติวิถีกรรมในธรรมความหมายที่ ๑. คือตัวธรรมชาติทุกชนิด.]

สิ่งแรกหมวดแรก ธรรมะคือธรรมชาติ. เอ้า, พูดกันถึงหมวดที่ ๑ ว่า ธรรมะคือธรรมชาติ จะทำให้เป็นสันติวิถีโกอย่างไร? ตะกี้ก็บอกไปแล้วบ้างว่า ให้ รู้จักมัน ให้ลึกซึ้งถึงภายใน. ธรรมชาติที่อยู่ข้างนอกยังไม่มีผลอะไรแก่จิตใจ. แต่ถ้า ธรรมชาตินั้นมีความหมายเข้าไปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ, เข้าไปอาละวาดข้างใน, มันก็มีเรื่อง; แล้วก็มีความจนไม่รู้จักพูดกันอย่างไรหมด : ฝ่ายสงบสุขก็มี; ฝ่ายเป็นทุกข์เป็นร้อนก็มี; อยู่ใน ๒ อย่างนี้. ธรรมะที่เป็นธรรมชาติ เราจะต้องทำให้ปรากฏชัดในความรู้สึกของเราเป็นข้อแรก.

: มองเห็นว่า เป็นเพียงการเกิดขึ้น-การสืบทอดของธรรมชาติด่วนๆ.

ก็จะขอยกเอาพระบาลีที่ว่า *สุทฺธํ ฐมฺมสมฺบุปฺปนฺนํ*, คำนี้ดีมาก แต่มันคงจะ จำยาก *สุทฺธํ ฐมฺมสมฺบุปฺปนฺนํ* -การเกิดขึ้นตามธรรมดาแล้ว; *สุทฺธํ สงฺขารสนฺตตี*

-เป็นการสืบทอดของสังขารล้วนๆ. คือท่านบอกให้เรามองให้เห็น, ให้รู้สึกด้วยใจ ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติล้วนๆ ไม่มีอะไรมากกว่า นั้น; มันเกิดขึ้นตามธรรมชาติล้วนๆ. ที่เราเห็นอยู่, ได้ยินอยู่, ได้ดมอยู่, ได้ลิ้มอยู่, ได้สัมผัสอยู่นะ มันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติล้วนๆ เพราะว่าธรรมชาติมันเป็น อย่างนั่นเอง. มันมีเหตุ มีปัจจัย ทำให้เกิดเป็นธรรมชาติขึ้นมา จึงเรียกว่าเกิดขึ้น ตามธรรมชาติล้วนๆ. แล้วก็ สุทุกข์ สุขขารสฺนตตี -เป็นการสืบทอดของการปรุงแต่งของ ธรรมชาติล้วนๆ. การสืบทอดหมายความว่ามันเนื่องๆๆๆ กันไป; มันไม่ได้ปรุงแต่ง อย่างนี้อ่างเดียวแล้วหยุดอยู่; มันปรุงแต่งอย่างนั้น แล้วปรุงแต่งอย่างนั้น แล้ว ปรุงแต่งอย่างนั้นแล้วปรุงแต่งอย่างนั้น. นี้เรียกว่าการปรุงแต่งของธรรมชาติ; เป็น การปรุงแต่งของธรรมชาติล้วนๆ. ล้วนๆ ก็ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล, ไม่ใช่วิเศษวิโส เป็นตัวตนอะไรได้ เป็นการปรุงแต่งที่สืบทอดกันไม่ขาดสายของธรรมชาติล้วนๆ.

อ้าว, ใครเห็นบ้าง? ใครนั่งอยู่ตรงนี้แล้วมองเห็นรอบตัวเราเห็นว่า มันเป็น เพียงการเกิดขึ้นตามธรรมชาติล้วนๆ; มันเป็นการสืบทอดของการปรุงแต่งล้วนๆ, ของ สังขารล้วนๆ? นี่ถ้าสันติภูมิโกได้ในธรรมะนี้ ในธรรมะข้อนี้แล้วก็หมดแหละ, จบ หมดแหละเป็นพระอรหันต์เลย, คือจะไม่ยึดถือสิ่งใดโดยความเป็นตัวตน หรือ เป็นของ ๆ ตน; เพราะมันเกิดขึ้นตามธรรมชาติล้วนๆ, เพราะมันปรุงแต่งติดต่อกัน ไปเรื่อยล้วนๆ ไม่มีอะไร.

: รู้สึกประจักษ์ชัดว่า “ไม่เห็นตามที่เป็นอย่างจริงว่า
ทุกสิ่งเกิดขึ้นปรุงแต่งตามธรรมชาติ จึงเกิดเรื่องเป็นกิเลสและทุกข์.”

ทำไมเกิดเป็นของน่ารัก น่าเกลียด น่าชัง เป็นของมีค่า เป็นของมีค่ามาก เป็นของมีค่าน้อย เป็นของที่น่ารัก น่าพอใจ รักใคร่ถึงที่สุดก็มี เกลียดชังก็มี มันยุ่ง

ไปหมดทั้งโลก? เพราะมันไม่เห็นว่ามันเป็นเพียงอย่างนี้ ธรรมชาติมันเป็นเพียงอย่างนี้ คนเราก็ไม่รู้. ถ้าเข้ามา ทางตา ก็ไม่เห็นว่าเป็นธรรมชาติล้วนๆ ประูแต่งกันอย่างนั้น, มันเห็นเป็นของน่ารัก สวยงามนั้น. ถ้าเข้ามา ทางหู ไพเราะะ ไม่ไพเราะะ หรือไพเราะะ. ถ้าเข้ามาทางจมูก มันก็หอม หรือเหม็น. เข้ามา ทางลิ้น อร่อย ไม่อร่อย. เข้ามาทางผิวหนังมันก็นุ่มนวล หรือกระด้าง. เข้ามา ทางจิต ก็น่ารัก น่าพอใจ หรือว่าน่าเกลียดน่าชัง. ไม่เห็นตามที่เป็นจริง ว่าเกิดขึ้นตามธรรมชาติล้วนๆ ประูแต่งกันอยู่อย่างไม่ขาดสายตามธรรมชาติล้วนๆ มันก็เกิดกิเลสชั้ : ที่น่ารัก ก็รัก, ที่น่าเกลียดก็เกลียด โกรธ, ที่ไม่เข้าใจได้ก็สงสัยอยู่. ที่น่ารักก็ทำให้เกิดความโลภ. ที่น่าเกลียดก็ทำให้เกิดความโกรธ. ที่เข้าใจไม่ได้ก็ทำให้เกิดความหลงความงั้. นี้กิเลสมันก็เกิดขึ้น เพราะเราไม่เข้าใจธรรมชาติรอบตัวเราตามที่เป็นจริง, มันก็สะสมกันขึ้นเป็น อนุสัย คือความงั้ ความหลง ความ... กิเลสประจำสันดานว่า ความเคยชินแห่งความสำคัญมันหมายให้เป็นตัวเรา ให้เป็นของเรา. เมื่อรัก เมื่ออยากในสิ่งไร ก็เกิดอุปาทานในสิ่งนั้น, เป็นตัวเรา เป็นของเราจนชินเป็น นิสสัย.

คำว่าชินเป็นนิสัยนี้. ขอให้ทุกคนย้อนระลึกถึงความหลัง ตั้งแต่เกิดมาในโลกนี้; เราชินที่จะมีความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา ว่าเป็นของเรา ก็อย่าง? ก็สิบอย่าง? ก็ร้อยอย่าง? ก็ครั้ง? ก็สิบครั้ง? ก็ร้อยครั้ง? ก็พันครั้ง? ตั้งแต่เกิดมาจากท้องมารดาจนกระทั่งถึงวันนี้. นี้ความเคยชินแห่งกิเลสเหล่านี้ มันมาจากเราไม่รู้จักรัธรรมชาติตามที่เป็นจริง, เราก้ยึดถือเป็นตัว เป็นตน; หมายมันอย่างนั้น หมายมันอย่างนี้, ซึ่งเป็นความทนทุกข์ทรมาน. อะไรที่เป็นของธรรมชาติ, เกิดขึ้นตามธรรมชาติ, สืบต่อตามธรรมชาติ, เราก้เ้งเอามาเป็นของเรา เ้งว่าความหนุ่มของเรา, ความสาวของเรา, ความแก่ของเรา, ความเจ็บไข้ของเรา, ความตายของเรา. ไอ้คนบรมงั้ไปแย่งชิงเอาธรรมชาติมาเป็นของกู แล้วจะไม่ให้มีความทุกข์ มันเป็นไปไม่ได้.

เพราะไม่รู้ธรรมชาติตามที่เป็นจริงว่า ของธรรมชาติ เอามาเป็นของเราหมด; อะไรๆ ก็เป็นของเราหมด. ของเราที่เป็นมายา ที่มันไม่ได้เป็นของเราได้,

มันเป็นไม่ได้. มันเป็นเพียงความคิดเท่านั้น เป็นความคิดที่ยึดถือของเรา : ภายใจก็ของเรา, อะไรๆที่เกิดขึ้นกับร่างกายนี้ก็ของเรา. ที่โง่มากก็คือว่า เอาความเกิดเป็นของเรา, ความแก่เป็นของเรา, ความเจ็บเป็นของเรา, ความตายเป็นของเรา, จนเข้าใจไปว่าเราไม่พ้นจากอันนี้ได้ เราก็ก้าวๆ. ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ผู้ใดอาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว; ที่มีความเกิดเป็นธรรมดา ก็จะพ้นจากความเกิด, ที่มีความแก่เป็นธรรมดา ก็จะพ้นจากความแก่, ที่มีความเจ็บเป็นธรรมดา ก็จะพ้นจากความเจ็บ, ที่มีความตายเป็นธรรมดา ก็จะพ้นจากความตายเป็นธรรมดา. นี่เราก็ไม่รู้ ไม่เข้าใจ ฟังไม่ถูก แล้วก็ทำไม่ได้. ก็ได้ทนทุกข์ทรมานเกี่ยวกับปัญหาของความเกิด แก่ เจ็บ ตายอยู่. นี่เรียกว่า เราไม่รู้ว่าจะทำอะไรเป็นอย่างไร? คืออะไร? ก็เอามาเป็นตัวตน สำหรับจะได้เกิดเป็นนั่นเป็นนี่ของตน.

ที่เจ็บปวดมากที่สุดก็คือ ไปเอาความเกิด แก่ เจ็บ ตายมาเป็นของตน. นี่มันโง่สุดเหวี่ยงแหละ. ถ้าอย่าไปเอามาเป็นของตน, มันก็ไม่ต้องมีความทุกข์. นี่ความโง่ที่ทำให้มีความทุกข์กันสุดเหวี่ยง, ก็ไปเอามาเป็นของตน; ลองปล่อยไปตามธรรมชาติ ให้เป็นของธรรมชาติ เป็นการสืบทอดของสังขารตามธรรมชาติ มันก็ไม่มี ความทุกข์ข้อนี้. นี่เรียกว่าร่างกาย จิตใจ กิเลส มันเป็นของธรรมชาติ เป็นตามธรรมชาติอย่างนี้. สิ่งที่เราเรียกว่าชีวิต ก็ของธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ คือกฎปฏิบัติสมุปปาต อิทัปปัจจยตา. เราก็ว่าเรา, ตัวเรา ของเรา; เอาชีวิตเป็นตัวเราบ้าง, เอาชีวิตเป็นของเราบ้าง; เราอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้? เรามายา ลมๆ แล้งๆ เอาชีวิตเป็นเราบ้าง เอาชีวิตเป็นของๆ เราบ้าง เพราะมันไม่รู้จักรักรธรรมชาติตามที่แท้จริง:

: รู้สึกเห็นชัดว่า ทุกข์ที่เป็นเองตามธรรมชาติและที่เกิดเพราะทำผิด,
ไม่ยึดถือเป็นของเรา ก็ไม่เป็นทุกข์.

ความทุกข์ คือความที่มันจะต้องเปลี่ยนแปลง แล้วก็แตกดับลงไป, ตามความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ. นี่ก็เห็นเป็นของประหลาด เป็นของแปลก เป็นของ

น่ากลัว ไม่ใช่ของธรรมดา. ความทุกข์ที่เป็นเองตามธรรมชาติ ก็ไม่ควรจะเอามาเป็นของเรา. หรือว่าถ้าเรารู้จักจริง รู้จักมันจริง มันก็ไม่ใช่ความทุกข์; เช่นความเกิด แก่ เจ็บ ตายนี้ ไม่ควรที่จะเรียกว่าความทุกข์; เพราะมันเป็นอาการของธรรมชาติ, เป็นสังขารที่ปรุงแต่งกันเกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ. เราไปทำให้มีความหมายที่น่ากลัวแล้วไปเข้าใจว่าหลีกเลี่ยงไม่ได้; ไม่รู้จักวิธีหลีกเลี่ยง.

วิธีหลีกเลี่ยงตามที่พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ว่า ถ้าผู้ใดอาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว เขาก็จะพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตายนั้น. นั่นคือวิธีที่พระองค์สอนให้รู้จักธรรมชาติ. ตะโกนบอกว่า “มันเป็นของธรรมชาติไว้! แกอย่าเอามาเป็นของแกนี่, แล้วแกก็ไม่ต้องมีปัญหาเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตายอย่างนี้”; มันพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตายอย่างนี้. ถ้ารู้อย่างนี้ก็ไม่必有ปัญหาอะไร; อะไรจะไปอย่างไรตามกฎของธรรมชาติ อย่าเอามาเป็นของเรา, มันก็ไม่มีปัญหา. แม้มันจะเกิดตามธรรมชาติก็ไม่ใช่ความทุกข์แก่เรา. หรือว่าถ้าเราทำผิดไป เกิดความทุกข์บางอย่างขึ้นมา ก็อย่าไปยึดถือให้มันมากนัก ตั้งใจทำเสียใหม่ให้ถูกต้อง ความทุกข์มันก็จะไม่เกิด. นี่เรียกว่ารู้จักธรรมชาติของความทุกข์ทั้งปวง. สิ่งทั้งปวงเป็นธรรมชาติเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ปรุงแต่งสืบต่อกันตามธรรมชาติ.

: มีสันติวิถีกว่า ธรรมชาติฝ่ายปรุงแต่ง-ไม่ปรุงแต่งก็เป็นธรรมชาติ.

ที่นี้มีธรรมชาติอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งตรงกันข้าม, คือธรรมชาติฝ่ายที่ไม่ปรุงแต่ง: ไม่เกิด ไม่ตั้งอยู่ ไม่ดับไป ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่สังขารที่ปรุงแต่ง; นั่นคือพระนิพพาน. พระนิพพานเป็นธรรมชาติอีกเหมือนกัน; อย่าไปคิดเสียว่า ดิน น้ำ ลม ไฟ อะไรต่างๆ สังขารต่างๆ เป็นธรรมชาติ, แล้วพระนิพพานไม่ใช่ธรรมชาติ. อย่างนี้ไม่ถูก. แต่บางคนเขาก็เข้าใจว่าอย่างนั้น แล้วก็สอนกันว่าอย่างนั้น. ที่จริงแม้พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติ ตามธรรมชาติ ของธรรมชาติ.

สิ่งที่เป็นสังขาร คือการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป มีปัจจัยปรุงแต่ง นั่นก็เรียกว่าธรรมชาติ. ที่นี้สิ่งที่ตรงกันข้ามโดยประการทั้งปวง, ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ก็ยังเป็นธรรมชาติ. เห็นธรรมชาติที่เป็นสังขารที่มีการปรุงแต่ง, แล้วธรรมชาติที่เป็นวิสังขาร, เดิมตัว วิ เข้าไปว่า วิสังขาร นี้ธรรมชาติที่ไม่มีการปรุงแต่ง. ธรรมชาติที่ไม่มีการปรุงแต่งนี้ มันก็ตรงกันข้ามกับธรรมชาติที่มีการปรุงแต่ง. ธรรมชาติที่มีการปรุงแต่งก็เป็นทุกข์; ธรรมชาติที่ไม่มีการปรุงแต่งก็ไม่ต้องเป็นทุกข์.

: รู้สึกชัดว่า आयตนะที่เป็นสังขารและวิสังขารก็เป็นธรรมชาติ (ไม่ใช่ตัวตน).

นี้เรารู้ไว้เสียว่า ธรรมชาติที่ไม่มีการปรุงแต่งที่เข้าถึงแล้วจะไม่เป็นทุกข์ นั้นมีอยู่. ให้รู้ว่าพระนิพพานนั้นเป็นอายตนะอย่างหนึ่งที่มนุษย์สัมผัสได้. เรามักจะบอกกันแต่อายตนะที่เป็นสังขาร คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์, รู้จักกันแต่อายตนะอย่างนี้. นี่เป็นอายตนะประเภทสังขาร. ที่นี้ อายตนะประเภทที่เป็นวิสังขาร ก็คือพระนิพพาน ไม่มีการปรุงแต่ง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง. อายตนะอย่างนี้ก็ยังมีอยู่ และเรียกว่าอายตนะก็เพราะว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์อาจจะสัมผัสได้. ที่เรียกว่าอายตนะนี้ มีความหมายว่าติดต่อกับ สัมผัสได้ รู้สึกได้ ก็เรียกว่า อายตนะ. ที่เป็นฝ่ายสังขาร ฝ่ายให้เกิดกิเลส มันก็คือธรรมดามีอยู่. ฝ่ายนิพพาน ฝ่ายวิสังขารไม่เป็นเช่นนั้น; แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ติดต่อกับ สัมผัสถึง รู้สึกได้; ดังนั้นจึงเรียกว่าแม้พระนิพพานก็เป็นอายตนะ. ฉะนั้นเราก็รู้ธรรมชาติ, รู้ตัวธรรมชาติ : ธรรมชาติแห่งพระนิพพานว่า พระนิพพานเป็นอายตนะที่มนุษย์สัมผัสได้. สัมผัสได้โดยวิธีอย่างไร? โดยวิธีที่ทำให้จิตใจหลุดพ้นจากอำนาจของฝ่ายสังขารนี้เสีย. ฝ่ายโลกๆ ฝ่ายสังขาร ฝ่ายกิเลส ฝ่ายปรุงแต่งเหล่านี้ เปลื้องออกมาเสีย; เปลื้องจิตออกมาเสีย. จิตชนิดนี้จะไปสัมผัสอายตนะคือนิพพานได้.

แม้อย่างนี้ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ; เป็นเรื่องของธรรมชาติ ธรรมชาติเท่า นั้นแหละ; อย่าให้มันมากไปกว่านั้นเลย. แล้วพระนิพพานที่สัมผัสได้นี้ ก็บอกอยู่ใน ตัวแล้วว่ามันสัมผัสได้; ก็ต้องมนุษย์เป็นๆ; มนุษย์ตายแล้วจะสัมผัสอะไรได้. ถ้า นิพพานเป็นสิ่งที่สัมผัสได้; ก็ต้องมนุษย์เป็นๆ มีชีวิตนี้ สัมผัสพระนิพพานได้. ดังนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงบัญญัติทิฏฐธัมมนิพพาน. ทิฏฐธัมมนิพพาน คือ นิพพานที่เป็นสันติวิถีโกนั้นเอง; นิพพานที่เป็นสันติวิถีกั. ถ้าเป็นนิพพาน ต้อง เป็นว่าสันติวิถีกั เพราะว่า นิพพาน แล้วก็ สนฺติวิถีกั. นิพพานที่สัมผัสได้ มันก็ เป็นนิพพานที่ถึงได้ในชีวิตนี้ ในความรู้สึกของมนุษย์ที่ยังเป็นๆ อยู่. ท่านเลย เรียกว่า ทิฏฐธัมมนิพพาน -นิพพานในทิฏฐธรรม, คือมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ สัมผัสพระ- นิพพานได้.

: สันติวิถีโกว่า จิตสัมผัสอนุภาทิสสนิพพานอันเป็นที่สิ้นกรรม
ก็เป็นธรรมชาติ.

ที่นิพพานชนิดนั้นแหละ ที่สัมผัสได้นั้นแหละ, ถ้าเป็นขั้นสุดท้ายขั้นสูงสุด คือว่าทำให้ดับกิเลสหมดไม่มีเหลือ คือดับความรู้สึกว่าตัวกู-ของกูได้หมดไม่มีเหลือ, ความรู้สึกว่าตัวกู-ของกูไม่มีเหลืออยู่อีกต่อไปแล้ว, เรียกว่า อนุภาทิสสนิพพาน นั้น เป็นที่สิ้นแห่งกรรมทั้งปวงในปัจจุบัน. กรรมทั้งหลายทั้งปวงสิ้นสุดลง เมื่อจิตสัมผัส พระนิพพานชนิดนั้น, แล้วก็ในปัจจุบัน ที่นี้เดี๋ยวนี้. พอจิตสัมผัสนิพพานชนิดนั้น, เป็นจิตที่ไม่มีตัวกู-ของกู, ไม่มีอุปาทานว่าตัวตน, กรรมทั้งหลาย กรรมใหม่ กรรม เก่ายกเลิกกันไปหมด. กรรมใหม่ก็ไม่มีทำอีก; กรรมเก่าก็เลิกไป. นี้เรียกว่าสิ้นกรรม ในปัจจุบัน เมื่อจิตบรรลุถึงธรรมชาติอันนี้. นี้เป็นเรื่องของธรรมชาติอันนี้ มีอยู่ใน ลักษณะอย่างนี้.

**: สันติภูมิไกว่า รสพระธรรมสูงสุด คือรสของการล้นพพาน
ก็เป็นธรรมชาติ.**

ถ้าเรารู้แบบนี้ก็คือ รู้เรื่องธรรมชาติ รู้เรื่องธรรมชาติ ไม่อะไรมากไปกว่านั้น. เราจึงรู้ว่า โอ้! ตัวกู-ของกูนี้ ที่เรียกว่า อัตตวาทุปาทาน นี้ มันดับได้ไฉย! อุปาทานอันนี้ดับได้ไฉย! อุปาทานอันนี้ดับแล้ว มันว่างไฉย! ที่ว่างนี้เรียกว่า **สุญญตา** คือภาวะแห่งความว่าง ว่างจากความยึดถือว่าตัวตน. ไม่มีตัวตนก็ว่าง ว่างก็เป็นภาวะแห่งสุญญตา. นี้ว่างจากความหมายแห่งตัวกู-ของกู. ถ้าจิตอยู่ด้วยความรู้สึกที่ว่างนี้แล้ว จิตนั้นก็อยู่กับนิพพาน. เป็นจิตที่อยู่กับพระนิพพานได้ในชีวิตนี้, คือจิตนั้นจะไม่มีตัณหา อุปาทาน. จิตว่างจากความรู้สึกที่ตัวตน; จิตนั้นก็อยู่กับความว่างจากตัวตน; คืออยู่กับนิพพาน ไม่มีความทุกข์เลย.

จิตธรรมดาเป็นจิตปรุงแต่ง; ปรุงแต่งเรื่อยไม่ว่าง; ยึดถือว่าตัวตนในสิ่งนี้ที่, ยึดถือว่าตัวตนในสิ่งโน้นที่, ยึดถือว่าตัวตนในสิ่งนั่นที่, สลับกันอยู่อย่างนี้ไม่ว่าง. ที่นี้จิตที่รู้จักธรรมชาติโดยแท้จริงแล้วไม่ยึดถือ ก็เป็นจิตที่ว่างจากการยึดถือ. จิตอยู่ในภาวะอย่างนี้เรียกว่าจิตอยู่กับสุญญตา. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า แต่ก่อนก็ดี, เดี่ยวนี้ก็ดี, เราตถาคตส่วนมากอยู่ด้วยสุญญตาวิหาร. คือมีชีวิตอยู่ด้วยจิตที่เป็นสุญญตา ทำความรู้สึกแห่งสุญญตาให้ปรากฏอยู่ในจิตในความรู้สึก. ถ้าจะเรียกว่าเข้าฌานหรือเข้าสมาบัติ, มันก็เข้าฌาน เข้าสมาบัติ ที่มีสุญญตาเป็นอารมณ์ : ว่างเท่านั้นแหละ, เห็น รู้สึกแต่ความว่างเท่านั้นแหละ. นี่ธรรมชาติสูงสุด.

ธรรมชาติเลวๆ ต่ำๆ ง่าย ๆ ก็ปรุงแต่งไป : เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, เกิดขึ้นตั้งอยู่ ดับไป, เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป; ไม่มีที่สิ้นสุด. นี่ธรรมชาติเลวๆ. ธรรมชาติอีกชนิดหนึ่งตรงกันข้าม ไม่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, ไม่มีอะไรปรุงแต่งได้; จึงเป็นของเที่ยงแท้ถาวร, เป็นนิรันดร เป็นว่างจากความทุกข์. แม้กระนั้นก็ยังเป็นสิ่งที่จิตมนุษย์สัมผัสได้; ถ้าจิตมนุษย์สัมผัสไม่ได้ก็ไม่มีประโยชน์อะไร, มนุษย์จะไม่ได้เสวยรสแห่งธรรมะอันสูงสุดนี้. เดี่ยวนี้เพราะเป็นสิ่งที่จิตมนุษย์สัมผัสได้, ฉะนั้นเรา

จึงสามารถสัมผัสหรือเสวยรสแห่งพระธรรมอันสูงสุด คือพระนิพพาน. ที่พูดวันนี้ ก็หมายความว่า มีสันติวิถีกรรมต่อพระธรรมและรสของพระธรรม. รสของพระธรรมนี้สูงสุด ก็คือรสของการบรรลุพระนิพพาน หรือความว่างอย่างที่กล่าวแล้ว.

นี่ข้อความทั้งหมดนี้ คือสันติวิถีโกต่อธรรมชาติ ต่อธรรมชาติทุกชนิด. มีสันติวิถีโกต่อธรรมชาติทุกชนิด มีความรู้อย่างนี้.

หมวดที่ ๒. สันติวิถีโกต่อกฎของธรรมชาติ.

[: มีสันติวิถีกรรมต่อธรรมความหมายที่ ๒ คือกฎแห่งธรรมชาติ.]

ที่นี้มาถึงขั้นต่อไป เป็นขั้นที่ ๒ ก็มีสันติวิถีโกต่อกฎของธรรมชาติ. อย่านำปนกันยุ่งนะ. ที่พูดเสร็จไปหยกๆ นี้, สันติวิถีโกต่อตัวธรรมชาติ. ที่นี้ก็จะพูดถึง สันติวิถีโกต่อ กฎของธรรมชาติ ต่อตัวกฎของธรรมชาติ. เราก็จะดูตัวกฎของธรรมชาติกันต่อไป.

: สันติวิถีกรรมต่อกฎของความที่สังขารทั้งปวงเป็นไปตามปัจจัย.

[กฎของยถาปัจจัยปวัตตนา.]

กฎของธรรมชาติที่อยู่ในรูปของพระบาลี รู้สึกว่าประโยคหนึ่งที่สำคัญที่สุด หมายความว่าไว้ทั้งหมดทั้งสิ้น; ก็คือประโยคที่ว่า ยถาปัจจัย ปวัตตนาติ : นี้หมายถึง ธรรมชาติที่ยังเป็นสังขารยังปรุงแต่ง ยังไหลเวียน, สรุปอยู่ในคำว่า ยถาปัจจัย ปวัตตนาติ. มันมีกฎธรรมชาติกำกับไว้ว่า สังขารทั้งปวงต้องเป็นไปตามปัจจัย; คือไม่ยอมให้แม้แต่จะอยู่นิ่ง; คือมันต้องเป็นไปตามปัจจัย ปัจจัยเปลี่ยนมันก็เปลี่ยน; จะเป็นเรื่องภายนอกหรือเรื่องภายในก็เหมือนกันแหละ.

โลกทั้งหลายภายนอกนี้มันก็เปลี่ยนๆ ไปตามเหตุปัจจัยของมัน. ที่มันเห็นง่าย เราก็เห็น; ที่เห็นยาก เราก็ไม่เห็น, เราก็เข้าใจว่ามันไม่เปลี่ยน, เช่นก้อนหินก้อนนี้ ลองถามเด็กๆ หรือถามใครดูว่าก้อนหินนี้เปลี่ยนไหม? เขาก็ว่าไม่เปลี่ยน. แต่แท้ที่จริงก้อนหินก้อนนี้ มันก็มีความเปลี่ยนอยู่อย่างพิลึกกึกก็อยู่ในตัวมันเอง, ซึ่งใน

อนาคตมันก็จะต้องไม่มีก้อนหินก้อนนี้. นี่เรียกว่ามันเปลี่ยนทั้งนั้นเลย ที่เป็นสังขารนี้, เป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัย.

: เห็น -รู้สึกด้วยใจต่อ กฎของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

แล้วก็มันมี กฎเนื่องกันขึ้นมากับการเปลี่ยนตามปัจจัยว่า มันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา. พูดให้ถูกกว่านั้นก็พูดว่า มันมีลักษณะแห่งความไม่เที่ยง, มันมีลักษณะแห่งความทุกข์, มันมีลักษณะแห่งความเป็นอนัตตา. แม้ว่าไม่มีชีวิตวิญญาณอย่างก้อนหินนี้, มันก็มีลักษณะแห่งความไม่เที่ยงให้เห็นอยู่, มีลักษณะแห่งการต้องทนทรมาน คือจะสึกกร่อน หรือไม่เที่ยงนั้นแหละ, มีลักษณะแห่งความทุกข์คือน่าเกลียด, แล้วมีลักษณะแห่งอนัตตาไม่ใช่ตัวตน เช่นไม่เป็นของตนของมันเอง. ก็เมื่อก่อนหินแท้ๆ ยังเป็นอย่างนี้, แล้วทำไมสัตว์หรือคนที่ไม่ใช่ก้อนหินนะมันจะรอดไปได้จากความเป็นอย่างนี้. เพราะว่าสัตว์ก็ดี, คนก็ดี, เราเห็นอยู่ชัดๆว่ามันเปลี่ยนมันเคลื่อนไหว; ไม่เหมือนกับก้อนหินก้อนนี้ ดูแล้วเข้าใจว่ามันอยู่นิ่งๆ, แต่มันก็ยังเปลี่ยน, มันมีลักษณะแห่ง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

มนุษย์เรามีอนิจจัง, มีลักษณะแห่งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, คือเปลี่ยน; แล้วมีลักษณะแห่งการทน ต้องทน ทนยาก; แล้วก็มันมีลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน. นี่เรียกว่ากฎของธรรมชาติทำให้เป็นอย่างนี้ ฟังซิมซาบด้วยจิตใจ อย่าเพียงแต่อ่านหนังสือรู้ว่าเขาเขียนไว้ว่าอย่างนั้น นั่นไม่พอ. หรือว่าฟังเทศน์ ได้ยินว่า เขาว่าอย่างนั้น มันก็ไม่พอ. มันต้องเอาจิตใจเข้าไปสัมผัสกับความหมาย หรือธรรมชาติอันลึกของสิ่งนี้. แล้วก็อ้าว! เห็น รู้สึก ว่ามันไม่เที่ยง, เป็นทุกข์, เป็นอนัตตา.

: รู้สึกประจักษ์ชัดต่อ กฎของอิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท.

ที่นี้กฎอย่างอื่นอีก ก็เรียกว่ากฎของอิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท. นี้กฎของการส่งทยอยกันเรื่อย, การปรุงแต่งนั้นมันส่งทยอยกันเรื่อยดังคำว่า อิทัปปัจจยตา : เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย, สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; และก็เพราะมีสิ่งนั้นเป็นปัจจัย, สิ่งนั้นจึง

เกิดขึ้น; เพราะมีสิ่งโน้นเป็นปัจจัย, สิ่งโน้นจึงเกิดขึ้น; มันมีการส่งทยอยกันเรื่อยใน การปรุงแต่ง : นี่เป็นกฎของอิทัปปัจจยตา. เช่นว่าธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ไม่ได้มีอยู่อย่างคงที่; มันจะเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุ ตามปัจจัย ไปคนละทิศคนละทาง; ไปเป็นก้อนหินก็ได้, ไปเป็นต้นไม้ก็ได้, ไปเป็นสัตว์ก็ได้, ไปเป็นคนก็ได้; เรียกว่าโดย กฎแห่งอิทัปปัจจยตา. มีการปรุงแต่งส่งต่อกันไปเรื่อย จนเกิดสิ่งต่างๆ ขึ้นมานับไม่ไหว; ที่เหลืออยู่ในโลกนี้ให้เราเห็นอยู่ก็มากมายนับชนิดไม่ไหว; ที่มันดับหายไป เพราะมันไม่ถูกต้อง มันต้องดับไป ก็นับไม่ไหวเหมือนกัน. นี้กฎของอิทัปปัจจยตา ทำให้เกิดสังขารใหม่ๆ ทยอยกันๆ เรียกว่าจะไม่ซ้ำที่ก็ได้.

: รู้เห็นแจ้งชัดต่อ กฎของอริยสัจจ.

ที่นี้กฎเหล่านี้มันกว้าง ยังไม่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นัก. เราเอากฎที่ใกล้ชิด มนุษย์ดีกว่า คือ กฎของอริยสัจจว่า ความทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดทุกข์ต้อง เป็นอย่างนี้, ความดับแห่งทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้, หนทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์ต้อง เป็นอย่างนี้. นี่หมายความว่า จำกัดเขตอยู่แต่ในสิ่งที่มีชีวิต หรือรู้สึกได้ พระพุทธเจ้า ท่านได้ตรัสไว้เองว่า เราบัญญัติอริยสัจจสำหรับสิ่งที่มีชีวิต ที่มีความรู้สึกนึกคิดได้. ใน สิ่งที่ไม่มีชีวิต ไม่รู้สึกนึกคิดได้นั้น ไม่เกี่ยวข้องกับกฎอริยสัจจ; แม้มันจะเกี่ยวกับ กฎปฏิบัติสมุปปบาท กฎอิทัปปัจจยตาส่วนอื่นก็ตามใจ; แต่ไม่เกี่ยวกับส่วนที่เรียกว่า กฎของอริยสัจจ ๔. เพราะว่ากฎของอริยสัจจ ๔ นี้บัญญัติเฉพาะสิ่งที่มีชีวิตรู้สึก นึกคิดได้เท่านั้น ว่าทุกข์ คือทณยาก อากาที่สัตว์ธรรมดาทนได้ยาก; เหตุให้เกิด ทุกข์ ก็คือความอยาก ที่เป็นเหตุให้เกิดความยึดถือ, ยึดถือแล้วก็เป็นตัวทุกข์; ดับ ความทุกข์ ก็คือ ดับความอยาก ดับความยึดถือเสีย; ทางปฏิบัติก็คือมรรคมี องค์ ๘, ผู้ใดปฏิบัติอยู่โดยมรรคมีองค์ ๘ ผู้นั้นจะไม่เกิดความอยากคือตัณหา, ไม่ เกิดความยึดถือ คืออุปาทาน, ดังนั้นผู้นั้นจึงไม่ปรากฏว่าทนอยู่ในกองทุกข์. นี้ เรียกว่ากฎของอริยสัจจ สำหรับให้มนุษย์อยู่โดยไม่ต้องมีความทุกข์.

ที่นี้มนุษย์ไม่เอา, ไม่สนใจ, มันปล่อยไปตามเรื่อง; ก็ผิดกฎอันนี้ ก็ต้องมี ความทุกข์. ถ้าควบคุมให้เป็นไปอย่างถูกต้อง, อย่าให้ตัณหาจูงจุมูก, อย่าให้ อุปาทานมาชื้อดอ, มันก็ไม่มี ความทุกข์ແລະ.

เอาไปสังเกตดู เอาไปปฏิบัติดู จนเกิดสันติปฏิภนใน ความดับทุกข์. เมื่อใด มีความทุกข์ ก็รู้สึกให้จริงจ้งว่ามันมาจากอะไร? เมื่อใดดับทุกข์ ก็รู้สึกในจิตใจจริงจ้ง ว่ามันดับไปได้อย่างไร? เพราะเหตุอะไร? นี้เรียกว่ากฎของอริยสัจจ์ ซึ่งเป็นกฎ ของธรรมชาติด้วยเหมือนกัน.

: สันติปฏิภนธรรมต่อ กฎของวัฏฏสงสาร.

ที่นี้จะพูดถึง กฎของวัฏฏสงสาร คือแคบเข้ามาอีก เป็นส่วนประกอบของ กฎอริยสัจจ์, เป็นส่วนหนึ่งของกฎอริยสัจจ์, เรียกว่าวัฏฏสงสาร. คือกิเลส ความโง่ ในความคิดนึก ความโลภ ความโกรธ ความหลง นี้เป็นความโง่แห่งความคิดนึก, มัน ก็ทำให้เกิดการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง, กระทำแล้วก็เกิดผลแห่งการกระทำอย่างใด อย่างหนึ่งตามสมควรแก่การกระทำ; แล้วก็ยังไม่หยุดกิเลสนี้ มันก็มีกิเลสอีก, แล้วก็ คิดอีก ทำอีก, รับผลอีก; คิดอีก ทำอีก รับผลอีก; นี้เรียกว่า วนเป็นวงกลม. นี้ วัฏฏสงสารในชีวิตประจำวันของคนเรานี้ແລະ : มันคิด แล้วมันทำ ได้รับผลแล้ว; มันคิด แล้วมันกระทำ แล้วมันก็ได้รับผล. แต่ละวันๆ มันอยู่อย่างนี้ ก็เลยเรียกว่า ว่ายเวียนอยู่ในวัฏฏสงสาร.

: สันติปฏิภนต่อ กฎแห่งวัฏฏสงสารตามแบบของพระพุทธเจ้า.

[ของพระพุทธเจ้าไม่เหมือนของพวกเชื่อข้ามภพข้ามชาติหลังตายเข้าโลง.]

ที่แล้วมาได้ยินได้ฟังมา : วัฏฏสงสารต้องข้ามภพข้ามชาติ, อยู่ในชาตินี้ เข้าโลงตาย แล้วไปเกิดใหม่, ตายแล้วเกิดใหม่ ตายแล้วเกิดใหม่ ตายแล้วเกิดใหม่,

นั่นเขาเรียกว่าวิภูฏสงสาร ในความหมายนั้น; มีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า. ความรู้ความคิดแบบนี้มีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า. แต่วิภูฏสงสารแบบของพระพุทธเจ้า คือ ที่นี้และเดี๋ยวนี้ เป็นวงกลมอยู่ที่นี้และเดี๋ยวนี้ นับไม่หวาดไม่ไหวในวันหนึ่งๆ นั้น. ที่มีกิเลส แล้วทำกรรม รับผลกรรม, แล้วมีกิเลส แล้วทำกรรม แล้วรับผลกรรม; อยู่ตรงนี้ : อยู่ที่ในชาติเดี๋ยวนี้ ก็มีวิภูฏสงสารนับไม่หวาดไม่ไหว. พวกก่อนพระพุทธเจ้าพูดว่า ชาตินี้ แล้วก็ตาย ไปเกิดอีก แล้วก็ตายแล้วไปเกิดอีก; ตายแล้วเปลี่ยนเป็นชาติวงหนึ่งๆ วงหนึ่งๆ ก็ดูเหมือน ๒-๓ ชาติ ที่เรียกว่าวงหนึ่ง.

วิภูฏสงสารแบบนี้เขาสอนกันอยู่ก่อน พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ไปแต่ต้อง. นี่ขอเตือนไว้บ่อยๆ; ขอเตือนไว้บ่อยๆ ว่า พระพุทธเจ้านั้นท่านไม่ใช่เหมือนกับพวกเราสมัยนี้ ที่ชอบขัดแย้ง ขัดคอคน. ท่านจะไม่ไปแต่ต้องความคิดนึกของเขามืออยู่ก่อน. เขาชอบอย่างนั้นก็ปล่อยไปตามใจเขา. ท่านก็บอกว่า นั่นก็ถูกของคุณ เมื่อคุณชอบอย่างนั้น. แต่ฉันจะพูดอย่างนี้, แล้วท่านก็พูดของท่าน โดยไม่ต้องไปติเตียนของคนอื่น ที่เขามีอย่างอื่น. ที่นี้พวกเราเดี๋ยวนี้ไม่เป็นอย่างนั้น. มันชอบแย้ง; มันอยากจะเด่น จะดังเพราะแย้ง. มันก็แย้ง ก็ขัดคอ ก็ทะเลาะวิวาทกันเรื่อยไป. พวกก่อนเขาเชื่อกันอยู่อย่างไร? พระพุทธเจ้าท่านจะไม่ไปแต่ต้อง. ถ้าไปแต่ต้อง ก็จะต้องเป็นประโยชน์แก่เขา, ส่งเสริมให้เขาได้รับผลตามนั้นจริงยิ่งขึ้น. เช่นว่า ถ้าคุณเชื่ออย่างนั้น คุณก็ทำอย่างนี้ซิ, แล้วก็ได้ดี, แล้วก็ทำอะไรดีมีประโยชน์ยิ่งขึ้นไป. แต่ว่าเราจะพูดสิ่งที่น่ากลัวกว่านั้น สำคัญกว่านั้น, คือวิภูฏสงสารตรงนี้ คุณควบคุมมันให้ได้ : ควบคุมกิเลส อย่าให้ทำกรรม อย่าต้องรับผลของกรรม, อย่ามีกิเลสอีก. นี้เรียกว่ากฎแห่งวิภูฏสงสาร ตามแบบของพระพุทธเจ้า.

มันเป็นกฎอยู่อย่างนี้ตามธรรมชาติ. เราก็จะต้องเกี่ยวข้องกับมันให้ดีๆ อย่าให้มันกัดเอา. สิ่งที่เป็นธรรมชาติมันเป็นของมันอย่างนั้นอย่างแน่นอน, แล้วเราไม่มีอำนาจที่จะไปเปลี่ยนแปลงมันหรอก; เราก็ระวังอย่าให้มันกัดเอาก็แล้วกัน; เราไม่ไปโง่ให้มันกัดเอา นี้เราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์.

: มองให้เห็นประจักษ์ชัดต่อ กฎของอิสรภาพ.

ที่ว่าจะต้องมองให้เห็นกันอีกข้อหนึ่งก็คือ อิสรภาพ. อิสรภาพเราชอบกันนัก, เราชอบมีอิสรภาพ; แต่เราก็ไม่รู้กฎของอิสรภาพ ว่าเราจะมีได้อย่างไร? หรือเราไม่อาจจะมิได้เพราะอย่างไร? มีพระบาลีว่า ยทตฺถิ สงฺขตฺ กิณฺจิจ ภาโว จ ยตฺถ ลพฺภติ -สังฆตธรรมใดๆ มีอยู่, ภพเป็นสิ่งที่หาได้ในที่ใดๆ; สพฺพํ อนิสฺสรํ เอตํ -ทั้งหมดนั้นไม่มีความเป็นอิสระ. คือถ้าว่า สังฆตธรรม- สิ่งที่มีการปรุงแต่งตามเหตุตามปัจจัยมีอยู่นี้ เท่าไรก็ตาม นิดเดียวก็ตาม, แล้วภพ คือความหลงว่าเป็นตัว เป็นตนอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นตัวกูอย่างนั้น อย่างนี้ หาได้ในที่ใด? คือในจิตใจไหน? ในจิตใจนั้น ในที่นั้น ไม่มีอิสรภาพ, ไม่มีอิสรภาพ; เพราะมันไปงัดถือสังฆตธรรมคือการปรุงแต่งเสียแล้ว, เกิดเป็นภพเพราะความยึดถือด้วยอุปาทานว่าเป็นอย่างนั้น ว่าเป็นอย่างนี้ มีภพขึ้นมาแล้ว.

ความรู้สึกที่มีภพนั้น เป็นความโง่ที่สุด, ไม่ใช่จิตที่เป็นอิสระ, มันเป็นจิตที่ตกอยู่ใต้ความโง่; ดังนั้นทั้งหมดนั้นไม่ใช่อิสรภาพ ไม่มีอิสรภาพ, ในสิ่งนั้น ในความรู้สึกอย่างนั้น. ฉะนั้นถ้าเราอยากจะมีอิสรภาพ ก็อย่าไปหลงในสิ่งปรุงแต่งคือสังขารนั้นแหละ; แล้วก็อย่าทำความรู้สึกโง่ ๆ ว่ามีตัวกูอย่างนั้น อย่างนี้. ถ้ามีตัวกูแล้ว บ่วงแห่งกิเลส บ่วงแห่งความทุกข์ มันก็คล้องเอาไปเป็นทาสเสมอแหละ. ถ้าเราไม่มีตัวเรา, ไม่มีภพสำหรับเรา, ไม่มีอะไรจะถูกคล้องเอาไป ถูกจับเอาไป; มันก็เป็นอิสระ จิตนั้นเป็นอิสระ เพราะจิตนั้นไม่มีภพ : ไม่มีความเป็นว่า ฉันเป็นอะไร. ถ้าฉันเป็นผิวเมียมันก็คล้องเอาไป; ถ้าฉันเป็นเมีย ผิวมันก็คล้องเอาไป; มันไม่มีอิสระได้. ฉะนั้นเราจึงไม่มีภพ ไม่มีความเป็นอะไร, เป็นจิตที่เป็นอิสระ ก็เรียกว่าอิสรภาพ. ฉะนั้นอย่าไปหลงอิสรภาพที่มนุษย์เขาหลงกันนัก. จะฆ่ากันตายอยู่ทุกวันๆ, มันก็ไม่ได้รับอิสรภาพ. เรามาหาอิสรภาพในภายใน แล้วก็จะได้อิสรภาพอย่างแท้จริง.

นี่ก็เป็นกฎของธรรมชาติ : อย่าไปหลงสังขตธรรม หรือสังขารปรุงแต่ง, จนเกิดความรู้สึกเป็นตัว เป็นตน เป็นเราอย่างนั้นอย่างนี้ นั่นไม่มีอิสรภาพ; จิตไม่หลงอย่างนั้น ไม่ถูกผูกพันอย่างนั้น นั่นคืออิสรภาพ; นี่เป็นกฎของธรรมชาติด้วยเหมือนกัน. เพราะว่ามีตัวตนเป็นภพ, มีตัวมีตนเมื่อไร ก็มีการกระทำกรรม มีการได้รับผลของกรรม, เวียนว่ายอยู่ในวงของกรรม; มันก็ไม่มีอิสรภาพ, แล้วก็ต้องเป็นไปตามกรรม. เพราะเป็นไปตามกรรม เพราะต้องเป็นไปตามกรรม จึงเรียกว่าไม่มีอิสรภาพ. พระนิพพานเท่านั้นแหละจะช่วยให้มีอิสรภาพ หรือมีอิสรภาพถึงที่สุด เพราะว่าหลุดพ้นจากความยึดถือ ความหมายมั่นใด ๆ ทั้งหมดทั้งสิ้นนั่นเอง.

นี่หมวดกฎของธรรมชาติ มีหลักเกณฑ์ มีความหมาย มีเรื่องราวอย่างนี้. ขอให้ท่านทั้งหลายรู้สึกมันให้ดี มีสันติวิถีโก ก็จะใช้เรียกว่ารู้สึกต่อกฎของธรรมชาติ.

หมวดที่ ๓. สันติวิถีโกต่อหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ.

[: มีสันติวิถีกรรมต่อธรรมความหมายที่ ๓ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.]

ที่นี้หมวดถัดไปเรียกว่า หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ; เมื่อเป็นสิ่งที่มีชีวิตแล้ว ก็อยู่ใต้กฎของธรรมชาติ, ก็มี หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. เราจะต้องทำให้สิ่งนี้ปรากฏแก่ใจของเรา คือมีสันติวิถีโกต่อหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. อันแรกก็จะว่า หน้าที่นี้ต้องกระทำตามกฎของธรรมชาตินั้นมีอยู่ ๒ ขั้นตอน. ขั้นตอนแรกคือ รอดชีวิตอยู่ได้. ขั้นตอนที่สองเมื่อรอดชีวิตอยู่ได้แล้ว ต้องได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้. นี่หน้าที่มีอยู่ ๒ ขั้นตอน.

: หน้าที่ขั้นแรก คือรอดชีวิตอยู่ได้.

เมื่อเรากินข้าว เมื่อใครก็ตามคนหนึ่งกินข้าวเข้าไปอย่างนี้; มันก็กินเข้าไปอย่างนั้นแหละ, กินเข้าไปตามธรรมดาของคนที่ว่า หิวก็กิน, อิ่มก็นอน, หิวก็กิน;

ไม่ได้สำนึกว่า อ้าว! น้ำมันเป็นกฎของธรรมชาติที่เราต้องกิน. พอเรากินข้าว เราก็รู้สึกถึงหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, เราก็จะกินเท่าที่มันเป็นหน้าที่ เท่าที่มันสมควรแก่หน้าที่. เรื่องกินตะกอละ กินมูมมาม กินแพงๆ จนเงินเดือนไม่พอใช้น้ำมันไม่มี, มันจะไม่มี. ถ้าเขารู้สึกหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติแล้ว, เขาก็ทำเท่าที่เป็นหน้าที่ของธรรมชาติ. เราจะต้องชวนขวยเพื่อความรอดชีวิต. เดียวนี้เราคิดดูเถอะ สิ่งต่างๆ ที่เป็นหน้าที่เพื่อรอดชีวิตอยู่ได้นี้ เราทำแล้วหรือยัง? เราทำหมดทุกอย่างแล้วหรือยัง? เราทำถูกต้องแล้วหรือยัง? ก็ไปทำลายให้ครบ ให้หมด ให้ถูกต้องหน้าที่เพื่อรอดชีวิตอยู่ได้.

: หน้าที่ขั้นที่สอง คือให้ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ.

ที่นี้หน้าที่เพื่อจะให้ได้รับสิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ; เช่น ได้บรรลุมรรคผลนิพพานนี้ ก็ทำต่อไปจากนั้น. ศีล สมาธิ ปัญญา หรือจะเรียกว่าอัฐางคิกมรรค, นี้เป็นหน้าที่เพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน. หน้าที่ตอนท้าย, หน้าที่ตอนหลัง คือหน้าที่ที่ให้ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ. แต่แล้วก็มีประโยชน์ลงมาถึงทำให้รอดชีวิตอยู่ได้เหมือนกัน : ถ้าคนมีศีล สมาธิ ปัญญา มีอัฐางคิกมรรคแล้ว มันตายยาก; เพราะว่าคนทุกคนรัก, ทุกคนบูชา, ทุกคนนับถือ; มันตายยาก ไม่เหมือนคนอันธพาล. นี้ให้รอดชีวิตอยู่ได้ง่าย; ครั้นรอดชีวิตอยู่ได้แล้วมันก็เป็นไปเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน ก้าวหน้าไปตามลำดับ.

ฉะนั้นขอให้ยึดถือเอาศีล สมาธิ ปัญญานี้เป็นหน้าที่สูงสุดของมนุษย์เถิด. บางทีจะเรียกว่าอัฐางคิกมรรคก็ได้เหมือนกัน; เพราะว่าอัฐางคิกมรรคมีองค์ ๘ นี้ พอมาจัดเป็นหมู่ๆ เข้ามาก็ได้ ๓ หมู่ คือ เป็นศีล สมาธิ ปัญญาด้วยเหมือนกัน. ฉะนั้นหน้าที่ของเราเพื่อให้ได้รับสิ่งสูงสุดสำหรับมนุษย์ ก็คือปฏิบัติในส่วนนี้.

: อุปมาของหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

ที่นี่ก็จะพูดอย่างอุปมา-ภาพพจน์กันบ้าง. พระธรรมเป็นกฎ เราจะต้องทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎ. พระธรรมคือกฎของธรรมชาติว่า มีอยู่อย่างนั้นๆ; เราต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ คือพระธรรม. อย่างนี้เรียกว่าเรารับใช้พระธรรม; เรารับใช้พระธรรม. นี่พูดอย่างอุปมา อย่างว่าเป็นคน เป็นตัว เป็นตนเป็นคน ว่าพระธรรมเหมือนกับบุคคลสูงสุด เราจะต้องเชื่อฟังพระธรรม รับใช้พระธรรม ทำตามสิ่งที่พระธรรมประสงฆ์ให้ทำ. คือกฎของธรรมชาติ บังคับให้ต้องทำเพื่ออยู่รอดและมีวิวัฒนาการ; เราก็ต้องทำนั้นแหละ เราก็ทำ นี่เรียกว่าเรารับใช้พระธรรม.

ในหมู่พุทธบริษัทนี้พูดได้ว่า เรารับใช้พระธรรม. แต่ถ้าในหมู่ศาสนาอื่นที่เขามีพระเจ้าที่เป็นตัวเป็นตน เขาก็ไม่พูดว่ารับใช้พระธรรม, เขาพูดว่ารับใช้พระเจ้า. อย่างศาสนาคริสต์ียน เขาก็รับใช้พระเจ้าเยโฮวา, หรืออิสลามเขาก็รับใช้พระเจ้าอัลลาะห์, อย่างนี้เป็นต้น. เขารับใช้พระเจ้า, แล้วเราพุทธบริษัทรับใช้พระธรรม. แล้วเขาก็กล่าวไว้ที่ว่า รับใช้พระเจ้านั้นคือรับใช้มนุษยทั้งปวง; เพราะว่าพระเจ้าต้องการให้ทุกคนปฏิบัติต่อมนุษยทั้งปวง ให้เขาได้รับความสุข. ถ้าเราทำตามคำสั่งของพระเจ้า ก็คือช่วยเหลือคนทั้งปวง. นี่ก็คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ที่พูดไว้ในรูปที่อุปมา หรือแฝงไว้ซึ่งข้อความที่ต้องคิด ต้องนึก. เราทุกคนจะต้องรับใช้พระธรรม, ถ้าเรามีพระธรรมเป็นสิ่งสูงสุด. หรือว่าเราจะต้องรับใช้พระเจ้า, ถ้าเรามีพระเจ้าเป็นสิ่งสูงสุด. ที่จริงพระธรรมที่เป็นกฎของธรรมชาตินั้นแหละ คือพระเจ้านั้นแหละ, นั่นเอง. รับใช้พระธรรม รับใช้พระเจ้า ก็คือรับใช้เพื่อนมนุษย์; แต่ไม่มีใครชอบ. คนเห็นแก่ตัวไม่ชอบรับใช้เพื่อนมนุษย์; มันเห็นแก่ตัว มันว่า นอนเสียดีกว่า, จะไปช่วยเหลือคนอื่น นอนเสียดีกว่า. นี่เขาไม่รู้จักพระเจ้า ไม่รู้จักพระธรรม ไม่รู้จักรับใช้พระเจ้า ไม่รู้จักรับใช้พระธรรม แล้วมันก็เป็นคนที่หดสั้นเข้าๆ จนหาความสุขไม่ได้. เพราะเขาไม่รับใช้พระธรรม ไม่รับใช้พระเจ้า.

: เคารพพระเจ้า คือเคารพพระธรรม.

เอ้า, พุดแล้ว ก็พุดเลยไปเสียให้ถึงที่สุดก็ได้ว่า เราพุทธบริษัทก็อย่าอวดดีไปเลย ก็มีพระเจ้าคือกฎของธรรมชาติ; พระธรรมที่เป็นกฎของธรรมชาตินั้นแหละเป็นพระเจ้า. ซึ่งแม้แต่พระพุทธเจ้าท่านก็เคารพ, เมื่อท่านไม่เห็นว่าเป็นใครในโลกนี้ควรแก่การเคารพ, แล้วท่านก็รู้ว่า โอ้! พระธรรมเป็นสิ่งที่ควรเคารพ; พระธรรมที่เราไปรู้ไปค้นจนรู้ แล้วเอามาสอนคนนั้นแหละ, พระธรรมนั้นแม้เราก็ต้องเคารพ. ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า พระพุทธเจ้าในอดีตก็ดี พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอนาคตก็ดี แม้พระพุทธเจ้าองค์นี้ เดียวนี้ก็ดี ล้วนแต่เคารพพระธรรม; ท่านว่าอย่างนั้น คนจะอยู่โดยไม่มีที่เคารพนั้นไม่ได้. แม้แต่เป็นพระพุทธเจ้าแล้วยังมีที่เคารพ; คือพระธรรม คือกฎของธรรมชาติ ซึ่งไม่มีใครรู้จัก, แล้วพระองค์เองเป็นผู้ไปรู้จัก เอามาสอน เอามาสอนให้คนรู้จักตาม, แล้วพระองค์ก็ยังคงเคารพพระธรรมอยู่ แล้วก็ปฏิบัติตามธรรม คือทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า เพื่อประโยชน์แก่คน. เมื่อพระพุทธเจ้ายังเคารพพระธรรม แล้วทำไมคนอย่างเรานี้จะไม่เคารพพระธรรม, จะไม่ปฏิบัติต่อพระธรรมอย่างเหมือนกับว่าเป็นพระเจ้าเล่า.

ดังนั้นเราจึงเคารพพระธรรมหรือพระเจ้า. เราจะเรียกว่าพระเจ้านี้ก็ได้ เราเคารพ หรือจะเรียกว่าพระธรรมก็ได้. เราเคารพพระธรรมเหมือนเคารพพระเจ้า. แล้วเรายังอ้อนวอนด้วย : อ้อนวอนพระเจ้า, อ้อนวอนพระธรรม. อย่าเป็นคนโง่ พุดจากก้าวร้าวดำเนินเตียนศาสนาอื่น, ว่ามัวแต่อ้อนวอนพระเจ้า. คนที่พุดอย่างนั้นเป็นคนโง่; ไม่รู้ว่าพระเจ้านั้นเป็นสิ่งที่ต้องอ้อนวอน; เหมือนกับพุทธบริษัทนี้ไม่มีพระเจ้าที่เป็นตัวตนอย่างนั้น, แต่ก็มีกฎของธรรมชาติ หรือตัวพระธรรมเป็นสิ่งที่ต้องอ้อนวอน. แต่ว่าไม่ใช่อ้อนวอนเหมือนกับบอกว่าขอทานอ้อนวอนขออะไร. อ้อนวอนคือขอทำตาม ขอประพฤติตาม. เราอ้อนวอนพระธรรม ให้พระธรรมช่วย. เราอ้อนวอนให้พระธรรมช่วย, โดยเราประพฤติตามพระธรรม, ตั้งใจเสียสละ

ประพฤติดตามพระธรรม, นั่นแหละคือการอ้อนวอนพระธรรม. ฉะนั้นอย่ารังเกียจการอ้อนวอนเลย; จะเรียกว่าประจบก็ได้ : เราประจบพระธรรม ขอให้พระธรรมช่วย โดยการประพฤติดตามพระธรรมอย่างเคร่งครัด.

ฉะนั้นเราก็มีการอ้อนวอนพระธรรม, และเมื่อทำผิดไปแล้วก็ขอโทษ. อย่างพระสงฆ์แสดงอาบัติก็ดี, หรือเราสวดมนต์ว่า กาเยน วาจาเย ว เจตสา วา, พุทุเช- กุกมมํ ปกตํ มยาเย ฯลฯ อะไรก็ดี; นี่มันคือการขอโทษ ขออ้อนวอนให้ยกโทษ, ทั้งที่พระธรรมนั้นไม่ใช่เป็นตัวตน บุคคลอะไร, แต่เป็นกฎของธรรมชาติอันสูงสุด เฉียบขาดเข้มแข็งยิ่งกว่าบุคคล หรือว่ายิ่งกว่าพระเจ้าที่เป็นบุคคล. ฉะนั้นเราจึงขออ้อนวอนต่อพระธรรม, ขอโทษต่อพระธรรมเมื่อได้ทำผิด, แล้วก็ขอขอบคุณพระธรรม เหมือนที่พวกอื่นเขาขอขอบคุณพระเจ้านะ. พวกที่ถือพระเจ้า เขาขอขอบคุณพระเจ้า, จะกิน จะนอน จะไปไหนมาไหน เขาขอขอบคุณพระเจ้า ที่ช่วยให้ปลอดภัย. นี่เราก็ขอขอบคุณของพระธรรมที่ช่วยให้ปลอดภัย.

: สรุปเรื่องสันติวิถีกรรมต่อหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ.

นี่เรียกว่าเป็นหน้าที่ : หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. เราต้องทำให้รอดชีวิตอยู่ เพื่อได้สิ่งที่ดีที่สุด; โดยการปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญา. รับใช้พระธรรม รับใช้พระเจ้า รับใช้เพื่อนมนุษย์; เป็นหน้าที่. เราเคารพ เราอ้อนวอน เราขอโทษ เราขอขอบคุณของพระธรรมด้วยใจจริง ด้วยความรู้สึกจริงๆ. ถ้าทำแต่พอเป็นพิธีไม่ต้องไม่สำเร็จประโยชน์; ทำให้ตายก็ไม่สำเร็จประโยชน์. แต่ถ้าทำด้วยใจจริงนะ เคารพพระธรรม อ้อนวอนพระธรรม ขอโทษพระธรรม ขอขอบคุณพระธรรม ด้วยความรู้สึกในใจจริงแล้ว, กลับจะมีประโยชน์; สิ่งต่างๆ จะเป็นไปด้วยดี, คือเป็นไปในทางปลอดภัย. นี่เรียกว่ามีสันติวิถีกรรมต่อหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ต่อพระเป็นเจ้า, ต่อพระธรรมที่เป็นกฎของธรรมชาติ.

หมวดที่ ๔. สันติวิถีโกต่อผลจากการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ.

[: มีสันติวิถีกรรมต่อธรรมชาติความหมายที่ ๔ คือ ผลของการปฏิบัติหน้าที่ฯ.]

: สันติวิถีโกต่อผลของการทำดี-ทำชั่ว.

เอ้า, ทีนี้สิ่งสุดท้ายหมวดที่ ๔ แม้เวลามันจะมากแล้ว, ก็จะต้องพูดให้จบ. ยิ่งอีกข้อเดียวจะจบ ก็คือธรรมะในฐานะที่เป็นผลเกิดจากหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. เราจะต้องมีสันติวิถีโก สันติวิถีกรรมต่อผลที่เกิดมาจากการปฏิบัติหน้าที่ ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. เรื่องผลจากการปฏิบัตินี้ ให้รู้สึกด้วยใจจริงนะ, ไม่ต้องเชื่อใครนะ, ว่าทำลงไปอย่างไร ก็จะมีผลตรงตามความหมายของการกระทำนั้น ๆ เช่น ทำดี-ดี, ทำชั่ว-ชั่ว เป็นต้น. ทำดีแล้วก็ดีเสร็จทันที, เพราะทำดี; ทำชั่วมันก็ชั่วเสร็จทันที, เพราะมันทำชั่ว; ไม่ต้องรอไปอีกอึดใจหนึ่งหรอก. พอทำเสร็จ ก็ชั่วเสร็จ ดีเสร็จ. นี่ก็ทันควันอย่างนี้. แม้จะมองไม่เห็นด้วยตาธรรมดา แต่เห็นได้ด้วยความรู้สึกที่เป็นสันติวิถีกรรม.

ทำดี ดีเสร็จ ทำชั่ว ชั่วเสร็จ มีผลตรงตามนั้น. นี่เรารู้สึกต่อผลที่ได้เกิดขึ้นทุกคราวไป; ผลของความชั่วมันก็ดี, ผลของความดีก็ดี. พอได้รับผลของความชั่วเป็นทุกขอยู่, ก็อย่าโวยวายไปเลย; มาดูให้รู้สึกเป็นสันติวิถีกรรมว่านี่มันเป็นผลของความชั่ว, ความชั่วมันนั้นเราทำแล้ว ได้รับผลอย่างนี้. แม้เราจะทำไปด้วยความโง่, ความเขลา, ความเป็นอันธพาล, ไม่มีปัญญาก็ตามเถอะ; ก็ได้ทำไปแล้ว แล้วมันก็ได้ผลอยู่. แล้วก็รู้สึกลับใจกันให้จริงๆ. นี่เรียกว่าสันติวิถีกรรมต่อการกระทำ ผลจากการกระทำ.

: สันติวิถีโกต่อผลจากการปฏิบัติหน้าที่ถูกต้อง-ไม่ถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้เราไม่สนใจว่านี่เป็นผลของการกระทำ. เรากินสบาย นอนสบาย ถ่ายสบาย หลับสบาย มีชีวิตสบาย. ก็คนนะที่มันจะนึกว่านี่เป็นผลของการปฏิบัติ

หน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ คือพระธรรม. ทำไมกินสบายอย่างนี้? มัน ละเมอๆ ไปอย่างนั้นหรือ? มันต้องมีการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายของพระธรรม, มันจึงได้มีการกินสบายอย่างนี้. เมื่อถ่ายอุจจาระสบาย ทำไมไม่นึกขอบคุณพระเจ้าบ้าง? ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะสะดวก สบายดี ทำไมไม่ขอบคุณของพระธรรม? ที่เราได้ประพฤติปฏิบัติต่อตัวเราเอง ต่อร่างกายของเราถูกต้อง เราจึงได้ถ่ายอุจจาระสบาย ถ่ายปัสสาวะสบาย. พุดแล้วมันก็น่าเกลียดหรือว่าน่าหัว ก็แล้วแต่จะมองเถอะ. แต่ว่าทำไมคนเราจึงไม่นึก ไม่ทำความรู้สึก; ปลอมมันเป็นเรื่องเพ้อๆ ละเมอๆ ไม่ต้องรู้ว่าอะไร. แต่พอเกิดไม่สบายขึ้นมาบ้าง ก็เดือดร้อนพลุ่งพล่าน โมโหโทโส, ไม่รู้จะไปโทษใคร; ก็จะต้องรู้ว่า อ้าว! นี่เพราะเราทำผิดนี่, เราจึงไม่ได้รับความสะดวกสบายแม้ในการกิน การถ่าย การอาบ การอะไรต่างๆ. เราไม่ได้รับความสบาย เพราะเรามันทำผิด.

ดังนั้นเมื่อกินสบาย เมื่อนอนสบาย เมื่อถ่ายสบาย เมื่อหลับสบาย, ก็นึกขอบคุณพระธรรมบ้างซิ ว่ามีอยู่สำหรับเราประพฤติปฏิบัติตรงตามนั้น แล้วเราก็จะได้รับผล คือกินสบาย นอนสบาย อาบสบาย ถ่ายสบาย หลับสบาย ชีวิตสบาย. นี่ยกตัวอย่างเท่านั้น; มันทุกอย่างเลยเมื่อเราไป ทำอะไรเข้า.

ในทางตรงกันข้าม คือไม่สบาย ก็ให้มีสันติวิถีกรรมในธรรมชาติที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ, ซึ่งเราประพฤติไม่ถูกต้อง หรือบกพร่อง เราจึงต้องไม่สบาย. ฉะนั้นเดี๋ยวนี้ที่มันไม่สบายอยู่ เป็นโรคอะไรอยู่ในตัว; ก็รู้เถอะว่าเพราะเราทำไม่ถูก ไม่ตรงตามกฎหมายของธรรมชาติในข้อนั้น. ไม่ต้องไปโทษใคร.

มันเป็นกฎหมายของธรรมชาติที่เราประพฤติ ปฏิบัติ กระทำไม่ถูกต้อง, เราจึงมีโรคภัยไข้เจ็บประจำตัว. หรือว่าสิ่งต่างๆ เรื่องเด็ก เรื่องผู้ใหญ่ เรื่องทรัพย์สิน เงินทอง เรื่องอะไร มันไม่เป็นไปตามที่เราต้องการ, ก็เพราะเราทำได้ทำผิด ได้ทำผิดต่อกฎของพระเจ้า มีผลไม่ตรงตามนั้น.

: การที่มีสันติปฏิโก เป็นการฝึกสติสูงสุด
ทำให้มีพระธรรมมาสิงสถิตในตน.

ฉะนั้นเมื่อเราเป็นอยู่สบายนั้นแหละ, มองเห็นข้อนี้เป็นการฝึกสติอย่างสูงสุดนะ. พอสบายขึ้นมาในเรื่องกินอาหาร, ก็มีสติว่า โอ้! นี่มันถูกต้อง. พอสบายเรื่องถ่ายอุจจาระ บัสสาวะ เมื่อนั่งอยู่นั้นแหละ, ก็ว่าโอ้! มีสติว่านี่มันมีความถูกต้อง. ซึ่งจะเรียกว่าขอบคุณพระเจ้าก็ได้. พวกที่เขาถือพระเจ้า เขาก็ขอบคุณพระเจ้า. เราก็ควรจะขอบคุณพระธรรม. ถ้าทำอย่างนี้จะมีพระธรรมเข้ามาสิงสถิตอยู่ในตน พุดแล้ว ก็คล้ายๆ กับว่าหลอกกัน ว่ามีพระธรรมเข้ามาสิงสถิตอยู่ในตน, คือความถูกต้องที่เข้ามาอยู่ในเรา เพราะการประพฤติ กระทำของเรา; แล้วเรากำลังมีความรู้สึกอย่างไร ก็รับรู้สีกันเสีย.

: การทำให้ร่างกายนี้เป็นพระวิหารของพระรัตนตรัย.

เอาตมาจะพูดโดยอุปมาอีกข้อหนึ่งว่า เมื่อร่างกายของเรา นี้ กลายเป็นพระวิหารที่ประทับของพระเจ้า หรือพระรัตนตรัย ก็แล้วแต่จะเรียก. เมื่อนั้นเราเป็นอย่างไร? มีหรือไม่มี? เคยทำหรือไม่? ได้เคยทำให้ร่างกายนี้เป็นวิหารที่ประทับของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือไม่มี? หรือของพระเจ้าหรือไม่? ถ้าได้ทำ และทำได้ รับรู้สีกเถอะว่า มันเป็นอย่างไร? เป็นอย่างไร? เป็นความสุข หรือเป็นความทุกข์? หรือว่าเป็นยิ่งไปกว่าความสุข คือเป็นความสะอาด สว่าง สงบ ถึงที่สุดอย่างไร? คนเหล่านี้ไม่เคยสนใจ. เมื่อได้ปฏิบัติถูกต้อง จนร่างกายนี้ได้กลายเป็นพระวิหารสำหรับพระพุทธเจ้ามาประทับอยู่, พระธรรมมาอยู่, พระสงฆ์มาอยู่, พระเจ้ามาอยู่; มันเป็นอย่างไร? ทำแล้วหรือยัง? ทำได้หรือไม่? ก็มีสติรู้อยู่ ตรวจสอบอยู่. แล้วมันก็จะค่อยๆ รู้ไปจนถึงว่า เมื่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มาอาศัยอยู่ในวิหารนี้แล้ว ก็จะมีอะไรในนั้นแหละ : ก็กลายเป็นเมืองของพระนิพพานไปแหละ. ในนั้นจะกลาย

เป็นเมืองของพระนิพพาน, ในจิตใจนั้นจะมีเมืองของพระนิพพาน : มีความว่างจากกิเลสอยู่ในจิตใจนั้น; จิตใจนั้นเป็นวิหารที่ประทับของพระพุทธเจ้า, ก็มีนิพพานอยู่ที่นั่น.

นิพพาน ปรมฺ สุญฺญํ ; ท่านกล่าวว่า นิพพาน ปรมฺ สุญฺญํ -นิพพานว่างอย่างยิ่ง; คือว่างจากความทุกข์ ว่างจากกิเลส ว่างจากตัณหา ว่างจากของกู. คือว่างอย่างนั้น เราารู้สึกหรือไม่? เราได้รู้รสหรือไม่? นิพพาน ปรมฺ สุขํ ก็ได้ -นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง. นี่ว่าแต่ปาก หรือว่าได้รับรู้ด้วยใจจริง? นี่นิพพานเข้ามาอยู่ในจิต สัมผัสกับจิต. พระนิพพานเป็นอายตนะที่จิตสัมผัสได้. เดียวนี้จิตได้สัมผัสพระนิพพานนั้น, ในฐานะเป็นอายตนะที่จิตสัมผัสได้. นี่เราได้ดื่ม ได้กินรสของพระธรรม. เราจะมีความสุขจนพูดไม่ได้, จนไม่มีคำบรรยาย.

: สุขรองจากสุขอย่างยิ่งของผู้ปฏิบัติถูกต้อง.

[ปฏิบัติถูกต้อง มีนิพพานอยู่จ่อหน้า สุขยิ่งกว่าคนธรรมดา.]

อ้อ, ขยับถอยมาอีกนิดหนึ่งว่า เพียงแต่มองเห็นว่าจะได้เท่านั้นแหละ, เห็นว่าได้แน่; มองเห็น เชื่อ ว่าต้องได้แน่ เพราะการกระทำกำลังถูกต้องอยู่, กำลังรุกหน้าเข้าไป, ก็ยังมีสุขนะ; สุขอย่างที่น้องๆ กันลงไป. เหมือนกับว่าคนเดินทางไกล ตากแดดมาตลอดวัน, กระจายน้ำเกลือเกิน; แล้วก็มาพบบ่อน้ำที่น้ำดีกินได้แล้ว; แต่ยังไม่กินได้ เพราะว่าไม่มีอะไรตัก, บ่อนี้ก็ลึกเกินไป; เขาก็ยังมีความพอใจ มีความพอใจที่ได้เพียงแต่เห็นน้ำ แต่ยังไม่ได้อีก. ก็มีความพอใจยิ่งกว่าเมื่อเดินมาไกลเที่ยง ร้อนกระจายไม่มีเห็นแววของน้ำเลย. พอมาเห็นน้ำ แม้ว่ายังตักกินไม่ได้; นี่เขาก็ยังมีความสุขระดับหนึ่งแล้ว.

เหมือนกับบุคคลที่ประพฤติปฏิบัติถูกต้อง มีพระนิพพานเป็นอารมณ์จ่อหน้าอยู่แล้วอย่างนี้, เขาก็มีความสุขยิ่งกว่าคนธรรมดา. ที่นี้ถ้าได้

พยายามจนกินน้ำนั้นได้, จะมีความสุขเพิ่มขึ้นอีกเท่าไร? ก็ลองคิดดู. คนโง่ๆ มาถึง เห็นน้ำในบ่อลึก, ดักกินไม่ถึง; คนโง่ก็นั่งร้องไห้อยู่. อย่างนี้ก็เรียกว่าช่วยไม่ได้; เพราะมันประพฤติกฎปฏิบัติไม่ถูกต้อง, ไม่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์. ก็ต้องกินให้ได้ซิ, ในเมื่อน้ำอยู่ตรงนี้ เห็นอยู่ตรงนี้. ใครลองคิดเถอะว่าจะทำอย่างไร? อาจเอาผ้าห่ม หย่อนลงไปให้ชุ่มน้ำแล้วยกขึ้นมาดูดกิน ก็ยังฉลาดกว่าคนโง่. เอ้า, ถ้าผ้าห่มไม่มี; ก็เอาเถววัลย์หรืออะไรหย่อนลงไป น้ำติดขึ้นมาก็ดูดกินได้. นี่ก็ยังคงคิดว่าที่จะไม่ได้ดูดกิน. เต็มวันเรายังทำไม่ได้แม้แต่เพียงเท่านั้น, แม้แต่เพียงเท่านั้น เรายังทำไม่ได้; มันไม่มีสันติปฏิภาณ. ขอให้ไปคิดกันเสียใหม่เถอะว่า มันจะต้องทำให้เป็นสันติปฏิภาณ.

เมื่อหมดกิเลส หมดความยึดถือ ไม่มีกิเลสเป็นสังขารเครื่องปรุงแต่ง, มันเป็นนิพพาน เป็นความเย็นถึงที่สุด. เหมือนบุรุษเดินทาง เหงื่อไหลไคลย้อย ตากแดดมาตลอดวัน, ได้กินน้ำที่เยือกเย็นใสสะอาด.

: ยาระงับสรรพทุกข์.

นี่ยังนึกขึ้นได้อีกหน่อยหนึ่งว่า ยาที่แจกไปวันก่อน ใครกินบ้างแล้ว? ใครได้กินบ้างแล้ว? ยาที่แจกไปวันก่อนว่า **ไม่รู้ไม่ชี้, ช้างหัวมัน, เช่นนั้นเอง, ไม่มีกู-ของกู, ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น, ตายก่อนตาย, ดับไม่เหลือ, เอาใส่หม้อต้มกิน ใครได้กินแล้ว?** นี่มันไม่ยากเลย.

ขอให้ **ไม่รู้ไม่ชี้** ออกมาได้ ในกรณีที่จะไม่รู้ไม่ชี้, แล้วจิตจะเปลี่ยนเป็นคนละชนิด. **ช้างหัวมัน** นั้นก็ไม่แล้ว, ในกรณีที่จะต้องช้างหัวมัน. จะมานอนวิดกักงวล ให้ปวดหัว ให้นอนไม่หลับอยู่ทำไมล่ะ ก็ช้างหัวมันออกไปเสียได้. หรือว่าเป็นห้วง-อะไรอยู่, สิ่งของ บุคคล อะไรรก็ตามที่เป็นห้วงอะไรอยู่; ก็ช้างหัวมัน เท่านั้นแหละ มันก็เปลี่ยนทันที.

มันเหมือนกับว่าร้อนกลายเป็นเย็น. นี่พยายามไปศึกษากันเรื่อยๆ ไป, ไม่มีขีดจำกัด : รู้จักใช้ **ไม่รู้ไม่ชี้** ช้างหัวมัน เช่นนั้นเอง.

: หัวใจของพระพุทธศาสนา - เช่นนั่นเอง.

หัวใจพุทธศาสนา : เช่นนั่นเอง เช่นนั่นเอง; ถ้าเช่นนั้นเองได้แล้วก็ไม่มี ความทุกข์เลย. ใครเช่นนั้นเองได้; คนนั้นเป็นตถาคต. ตถาคตนี้ไม่ได้หมายถึง พระพุทธเจ้าอย่างเดียว; ใครก็ได้ถ้าถึงตถา คือความเป็นเช่นนั้นเอง, คนนั้นเป็น ตถาคต คือจบกิจของมนุษย์ เป็นผู้สำเร็จ จบกิจของมนุษย์, เรียกว่า ตถาคต; คือ พระอรหันต์ทั้งหลาย รวมทั้งพระพุทธเจ้าด้วย นั่นคือตถาคต. ถ้ายังไม่เชื่อเดี๋ยวนี้อ ก็จำไว้ก่อน, แล้วขอให้ไปศึกษาค้นคว้าในพระบาลี, ในอะไรต่อไปอีก, ก็จะพบว่า คำว่าตถาคตนั้น เขาหมายถึงคนที่เข้าถึงความจริงของทุกสิ่ง คือ เช่นนั่นเอง. ผู้ใดถึงเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง คนนั้น เรียกว่าตถาคต. อย่างน้อยเป็นพระอรหันต์. พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียกพระองค์เองว่าตถาคต, ใช้คำว่าตถาคตแก่พระองค์เอง. นี่เป็นธรรมเนียมมาแต่กาลก่อนโน้น.

ก่อนพระพุทธเจ้า เขาใช้คำนี้กันมาสำหรับเรียก คนที่ได้ถึงจุดสูงสุดของ ธรรมะของศาสนา. แล้วแต่ว่าศาสนานั้นจะบัญญัติไว้อย่างไร? ในพุทธศาสนานี้ บัญญัติพระนิพพาน ว่าเป็นจุดสูงสุดของตถา, ใครถึงตถา คนนั้นเป็นตถาคต. ตถา คือความเป็นเช่นนั้นเอง ซึ่งเมื่อใครเข้าไปถึงแล้ว ก็หมดกิเลส, ไม่อาจจะเกิด กิเลส, หมดกรรม หมดวิภวัญจะ หมดอะไรทุกอย่าง; นั่นคือตถาคต. ฉะนั้นเรากำลังเดิน ตามรอยตถาคต, รู้จักใช้ ไม่รู้ไม่ชี้กะมิง, หยาบคายอย่างนี้แหละ; ลองดูเถอะ. สิ่งที่มาบกวอนจิตใจนักแหละ พอไม่รู้ไม่ชี้กะมิงนั่นแหละ ก็เปลี่ยนเป็นคนละคน. ชั่งหัวมัน; มารบกวอนรำคาญนักก็ช่างหัวมัน.

เช่นนั้นเองนั่นแหละสำคัญที่สุด. ไม่มีตัวกู-ของกู, ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น, ตายก่อนตาย, มันรวมอยู่ที่นี้; มันรวมอยู่ในคำว่า เช่นนั่นเอง. แล้วก็ดับไม่ เหลือ; สมัครดับไม่เหลือ.

นี่คือผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ; ไม่มีความทุกข์ ไม่มีปัญหาเหลืออยู่. ฉะนั้นขอให้รู้จักทำให้เป็นสันติปฏิกรรม. ไม่ใช่จะเป็นการทวงบุญคุณของพระธรรม แทนพระธรรมอะไร; แต่ให้มันเป็นการประพฤติปฏิบัติ ให้มีสติตามที่ควรจะมี; พอได้รับความสะดวกสบายก็รู้ว่า มันเป็นผลของการกระทำที่ถูกต้องตามความประสงค์ของพระเจ้า หรือของพระธรรมที่เป็นกฎหมายของธรรมชาติ.

นี่ข้อที่ ๔ มีสันติปฏิกรรมซึมซาบด้วยจิตใจของตนเอง ต่อผลที่เกิดมาจากหน้าที่. นับตั้งแต่วันนี้ กินข้าวสบาย ดื่มน้ำสบาย ถ่ายอุจจาระสบาย ถ่ายปัสสาวะสบาย ก็อย่าลืม! มีสติระลึกนึกถึงการที่เราประพฤติกระทำถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ จนเรามือนามัยดี ไม่มีโรค. แล้วคนนี้ก็จะมีพระธรรมสิงสถิตอยู่ในจิตใจของเขามากขึ้นๆ จนร่างกายของเขากลายเป็นพระวิหารที่อยู่ของพระพุทธเจ้า หรือของพระเป็นเจ้าได้เป็นแน่นอน.

[ทบทวน.]

ทบทวนสั้นๆ ว่า มีสันติปฏิกรรมในตัวธรรมชาติ, ซึ่งเข้ามาแวดล้อมเรา; มีสันติปฏิกรรมในตัวกฎหมายของธรรมชาติ, ที่บังคับสิ่งต่างๆ ให้เป็นไป รวมทั้งตัวเราด้วย; ก็มีสันติปฏิกรรมในหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ, ซึ่งสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายจะต้องประพฤติกระทำ; แล้วก็มีสันติปฏิกรรม ในผลของการกระทำหน้าที่นั้นแล้วอย่างถูกต้อง. ธรรมะมี ๔ ความหมาย ทุกความหมายต้องเป็นสันติปฏิกรรมแก่เรา.

นี่เรียกว่าวันนี้เรามารู้จักพระธรรม, รู้จักการดีมรสของพระธรรม กระทั่งรู้จักตัวผู้ดีม คือจิตที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม; ก็จะมีพระธรรมอยู่กับเนื้อกับตัวมากขึ้น, มีพระเจ้าอยู่กับเนื้อกับตัวมากขึ้น. เดียวนี้ยังไม่เป็นไปไม่ได้ เพราะเรายังขาดสติ,

ขาดปัญญา, ขาดมโนกรรม คือความรู้สึกนึกที่เป็นสันติวิถีโก; เราก็มไม่มีพระธรรมที่แท้จริง ไม่ได้ดีมรสของพระธรรมที่แท้จริง. ไม่ได้กินแม้แต่กากมะพร้าว, ไม่ต้องพูดถึงน้ำกะทิอย่างนี้เป็นต้น. เราก็เลยไม่ได้อะไร. แล้วไม่กี่ปีไม่กี่สิบปี ก็จะต้องตาย.

นี่ควรจะระวังไว้ให้ดี ว่าควรมีสันติวิถีกรรม ไม่อย่างนั้นจะเป็นโมฆะบุรุษ. โมฆะบุรุษ คือมือไม่มีอะไร, มือเปล่า. มือเปล่าไม่ได้มีอะไรที่เป็นของดีที่ถืออยู่. พุดโดยสมมุติว่า เป็นบุคคลมือเปล่า กำมือเปล่า เป็นโมฆะบุรุษ. พระพุทธเจ้าได้เคยทรงทำภิกษุองค์หนึ่งซึ่งจบพระไตรปิฎก, จบพระไตรปิฎกด้วยการศึกษาเล่าเรียน แต่ไม่มีสันติวิถีกรรมว่า *ไอ้มือเปล่ามาแล้วโว้ย! พอพระองค์นั้นกลับไป ไอ้มือเปล่าไปแล้วโว้ย!* นี่คิดดู, เรียกว่า *มันมือเปล่า.*

คำกลอนปรมาตมธรรมคำกลอน ที่เพ็งพิมพ์ไปแจก มีอยู่บรรทัดหนึ่ง ไปอ่านดูให้ดีเถอะ. เงินทองหาได้มันไม่ไยดี, ะนาต ๗ ซี่ นี่แลของเรา, *คว่ำมือนอนตาย* อย่างคิดมักง่าย *หงายมือไปเปล่า.* แม้คนนี่มาทั้งที่ ไม่ได้อะไรนอกจากระนาต ๗ ซี่ กลับไป, จะคว่ำมือหรือจะหงายมือ ในมือนั้นก็ยังเปล่า ไม่มีอะไร. นี่ใครรู้สึกสลดใจก็รีบทำ. รีบทำให้มันไม่ต้องเปล่า, ไม่ต้องไปเปล่า, ไม่มีเพียงระนาต ๗ ซี่ที่ใส่โลง.

เอาละเป็นอันว่า จะรับประกันได้ว่า ถ้าเราจะชวนชวายุกันในเรื่องนี้, คือให้ธรรมะเป็นสันติวิถีกรรมแก่เราแล้ว, ปัญหาของเราในฐานะที่เป็นพุทธบริษัทก็จะหมดไป หมดไป ไม่มีปัญหาเหลือ. ความเป็นพุทธบริษัทของเราไม่เป็นหมัน. พระพุทธศาสนาไม่เป็นหมัน. ก็ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธานุชาสนา.

การบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาจึงขอยุติการบรรยาย; เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทของพระธรรมเป็นคณสาชยาย ส่งเสริมกำลังจิตใจในการประพฤติปฏิบัติต่อพระธรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป สืบไปเทอญ.

ภาคผนวก

สันติภูจฺจโก*

เรื่องที่จะพูดกันในวันนี้ ไม่มีอะไรมาก; แต่ก็มีอะไรบางอย่างที่มันซ่อนเร้นอยู่ : นี่คือเท่าที่ผมสังเกตเห็น และเห็น ก็มีแต่เรียน อุตส่าห์เรียน อุตส่าห์ค้นคว้า อุตส่าห์จำ กระทั่งอุตส่าห์ทำความเข้าใจ; แต่แล้วมันยังขาดอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ได้ทำก็คือ การปฏิบัติ เกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ ที่เราศึกษา เล่าเรียน จดจำ.

หลักธรรมเกิดขึ้นจากการสังเกตของมนุษย์ในรูปแบบ เหมือนวิทยาศาสตร์.

อยากจะทำให้เข้าใจกันมาเสียตั้งแต่ต้นเงื่อนทีเดียว; คือว่าธรรมะทั้งหลาย หลักธรรมที่เราเรียกกันว่า ความรู้ทางธรรมะ พระธรรมนี้ เกิดขึ้นได้จากการสังเกตของมนุษย์เรา ในรูปแบบเหมือนกับวิทยาศาสตร์อย่างนั้นแหละ; คือต้องมองเห็นสิ่งนั้นๆ. ไม่เกี่ยวกับการคำนวณ. ถ้าคำนวณมันก็เป็นเรื่องของปรัชญา หรือตรรกะ หรืออะไรไปเสีย; มันต้องเป็นสิ่งที่เรากระทบกันเข้าและรู้สึก แล้วก็รู้ได้เอง. ที่พูด

* ธรรมบรรยายอบรมพระภิกษุสงฆ์ในพรรษา, ที่ลานหินโค้ง, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๒๒

อย่างนี้ไม่ใช่ลบลู่พระคุณของพระพุทธเจ้า หรือพระศาสดาแต่กาลก่อน ซึ่งเราได้
อาศัยความรู้ของท่าน.

ความรู้ทางธรรมะ ธรรมชาติมีไว้ให้พอมที่มนุษย์จะรู้ได้เอง.

ที่จริงความรู้ ที่เรียกว่าธรรมะนี้ มนุษย์อาจจะรู้ได้ด้วยตนเอง, ธรรมชาติมี
ไว้ให้เพียงพอมที่มนุษย์จะรู้ได้ด้วยตนเอง; แต่แล้วมนุษย์ก็เหลวไหลเสียเอง คือไม่
หยิบขึ้นมาสนใจในส่วนที่เป็นเรื่องทางจิตใจ; คงทำกันไปแต่ในเรื่องทางวัตถุ ก็เลย
ก้าวหน้า เจริญ ก้าวหน้าจนเลยเถิด; เรื่องทางจิตใจก็ชะงักอยู่ หรือยังคงมืดมัวอยู่.

: ยกตัวอย่าง -คนป่าเปี้ยกฝนนึกหลบและทำที่ป้องกันได้เอง.

ที่ว่า “จะรู้ได้โดยธรรมชาติ” นั้น ก็ตั้งต้นมองดูตั้งแต่เรื่องง่ายๆ ทาง-
วัตถุ : อย่างคนป่าเปี้ยกฝน ก็มุดเข้าไปในถ้ำ หรือในโพรงไม้ หรืออะไรก็แล้วแต่,
มันนึกได้เอง สังเกตได้เอง. ต่อมา มันนึกถึงที่ว่าจะทำเพิงอยู่ ทำกระท่อมอยู่ ก็
เป็นเรื่องที่นึก ค่อยๆ นึกขึ้นมาได้เอง เพราะก่อนนั้น มันไม่มีตัวอย่าง, จะว่าใครสอน
ก็ไม่มี, มันค่อยๆ นึกขึ้นมาได้เอง สำหรับคนแรก แล้วทำขึ้น ค่อยๆ ทำขึ้น, คนที่
หลังก็เอาอย่าง. นี้เรียกว่า ตามธรรมชาติแล้วมันมีพอมที่ว่าจะรู้สึก คิดนึกได้เอง
แล้วก็ทำขึ้นมา ก็ทำเป็นแบบฉบับมา แล้วก็ก้าวหน้าเรื่อย. นี่มันเป็นเสียแต่เรื่อง
ทางวัตถุ, เรื่องทางจิตใจไม่ค่อยคิด ไม่ค่อยนึก; เพราะว่ามันไม่ค่อยจะมีปัญหา
เดือดร้อนรุนแรงเหมือนกับเรื่องทางวัตถุ สำหรับคนเหล่านี้ ในระดับนี้.

: เห็นเรื่องทางจิตสูงขึ้น จนรู้จักแก่ทุกข์.

ต่อมาเมื่อคนฉลาดขึ้น จึงค่อยมองเห็นเรื่องทางจิตใจ; นี้เรื่องทางจิตใจ
มาทีหลัง. ที่นี้ก็มีเรื่องระหว่างวัตถุกับจิตใจ เช่นว่า การอยู่ด้วยกันโดยไม่สามัคคี
การเบียดเบียนกัน; อย่างนี้มนุษย์ค่อยสังเกตเห็นได้เอง; แล้วก็พยายามอยู่อย่าง

สามัคคีกัน ไม่เบียดเบียนกัน มีศีลธรรมเกิดขึ้น; เป็นเรื่องทางกาย หรือภายนอกอยู่มาก ยังไม่ใช่เรื่องทางจิตใจ.

จนกว่าจะมีคนฉลาดต่อไปอีก : สังเกตเห็นความรู้สึกทางจิตใจที่มันเกิดขึ้นแล้ว ร้อนหรือเป็นทุกข์มากเหลือเกิน. คนเริ่มสังเกตเห็นความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความอิจฉาริษยาอะไรนี่ ที่เรียกกันว่ากิเลส; มันก็เลยพบได้เองว่า เราอย่าไปคิดอย่างนั้น หรือว่าเราบังคับความคิดไว้อย่าให้คิดอย่างนั้น หรืออย่าให้รู้สึกอย่างนั้น. นี่เรื่องทางจิตใจมันก็เกิดขึ้น ซึ่งคนทุกคนควรจะรู้จักคิด รู้จักสังเกต; แล้วก็คิดจนรู้เรื่องของตัวว่า ความคิดอย่างนี้ไม่ไหว ไม่อยากคิด, ความคิดอย่างตรงกันข้ามดีกว่า; หรือรู้จักเรื่องฟุ้งซ่าน กระวนกระวายของจิตใจ แล้วก็รู้จักบังคับจิตใจให้สงบลงที่เรียกว่าสมาธิ; ก็พบขึ้นมาตามลำดับ. มันพูดได้ว่า ไม่มีใครสอนตั้งแต่ที่แรก เพราะมันยังไม่มีใครรู้ แต่เหตุการณ์มันบังคับให้คนบางคนคิดค้น แล้วก็พบ ทำได้, เพื่อนเอาอย่าง, หรือค่อยสอนกันมาทีหลัง.

ที่พูดอย่างนี้หมายความว่าธรรมชาติมันมีให้เรา สำหรับจะคิดจะค้น จะรู้ได้ โดยธรรมชาติ โดยที่คนหนึ่งๆ ก็อาจจะรู้ได้ แล้วเขาก็พบอะไรมากขึ้นๆ; เช่นเรื่องสมาธิสูงสุดถึงขนาดเป็นสมาบัติ เขาก็พบกันแล้วก่อนพุทธกาล; จนกว่าจะมาพบทางสติปัญญา ทางวิปัสสนาเพิ่มขึ้น.

ยิ่งเรียนจะยิ่งโง่, ถ้าไม่เข้ารูปกับธรรมชาติ.

เราในยุคนี้ จะโง่มาก หรือว่าอะไรไป หรือว่าเกินโง่ ที่ไม่มีอะไรที่สังเกตได้ด้วยตนเองเลย แล้วก็หวังแต่จะเรียน แล้วก็เรียนอย่างท่องจำ มันก็ยังไม่เข้าใจอยู่นั้นแหละ; ฉะนั้นลองย้อนกลับไปเป็นมนุษย์สมัยโน้นกันดูบ้าง : ๒,๐๐๐ ปี ๓,๐๐๐ ปี ก็ยังได้; ๔,๐๐๐ ปีก็คงจะถึง, ผมคิดว่า คำนวณดูแล้ว : เมื่อ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว มนุษย์รู้เรื่องทางจิตใจพอสมควร; ให้ ๒,๕๐๐ ปีนี้เรียกว่าสูงสุด คือพระพุทธเจ้า. ทำไมเราไม่เป็นคนอย่างนั้นกันบ้าง, คือไม่เป็นคนเมื่อ ๓,๐๐๐-๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว?

มาเป็นคนเดียวนี้ ก็จะต้องไปเสียว่าซุบมือเปิบมั่ง : อะไรๆ ก็จะมาเรียน เอาๆ, ยิ่งเรียนยิ่งโง่; เพราะมันไม่เข้ารูปกับกับเรื่องของธรรมชาติ ที่มันต้องเกิดเป็น ปัญหาขึ้นในจิตใจของเราก่อน, แล้วเราก็แก้ปัญหาโดยธรรมชาติ ตามธรรมชาติ ตามความรู้สึกนึกคิดนี้ ตามธรรมชาติ หรือที่ขึ้นอยู่กับสัญชาตญาณเป็นส่วนมาก.

คิดค้นทำให้เห็นเป็นเรื่องถูกต้องจริง จะตรงกับที่ทรงสั่งสอน.

ลองมีหลักว่า เราจะเป็นผู้คิดค้นขึ้นมาเองบ้าง. ความคิดอย่างนี้เกิดขึ้นมาแล้วเป็นทุกข์, แล้วทำไมเราไม่คิดหาวิธีที่จะกำจัดความคิดอย่างนี้เล่า? มันจะรู้เร็วขึ้น จะรู้ตรงกับที่เขาเคยรู้กันมาก่อน แล้วก็รู้จริงไม่ใช่รู้จำ. เดี่ยวนี้ดูจะเป็นรู้จำไปเสียหมด จด หรือจำๆ แล้วกลับไปบ้าน แล้วก็ไปเก็บๆ ไว้อย่างนั้นแหละ ไม่ได้เอาออกใช้ หรือว่าไม่ได้ทำให้เป็นเรื่องจริงขึ้นมา. กลัวว่าจะได้ประโยชน์น้อย, แม้ในการบวชนี้จะ ได้ประโยชน์น้อย, จะต้องกระทำให้มันได้ประโยชน์มาก; คือทำเสมือนหนึ่งเป็นเรื่องที่ เราคิดค้นเองขึ้นมาเอง แล้วมันก็จะไปตรงกับที่พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ แน่นอน แหละ. ถ้ามันถูก มันก็จะไปตรงกันเอง; ถ้ามันยังไม่ถูก มันก็ไม่ตรง. ถ้าเราคิดได้เอง มองเอง อะไรเองขึ้นมาอย่างนี้, มันรู้มากกว่า รู้สึกกว่า รู้ชัดกว่า รู้จริงกว่า.

ธรรมะจริงต้องเป็นสันติปฏิภโก ปัจฉิตตังเวทิตัพโพวิญญูหิ.

นี่หวังว่ามาจดเอาไปจากโรงเรียน จากหนังสือหนังสือ, นั่นเป็นความจำ ไม่ได้รู้จักสิ่งเหล่านั้นจริงๆ; คือไม่รู้ธรรมะชนิดที่เรียกว่าเป็นธรรมะ. ธรรมะจริงๆ ต้องเป็นสันติปฏิภโก -อันบุคคลพึงเห็นเอง, นั่นแหละ; หรือปัจจุตตัง เวทิตัพโพวิญญูหิ -คนมีปัญญารู้เห็นได้เฉพาะตน. พระพุทธเจ้าท่านก็เห็นเฉพาะท่าน, เราก็ต้องเห็นเฉพาะเราอย่างนี้. แม้ว่าเราจะรับคำสั่งสอนมาจากพระพุทธเจ้า ก็ยังเป็นรู้จำ อยู่นั่นเอง; ต้องเอามาทำจนให้เป็นเรื่องจริง แล้วก็รู้จัก รู้จริง เหมือน พระพุทธเจ้าท่านรู้ นี่จึงจะเป็นสันติปฏิภโก คือเห็นเอง, หรือปัจจุตตัง เวทิตัพโพ - รู้เฉพาะตนๆ ๆ.

สังจธรรม เป็นอกาลโก -ไม่จำกัดกาล.

มีคำว่า อกาลโก อยู่บทหนึ่ง คือไม่จำกัดเวลา ไม่จำกัดยุค ไม่จำกัดสมัย. ความจริงของธรรมชาติไม่จำกัดยุค ไม่จำกัดสมัย; ที่พันปี ที่หมื่นปี ความทุกข์ มันก็ยังอย่างนี้, เหตุให้เกิดทุกข์ มันก็อย่างนี้, ทางดับทุกข์ ความดับทุกข์ มันก็เป็นอย่างนี้; ฉะนั้นเราควรจะหยาบขึ้นมา คือค้นให้พบ แล้วมันก็เหมือนกัน : เหมือนกับที่ผู้เฒ่าพบ, ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้.

เรียนรู้เข้าใจ ยังไม่ใช่สันติปฏิญญา ต้องทำให้ประจักษ์เกิดผลต่อไป.

อย่าเข้าใจว่าเราเรียน อย่างที่เรียน ที่อ่าน ที่เขียน ที่อะไรกันแล้วมันจะรู้, ยังไม่รู้หรอก, มันเพียงแต่จำได้ หรือเข้าใจเท่านั้น, ยังไม่ประจักษ์. เข้าใจมันไปตามเหตุผล นึกคิดไปตามเหตุผล ดริกไปตามอาการ มันก็เข้าใจได้, อย่างสามัญ-สำนึกก็มี อย่างปัญญา คำนวณด้วยตรรกะ ด้วยอะไรก็มี มันก็เข้าใจได้; แต่ยังไม่รู้จริง ไม่รู้แจ้งโดยประจักษ์ อย่างที่เรียกกันว่าตรัสรู้, ยังจะต้องทำต่อไป.

ผู้รู้ธรรมะ คือผู้ทำและรู้สึกผลของการทำด้วยกาย วาจา ใจ.

ที่ว่า “ทำ” หรือ “ปฏิบัติ” นี้ ไม่ใช่ทำของ, ไม่ใช่ทำสิ่งของ; มันเป็นเรื่องประพัตติด้วยกาย วาจา ใจ แล้วเกิดผลขึ้นมา เรารู้สึก เรารู้จักผลอันนั้น, เมื่อนั้นจึงจะเรียกว่าผู้รู้ธรรมะ. ฉะนั้นต้องเอาไปปฏิบัติ ใช้คำอื่นก็ไม่เหมาะ ไม่มีคำอะไร; เอาไปปฏิบัติ เอาไปทำให้เป็นการกระทำ คือปฏิบัติทางศาสนา. การกระทำกรรมกระทำอะไรอย่างนั้น มันอีกคำหนึ่ง มันก็กระทำเหมือนกัน เดียวนี้เป็นการปฏิบัติทางธรรม ทางศาสนา ดูเหมือนเขาเรียกกันว่า commitment, แทนที่จะเรียกว่า conduct หรืออะไรทำนองนี้; คือมันเป็นการปฏิบัติตามหลักของพระศาสนา.

การปฏิบัติให้มีสันติภูฏิกได้อย่างไร?

ที่นี่เราจะต้องปฏิบัติตามที่ได้รู้มา ได้เรียนมา. เรื่องปฏิบัตินั้นก็ตามหลักที่เรียนไปแล้ว; เช่นอย่างว่า สัมมัปปธาน ๔ : พยายามไม่ให้บาปเกิดขึ้น, พยายามละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว, พยายามทำให้อกุศลเกิดขึ้น, แล้วรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้อยู่ตลอดไป. อย่างนี้ มันยังไม่ค่อยได้ทำ. หรือบางทีก็กล่าวเป็นหลักกลางๆไว้ว่า เรื่องที่เราจะต้องคอยระวัง ก็ต้องคอยระวังกันจริงๆ; เรื่องที่จะต้องคอยเว้น ก็ต้องเว้นกันจริงๆ; ที่จะต้องคอยบรรเทาๆ, เพราะเรื่องบางเรื่อง มันมีได้แต่เพียงบรรเทาๆ, ก็ต้องบรรเทากันจริงๆ; อย่างนี้เป็นต้น.

ถ้าฟังมาพอสมควรแล้ว ก็จะได้รู้ว่าอะไรที่จะต้องเว้น หรือเว้นขาด เช่นเว้นปาณาติบาต อทินนาทาน เป็นต้น, นี่ต้องเว้น. เรื่องระวังไม่ให้เข้ามา ก็เป็นเรื่องอันตรายอะไรก็ได้, หรือความคิดนึกที่มันจะเกิดขึ้น เกี่ยวกับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างนี้ ก็ต้องรู้สึกตัว และระวัง; มันจึงต่างกับที่ว่า บางเรื่อง บางชนิดมันเว้นขาดได้, บางชนิดมันได้แต่คอยระวังไว้ๆ ไม่ให้เกิดขึ้น จนมันจะไม่เกิดขึ้นได้เป็นนิสัย.

คอยบรรเทานั้น หมายถึงว่าบางเรื่อง บางชนิด จิตจะเว้นขาดก็ไม่ได้; มันมีลักษณะให้คอยบรรเทา. เช่น อกุศลวิตก -ความคิดที่เป็นอกุศล ก็เป็นเรื่องที่คอยบรรเทาๆ, หรือเรื่องอนุสัย -ความเคยชินของกิเลส ที่จะเกิดกิเลสนั้น ก็ใช้คำว่า บรรเทาเหมือนกัน : บรรเทาอนุสัย; ถ้าเราไม่ทำให้เกิดกิเลสครั้งหนึ่ง อนุสัยภายในที่เป็นความเคยชินของกิเลสก็บรรเทาลงนิดหนึ่ง หน่วยหนึ่งว่าอย่างนั้นเถอะ, ถ้าเราไปทำเป็นเรื่องกิเลสเข้าหน่วยหนึ่ง มันก็เพิ่มขึ้นมาหน่วยหนึ่ง, ถ้าเราเว้นได้ มันก็เลยลดลงไปหน่วยหนึ่ง. นี่เรียกว่าบรรเทา, บรรเทาเรื่อยไป. การไม่ทำความชั่วครั้งหนึ่ง จะบรรเทานิสัยแห่งความชั่วลงไปหน่วยหนึ่งๆ ทุกทีไปที่ไม่ทำความชั่ว.

ดังนั้นเอาไปจับกันดูให้ตัวเองว่า เราจะต้องเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ชัดเหมือนกับที่คนสมัยโน้น คนสมัยแรกที่เขาได้พบเรื่องนี้ บัญญัติเรื่องนี้ขึ้นมาอย่างนั้นแหละ; เราก็ทำอย่างนั้นเหมือนกัน นี้จะได้ผลเต็มที่. คนแรกที่จะรู้จักบาป รู้จักความชั่ว เขาเอาจริงกับมันที่จะละ จะเว้น จะบรรเทา จะสำรวม จะระวัง.

ที่เราเรียนกันเดี๋ยวนี้ก็เรียกว่ามาก จะเกินไปได้ มากเกิน, ถ้าไม่เอาไปทำให้เป็นการปฏิบัติในอนาคตแล้วก็จะได้ผลน้อยมาก; ฉะนั้นจะเตรียมปฏิบัติเสียตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็ได้, ในอนาคตก็จะได้มีการปฏิบัติให้ตรงจุด ตรงเรื่องมากขึ้น. นี้พูดสำหรับคนที่จะลาสิกขาออกไป; ต้องเตรียมสำหรับที่จะจัดการเล่นงานกับกิเลส หรือว่าความชั่ว หรืออกุศล หรืออะไรแล้วแต่จะเรียก ให้มันจริงจัง ๆ; เสมือนว่าเป็นเรื่องที่เราค้นพบเอง อย่างพบความจริงทางวิทยาศาสตร์. เช่นความโลภเกิดขึ้นมาอย่างไร? อย่าเอาตามในหนังสือเลย; เอาตามความรู้สึกของเรา : มันเกิดขึ้นมาอย่างไร? คืออะไร? ลักษณะอย่างไร? รสของมันอย่างไร? มันกระทำฤทธิ์ทำเดชอย่างไร? ให้มันรู้จักชัดเจนไปอย่างนี้; เรียกว่าเรียนใหม่ ซึ่งอาจจะพบได้ดี ได้ชัด ได้มากกว่าที่เรียนจากหนังสือเสียอีก. ความรักก็เหมือนกัน ก็เรียนให้ถูกเรื่องของมันว่ามันคืออะไร? มันบ้าหรือดี? มันฟุ้งซ่าน หรือมันสงบ? ไปเรียนจากของจริงอย่างนี้.

นักปฏิบัติธรรม ต้องทำเหมือนนักวิทยาศาสตร์

จึงจะประสบผลสำเร็จ.

ชื่อของกิเลสทุกชื่อ อุดสำหรับจดจำไว้ให้แม่นยำ, ไปค้นหาตัวจริงของมัน. บัญชีที่ดี ก็หมวดอุปกิเลส ๑๖ : อภิชฌาวิสมโลภะ โทสะ โภคะ เรื่อยไปจนถึง ๑๖. แต่ละเรื่องๆ ละชื่อๆ ไปจับตัวมันให้ได้ เผชิญกันให้จริงๆ แล้วก็ขมขี้เอาด้วยความรู้ของเรานี้; เหมือนกับที่เรารู้จักศัตรู รู้จักสิ่งที่เป็นอันตราย แล้วเราก็จัดการกับมัน; ถ้าไม่อย่างนั้น จะไม่ได้รับประโยชน์อะไร, บางทีมันจะนอนอยู่แต่ในหนังสือ ในสมุด,

ไม่เอาไปทำให้เป็นประโยชน์อะไรได้. ที่เราพูดกันโดยตัวหนังสือนี้มันมาก มากจนเรียกว่าเกินความจำเป็น; ทีนี้ก็เอาไปทำให้มันมีผลขึ้นมา คือไม่เป็นหมัน, ไม่อย่างนั้น มันจะเป็นหมัน.

เริ่มเอามาพิจารณากันได้แล้ว ได้ฟังอะไรไปแล้ว ได้จดจำอะไรไปแล้ว เป็นเรื่องอะไร? อย่างไร? ทำตัวเหมือนกับว่าเราจะเป็นนักวิทยาศาสตร์เสียเอง ค้นเอง พบเอง จัดการเอง ดำเนินการเอง. มันไม่ใช่ลบล้างพระคุณของผู้ที่ได้ตรัสรู้ แล้วสอนไว้ให้; อันนั้นเราก็ได้บัญญัติมายังไงละ : ได้รายชื่อ ได้บัญชี ได้อะไรมา; แต่เราจะทำอย่างท่านบ้าง คือรู้จักสิ่งเหล่านั้นจริงๆ แล้วจัดการลงไปกับสิ่งเหล่านั้นจริงๆ. แม้แต่เรื่องความโลภ ความโกรธ ความหลง ๓ ข้อนี้ มันก็พอแล้วที่จะบุกเข้าไปทำลาย ตามแบบวิธีต่างๆ ที่เราได้ยิน ได้ฟังมา; เช่นว่าบางอย่างเราต้องระวัง ป้องกัน, บางอย่างก็เผชิญกันซึ่งหน้า ละมันเสีย, บางอย่างก็ทำลบล้างบรรเทา ด้วยการตัดอาหารของมันเสีย, อะไรเป็นอาหาร เป็นเครื่องปรุงแต่ง เครื่องหล่อเลี้ยงมัน ก็ตัดทำลายสิ่งเหล่านั้นเสีย.

นี่เป็นวิธีการมีอยู่หลายๆ รูปแบบ; เมื่อทำไปแล้ว มันก็จะสำเร็จประโยชน์ในการที่จะทำลายความโลภ ความโกรธ ความหลง -กิเลสตัวประธาน; แล้วแต่ว่าเราจะชอบวิธีการอย่างไร หลักอย่างไร คิดเอาได้เฉพาะตน มองเห็นได้เฉพาะตน ไม่ต้องเหมือนกันไปทุกคน. แต่มันเหมือนกันทุกคนตรงที่ว่า ทำลายสิ่งเหล่านี้โดยวิธีการที่เราถนัดต่างๆ กัน.

ค้นคว้าแต่วัตถุไม่สนใจทำทางจิต ทั้งโลกจึงมีแต่เห็นแก่ตัว.

เดี๋ยวนี้ก็พอจะมองเห็นได้ว่า ถ้าเป็นเรื่องทางวัตถุ เขาก็ศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติกันสุดเหวี่ยง จนกระทั่งไปโลกพระจันทร์ได้ ไปอะไรก็ได้ ซึ่งเรื่องมันไม่น่าจะเป็นได้มันก็เป็นไปได้; เป็นเรื่องทางวัตถุมองเห็นชัด พอใจกันนักทำกันไป

จนได้ถึงขนาดนั้น; แต่เรื่องทางจิตใจนี้ไม่มีใครจะมองเห็น หรือจะสนใจ เพราะไม่ค่อยได้ทำ จนกระทั่งไม่ยอมทำ. เอาเวลาไปทำเรื่องทางวัตถุกันเสียหมด เราก็ขาดไปในทางจิตใจ; เช่นเดี๋ยวนี้อู๋คุณก็จะเห็นว่า ทั้งโลกนี้มันทำให้รักกันไม่ได้ ทั้งโลกนี้ไม่มีความรักในฐานะเป็นเพื่อนมนุษย์กัน อย่างนี้มันก็ไม่มี. มันมีแต่ความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นอันตรายอย่างยิ่ง กำลังทำลายโลกอยู่ ก็ไม่เห็น ก็ยังทำไปตามเดิม คือเห็นแก่ตัว ๆ ๆ กันไปหมด.

เห็นแก่ตัวทำชั่วได้ทุกอย่าง จนศีลธรรมไม่มีในโลก และไม่ก้าวหน้าในทางจิต.

เห็นแก่ตัวนี้มันทำชั่วได้ทุกอย่าง, ไม่ว่าจะอะไร. ความเห็นแก่ตัวทำความชั่วได้ทุกอย่าง : นับตั้งแต่เรื่องเล็กๆ จนถึงเรื่องใหญ่โตที่สุด; มันเป็นเรื่องส่งเสริมกิเลส จนให้เกิดกิเลส ส่งเสริมกิเลส เป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น. และเมื่อไม่สนใจมันก็ไม่มี, คือศีลธรรมไม่มีในโลก เพราะว่าคนไม่สนใจสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม; เขาไม่คิดว่าศีลธรรมจะช่วยโลก หรือมีประโยชน์แก่โลก. เขาคิดแต่ว่า ความก้าวหน้าทางวัตถุจะช่วยให้ตัวเขาหรือว่าจะทำให้โลกนี้เจริญ. ส่วนเรื่องศีลธรรมนี้เขาไม่มองเห็นประโยชน์ จะรักผู้อื่นไปทำไม เขาไม่มองเห็นประโยชน์ ก็ไม่รักกัน แล้วก็เอาเปรียบกัน เบียดเบียนกัน แข่งขันกัน ทำลายล้างกันมากขึ้น.

นี่มันมาถึงบัดนี้แล้ว ก็เรียกว่าเป็น ๒,๐๐๐ ปี ๓,๐๐๐ ปี มาแล้ว; แต่เรื่องทางวัตถุมันก้าวหน้าเรื่อย ก้าวหน้าเรื่อยจนเกิดสิ่งต่างๆ ขึ้นในโลก. ก้าวหน้าถึงกับว่าเป็นเรื่องอวกาศ เรื่องปรมาณู เรื่องอิเล็กทรอนิกส์อะไรต่างๆ คือก้าวหน้าเหลือ-ประมาณ. แต่พอมาดูในทางจิตใจ ไม่ได้ก้าวหน้า, แล้วมันถอยหลัง คือลดลงไปเสียอีก.

“เจริญด้วยอารยธรรมเนื้อหนัง จะสูญเสียวัฒนธรรมทางจิต”
มีสันติภูมิโกข้อนี้ จะแก้สถานการณ์ได้ถูกต้อง.

สมัยก่อนเขารักกันมากกว่านี้, เขาเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กันมากกว่านี้. สมัยก่อนโน้น โบราณโน้น เขารู้จักทำจิตเป็นสมาธิ ให้เยือกเย็น สบาย มีความสุขทางจิตใจมากกว่านี้. เดียวนี้ทำไม่ได้ เพราะที่ไม่ค่อยสนใจ ไม่มีใครสนใจ ไม่ทำเป็นแบบฉบับ สูญหายไป; นี้เรียกว่าไม่ก้าวหน้าแล้วยังถอยหลังจนหมด, หมดไปเสียอีก. วัฒนธรรมในทางจิตมันถอยหลัง; แต่วัฒนธรรม, ที่เรียกว่าอารยธรรมมากกว่า, ทางวัตถุมันก้าวหน้า; อารยธรรมก้าวหน้าแล้วก็ทำลายวัฒนธรรมในทางจิต. วัฒนธรรมแม้จะเนื่องกับวัตถุ มันก็มีความหมายในทางจิต, เล็งถึงทางจิต เล็งถึงสติปัญญา. ส่วนอารยธรรมนั้นเป็นเรื่องเนื้อหนัง เป็นเรื่องวัตถุ เฮอร์ดอรรอยทางเนื้อหนัง ทางวัตถุ; อันนี้มีฤทธิ์มาก ครอบงำมนุษย์ทั้งโลก, หมุนไปตามนั้นหมด.

เดี๋ยวนี้เราเจริญด้วยอารยธรรม ซึ่งเป็นเรื่องเนื้อหนัง; ตัวหนังสือคำนี้มันก็ตกลง หรือหลอกลวงสันดี : คำว่าอารยธรรม มันคือวินาศกรรมมากกว่า; แต่เขาไปเอาคำว่า อารยะ มาใช้เข้าแล้ว แล้วก็ใช้ต่อๆ กันมาจนบัดนี้ เรียกว่า อารยธรรม, เป็นเรื่องก้าวหน้าทางวัตถุ; ส่งเสริมกิเลสทั้งนั้น. แต่คำว่า อารยะ นี้แปลว่า ประเสริฐสูงสุดในทางจิตใจ, มันไม่ใช่เรื่องทางวัตถุ; แต่ก็โทษใครไม่ได้ เพราะภาษาบัญญัติกันขึ้นมาใช้ในภาษาไทยเรา จนทำให้เราลำบาก; เรียกว่าอารยธรรม, ตัวหนังสือจะสูงไปกว่าวัฒนธรรมเสียอีก แต่แล้วมันก็เป็นเรื่องอันตราย.

เดี๋ยวนี้ฝรั่งเขาก็เริ่มพูด เริ่มรู้สึกกันแล้ว ที่ว่าเขามีแต่ civilization เขาสูญเสีย culture culture ไปทุกที่ๆ. จะพูดเป็นไทยก็ว่า เจริญด้วยอารยธรรม แล้วก็สูญเสียวัฒนธรรม หรือภูมิธรรม หรือคุณธรรม อะไรก็ไม่ทราบ ภาษามันยุ่งหมดแล้ว, จะเป็นเรื่องทางฝ่ายจิตใจ ความสูงทางจิตใจ ที่บริสุทธิ์ ที่สะอาด ที่จะไปสู่ความสงบสุข, มันลดไป มันสูญไป; แล้ว civilization ทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง นี้หนาขึ้นๆ

โลกก็เลยมีแต่เรื่องก้าวหน้าทางวัตถุ ไม่มีความก้าวหน้าทางจิตใจ. แล้วมันก็พอดีกันแหละ เรื่อง civilization นั้นยิ่งมากเท่าไร คนก็ยิ่งเห็นแก่ตัวมากเท่านั้น; ฉะนั้นจึงยากที่จะกลับไปมีวัฒนธรรม รักผู้อื่น. อย่างนี้ก็อย่าต้องให้ใครมาช่วยสอนเลย มองเห็นเอง เป็นสันติภูฏานโกเองดีกว่า; จะได้คิดแก้ไขได้ถูกต้อง. ในเราหรือว่าในครอบครัวของเรา ผู้ที่มีครอบครัว ไปดู พิจารณาดูให้ดี อย่าให้ civilization มันท่วมทับ culture, มันจะลำบาก ครอบครัวนั้นจะลำบาก. ถ้าหัวหน้าครอบครัวไม่รู้เรื่องนี้ ก็นำไปตามที่กิเลสตัณหาจะพาไป, มันต้องยุ่งแน่; ธรรมะไหนๆ ก็ช่วยไม่ได้ ช่วยป้องกันไม่ได้, ถ้าเราทำผิดในส่วนนี้.

ภูมิธรรมทางจิตฝ่ายตะวันออก นำหน้าสูงกว่าฝ่ายตะวันตก.

เรื่องทาง culture - ภูมิธรรมทางจิตนี้ เกือบจะพูดได้ว่าฝ่ายตะวันออก คือฝ่ายเอเชียนี้ นำหน้าและสูงกว่าฝ่ายตะวันตกมาก ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว; แต่ว่าฝ่ายตะวันตกก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีเสียเลย ก็มีอยู่ในบางระดับ บางลักษณะ; ไปค้นคว้าศึกษาดูโดยประวัติศาสตร์ว่า ใครเคยมี culture - ภูมิธรรมทางจิตใจไปไกลถึงไหน. พระศาสนา พระพุทธเจ้า ระดับพระศาสดานี้ก็อยู่ทางข้างฝ่ายตะวันออกนี้ทั้งนั้น. พระเยซู พระโมหะหมัด โซโรอัสเตอร์อะไรทั้งหลายมาอยู่ทางซีกตะวันออกนี้ทั้งนั้น. ตรงนั้นปันแดนกันก็ได้, แต่มันเอียงมาฝ่ายตะวันออก กระทั่งมามีในอินเดียมากมาย ไม่รู้จักพระศาสนา, ขงจื้อ เหลาจื้ออะไรก็ล้วนแต่ตะวันออก; ฉะนั้นความรู้ด้านจิตใจมันหนาแน่นอยู่ที่ฝ่ายตะวันออก.

ฝ่ายตะวันตกเขาโผล่ขึ้นมา เขาก็ก้าวหน้าทางฝ่าย civilization; นี้เราก็ไปหลงกับเขาด้วย สมัครงเป็นสุนัขรับใช้ เป็นผู้ตามหลัง ไปหลงไหลในเรื่องวัตถุเข้าด้วย, ก็สูญเสียเรื่องทางจิตใจที่เคยสูง. วัฒนธรรมไทยถูกทำลายไปด้วยอารยธรรมฝรั่งที่เพิ่งเข้ามา; ฉะนั้นจึงมีอะไรที่เลวทรามมากทางศีลธรรม. เรื่องพ่อข่มขืนลูกสาวของตนเองดูมันหนาขึ้นๆ บ่อยขึ้นในหน้าหนังสือพิมพ์. นี่อะไร มันช่วยหรือมันยอมจิตใจ ให้มันทำอย่างนั้นได้? มันเป็นเรื่องของเรื่องเนื้อหนัง

ความเห่อทะเยอทะยานทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง เอร็ดอ่อยทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง. ก่อนนี้เขาถือเป็นเรื่องเลวทรามที่สุด บาปกรรมที่สุด อะไรที่สุด; มันเป็นวัฒนธรรม เป็นชนบทรรมนิยม ประเพณีที่ทำได้; มากมายไม่ใช่เฉพาะเรื่องนี้. เพราะฉะนั้น ก็มีจิตใจสูง มีภูมิธรรมของจิตใจสูง; ชนชาติไทยเคยเป็นอย่างนั้น.

ระวังโทษเลวร้ายของการตามกันฝรั่ง

ชนชาติไทยจะไปตามกันฝรั่ง เหตุทูนเรื่องวัตถุ ความเจริญทางวัตถุ ก้าวหน้าทางวัตถุ เรื่องทางจิตใจมันก็หมดไป คอร์ปชั่นก็เข้ามาแทนที่. ในสมัยที่เรายังกลัวบาปอยู่ ไม่ต้องมีใครมาคุม ก็ไม่ทำคอร์ปชั่น; เดียวนี้ทำคอร์ปชั่นกันทั้งที่คุมกันอยู่รอบด้านก็รวมหัวกันคอร์ปชั่นได้. นี่เรียกว่าโลกมันจะวินาศ จะเกลียดชังกันยิ่งขึ้น ไม่รู้จักรักผู้อื่น ไม่รู้จักเห็นแก่ผู้อื่น; สักวันหนึ่งมันก็จะถึงขีดสุดที่จะทนได้ มันก็ลุกขึ้น ฆ่ากัน.

สันติปฏิภโก มีอิทธิพลต่อคนมาแต่เด็กดำบรรพ์ เดี๋ยวนี้ยังขาดสันติปฏิภโกฝ่ายจิตอยู่มาก.

วันนี้ผมก็อยากจะพูดนิดเดียว ที่บอกแล้วว่าไม่มีเรื่องอะไรมาก ว่าเรื่องนิดเดียว, คือพูด เรื่องสันติปฏิภโก. คุณพยายามเข้าใจคำว่าสันติปฏิภโก มันมีความหมายมาก มองเห็นได้เอง ระลึกได้เอง ทำได้เอง ก้าวหน้าได้เอง อะไรได้เอง. อย่างที่พูดเมื่อตะกี้ว่า คนป่าเบียดฝนเขาก็ เห็นได้เอง ระลึกได้เอง คิดได้เอง เข้าไปอยู่ในโพรงไม้ เข้าไปอยู่ในถ้ำ; แล้วก็สันติปฏิภโกของเขาต่อไปอีก เช่น ทำกระท่อมอยู่กระทำบ้านเรือนอยู่, แล้วก็วิวัฒนาการมาจน เดียวนี้มาเป็นตึก ๑๐๐ ชั้น หลาย ๑๐๐ ชั้น มันก็ตั้งต้นมาจากคนป่ามีสันติปฏิภโก : รู้จักมุดเข้าไปในถ้ำ แล้วทำกระท่อม แล้วทำบ้านเรือน แล้วทำตึก.

ลูกหลานเด็ยวนี้ของคนป่านั้นเองก็รู้จักทำดีก ๑๐๐ ชั้น ๒๐๐ ชั้น มันอาจจะมีถึง ๓๐๐ ชั้นก็ได้ต่อไป; นั้นด้วยเหตุสันติวิถีโก, ด้วยอำนาจของสันติวิถีโก. ถ้าไม่สันติวิถีโก, มันจะไม่จริง แล้วจะปฏิบัติไม่ได้ จะทำไม่ได้; ฉะนั้นอะไรที่จะเป็นไปได้ มันต้องมีอาการเป็นสันติวิถีโก-ประจักษ์แก่ใจ แล้วก็ทำไปๆๆ. มันน่าเสียดายที่เป็นไปแต่ในทางวัตถุ มันไม่เป็นไปในทางธรรมะ คือทางจิตใจ. เรื่องวิทยาศาสตร์ทั้งหลายมันคือความหมายของคำว่าสันติวิถีโก : ค้นคว้า ทดลอง พิสูจน์อะไรจนเห็นประจักษ์ มันจึงทำอะไรได้ ก้าวหน้าได้ อะไรได้; นี่สันติวิถีโกทางวัตถุไปไกลขนาดนี้. สันติวิถีโกทางธรรมะตายด้าน แล้วถอยหลังๆ ไม่ได้สักเสี้ยวหนึ่งของครั้งพุทธกาล.

นี่ผมคิดว่ามีประโยชน์, แต่ถ้าคุณคิดว่าไม่มีประโยชน์ ก็ตามใจ; คิดว่ามีประโยชน์ที่จะต้องรู้เรื่องนี้ จะต้องหยิบเอาเรื่องนี้ขึ้นมาพิจารณา สำหรับจะทำให้เป็นประโยชน์ต่อๆ ไปในอนาคต. บางองค์ที่จะอยู่เป็นพระต่อไปก็ดี บางองค์จะสึกไปอยู่บ้านก็ดี มันมีเรื่องนี้ มีเรื่องที่จะต้องรู้อย่างนี้ ที่จะต้องเอาความรู้ที่จำ เพียงแต่จำได้ ไปทำให้เป็นสันติวิถีโก, แล้วก็มีการปฏิบัติถูกต้องแน่นอน ถ้าว่ามันเป็นสันติวิถีโก, แล้วจะประสพผลของการปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นไปในทางฝ่ายวัตถุ หรือว่าจะเป็นไปในทางฝ่ายจิตใจ.

ธรรมะกลับมา จะมีเมตตาต่อกันลดฟุ่มเฟือยทางวัตถุ.

แต่เด็ยวนี้ปัญหาของโลกมันอยู่ที่เรื่องจิตใจ ยังขาดแคลน. เรื่องของวัตถุ นั้นเรียกว่ามันเพ้อแล้วก็ได้, เพ้อจนลำบาก จนยุ่งยาก จนว่าวัตถุอุปกรณ์มันจะหมดไปจากโลก; เช่นน้ำมันกำลังจะหมดไปจากโลกอย่างนี้ เพราะมันเพ้อในเรื่องนี้. แล้วมันยังจะยุ่งยากลำบากมากขึ้น คือว่าอะไรๆ ก็จะหมดตามๆๆ กันไปอีก. นี้อยู่กันด้วยความเห็นแก่ตัว ก็คือความเบียดเบียน. นี่เราเห็นอยู่ทางหนึ่งว่า ถ้าธรรมะกลับมา คนก็จะรักกัน; ความฟุ่มเฟือยทางวัตถุก็จะลดลง ไม่สู้จะเปลืองทรัพยากร

ธรรมชาตินี้. เราเคยอยู่กันอย่างธรรมชาตินั้นแหละ ก็อยู่มาได้ ไม่ตาย ไม่ตาย
เลย; เขาไม่มีห้องเย็น ไม่มีห้องแอร์ ไม่มีอะไรกินเหมือนอย่างเดี๋ยวนี้เขาก็ไม่ได้ตาย
เขาก็อยู่กันมา จนเราที่เป็นลูกหลานของเขาก็ออกมาจากคนเหล่านั้น; เรามีความ-
สงบสุขน้อยกว่าคนเหล่านั้นอีก.

เดี๋ยวนี้คล้ายๆ กับว่า จะให้เป็นเทวดาเต็มไปเสียหมด. ผมก็เคยนั่งเขียน
หนังสือ เหนือไหล่ที่คาง ที่คอนี้, ไม่มีห้องแอร์ห้องเออะไรกับเขา, ถึงเวลาต้องเขียน
มันก็ต้องเขียน ร้อนมันก็ต้องเขียน แล้วเหนือไหล่เรื่อยมาตามคาง ตามคอนี้มันก็
เขียน ก็ทำได้, ไม่มีพัดลม ไม่มีห้องแอร์ ไม่มีอะไร. เดี่ยวนี้เขาเห็นเป็นว่า ไม่มีอันนี้
แล้วทำไม่ได้ หรือว่ามันสมองไม่ดี ต้องใช้ห้องแอร์ช่วย; ผมไม่เชื่อ ไม่เชื่อเด็ดขาด;
และเห็นว่าห้องแอร์ที่สบายนัก มันกลับทำให้หัวไม่ดี ให้หัวอ่อนแอ หัวสมองมัน
โง่งงหลงไหลไปในทางอื่น, สู้อความเข้มแข็งตามธรรมชาติ เหนือธรรมชาติไม่ได้.

สันติภูมิโกคือสิ่งที่พวกเรายังขาดอยู่.

ในวันนี้พูดคำเดียวว่า สันติภูมิโก คือสิ่งที่พวกเรายังขาดอยู่. ขอภัยที่จะ
พูดว่าพวกคุณนั้นแหละยังขาดอยู่ : ขาดความหมายของคำว่าสันติภูมิโก ไม่ค่อย
เห็นเองโดยประจักษ์ทั้งในด้านวัตรธรรม และด้านนามธรรม. วันนี้ที่พูดเท่านั้น ขอ
เตือนเท่านั้นว่า ตั้งต้นทำทุกเรื่องที่ยังไม่เป็นสันติภูมิโก ให้มันเป็นสันติภูมิโกกันเสียที.

เรื่องอะไรก็ได้เล่าเรียนมาแล้วตลอดเวลาเป็นปีๆ นี้ ยังไม่เป็นสันติภูมิโก,
เป็นความจำทั้งนั้น ยังไม่เป็นความประจักษ์โดยจิตใจ, เป็นเพียงความจำเท่านั้น
เป็นเพียงความเข้าใจตามการใช้เหตุผลเท่านั้น ยังไม่ประจักษ์แก่ความรู้สึก; ฉะนั้น
ไปทำให้เป็นสิ่งที่ประจักษ์แก่ความรู้สึก แล้วก็สันติภูมิโก. นับตั้งแต่ว่าบวชนี้
เมื่อคุณยังไม่ได้บวช คุณก็คิดว่าบวชแล้วจะรู้จักการบวช; แต่ผมว่ายังไม่แน่,
บวชเข้ามาแล้วนี่ยังไม่รู้จักการบวช การบวชยังไม่เป็นสันติภูมิโกแก่คุณ; หรือว่ามัน

จะยังเป็นได้อีกมาก : การบวชแท้จริงคืออะไร? รสชาติของมันอย่างไร? สัมผัส- ด้วยจิตใจให้มันชัดเจนนี้มันยังมีอีกมาก ก็คือธรรมะนั้นแหละ; นี้เรายกตัวอย่างแต่เพียงว่าการบวช. เมื่อยังไม่บวช ก็ได้แต่คาดคะเนว่าการบวช คงจะเป็นอย่างนั้น, บวชเข้ามาแล้วก็จะรู้สของการบวช. ก็จริงมันก็รู้สของการบวชบ้าง แต่ไม่ถึงขนาดคือไม่ทั้งหมด เรียกว่ายังไม่สันติภูฏีโกต่อการบวช. ที่นี้บวชแล้วก็ยังไม่สันติภูฏีโก ก็ทำต่อไป บางทีอาจจะไปสันติภูฏีโกตอนสักก็ได้, ถ้ามีสติปัญญาที่จะเข้าใจสิ่งเหล่านี้เรื่อยๆ ไป.

มีสันติภูฏีโกทางธรรมจริง จะเป็นผู้เชี่ยวชาญทางธรรม.

วิชาความรู้ถ้ายังไม่เป็นสันติภูฏีโก ก็ยังไม่ถึงขนาดสูงสุดของมัน ของความรู้แขนงนั้นๆ. แม้ความรู้ทางอาชีพ ทางวัตถุ ทางอาชีพข้างนอกนั้นก็เหมือนกันแหละ, ถ้าเป็นสันติภูฏีโกจริงๆ ก็เป็นผู้เชี่ยวชาญ ผู้ชำนาญจริงๆ. เดียวนี้เราก็ยังหาผู้เชี่ยวชาญถึงที่สุดจริงๆยังยาก ยังทำงานผิดพลาดเพราะว่ามีแต่ดีกรีมา; ดีกรีที่เรียนสำเร็จก็มีมาก แต่มันไม่ใช่สันติภูฏีโก, ดีกรีเหล่านั้น; ต้องทำให้ความรู้เหล่านั้นประจักษ์ชัด เชี่ยวชาญชัดเจนสมบูรณ์เป็นสันติภูฏีโก. นั้นทางวัตถุ; ทางธรรมะทางจิตใจก็ขอให้เป็นอย่างนั้นด้วย เรียนแล้วเป็นนักธรรม เป็นเปรียญ เป็นอะไรก็ไม่รู้ละ มันก็ไม่เป็นสันติภูฏีโกสักที; ต้องชวนช่วยกันอีกมาก จึงจะค่อยๆ เป็นสันติภูฏีโกขึ้นมาๆ.

พูดตามความรู้สึกประจักษ์ จะตรงกับคำตรัสของพระศาสดา.

คำที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส ที่เราไม่ค่อยเข้าใจก็มีอยู่คำหนึ่งว่า ให้พูดไปตามความรู้สึกของแก อย่ามาพูดตามที่ฉันพูด. ถ้ามันถูกจริง แล้วก็เหมือนกันแหละ, ก็ตรงเหมือนกัน; . คือว่าเรารู้เรื่องกิเลส เรื่องความทุกข์ เรื่องอะไร อย่างไร, เราพูดตามที่เรารู้เถอะ, แล้วมันก็จะไปตรงเหมือนกันกับที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส. เดียวนี้เราไปท่องจำของท่านมาพูด มันก็เป็นเรื่องนกแก้ว นกขุนทอง : ได้แต่พูด, เรื่องความรู้

ความรู้สึกมันไม่เหมือน ไม่เท่ากัน. พระสาวกชั้นเลิศอย่างพระสารีบุตร ผู้เป็นพระอัครสาวก, หรือพระอานนท์ก็เคยมี ถ้าจำไม่ผิดนะ, ว่า “เดี๋ยวนี้ข้าพระองค์พูดตามความรู้สึกของข้าพระองค์, ไม่ใช่พูดตามพระองค์ ไม่ได้พูดจำอย่างของพระองค์มาพูด”. พระพุทธเจ้าท่านยังสาธุ ว่าดี ทำอย่างนั้นแหละถูกแล้ว และดีแล้ว. และเรื่องมันก็ไปตรงกัน เพราะว่าท่านเป็นพระอรหันต์เหมือนกัน, ท่านละกิเลสได้เหมือนกัน; พูดไปตามความรู้สึกนั้น ก็ไปตรงกันหมดทุกอย่างองค์พระอรหันต์ ไม่ต้องพูดตามกัน ไม่ต้องพูดตามๆ กัน. นี่เรื่องของสันติภูฏิกโก เป็นเอาமாகอย่างนี้; ดังนั้นอย่าทำเล่นๆ กับเรื่องนี้, เรื่องสันติภูฏิกโก.

“นรก-สวรรค์” ในภาษาสันติภูฏิกโก มีในใจคน.

นี่จริงในทางธรรม ในทางภาษาธรรม เป็นสันติภูฏิกโกว่า. ที่เรามีระบบพูดภาษาคน - ภาษาธรรม ขึ้นมาก็เพื่อจะใช้ประโยชน์ของสันติภูฏิกโกให้มาก. ถ้าพูดอย่างภาษาธรรมแล้ว จะต้องพูดด้วยสันติภูฏิกโกทั้งนั้น; ถ้าพูดอย่างภาษาคนก็พูดตามที่ชาวบ้านเขาพูดที่เราได้ยินได้ฟัง ได้เล่าได้เรียนมา.

เขาพูดว่านรก-สวรรค์ เป็นอย่างไร? เขาพูดกันมาก่อนพระพุทธเจ้าเสียอีก. เรื่องนรกสวรรค์มีคนเขาพูด เขารู้ เขาพูดกันมาก่อนพระพุทธเจ้า ว่าอย่างนั้นๆ; เช่นว่านรก อยู่ใต้ดินลึกลงไปเป็นชั้นๆ ร้อนลึกลงไป จนกระทั่งร้อนที่สุด, สวรรค์ก็อยู่ข้างบน สูงขึ้นไปๆ เป็นชั้นๆ. เขาพูดตามๆกันมาอย่างนี้ นี่ก็เป็นภาษาคนพูด; แต่ถ้าว่าพูดอย่างภาษาสันติภูฏิกโกแล้ว นรกก็อยู่ในใจของคน สวรรค์ก็อยู่ในใจของคน : ลักษณะที่ทนทรมาน กระวนกระวาย นั้นเป็นนรก, ลักษณะที่เยือกเย็น พอใจได้ นี่เป็นสวรรค์. นี่นรกสวรรค์ที่เป็นสันติภูฏิกโก จะพูดกันอย่างไร.

นรกใต้ดิน สวรรค์บนฟ้า ไม่มีทางที่จะเป็นสันติภูฏิกโกได้; ก็ได้แต่พูดตามๆกันไป. ดังนั้นรู้อะไร เข้าใจอะไร ก็ขอให้ไปจนถึงระดับที่เรียกได้ว่าสันติภูฏิกโก

ดีกว่า จึงจะสำเร็จประโยชน์. ที่ว่าดีกว่า คือจะสำเร็จประโยชน์; ถ้าไม่อย่างนั้น ยังไม่สำเร็จประโยชน์. ทุกเรื่องที่เราทำได้ดีไม่ว่าอะไร มันเป็นส่วนที่ภูฏีโกมาแล้วโดยที่เราไม่ต้องรู้สึกทั้งนั้น มันประจักษ์แก่จิตถึงที่สุดมาแล้ว เราจึงทำได้ดี; แม้เรื่องงาน เรื่องไมใช่ธรรมะนี้ ที่เราทำได้ดีที่สุด เพราะเรื่องนั้นมันเป็นส่วนที่ภูฏีโกมาแล้ว โดยที่เราไม่ต้องรู้สึกตัวก็ได้, บางอย่างมันก็เป็นไปได้ตามขนบธรรมเนียมประเพณีก็มี.

ควรมีสันติภูฏีโกในเรื่องชีวิต ความเป็นมนุษย์ของเรา, ให้มาก.

นี่ถ้าเรามีสันติภูฏีโกเป็น ก็เป็นส่วนที่ภูฏีโกในเรื่องของชีวิต ความเป็นมนุษย์ของเราให้มาก จะดีที่สุด : ให้รู้เรื่องความที่เราเป็นมนุษย์ เป็นทำไม? เป็นอย่างไร? ควรจะได้อะไรๆ; ให้สันติภูฏีโกในเรื่องชีวิต ก็พอ; จะเรียกว่าจบได้, เป็นเรื่องที่จบได้. ถ้าไม่รู้จักแม้แต่ตัวเอง ไม่รู้จักแม้แต่ชีวิต, สิ่งที่เรียกว่าชีวิต หรือความเป็นมนุษย์ ก็ไม่รู้จัก; มันก็คือคนละเมอๆ เดินละเมอๆ ไป : ผิดบ้างถูกบ้างก็ไม่รู้ว่าเพราะอะไร; เลยเชื่อโชค เชื่อกลาง เชื่อฤกษ์ เชื่อยามอะไรต่อไปทางโน้น เพราะไม่เข้าใจ.

วันนี้พูดเรื่องสันติภูฏีโก ให้จำคำนี้ไว้ แล้วเอาเข้าไปจับกับทุกเรื่องให้ได้ : เรื่องเล่าเรื่องเรียน เรื่องชีวิต เรื่องการ เรื่องงาน เรื่องมีชีวิตจิตใจ หรือมีความเป็นอยู่ในโลก เป็นมนุษย์ในโลก; ขอให้รู้สิ่งเหล่านี้ทุกสิ่ง ในลักษณะที่เป็นสันติภูฏีโก. คุณบทของพระธรรม หรือที่เราเรียกกันว่าพระธรรมคุณ ที่สวดอยู่ทุกวัน ไปคิดดูให้ดี; ถ้าเข้าใจสิ่งเหล่านั้นทั้ง ๖ คำ แล้ววิเศษประเสริฐที่สุด : *สุวาग्ขาโต* - เป็นของถูกต้อง ไม่ผิดได้, *สนุภูฏีโก* - เห็นเอง, *อกาลิโก* - ไม่ขึ้นกับเวลา, *เอหิปสฺสิโก* - เรียกเพื่อนมาดูได้ เรียกผู้อื่นมาดูได้, *โอปนยิโก* - เห็นชัดว่าปฏิบัติได้ ทำได้ ควรน้อมเข้ามาใส่ตนได้ ไม่เหลือวิสัยอะไร, *ปัจจตุตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิ* - คนฉลาดก็รู้ได้เฉพาะตนๆ. ฯลฯ.....

[แปลบันทึกไว้เท่านั้น]

บันทึก

หนังสือชุด “ธรรมโฆษณของพุทธทาส” เท่าที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา
มาจนถึงวันนี้ มีรายชื่อ และเลขหมายประจำเล่ม ดังนี้ :-

ลำดับพิมพ์ออก	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม
(๑)	พุทธประวัติจากพระโอษฐ์	๑ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๑๒]
(๒)	อิทัปปัจจยตา	๑๒ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๖]
(๓)	สันทิสเสตัพพธรรม	๑๓ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๔)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๑	๓๖
(๕)	พุทธิกจริยธรรม	๑๘
(๖)	ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์	๓ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๘]
(๗)	ไอสาเรตัพพธรรม	๑๓ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๘)	พุทธจริยา	๑๑ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๙)	ตุลาการิกธรรม เล่ม ๑	๑๖
(๑๐)	มหิตลธรรม	๑๗ . ข
(๑๑)	บรมธรรม ภาคต้น	๑๙ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๒)	บรมธรรม ภาคปลาย	๑๙ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๓)	อานาปานสติภาวนา	๒๐ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๔)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๑	๓๑
(๑๕)	สุญญาตาปริทรรคณ์ เล่ม ๑	๓๘
(๑๖)	คำยธรรมบุตร	๓๗
(๑๗)	ขรราวาสธรรม	๑๗ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๔]
(๑๘)	ปรมัตตสภาวะธรรม	๑๔ . ก
(๑๙)	ปฏิปทาปริทรรคณ์	๑๔ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๐)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒	๓๖ . ก
(๒๑)	สุญญาตาปริทรรคณ์ เล่ม ๒	๓๘ . ก
(๒๒)	เตกกิจจนกรรม	๑๗ . ง
(๒๓)	โมกขธรรมประยุกต์	๑๗ . ค
(๒๔)	สารทกาลิกเทศนา	๒๖
(๒๕)	ศีลธรรม กับ มนุษย์โลก	๑๘ . ข [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๖)	อริยศีลธรรม	๑๘ . ค [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๗)	การกลับมาแห่งศีลธรรม	๑๘ . ก [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๘)	ธรรมสังฆสงเคราะห์	๑๘ . ข
(๒๙)	ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์	๔ [พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๓๐)	ธรรมะกับการเมือง	๑๘ . จ

